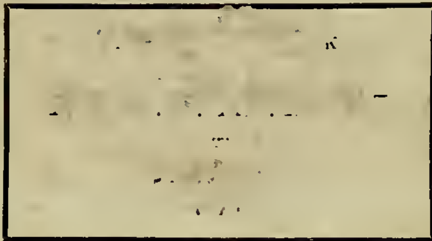

HUBERT GOLTZIUS
C. IULIUS CAESAR.
BRUGES, 1571.

GOLTZIUS, HUBERT. C. Jvlivs Caesar sive Historiae Imperatorum . . . ex antiqvis nvmismatibvs restitutae Liber Primvs. Accessit C. Ivlii Caesaris Vita et Res Gestae. With engraved title-page, (browned and restored on right margin), 57 plates reproducing Roman coins. Folio. Contemp.blind-stamped pigskin. Bruges, 1571.

The fine engraved title-page and the plates of Roman coins are the work of the author of this work about the Roman Emperors.

Frider. Aug. Menke.
1811.

C·IVLIVS CAESAR

SIVE HISTORIAE

IMPERATORVM CAESARVMQVE ROMANORVM

EX ANTIQVIS NVMISMATIBVS RESTITVTAE

LIBER PRIMVS

ACCESSIT C·IVLII CAESARIS VITA

ET RES GESTAE

HVBERTO GOLTZ·HERBIPOLITA VENLONIANO

AVCTORE ET SCVLPTORE

Sum Iohannis Henrici

BRVGIS FLANDRORVM

ANN·M·D·LXXI

SERIES EORVM QVAE HOC LIBRO CONTINENTVR.

GVILIELMI PANTINI MEDICI Brugensis, frontispicij operis explicatio, ad HVBERTVM GOLTZIVM HERBIPOLITAM Antiquarium auctorem.

ROMA potens septem subiectis collibus, Orbem
Donat potenti Iulio:
Cui flauus flauis Tyberis subterfluit vndis
Flauo superbus alueo.
Stat lupa cis colles nutrix, trahit vbera fratre
Cum Romulo frater Remus.
Subter & his ales, Mauortia signa Quiritum,
Rostro rapax, trux vnguibus:
Et tamen expansis eadem mitissima pennis,
Solis ferox rebellibus.
Hinc pater armipotens, hinc cum genitrice Cupido,
Sortem augurantur Iulio.
Horrida bella, feras gentes, fera prælia, fausta
Sed ominantur omnia.
Vrbs dabit imperium: virtutem Marsque, Venusque:
Fortuna contuebitur.
Sors, Iuli, & virtus tua te vocat: i pede fausto,
Perrumpe robur hosticum.
Iulius it: terror quacunque incedit, & acris
Aut obsecratio, aut fuga.
Germanas acies prostratas cernis, & Anglas,
Actasque prædas Gallicas.
Et proiecta iacet mœrens Hispania: solus
At Orbe regnat Iulius.
Iulius it, videt, ac vincit: solusque triumphos
Adornat: & ouat vnicus.
Flent, plorant alij, quorum ora superba recusant
Lupata ferre Cæsaris.
Luget & Oceanus, fluuijque dolore liquescunt,
Spoliati opibus amplissimis.
Sic quoque lugebunt non pauca numismata, HVBERTE,
Tua hæc vbi conspexerint.
Hactenus in vulgus studio, ingentique labore
Malè sana quæ profugerint.
Scilicet hæc tua barbaries illa est, feritasque
Culti, vt vocant, si Dis placet.
Inclyta Belgarum, ac Flandrorum vrbs inclyta BRVGAE,
GOLTZII labores quæ foues,
GOLTZII Romanæ summa quæ stemmata gentis
Solertia & ope promouet.

Promo-

Promouet & denſis tenebris illuſtria Regum,
Ac Imperatorum domi
Et foris acta: decus Romanis vnde petitum,
Vt Orbis exſtarent caput.
Quò dubitem, GOLTZII ſuperet laus, an'ne Quiritum,
Quam luce donat mortuam.

ΕΙΣ ΤΟ ΑΥΤΟ
ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΥ ΝΑΝΣΙΟΥ ΙΣΕΜΒΕΡΓΕΩΣ
ΦΛΑΝΔΡΟΥ.

ΡΩΜΗ λαμπροτάτη πολίων κόσμοιο ἁπασῶν,
Καὶ βασίλισσα μόνη, κράτεος μεγάλοιο τυχοῦσα,
Θαυμαστῇ βλαβεροὺς ἀλκῇ δαμάσασα τυράννους,
Ενθα καθεζομένη ἐπὶ οὔρεος ἑπτακορύμβου,
Παυσομένη καμάτου παύεσθαι βούλεται ἀρχῆς.
Εὖ δὲ καθεσαμένη τὰ ἑαυτῆς, ἀνέρα ζητεῖ
Οὔτινος εὐνοίῃ ἀρετῇ τε πεφραγμένη εἴη,
Μή τι φοβῇ ἐχθροὺς ἀσεβεῖς, καὶ ἄνδρας ὁμοίους
Οἳ φιλέουσιν ἔριν τε κακὴν, πολέμους τε μάχας τε,
Καὶ κραδίηφιν ἑῇ αἰὲν κακὰ μηχανόωνται.
Ως δ' οὐχ ἱεμένη χρονιώτερον ἡγεμονεύειν,
Ασπασίως τε φιλῶς τε ἑὸν κράτος, ἠμὲν ἑαυτῆς
Σκῆπτρον ὅλης ἀρχῆς βασίλειον δῖα προτείνει
Τῷ μεγάλῳ κείνῳ τῷ Ιουλίῳ εὐμενέοντι
Καίσαρι, ὡς ἐγῷ πιστῷ χαρίεντί τε πολλά:
Ανδράσιν ὃς πολλοῖσι καὶ ἰφθίμοισιν ἀνάσσων,
Αἰὲν ἅπαντ' ἔχοι ἂν βασιλείης ἔργα διοίκειν
Θαρσαλέως τε σοφῶς τε ἄτερ θορύβοιο κακοῖο,
Καὶ φοβεροῖς ἐχθροὺς ἐπιόντας ὅπλοισι δαμάζειν,
Τῷ τ' ἄρ τῆς πόλιος κοινῷ τὴν ὕβριν ἀμύνειν
Δυσμενέων ἀνδρῶν φρεσὶν ἐν κακὰ λυγρὰ νοούντων,
Τοῖς τ' ἄλλων σκήπτροις παρεχόντων πράγματα πολλά.
Ελλαβε τοῦτο πρόφρων ὁ Ιούλιος, ἐννοέων περ
Αὐτοῦ τοῖς ὤμοις ἐπὶ φορτία δεινὰ τίθεσθαι,
Καὶ φθόνον ἀλλοδαπῶν μερόπων τάχ' ἂν αὐτῷ ὀπηδεῖν.
Ηὔτε δὴ μήτηρ μέλεται ἀπαλοῖο γόνοιο,
Τὸν παίδων ἄλλων πάνυ ἔξοχα ἀμφαγαπάζει:
Ως Καῖσαρ Ρώμην ἀρήϊον ἶφι σαώζει
Δῖος ἀνὴρ, μὴ τήνδε κακῶν βλάψειέ τις ἀνδρῶν.
Η παραδοῦσ' αὐτῷ πολυμερμέρου οἴακας ἀρχῆς,
Καί οἱ ὑπεχομένη ἀντὶ σκληροῖο πόνοιο
Λαμπροτάτην φήμην παρὰ ἐσσομένοισι βροτοῖσι,
Εἰς ἀρετὴν προτρέπει κἂν αὐτομάτως προτρέχοντα,
Ιέμενόν τε τυχεῖν δόξης μάλα δηθὰ μενούσης,
Γνώριμον ἠδὲ βροτοῖς πᾶσ' ἔμμεναι ἀλλοδαποῖσι,
Τούς θ' ὑπὸ χερσὶν ἑαῖς ἀπιθέας κρατερῇσι δαμάσσαι:

Καὶ μάλα εὐχόμενον περὶ πάντων ἔμμεναι ἄλλων,
Πάντων τε κρατέειν μερόπων, πάντεσσί τ' ἀνάσσειν
Οσσους ἠελίοιο ἐπαυγάζουσιν ὀπωπαί.
Ταῦτ' οὖν σκῆπτρα λαβὼν ὁ Ιούλιος, ἤρχετο εὐθὺς
Ηθεα παμπόλλου τοῦ πλήθεος φαῦλα διορθοῦν,
Συγκαλέσας φρονίμους συμμήστορας, ἠδὲ γεραιούς:
Ων ἐπικουρεόντων ταχέως εὖ ἥρμοσε πάντα.
Η δὲ λύκαινα γέρων διδύμω θηλάζει ἀδελφώ,
Ρώμυλον ἠδὲ Ρέμον, παρὰ Ρώμη: ἣ ἐκ τόσον ἦρε
Τὴν κεφαλὴν ἐνὶ ταῖς πόλισιν μέγα ἔξοχος ἄλλαις,
Οσσον ὁ ἥλιος νικᾷ τοὺς ἀστέρας ἄλλους.
Παῖδε τὸ μὲν πρῶτον μάλα νηπίω, αὐτὰρ ἔπειτα
Καρτίστω πόλιος θείης ἐπαμύντορε ἄμφω:
Η καὶ σφέων σπουδῇ πρώτιστον ἅπασα τέτυκτο.
Παρ δὲ τῇ ἄγχι ῥέει ποταμὸς πολλ' ὕδατα φύων,
Κύματά τ' ἐκχεύων ἀφρώδεα, ἠδὲ θυέλλας,
Θύμβρις ἀφ' ὑψηλοῖο Απεννίου ὀξὺς ἀΐσσων,
Θύμβρις ὁ σκηπτοῦχος, ποταμῶν βασιλεύτατος ἄλλων,
Θύμβρις ὁ αἰπὺ ῥέεθρον ἐπιπροϊεὶς ἁλὶ δίᾳ,
Θύμβρις ὁ ὠκύπορος, ῥείων ὡς ὠκὺς ὀϊστὸς
Επτατο ἐκ χειρῶν ἀνθρώπου τοξοβόλοιο.
Νῦς δ' αὖ ποντοπόρος Κρόνον ἠμὲν ἀγήνορας ἄνδρας
Ενθάδε ἐλθέμεναι δηλοῖ σὺν νηυσὶν ἐΐσῃ,
Τῶν πολυευκτοτάτη Ρώμην μάλ' ἄεξεν ἄφιξις
Παντοδαποῖς λαοῖς, δυνάμει τε κλυτῇ ὑπὲρ ἄλλων
Τῶν πολίων, δ' μήτειραν ὅλης γαίης τε ἁλός τε,
Τὴν πάντες λαοὶ, πᾶσαί τε σέβουσι γένεθλαι.
Τὼ δ' ἑκάτερθεν ὁρᾷς, Αφροδίτην ἠμὲν Αρηα,
Δαίμονε εἰσ' αὐτῆς ἐπαμύντορε ἠδ' ἐπικούρω,
Τὴν ἔπι συμμαχικοῖς ἀεὶ ὀφθαλμοῖσιν ὁρῶντε,
Μή τι κακὸν παρέχῃ αὐτῇ πολυπαίπαλος ἐχθρός.
Τοῖνδέ γε σωζόντοιν, χωρὶς λυπυροῖο φόβοιο
Ιστατι, οὐδέ τις ἂν τολμήσαι βλαπτέμεν αὐτὴν,
Οὐδὲ κατ' ἄρ σεμνῆς βουλὴν δολόεσσαν ὑφαίνειν.
Εἰωθὼς δὲ φέρειν μεγάλου σημήϊα Ζηνὸς,
Ενθάδε Ρωμαίοισι διοτρεφέεσσι πάρεστιν
Αἰετὸς ὑψιπέτης τανυσίπτερος, ἀγλαὰ νίκης
Σύμβολα βαστάζων μεγαθύμοις, ἠδὲ θριάμβου
Παμμεγέθεος, ζώειν τε ἄτερ στυγεροῖο κελεύων
Πένθεος, οὐδὲ τρέειν μερόπων τινὰ ἐλλοχοώντων,
Οὐδέ γε τολμῆεν τε μένος καὶ ἀγήνορα θυμόν.
Εἶτα κάτω ἐφορᾷς λαῶν φῦλ' ὅσσα τε Καῖσαρ
Αἱμαλέοις νίκησεν ὅπλοις, κρατερῆφί τε χειρί.
Αχνύμενοι κεῖνται, καὶ σφέων φίλον ἦτορ ἔδοντες,
Οὕνεκα τοῦ βαρέος πολέμου κακὰ μυρί' ἔπασχον,
Ος πολλοῖς αὐτῶν πολυπενθέα θῆκεν ὄλεθρον:

Κελτοὶ

Κελτοὶ ἐπισάμενοι πολυποίκιλον ἔργον Αρηος,
Ημὲν Βρεττανοὶ ναίοντες ἐπ᾽ ἔσχατα γαίης,
Εσπερίων τε γονὴ, καίπερ μαχιμωτάτη οὖσα,
Καὶ ἕτεροι πολλοὶ, τῶν δὴ κράτος ἔπλετο πολλὸν,
Στήθεος ἐκ στοναχὰς, καὶ δάκρυα θερμὰ χέοντες
Οφθαλμοῖσιν ἑοῖς, ἀτυχέες παλάμῃ τε βίῃ τε,
Ηδὲ μαχεσσάμενοι Αρεῶς σφισιν ἀχθομένοιο.
Ωκεανόν τε μέγαν πολλὴ πείθεσθαι ἀνάγκη
Ρωμαίων υἱοῖς μεγαθύμων ἀλκιμάχοισι.
Ως δὲ ἅπαξ εἰπεῖν, ὅσσον πάνδωρος ἄρουρα
Τίκτει, καὶ ποταμοὶ πολύβενθέες, ἠδὲ θάλασσα
Ατρύγετος, πείθει τῷ Ρωμαίων βασιλῆϊ
Ηγεμόνων ἄλλων φρονιμώτερα κοιρανέοντι.
Ρωμαῖοι τοίνυν μὴ δήϊος ἐχθρὸς ἀφαιρῇ
Υμῖν τὸ σκῆπτρον μάλ᾽ ὁρᾶτε, θεοὺς δὲ σέβεσθε
Τῶν διὰ νῦν μοῦνοι τῆς γαίης κοίρανοί ἐστε,
Ηδ᾽ ὑμᾶς τιμᾷ παντοίων ἔθνεα λαῶν.
Δῆμοι δ᾽ ὑμετέρῳ βασιλεῖ ὑπακούεσθ᾽ ἑκόντες,
Μηδέ ποτ᾽ ἀντιμάχεσθ᾽ ἢ μὲν λόγῳ, ἠὲ καὶ ἔργῳ.
Οὕτως ὑμείων ἀρχὴ διάπαντος ὑπάρξει
Ολβιος ἀρχομένοις τε καὶ ἀρχόντεσσιν ὁμοίως.

IN IDEM,

IACOBI CRVQVII MESSINII PROFESSORIS BRVGENSIS.

CONSONA mens Diuûm cælos moderatur & ignes
AEthereos, elementaque mundi:
Arbitrio quorum terrena humanaque cuncta
Stant, nunc interitura viciſſim.
Et nihil æternum, niſi quod virtute paratum,
Fortuna comitante labores.
Sic tu Cæſar habe iuſſu patris altitonantis
Imperium ſine fine ſuperbum:
Quo te Roma potens, Romanæ gloria gentis,
En tanto veneratur honore.
Mars iubet eſſe ratum, probat hoc Cythereia, benigni
Romulidum AEneadumq; parentes.
Hoc duri caſus meruêre, hoc fortia facta,
Hoc labor, indefeſſaque vita.
Gallia mœſta gemit, falcatis curribus, eheu,
Incumbens lacrymoſa fatiſcit.
Hoc germana dolet, deuicta quoque arma fatetur,
Oceanus Tethysque Britanni.
Ponte gemit Rhenus, Rhodanus tua iuſſa capeſſit,
Belga refert tibi Scalda triumphos.

Certatim tua geſta canunt Galli, Itali, Iberi,
Certatim tibi lauream adornant.
Quare agè, macte animi, tellus tibi cedit habenas,
Teque patremque Deumque ſalutat.
Te virtus, te LAVRVS amat, te GOLTZIVS vnus
Miratur, laudat, veneratur:
Ingenio, arte, manu, conteſtans poſteritati
Iulia corda, animosque perennes.

IN IDEM,

IOAN. CASIMBROTTI BRVGENSIS ODE.

VT ſtetit excelſo ſpectans è vertice montis
Septem diſtincto collibus,
Roma potens, populi dominantis more ſiniſtro
Mores & crimen arguit.
Arguit inuicto genio, fuſoque dolore
Triſtis, luget rerum vices.
Quærit opem, & dubiæ quæ ſit via certa ſalutis,
Alto verſat conſilio.
Interea rupis rugoſo in margine prodit
Fortis bellator Iulius.
Euocat illuſtrem meritis, vt nobile captet
Orbisque Vrbisque imperium.
Accipit imperium, teſtatur numina Diuûm,
Fauſto vt cedat ſuffragio.
Mars pater, alma Venus, ſpondent, gnatusq; Cupido,
Felix vouent præſidium.
Cæſar abit, mox arma tonant, queis tendere in hoſtem
Conſuerat dextra vindice.
Fit via vi, rumpitque aditus, omnisque recedit
Longè fœmineus timor.
Dirum carpit iter, rarisque habitata colonis
Sulcata inuadit littora:
Heſperiamque omnem, & gentes diſcrimine vaſto, &
Toto diſtinctas ſpacio.
Cogere Romanum imperium, ſceptrumque vereri,
Faſcesque horrêre Cæſaris.
Et mare contremuit, cælumque ſolumque ſubactum
Victori cedunt Iulio.
Sic voti compos, peregrinæ incommoda terræ
Expertus, retro properat.
Dij patrij, quorum auſpicijs ſtat maxima Roma,
Victori applaudunt reduci.

Et pa-

Et patres, primique ducum, lectique Senatus,
Clarique in rostris proceres,
Pontificis titulo, formidandisque thiaris,
Illustrem signant Cæsarem.
Commotæ extemplò Parcæ, fallaxque rotatu
Fortuna, expers constantiæ,
Conspicuum populo, suprema in sede locatum,
Virtutem exosæ, rapiunt.
Cui nocuêre nihil, viuit iam fama superstes,
Et sortem, & mortem negligens.
Viuit, ait, viuit, lauro redimitus & auro,
LAVRINI & GOLTZI auxilio.
Viuit, & æternos æui venientis honores
Vobis defert auctoribus.

ΕΙΣ ΤΟ ΑΥΤΟ
ΑΔΟΛΦΟΥ ΜΗΚΕΡΧΟΥ ΒΡΟΥΓΙΕΩΣ
ΥΜΝΟΣ.

Υμνει Μοῦσα πόλιν Ρώμην τὴν παμβασίλειαν,
Επτάλοφόν τε, τυραννοκτόνον τε, καὶ ὑψιμέδουσαν·
Η ἀρχῶν ἐκ μικροτάτων ὑπὲρ οὐρανὸν ἦρε
Τὴν κορυφὴν, χθονὸς εὐρείης κεφαλὴ κληθεῖσα.
Καὶ γὰρ ἐπεὶ Τροίης ἱερὸν πτολίεθρον ἔπερσεν
Ζεὺς ὑψιβρεμέτης τὰ ὀλύμπια δώματα ναίων,
Αινείας ζάθεος, τὸν Δαρδανίῳ Αγχίσῃ
Χρυσείη κυθέρεια Διὸς θυγάτηρ κρονίωνος
Εν φιλότητι μιγεῖσα τέκεν Σιμόεντος ἐπ᾽ ὄχθῃ,
Σὺν τοῖς πατρῴοισι θεοῖς μεγάλοισί τε, Τρῶας
Λείψανα τῶν Δαναῶν εἰσῆγε Λατινίδι γαίῃ
Νηυσὶν ἑῆς, κατὰ κῦμα πολυφλοίσβοιο θαλάσσης.
Πολλὰ δ᾽ ὅγ᾽ ἐν πόντῳ πάθεν ἄλγεα, πολλὰ δὲ γαίῃ
Αιματόεντος ἐν ὑσμίνῃ κρατερῇ πολέμοιο.
Ενθα μετ᾽ Ασκανίοιο ἑοῦ κεχαρισμένου υἱοῦ
(Τὸν μὲν ἐώθασ᾽ Ιλον μητέρες Ιλίου ἐντὸς
Ιλιάδες καλέσαι, νῦν δ᾽ ὄνομα αὐτῷ Ιοῦλος)
Τῇ Πριάμου γενεῇ βασιλείαν ἤρξατ᾽ ἐγείρειν
Καινὴν, ἐν Λατίῳ ἐριβώλακι βωτιανείρῳ:
Ιφί θ᾽ ὁμοῦ Τρώων τε ἀνάσσειν τῶν τε Λατίνων,
Μακρὴν σφιν πόλιν Αλβην οὔρεος ἐς πόδα τεύξας.
Ου δὴ Αινείαο βίη, κλυτοῦ ἠμὲν Ιούλου,
Καὶ παῖδες παίδων, καὶ οἳ μετόπισθε γένοντο,
Ηρξαντ᾽ ἔθνεϊ τῷδε τριηκοσίους ἐνιαυτούς:
Ιλία ἕως βασίλισσ᾽ ἱέρεια παῖς Νυμίτωρος,
Αρεϊ Ρώμυλον ἠδὲ Ρέμον διδυμάονε παῖδε

Εγκυος

Ἔγκυος οὖσα τέκεν. Τὼ δ᾽ ἀρτιτόκω πατράδελφος
Λυγρὸς Ἀμούλιος, οὕνεκ᾽ ἔην μάλα χωόμενος κῆρ,
Θύμβριδος ἐς τὰ ῥέεθρα βρέφεε καταδῦν᾽ ἐκέλευσεν.
Ἀλλ᾽ Ἀπεννίνοιο καθ᾽ ὑψηλοῖο καρηνῶν
Βᾶσα λύκαιν᾽ ὀρεσίτροφος ἄμφω θρέψατο μαζοῖς,
Ἐσσομένω σώσασα δύω κοσμήτορε λαοῦ.
Τοῖν δ᾽ ἀποβησαμένοιν εἰς ἀνέρε, τείχε᾽ Ἄρηος
Ῥώμυλος ἐξανέγειρεν, ἀπ᾽ οὐνόματος σφετέροιο,
Ἢ παρὰ, ὡς φάσκουσί τινες, ῥώμην τε βίαν τε
Τοὔνομα δούς. Τὰ δὲ Ζεὺς Κρονίδης, καὶ δαίμονες ἄλλοι,
Ἧς δὲ μάλιστα φίλησεν Ἄρης, καὶ κήδετο Κύπρις
Αἰδοίη, χρυσοστέφανος, καλὴ Ἀφροδίτη.
Ἓξ δὲ μόνοι βασιλῆες ἔσαν μετὰ Ῥώμυλον, ἀλλὰ
Σύγκλητος δῆμός θ᾽ ἅμα, πράγματα πάντα, καὶ ἄστυ
Εἰρήνῃ πολέμῳ τε διῳκήκασ᾽: ὑπάτοιν γὰρ
Τὴν ὑπάτην μεγαλοφροσύνην, ῥάβδους, πελέκεάς τε
Δῶκαν ἔχειν, κατ᾽ ἔτος δὲ θέσαν τὼ ποιμένε λαοῦ.
Τῆς δὲ πολιτείας δημοκρατικῆς κρειούσης,
Ῥωμυλιδῶν ἀρηϊφίλων μέγα κοιρανεόντων
Νωλεμέως ἀπέραντον ἀεὶ κῦδός τ᾽, ἀετός τε,
Καὶ νίκαι πεπότηντο διὰ κλυτὰ πείρατα γαίης,
Ἠελίου Φαέθοντος ἀπ᾽ ἀντολίης ἐπὶ δυσμάς.
Ἐν δ᾽ ἄλλοις προγόνους Τρῶας κολάσαντες, ἔπερσαν
Ἄστεά τ᾽ Ἀργείων, Ἀγαμεμνονίας τε Μυκήνας,
Πύῤῥον τ᾽ Αἰακίδην, κρατεροῦ γένος ὄντ᾽ Ἀχιλῆος.
Ὡς δ᾽ ἤδη γήρᾳ προβέβηκεν πότνια Ῥώμη,
Ἔργα τε νῦν πολέμου πολυάϊκος κατέπαυσε,
Πολλῆς θ᾽ ἡσυχίης ἔτυχεν, πολλῆς τε γαλήνης:
Ὡς φιλοτεκνοτάτη μήτηρ πατρώϊα πάντα,
Βασιλικὸν μέγεθος, δύναμιν, σκῆπτρόν τε, καὶ ἀρχὴν
Καίσαρι δῶκεν ἔχειν τῷ Ἰουλίῳ, ἠΰτε τέκνῳ:
Τρὼς ὅτ᾽ ἔην γένεσιν, πολλῶν τ᾽ ἀντάξιος ἀνδρῶν,
Ἀμφότερον, βασιλεύς τ᾽ ἀγαθὸς, κρατερός τ᾽ αἰχμητής.
Ὅς γε τὸν Ὠκεανόν τε δάμασσε τὸν ἐννοσίγαιον,
Ῥῆνον τὸν ποταμὸν, Σκάλδιν, Τάμεσίν τε, καὶ ἄλλους:
Οὔρεα Πυρηναῖά τε, καὶ βαθυάγκεας Ἄλπεις.
Ἱππομάχων πυκινὰς Βρεταννῶν κλονέησε φάλαγγας,
Ἅρματα Κελτάων δρεπανοειδέα, φάσγαν᾽ Ἰβήρων,
Τὴν πόλιν ἀντιβίων στέψας πλείσταισι βοείαις.
Ἐντεῦθεν δ᾽ Αὔγουστος ἐμουνάρχησε, καὶ ἄλλοι
Καίσαρες οἱ μετὰ τόνδε, κακοῖσι μεμιγμένοι ἐσθλοί.
Οἷον γὰρ μερόπων, τοῖον γένος ἐστὶν ἀνάκτων.
Οἱ δὲ ἐπεὶ Ῥώμη ποτ᾽ ἐπὶ ξυροῦ ἵστατο ἀκμῆς,
Ἂψ κακὸν ἦμαρ ἄμυνον μητέρι, τιμήσαντες
Δέσποιναν κόσμου. Τῇ καὶ ΜΑΡΚΟΣ πολυΐστωρ,
ΓΟΛΤΖΙΟΣ ἠδ᾽ ἀνέθηκεν ὑπέρτατος εἰκόνα τήνδε.

IN

IN IDEM,

IOAN. CASTELII CHELVI FLANDRI.

ASPICE, Roma caput, vaſtique potentia mundi,
Collibus hîc ſeptem corpore nixa ſedet.
Illa quidem grauida imperijs, rerumque potita,
Quà nitet Eous, Heſperiusque dies.
Iam velut emerita, atque onere hoc ceſſura quieſcit,
Conſortemque ſui deligit imperij.
Iulius ergò ſacra præclarus origine Cæſar
Illius hîc aſtat cominus ante pedes,
Sacra triumphali redimitus tempora Lauro,
Romanique habitu cinctus ad arma Ducis.
Cui populi faſces iam tradit, & orbis habenas,
Et ſua committit ſceptra tenenda manu.
Noſtra capeſſe libens regna, inquit, &, iſtius idem
Terminus Imperij, terminus Orbis erit.
Hoc etenim duce te mihi longè auguſtius, atque
Auſpicijs ſurgent aurea ſæcla tuis.
Ergò agè, macte tua virtute, agè maxime Cæſar,
Aggredere hoc tanti numinis auſpicio.
Aggredere, ô, magnos inuicto corde labores
Imperij, & curas concipe mente graueis.
Sic te certa tuæ celebris præconia famæ,
AEternusque, mihi crede, manebit honos.
Officijque ſui memor, & tibi grata rependet
Poſteritas meritis præmia digna tuis.
Poſtmodò Diuus enim toto applaudente Senatu
Cælitibus ſuperis annumerandus eris.
Idque olim Idalio cælum teſtabitur aſtro,
Supremo inſtabunt cùm tibi fata die.
Ecce etiam pueros nutrit hîc lupa raua gemellos,
Atque in quos patruus ſæuijt, illa fouet.
Hinc Remus, hinc manibus prægeſtit Romulus, altè
Lactantisque feræ pendet ab vberibus.
Nunc pueri, aſt olim magni primordia Regni,
Et quorum auſpicijs condita Roma fuit.
Haud procul inde caua Tiberinus valle recumbit,
Fultus arundifera membra ſupina manu.
Cuius, vt è pleno theſauros Copia cornu,
Diues inexhauſtas vrna perennat aquas.
At vicina ratis claſſem notat amne receptam
Parrhaſij iuuenis, falciferique ſenis.
Quorum euaſit adhuc tenuis Roma auctior olim,
Et gemina tellus hoſpita creuit ope.

Præ-

Præteream prudens, extremo in margine quæ ſunt
Hîc ſita cælicolûm numina bina Deûm?
Hinc Mars, inde Venus, veluti Vrbis vterque parentes,
Et quorum ſemper numine tuta fuit:
Mars pater infeſtis præformidabilis armis,
Ipſaque cum puero præpete nuda Venus,
Hanc procul obſeruant oculis, curaque fideli,
Præſentique augent, atque tuentur ope.
Quæque etiam latè geminas Aquila explicat alas,
Quæ ſolet arma Ioui, hîc Romula ſigna refert,
Inſignem veluti victrix ſuper alta triumphum
Nubila depulſis hoſtibus vndique, agat.
Inde vides, bello Cæſar quos vicerit hoſtes,
Quaſque armis gentes fortibus exuerit.
Debellata ſedet, lachrymoſaque bella peroſa,
Atque triumphato Gallia mœſta Duce.
Illa etiam Orbe procul ſemota Britannia noſtro
Depreſſo capite hîc triſtia fata gemit.
Vtraque victa dolet, ſpolijſque exuta, ſuaſque
Ingemit, heu, duras ſub iuga miſſa vices.
Oceanumque patrem tergo hîc vehit hòrrida Piſtrix,
Dum ſuſpenſus aquis ocia remus agit.
Et famulas ſubmittit aquas, Aquilæque miniſtras,
Ac ſe Romano ſubijcit imperio.
Hîc Tagus aurifluus, Rhodanus, Rhenuſque bicornes,
Flexiuagoque piger tramite lapſus Arar,
Schaldaque magnanimis Belgarum nobilis oris,
Atque parùm noto nomine turba minor,
Victricique Aquilæ, & Tuſci nunc Tybridis vndis
Aſſurgunt, domitis & famulantur aquis.
Singula quæ veterum, Lector, tibi ſchemate prima
Fronte libri graphicè picta tabella dedit.

EIVSDEM.

Actis biſſenis ter quinquè ad ſæcula luſtris,
Cumque ſecunda gelu nos grauis vrget hyems,
Prodibat GOLTZI Brugis opera, atque labore,
LAVRINI ſtudio, ac ſumptibus, iſtud opus.

IN C. IVLIVM CAESAREM studio atq; opera M. Laurini Domini de Waterulict ab Huberto Goltzio Herbipolita restitutum.

ARNOLDI MOTORII BLANKEBERGANI Flandri D. Donatiani Brugis Canonici.

ARCTOIS olim terna trieteride in oris
Auspicijs Martis tutus vbique fui,
Omnia præpetibus loca dum præteruolat alis,
Accepit famam Iulius, atque dedit:
Nam Diuûm ad sedes, ac magni templa tonantis
Hinc sibi strauit iter, Cæsaribusque suis.
Hinc facilem vinci totus se præbuit Orbis,
Tantum tunc instar Gallia victa fuit.
Fortibus & partum est nomen memorabile Gallis,
Quòd tali ad tempus vel restitêre viro.
Omnia sors versat: mutantur tempora rerum:
Et vix stare valent maxima quæque diu.
Credere quis posset? consumpta est morsibus æui,
Totaque defecit cum duce Roma suo.
Iulius in tenebras, fama super æthera notus,
Abscessit: solùm nomen inane manet.
O faciles hostes, ô candida pectora. sola
Victorem illustrat Gallia victa suum.
Maiestas redijt, veteres rediêre triumphi:
Notaque vix vlli reddita Roma tibi es.
Nunc omnes dominam credunt, rerumque potentem,
Eoæ gentes, Hesperiæque simul.
Flandrica Laurus eat circum tua tempora Iuli,
Atque triumphatæ munera gentis habe.
Laudetur Daphnis: Belgarum gloria Brugæ
Laudentur, tantum quæ peperêre decus.
Hoc Nympha Hydrorhoe dum se iactabit alumno
Perpetuò felix Oceanitis erit.

ARNOLDI BARZII I.C. BRVGENSIS.

In Laurum Daphnem versam cùm fleret Apollo,
Hæc in prorupit carmina mœstus amans:
Qua mihi nulla frui per fata superstite fas est,
Hanc vel in obductam cortice depereo.
AEternùm te nostra chelys cantabit, & arbor
Viuentis specie munia obibis, ait.

Iure tuo Laurus monumenta perennia Regum,
Iure tuo Laurus quæque trophæa feres.
A te pendebunt Aquilæ, Mauortia ſigna,
A te pendebunt arma micante cono.
Te redimita gerens victricia tempora, Romam
Curribus auratis ingredietur ouans.
Delphica vt hæc credas oracula, præſtat id vnum
Eximium Daphnes poſteritatis opus.
Quod non oſtentat laceras, ſanieque fluentes,
Sanguine nec tinctas exhibet exuuias:
Sed rediuiua tibi Romani Cæſaris ora,
Spirantiſque habitum reddit & effigiem.
AEtati veteris quæcunque numiſmata cenſus
Reſtituit, tantum quo ſtetit imperium.
Hoc in præſentem quaſi rem tu tramite ductus,
Te multis ſæclis iam ſupereſſe putes.
Quam nec olympiades multæ, nec luſtra pararent,
LAVRINI eſt opera tradita cognitio.
Tradita cognitio, qua quid ne illuſtrius eſſet,
Ingenij hubertas fecit HVBERTE tui.
Hæc coniuncta manus cum dexteritate politæ,
Tanta eſt, vt Belgis inuideat Latium.

IACOBI RAEVARDI I. C. BRVGENSIS.
ad Cæſarem rediuiuum.

Viuere te video, verum eſt, nam viuida virtus
Te decus, & patriæ ſuſtinet eſſe patrem.
Sed (fateamur enim) cùm te tua Roma reliquit,
Viuus, & vt viuus, ſemi ita viuus eras.
Aſt ſimul vt vitam tibi GOLTZIVS arte perenni
Integram, veras vertit in effigies:
Cæſar iure modis ſupereſt tibi vita duobus,
Nomine viuis enim, viuis & effigie.

ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΔΡΟΥΜΑΙΟΥ ΒΡΟΥΓΕΩΣ.

Φέρτερος ἀθανάτων, ἔυσημος τ᾽ ἀργυρότοξος
Εργον θαυμάζων ἔβλεπε ΓΟΛΖΕΙΟΝ.
Οψέ ποτε θαμβός καλλίσῳ γέγραφ᾽ ὀλύμπῳ,
Νῦν παλιν ἴφθυμος Καῖσαρ ἐς ἄςρα ἀνεῖ.

IDEM LATINE.

Cælicolum Princeps acri ſpectabilis arcu
GOLTZIACVM admirans aſpiciebat opus.
Tandem perplexus ſtellato ſcripſit Olympo:
Nobilis en rurſum Iulius aſtra petit.

ADOL-

Aureus auratas voluit Pactolus arenas,
 Argentum profert India, vt æra Cyprus:
Hubertas, HVBERTE, tua hæc huberrima, multò
 Huberius certè fluminis huber habet:
Nam vehit argentum, vehit æs, aurum vehit alueo
 Omne, quod AEneadum prisca moneta tulit.
Protegit hoc flumen Laurus viridante sub vmbra,
 Vndifluas Laurus consita propter aquas.
Cui non vlla suos vis perturbabit honores,
 Non Auster virides auferet imbre comas:
Sed patulis fulgur ramis, sed dira venena
 Arcet; & à ripis noxia quæque fugat.
Naiades hoc, Satyri, Dryades, Pan, Phœbus, Athena,
 Hoc Charites gaudent flumine, & Aonides.
Vos me, Pierides, quoque in hæc damnate metalla,
 Has studio vt venas huberiore colam.

GEORGII CASSANDRI.

Nulla per Ausonias quod præstitit hactenus vrbes,
 Hoc nunc, Roma, tibi Flandrica Bruga parat.
Digni perpetua redimiri tempora lauro,
 LAVRINI per quos nobile surgit opus.
Nec minus HVBERTI doctissima dextra meretur,
 AVREVS vt volitet docta per ora virûm.

MARTINI SMETII FLANDRI.

GOLTZIVS hæc plano sculpsit Germanus in ære,
 Quæ paulò antè agili pinxerat ipse manu.
Prælum, operas, atque impensas suffecit opimas
 LAVRINVS, Brugæ gloria magna suæ.
Barbara quæ quondam fuit, en Germania nunc est
 Nobilis ingenijs, artibus, atque viris.
Quæque olim incultis fuit horrida Flandria siluis,
 Tales nunc fructus edere culta valet.
Ne tamen inuideas nobis, docte Itale, nostras,
 Quas nunc post alios fata dedêre vices.
Græcia prima artes coluit doctissima cunctas:
 Quæ pôst cesserunt, maxima Roma, tibi.
Tu deinde imperium nostras dum mittis in oras,
 Huc etiam dotes fersque locasque tuas.
Linguam, inquam, moresque tuos, artesque politas,
 Et cultus quicquid splendidioris habes.

Hæc vbi nos ſtudio tandem percepimus acri,
    Non nobis ſolis addidiciſſe ſat eſt:
Sed tua dona tibi ferimusque accepta, damusque
    In lucem, vt conſtet pluribus eſſe tua.

ΙΑΚΩΒΟΥ ΠΛΑΓΚΙΟΥ ΒΡΟΥΓΙΕΩΣ.

Φοῖβος ἰδὼν ΟΥΒΕΡΤΕ σφέων ΛΑΤΡΙΝΕ τε σπουδήν,
    Φησὶ, τί λήψονται ἀντὶ πόνοιο βαροῦς;
Εἶπέ τις ἐκ χαρίτων, αὐτοῖς δώσωμεν ἄεθλον
    Ἄξιον, ἀχρεῖοι μὴ δοκέωσι φίλοι.
Ευφημοῦσι θεοὶ πάντες πᾶσαί τε θέαιναι,
    Αἰδεῖσθαι τούτους ἀνέρας ὡς ἀγαθούς.
Ζητοῦσιν σπάνιον σπανίοις παραδοῦναι ἄεθλον
    Τοῖς ἑτάροις. πᾶς τις πάγκαλα δῶρα φέρει.
Οἱ μὲν τῇ αὐτῶν κεφαλῇ περικαλλέα μύρτον,
    Οἱ δ' αὖ τὴν δάφνην, ἄγλαα δῶρα θεῶν.
Ὡς μὲν ἅπαξ εἰπεῖν, φέρεται κειμήλια μουσῶν
    Ἄξια, θυγατέρων αἰγιόχοιο Διός.
Ἰούλιος εἰσαχθεὶς Καῖσαρ διὰ φαίδιμα ἔργα
    Οὐρανὸν εἰς εὐρὺν, φοῖβε ἔειπε πάτερ,
Οὔπω τὶς δῶκεν τῶν ἔργων ἄξια καλῶν:
    Αὐτοῖς δὸς μᾶλλον τοὔνομα ἀθάνατον:
Ημιθέων κρατερῶν τ' ἀνδρῶν ὅτι πράγματ' ἔγραψαν,
    Ὧν κλέος ἠδὲ θεοῖς γνώριμον, ἠδὲ βροτοῖς.
Φοῖβος ἔφη σὺν πᾶσι θεοῖσι, δοθήσεται αὐτοῖς
    Αθάνατος ϛέφανος, τοὔνομα ἠδὲ θεοῦ.

ALEXANDRI COLONAEI I.C. BRVGENSIS.

GOLTZIVS arte, manu, digitisque ſequacibus vſus,
    Hoc tibi conſcripſit, candide Lector, opus.
Gallia miratur, ſtupet Itala terra, ſuorum
    Tot ſibi ſigna ducum, tot ſimulachra dari.
Ecce reuiuiſcunt veteres in imagine Reges,
    Ni manibus tangas, viuere poſſe putes.
GOLTZIVS exſculpſit, dedit æs LAVRINVS: vterque
    Nobilis ingenio, clarus vterque manu.
Ille manu ſummè pollet ſculptrice: benigna
    Hic (ſi animum ſpectes) explicitaque valet.
Ille opera, hic opibus opus hoc confecit: & amplas
    Ingenij vires ambo dedêre ſui.

IN HISTORIAM IMPERATORVM Cæſarumq́;, & Faſtos magiſtratuum Ro. ex antiquis numiſmatib. opera & ſtudio M. Laurini Domini de Wateruliet, ab Huberto Goltzio Herbipolita reſtitutos.

ΑΔΟΛΦΟΥ ΜΗΚΕΡΧΟΥ ΒΡΟΥΓΙΕΩΣ.

Αἱ βίβλοι, τίνες ἐστὲ; τί κεύθετε; θυγατέρες μὲν
ΟΥΒΕΡΤΟΥ ΧΡΥΣΟΙΟ, τὸν Ερβίπολις τέκε δῖα:
Εν κόλποις δ᾽ ἰδίοισι τράφεν Λαυρῖνος ἀμύνων;
Δαφνίκομος ΛΑΥΡΙΝΟΣ ὁ δέσποτα τοῦ πτολιέθρου,
Ο φλάνδροι καλέουσιν ἀφ᾽ ὕδατος ἀμφὶ ῥέοντος.
Τὴν Ρώμην λέγομεν, Ρώμην τὴν κυδιάνειραν,
Τοὺς πολέμους, νίκας τε, τρόπαιά τε τῶν βασιλήων
Αὐσονίδων, τὰ θέατρα πελώρια, τούς τε θριάμβους;
Αρχόντων ῥάβδους, τιμάς τε, καὶ ἱερὰ λαοῦ,
Δαίμονας ἠδὲ θεοὺς ἰδίους, ἀναθήμαθ᾽, ἑορτὰς,
Τὰς πόλιος πανηγύρεας, κρατερῶν τε ἀγῶνας,
Αθλά τε, χ᾽ ἡρώων περικαλλέ᾽ ἀγάλματ᾽ ἀγαυῶν,
Καὶ πάντως Λατίου τὰ περίκλυτ᾽ ἀείδομεν ἔργα:
Ὥστοι σημαίνει τὰ νομίσματα μυρία ταῦτα,
Χρύσεα σὺν χαλκοῖσι, τὰ χάλκεά τ᾽ ἀργυρέοισιν:
Αρχαίου ξύμπαντα χρόνου; ξύμπαντά γε γαίης
Εκ βάθεων ὀρυγέντ᾽; ἀγαθῶν μνημεῖά τε ἀνδρῶν.
Ημᾶς Ρωμαῖοι γοῦν ἵλαθ᾽ (ὅθ᾽ ἵστορες ὑμῶν
Εσμὲν) σὺν Κρίσπῳ, Λιβίῳ Τρώγῳ τε παλαιοῖς.

IOAN. GELRII RVSSELLANI FLANDRI ad Romam.

Debita quæ ſemper præconia reddere laudum,
Claraque pro meritis præmia Roma ſoles!
Iam tua LAVRINOS rara manus alma corona
Exornet, ſed ne frondea dona paret.
Non Iouis, aut Bacchi, Veneris, non Palladis arbor,
His poterit dignum conciliare decus.
Et ſi longæua circundes tempora lauro,
Non hoc apta ſatis tempore laurus erit.
Phœbus enim teneris ſibi notus ſemper ab annis
His pridem LAVRI nomen habere dedit.
Poſt vbi Phœbæas coluiſſet vterque Camœnas,
Implicuit doctis laurea ſerta comis.
Ergo vt nunc meritum capiant virtutis honorem,
Aurea laurigera munera fronte gerant:
Per quos tota vires, & per quos AVREVS ille
Exercet mira GOLTZIVS arte manum:

Quà nitor ille tibi, quem longa aboleuerat ætas,
Redditur & Latio Roma vetusta solo.
Vt tua non tantùm veteris tibi gloria regni,
Et ducibus redeat splendor honosq; tuis,
Quorum iterum antiquos titulos, celebresq; triumphos
Cernas, & varijs parta trophæa locis:
Sed quoque nunc priscis ob cusa numismata formis,
Nil sit Romana notius historia.
I nunc, & cultos solos dic esse Latinos,
Et Germana tibi barbara terra siet.
Qui fuit Herbipoli Germanis natus in oris,
Vt modò sis tanto culta decore facit.
Quo si non meruit statuam de marmore viuo,
Quæ prostet medio conspicienda foro,
Hoc saltem, GOLTZI sis felix, dicito, qui me
Erigis, & penitus nec cecidisse sinis.

IACOBI RAEVARDI I. C. BRVGENSIS.

Quem mihi Musa virum memoras? est GOLTZIVS. ille?
Illéne tam insignis qui facit artis opus?
Ecquid agit? viuit? viuit. & imagine viua
Expressit viuam Cæsaris effigiem:
Occultis celebres (ô factum nobile) signis
Fastos Roma tuos hac simul arte notans.
Ille potestatum lauros, fascesque figuris
Lustrat, & innumeris ornat imaginibus.
Dixi, & te docui scrutari rudera Lector,
Quæ doctam cernes restituisse manum.

IACOBI CRVQVII MESSINII FLANDRI bonarum litterarum publici apud Brugenses professoris, in Romam reuiuiscentem.

Sic fatum melius fauet
Humanis studijs, atque laboribus,
Vt nolit penitus mori,
Quæ sunt mole sua visa minarier
Casum, atque interitum grauem.
Vt quondam imperitans gentibus omnibus,
Et virtute potentior
Roma & nobilior, quæ rettulit suum
Acceptum superis genus:
Hinc à Marte ferox Romulidum tribus,
Hinc Iuli imperium ab Ioue.
Verùm vt primus honos, atque potentia,

Nec

Nec non ambitio grauis,
Valdè concutiunt Regia ſtemmata,
Et magnum populi decus:
Sic concuſſa diu Roma tumultibus,
Ciuili fremitu ruit.
Sic rerum domitrix, & metus hoſtium,
Olim faſcibus inclyta,
Turpatis titulis, & genere attauo,
Multo tempore ſorduit,
Nec planè auſa fuit tollere lumina,
Seque oſtendere publicè:
Donec pulueribus turpibus eruta,
Ornatum caput extulit.
Quod munus meritò, LAVREA nobilis,
Immortale tibi refert:
Cuius viuida vis perpetuò viret,
Computreſcere neſcia.
Sic æterna iubet LAVRVS Apollinis,
Sic vult AVREA SAECVLI
HVBERTAS decorans priſtina marmora.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ.

ΕΙΣ ΡΩΜΗΝ ΑΝΑΒΙΩΣΑΝ.

Οὐ θαυμαστὸν ἔην ἡ Ρώμη ποτνὶ ἀνίστη,
Ἦ δέ γε πολλὰ ἔτη ἐν σποδίᾳ ἔλαθεν.
Οὔνομα γὰρ ταύτῃ ἀπὸ της Ρωμής τε βίαστε
Αἷς οὐδ᾽ ἂν θανατος βλάψειεν οὐδὲ μόρος.
ΜΑΡΚΟΣ ἀθρήν γε ΤΑ ΛΑΥΡΙΝΟΣ κόνιν ἐκκατέσεισε
Πρῶτος, ἐλευθερόων ἐκ ῥυπόεντος ἄχους.
Εντ᾽ ΟΥΒΕΡΤΟΣ ἰὼν δαιδάλλει ΧΡΥΣΕΟΣ εἶδος,
Εἶδος κάλλιστον, σεμνοτατον τε ῥέθος.
Αττα ἴδου κέρατι πλήρει σοὶ ΧΡΥΣΕ᾽ ΑΙΩΝΟΣ
ΕΥΦΟΡΙΑ πλήρει φίλτατε χειρὶ χέει.

IDEM LATINE.

Nil admirandum ſi ſplendida Roma reſurgat,
Quæ latuit multo puluere tecta priùs.
Huic etenim nomen virtus dedit atque poteſtas,
Queis nec mors vnquam fatáue obeſſe queant.
Huic MARCVS cineres LAVRINVS diſpulit atros
Primus, & ereptam ſordibus expolijt.
Pòſt formam accedens HVBERTVS GOLTZIVS ornat,
Formam perpulchram, corpus & eximium.
En pleno cornu quæ largiter AVREA SAECLI
HVBERTAS plena fundit amice manu.

ADOL-

ADOLPHI MEKERCHI I.C. BRVGENSIS.

Roma vetus quondam miſeras perpeſſa ruinas
Concidit, & Romæ diruta Roma iacet.
Colligit hanc, priſcamque nouæ (mirabile) Romæ
Reſtituit Romam Flandrica Bruga ſuam.

MELCHIORIS BARLAEI ANTVERPIANI.

Conciderant fato, quoniam rapit omnia fatum,
Iulius, Hubertas, Romulidæq; duces.
Iuppiter indoluit, mœſtusq; eſt iſta locutus:
Omnia (quid faciam?) mors animata rapit.
Audijt hæc poſtquam diuinæ GOLTZIVS artis,
Quod mors non lædat nos faciamus, ait.
Inuidit fatum, tenſo demiſſa ſed arcu
Irrita ſunt damno tela repulſa ſuo.
Deſpondensq; animum, cùm cæla ſubiſſe papyrum
Viderat, in multos non abolenda libros,
Vincimur exclamat, vincens licet omnia, Tempus,
Nam modò concedent, dixerat, æra mihi.
Viuito Roma tuis igitur cum gentibus, in vos
Nunc aliquid tempus, mors neque iuris habent.

IMP. CAESARI FERDINANDO AVSTRIO PIO FELICI PERPETVO AVGVSTO

HVBERTVS GOLTZIVS HERBIPOLITA VENLONIANVS

S. P. D.

Ertas quaſdam nationes omni tempore ceteris omnibus longè ingenio atq; prudentia anteſtetiſſe, nō mihi dubium ſit, quin Sacratiſſima Maieſtas tua tantarũ vſu rerum exercitata, pro ſua incredibili quadam ingenij ſagacitate facilè in animum inducere, ſibíque perſuaſum habere poſſit: in quibus primas tenuiſſe Chaldæos & Ægyptios, inde Græcos, poſtea Romanos, omnium verò poſtremò Germanos, pro ordine & ſucceſſione monarchiarum, veteres hiſtoriæ atque antiquitatũ reliquiæ demonſtrant. E quibus ipſis id etiam perſpici facilimè poteſt, prudentiam in hominibus ingenijq́ue acumina, ſucceſſu ipſo temporum, maiora ſubinde rerum incrementa cepiſſe: vſque dum adulta paulatim, ad poſtremum quaſi in arcem ipſam ſcientiæ Romani imperij viribus perducta fuerunt. Nec ſanè eius rei, ſi quæras rationem aliam, quàm in prouidentia populi Ro. cōſtituas: qua ſuam rempublicā prouinciasq; omnes, moribus, inſtitutis, latisq́ue legibus prudentiſſimè gubernarunt, inq́ue pulcherrimum ordinem deſcripſerunt: quantiſcunq; tandem initiò rerum difficultatib. atque impendiis exhauſti conflictatiq́; fuerint, quoadusq; ſibi tantum monarchiæ robur munire atque ornare potuerunt. Nullum enim magnum & memorabile imperium vlla in natione vnquā niſi è duris extitiſſe initiis meminimus. Eandem Roma quoq; fortunam habuit, priuſquā

se illi tota daret: nam vti est à Marcellino memoriæ proditū, quum primùm orbem vniuersum Roma nominis sui splendore percelleret, vt se perpetuæ pacis fœdere icto in summū honoris culmen subuectam sisteret, quæ ferè disiunctæ aliàs, tum verò vtraque VIRTVS & FORTVNA conspirauêre. Quòd si id temporis alterutra abfuisset, nunquam profectò tanta imperij moles ad perfectū peruenisset. Cuius quidem veluti incunabula ad annos trecētos multis circa prælijs, ijsq; sub ipsis adeò vrbis mœnibus, debellata, infesta, atque implicata fuêre. Adultæ verò iam ætas firmior, post superata tot tamq; grauia bella, ad septentrionem Alpes transgressa, in occidentem fretum vltra Herculis prouecta est. At postquam inde iam in virili robore staret, tum verò ex omnibus planè orbis partibus laureas triumphosque rettulit. Senectus verò quum id denique cōferret, vti hostes sola nominis fama perstrictos sępenumero profligaret, facilimè hinc euenit, vt in ea nominis auctoritate, velut imprimis securo atque oportuno felicitatis portu, conquiesceret. Quum itaque vrbs omnium præstantissima, gentes indomitas, moribus feras, natione barbaras planè subegisset, institutis & legibus ornasset, fundamenta simul æternæ pacis ita iecisset, vt conuelli q̄ difficilimè possent, tum verò demum in morem piæ sollicitæque matris in Cęsares tanquam optimos filios suos, omne sui patrimonij ius, rerumque summā transduxit. Quid enim intestinis bellis miserè per tot annos exagitata vexataque totius corporis sanitate, ad quietem atque εὐκρασίαν quasi quandam oportuniùs sibi comparare aut comminisci poterat, quàm vt afflicta exuctaque membra in posterum deinceps vni alicui è suorum numero liberorum vicissim curanda fouendaque traderet: qui superiorum temporum calamitatibus edoctus, id sedulò caueret, ne iterum partium contentione, vti anteà, Reipub. veluti corporis compages miserrimè dissoluta fatisceret.

Quem

Quem verò alium C. Iulio Cæsare præstantiorem, omnibusq; imperandi artibus ornatiorem, ac rerum gestarũ gloria clariorem reperisset, cui prima potissimũ gubernandi rudimenta tutiore præsidio cõmitti posse viderentur? Ille igitur maximo orbis bono à Deo ipso tantis rebus administrandis delectus, præclaras naturæ suæ dotes in eo ita explicuit, vt vrbem imperiumq; Romanum cõstituerit sapientissimè, tempora, religiones, leges scitissimo ordine describendo, singulari prudentia atq; industria in omnem partem adhibita, suo denique atque solido robore ad nominis perpetuitatem fundauerit. Qua quidem virtute atque scientia gubernandi nihil inueniri posse præstantiùs & Aristoteles acutissimus rerum æstimator, & res per se ipsa satis declarat: vt omittam illud de œconomico Xenophontis: *Imperare liberis & volentibus Dei ipsius numen attingere.* planè vt mihi optimo iure Rei pub. gubernatores saluberrimis quibusdam fontibus comparare posse videar, vnde in tot hominum milia sani consilij recteq; sapiendi riuuli manarint. Quæ res illis præclara ista nomina peperit, vt HEROES, PATRES PATRIAE, CONSERVATORES CIVIVM, VRBIVM, POPVLORVMVE audierint, marmoreisque honoribus consecratos titulos ad vltimam posteritatem transmiserint. Nempe hæc illa est horum effectrix *Sapientia*, quam Regum omnium excellentissimus Salomon à solio suo Regio nunquam abesse summis votis exoptabat, quamque suis in prouerbijs hũc in modum loquentem inducit: Meo afflatu aucti gubernant principes, & per me potentes iustitiæ patrocinium obeunt. Quandocunque igitur in administratione rerum rationes omnes, & momenta consiliorum *Sapientiæ* regula metimur, continuò necesse est cõsequi pulcherrimam ac salutarem illam rerum omnium εὐταξίαν, & tanquam è copiæ cornu beatissimo rerum abundantiam latè diffundi. Per eos igitur qui hæc ipsa & sa-

puerunt, & re ipsa præstiterunt, principes viros, Dei Opt. Max. prouidentia atque benignitate, Romani imperij monarchia instituta, atque in hunc ipsum cuius modò speciem admiramur, perducta est ordinem, quæ priores omnes magnitudine atque diuturnitate imperij anteit. Quum itaque ab ineunte adolescentia per annos aliquot variarum lectione historiarum, quæ vel veterum memoriam, vel res nouas, siue externas siue domesticas celebrarent non infima fortassis industria atq; sagacitate vsus, rerũ noticia animum excoluissem: idq; me demùm profectò assecutum esse ac deprehendisse profiteri possim, non aliunde certiora rerum gestarum documenta, atque inductiones secundum historias, quàm ex antiquitatum reliquijs, omniumq; præcipuè è numismatis antiquorum percipi atque hauriri posse, mirifica tum verò in animum quoque meum incessit cupiditas illustrandæ antiquitatis amore accensa, vnà cum alijs aliquot, vtriusq; illis quidem tam illustris quàm tenuioris conditionis hominibus nummis illis conquirendis vndique, noscendisque pro mea virili incumbere. Quod cum facio sedulò, magis magisq; in dies ea mihi de illis confirmatur opinio, vt non solùm existimem numismata monumentis historiarum esse plena, sed etiam perinde, vti rerum gestarum testificationem fidelissimam continerent, ita veterum errata atque indiligentiam scriptorum clarissimè cõuincere: planè vt ita in animum inducam, multoque id nunc etiam edicam certiùs, sicuti alijs olim in libris à me proditum memini, si se pleriq; commentatores, atque interpretes veterum auctorum seu Græcorum seu Latinorum, paulò accuratiùs in hac antiquitatis cognitione exercitassent, solidiorem profectò ad perpetuum honorem, frugemq; aliorum industriæ atque laboris sui fructum fuisse capturos, eademque effecturos opera, facilimè vt fœdas auctorum dissensiones, veterum præcipuè

num

nummorum testimonio optimè composuissent: quum præsertim nusquam illi sibiipsis repugnantes atque aduersi reperiantur: quosque constat singulari quadam attentione, summaq́; auctoritatis prærogatiua, Senatusconsulto in perennia rerum gestarũ monimenta esse procusos: vti hæc ipsa meritò veras atque expressas rerum figuras, mutosq́; testes appellare liceat, qui ad rerum memoriam multo quàm charta atque atramentum, quâ ad longinquitatem temporum fideliùs, quâ ad veritatis testificationem, non paulò tutiùs conseruandam nati factíque fuerint. Quippe ea geniti natura omnes sumus, vt in scribendo sæpe nos affectus transuersos agant, multaque passim à plerisque tum dicantur tum silentio obducantur ad gratiam partium, quò eos animus videlicet vel inclinarat, vel abduxerat potentiùs. Id quod verissimè Liuius, eò nimirum inclinari fermè scribentium animos, vt multa ex vano hauriant. Vt omittam interim quanta labes comparata sit historiæ tum incuria perfidiaque eorum, qui de antiquis exemplaribus noua negligenter descripserunt: quò factum est, vt dum frequenter hîc quiddam omissum, illic adsutum, sæpe glossema quodpiam de margine in ipsum historiæ quasi contextum transductum sit: magnæ demùm auctorũ controuersiæ ex eo fonte extiterint: quas quidem si quis alio pacto rectiùs minui, certioremq́; fidem aliunde se adserere, quàm ex lemmatis & argumentis vetustorum numismatum posse putet, mea quidem sententia vehementer erret. Historias enim ad fidem nummorum oportet, non è diuerso nummos ad illarum rationem accommodare: propterea quòd hi sint penè simul cum re ipsa nati, ipsisque historiis, vti vetustate, ita & fide potiores, vel ob id ipsum maximè, quia non temerè adulterari citra perspicua doli argumenta possunt. Nec mihi sit dubium, quin omnem planè rerum Romanarum seriem è solis per se numismatis

 hau

haurire atque percipere potuissemus, etiamsi, quod Deus nolit, scriptæ nos historiæ defecissent, si non & longinqui temporis labes, & barbarorũ atrox atque Ro. nominis deletrix iniuria, magnam numismatum partem posteritati intercepissent. Quibus illud quoque postea accessit incommodum, vt in reliquias ipsas ignorantia simul & auaritia hominum miserum in modum sæuierint: qui simul atque numisma aliquod siue aureum siue argẽteum nacti essent, cùm in rei signatæ non minùs quàm omnis antiquitatis crassa ignoratione vnum materiæ precium censerent, ad fabros statim argentarios videlicet vt conflarent, detulerunt Quo factum est, vt memoria antiquitatis tam malè vndique accepta, manca penè ad nos peruenerit, quæ alioqui integra magno cum fructu ac voluptate spectari potuisset. Nam id feriendis nummis summo studio Romani perfecerant, vt quidquid dignum censerent, quod ad posteritatis memoriam transmitteretur, id in numismatis quamscitissimè deformatum darent. Quod ego hoc in libro perpetua quadam historiarum deducta serie, quòd ad Iulij Cæsaris res gestas attinet, sub aspectum ita subiecturum esse confido, vt omnibus iam perspicuum esse possit, non ociosas figuras, sed rerum gestarum monimenta, & ea quidem sæpe ab historiographis aliis intacta, his veterum nummis comprehendi. Nam vt cetera præteream, apud quem auctorum legimus Cæsarem in Augurum collegium fuisse cooptatum? quod nummi non semel nobis inculcant. Vbi legimus L. Munacium Plancum Præfectum vrbis fuisse nisi in nummis nostris? Quumque vel Romani & antiqui scriptores Cæsaris nostri patrem Lucium appellent, in numismatis certè, vti & in antiquissimorum marmorũ inscriptionibus non Lucius, sed disertè Caius vocatur. Qualia permulta planè & in aliorum Imperatorũ historiis & ipsis Consulum aliorumq;

Ma-

Magiſtratuum Faſtis arguentur, illis ex libris quos deinceps in animo habeo in publicum emittere. Nam illud S. tuæ M. ſtudioſiſque omnibus teſtatum eſſe cupio, nihil me antiquiùs ducere, quàm fidem meam ſummo ſtudio atque diligentia ſemel liberare. Recepi autem iis in libris quos in nomine Illuſtriſſimi Regis Romanorum Maximiliani filij tui his annis ſuperioribus euulgaui, facturum me, vti iſto ipſo cuius nunc initia damus exprimendi modo, omnes paſſim antiquitatis amantes vetuſtorum numiſmatum exemplaribus circumfluerent. Idq; vt quamprolixiſſimè præſtarem, priuſquam me ad tam præclarum opus moliendum darem, nullis ſumptibus, laboribus, vigiliis peperci, quin relictis omnibus, quidquid alicubi eſſet, quod in celeberrimis Europæ regionibus noſtro inſtituto oportunũ haberetur, atque adſeruaretur, per Germaniam, Italiam, Gallias, diligenter, ne dicam curioſè, prorſus exquirerem. Quumque per Germaniam iter facerem Italiam cogitans, percommodè accidit, vt tuam ibi S. M. in conuentu principum Germanorum, qui anno M. D. XLIX. ineunte, Auguſtæ Vindelicorum indictus habebatur, à prima ſalutatione benigniſſimam aduerſum me meaque ſtudia experirer. Quum enim mihi inſtructiſſimos illos tuos antiquitatũ theſauros recludi iuberes, meque ſingula quantum vellem, quantumq; opus haberem inſpicere ac tractare patereris, magnas ea re mihi commoditates comparaſti, in tam facili copia tot Græcorũ ac Romanorum numiſmatum, tam Conſularium, quàm à Cæſaribus cuſorum, nihil vt inſtituto meo perſequendo oportuniùs accidere potuerit. Cuius quidem benignitatis nomine, cùm me tuæ S. M. vehementer obſtrinxeris, aptiſſimùm eſſe exiſtimaui cuicuimodi gratiæ reponendæ loco, haſce quaſi quaſdam primitias operum meorum, quod ad Cæſarem attinet in S. M. tuæ nomine euulgare: quo ſe

patrono certissimè tutissimeq; niti atq; tueri posse viderem. Quis enim ea Cæsaris monumenta quæ Cæsari placerent, cauillari auderet? Aut cui ea magis in oculis ferre consentaneum sit, eius inquam Cæsaris monumenta, qui Romanæ istius auctor genitorque monarchiæ fuit, cuiusque nomen omnes ab eo principes quasi hæreditario ac successorio iure sibi manciparunt, perinde ac si & ipsi quoque in familiam atque gentem Cæsaris, ipsis suscepti imperij auspicijs adoptati fuissent. Quum itaque Dei prouidentia clarissimum Cæsaris nomen, pulcherrimaque Monarchiæ successio ad S. tuam M. pertineat, eiusdemq; benignitate, præstanti prudentiæ laude, aliisque præclaris naturæ in tuas laudes profusæ dotibus, maximo Reipublicæ bono & commodo luculenter instructus atque ornatus sis, simulque historiarum atque antiquitatis cognitione, quæ sapientiæ omnis momenta continet, & abundes ipse, & præclarè in ea versatos præcipuo fauore complectaris, fit, vt magna me fiducia teneat, hunc meum laborem referendæ gratiæ vice S. M. tuæ non ingratum fore, quo me pignore ad paratissima tuæ M. obsequia quoad vixero dehinc totum lubens dico consecroque.

Brugis Flandrorum
Kal. Septemb.
M. D. LXIII.

IMPERATORI MAXIMO FERDINANDO AVGVSTO, IOAN. SAMBVCVS PANNONIVS TIRNAVIENSIS.

QVANTA ſit monimentorum vetuſtatis vtilitas, atque etiam voluptas, non ſolùm memoria litterarum, ſed quoque antiqui operis numorum ſtudium, & cum hiſtorijs contentio, ſatis oſtendit. Quot enim hiſtoriæ & præclara exempla aut valde obſcura eſſent, aut niſi horum teſtimonio ac lumine accenderentur, prorſus laterent? vt meritò ἀντίςροφος cognitio ταῖς ἱςορίαις eſſe videatur. Conſulares hiſtoriæ damno de Liuij libris accepto fuiſſent cæcæ, niſi Caſſiodori quædam diligentia, nunc verò etiam marmorum reliquiæ nobis animum addidiſſent, atque in copulandis cum Annalibus numorum teſtimonijs ſpem oſtendiſſent breui vt pauca lateant fore. Multas ego, & memoria reliqui temporis dignas hiſtorias vel de meis numis, vt Tua Maieſtas optimè nouit, amore & tot peregrinationibus collegi, quæ commoditate patriæ, rerumque mearum aliquando, & cum tua celebritate legentur. Certè qui de ratione militari; & ſignis eius, de triumphis. &c. ſcripſère, ipſisque libris tantùm, non etiam perueſtigationi marmorum, & numiſmatum ſtuduerunt, dum obeuntis Solis imperium cum Oriente miſcent, nec conſuetudini mutatæ plus, quàm vocum notionibus tribuunt, longè interdum à ſcopo aberrare cum intelligentium viſu animaduerto: quod ipſi aliquando nec admoniti varia & pertinaci ſua profeſſione corrigent. Atque illud T. M. teſtatum firmumq; habeat, niſi diuturna inſpectione vniuerſæ antiquitatis, & ad lectionem recta & artifici comparatione, laudem ab hoc nomine qui ferat iuſtam, fore neminem. Perpetuum enim à libris ſubſidium, illuſtrem & iucundam reddit cognitionem: ſed inſpectio, & tractatio monimentorum, adeoq; iudicium dextrum & facile, niſi illa efferat, inq; vitam probam reuocet, vt à fictoribus hodie auaris ſecura ſit ſcriptio, æternitatem labor non modò non intuebitur, ſed ne diuturnitatem quidem aſſequetur vllam. Ea re T. M. in cogendis omnis generis numiſmatis, non leuem curam, maximos ſumptus ponit, multosque ſuo exemplo ad has cogitationes indies excitat. Quos inter hic Hubertus Goltzius eſt, homo Germanus, ſed voluntate ac induſtria media in Roma natus: qui ingenio, longinquis itineribus, ſingulari induſtria, manuum facilitate, vſuque, plurimùm eſt conſecutus: idque non meo teſtimonio, quod in hac profeſſione non omnino nullum eſt, ſed omnium per Italiam, vbi iſta præſertim vigent, Galliam, & Germaniam virorum celebri fama, atq; literis autoritatem qui ſibi conſtituêre. Nam cùm in Gallias rediiſſem, tertioq; Italiam inuiſerem, apud omnes

eius diligentiam gratam,& memoriam frequentem ſentiebam : ac nihil quod ad illuſtrandam hanc pulcherrimam, totque annis deſertam cognitionem pertinere ratus eſt, vſpiam neglexit: ilicò ædibus nobilium perueſtigatis, omnia inſpicere, intima, & quæ pro foribus, & temerè locata ſunt, voluit, annotauit, inque vſum atq; ordinem ſeuocauit. vt nullum in Europa locum ſciam, quem ſibi reliquum fecerit, & vbi præſens non fuerit, multò verò magis accurata eius, & multis extollenda nominibus inquiſitio quò non pertinuerit. Offert T. M. ſpecimen illuſtre, & (niſi me indulgens amor fallit) hoc in genere adhuc præcipuum, longeque maiora daturus eſt, ſi vita illi, tuæque M. gratia, ad quam hoc ſuo opere nititur, commodè ſuppetat. Varium eſt ſtudium & ampliſſimum, ſed quod à priuatis, niſi T. M. ſimiles accedant, ſuſtineri vix queat. Commendo igitur M. T. Goltzium, vtque patrocinio iuſto comprehendat, ſupplico: ac ſpondeo, multis partibus rem ac inueſtigationem antiquitatis Hubertum breui cumulaturum, cuius ego ſenſus & conatuum indicia non pauca nuper Brugis apud nobiliſſimum & vetuſtatis amantiſſimum Marcum Laurinum Dn. à Watervliet, ipſe vidi. Tuam M. Deus nobis conſeruet, vtque perpetuus ſit erga τὰ παλαιὰ καὶ ἀξιομνημόνευτα fauor, Deum comprecor.

Datum Antuerpiæ .I X. Kal. Octob.

M. D. LXIII.

ERRATA QVÆDAM CORRIGENDA.

Pag. 154. verſu. 8. lege Cæſare
Pag. 199. verſu. 43. lege VII M. AIMILIVS /. F. /. N. LEPIDVS
Pag. 217. verſu. 29. lege Conſulatu
ibid. in col. prima, verſu. 35. lege feriundo.
Pag. 220. verſu. 17. lege primæ
Gg. colum. ſecunda, Bellona in bigis. lege. xi. I.
ibid. verſo, colum. prima, Cæſar Id. Mart. occiſus, lege. xxi. I.
Gg ij col. prima, verſu. 27. lege Ilignea.
ibid. col. ſecun. Fulminis figura. lege. xxxiiij. 9.
aa iij col. prima, verſu. 16. lege Manderſchet
ibidem, verſu. 21. lege Schortzius
aa iij verſo col. prim. verſ. 18. lege Maſſelortanus
ibidem, verſu. 44. lege Græuenſtain
bb col. ſecunda, verſu. 22. lege Kneurlinger
bb ij col. prima, verſu. 7. lege Robertellus
ibid. verſo, col. prima, verſu. 4. lege Dominica
bb iij col. ſecunda, verſu. 35. lege Antinous
ibid. verſo, col. ſecunda, verſu. 11. lege Octauius
bb iiij col. prima, verſu. 7. lege Antoninus
ibid. verſu. 46. lege Triſſa
ibid. col. ſecunda, verſu. 34. lege Franciſcus Valeriola, Medicinæ Doctor
ibid. verſo, col. ſecunda, verſu. 3. lege Vertranius
cc iij verſo, verſu. 2. lege Περιπλέκοντα
ibid. verſu. 10. lege Οἶον
dd iiij verſu 35. lege numiſmatis

IN HI-

HVBERTI GOLTZII HERBIPOLITAE VENLONIANI IN HISTORIAM IMPERATORVM CAESARVMQ. RO. EX ANTIQVIS NVMISMATIB. RESTITVTAM PRAEFATIO.

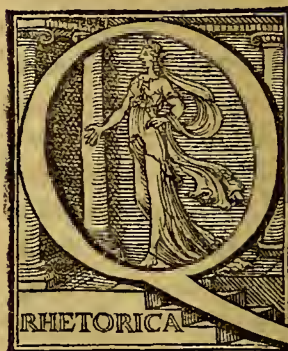

I cui mortalium vel tantillum ſupra vulgus ſapere cõtigit, hoc facilè præſtat cùm ratio ipſa, tum iudicium à natura inſitum, vt quanquã re ipſa quidem aliter in pleriſq; & maiori forſan hominũ parte euenire ſoleat, ſentiat tamen & intelligat, animum melioremq; & interiorem ſui partem corpori & ſenſibus exterioribus meritò præeſſe atq; imperare debere: quòd pars illa longè præſtantior, & diuinæ particeps auræ, ſi commiſſo ſibi totius hominis imperio, proq; ſuo quo in hoc microcoſmo fungitur munere, nihil niſi adhibita in conſilium fidiſſima cõſultrice ratione, qua ſola prædita eſt, agat aut inſtituat, efficit, vt & pars illa inferior atq; ignobilior, quã corpus appellari diximus, in rebus prudenter & moderatè gerendis (in quo mira virtutis & ſapientiæ vis & laus eluceſcit) neſcio quid diuinũ & ſupra hominem præ ſe ferat. Quæ alioqui ex elementis concreta & cõcinnata, vbi mentis & rationis imperio conſilioq; deſtituta, ignaua cupiditate & ocio implicatur, nihil arduum, nihil præclarum, nihil laude dignum, ſed ea quæ ventri tantùm & gulæ, ac ſomno brutæq; voluptati inſeruiunt, meditari, conſectari, & præſtare animaduertitur. vt hoc ipſo à pecudum ingenio & natura quàmminimũ abeſſe videamur: quos tamen Deus erecto vultu cælos, & res æternas intueri iuſſerat, non in humũ pronos ventri & gulæ iucunda exquirere. Ita vt meritò cum pecudibus & brutis nihil cõmune, niſi quantum alendo & ſuſtinendo corpori impendi neceſſe eſt, habere nos deceat: ſed animũ & mentem, cuius originẽ diuinitùs nobis infuſam intelligimus, ita in nobis præeſſe, omniaq; ſic adminiſtrare & moderari, vt dum membra cuncta ſenſuſq; exteriores vniuerſi ipſi obtemperant & famulantur, honeſtis artibus & actionibus ſtudiiſq; præclaris incumbentes, ad virtutẽ ipſam, ſolidamq; & veram laudem cõtendamus: ne nulla noſtri memoria poſt mortem relicta, quaſi nunquã nati decedamus: quales Salluſtius ac ſi nõ fuiſſent, fuiſſe cenſet: ſed potiùs re aliqua præclara vtiliq; ad poſteros tranſmiſſa, non vixiſſe ſolùm, ſed nec nobis nec aliis inutiles vixiſſe teſtemur. Vt enim homo humanitate omni exuta, homini (quod dici ſolet) lupus eſt: ita viciſſim dum mente ac ratione duce atq; imperãte humanitatis officia exequitur, homini, ſibiq; quaſi numen quoddam ac Deus. Et ſicut præſens hæc vita caduca prorſus & breuis eſt, & rurſum nihil magis fluxũ quàm valetudo, robur, forma, & decor, aliæq; corporis cum ipſo mox corpore delapſuræ dotes, non minùs quàm ipſe in quo illæ inſunt homo verè bullæ: ita animus, & quæ in animo præcipuè eluceſcit virtus, æterna & immortalis eſt. Quo maiori nobis ſtudio elaborandum, nõ tam vt robore aut aliis corporis dotibus excellamus, quàm vt virtute & rectè factis (quæ nomẽ famamq; pariunt immortalem) ad verã laudem viam nobis ſternamus. Quæ quidem iam olim à teneris vnguiculis accreſcente intellectu, & iudicio ſimul cum ætate ſenſim matureſcente mecũ in animo reuoluens, frequẽter votis anxiis inſignium huiuſmodi virtutis ornamentorũ me fieri quandoq; participem exoptaui. Et quia omnẽ operam, induſtriam, ac ſtudium naturæ quadam inclinatione genijq; impulſu ad pingendi artem olim applicuerã, ad eamq; artem nõ vtilem ſolùm, ſed & neceſſariam quoq; aliquam ſaltem Poëtices, hiſtoriæ, & partim ipſius Philoſophiæ cognitionem eſſe ſatis intelligerẽ, nulla tunc profectò illius cognitionis adipiſcendæ cõmodior mihi ratio videbatur, ſedula & diligenti antiquitatis indagatione. Cui ſtudio cùm me totũ tradidiſſem, eoq; nihil vberiùs, nihil ſuauiùs re ipſa cõperiſſem, illud tunc etiam præter voluptatẽ illam acceſſit emolumenti, vt excellentiſſimis præceptis & exemplis, tam Philoſophicis quàm hiſtoricis & Poëticis, rudis etiamnum intellectus mediocriter informaretur. Vnde tandem euenit, vt feruore quodã ſingulari propenſior erga hoc ſtudium mihi redderetur & accenderetur animus,

ſimul

simul etiã iudiciũ ipsum magis ac magis excoleretur, cõfirmareturq;. Quod studiũ cùm mihi cũ plurimis nec parui nominis, nec mediocris fortunæ aut eruditionis viris cõmune esset, nõ solùm ad ipsorũ noticiã viam mihi aperuit, sed & quotidiana ferè arctissimaq; cõsuetudine & necessitudine cũ iisdẽ cõiunxit. Qui cùm nõ semel, nec ita nuper me rogarint, hortati sint, & pro suo in me iure flagitarint, vt quã ego hoc in studio cognitionẽ ipsis cõsecutus videbar, quamq; beneficio picturæ adiutus haud magno cum labore pluribus & innumeris facilè communicare posse videbar, eam aliis non inuiderem: addentes, turpissimũ, imò iniustum fore, si quæ nec magna, nec egregia aliqua laude digna ducere, ipsi verò permagna & rei antiquariæ studiosis non minùs grata quàm vtilia existimarent, mecum intermori sinerem, vel in lucem proferre recusarem. Maximè quũ non pauci quidem passim reperientur, qui eruditione & antiquitatis cognitione excellerent, nulli tamen aut pauci admodum, qui ipsi ea cognitione instructi fideliter, & nitidè, graphiceq; penicillo aut calamo eandem antiquitatem ad viuum quasi oculis subiicere possent. Voluisse sanè complures aliquid tale præstare, absoluisse tamen aut præstitisse paucos, aut potiùs, quod illi affirmabant, nullos: propterea quòd ipsi grauioribus addicti studiis artem pingendi nõ addidicissent, & proinde dum indoctorũ ineptorumq; artificum, qui ipsi authorũ suorum mentem non assequerentur, opera vti coguntur, factum est, vt quæ ab ipsis quanquam alioqui peritissimis hoc in genere hactenùs tentata sunt, aut in lucem emissa, nec ipsis authoribus, nec aliis paulò exactioris iudicij hominib. satisfecerint. Horum itaq; ego tum authoritate tum ratione inductus, quicquid diuturno indefessoq; labore, peruigili studio, & assidua inuestigatione sum assecutus, præsertim in re nummaria, animũ induxi meum in publicũ producere, omnibusq; mecũ huiusce studij cultorib. amatoribusq; cõmune facere: mercedem nullam maiorẽ, aut laudem expectaturus, quàm vt hæc qualiacunq; tum amicis impulsorib. hortatoribusq; grata habeantur, tum rerũ quoq; earundẽ studiosis nec iniucunda, nec verò inutilia censeantur.

AD LECTOREM.

QVAECVNQVE toto hoc libro continentur numismata, in plura, vti vides Benigne Lector, distributa sunt Capita, secundum eos qui in infima cuiusq; tabulæ ora signati sunt, numeros: quæ quidem Capita nunc singulas, nunc plures etiam tabulas cõplectuntur, ita vt primum quodq; ex his capita ipsa & vultus tam Lepidi & Antonij q̃ Cæsaris tibi exhibeat: sequẽtia verò partes auersas siue diuersa rerum simulachra & symbola, quæ in posteriore numismatum parte spectantur, tibi proponant: in eum ordinem quà eius fieri potuit à nobis digesta, quẽ temporis & rei gestæ ordo, & ipsa argumentorũ similitudo exigere videbatur. vt quęcunq; ad religionem siue res sacras spectarent, in vnum caput: quę verò ad res profanas, rem militarem, res gestas, magistratus, aut aliud aliquod argumentum pertinerent, alia in alia capita congesta sint. Subiectaq; ipsis tabulis paucissimorũ verborum sententia, quid potissimùm vnaquæq; illarum contineret indicauimus, non inutili, nec tibi, vti spero, ingrato consilio. Quod superest litteræ illæ numerales, siue notæ arithmeticæ his tabellis, quæ in ipsa tabulæ ora siue margine dextris singulorũ numismatũ lateribus affixæ sunt, inscriptæ, significant quem quæq; in suo Capite ordinem teneant: ita vt semper cũ nouo Capite numerus primarius repetatur. Characteres aũt Græci α.β.γ.δ. & reliqui in eisdem tabellis numeris illis subiecti, amplitudinẽ siue exilitatem ipsius nummi demonstrant: vt scilicet intelligas, nummũ cui talis aliquis character adscriptus est, ea esse magnitudine, quantum est interstitium inter primã siue supremã lineam puram scalæ istius quæ hìc inferiùs appicta est, vsq; ad illam lineam cui idem character inscriptus erit, quem ipsi nummo adscriptũ videris. Ad quam mensurã exigenda erunt, quęcunq; & in sequentib. deinceps libris à nobis publicabuntur numismata. Alij verò characteres, tabellis quæ nummis incumbunt siue impositæ sunt inscripti, metallum indicãt, quo nummi sub ipsis repræsentati cusi sunt: ita vt AV auro, AR argento, Æ ære nummũ percussum tibi significet. Et quibus plures huiusmodi characteres suprascripti erunt, hos totidem metalli generibus signatos intellige: si duo, duobus: si plures, tribus. Notæ aũt arithmeticę in ijsdem illis tabellis sub dictis characterib. metallicis adscriptæ in auersarũ partium tabulis, indicant cui capiti siue faciei ex præcedentibus ea pars auersa respondeat, & attribuenda sit. Quę quidem notæ numerales si plures erũt,

toti-

totidem etiam capitibus hoc ſymbolum cui inſcriptæ erũt ſubijci credas. Exemplum tibi ſit nummus tertius in prima tabula ſecundi capitis nummorũ Iulij Cęſaris,qui habet Æneam Anchiſen patrem hu meris,& Palladium dextra geſtantẽ cum litteris Græcis,cui inſcriptum eſt Æ.24. Hunc igitur nummũ ſcias æreum eſſe,& caput habere,quod in ſecunda tabula primi Capitis nummorum Cæſarianorũ vige ſimum quartũ in ordine inuenies. Item nummus octauus in eodem ſecundo Capite,qui habet Cæſarẽ ante Martis aram ſedentem,cui inſcriptum eſt Av.44.& Æ.48. Hunc ſcias tam auro q̃ argento procu ſum,& duobus ſubijci capitib.,ſcilicet quadrageſimo quarto & quadrageſimo octauo,q ſunt in quarta tabula primi illius Capitis. Quod ni à nobis ita factum fuiſſet,pręmiſſis ſemel & in vnũ Caput ſeorſim coniectis quotquot in nummis occurrebant capitibus, quæcunq; vel in aliquo à ſe inuicẽ differebant, ſingulis nummis ſua fuiſſent iungenda capita ſiue vultus: nec ſine maximo temporis diſpendio nulloq; cũ fructu,& ſummo cum faſtidio,idem caput ſæpiùs repræſentandum: quando ſæpè,imò vt plurimùm vni capiti.x.& plura ſubinde diuerſa ſubijciuntur ſymbola:& viciſſim vnũ idemq; ſymbolum poſt plura nonnunq̃ ſpectatur capita: vti paſſim hoc ipſo in libro videre eſt. Sicubi autẽ in his partium auerſarum tabulis ſub notis metallicis iam dictis,non quidem notas arithmeticas,ſed litterã aliquam A.B.C.aut ſimilem conſpicies,tum quidem nummus ſubiectus nõ ad aliquod capitum præcedentium referendus erit,ſed ad vnũ è ſymbolis in eadem tabula contentis eadem littera notatũ,ſiue proximo illud loco ſitũ erit,ſiue remotiori: ita vt duæ illæ partes coniunctæ,vnum numiſma conſtituant. Et vbi plures iſtiuſmodi litteras ſuperſcriptas videbis,intellige partẽ illam ad plura ſymbola ſimilibus litteris notata referri debere,quę ſingula ad illam partẽ relata tibi numiſma efficient. Exempli loco fuerit,primus nummus in ſecunda illa numiſmatum Cęſarianorũ tabula,cui A ſupraſcriptũ eſt,in quo eſt Æneas patrem geſtans,quę altera pars eſt nummi proximè ſequentis ſimili littera A notati,qui tibi Veneris caput exhibet. Item quintus nummus in eadem tabula,in quo ſunt tres illæ figuræ,ſignatus B,qui eſt pars altera illius,quæ ſeptima eſt in eadem tabula ſignata B D. in qua ſpectarũr ſimiliter caput Veneris cum litteris L. B V C A. Cui eidem capiti ſubijcitur & aliud ſymbolum in eadem tabula xj.loco repręſentatum,in quo eſt elephas,& litteræ D I C T. Q V A R T. cui littera D eſt inſcripta,vti & huic capiti Veneris. Porrò ſi quibus in nummis characteres ipſos inſcriptionũ non omnino expreſſos aut perſcriptos,ſed veſtigia tantùm litterarũ minutiſſimis punctis leuiter annotata animaduertes,intellige archetypum ipſum ex quo nummus ille primùm deſcriptus eſt,vetuſtate ipſa,temporiſq; aut alia aliqua iniuria vel intertrimento ita labefactatum fuiſſe vel eroſum,aut ærugine alijſve ſordibus tenaciùs inhærentibus obductum, vt litteras caducas fugientes aut latentes legere vel impoſſibile vel difficile admodum fuerit. Quod ipſum ſic in exemplarib. iſtis numiſmatũ exactè reddere fidei meæ eſſe credidi,potiùs q̃ ex coniectura etiam probabili & veriſimili id quod defeciſſe effluxiſſeq; videretur ſubſtituere. Huius rei tibi exemplum erit,nummus ille Græcus qui Cap.IIII.locum.iij.obtinet,cui ſic inſcriptum eſt: ΠΟΥΒΛΙΟΣ ΣΟΥΛΠΙΚΙΟΣ, additis tantùm veſtigijs dictionis illius ΡΟΥΦΟΣ,quæ in archetypo apparebant,& ita perſcriptum fuiſſe probabile eſt: Sulpicios enim Rufos fuiſſe cognominatos nouimus. Quæ ratio cùm alijs in locis,tum & nummo.xj.Capitis quinti à nobis obſeruata eſt,vt & in omnibus qui in poſterũ à nobis edentur libris obſeruabitur. Ita vt rationem inſtituti mei planè ac dilucidè iam tibi cõſtare putem,ſi tamẽ & hoc te priùs monuero,in Capite.VIII.numiſmatũ M.Antonij omnes illas partes ſiue Legionũ ſigna,quę ſunt in prima & ſecunda tabula,& itẽ parte tertiæ illius Capitis vſq; ad Legionem Trigeſimam,referri debere ad Triremim illam quæ eſt ſecundo loco in illo ipſo Capite,quo loco Legionis Secundę ſigna à nobis conſultò prętermiſſa ſunt,vt locũ huic Triremi, ad quam omnes illæ partes referri debent,daremus. Et ne quid eorũ quæ vel ad ipſorum numiſmatũ intelligẽtiam aliquid conferre poſſunt,vel ad hiſtoriam Cęſaris quoquo modo pertinẽt,meritò à nobis deſideres,benigne Lector,ſimul & quò temporis ratio tibi exactiùs cõſtaret,operępretium me facturũ credidi,ſi ea,quę ſeries eorum quę hoc opere cõtinentur ipſo libri initio præfixa tibi indicat, ſubiungerem: & inter cetera tabulam genealogicam gentis Iulię,eamq; Faſtorũ Cõſularium partem quæ ad tempora Cæſaris noſtri maximè pertinet. Vale Lector, & faue.

C. IVLII CAESARIS NVMISMATA.

C. Iulius Cæsar Imperator.

C. Iulius Cæſar Imp. Pontifex Maximus, Conſul iterum & tertiùm, Dictator primùm & iterum.

C. Cæſar Augur Pont. Max. Imp. quartûm, quintûm & ſextûm. Cos. tert. quart. & quintûm. Dict. tert. quart. & perpetuô.

PARENS PATRIAE.

C. Cæsar Dictator perpetuò. Post mortem in Deos relatus.
DIVVS IVLIVS.

Diuus Iulius. Et Imp. Cæsar Diui F.

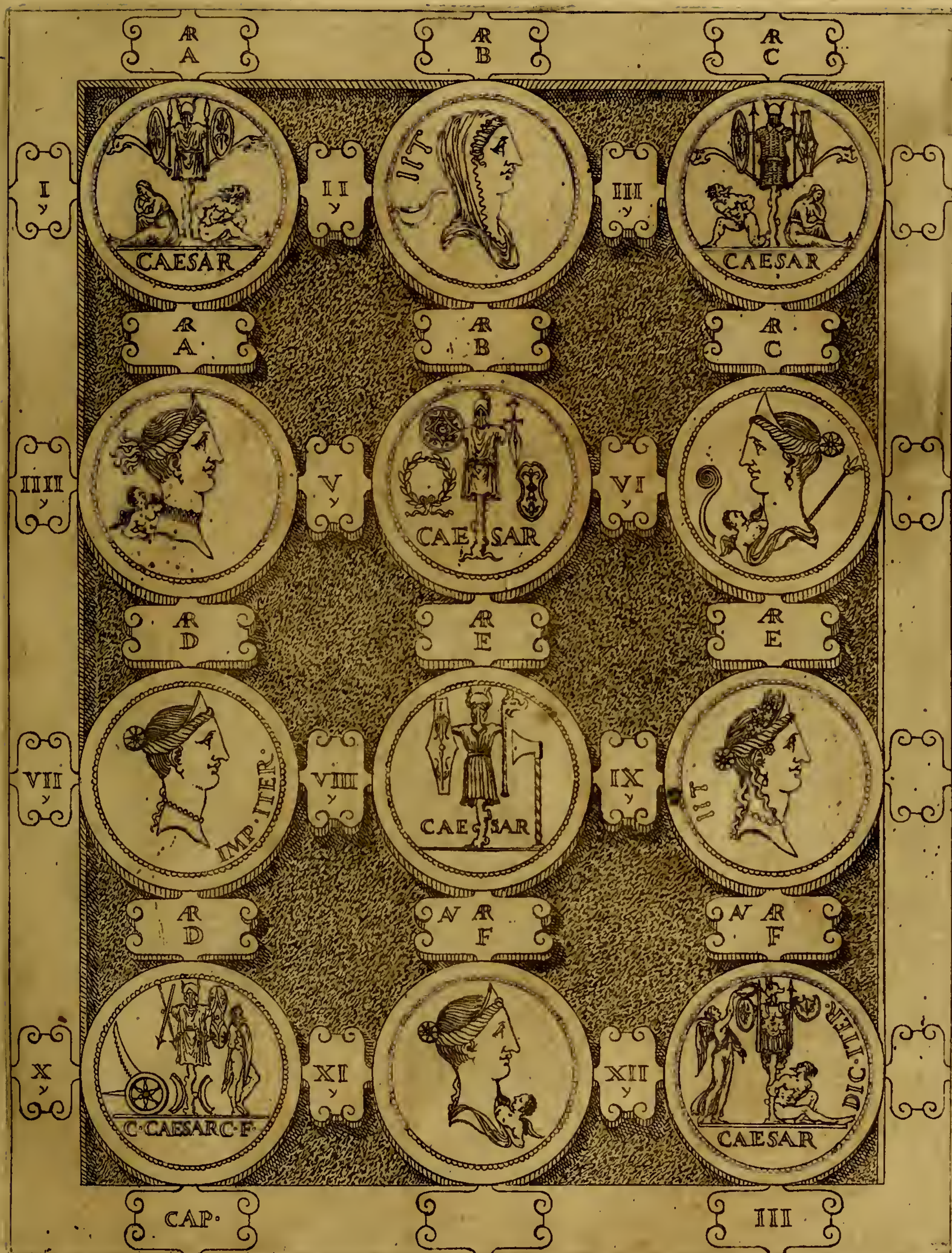

Origo prosapiæ Iulij Cæsaris à Venere per AEneam.
Ratio nominis CAESARVM, ab Elephanto occiso, qui Punica lingua CAESAR dicitur.

Statuæ & ſimulachra Veneris Genetricis, Victricis, & Felicis.

C. Iulij Cæsaris Victoriæ ac Trophæa de Gallis, de Germanis, alijsque gentibus.

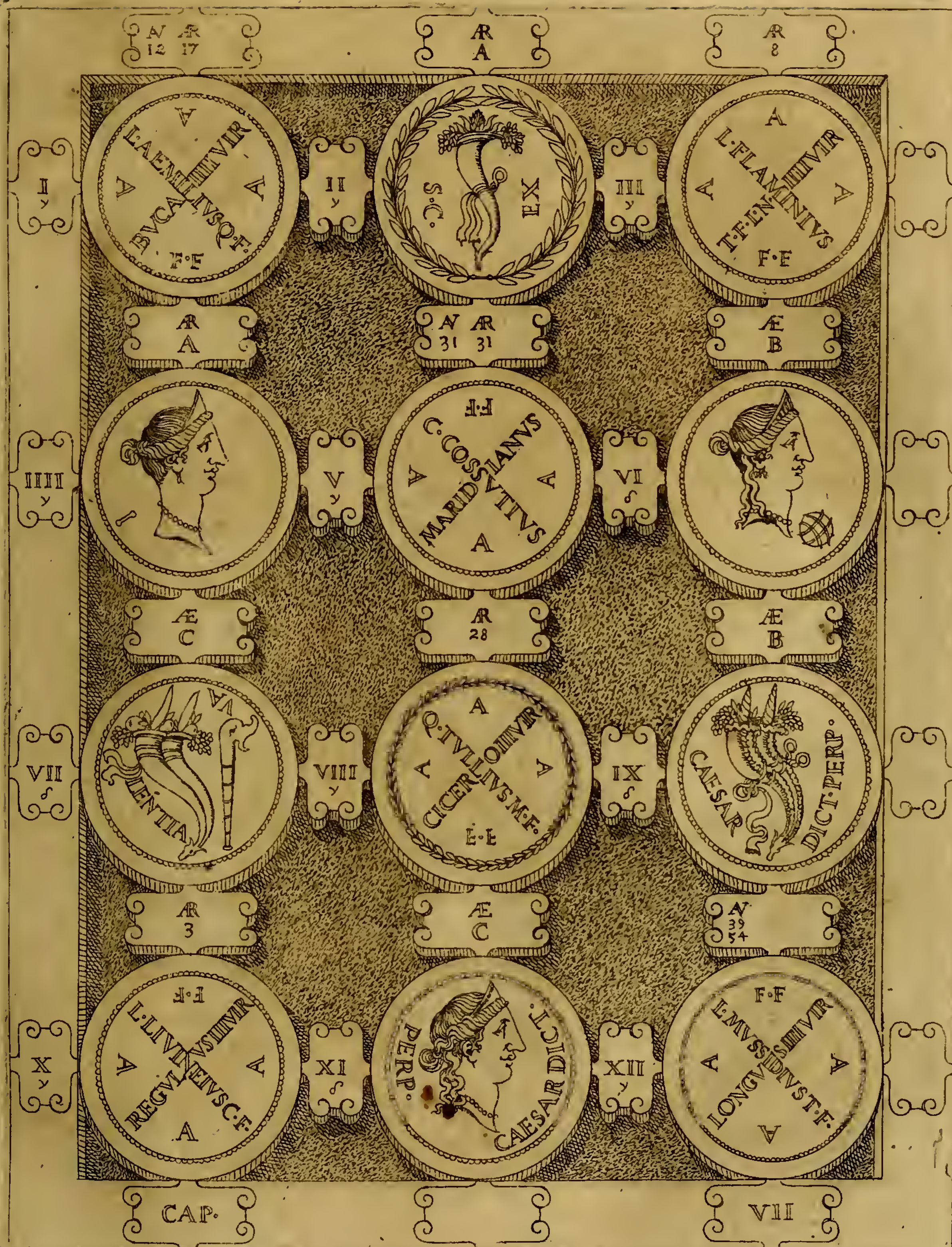
C. Iulij Cæſaris Res geſtæ in AEgypto bello Alexandrino, & alibi.

C. Iulij Cæsaris Victoriæ, Triumphi, & Ouatio.

Coloniæ ſub Iulio Cæſare deductæ.
Agri Veteranis aſſignati.

Triumuiri & Quatuoruiri Monetales ſub Iulio Cæſare,
Auro, Argento, AEre, flando, feriundo.

M. Antonij, Lepidi, aliorumque, sub Iulio Cæsare
Magistratus, Dignitates, & Officia.

Varia Religionis Sacerdotiorumq́ue insignia,
atque instrumenta sacra.

Tripodes, Sellæ, aliaque tam sacrorum quàm ciuilium Magistratuum, Dignitatumque insignia.

C. Iulij Cæſaris Diuinitas, Templa, Aræ, & Statuæ ſacræ.

BRVTI ET CASSII ALIORVMQ. C. IVLII CAESARIS PERCVSSORVM ET CONIVRATORVM NVMISMATA.

C. Iulio Cæsare à Bruto & Cassio cum coniuratis interfecto
LIBERTAS REIPVBLICAE RESTITVTA.

Bellum ciuile Mutinense inter D. Albinum Brutum
& M'. Antonium.

Bellum ciuile Philippenſe contra Brutum & Caſſium
cæteroſque Cæſaris percuſſores & coniuratos.

M. AEMILII LEPIDI
NVMISMATA.

M. Lepidus Imperator Pontifex Maximus
Triumuir Reipublicæ constituendæ.

M . Lepidus Imp . iterum Pontifex Maximus
Triumuir R . P . C . primùm & iterum.

M. Lepidi AEdilitas, operaque publica in ipsius AEdilitate refecta.
Eiusdem sub Iulio Cæsare Præfectura urbis.

M. Lepidi cum M. Antonio & C. Cæſare in Repub. conſtituenda, vlciſcendaque Iulij Cæſaris morte, concordia.

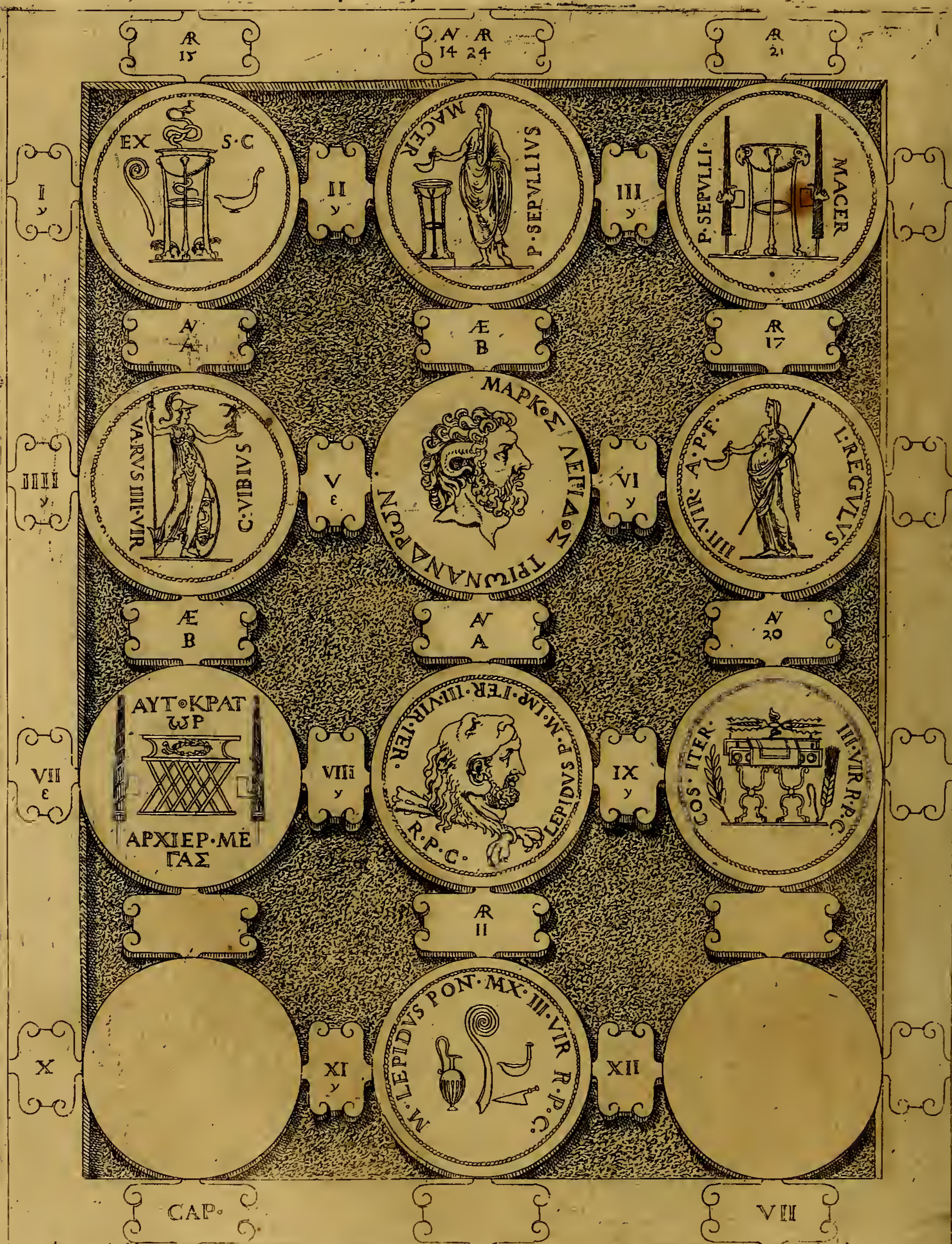
Triumuiratus R. P. C. inter Lepidum, Antonium & Cæſarem iteratò initus.
Lepidus Pontifex Maximus, Antonius Augur, Cæſar Pontifex cum ſignis inſtrumentisque pontificalibus auguralibusque.

M. Lepidi Res gestæ, Victoriæ, & Triumphi ex Hispania, statuæque equestres.

Alexandriæ & Prouinciarum Africæ, quæ diuiſo in Triumuiratu Imperio, Lepido obtigerat, adminiſtratio.

Tripodes, Sellæ, aliaq; magiſtratuum, honorum, & Sacerdotiorum inſignia. Lepidi habitu Pontificali, Veſtæ, aliorumq; Deorum ſtatuæ & ſimulachra.

M. ANTONII NVMISMATA.

M. Antonius Imperator, qui & Imperator Reipublicæ constituendæ appellatus est.

M. Antonius Imperator iterum & tertium
Triumuir R. P. C.

M. Antonius Imperator, Augur,
Triumuir R. P. C.

M. Antonius Augur, Imp. tertiûm, Consul designatus iterum & tertiûm, IIIvir R. P. C. cum Cleopatra Regina coniuge.

M. Antonius Augur, Imp. quartûm, Cos. design. tertiûm, III vir iterum R. P. C.

M. Antonij cum M. Lepido & C. Cæſare in Republica conſtituenda, vindicandaq; Iulij Cæſaris morte, concordia.

M. Antonij, Lepidi, & Cæſaris Triumuiratus Reipublicæ conſtituendæ.
Antonius Augur, Lepidus Pontifex Maximus, Cæſar Pontifex,
cum ſignis inſtrumentiſq; auguralibus pontificalibuſq;.

Triumuiratus R. P. C. inter Antonium, Lepidum, & Cæſarem, iteratò initus.
Tripodes, ſellæ, aliaque honorum & Sacerdotiorum inſignia.

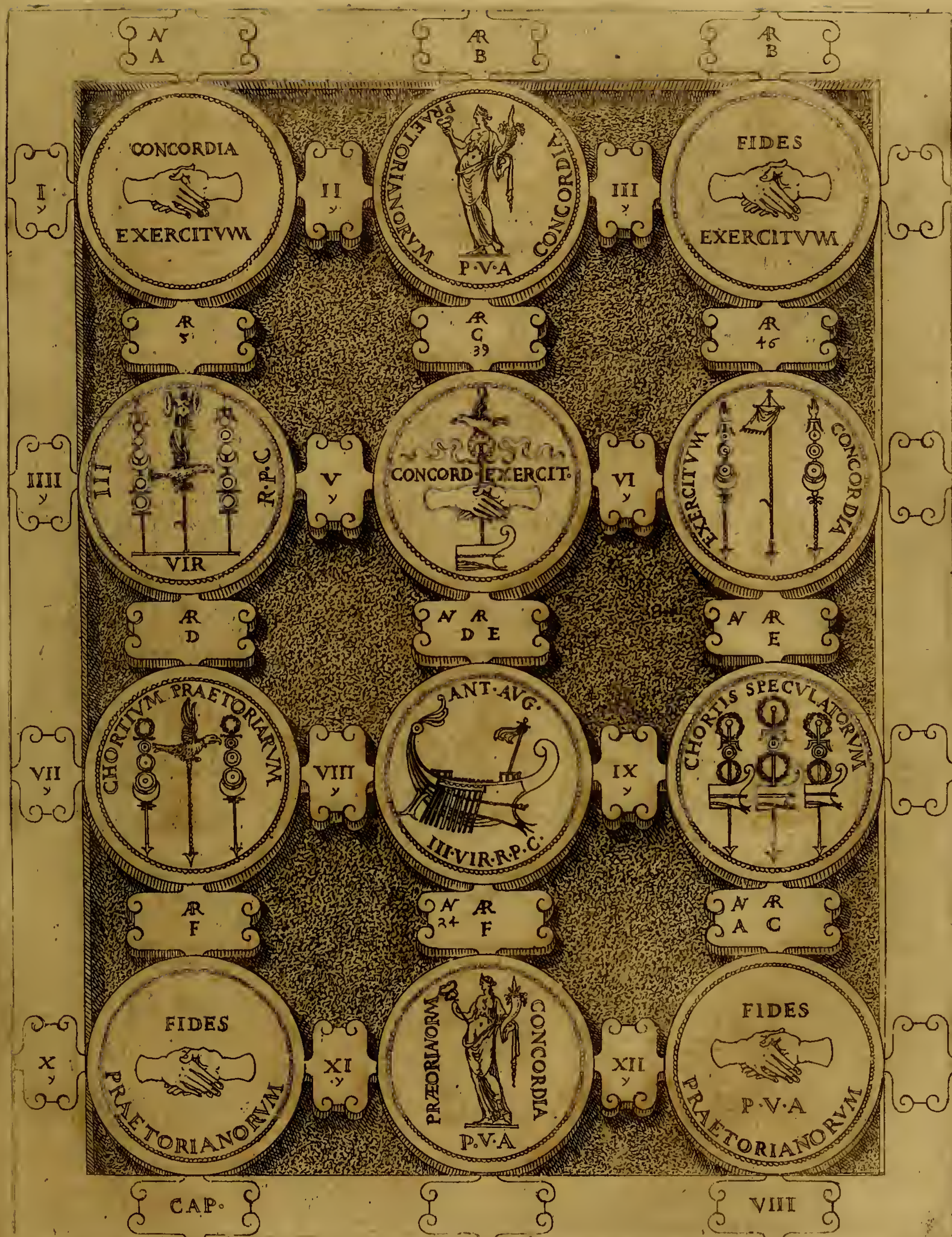
Solis, Iouisque Ammonis seu Lybici capita,
Antoniique habitu augurali statua.

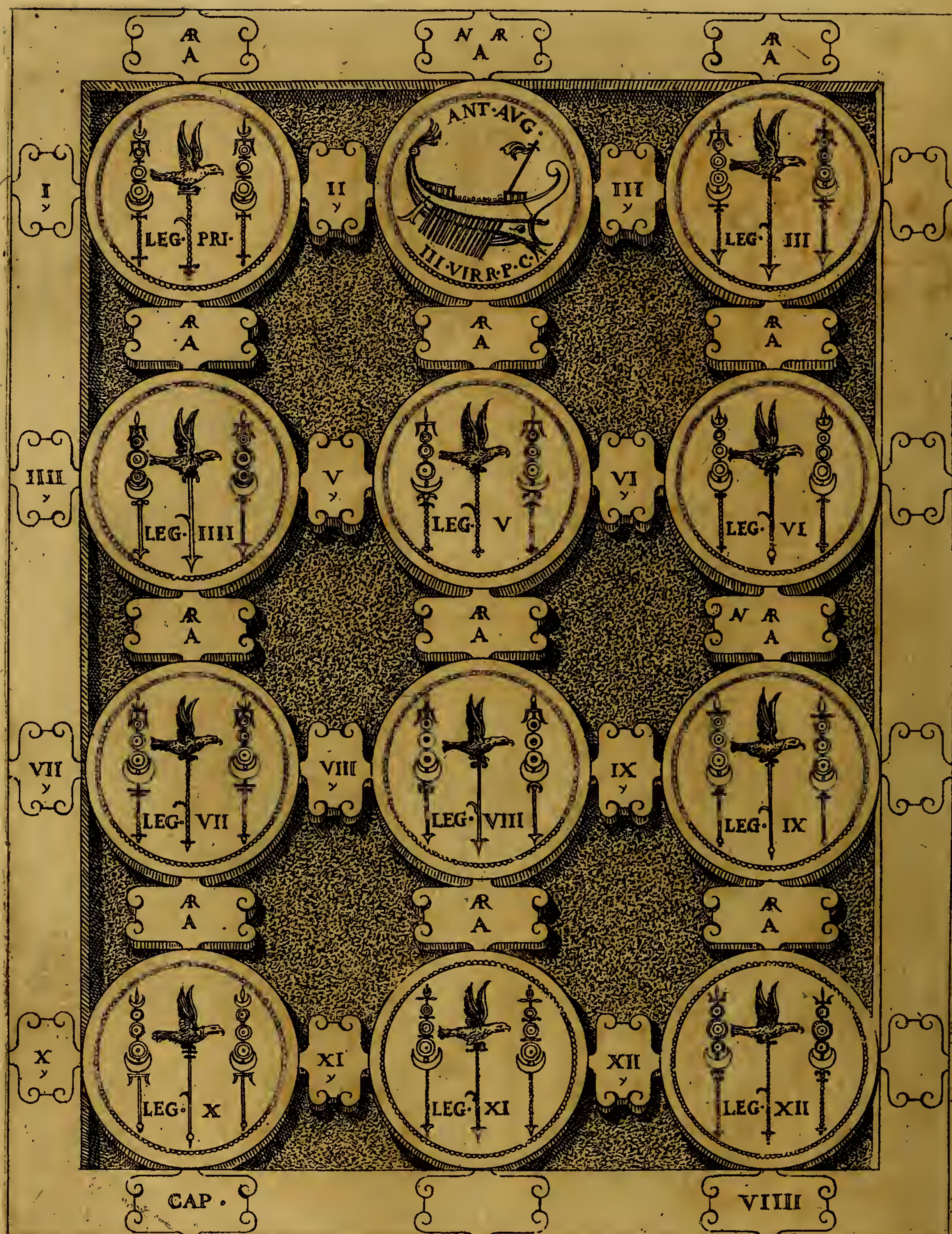
L. Antonij fratris M. Antonij, aliorumque magistratus & officia.

M. Antonij in Aſia aduerſus Parthos & Armenios res geſtæ, Victoriæ, & Trophæa. Ventidijque, qui ab Antonio in Parthos miſſus fuerat, Triumphus Parthicus.

Legionum Romanarum, Cohortiumque Prætoriarum & Speculatorum
Aquilæ & signa militaria.
Exercituumque & Prætorianorum
fides & concordia.

Duodecim primarum Legionum Ro. è triginta Aquilæ & ſigna militaria.

Reliquarum . XII . Legionum à duodecima ad quartam & vicesimam
Aquilæ & signa militaria.

Reliquarum Legionum ad tricesimam vsque
Aquilæ & signa militaria.

Legionum Antiquarum, item Claſſicæ, Lybicæ, & Hiſpanicæ, Aquilæ & ſigna militaria.

M. Antonij in AEgypto res gestæ.
Eiusdem cum Cleopatra
Regina coniugium.

Numiſmata in honorem M. Antonij à Cæſarienſibus & Luguduni percuſſa.

NOBILI ATQVE ERVDITO MARCO LAVRINO, DOMINO DE VVATERVLIET, PATRONO SVO, HVBERTVS GOLTZIVS HERBIPOLITA, S. D.

QVANQVAM absoluto primo hoc Imperatoriorum numismatum libro, Laurine ornatissime, vel ardentissimo desiderio tuo, quo nihil tibi hactenus fuit optatius, quàm vel tandem exire aliquid operis haud infeliciter tuo potissimùm hortatu, tuisque auspicijs instituti, magna ex parte à me satisfactum facilè mihi persuaserim: simul etiam non immeritò videri possim auspicatissimis hisce laborũ meorum primitijs, datam fidem, conceptamque de me opinionem aliquatenus implesse: mihiq; deinceps vix dubitem polliceri, opus non infaustis auibus cœptum, secundioribus indies adiutum successibus, (modò supremi numinis aspiret clementia) aliquando ad optatum finem perductum iri: neutiquam tamen me aut isti in te animo satisfecisse, aut omnino grati hominis officio perfunctum esse, apud me statuere potui, nisi præterea gratiam omnem & honorem, qui abs rei antiquariæ studiosis (quibus hîc, vti spero, non infructuosè desudatum erit) mihi quoquo modo affluere posset, in te nomenq; tuum, quà eius fieri poterit, vel lubentissimè patiar deriuari. Quod haud obscurè profectò fiet, si omnes intelligant, te quidem primum & præcipuum opificem, & tanquã patronum siue nauclerum huius operis ducendi, me verò tanquam instrumentum quoddam, aut certè remigem, cuius opera tantùm, siue adminiculo, te ad gubernacula sedente, totiusq; operis clauum tenente, è medijs infinitarum difficultatum fluctibus & procellis, ad optatum portum appellere cõcessum sit. Nam quemadmodum hoc mihi de tua humanitate, tuoque candore facilè ausim polliceri, haud inuitum nobis hoc daturum, te sine commodo instrumento, ea quæ tu iam olim de tali opere cudendo, animo concepta habuisti, difficulter admodum in effectum deducturum fuisse: ita & ego non possum non officiosè agnoscere, me tali destitutum patrono, tali duce atque auspice, nõ dicam optatum euentum, sed ne felicem quidem tantis meis conatibus atque ausis successum, vnquam vel sperare potuisse. Nam vt grauissimos, meisque facultatibus longè impares prætercam sumptus, tot ac tantæ ipso statim operis initio primisq; aggressibus vndique se obiecêre difficultates, vt non sine maximo cùm rei, tum nominis dispendio, contra fidem alio quodam libro ante annos aliquot à me datam, aliquoties coactus fuissem vel primis conatibus subsistere, ipsoque, quod aiunt, portu naufragium facere: ni tu, tanquam numen aliquod præsens & propicium, animum collabentem, ac tantùm non deiectum, consilio, hortatu, eruditione, omni denique ope & subsidio subinde subleuasses, erexisses, fulcissesque. Hinc meritò gratissimæ acceptissimæque mihi fuêre litteræ illæ tuæ, quas tu ante annos quattuor Brugis Antuerpiam peropportunè ad me dedisti: quæ nihildum tale cogitanti, multò minus expectanti, ad promotionem operis à me animo concepti, omne studium omnemque operam tam benignè & liberaliter offerebant: & quò ea mihi paratiora magisque ad manum essent, propositis haud pœnitendis conditionibus, Antuerpia Brugas euocabant. Quod quidem consilium, vtpotè instituto meo non tam cõmodum, quàm necessarium, obuijs, quod aiunt, vlnis amplexus, relicto haud grauatim nobilissimo totius inferioris Germaniæ emporio, vbi annos duodecim continuos plus minus vitam haud illiberaliter exegeram, in Flandriam cum vniuersa statim familia Brugas, inter cætera totius Belgicæ oppida vel olim celeberrimas, ad te commigraui. Eadem ratione factum est, vt & mox postea haud inuitus, eademque animi

alacri-

alacritate paruerim ſeriò & accuratè monenti, non eſſe quòd ſperarem me abſolutius aliquid in hoc argumento præſtiturum, nec proinde ſolidam aliquam inde laudem conſecuturum, ni comparata prius idonea tanto operi materia. Proinde cùm anguſtis nimium partim inferioris noſtræ Germaniæ, partim Belgicæ finibus circumſcriberer, longius etiam in exteras prouincias huius rei ergò mihi excurrendum, Germaniam videlicet, Galliam, & Italiam: quæ cùm omnigenis antiquitatis monumentis felicius longè atque vberius, quàm aut noſtra hæc Belgica, aut inferior Germania inſtructæ ſint, copioſiorem proculdubiò propoſito operi materiam ſuppeditaturas. Quod cùm mihi facilè perſuaderi paſſus eſſem, primùm apud te quadrimeſtri eo amplius ſpacio, infinitæ cuiuſdam multitudinis numiſmatum antiquorum, tam Græcorum, quàm Romanorum, tam Imperatoriorum, quàm Conſularium (quæ tu non minori iudicio, quàm ſumptu & labore conquiſita, pari ſtudio & religione conſeruas) exemplaria, nõ ſolùm te præſente & inſpectante, ſed & ſingulos calami ductus, ſingula lineamenta curioſius obſeruante, maxima cum diligentia excepi. Quæ quidem prima numiſmatum delineatio, tanti mihi ad hanc rem fuit momenti, vt nihil vnquam magis. Nam præterquã quòd hac ratione factum eſt, vt parata iam non pœnitenda futuro operi materia, minus mihi fuerit temporis ponendum in ijſdem quorum apud te exemplaria deſcripſeram, poſtea apud alios imitandis: hoc quoque ex illa tam varia & multiplici numiſmatum apud te delineatione acceſſit compendij, quòd parta iam non omnino nulla antiquitatis cognitione, facilè mihi deinceps fuerit etiam longiſſimè à te remoto, non ſolùm ſymbola ipſa, rerumque ſimulachra & argumenta numiſmatibus expreſſa, probè & fideliter reddere, ſed & fugientes caducasq; tam Græcorum quàm Latinorum nummorum inſcriptiones & titulos legendo aſſequi. Hinc poſtea etiam in ipſa Italia plures iſtiuſmodi nummi mihi oblati, prius à nullis, vel certè pauciſſimis lecti, nedum intellecti, & proinde neglecti, à me calamo fideliter & dilucidè deſcripti & delineati, à clariſſimis quibuſdam, & primis in hoc ſtudio viris, anteà tantùm non contempti & abiecti, nunc ſummo in precio habentur & ſeruantur. Teſtis mihi huius rei præter cæteros, clariſſimus ille Andreas Lauredanus Patricius Venetus, alijq; complures, tum Patauij, tum Romæ, tum Neapoli, tum alijs alibi per Italiam locis. Abſoluta iam igitur quadrimeſtri illa numiſmatum tuorum delineatione, vel media vrgente hyeme, per niues, & intenſiſſima frigora, te potiſſimùm quanquam currenti calcaria ſubdente, maxima alacritate animiq; cõtentione, primò vniuerſam ferè percurri Germaniam: inde ſuperatis Alpibus, per celeberrima quæque Italiæ loca & oppida, Neapolim vſque profectus ſum. Ab hac rurſus diuerſo per Italiam itinere, per Ligures, per Inſubres, in Galliam Tranſalpinam tranſiens, per Prouinciam, Galliam Narbonenſem, Allobroges, Lugdunenſem, AEduos, perque innumera ferè, eademque nobiliſſima Galliæ loca, perluſtratis vbiq; non ocioſè, nec oſcitanter, quibuſcunq; venerandæ antiquitatis veſtigijs & monumentis, poſt octauum decimum quàm iter ingreſſus eram menſem, Brugas tandem Chriſto O. M. reduce reuerſus ſum. Et quemadmodum me nec ipſe difficillimi longiſſimiq; itineris labor & moleſtia, vnquam à propoſito deterrere potuit, quò minus quod in me eſſet, aliquid ad hoc ſtudij conferrem: ita nec à te vel grauiſſimis comparcitum eſt impendijs, quò minus ea quibus ad iter haud illiberaliter & ſecurè conficiendum opus eſſet, prouidè & liberaliter ſubminiſtrares. Nam vt de viatico taceam, tuis potiſſimùm literis, tuaq; opera, apud primos quoſque in vniuerſa ferè Europa viros, aditus mihi conceſſus eſt: quorum ſanè beneuolentia atq; humanitate factum eſt, vt quemadmodum de te liberè auſim profiteri, non temerè alium in hac noſtra Europa, vel inter eos qui fortunarum ſplendore, & facultatum magnitudine te longè ſuperant, reperiri poſſe, qui ad inſtaurandam, illuſtrandam, atque à temporis iniuria vindicatam, in cõmunem Antiquariorum rem & vſum, è profundiſſimis tenebris in lucem & vitam quodammodo reuocandam hanc rei antiquariæ partem, tantùm publicè contulerit operæ, quantum tu hactenus ferè vnus, vt hinc

maximo

maximo tuo merito, vel omnium calculis & suffragijs, immortalis tibi, nominique tuo ab omnibus antiquitatis cultoribus debeatur honos & gratia: Ita & de me citra omnem arrogantiæ vel ostentationis notam, non iniuria possim gloriari, à nemine hactenus in hoc nostro orbe, tam multa tamq; varia omnis generis numismata, siue aurea, siue argentea, siue ærea, tam Græca, Romana, quàm prouincialia, peregrina, & barbara, inspecta, attrectata, imò delineata, quàm à me intra paucos hosce annos factum sit: quando per eas quas recensui prouincias, vix vllum fuerit tam instructum, tam reconditum, tam deniq; secretum supellectilis antiquariæ, potissimùm autem nummorum antiquorum, scrinium aut armarium, quod vel tandem mihi non patuerit, quódq; à me non fuerit vel curiosissimè perlustratum: vt qui quoscunq; etiam primarios tam ecclesiasticæ, quàm profanæ dignitatis viros, atque adeò ipsam Imp. Maiestatem, tam propensos atque inclinatos erga me meumq; hoc institutum expertus sim, vt non solùm inspectione numismatum suorum me dignati sint, sed & in communem omnium passim antiquariorum vsum, etiam exemplaria ipsorum calamo à me excepta, communicare minimè recusarint, atq; inter hos nonnulli, qui sua prius ægrè ab alijs vel inspici passuri fuerant. Ita accidit, vt post prædictam decem & octo plus minus mensium, per varias diuersissimasq; regiones & prouincias peregrinationem, vel plura volumina multis omnigenum numismatum milibus referta, domum ad te reportarim. Quæ quidem post tam longæ expectationis tædia, obuijs amplexibus à te, fratreq; tuo Guidone Laurino excepta, vel ipso primo aspectu vsqueadeo grata fuêre, vt sumptus in eam rem ad illum vsque diem impensos, quamuis ingentes, exiguos tamen aut planè nullos censueris, postquam accepto tali thesauro, quod omnem facilè æstimationem superaret, spem expectationemque tuam non tam impletam, quàm superatam vidisti. Nec his contentus, qui est animi tui candor & beneficentia, non es arbitratus solidum hoc tibi fore gaudium, nisi quicquid id erat, quantum in te esset, omnibus statim eiusdem tecum studij sectatoribus per me commune faceres. Omnibus igitur quæ tibi tanto operi idonea & necessaria visa sunt, quamprimùm suppeditatis, à me vicissim indefessa diligentia, summaq;, vt ita dicam, laboris improbitate, non tantùm primus hic liber feliciter ad calcem perductus, post multam multorum expectationem diu votis expetitus, in lucem tandem prodijt: verùm etiam interea temporis dum hic sub prælis sudat, non pœnitendi à me progressus facti sunt & in altero illo (quem meritò primum emitti oportebat) fastorũ Consularium libro: quem à te tam è fastis Capitolinis, quàm nummis Consularibus, mira quadam ordinis congruitate atque elegantia concinnatos atque digestos, plures iam menses præ manibus habeo, ita vt vel intra annum, modò cœptis D.O.M. aspiret, facilè promulgandos sperem: opus, ni me fallit coniectura, omnibus quidem studiosis longè gratissimũ, ijs autem qui vetustioris historiæ cognitionem cum numismatum studio coniungere volent, plusquam necessarium. Cui quidem postquam supremam manum imposuero, ad Augustum statim, reliquosque deinceps ad Domitianum vsque Cæsares, redire decretum est: qui & ipsi cùm iam pridem in suum redacti sint ordinem, opinione forsan citius in publicum prodibunt. Interea quod à te in Consularibus Imperatorijsque Ro. numismatibus ad Iustinianum ferè vsq; iam præstitum est, poteris & in doctissimis illis argutissimisque Græcanicarum prouinciarum & ciuitatum nummis quàm commodissimum & maximè appositum ordinem dispicere, quem & in his exprimendis sequamur. Quorum quidem publicationem, tum propter raritatem ipsam, tum propter argumenti atque artificij varietatem atque elegantiam, (quibus Ro. illa numismata, vt multum ab his differunt, ita & omnium ferè iudicio longè superantur) cùm sciam auidissimè à non paucis passim desiderari, nõ ingratum fore putaui, si eam. XII. primis Cæsaribus subiecero, aut prius forsan, post Augustum videlicet, aut Neronem certè, emisero. Quibus omnibus suo quæq; tempore & ordine, modò vitam tandiu proroget qui solus vitæ auctor & fons est, sub aspectum publicũ deducendis, eris mihi magni cuiusdam numinis loco:

K neque

neque cōmittes, vti ſpero, vt poſt tam ſplendida & magnifica promiſſa, opera illa tua & ſtudio, quæ mihi primo hoc volumine tam benignè præſtitiſti, deſtituto, meritò obijci poſſit illud: *Quid dignum tanto tulit hic promiſſor hiatu?* Aut illud, ſi mauis: *Parturiit montes. &c.* Ego viciſſim, cùm non ignorem quàm parum, aut potius nihil ſine te poſſim, ſubtractaq; ope tua, quàm mihi non ſemel ab incœpto reſiliendum fuiſſet, foretque deinceps: profiteor ſanè haud inuitus, me in his omnibus vix minimum aliquid meum agnoſcere, cunctaq; tibi vni facilè accepta ferens, omni & gratia & honore, quæ quoquo modo huic operi deberi poſſe videbitur, tibi animo perquàm lubenti cedo. Certus interea te nihil tale expetentem, nedum expectantem, præter publicum antiquitatis ſtudioſorum cōmodum & vtilitatem, aliud nihil hac in re tibi propoſuiſſe, neutiquam in hoc à maioribus gentilibusq; tuis degenerans. Nam vt ceteros prætercam, quid M. Laurino patruo tuo, Collegij Diui Donatiani Brugis quondam Decano, ſuauius, benignius, aut hoſpitalius reperiri poterat? qui dum in viuis ageret, ipſe haud vulgariter eruditus, eruditorum omnium feliciumq; ingeniorum admirator atque obſeruator eximius, eorundem apud ſuos fautor & Mecœnas vnicus penè extitit: quod & plurimi, nō parui in re literaria nominis viri, ſcriptis ſuis poſteritati teſtatiſſimū reliquêre. Quid iterum Hieronymo Ruffaldo auunculo tuo, S. Vedaſti etiamnum apud Atrebates Abbate, candidius atq; humanius? quem præter ſpectabilem, nullique non compertam in egenos & Chriſti membra pietatem, ſingularis quoque in viros doctos ac ſtudioſos affectus & ſtudium, ac denique propenſa in quoduis hominum genus liberalitas, meritò ſummis & imis gratum & charum reddidit. Quid denique, ne omnes recenſeam, Maximiliano à Bergis conſanguineo tuo amitimo, Epiſcopo Cameracenſi illuſtriſſimo, generoſius, beneficentius, aut in eos quos præter vitæ morumq; probitatem & pietatem, etiam doctrina commendat, propenſius? Qui cùm inter ceteros iſtius prouinciæ Proceres vel primum pro ſua dignitate in Curia locum facilè obtinere poſſit, neglecto tamen ſplendore aulico, probi paſtoris officio perfungi præoptans, cuſtos gregis ſibi cōmiſſi vigilantiſſimus, ne latum quidem, quod aiunt, vnguem, ab ouilis ſui conſpectu, niſi quantum res & vſus exigit, diſcedere curat. Vnde etiam ſpes eſt nomen iſtorū pro ſuis in rem literariam meritis, ſimul etiam Laurinæ gentis memoriam, plurimis doctiſſimorum huiuſce tempeſtatis hominum monumentis celebratam, apud poſteros pluribus etiam ſæculis ſuperfutura. Quod & ego, Mecœnas optime, pro maximis tuis in me beneficijs, & tibi per me repoſitum velim, ſi quàm id tu de me, deque omnibus in vniuerſum rei antiquariæ ſtudioſis longè optimè meritus es, tam id mihi in manu eſſet. Verùm quando ne minimas quidem vices, quas pro tua in me beneuolentia mereris multò maximas, remetiri valeo, illud ſaltem me conſecuturum ſpero, ne apud eos, quibus tuus ille animus, tuumque in me ſtudium perſpecta atque explorata ſunt, ingratitudinis aut ambitionis notam incurram. Interim hoc à te petens, vt hoc meum quale quale non vſquequaq; inofficioſum epiſtolium, animi in te mei minimè ingrati pignoris locò apud te eſſe patiaris, donec, ſi non parem meritis tuis, pleniorem certè, & exactiorem, pro maximis plurimiſque tuis in me beneficijs, gratiam referendi vberior & commodior ſeſe offeret occaſio. Pariter & illud poſtulans, vt quando animū iſtum tuum tam generoſum, planè cognoui ſtrennuum omnis laudis & gloriæ contemptorem, ſaltem in mei apud maleuolos purgationem, nominiſque conſeruationem, epiſtolium hoc calci iſtius libri affigi æquo animo concedas. Quod ſupereſt, quemadmodum & me, & mea omnia tuæ illi mihi probè perſpectæ humanitati cupiam eſſe quàm commendatiſſima, ita viciſſim eadem arbitrio tuo, tuiſq; imperatis iam olim eſſe addictiſſima expoſitiſſimaq; omnino tibi perſuadeas velim. Vale Patrone vnicè obſeruande, idemque omnis antiquitatis cenſor atque aſſertor præſtantiſſime.

Brugis Idibus Ianuar. M. D. LXII.

AVCTOR LECTORI.

POETAE, vt ſcribit Lyricus, aut prodeſſe volunt, aut delectare: ſed ego eos imprimis laude dignos cenſuerim, qui cum delectatione vſibus humanis quàmplurimum ſimul afferunt vtilitatis & commodi. Quare, benigne Lector, ne tibi inanis atq; ocioſa prorſus foret hæc numiſmatum ſpectatio, quando ita demum eam cum voluptate fructus etiam non minimum allaturam credidi, operæprecium duxi, vitam & ſeriem rerum à Iulio Cæſare geſtarum, è probatiſſimis antiquiſſimisq; quibuſque ſcriptoribus concinnatam, hîc ſubtexere. Ita fiet, vt numiſmatibus & hiſtoria inter ſe collatis, dum alterum alteri plurimùm & lucis & intellectus conferet, primùm nummi ipſi fructuoſius à te ſpectentur, quorũ argumenta, alioquin obſcura, ex hiſtoria adiuncta facilius à te intelligentur. Rurſus, hiſtoria maiori cum fide ſimul & voluptate tibi lectitabitur, poſtquam videris antiqua illa numiſmata, non ſine publicæ auctoritatis ſuffragio ſignata, cum hiſtoria ipſa per omnia ferè conuenire, fidemque adeò ipſi hiſtoriæ plurimùm aſtruere. Dumque quod hiſtorica narratio animi ſenſibus factum aut geſtum aliquando proponit, idem elegantiſſimis appoſitiſſimisque argumentis, rerumque ſimulachris & ſymbolis, in ipſis numiſmatibus oculis repræſentatum, coràm tanquam nunc gereretur, tibi ſpectare videberis. Quare ſi quidem in præcedenti numiſmatum delineatione, palato tuo aliquatenus à me ſatiſfactum fuerit, ſpero te, beneuole Lector, nec hunc hiſtoriæ contextum ſtomacho faſtidienti excepturum.

Sis felix.

C. IVLII CAESARIS VITA ET RES GESTAE.

PER HVBERTVM GOLTZIVM HERBIPOLITAM VENLONIANVM.

IVLIAM gentem per AEneam Veneris & Anchisæ filium, cuius in parentem Deosque Penates nota est pietas, à Dijs ipsis, Ioue nimirum & Venere, originem ducere, & ipse Cæsar aliquando gloriatus est, & ab historicorum vetustissimis literis proditum: auctore gentis totius Iulo, AEneæ & Creusæ filio, vt quibusdam grauissimis scriptoribus visum est, qui eundem & Ascanium fuisse credidêre. Alijs non leuioribus auctoribus, Iulum AEneæ ex Ascanio nepotem fuisse placuit. Hoc inter omnes conuenit, Latij regno penes Lauiniæ filium relicto, Sacerdotium amplissimum, Sacrorum cæremoniarumq; curam & administrationem, apud Iuli sobolem permansisse, à quo sunt Iulij. Hæc gens postea, Alba (quæ relicto Lauinio Regni Latini tunc sedes erat) diruta, à Tullo Hostilio cum alijs plerisque clarissimis Latij familijs Romam traducta, Patribusq; inserta, serius ad magistratus, illustrioresq; dignitates euecta, diu tantùm non priuata honestaq; vita contenta remansit, inter maiorum gentium Patritios tantùm non postremis annumerata. Sub annum demum ab Vrbe condita ducentesimum sexagesimum quartum, Consulatum, Decemuiratum, aliosq; dehinc omnis generis honores & magistratus nacta est: ita tamen vt intra mediocritatem & opum & rerum gestarum, diu consisterent. Tandem C. Iulius Cæsar, qui patriam antea ab exactis Regibus ad sua ferè tempora liberam, primus subegit, occupato vi & armis principatu, Regnum genti suæ, si nomine minus, re ipsa certè quodám modo restituisse visus est. Fuit in gente Iulia & Cæsarum familia, quo cognomine primùm vsum tradunt Sex. Iulium Cæsarem, qui anno belli Punici secundi vndecimo, M. Claudio Marcello T. Quinctio Crispino Coss. Siciliam Prouinciam Prætor obtinuit, ab hoc in vniuersam familiam cognomen defluxisse. Cognominis rationem alij aliam tradunt: quidam, quòd qui primus Iuliorum sic dictus est, cæso matris vtero natus sit: alij, ab elephanto occiso, qui lingua Punica Cæsar dicitur. Quorum sententia vt probabilior videri possit, facit, quòd matris vtero cæsos proprio & Romano vocabulo Cæsones dici certum sit: tum quòd ipsa terminatio dictionis Cæsar, Romanis auribus insolita, Punicum nescio quid sonet, vt Amilcar, & similia nomina. Certè inter Cæsaris nummos non pauci spectantur cum nota elephanti: inter ceteros vnus, Punicis litteris circa ele-

GENS IVLIA.

CAESARES.

phantũ inſcriptus: vt meritò videri poſſit Cæſar, ea ratione ſuæ familiæ cognominis originem publicare voluiſſe, præſertim nullo alio euidente alicuius rei geſtæ argumento, quare elephantum in nummis ſuis ſignarit. A

C. IVLII CAESARIS ORTVS ET NATIVITAS.

Ex hac gente & familia genus trahens C. Iulius Cæſar, Romæ natus eſt, C. Mario. VI. L. Valerio Flacco Coſs. patre C. Iulio Cæſare viro Prætorio: auum habuit item C. Cæſarem, nullo magiſtratu geſto inſignẽ: proauum verò Sex. Iulium Cæſarem Conſularẽ, eius Sexti qui primus Cæſar dictus eſt, filium: matrem autem Aureliam C. Aurelij Cottæ filiam, apud quam puer educatus eſt. Ceterùm mortuo Piſis, dum manè calcearetur, patre,

CAESAR FLAMEN DIALIS.

Flamen Dialis annum agens. XVI. factus, ob vxorem Corneliam Cinnæ IIII. Coſs. filiam, ad arbitrium Sullæ non dimiſſam, & ob Marij per Iuliam amitam affinitatẽ eidem Sullæ Dictatori ſuſpectus & inuiſus, Sacerdotio & gentilitijs hæreditatibus ab eo priuatus eſt. Cumq; latè vagante Sullæ potentia & crudelitate, Cæſar mutatis per ſingulas ferè noctes latibulis, quanq̃ quartana interim febri vexatus, nũc prece, nunc precio, furori eius ſe ſubtrahere cogeretur: tandem Mamerci Æmilij, & Aurelij Cottæ, virorum clariſſimorum affinium ſuorum, Sullæ verò amiciſſimorum, ſimul etiam virginum Veſtalium aſſiduis validiſſimisq; precibus, à Sulla tantùm nõ coacto cõdonatus eſt, hoc addito, Cæſari multos ineſſe Marios, eumq; pro quo tam pertinaciter intercederent, optimatum partibus exitio quandoque futurum. B

CAESARIS PRIMA MILITIA.

Exinde omnes militiæ numeros ſub M. Thermo in Bythinia, ſub P. Seruilio Iſaurico in Cilicia ſtrenuè impleuit. Mortuo deinde Sulla mox Romam redijt: ibi quaſi vitandi ocij cauſa, Cn. Cornelium Dolabellam virum Conſularem & Triumphalem repetundarũ, non ſine laude eloquẽtiæ, accuſauit, ita tamen vt eo abſoluto, nõ minus inuidię ſibi conflaret: cui vt ſe ſubduceret, Rhodum, tanq̃ litteris & Moloni Rhetori operam daturus, ſeceſſit. Quò dum hyberno tempore nauigare feſtinat, captus à Cilicibus piratis circa Pharmacuſam Inſulam, poſtq̃ dies quadraginta & amplius in eorũ poteſtate cum vno atque altero comite permanſiſſet, allata à ſeruis amicisq;, quos in id dimiſerat, pecunia, quinquaginta talentorum ſumma ſe redemit. Liberatus, ſtatim magno ſtudio nauibus in portu Mileſiorum inſtructis, deductisque, prædones perſecutus, in poteſtatem redactos, iugulari, crucibusque affigi iuſſit. Quod dum apud eos maneret, quaſi per ludum iocumq; facturũ ſe non ſemel minatus fuerat. Infeſtabat per id temporis proximam cõtinentem Aſiam crebris populationibus Mithridates, quare ne per ocium Rempub. ſociorumq; diſcrimẽ ſolus negligere videretur, in Aſiam tranſgreſſus contractis ſubitò auxilijs, pulſoque Regis Præfecto, Prouinciam metu & periculo liberauit. C D

CAESAR TRIBVNVS MILITVM.

Romam deinde reuerſo, primus honor populi ſuffragio Tribunatus militũ obtigit: in quo Tribunitiam poteſtatem, cui Sulla multũ detraxerat, ſummo

A mo ſtudio reſtituere contendit,eiusq; reſtituendæ auctores omni ope iuuit. Hinc Tuberoni Prætori Quæſtor datus, in Hiſpaniam profectus eſt. Sed inde miſſione ante tempus à Senatu petita, tanquam parum idoneam extendendæ famæ materiam nactus, cupiens vberiore rerum gerendarum occaſione inclareſcere, Romam rediјt: vbi viſus ſibi per ſomnium cum matre concumbere, in ampliſſimam ſpem erectus eſt, tanquam ſibi hoc viſum orbis imperium portenderet. Mox multis moleſtijs ſuſpicione coniurationis Piſonianæ purgata, qua cum primarijs aliquot viris magna quædam moliri,atque ipſius Reipub.ſtatum peruertere voluiſſe viſus erat,Ædilis cum M.Bibulo creatus eſt.Quo magiſtratu non QVAESTOR. AEDILIS.
B tam communibus collegæ & ſuis,quàm proprijs impenſis magnificentiſſimè profuſiſſimeque adminiſtrato, Vrbe inſuper plurimis ſumptuoſiſſimisq; ædificijs exornata,populi fauorem ſibi mirè conciliauit: ita vt communium etiam impenſarum gratiam ſolus aſſequeretur. Hinc in ſpem venit,opera Tribunorum plebis ex Plebiſcito,Ægyptum Prouinciam extra ordinem ſe facilè obtenturũ, quòd Alexandrini Regem ſuum,ſocium & amicum populi Rom. expuliſſent. Sed quò minus eam aſſequeretur, optimatum factione impeditus eſt: vnde & in vindictam inuidiamq; Senatus,C.Marij ſtatuas,imagines,& trophæa de Cimbris Teutonibusque, à Sulla paulò antè diſiecta,reſtituit:aliaque quamplurima in odium opti-
C matum tentauit. Ægypti obtinendæ ſpe fruſtratus,ſuperatis facilè duobus potentiſſimis competitoribus, Q.Catulo, & Iſaurico, qui & ætate & dignitate longè antecellebant,ſummo populi ſtudio,& ſuffragiorum conſenſu,ſed non abſque profuſiſſima largitione, in locum Metelli Pij defuncti, Pontifex Maximus creatus eſt. Eòdem medio mox Prætor factus, detecta coniuratione Catilinaria,vniuerſo Senatu ſupremum ſupplicium in coniuratos decernente,ipſe ſolus ſuadere auſus eſt,ne capite in eos animaduerteretur,ſed vt bonis publicatis municipatim cuſtodiendi traderentur: perſuaſurus procul dubio,pleriſq; iam in ſuam ſententiam pertractis, niſi nutantes iam & inclinatos, acerbiſſima & vehementiſſima oratione PONTIFEX MAXIMVS. PRAETOR.
D confirmaſſet erexiſſetq; vir grauiſſimus M. Cato. Quanquam ne ſic quidem de ſua contentione quicquam remiſit,priuſquam ab equitibus, qui ad Senatus præſidium aſtabant armati, ſtrictis intentisque gladijs peteretur: ita vt eum quidam aſſidentium obiectu togæ atque amplexu vix periculo eriperent: tum demùm deſtitit,& curia diu abſtinuit. Metello deinde Nepoti Tribuno plebis turbulentiſſimis legibus collegarum ſuorum interceſſionem, ac Rempublicam perturbanti, non fautorem modò, ſed & propugnatorem ſeſe præſtitit: tam pertinaciter, vt & ipſe & Metellus decreto Senatus magiſtratu abire iuberentur. Sed non prius ius dicere & magiſtratum gerere deſijt,quàm vi & armis compelleretur: tum demùm

dimiſſis lictoribus, abiectaq; prætexta prætoria, clàm domum ſe recepit. A
Multitudinem autem, quæ biduò pòſt ad eum confluxit, operam ſuam in tuenda dignitate vltrò offerentem, tumultuoſiusq; inſtantem, oratione compoſita ſedauit. Quæ res non minus grata Senatui, q̃ inexpectata accidit: quare & per viros clariſſimos actæ ſunt ei gratiæ, & in curiam reuocato, verbisq; ampliſſimis collaudato, magiſtratus reſtitutus eſt. Haud ita multò pòſt grauiori implicitus ſuſpicioni, aliud diſcrimen ſubijt: delatus apud Nouium Nigrum Quæſtorem, & apud Senatum, à L. Vectio & Q. Curio indicibus, tanquam conſcius & particeps coniurationis Catilinariæ: quo multùm permotus Cæſar, nec tantum dedecus ferendum ratus, implorato innocentiæ ſuæ teſte Cicerone, cui tum Conſuli ipſe vltrò B
quædam de coniuratione detexerat, repulſis acerrimè accuſatoribus, diſcrimen euaſit: Vectio in carcerem coniecto, atq; adeò ipſo Nouio Quæſtore, quòd maiorem magiſtratum apud ſe accuſari paſſus eſſet: Q. verò Curius prętmijs à Senatu decretis, quòd coniuratorum conſilia primus detexiſſet, priuatus eſt. Prætori Hiſpania vlterior ſortitò obuenit: in quam ille properè, non expectato dum Prouinciæ ordinarentur, profectus eſt: Prouinciamq; ad Oceanum vſq;, domitis Calecis, Luſitanis, alijsq; gentibus, pacatam, & populo Ro. fidelem reddidit, primúsq; eam gentem ſubegit, Inſulas etiam nonnullas in Oceano cepit: vnde & Imperatoris titulo, ob rem bene geſtam, honoratur. Rebus itaque feliciter geſtis, compo- C
ſitáq; Prouincia, non expectato etiam ſucceſſore, præter morem, pari qua venerat feſtinatione, Prouincia decedit: triumphúmq; petiturus ſimul & conſulatum, Romam reuertitur. Verùm triumphum petitioni conſulatus obſtare intelligens, cùm niſi legibus ſolutus vtrumq; aſſequi poſſet: quò minus aũt legibus ſolueretur, plures obſtarent: triumpho in præſens poſtpoſito, conſulatum ſolùm petere inſtituit, quem non ſine largitione à L. Luceio competitore cõmuni nomine facta, cum M. Bibulo, multùm inuito ac reluctante Catone & optimatibus, adeptus eſt, opera potiſſimùm & ſtudio tam Pompeij, quàm Craſſi. Hos Cæſar pridem ex conſulatu maxima diſſenſione geſto inter ſe diſſidentes, ſumma contentione primùm D
ſibi mutuò reconciliauit: cumq; & opibus & auctoritate ceteros facilè ſuperarent, quò ſibi aduerſus optimatum factionem robur aliquod & præſidium pararet, ſimul etiam & futuræ dominationi, quã iam animo conceperat, quædam quaſi fundamenta iaceret, horum ſibi potentiam quoquo modo iungendam putauit. Cum Craſſo autem illi vel antea ſatis pulchrè conuenerat, eumque prorſus ſuarum partium habuerat, cùm paulò ante Ædilitatem, eiuſdem conſpirationis participes fuiſſe crederentur. Craſſi etiam interuẽtu & ſponſione, creditorum, qui ſe Prætorem in Hiſpaniam Prouinciam properantem remorabantur, importunitatem à ſeſe reppulit;
Pom-

HISPANIA PROVINCIA.

IMPERATOR.

CONSVLATVS CAESARIS.

A Pompeium autem omnibus ſtudijs, omniq; officiorum genere ſibi conciliare non ceſſauit. Cum vtroque denique pactus eſt, ne quid in Repub. ageretur ſtatueretúrve, quod alicui ex ipſis non probaretur. Hac quaſi conſpiratione fretus Cæſar, hiſce fultus ſubſidijs, multis contra ius & æquum, contra morem & præter exemplum actis, conſulatum ſuum aduerſarijs grauem, & obtrectationibus obnoxium, reliquis verò ſuſpectiſſimum reddidit. Inter cetera conſulatus ſui acta, quibus populum ſibi deuinxit, optimatum verò ordinem offendit, fuit lex agraria: hanc ille diu multúmque repugnante Bibulo collega, ſumma contentione, nec ſine armis, ſuffragantibus vbique & per omnia, vti conuenerat, Craſſo & Pompeio, LEX CAESARIS AGRARIA.
B tandem pertulit. Hac lege diuiſi ſunt populo omnes agri publici, electis per Cæſarem in id XXviris, qui eam agrorum diuiſionem ex lege facerent. AGRI DIVISI.
Ager etiam Campanus eodem decreto trium liberorum & plurium parentibus, diſtributus eſt: Capuaque ipſa Colonia deducta, & Iulia Fœlix appellata. CAPVA COLONIA IVLIA FELIX
Præter hanc agrariam, & alias quamplures leges tulit, pleraſque quidem vt populo non ingratas, ita patribus ſatis iniquas: quanquam initiò conſulatus, vt & optimatum partibus ſtudere velle videretur, profeſſus ſe nihil promulgaturum, quod non in rem ipſorum foret. Equitibus autem, qui vectigalia omnia populi Rom. redemerant, quò & illum ordinem ſibi deuinctum haberet, tertiam partem eius quod ex redemptione
C vectigalium debebant, remiſit: quod illis ſæpè à Senatu flagitantibus, Catone præter alios pertinaciter reluctante, ſemper negatum fuerat. Omnia denique acta Pompeij, quæ Senatus antea rata habere dubitauit, nemine prorſus repugnante, confirmauit. Ita vt vnus & ſolus quaſi Rempublicam ad nutum potius adminiſtrare, quàm boni Conſulis officio fungi videretur: adeò vt collegam Bibulum promulgationi legis agrariæ obnunciantem, vi & armis foro pellere veritus non ſit: quem ita terruit, vt reliquo conſulatus tempore, ad extremum vſque anni diem domi latitans, publico abſtineret, nec niſi per edicta partes ſuas tutaretur, Cæſarisq; actis obnunciaret. M. quoq; Catonem virum grauiſſimum, & vel præcipuæ pro-
D pter morum ſeueritatem & conſtantiam auctoritatis, ſibi minus aſſentientem, per lictorem in carcerem abduci iuſſit. L. deinde Lucullum & ipſum liberius diſſentientem ita minis ſuis perculit, vt ſupplex veniam à Cæſare petierit. Ciceroni etiam maximis in Rempublicam meritis clariſſimo, & clàm & palàm iniquiſſimus, Clodium illi inimiciſſimum fouit & ſuſtinuit, atque à patribus ad plebem traduxit, Tribunatumque ei confecit, vt ſic demùm Trib. pleb. factus, perniciem Ciceroni facilius machinaretur. Omnibus deniq; perterritis & conſternatis, nemine contrauenire audente, quæuis quibuſlibet dilargitus eſt. Conſul etiamnùm Galliam Ciſalpinam lege Gabinia cum Illyrico & tribus legionibus à po- GALLIAE ET ILLYRICVM

PROVINCIAE CAESARI DECRETAE.

pulo accepit: Comatam deinde, siue Transalpinam, cum altera legione, A à patribus: metuente nimirum Senatu, ne & hanc se inuito populus daret. Galliam autem prouinciam, tanquam futuro triumpho, cui auidissimè inhiabat, maximè præ ceteris oportunam, sibi potissimùm elegerat. Sed antequam consulatu abiret, & in prouinciam proficisceretur, vt rebus suis vndecunque prospiceret, haberetque per quos absens partes suas tueretur, L. Pisonem sibi in consulatu successurum, ducta in vxorem Calpurnia ipsius filia, socerum sibi deligit. Cn. quoque Pompeium, præter cetera officia, arctiori sibi affinitatis vinculo deuinciendum ratus, Iuliam filiam, quamuis prius Q. Seruilio Cæpioni desponsatam, illi nuptui tradit: atque ex hoc Pompeium deinceps primum sententiam rogare cœpit, cùm B antè Crassum soleret. Pompeius vicissim socero quouis modo gratificari studens, foro armatis militibus completo, vt populares Cæsaris leges confirmarentur, vtque imperium in quinquennium, cum prouincijs Gallia Comata, Cisalpina, Illyrico, & quatuor legionibus, ei decerneretur, vel præcipuus auctor fuit, accedentibus vbique Crasso & Pisone socero.

IMPERIVM QVINQVENNALE CAESARI DECRETVM.

Ceterùm consulatu iam defunctus Cæsar, cognitione de actis suis, quæ à L. Domitio & C. Memmio Prætoribus in disquisitionem vocabantur, Senatui delata, festinabundus in prouinciam proficiscitur: obtento prius, vt dum ipse Reipub. causa abesset, reus ne fieret: iam enim L. Antistius Trib. pleb. eum postularat. Hinc metuens nè sibi absenti negocium facesseretur, néve quippiam aduersum se à Senatu decerneretur, nihil magis studuit, quàm annuos magistratus quoquo modo sibi obnoxios reddere. Quinimò è competitoribus & candidatis nullos suo suorumq; suffragio iuuit, cum quibus prius non pepigisset, dignitatem suam absente se defensuros. His fultus subsidijs, quò vires suas etiam aliunde augeret, præter eas quas à Senatu populoque acceperat, nouas statim pro arbitrio conscripsit legiones, quasdam publico, alias verò priuato sumptu. Inter ceteras vnam ex Transalpinis, quam vocabulo quoque illarum gentium, Alaudam appellauit, instructam tamen & eruditam disciplina cultuque Romano, quam & ciuitate postea donauit. Hæc & prima, & non obscura, quasi regnum affectantis animi, dedit indicia. Ceterùm cùm primo in prouinciam ingressu omnia pacata inuenisset, metuens ne in pace degenti, rerum gerendarum, & triumphi tam impotenter desiderati, occasio materiaque deesset, omnem prorsus occasionem belli, etiam iniusti & periculosi, captabat, omnibus sine discrimine insultans, propriaq; auctoritate suisq; auspicijs, non expectato Senatus decreto, bella vel contra fœderatos suscipiens. Vtebatur autem tum in itineribus conficiendis, tum reliquis, celeritate quadam admirabili: ita vt octauo postquam Roma discessisset die, ad Rhodanum vsque peruenerit. Primum autem

bellum

BELLVM HELVETICVM.

A bellum Cæſari cum Heluetijs Tigurinisque fuit. Hi hominum multitudini non ſufficiente ſolo patrio, incenſis oppidis, vicis, ædificijsq; proprijs, ſuaſore primùm & duce Orgetorige, inter Heluetios facilè nobiliſſ. locupletiſſimoque, domo profecti, vberius ſolum quærere, ſedesque ſuas aliò transferre inſtituerant. Adiunctis itaque ſibi gentibus finitimis, Boijs ſcilicet, Rauracis, Tulingis, & Latobrigis, primùm Rhodano traiecto, per Allobroges, qui in fide populi Ro. erant, pars prouinciæ Galliæ, iter facere conſtituunt: tranſitu quidem prius à Cæſare petito, ſed vt non ſtatim negato, ita nec obtento. Cæſar enim cùm parùm tutum, ac præter dignitatem populi Ro. iudicaret, pati tantam hominum multitudinem per pro-
B uinciam ſuam iter facere, nihil prius habuit, quàm pontem Rhodani reſcindere, cæteraq; quæ tranſitum impedire quoquo modo poſſent, anteq̃ Heluetijs poſtulata negaret, quàmprimum expedita & parata habere, deliberare ſe interea ſimulans. Poſt paucos igitur dies Heluetiorum legatos ad ſe redire iubet, ductaq; interim ijs locis quæ tranſitui videbantur maximè oportuna, foſſa, muroq; .XVI. pedum, à lacu Lemano ad Iuram montem vſque (qui Sequanos ab Heluetijs diuidit) exſtructo, præſidia diſponit, caſtella communit. His conſtitutis, Heluetij reſponſo à Cæſare longè alio quàm expectarant accepto, omnibus quæ Rhodano tranſeundo neceſſaria erant, comparatis, inſtituto per Allobroges pergunt itinere. Cete-
C rùm cùm hîc vel in primo conatu à Romanis repellerentur, tranſitumq; vel difficilem, vel omnino interclusum conſpicerent, iter in Sequanos, Heduosque conuertunt. Quod vbi Cæſari nunciatum, T. Labieno munitioni præpoſito, magnis itineribus in Italiam profectus, duas ibi de nouo legiones conſcribit, tres item circum Aquileiam ex hybernis deducit, & quàm breuiſſimo per Alpes itinere, cum quinque his legionibus in vlteriorem Galliam contendit, pulſis ex itinere pluribus prælijs Alpeſtribus aliquot gentibus, quæ è locis ſuperioribus Romanos tranſitu prohibere conabantur, Centronibus ſcilicet, Carocelis, & Caturigibus. Interea Heluetij, conceſſo ſibi à Sequanis (intercedente Dumnorige Heduo, qui Or-
D getorigis Heluetij filiam in vxorem duxerat, & gratia apud Sequanos plurimùm valebat) vt per fines eorum exercitum ducerent, iam anguſtias & fines Sequanorum tranſierant, Heduisq; appropinquabant. Sed cùm populabundi contrà quàm conuenerat, fines & agros eorum tranſirent, Hedui Legatis ad Cæſarem miſſis, auxilium aduerſos Heluetios petunt. Cæſar æquiſſimum ratus amicis populi Rom. ſubuenire, veritus etiam ne ſi & hi conſpiratione facta, Heluetijs ſe iunxiſſent, bellum ſibi aduerſus omnes grauius ſuſcipiendum foret, facilè petentibus auxilium conceſſit: Heluetiosq; in tranſitu Araris (quod Sequanorum flumen eſt) impeditos, inopinatosq; aggreſſus, tertia copiarum parte, quæ nondum flumen tranſ

ierat,

ierat, cæſa profligataque, ponte opere ſubitaneo in Arari excitato, exercituque traducto, reliquos qui iam traiecerant, repentino ſuo aduentu ita terruit, vt vltrò ſedes, in quas ſe reciperent, à Cæſare peterent. Quas cùm niſi datis obſidibus ſe daturum negaret, illi indignati tali reſponſo, cum Cæſare manus conſerere auſi, cùm ſecundioribus aliquot prælijs animis efferrentur, tandem fugientes Cæſar ad carros & impedimenta vſque perſequutus, difficili & laborioſo prælio ſuperat, impedimentisque & caſtris ipſorum potitur. Heluetij ea clade accepta, pars conditionibus ſibi à Cæſare præſcriptis, in ſuas ſedes domoſq; paulò antè à ſe vaſtatas atq; incenſas, reuerſi ſunt. Alij Rhenum verſus, vnde antiquitus egreſſi creduntur, proficiſcentes, ab amicis ſocijsq; populi Ro. per quos iter habebant, partim capti, atque ad Cæſarem perducti, partim in itinere interfecti ſunt. Numerus autem tam Heluetiorum, quàm aliarum gentium, qui domo profecti, huic bello interfuêre, fertur fuiſſe. CCCLXVIII. milium: eorũ verò qui prælio ſuperfuerant, domum à Cæſare redire iuſſi, C. &. X. milia. A B

BELLVM GERMANICVM.

Hoc itaque victoriarum principio, ac velut inſtrumento, in ſpeciem quidem tanquam ſocijs & amicis populi Ro. Heduis petentibus gratificaturus, reuera autem gloriæ propriæ augendæ, rerumque gerendarum cupidine ductus Cæſar, bellum in Germanos parat. Cuius quidem occaſió altius repetenda. Sequani & Aruerni dum ſimul de Galliæ potentatu cum Heduis pluribus annis certant, Germanorum auxilia mercede conducta ad ſe accerſiuerant. Hi Rheno tranſito, homines natura feri, vbertate Gallici ſoli, & cultu delicijsque Gallicis illecti, cùm pauciores primùm, forſan XV. milia tranſiſſent, Iulio Cæſare Galliam prouinciam obtinente, facilè ad centum &. XX. milia tranſierant, Heduos, eorumque clientes continuo bello vnà cum Sequanis, à quibus patrijs ſedibus euocati fuerant, inceſſentes. Hinc Hedui pluribus ab eis prælijs ſuperati, magna calamitate accepta, Sequanis nobiliſſimos quoſque ſuæ gentis obſides dare cogebantur, quos Ariouiſtus Germanorum per id tempus Rex, prælio ad Amagetobriam ſuperatis ſuperbè & crudeliter imperabat, barbarè in eoſdem ſæuiens, ſi quid præter eius ſententiam ab Heduis fieret, aut ſtatim ad nutum non fieret. Ceterùm cum Sequanis ipſis quamuis victoribus nihilo agebatur mitius, q̃ cum Heduis victis: quòd Ariouiſtus non contentus tertiam partem agri Sequanici, qui vel totius Galliæ optimus erat, occupaſſe, de altera tertia eos decedere iuberet, vt & viginti quatuor milibus Harudum, qui paulò antè è Germania ad ipſum venerant, ſedes pararentur. Atque hòc grauior erat Sequanorum quàm aliorum conditio, quòd Ariouiſto Germanisq; intra fines ſuos receptis, ne in occulto quidem queri, nedum auxilium implorare audebant. Sic vt imperium eius & Heduis victis, & Sequanis victoribus, graue iuxta atque intollerabile eſſet. Hæc Hedui ſimul & C D

Sequani

A Sequani,habito totius Galliæ concilio,eoq; iam diſſoluto,per Diuitiacum
Heduum (vtpote liberum iureiurando, quo ſe obſtrinxerat vniuerſa He-
duorum ciuitas,nec obſides repetituros,nec populi Ro. opem imploratu-
ros) ſecretò poſteà Cæſari exponunt,auxiliumque aduerſus hæc à Cæſare
populoque Rom. petunt: quod niſi maturè præſtetur, periculum eſſe, ne
Heluetiorum exemplo Germani quoq; Rheno tranſito, vniuerſam mox
Galliam occupare conentur.Cæſar benignè reſponſo dato,pollicetur hanc
rem ſibi curæ fore. Concilioq; dimiſſo ſtatim Ariouiſtum(qui paulò antè
Cæſare etiamnum Conſule, ipſoque adeò Cæſare auctore,in amicum ſo-
ciumq; populi Ro.acceptus,& Rex declaratus fuerat)per legatos ad ſe euo
B cat. Legatis ab Ariouiſto ſuperbè reſponſum, poſſe Cæſarem ſi quid vel-
let, ad ſe venire. Cæſar miſſis ſecundò legatis, obſides Heduorum repetit,
néveHeduos, Heduorúmve ſocios vlla iniuria laceſſat, vllámve in poſte-
rum hominum multitudinem Rhenum tranſducat, edicit: ni pareat, ſo-
ciorum populi Ro. iniurias ſe non neglecturum. Ad hæc non minùs arro
ganter &ferociter quàm priùs Ariouiſtus reſpondet. His ad Cæſarem per-
latis,eodem ferè tempore Hedui Treueriq; per legatos conqueruntur. Hi
quidem Sueuorum pagos centum ad ripam Rheni conſediſſe, iam tranſi-
turos,niſi impediantur. Illi verò,Harudes fines ſuos Ariouiſto conniuente
& permittente populari. His permotus Cæſar, primò magnis itineribus,
C diurnis nocturniſq;, Veſontionem maximam Sequanorum vrbem, quò
& Ariouiſtus ex aduerſo tendebat, præoccupat: præſidioq; conſtituto, rei
frumentariæ, commeatibus, alijſq; quæ huic bello videbantur neceſſaria,
parandis inſtruendiſq;, dies aliquot ibidem moratur. Interea fama de in-
credibili Germanorum virtute, corporum mole, & virium præſtantia, ad
exercitum Cæſaris perlata,militem Romanum vſqueadeò terruit, vt plu-
rimi metu perculſi, alij aliud cauſſati, miſſionem petere non dubitarent.
Quo intellecto Cæſar,conuocato Centurionū omniumq; ordinum conci
lio,habita oratione pauidos verbis caſtigat & increpat: hoc addito,ſi ceteri
pugnam detrectent,ſe vel cum ſola decima legione,de cuius fide & virtute
D minimè dubitabat, hoſtem intrepidè aggreſſurum. Hac oratione cōuerſi
mirabiliter militum animi, magnaque alacritas in locum prioris trepida-
tionis ſucceſſit. Ita confirmatis omnibus, duce Diuitiaco Heduo,in Ario-
uiſtum Cæſar proficiſcitur. Ille cognito Cæſaris aduentu, colloquium,de
pace acturus, petit. Vbi ad colloquium ventum, cùm Cæſar cuncta quæ
priùs per legatos,tum quoq; præſens imperaret, Ariouiſtus contrà obtem
perare nollet,illis etiamnum colloquentibus, equitatus Ariouiſti propiùs
accedens,colloquium diſſoluit. Poſt diem vnum atque alterum Ariouiſto
iterum colloquium poſtulante,vt cœpta inter eos abſoluerētur,Cæſar per
legatos tutius ea ſe cōfecturum exiſtimans, legatos ad Ariouiſtum mittit:

quos ille ſpeculandi animo ad ſe veniſſe cauſſatus, cathenis oneratos in carcerem conijci iubet. Hinc Cæſar caſtris propiùs admotis, Germanos crebris inſultibus laceſſere non deſijt, facto etiam in munitiones ipſorũ impetu, donec tandem iritati, caſtris ad pugnam capeſſendam ſe proriperent. Copijs itaq; vtrinque eductis tanto impetu concurſum eſt, vt pilis, quibus iaciendis locus non fuerat, reiectis, ſtatim gladijs cominus acriter pugnatũ ſit. Germani demùm in fugam verſi, non priùs fugere deſtitêre, quàm ad Rhenum ventum eſſet: Cæſar fugientes perſequutus, magna edita ſtrage, campos longè lateq; armis cadaueribusq; occiſorum reſperſit. Ariouiſtus ceteros in fuga præcurrens, nauiculam fortè in ripa nactus, Rheno traiecto, euaſit. Reliqui ferè omnes, paucis qui partim natatu, partim lintribus flumen tranſierant, ſeruatis, ab equitibus Rom. interfecti ſunt. Cæſorum numerus octuaginta milia fuiſſe fertur. Fuêre autem in Ariouiſti exercitu Harudes, Marcomanni, Triboces, Vangiones, Nemetes, Seduſij, & Sueui. Prȩlio facto captiui duo à Germanis recepti, M. Valerius Procillus, & M. Titius, quos Ariouiſtus ad ſecundum colloquium à Cæſare miſſos, tanquam exploratores in vincula coniecerat. Audita hac Germanorum ſtrage, Suei, qui ad ripam Rheni conuenerant, minimè ſibi cunctandum rati, ſtatim Rheno relicto domum reuerſi ſunt. Territos & diſcedentes Rheni accolæ inſecuti, plurimos ex his occidêre. Duobus hiſce bellis vna æſtate confectis, poſtquam exercitum Cæſar maturè in hyberna in Sequanos deduxiſſet, in citeriorem Galliam ad conuentus agendos profectus eſt. Plurimis interim è Roma ad ipſum viſendum, ſalutandumque quotidie eò confluentibus, alijs quæcunque poſtulabant magna facilitate concedens, alios largitionibus maximis ex hoſtili pecunia, quæ affatim ex præda ſuppetebat, proſequens, nihil omittebat, quò ſibi omnium animos ac ſtudia quoquo modo conciliaret. Hyeme ad hunc ferè modum exacta, partim frequentibus rumoribus, partim ex Labieni litteris, quem Cæſar in Gallia Tranſalpina hybernis præfecerat, intelligit Belgas, qui tertiam Galliæ partem incolebant, defeciſſe. Belgarum quidam, vt & aliæ Galliæ ciuitates, populo Romano confœderati erant, quidam verò nullo fœdere iuncti. Hi ſucceſſibus Cæſaris permoti, veritique ne pacata vniuerſa Gallia, in ipſos Cæſar arma conuerteret, ſollicitatis finitimis ſibi populis, datis acceptiſque hinc inde obſidibus, aduerſus Romanos inter ſe conſpirant: nihilò magis illos in ſua Gallia tolerandos, quàm Germanos Heluetioſque dictitantes. Ducem huic bello Adram præficiunt. His nuncijs permotus Cæſar, conſcriptas in citeriore Gallia duas legiones, ineunte ſtatim æſtate in vlteriorem Galliam cum Q. Pedio legato mittit: ipſe cùm primùm potuit ſubſequutus, omnium opinione celeriùs ad hoſtium fines peruenit. Rhemi qui ceteris Belgis in conſpiratione non con-

BELLVM BELGICVM.

A B C D

A consenserant, per legatos se suaq; omnia Cæsari permittunt, parati obsides dare, ceteraque imperata facere, ceteros Belgas in armis esse nunciant. Ille Rhemorum obsidibus acceptis, simul de viribus & numero ciuitatum quæ conspirauerant ab ijs edoctus, quò tantam hominum multitudinem distineret, Diuitiaco Heduo negocium dat, vt in Bellouacos (qui & ipsi Belgæ sunt) copias suas ducat. Ipse Axonam flumen, quod est in Rhemorum finibus, cum exercitu traijcit: castraque, præsidio ponti imposito, ad flumen locat. Q. autem Titurium Sabinum in altera ripa cum sex cohortibus relictum, sua ibi castra munire iubet. Ceterùm Belgæ, dum coactis omnibus copijs ad Cæsarem tendunt, Bibractis Rhemorum oppidi expu-
B gnatione ex itinere frustrà tentata, (quòd oppidanis Cæsar subsidia miserat) Rhemorum agros, vicis ædificijsq; passim incensis, depopulati, equestribus aliquot prælijs à Cæsare lacessiti & superati, tandem vadis repertis Axonam flumen & ipsi transire conantur, castellum cui Titurius Sabinus trans flumen præerat oppugnandi consilio. Sed Cæsar confestim exercitu per pontem in alteram fluminis ripam iterum traducto, impeditos in flumine aggressus, magnam hostium cædem facit, ita vt corpora cæsorũ aggesta, reliquis transitũ faciliorem præstarent. Sic interfectis qui iam primi transierant, ijs autem qui transire conabantur facilè telorum multitudine repulsis, Belgæ vbique spe sua frustrati, deficiente frumento, cognitoque
C Diuitiacum Heduum finibus suis accedere, communi consilio in suam quisque domum vnde digressi erant, reuerti constituunt. Secunda itaque vigilia magno cũ tumultu nulloq; ordine castris effusi, fugæ verius quàm profectionis speciem dedêre. Cæsar autem nunciata sibi à speculatoribus Belgarum fuga, præmisso cum omni equitatu Q. Pedio & L. Aurunculeio Cotta legatis, T. verò Labieno cum tribus legionibus subsequi iusso, fugientes per plura passuum milia vsque ad serum diei persequutus, incredibilem stragem edidit: posteriorib. quidem Belgarum, Romanorum impetum fortiter sustinentibus: prioribus autem exaudito à tergo clamore, turbatis ordinibus sese præcipites in fugam dantibus. Post hæc Cæsar
D Nouiodunum Suessionum oppidum, ipsosque Suessiones obsidibus armisque omnibus prius traditis, in deditionem accipit. Hinc Bellouacos, & hominum multitudine & auctoritate inter Belgas ferè primos, Diuitiaco potissimùm atque Heduis intercessoribus, sexcentis obsidibus traditis, armisque omnibus collatis, in fidem recipit. Hos sequuti Ambiani, se suaque omnia Cæsaris arbitrio permittunt. His gentibus contermini Neruij, Belgarum ferocissimi bellicosissimique, syluas incolebant densissimas. Hi ceteris Belgarum suam exprobrantes ignauiam, quòd se Romanis dedidissent, filijs, vxoribus, mulieribus, ætate prouectioribus q̃ vt bello habiles essent, omni denique suppellectile intra paludes, æstuaria, (BELLVM ADVERSVS NERVIOS.)

&profundiſſima nemora abditis, Atrebatibus Veromanduisq; populis ſibi A finitimis in ſocietatem communis belli pertractis, vltrò Romanos caſtra ad Sabim fluuium munientes, nihil dum tale expectantes, maxima celeritate, ac incredibili animorum promptitudine duce Boduognato adorti, equitatu Cæſaris in fugam verſo, duabus legionibus circumuentis, Centurionibus pluribus etiam intra caſtrorum munimenta occiſis, magna deniq; ſtrage edita, omnino eo prælio ſuperiores euaſuri fuerant, ni Cæſar tandem in aciem procedens ſua virtute maturè ſubueniſſet, confirmatisque militum animis res labantes reſtituiſſet, atque alia ex parte Labienus hoſtium caſtris antè potitus, in tempore cum ſubſidio adfuiſſet. Sic prælio horum ſuperuentu redintegrato, acerrimè dimicatum eſt. Tanta autem B Neruiorum cædes facta eſt, illis potiſſimùm nuſquam loco cedentibus, ſed ſtrenuè vel ex tumulo coaceruatorum cadauerum ſe defendentibus, vt è ſexaginta hominum milibus, vix quingenti ſuperfuerint. Hoc nuncio accepto, qui ſe in ſyluis æſtuarijsq; continebant, ſtatim per legatos ſe ſuaque omnia Cæſari dedunt. Ille in fidem receptos, ſuis finibus, ſuisque oppidis vti permiſit. Neruios Aduatici excepêre. Hi Neruijs opem laturi, audita ex itinere ipſorum clade, domum ſe recipiunt: oppidisque reliquis & caſtellis omnibus relictis, ſe ſuaque omnia in vnum oppidum ſitu munitiſſimum conferunt. Id Cæſar expugnare omni ope aggreditur. Aduatici crebris excurſionibus factis, leuibusque aliquot prælijs cum Cæſare com- C miſſis, tandem vbi machinas & opera propiùs ſibi admoueri vident, legatos de pace mittunt: armorumque parte è muris in foſſam proiecta, tertia verò parte retenta & celata, à Cæſare in deditionem accipiuntur. Verùm nocte proxima reſumptis ijs quæ ſibi retinuerant armis, incautos opprimi poſſe ſperantes, caſtra Romanorum petunt. Ceterùm cùm excubias non fallerent, indicio ignibus facto, præſidia ex proximis caſtellis accurrunt, pugnatumque eſt quamacerrimè, ab Aduaticis præſertim, quibus in ſola virtute omnis ſalutis ſpes repoſita erat. Cæſa ſunt Aduaticorum quatuor milia, reliquis in oppidum retruſis: poſtridie oppidum ipſum nemine defendente captum, militibusque intromiſſis cum ſuis ciuibus diuenditum, D quorum numerus relatus milium quinquaginta trium. Sub idem tempus Cæſar per P. Craſſum legatum, Venetos, Vnellos, Curioſolitas, Oſiſmos, Seſuuios, Aulercos, Rhedones, aliasque ad Oceanum Galliæ ciuitates, in poteſtatem ditionemq; populi Ro. redegit. Tranſrhenani verò populi his rebus geſtis permoti, obſides tradere, ceteraque imperata facere paratos, Cæſari miſſis legatis nunciant. Ille in Illyricum Italiamq; properans, exercitum in hyberna deducit in Carnutes, Andes, & Turones, ciuitates ijs locis vbi bellum geſſerat finitimas. His tot tantisque rebus geſtis, ſubactisque plurimis diuerſiſſimisque gentibus, populo Ro. antea ne vel

A nomine cognitis, quindecim dierum ſupplicatio, nequicquam M. Catone & Fauonio reclamantibus, Cæſari decreta eſt. Interea hyemante in Gallia Ciſalpina Cæſare, clariſſimi quique & primæ auctoritatis viri è Roma Lucam, quæ & ipſa Galliæ Ciſalpinæ erat, maxima frequentia confluxêre, tum ad viſendum eum, tum ob res proſperè geſtas gratulaturi. Ex his pleroſque, maximè qui magiſtratus petituri, aut geſturi videbantur, donis & munerib. largiſſimè proſequutus eſt. Imò qui magiſtratus dignitatesq; ambiebant, eo potiſſimùm largitore populi ſuffragia emercabantur: ſiquidem hac ratione ſe vel abſentem dignitatis ſuæ propugnatores apud Senatum populumq; habiturum homines ſibi obnoxios ſperabat Cæſar. Hoc

SVPPLICATIO CAESARI DECRETA.

B etiam conſilio, metuens ne quod L. Domitius Prætor nequiuerat, Conſulatum adeptus perficeret: Craſſo & Pompeio, quos vel hac de cauſa Lucam ad ſe euocauerat, vt Domitium excluderet, ſecundi Conſulatus petendi auctor fuit: miſſis etiam Romam militibus, qui illos in petitione Conſulatus ſuis ſuffragijs iuuarent. Quibus poſtea iterum Conſulibus declaratis, repugnantibus plurimis, imprimis M. Catone & Fauonio, imperium Cæſari in alterum quinquennium prorogatur. Sub id temporis Ser. Galba, quem Cæſar decedens, cum legione duodecima, & parte equitatus, in Antuates, Veragros, Sedunoſque (quæ gentes in ſummis Alpibus degebant) hyematum miſerat, ſecundis aliquot prælijs commiſſis, caſtellisque

IMPERIVM CAESARI IN ALTERVM QVINQVENNIVM PROROGATVM.

C eorum expugnatis, eaſdem gentes ſubegerat, datisq; obſidibus & pace facta, conſtituerat in ipſorum agro, vico ſcilicet Veragrorum Octoduro, hybernare. Sed Romanis ſupinius tanquam in pace agentibus, atque in ea quæ hybernis erant neceſſaria intentis, caſtrisque, quod præcipuum erat, loco iniquiore poſitis, vniuerſa penè legio, Veragrorum Sedunorumq; inſidijs oppreſſa eſt. Sed Galba inſidijs per exploratores maturè detectis, barbaros iam caſtra oppugnantes, eruptione ſubitò caſtris facta, adortus, circumuenit, parteq; plus tertia interfecta, periculum omne à caſtris repulit. Horum autem qui caſtra obſederant, non minor quàm triginta milium numerus fuiſſe perhibetur. Galba cæſis fugatisq; hoſtibus, mutatis caſtris

D hyberna in Allobroges transfert. Dum hæc geruntur, Cæſare in Illyricum profecto, alterum ſubitò in Gallia bellum emerſit. P. enim Craſſus qui in maritimis Galliæ ciuitatibus hyberna habebat, cùm rei frumentariæ penuria premeretur, Præfectos & Tribunos in proximas quaſque ciuitates commeatus petendi cauſa miſerat. Veneti qui & auctoritate, & maximè rei nauticæ vſu & peritia ceteris præſtabant, legatos & milites Rom. primi retinere auſi ſunt. Horum perfidiam vicinæ quæq; ciuitates, omni ora maritima facilè in ſuam ſententiam pertracta, imitatæ ſunt: hac ſe potiſſimùm via obſides ſuos à P. Craſſo recepturos arbitrati. Miſſis igitur cômuni omnium nomine legatis, vltrò obſides à P. Craſſo repetunt, ſi ſuos

BELLVM VENETICVM.

remitti velit. Cæſar his intellectis,iuſſis priùs in mediterraneis Galliæ,nauibus,remigibus,alijsq; quæ huic bello videbantur neceſſaria, comparari, cumprimùm per anni tempus licuit, in Galliam, & primùm in Venetos tendit. Illi ex aduerſo audito Cæſaris aduentu,quæcunq; ad bellum ſuſtinendum opus eſſe videbantur, ſedulò procurant, ſociasq; & vicinas ciuitates ad cõmune bellum ſollicitant, accerſitis etiam è Britannia inſula ſibi oppoſita auxilijs. Cæſar quanquam in ſummis difficultatibus,hanc tamẽ tantam iniuriam minimè ſibi negligendam exiſtimans, vt gentes eas diſtineret, néve ſibi cum omnibus ſimul decertandum foret, partito exercitu legatorum alios aliò mittit. D.Brutum adoleſcentem claſſi, quam partim conſtruxerat,partim vndique contraxerat,præficit: & ſecundo Ligeri in Venetos tendere iuſſo, ipſe eôdem cum pedeſtrib. copijs ſubſequitur. Ceterùm oppidis aliquot captis,reliquos verò propter ſitum in extremis promontorijs,nec peditibus, nec nauibus aditum niſi admodum difficilem præbentibus,ſic vt oppugnari commodè nõ poſſent,claſſe crebris tempeſtatibus vexata,tardiusque proinde & difficilius accedente, bonam æſtatis partem abſumpſit. Verùm poſtquam iam claſſis Rom. aduenit, quamuis & magnitudine & armamentis Venetorum nauibus longè impar, virtute tamen & induſtria Romanorum,ſimul etiam quòd celeribus & expeditioribus nauigijs vterentur,factum eſt,vt Venetorum naues,quę propter corporis ſui molem in ſumma tranquillitate ne contis quidem & velis remisq; niſi ægrè admodum propellebantur, facilè à Romanis expugnarentur, cùm ſingulas ex illis fuga diſiectas Romani perſequerentur. Pugnatum eſt ab hora quarta vſque ad veſperam,pauciſſimis è Gallorum nauibus noctis interuentu ſeruatis. Hoc prælio vniuerſum hoc Venetorũ bellum,totiusq; adeò oræ maritimæ confectum eſt:reliquis omnibus qui eo ſe prælio abſtinuerant, ſe ſuaq; omnia Cæſari dedentibus. Cæſare his rebus gerendis apud Venetos intento, Q. Titurius Sabinus Vnellorum gentem, in quos à Cæſare miſſus fuerat, ſimul etiam Aulercos, Eburonices, Lexouios (qui interfecto Senatu, quòd bellum detrectaret, Vnellis ſe iunxerant) duce Virodouice, qui Vnellorum genti præerat, caſtra Romanorum oppugnare tentantes, cùm ſimulato prius timore caſtris aliquandiu ſe continuiſſet, omnibus tandem portis eruptione facta, cecîdit, profligauitque, paucis qui fuga euaſerant ſuperſtitibus. Hoc prælio feliciter commiſſo, reliquæ ciuitates quæ deſciuerant, Titurio ſe dedunt.

BELLVM AQVITANICVM.

P. verò Craſſus,quem in Aquitaniam proficiſci Cæſar iuſſerat, Sontiates primùm, poſt varia aliquot prælia ſuperior, oppido eorum ex itinere oppugnato, illis quidem fortiter reſiſtentibus, ſed eruptione per cuniculos fruſtra tentata, armis obſidibusq; tandem traditis, in deditionem accepit. Poſt hos cum Vocontijs,Taruſatibusq; Craſſo aliquantò plus negocij fuit, quòd

A quòd auxilijs à citerioris Hiſpaniæ ciuitatibus accerſitis iuuarentur, ducibusque, qui ſub Q. Sertorio plures annos ſtipendia meruerant, ac longa militia edocti, diſciplinaq; Rom. eruditi, rei militaris peritiam ſibi parauerant, vterentur. Hi quòd Romanos vijs obſeſſis commeatuq; intercluſo, facilè ſine prælio vinci poſſe crederent, caſtris ſe continebant. Sed Craſſus ſumma ſuorum alacritate caſtris illorum expugnatis, Gallos per munitiones ſeſe deijcientes, & fuga ſalutem quærentes, apertis campis aſſequutus, cæſis quàmplurimis, vt ex numero quinquaginta milium vix quarta pars ſupereſſet, & hos in poteſtatem redegit. Hoc rerum ſucceſſu intellecto, reliquæ ferè omnes Aquitaniæ ciuitates, pauciſſimis exceptis, obſidibus B ſponte miſſis, Craſſo ſe dedunt. Sic omni ferè Gallia pacata, ſoli reſtare videbantur Menapij, Morinique. Hi nondum legatos de pace ad Cæſarem miſerant, ſed omnibus ſuis in ſyluas paludesque collatis, Cæſarem obfirmatis animis expectabant. Qui dum ad initia ſyluarum caſtra molitur, ſubita barbarorum è ſyluis eruptione, Cæſariani in opere diſperſi facto impetu turbantur. Sed Cæſar armis properè ſumptis, dum in ſyluas refugientes auidiùs per loca impeditiora inſequitur, quanquam plurimis hoſtium interfectis, pleroſque tamen è ſuis deſiderauit. Cumque ſyluas illorum cædere, & è cæſa materia vallum extruere in animo haberet, tempeſtatis interuentu, ſimul ipſa operis difficultate re deſperata, opus incœ- C ptum intermittit: agrisq; & vicis Menapiorum ac Morinorum, qui ſe in penitiores ſyluas receperant, vaſtatis atq; incenſis, exercitum in Aulercos, Lexouiosque, quos æſtate proxima Titurius ſubegerat, in hyberna ducit.

Romanis in hyberna profectis nunciantur Tenchteri & Vſipetes, Germaniæ populi, magna cum hominum multitudine Rhenum tranſiſſe, tum quòd à Gallis accerſerentur, tum quòd à Sueuis, quæ longè maxima bellicoſiſſimaq; Germanorum gens eſt, agris auitis pulſi nouas ſedes quærerent: quas cùm toto triennio per diuerſa Germaniæ loca diuagati, non inueniſſent, tandem ad Rhenũ ijs ferè locis quæ Menapij incolebant, conſedêre: Menapijsque tranſitum aliquandiu impedientibus, ſimulato re- D ceſſu, iterq; tridui emenſi, prꝫter opinionem reuerſi, oppreſſis interfectisq; Menapijs, nauibusque eorum occupatis, Rhenum tranſeunt. His Cæſar intellectis, Gallicæ leuitati minimè ſibi confidendum ratus, ad exercitum properat: delectuq; habito, omnibus bello neceſſarijs comparatis, rectà in Germanos tendit. Hi iam longiùs euagati, ad Eburones Condruſosque, qui Treuirorum clientes erant, peruenerant. Sed poſtquam Cæſarem iam appropinquare intellexêre, miſſis legatis, tum alia multa declarant, tum pacem à Cæſare, locumq; vbi ſedes figere poſſint, petunt: aut ſaltem quem armis ipſi ceperant, vt eum ſibi per Romanos tenere liceat, rogant. Ceterùm nihil eorum quæ à Cæſare poſtularant aſſequuti, poſtridie datis indu

BELLVM GERMANICVM ALTERVM.

cijs

cijs frequentes redire iussi, equitatum Cæsaris qui agmen antecedebat, cõtra inducias impetu in inopinatos facto, pluribus interfectis, equisque suffossis, ad suos refugere cogunt. Hoc hostium dolo indignatus Cæsar, Germanos, qui postridie, vt conuenerat, frequentes cum suis Principibus, tum sui purgandi causa, tum vt de inducijs agerent, in castra sua venerant, eandem timens perfidiam, vniuersos retineri iubet: copijsq; omnibus eductis, acieq; triplici instructa, octo milium itinere quamcelerrimè confecto, ad castra Germanorum nihil minus expectantium peruenit: factaque subitò à peditibus irruptione, nullo illis arma capiendi relicto spacio, maxima inter carros & impedimenta strages est edita, fugiente passim reliqua multitudine mulierum & puerorũ, qui simul domibus relictis Rhenum transierant. Germanorum fuisse perhibent. CCCCXX. milia. Bello Germanico confecto, Cæsar quò se Germanis terribiliorem redderet, suisque illos rebus timere doceret, omnino Rhenum sibi transeundum existimauit, maximè Vbijs inuitantibus. Hi soli Transrhenanorum, legatis obsidibusq; sponte missis, fœdus cum Cæsare fecerant, auxilium aduersus Sueuorum iniurias implorantes: aut si id Cæsari minus commodum esset, exercitum saltem Rhenum traducat, rogant: satis hoc fore ad terrendos Germanorum animos, qui imperium Romanorum Rheno terminari, Roma nosq; Rhenum traijcere minimè ausuros sibi persuasissimum habebant. Verùm Cæsar hanc gloriæ augendę occasionem minimè sibi negligendam ratus, cùm nauibus, quæ ab Vbijs copiosè offerebantur, exercitum transportare, nec æquè tutum, nec ex dignitate populi Rom. esse existimaret, ponte Sublicio opere militari magna celeritate, industriaque, in latissimo, profundissimo, simulq; rapidissimo flumine excitato, exercitum facillimè traducit, primus Romanorum ducum eum limitem transire ausus. Rheno transito, præsidium ad vtramq; pontis partem relinquit. Equitatus Vsipetum & Tenchterorum bona pars trans Mosam prædandi & com meatuum caussa in Ambiuaritos à suis missa, superiori prælio non interfuerat. Hi mox cæde & fuga suorum cognita, trans Rhenum ad Sicambros perfugerant. Hos Cæsar vt profugos à Sicambris per legatos sibi dedi postulat: quod cùm illi facere recusarent, in Sicambros exercitum ducit, plurimis ciuitatibus ex itinere per legatos in fidem amicitiamque acceptis. Sicambri Tenchteris Vsipetibusque auctoribus, intellecto Cæsarem aduentare, omnibus suis in syluas solitudinesque comportatis, finibus suis excesserant. Hinc Cæsar sedes eorum vacuas offendens, ædificijs frumentisque incensis, in Vbiorũ fines post paucos dies reuersus est. Vbi accepto & Sueuos oppidis suis emigrasse, suaque omnia, coniuges, & liberos, in abditissimas vastissimasque nemorum solitudines conuexisse, ceteros omnes qui armis portandis habiles essent, vnum in locum conuenisse, ibique prælio decer-

(Margin: A; B; CAESAR PONTE FACTO RHENVM TRANSIT.; C; SICAMBRI.; D; SVEVI.)

A decertare paratos suum aduentum expectare, satis sibi laudis partum existimans, liberatis metu Vbijs, terroreq; Germanis iniecto, auxilium suũ Vbijs aduersus Sueuos pollicitus, dies. XVIII. trans Rhenum moratus, in Galliam ponte resciso exercitum reducit. Cæsar cùm id quod restabat æstatis, antequam exercitum in hyberna deduceret, per ocium neutiquã sibi transigendum putaret, in Britanniam nauigare constituit, tum eius gentis & regionis visendæ cognoscendæq; causa, tum gloriæ ampliandæ studio: quam non mediocrem expectabat, si vt primus Romanorum Rhenum traijcere ausus fuerat, ita & occidentalem Oceanum, Atlanticũq; pelagus classe primus ingrederetur: insulaq; Britanniæ maxima (quæ non tam cognita, quã au

CAESARIS IN BRITANNIAM NAVIGATIO.

B ctorũ inter se dissentientium scriptis celebrata erat, quibusdam etiam non tam re quã nomine vsquam extare credentib.) subacta, terminos Imperij Ro. etiam in alterũ quasi orbem propagasse videretur. Cumq; ex mercatorib. de magnitudine & statu Insulæ nihil explorati cognoscere posset, priusquã se periculo committat, C. Volusenum cum naui longa omnia exploratum, simul etiam aditus & portus cogniturum, præmittit. Ipse in Morinos, vnde breuissimus in Britanniam traiectus erat, cum omnibus copijs profectus, naues vndique ex finitimis gentibus contrahit, classe etiam Venetica superioris æstatis ad se venire iussa. Pleræq; Britannorum ciuitates, cognito per mercatores Cæsaris instituto, missis legatis, obsides dare, & iussis Cæsaris

C obtemperare se paratos nunciant. Cæsar liberaliter acceptis ijs quæ offerebantur, legatos domum remittit, cumq; ijs vnà Comium Atrebatem, maximæ in illis regionib. auctoritatis, quem Atrebatibus superatis Regem constituerat. Per hunc Britannorũ ciuitates, vt fidem Romanorũ sequi velint, sollicitat. C. interea Volusenus post quintũ diem reuersus, ea quæ perspexit Cæsari renunciat. Qui dum classem apud Morinos instruit, quosdam Morinorum per legatos de superioribus actis se excusantes, paratosq; iussa exequi, magno obsidum numero imperato & adducto, in fidem recipit. Classe verò iam parata & instructa, duas legiones equitatumq; nauibus imponit. Q. autem Titurium Sabinum, & L. Aurunculeium Cottam legatos in Me

D napios, eosq; Morinorum pagos, qui legatos non miserant, cum parte exercitus mittit. P. Sulpitium Rufum cum præsidio portum tenere iubet. Ipse cùm primùm per tempestatẽ licuit, cùm tertia vigilia soluisset, sub horam diei quartam cũ primis nauibus Britanniam attigit: expectatoq; in horam vsq; nonam aliarum nauium aduentu, vbi & hæ appulêre, anchoris solutis aliquantulùm progressus, naues aperto ac plano littore cõstituit. Ceterùm cùm à Britannorum copijs quæ in littore constiterant, Romani quò minùs nauibus egrederentur, diu prohiberentur, atque in summis difficultatibus, tum quòd armis prægrauarentur, tum quòd è medijs fluctibus illis decertandum foret, minori animorum alacritate pugnam capesserent, tandem

Cæſar longis nauibus,quæ expeditiores erant, propiùs admotis,Britannos A fundis,ſagittis,tormentisq; propellit,quibus nonnihil territi ſubſtitêre. Ibi tum decimæ legionis aquilifer,è naui in fluctus exiliens,aquilam in hoſtes infert:quē ſequuti vniuerſi cùm hoſtibus appropinquaſſent,acriter vtrinq; pugnatum eſt. Sed Romanis maiori vndiq; difficultate laborātibus,Cæſar per ſpeculatoria nauigia & ſcaphas ſubſidia mittit:qui ſimul vt in arido con ſtitêre,Britānos impetu facto ſtatim in fugam vertunt.Cæſar equitatu qui nondum aduenerat deſtitutus,longiùs fugientes perſequi noluit. Britanni eo prælio ſuperati,pacem per legatos petunt,obſides ſe daturos,ceteraq; im perata facturos pollicentur:Comium etiam Atrebatem,quem à Cæſare ad ſe miſſum Britanni in vincula cōiecerant,cum legatis remittunt. Sic pace à B Cæſare impetrata,datisq; obſidibus,in ſuas quiſq; ciuitates vnde venerant reuerſi ſunt. His rebus geſtis, tempeſtate ſubitò in ipſo plenilunio coorta, naues illæ.XVIII.quibus Cęſaris equitatus impoſitus erat,aliæ aliò diſijciun tur. Reliquæ item naues,tam longæ,q̄ onerariæ, quibus exercitū tranſportauerat,hac tempeſtate conflictatæ,partim confractæ, partim armamentis inſtrumentoq; amiſſis,nauigationi inutiles factæ,Cæſarem totumq; exercitum valdè perturbarūt. Hac vſi oportunitate Britannorum Principes,rebellionem parant: & conſpiratione facta,ſuos clàm ex agris vndiq; educūt. Cæſar,vel per ſe huic occaſioni Britannos minimè defuturos cogitans,maxi mè quòd nondum omnes obſides tradidiſſent, magno ſtudio ad omnia ſe C cōparat: frumentum ex agris cōportat,naues reficit. Interea legio ſeptima, quæ frumentatū miſſa in Britannorum inſidias inciderat, pleriſq; occiſis à Britannorū equitatu & eſſedarijs circumuenitur.Sed Cæſar è puluere ſolitò maiore id quod erat ſuſpicatus,oportunè cū cohortib.ſtationarijs ſuppetias circumuentis tulit:cōtentuſq; legionē metu & periculo liberaſſe,alieno ad pugnam cōmittendam tempore,ſuos in caſtra reducit.Britānos poſteà ma iori equitatu peditatuq; coacto Romanorū caſtra inuadere conantes, Cæſar equites nactus.XXX.quos Comius Atrebas ſecū adduxerat,cōmiſſo pro caſtris prælio fudit: fugienteſq; aſſequutus cōpluribus interfectis,omnibus circumquaq; flamma & ferro vaſtatis,in caſtra ſe recepit.Tunc iterū legatis D de pace miſſis,duplicato obſidum numero,atq; in continentē adduci iuſſo, pax Britannis à Cæſare cōceſſa eſt. Cumq; poſt mediam noctem ſoluiſſet, poſtridie in continentem oppoſitam ſuos incolumes expoſuit. Ibi tum fortè duabus nauibus onerarijs paulò inferiùs delatis, cùm.CCC.ex his milites in terram deſcendiſſent,inde ad caſtra pergentes,à Morinis ſpe prædæ circumueniuntur: ſed Cæſar equitatu maturè ſubmiſſo,magnoque Morinorum numero interfecto, reliquis in fugam verſis,ſuos diſcrimini eripit.

MORINI SVBACTI.

Poſtero die T. Labieno in rebelles miſſo,cùm propter ſiccitates ſuperioris anni,Morini paludum perfugio deſtituerētur,omnes in poteſtatē venêre.

Q.verò

A Q. verò Titurius & L. Cotta, quos in Menapios miserat Cæsar, quòd se Menapij intra densissimas syluas occultarent, agros ipsorum depopulati, vicis ædificijsq; incensis, frugibúsque demessis, ad Cæsarem reuersi sunt. AEstate ad hunc modum exacta, Cæsar omnes legiones in Belgis hybernare iubet. Quò duæ tantùm Britannorum ciuitates obsides misêre, reliquæ Cæsaris imperata neglexêre. Hæc vbi Romam perlata, supplicatio altera dierum .xx. Cæsari à Senatu decreta est. Dum hæc à Cæsare in Gallijs geruntur, Iulia, filiam Pompeio priùs enixa, puerpera moritur, infante paucissimis diebus matri superstite. Huius morte soluto necessitudinis inter Pompeium & Cæsarem vinculo, paulatim etiam labefactari B cœpta est & contracta inter eos concordia. Cæsar tamen posteà Pompeij affinitatem quoquo modo sibi retinendam ratus, Octauiam sororis suæ neptem, C. Marcello desponsatam, Pompeio obtulit: Pompeij vicissim filiam, quæ Fausto Syllæ destinata erat, sibi dari postulans. Interea Cæsar ex hybernis per Italiam in Illyricum profectus, Pirustas, qui finitimam prouinciæ suæ partem crebris incursionibus vastauerant, imperatis obsidibus de iniurijs illatis satisfacere cogit. Hinc in citeriorem Galliam reuersus, conuentibusq; peractis, ad exercitum in hyberna Belgica redit: classemq; quam ante discessum suum legatis ædificandam instruendamq; mandauerat, cùm paratam repperisset, comperto nondum omnes Bri-C tanniæ ciuitates obsides, vt imperatum erat, misisse, arrepta hinc secundæ in Britannos expeditionis occasione, vniuersam classem in portũ Iccium, à quo in Britanniam .xxx. milium passuum traiectus est, conuenire iubet. Ipse interim cum quatuor legionibus & equitibus octingentis, in Treuirorum fines proficiscitur: quòd nec conuentibus interesse dignati essent, nec cætera imperata exequerentur, Germanosque, vt Rhenum traijcerent, sollicitare dicerentur. Treueri verò Cæsaris aduentu territi, potissimùm quòd in duas factiones diuisi essent, principe factionis vnius Induciomaro, alterius Cingentorige, traditis obsidibus .cc. à Cæsare in officio permanere iubentur: Cingentorigem autem præcipuis quibusque Treuirorum D peculiariter conciliat Cæsar, quòd auctoritatem illius apud suos, egregiamque ipsius erga se fidem perspectam haberet. Hinc cum vniuerso ferè Galliæ equitatu, ad portum Iccium, in Britanniam traiecturus, reuertitur: sed iam nauigare parantem Dumnorix Heduus remoratus est. Hic nouarum rerum cupidus, cùm ne in Britãniam traijceret, nec precibus, nec alijs caussationib. à Cæsare impetraret, principibus Galliæ persuadere conatur, ne Cæsarem in Britanniam comitarentur. Tandem Cæsarianis omnibus naues ascendentibus, ipse clàm cum suis Heduis, domum reuerti cœpit. Sed Cæsar, misso equitatu Dumnorigem ex itinere retrahi, & si vim paret, interfici iubet. Ita cùm reuocantibus resistere q̃ parêre potius duceret, ipse

SVPPLICATIO CAESARI DECRETA.

quidem ex mandato Cæſaris interfectus eſt, Hedui verò equites ad Cæſarem reuerſi ſunt. Cæſar Dumnorige interfecto, relicto in continente cum tribus legionib. & duobus equitum milibus Labieno, ipſe cum quinque legionibus, & pari equitũ numero, cùm ſub occaſum Solis ſoluiſſet, vento ſub mediam noctem intermittente, æſtuque ſubinde mutato, ſub meridiem demùm ſequentis diei in Britanniam appulit. Britanni relicto littore, in ſuperiora atque interiora inſulæ ſe reduxerant. Cæſar autem cohortibus decem equitibusq; trecentis cum Q. Atrio nauium præſidio ad mare relictis, XII. milibus paſſuum proxima nocte confectis, in locum vbi hoſtes conſederant, venit. Illi de loco ſuperiori læui cum Romanis prælio commiſſo, in locum tutiſſimum, antea in eum caſum à ſe intra ſyluas præuiſum, ſe recipiunt: quo mox à Cæſarianis capto, pulſi Britanni in fugam vertuntur: fugientes Cæſar per ignota locorum, minore diei parte reliqua, longiùs perſequi in ſequentem diem diſtulit. Ceterùm dum poſtridie agmine tripartito Britannos inſequitur, nunciato claſſem tempeſtatẽ noctis ſuperioris conuulſam atque diſiectam, ſuis ex itinere reuocatis, ad littus reuertitur: nauibusque omnibus ſubductis, caſtrisque munitis, fabris & legionarijs claſſis reficiendæ negocium dat: relictoq; priore præſidio, ad hoſtes, vnde venerat, properat. Quò cùm maiores vndique Britannorum copiæ conueniſſent, præfecto vniuerſo exercitui totique bello Adra, ſiue, vt alij, Caſſiuellauno, prælijs aliquot & ex itinere, & poſteà commiſſis, Romani ſemper ſuperiores fuêre: niſi quòd Britannis ex eſſedis depugnantibus, Romani nouo pugnæ genere attoniti, maiore cum difficultate nec ſine periculo dimicarent. Hinc factum, vt & nonnullos è ſuis deſiderarent. Poſtero die Britanni tres legiones, quas Cæſar ſub meridiem cum equitatu, cui C. Trebonius legatus præerat, pabulatũ miſerat, adorti, pulſi à Romanis, magnoque ſuorum numero interfecto, in fugam ſe præcipites dedêre: omnibusq; quæ conuenerant auxilijs hac fuga dilapſis, poſteà iuſto cum Romanis prælio decertare veriti ſunt. Hinc Cæſar in Caſſiuellauni agros ad Tameſim fluuium exercitum ducit, hoſtesque in aduerſa ripa conſiſtentes, flumine maxima cum celeritate atq; impetu tranſito, mox in fugam conuertit. Caſſiuellaunus autem, qui cũ quatuor circiter eſſedariorum milibus in loca deſerta, auia, atque impedita ſeſe receperat, ſuos ſubinde tanquam ex inſidijs immittens, Romanos latiùs prædandi cauſa excurrentes, crebris inſultibus infeſtabat. Trinobantes interim præcipua ferè eius tractus ciuitas, traditis obſidibus, frumentoq; exercitui miſſo, Cæſari ſe per legatos dedunt. Horum exemplum & aliæ Britannicæ gentes ſequutæ, Cæſaris ſe fidei permittunt, vt Cenimagni, Segontiaci, Ancalites, & aliæ pleræque. Cæſar cùm oppidum Caſſiuellauni non procul abeſſe intelligeret, admotis propiùs legionibus, locum & opere & natura munitiſſimum

SECVNDA CAESARIS IN BRITANNIAM NAVIGATIO.

A B C D

A tiſſimum, cùm à duobus lateribus oppugnare cœpiſſet, oppidani verò alia parte effuſi ſe in fugam darent, plurimis è fuga captis atq; interfectis, oppido & numeroſa pecorũ præda potitur. Dum hæc his locis geruntur, quatuor interea Cantij Reges, Cingentorix, Caruilus, Taximagulus, & Segonax, Caſſiuellauni iuſſu, caſtra naualia, quæ Romani ad mare habebant, ex improuiſo oppugnare aggreſſi, facta à Romanis eruptione, plurimis interfectis, capto etiam Cingentorige, profligantur. His permotus Caſſiuellaunus, per legatos de deditione cum Cæſare agit. Ille verò imperatis obſidibus, ſimul etiam vectigali, quod populo Ro. Britanni ſingulis annis penderent, conſtituto, exercitum cum maximo captiuorum numero ad mare B reducit: quem, poſtquã ſecunda vigilia ſoluiſſet, prima luce in aduerſam continentem expoſuit. Subductis nauibus, habito Samarobrinæ totius Galliæ concilio, propter rei frumentariæ anguſtias, exercitum in diuerſas ciuitates in hyberna locat, legionibus cum ſuis legatis & quæſtoribus alijs aliò miſſis: ita tamen vt excepta vna legione, quæ cum L. Roſcio in Eſſuos miſſa fuerat, omnia hyberna centum milium ſpacio continerentur. Cognito autem iam legiones omnes in hyberna deductas, iter in Italiam inſtituit.

BRITANNI SVBACTI, VECTIGALESQVE FACTI.

Sed quindecim ferè diebus poſtquam legiones deductæ eſſent, Ambiorix & Catiuulcus, qui Eburonibus imperabant, impulſu Induciomari Treuiri, ſuos in Romanos concitant, oppreſſisq; lignatoribus legio- C nis quæ apud ſe hyemabat, caſtra Titurij Sabini & Aurunculei Cottæ legatorum ex inopinato oppugnare aggrediuntur: ſed equitibus celeriter emiſſis, prælio ſuperati, caſtra oppugnare deſinunt. Ambiorix dum videt conatus ſuos hac via non ſucceſſiſſe, ad dolos conuerſus, inſidias loco opportuno diſponit: colloquioq; impetrato, oratione ſubdola, ſe quidem de caſtrorum oppugnatione purgat, ſed à ceteris ciuitatibus cauendum monet: quòd communi conſilio, oppugnandis hybernis hic dies ab vniuerſis Gallis conſtitutus eſſet. Expectari etiam Germanos, qui à Gallis conducti, Rhenum iam traiecerant intra biduum affuturi. Proinde ſuadere ſe, vt ſuis hybernis relictis, ad proxima hyberna tranſientes, Ciceroni ſe, aut Labie- D no, qui haud procul aberant, iungant: ſe memorem beneficiorum à Cæſare acceptorum, officijq; ſui, non potuiſſe non Romanos horum in tempore admonere. Hæc ab Ambiorige dicta, quia veriſimilia, facilè apud Romanos fidem inuenêre. & quanquam variantibus ſententijs inter Q. Titurium & L. Aurunculeium legatos, qui hybernis præerant, hoc cenſente, non eſſe iniuſſu Cæſaris hybernis excedendum: illo verò, præſens periculum tempeſtiuè declinandum, iunctisq; proximis hybernis communem hunc caſum ſubeundum: vicit tandem poſt longam diſceptationem Sabini ſententia, collectisq; magna cum feſtinatione per noctem vaſis, prima luce longo agmine, magnisq; impedimentis, nihil hoſtile metuentes

RES GESTAE CVM EBVRONIBVS, NERVIIS, ADVATICIS, FINITIMISQVE POPVLIS.

hybernis excedunt. Cumque in locum insidiarum ventum esset, hostibus A hinc inde erumpentibus, acerrimè diu ab vtrisque à prima luce ad horam vsque octauam pugnatum est. Sed quòd loco Romanis iniquissimo ea pugna committeretur, Cæsariani cladem longè maximam accepêre, interfectis cum alijs quibusdam viris fortissimis, maioriq; militum parte, Cotta legatorum altero, qui hanc profectionem dissuaserat. Q. verò Sabinus ab Ambiorige ad colloquium fide data euocatus, vbi in conspectum venit, iussus arma dimittere, cum Tribunis aliquot & primorum ordinum Centurionibus circumuentus, sagittis interficitur. Quicunque Romanorum huic cladi superfuêre, in castra retrogressi, oppugnatione aliquandiu fortiter sustentata, tandem in vltimam desperationẽ redacti, ad vnum omnes B mutuis vulneribus concidêre: pauci prælio elapsi, in Rhemos ad Labieni hyberna confugêre. His successibus elatus Ambiorix, maximis itineribus per diem & noctem in Aduaticos primùm, hinc in Neruios proficiscitur: concitatisque vtrisque populis, simul docens quæ à se gesta essent, hortatur, ne tantam hanc opportunitatem se in pristinam libertatem asserendi, iniuriasque à Romanis illatas vlciscendi, negligant. Neruij facilè hac oratione persuasi, cõuocatis extemplò Centronibus, Grudijs, Leuacis, Pleumosijs, Gordunis, (qui omnes Neruiorum parebant imperio) Q. Ciceronis (qui in Neruijs hyberna habebat) castra omnium expectatione & opinione citiùs, necdum perlato ad ipsum cladis Titurianæ nuncio, inuadunt, C lignatoribus pabulatoribusq; Romanis ex itinere interceptis, oppressisq;. Neruijs se iunxêre Eburones atque Aduatici, ita vt à sexaginta hominum milibus hyberna Romanorum obsiderentur. Cicero missis confestim his de rebus ad Cæsarem literis, maximis præmijs militi propositis, oppugnationem per plures dies fortissimè sustinuit: maxima celeritate, nulloq; intermisso labore comparatis, perfectisque per singulas noctes, quæcunque operi munitioniq; castrorum, ad oppugnationem sequentis diei tolerandam, deesse videbantur: ne ipso quidem Cicerone, quanquam valetudine afflicta, vllum sibi ad quietem spacium concedente. Neruij cùm castris oppugnandis minùs proficerent, intellecto, quo astu Ambiorix Titurium D Sabinum circumuenerat, ijsdem sibi artibus vtendum rati, facta à Cicerone colloquij potestate, eadem ferè quæ Ambiorix Titurio, ipsi Ciceroni persuadere conantur, addito etiam de Titurij & Titurianorum cæde. Cæterùm cùm Ciceroni minùs persuaderent, spe sua frustrati, hyberna vallo .xi. pedum, fossa verò .xv. lata, cingunt, trium horarum spacio decem milium passuum in circuitu munitione perfecta: reliquisq; operibus, ex more & consuetudine Romanorum, ad expugnationem excitatis. Hæc ipsi partim ex superiorum annorum cum Romanis militia didicerant, partim etiam à captiuis Romanis edocebantur. Sic hybernis Ro. per septem dies con-

CLADES TITVRIANA IN EBVRONIBVS.

RES CVM NERVIIS FINITIMIS QVE GENTIB. DVCE Q. CICERONE GESTAE.

A continuos acerrimè oppugnatis, ſeptimo demùm die, incendio per ignita
iacula caſtris Romanorum iniecto, ſumma cum difficultate caſtra à Ro-
manis defenſa ſunt: cùm intus à tergo flammis torrerentur, pluribusq; ſi-
mul telis etiam feruefactis incidentibus premerentur: foris verò hoſtis ad-
motis turribus machinisq; cominùs acriter inſtaret, ipſiq; vallo inhæreret.
Sed tanta fuit ibi Romani militis alacritas, eaq; animi præſentia, vt nemi-
ne vel reſpiciente, ſed omnibus fortiſſimè dimicantibus, plurimis hoſtium
partim vulneratis, partim interfectis, turreque quam ad vallum adegerant
incenſa, oppugnatores tandem ab omni parte vallo deturbarentur. In-
terea Cæſar, interceptis literis, quas Cicero frequentes ad ipſum miſerat,
B tandem literis per Verticonis (honeſto apud Neruios loco nati) ſeruum per-
latis, hiſce de rebus cognoſcit. Cumque nondum in Italiam perueniſſet,
conuerſo extemplò itinere, parte exercitus è proximis quibuſque hybernis
euocata, cum duabus legionibus, vixque adeò ſeptem hominum milibus,
maximis itineribus ad liberandum Ciceronem contendit, aduentu ſuo
priùs per literas Græcè ſcriptas, ne à Gallis intelligerentur, Ciceroni indica-
to. Galli intellecto Cæſarem aduentare, oppugnatione relicta, cum omni-
bus copijs, quæ erant milium .LX. Cæſari occurrere conſtituunt. At Cæſar
poſtquam ex literis Ciceronis, quas idem ille Verticonis ſeruus attulerat,
Ciceronem obſidione liberatum, ſimul & Gallorum copias in ſe conuer-
C ſas accepit: poſtero die prima luce milia paſſuum quatuor progreſſus, cùm
caſtra loco quàm æquiſſimo muniiſſet, copias ſuas quantum poteſt in an-
guſtum contrahit: leuibusque aliquot primò equeſtribus prælijs commiſ-
ſis, ſimulatoq; timore, hoſtem in locum iniquiſſimum quamproximè ſuis
caſtris elicit: magno hoc ſibi adiumento aduerſus tantas hoſtium copias
fore credens, ſi loco hoſtibus iniquo pro ipſis caſtris pugna cõmitti poſſet.
Gallis itaq; propiùs accedentibus, telaq; etiam intra munitiones coniicien-
tibus, ac iam vallum ipſum conuellere, foſſasq; implere incipientibus: Cæ-
ſar eruptione portis omnibus facta, equitibus, quos habebat ferè quadrin-
gentos, emiſſis, hoſtem dicto citiùs, nemine obſiſtente in fugam vertit: plu
D rimis interim occiſis ſpoliatisq;, cùm hoſtem propter ſyluas & paludes in-
termedias longiùs inſequi dubitaret, ſuis omnibus incolumibus, eodem
ipſo die ad Ciceronem peruenit. Ibi collaudata tum Ciceronis, tum Tri-
bunorum Centurionumque, atque adeò ipſorum militum conſtantia &
virtute, poſtero item die habita concione milites vt detrimenta accepta æ-
quo animo perferrent, hortatus eſt. Dum hæc fiunt, fama de Cæſaris vi-
ctoria per Rhemos ad Labienum & Induciomarum Treuirum celeritate
incredibili perfertur. Induciomarus enim ſtatim cæde Cottæ & Sabini in-
tellecta, cum omnibus copijs aduerſus Labienum, ſperans & hunc poſſe ex
inopinato opprimi, in Rhemos profectùs fuerat. Sed intellecta iam Ner-

uiorum

uiorum cæde,castris Labieni, quæ postero die oppugnare decreuerat, relictis, cum vniuersis copijs noctu fugiens in Treuiros reuertitur. Pleræque etiam Armoricæ ciuitates, quæ L. Roscij, qui in Essuis cum legione tertia hybernabat,castra,contractis vndiq; copijs oppugnatum venerant,eodem nuncio de Cæsaris victoria allato cœptis desistentes,fugientibus similes in sua discedunt. Cæsar propter hos Galliæ tumultus, & quòd Galli necdum quietem acturi viderentur,per eam hyemem in Gallia ad exercitum sibi manendum ratus, C. Fabio in Morinos in hyberna remisso, ipse cum tribus legionibus,tribusq; hybernis circa Samarobrinam hyemare constituit: principibusq; cuiusque ciuitatis ad se euocatis,tum minis,tum cohortationibus bonam Galliæ partem in officio & quiete aliquandiu cõtinuit. A B

RES ADVERSVS TREVIROS DVCE LABIENO GESTAE.

Induciomarus autem vnà cum Treuiris,missis ad plerasque Germaniæ ciuitates legatis, præmijs & pollicitationibus Germanos vt Rhenum transirent sollicitare nõ destitit: verùm exemplo Ariouisti & Tenchterorum adhuc perculsis cùm persuaderi non posset, vt Rhenum transirent, Induciomarus ad alia cõuersus,exules omnes & condemnatos per vniuersam Galliam, magnis allectos præmijs sibi adiungit, equos à finitimis parat,quantasque potest maximas copias cogit, cum quibus in Carnutes & Senones per Rhemos iter facit. Cumque ex itinere Labieni castra oppugnare cogitaret, Labienus non tam sibi ac legionibus metuens, quàm vt hostem timoris opinione iniecta securiorem redderet, suos intra vallum continuit. C Interea omni equitatu, quem ex finitimis ciuitatibus acciuerat, noctu in castra recepto, Induciomaro pro consuetudine cum suo equitatu sub ipsis castris vagante, equitibusq; Treuiris tela conijcientibus, verbisq; probrosis Romanos ad pugnam prouocantibus,nullo à Romanis ad hæc dato responso, dum sub vesperam dispersi palantesque discedunt, Labienus duabus portis subitò omni emisso equitatu, perterritos nec quicquam minùs expectantes in fugam vertit. Edixerat suis Labienus, vt omnibus alijs relictis,cuncti vnum peterent Induciomarum,constituto præmio,quicunq; ipsum interfecisset. Sic omnibus in illum vnum intentis, Induciomarus ab insequentibus in vado fluminis deprehensus,occiditur. Caput eius amputatum ad Labienum defertur. D Treuiri fugientes ab equitibus Cæsarianis magna ex parte contrucidati sunt. His intellectis, Neruiorum Eburonumq; quæ cõuenerant copiæ, in sua discedunt. Cæsar autem,quanquam Gallis his rebus gestis quietiùs iam agentibus, certus tamen non diu quieturos,maioresq; euidentissimis signis præuidens instare tumultus, in supplementum cum Titurio & Cotta interfectorum,habito per suos delectu, legionem vnam in Gallia Cisalpina conscribit: alteram item à Pompeio, quòd is Reipub.caussa eo anno ad Vrbem maneret, mutuatur. Treuiri interfecto Induciomaro, Ambiorigem ex Eburonibus ad se accersunt:cumq;

à pro-

A à proximis Rheno Germanis auxilium non impetrarent, vlterioribus ciuitatibus sollicitatis, quasdam ex illis mercede pacta in societatem belli pertraxêre. Alia ex parte Neruij, Menapij, atque Aduatici, iam in armis erant. Senones quoque, & Carnutes, cum vicinis ciuitatibus secretò conspirarant. His Cæsar intellectis, confestim cum quatuor legionibus in Neruios profectus, vastatis ipsorum agris, maxima pecorũ præda abacta, eosdem mox imperata facere, obsidesq; dare coëgit. Hinc, quanquam aliud se agere simulans, in Senones profectus, cùm inopinatis superuenisset, Senones missis legatis se purgant: Heduisq;, quorum in fide erant, pro eis deprecantib., traditis obsidibus veniam à Cęsare impetrant. Similiter & Carnutes intercedentibus Rhemis (quorum in clientela erant) missis legatis traditisq; obsidibus, in fidem recepti. Ab his Cæsar totus in Ambiorigem bellumq; Treuericũ conuersus, peracto, quod priùs indixerat, totius Galliæ concilio, ciuitatibus nuper in fidem receptis equitatum imperat. Menapij soli ex omnibus Gallis legatos ad Cæsarem de pace mittere neglexerant. Hi locis palustribus ac saltuosis degentes, Eburonibus finitimi, Ambiorigi iure hospitij iuncti erant. In hos cum expeditis legionibus quinque profectus Cæsar, cùm imparati ad resistendum, cum omnibus suis in syluas paludesq; se coniecissent, omnibus latè incendio vastatis, coactaq; ingenti hominum & pecorum præda, pacem per legatos petentibus, obsides imperat: interdicto insuper ne aut Ambiorigem, aut eius legatos intra fines suos admittant: si secus faxint, hostium loco habendi. Treuiri interea cùm Labienum, qui cum vna legione in ipsorum finibus hyberna habebat, adoriri constituissent, cognito duas legiones à Cæsare submissas, auxilia sibi Germanorũ, quæ aduentare credebant, expectanda censent. Horum vbi Labienus per exploratores certior factus, timorem & fugã simulans, tumultu solitò maiore castra mouet, sperans scilicet hostẽ auiditate insequendi, flumen, quod medium inter vtrosq; erat, traiecturum, locoq; iniquo prælium commissurum: nec spe sua frustratus, hostibus in transitu impeditis, signa conuerti, atq; in illos inferri iubet: quod cùm non segniter à Romanis fieret, Treuiri vix primum impetum sustinentes in proximas syluas fuga se conijciunt. Quos cum equitatu consectatus Labienus, quàmplurimis interfectis, nec paucioribus captis, vniuersam mox Treuirorum ciuitatem in potestatem redigit. Hac clade audita Germani, qui Treuiris auxilium laturi iam iter ingressi erant, comitantibus Indutiomari propinquis defectionis auctoribus, in sua retrogressi sunt. Principatus autem Treuirorũ Cingentorigi, qui Cæsari semper vel ab initio fidelis fuerat, delatus est. Cæsar è Menapijs in Treuiros profectus, ponte eodem ferè loco, eademq; ratione qua priùs breuissimo tempore constituto, præsidio in Treuiris ad pontem relicto, reliquas copias omnes cum equitatu Rhenum secundò traijcit. Ibi Vbiorum

MENAPII SVBACTI.

TREVIRI SVBACTI.

RHENVS SECVNDO TRAIECTVS.

(Margin letters beside the text: B at "cedentibus Rhemis", C at "insuper ne aut", D at "vix primum impetum".)

ſatiſfactione, quòd Treuiros nullis ſubſidijs iuuerant, accepta, intelligit auxilia à Sueuis ſubmiſſa. Hi denunciatione paſſim, quà ipſorum patet imperium, facta, auxilia, peditatus, equitatusq; vnum in locum conuenire iuſſerant. Sed intellecto poſteà Cæſaris aduentu, & certiore de viribus ipſius nuncio accepto, in extremos regionis ſuæ fines cum omnibus copijs ſociorumq; auxilijs regreſſi, ad initia ſyluæ Bacenis (quæ inter Sueuos & Cheruſcos latiſſimè profundiſſimeq; patet) Cæſarem expectare conſtituunt. Hæc poſtquam ab Vbiorum exploratoribus ad Cæſarem perlata, veritus ne cõmeatibus deſtitueretur, quòd Germani agros negligentiùs & rariùs colerent, nec longiùs ſibi procedendum, nec viciſſim Germanis omnem reditus ſui metum auferendum putauit. Parte igitur pontis, qua Vbios attingebat, in longitudinem pedum ducentorũ reſciſſa, tum turri quatuor contignationum in ponte excitata, præſidioq; duodecim cohortium ibidem cum C. Volcatio Tullo relicto, ipſe ad bellum Ambiorigi inferendum, Sabini & Cottæ legatorum, totiusque adeò cum ipſis deletæ legionis cædem vindicaturus, in Arduennam ſyluam totius Galliæ maximam, reliquas copias ducit, præmiſſo cum omni equitatu L. Minutio Baſilio: qui tanta celeritate & temporis oportunitate vſus eſt, vt non ſolùm nuncium, ſed & famam ſui aduẽtus præueniret. Hinc factum eſt, vt Ambiorigi ab omnibus imparato, in ſola fuga omnis ſpes ſalutis reliqua fuerit, quam ille equo properè & ſine dilatione conſcenſo arripuit, familiaribus comitibusque impetum Romanorum aliquandiu ſuſtinentibus. Reliqui omnes denunciante Ambiorige ſibi conſulere iuſſi, finibus ſuis egreſſi, quidam in ſyluas, alij in paludes, nonnulli etiam in proximas inſulas profugêre. Segni verò & Condruſi, & ipſi gentes Germanicæ, medij inter Eburones & Treuiros, legatis ad Cæſarem miſſis, docent non omnium Germanorum, qui cis Rhenum ſunt, vnam eſſe cauſam: proinde cùm ipſi bello ſemper abſtinuerint, nec Ambiorigi auxilia miſerint, hoſtium loco ne habeantur, rogant. Cæſar igitur receptis, qui ad eos confugerant, Eburonibus, purgationem ipſorum accipere ſe reſpondit. Hinc impedimentis omnibus in Vatucam (quod caſtellum in Eburonibus eſt, vbi priùs Titurius & Aurunculeius hybernauerant) collatis, Q. Cicerone cum legione quarta decima equitibusq; ducentis, præſidio impedimentis relicto, exercitu tripartito, T. Labienum Oceanum verſus, quà Menapij ſedes habent, cum tribus legionibus mittit: C. Trebonium cum totidem legionibus, in regionem Aduaticis finitimam ire iubet: ipſe cũ pari numero ad Scaldim fluuium, qui tunc Moſam influebat, & ad extrema Arduennæ ſyluæ, quò Ambiorigem profugiſſe intellexerat, profectus eſt: conſtituto priùs, vt poſt diem ſeptimũ, facta latè populatione, & prædis vndique abactis, exploratisq; hoſtium rationibus, eodem ad Vatucam loco omnes conuenirent, noua pro re nata capturi conſilia.

RES IN EBVRONIB. GESTAE.

A B C D

Miſſis

A Missis etiam nuncijs vicinas quasque ciuitates ad deprædandos Eburones euocat. Hac fama exciti Germani qui trans Rhenum erant, inter ceteros Sicambri cum duobus equitum milibus, Rheno transito in Eburonum fines perueniunt: pluribusq; Eburonum è fuga exceptis, & copiosa pecorum armamentorumq; præda ditati, intellecto Cæsarem longiùs abesse, Romanorum verò impedimenta & commeatus intra Vatucam castellum conuecta modico præsidio adseruari, spe opimioris prædæ, relictis Eburonibus ad Vatucam contendunt. Cicero autem cùm Cæsarem longiùs progressum ad diem præscriptum, qui iam aduenerat, minimè adfuturum crederet, quinque cohortes frumentatum mittit. Has sequuti & alij veterani
B trecenti sub vexillo, calonum præterea magnus numerus. Germani, qui syluarum obiectu tecti sub vallum ipsum iam peruenerant, antequam aduentus ipsorum à quoquam perciperetur, castra ex inopinato irrumpere conantur. E Romanis qui in castris relicti erant, egrè impetum hostium sustinuerũt: donec tandem exaudito ab his qui frumentatum ierant in reditu clamore castrensi, discrimineq; suorum cognito, veterani, qui sub vexillo cum frumentatoribus castra egressi fuerant, duce C. Trebonio equite Ro. per medios hostes perrumpentes in castra incolumes perueniunt, sequentibus eodem impetu calonibus, equitibusq;: parte tamen eorum qui colliculum medium inter locum frumentationis & castra occupauerant,
C nec cum ceteris perruperant, interfecta. Sic Germani Vatucæ expugnandæ spe deiecti, cum præda in Eburonibus collecta, quam in syluis, dum ad Vatucam tendunt, occultauerant, trans Rhenum se in sua recipiunt: Romanis ne sic quidem metu liberatis, donec Cæsar vastatis longè lateque agris hostilibus, ipse tandem in castra redisset. Ambiorige autem nusquam inuento, quòd quatuor solùm comitantibus, latebris ac tenebris inuestigantium se diligentiæ eriperet, exercitum in Durocortum Rhemorum oppidum deducit. Ibi concilio totius Galliæ habito, in Acconem Senonensis & Carnutensis conspirationis principem, tum in alios plerosque more maiorum animaduertit. Reliquis legionibus alijs aliò in hyberna concedere
D iussis, commeatuque instructo, in Italiam ad conuentus proficiscitur.

Sub id tempus turbata Romæ P. Clodij cæde Republica, Cæsar vt ea quæ Romæ interea agerentur, citiùs & tutiùs ad se perferrentur, simul ipse si opus videretur, maturiùs accederet, minùs sibi longè ab Vrbe recedendum existimauit. Hinc tanquam negocijs citerioris Galliæ procurandis intentus, solito diutiùs intra Italiam se continuit. Inde rumoribus in Galliam Transalpinam perfertur, Cæsari propter vrbanos tumultus necessariò intra Italiam manendum: qui rumores maximorum statim in Gallia motuum causa extitêre, dum Galli tantam pristinæ libertatis recuperandæ occasionem sibi tam oportunè oblatam minimè prætereundam censent.

Posse absente Cæsare omnes legiones, quæ passim apud se in hybernis e- A
rant, opprimi, Romanorumq; iugum semel ceruicibus suis excuti. Conuocato igitur super hac re Galliæ totius concilio, dubitantibus reliquis, Carnutes pollicentur se belli initium facturos. Hi quod verbis promiserant, vt & facto præstarent, Cotuato & Conetoduno ducibus, Genabum profecti, ciues Rom. qui eo loci negociabantur, inter alios C. Fusium Cottam equitem, præfectum rei frumentariæ, occidunt, diripiuntque. Carnutum audaciam duce Vercingetorige sequuntur & Aruerni. Hic Rex à suis appellatus, Senones, Parisios, Pictones, Cadurcos, aliasq; plurimas ciuitates haud inuitas suo iungit imperio: maximoque coacto exercitu in Bituriges proficiscitur, sollicitatis ad defectionem tum Heduis, tum alijs plerisq; populo B

BELLVM ARVERNICVM.

Rom. confœderatis gentibus & ciuitatibus. Hæc vbi ad Cæsarem perlata, confestim Italia relicta, in Galliam Cisalpinam cum supplementis proficiscitur: intellectoq; Lucterium Cadurcum (qui à Vercingetorige in Rhutenos missus, eorundem ciuitatem in partes Aruernorũ traxerat) alijs plerisque gentibus sibi conciliatis, cum magnis copijs ad Narbonem iter habere, nihil sibi ad extremã diligentiam reliqui fecit, vt quoquo modo Narbonem ipse prior occuparet. Quò postquam peruenit, confirmatis Narbonensium animis, præsidia locis finitimis prouincialibusq; disponit. Hinc in Heluios Aruernis cõterminos cum parte copiarum & supplemento Italico proficiscitur, superatoq; Gebenna, monte inter Heluios Aruernosque C
medio, viaque per niuem, quæ vel ad sex pedum altitudinem iacebat, sibi patefacta, tandem in Aruernorum fines exercitum non sine summis difficultatibus perducit: equitatuq; latè regionem omnem populari iusso, maximum Aruernis terrorem iniecit. His nunciis Vercingetorix è Biturigibus domum retrahitur: quem Cæsar cum omnibus mox copijs adfuturũ existimans, maioribusque sibi ad resistendum viribus opus fore intelligens, biduum in Aruernis commoratus, relicto ibi cum copijs Bruto adolescente, magnis nocturnis diurnisque itineribus primò Viennam pro recenti equitatu, tum ad alia legionum hyberna se confert, missisque ad quas ipse adire non poterat legiones nuncijs, non antè quieuit, quàm omnes vnum D
in locum coëgit, etiam priusquam Aruernis de aduentu ipsius plenè constaret. Vercingetorix alia parte per Bituriges ad Gergobiam Boiorum oppidum oppugnandum, exercitum ducit: Huc & Cæsar, præmisso priùs de aduentu suo ad Boios nuncio, qui illos tantisper in fide contineret, proficiscitur. Ceterùm ne hostibus à tergo relictis commeatus & frumenta difficiliùs subueherentur, Vellaunodunum Senonum oppidum triduo postq̃ ex itinere oppugnari cœptum, in deditionẽ accipit. Similiter & Genabum Carnutum: vbi, exercitu per pontem Ligerim flumen traiecto, in Bituriges peruenit. Vercingetorix nuncio de Cæsaris aduentu accepto, relicta Ger-

gobia

A gobia Cæsari cum exercitu occurrere statuit. Cæsar tum Nouiodunum Biturigum oppugnabat, iamque oppidani missis legatis, conditionibus præscriptis, plerisque etiam Cæsarianorum intra oppidum admissis, Cæsari se dediderant. Sed postquam Vercingetorigem procul è mœnibus aduentantem conspexêre, mutata protinus sententia, in spem auxilij sublati, armis resumptis, portas claudunt, murosque reparant. Cæsar suis qui in oppido fuerant receptis, prælio equestri auxilio equitum Germanorum feliciter commisso, Gallos in fugam conijcit. Hinc oppidani, auctoribus secundæ istius defectionis ad Cæsarem perductis, iterum sese dedunt. Ab his Cæsar ad Auaricum, oppidum Biturigum longè maximum munitissimumq;
B oppugnandum se accingit. Vercingetorix, cùm vbique viribus & fortuna impar, non alia se ratione Romanos superare posse consideret, quàm si pabulatione commeatuq; destituerentur, habito suorum concilio, omnibus consentientibus, vicos, ædificia, atque oppida quæcunque, quæ neq; opere neque situ ad sustinendum Romanorum impetum munita satis videbantur, longè lateq; incendit: idq; non in Biturigibus solùm, incensis vno die plus .xx. vrbibus, sed & in reliquis passim ciuitatibus: vt vix Auarico ipsi, quæ & amplitudine & pulchritudine ceteras ferè totius Galliæ vrbes superabat, deprecantibus suppliciter Biturigibus, parcitum sit. Cæsar interea, qui Auaricum ipsum obsidebat, omnibus circumquaque incensis, in ma-
C ximas rei frumentariæ angustias coniectus, oppugnationem oppidi dimittere constituerat, nisi milites ipsi summa animi constantia & fortitudine tantam ignominiam deprecati, quiduis potiùs perpessuros, quàm re infecta discessuros occlamassent. Vercingetorix verò castra propiùs Auaricum admouerat, Romanos vti sperabat postridie in pabulatione per insidias oppressurus. Sed Cæsar intellecto hostium consilio, nocte media silentio castris egressus, cùm hostium copias loco munitissimo dispositas videret, vt non sine præsenti periculo prælium committi posse videretur, ad Auarici oppugnationem reuertitur. Quod cùm aliquandiu non minori constantia & virtute, nec minoribus operibus ab oppidanis defenderetur, quàm à
D Cæsarianis non sine summa difficultate, in extrema rerum omnium penuria strenuè oppugnabatur: tandem Cæsar vsus oportunitate imbris subitò cum magna venti violentia effusi, qui propugnatores aliquãtisper à muro submouerat, iubet & suos languidiùs in opere versari, donec tandem propugnacula viris nudata conspiciens, præmio ijs qui primi murum conscendissent proposito, signo dato muros oppidi inuadi iubet. Hinc subitò Cæsarianis omni ex parte magna animorum incitatione, murum defensore vacuum occupantibus, totoq; mox oppido circumfusis, oppidanis omnis fugæ spes eripitur: qui dum abiectis armis fugam angusto portarum exitu frustrà tentant, sine sexus aut ætatis discrimine omnes ferè contrucidantur, AVARICVM CAPTVM.

vix octingentis è quadraginta milium numero reliquis, qui primo clamore audito tempeſtiuè ſe ab aduerſa oppidi parte muro deiecerant, atque in Vercingetorigis caſtra peruenerant. Vercingetorix hac clade accepta nihilo animo deiectior, conuocato concilio ſuos conſolatus, & ne animū deſpon derent cohortatus, caſtra muniri iubet: & quò damna accepta ſarciret, reliquas Galliæ ciuitates, earumq; Principes donis pollicitationibusque quoquo modo ſibi iungere contendit: ita factum, vt copiæ prioribus cladibus acciſæ, multumque imminutæ, breui tempore ſupplerentur. Cæſar dum Auarici aliquandiu moratur, vt militem inedia, egeſtate, & labore defatigatum reficeret, orta in Heduis inter duos primi apud eos nominis, Cotum ſcilicet, & Conuictolitanem, diſſenſione, de ſumma poteſtate, quæ annua priùs apud vnum eſſe ſolebat, nunc penes duos erat, per legatos à Principibus Heduorum reuocatur. Hinc ſtatim in Heduos profectus, conuocato Senatu, ijsq; inter quos controuerſia erat, Coto abdicare coacto, magiſtratum Conuictolitani confert. Sic ea diſſenſione compoſita, Heduos ad concordiam exhortatus, equitatum omnem & peditum decem milia ab eiſdem ſibi depoſcit. Exercituq; bipartito, Labienum cum quatuor legionibus & parte equitatus in Senones & Pariſios ire iubet: ipſe cum reliquo equitatu & ſex legionibus in Aruernos ad Gergouiam ſecundum flumen Elauer tendit. Eôdem mox Vercingetorix cum ſuo exercitu ab altera ripa, medio inter vtrumque exercitum fluuio Elauere, cuius pontes omnes priùs reſciderat, iter facit, caſtraque Cæſaris caſtris aduerſa in oppoſita ripa locat. Sed Cæſar parte copiarum ſibi retenta, reliquis legionibus iter conſuetum conficere iuſſis, medio ferè itinere ſubſiſtit: vnoque è pontibus ab Vercingetorige dirutis, cuius pars inferior integra adhuc remanſerat, celerrimè refecto, iisque quas ſecum habebat copiis flumen traductis, loco caſtris idoneo delecto, reliquas item copias quamprimùm ex itinere reuocatas traducit. Vercingetorix intellecto Cæſarem tranſmiſſis copijs tergis ſuorum imminere, cùm ſe dubio pugnæ euentui committere nollet, Gergouiam magnis itineribus præcurrit. Eôdem Cæſar, mox cum omnibus copijs ſubſequutus, poſtquam peruenit, vrbis ſitum in editiſſimo munitiſſimoq; monte contemplatus, omni ſubitaneæ expugnationis ſpe depoſita, longiori obſidione opus eſſe intelligit, leuibusq; ibi primùm hinc inde equeſtribus prælijs concurſum. Interea apud Heduos Conuictolitanes, cui Cæſar ſupremum apud ſuos magiſtratum adiudicarat, pecunia ab Aruernis corruptus, Litauico fratribusq; eius nobiliſſimis adoleſcentibus, perfidiæ ſocijs atque adminiſtris, nouorum tumultuum nouæque defectionis auctor extitit. Auxilium illud decem milium peditum, quod Cæſari ab Heduis mittendum fuerat, Litauico ducendum tradi curat. Litauicus fratribus ſuis cum alijs quibuſdam à ſe ſubornatis ad Cæſarem præmiſ-

ſis,

TVMVLTVS IN HEDVIS.

A ſis, atq; ad ſe redire iuſſis, cùm iam non amplius triginta milibus paſſuum ab Gergouia abeſſet, fingit ſibi ab illis quos præmiſerat nunciatum, equitatum Heduorum, tum alios pleroſque ſuæ ciuitatis nobiliſſimos, proditionis falsò inſimulatos, à Cæſare indicta cauſa necatos, in his Eporedorigem & Viridomarum Principes ciuitatis, fratres item ſuos quos præmiſerat. Hæc pro concione coram vniuerſo exercitu, per quoſdam qui ab ipſo priùs edocti fuga cædem ſe euaſiſſe comminiſcebantur, pronunciari iubet: iritatisq; hoc mendacio ſuorum animis, vt ſe Aruernis iungant facilè perſuadet. Quin etiam miſſis nuncijs, eadem vniuerſæ Heduorũ ciuitati nunciat, ſperans ſe, quos priùs ad violandam fidem inducere non poterat, hoc B ſaltem mendacio ad vlciſcendum tam atroces iniurias concitaturum. Sed Cæſar hac Litauici fraude per Eporedorigem ipſum detecta, confeſtim cũ quatuor legionibus expeditis ad Heduorum agmen proficiſcitur: interdictoq; ſuis ne quenquam Heduorum interficerent, Eporedorigem & Viridomarum, quos Litauicus interemptos mentitus fuerat, procedere, ſuosq; appellare iubet. Ea ratione Litauici perfidia vniuerſo exercitui manifeſtata, Hedui pœnitentes ſuppliceſque veniam armis proiectis petunt. Litauicus autem cum aliquot è ſuis clientibus Gergouiam ad Aruernos fuga ſe recipit. Cæſar nuncijs hac de re ſine mora ad Heduos miſſis, intellectoque medio ferè itinere, caſtra ſe abſente non ſine ſummo periculo oppugnata, C eundemq; caſum ſuos etiam in poſterum diem manere, maxima cum feſtinatione vel ante ortum Solis cum ſuis in caſtra peruenit: paruâq; Gergouiæ expugnandæ ſpe reliqua, cùm maiores in Gallia motus timeret, exercitum inde deducere cogitabat: oblata tamen occaſione, & oportuno vſus ſtratagemate, trinis hoſtium caſtris, quæ vacua conſpexerat, potitur. Sed iniquitate loci paulò pòſt perſpecta, veritus ne ſpe prædæ, ſimul pugnandi ſtudio miles maiori ſe periculo inconſideratiùs obijceret, receptui cani iubet. Ceterùm tantus fuit militum ardor, vt nõ audito tubæ ſonitu, ad Gergouiam ipſam expugnandam raperetur. Et iam L. Fabius Centurio manibus ſuorum ſublatus, primus murum occupauerat. Reliquis dehinc D extemplò ſubſequutis, parùm abfuit quin oppidum eo impetu caperetur, ni Romani, quanquam virtute ſuperiores, numero tamen & loco, quo iniquiſſimo conſtiterant, inferiores, auctis ſuperuentu Vercingetorigis hoſtium copiis, ab oppidanis repulſi, acerrimam ac difficillimam Gergouiæ oppugnationem relinquere coacti fuiſſent, accepta clade non parua, deſideratisq; è ſuis plus minus quingentis. Inter quos præter L. Fabium, & M. Petreium Centuriones, qui fortiſſimè dimicantes, hoſtium multitudine oppreſſi, in ipſis muris occubuêre, & alij Centuriones. XLVI. interfecti ſunt. Cæſar poſtridie pro cõcione increpata primùm militum temeritate, quòd proprio vſi conſilio, ſpretoq; ducis imperio, ad ſignum receptus non ſubſtitiſſent,

tiſſent: poſteà confirmatis eorundem animis, ne hoc caſu deijcerētur, duo- A bus prælijs cum Vercingetorige proſperè commiſſis, caſtra in Heduos mouet, quòd ne nunciis quidem Cæſaris ad ſe miſſis, quietem acturi viderentur, Litauico præſertim cum omni equitatu, ad concitandos in Cæſarem totius ciuitatis animos profecto. Eporedorix verò & Viridomarus, ſub prætextu ciuitatis contra Litauici perfidiam in officio & fide retinendæ, in Heduos ſe à Cæſare præmitti petunt: quibus ipſis quanquam Cæſar non vſquequaq; fideret, cùm iuſtis tamen de cauſis minimè retinendos putaret, commemoratis priùs ſuis in Heduos meritis, cum certis mandatis à ſe dimittit. Illi impetrato cōmeatu digreſſi, poſtquam Nouiodunum Heduorum oppidum perueniſſent, interfecto, oppidanorū auxilio, præſidio Ro. B ciuibus item & negociatoribus Romanis, prædam omnem inter ſe partiuntur. Hanc ibi copioſiſſimam offenderunt, quòd Cæſar & obſides & pecuniam publicam, tum frumentum, ceteraque exercitus impedimenta, magnumque adeò equorum ad bellum coëmptorum numerum ibi depoſuerat. Ipſum autem oppidum, ne eo belli receptaculo Romani vterentur, incendunt: pertractaq; in ſocietatem rebellionis vniuerſa ciuitate, hoſtili prorſus in Romanos animo cuncta geſſere. Cæſar autem quò minùs exercitum in Heduos perduceret, Ligeri flumine, qui hybernis auctus niuibus in immenſum excreuerat, impeditus, mutato conſilio, conuerſoq; itinere ad Labienum in Senones nocturnis diurniſq; itineribus contendit. La- C bienus dum ea quæ ſuprà commemorata ſunt à Cæſare geruntur, Lutetiæ Pariſiorum expugnatione fruſtrà tentata, caſtris ſummo ſilentio egreſſus, Melodunum Senonum oppidum, in Sequanæ inſula, vt & Lutetia ſitum, conceſſerat: profligatiſq; oppidanis, oppidum ipſum cum vniuerſa inſula occuparat, ponteq; quem hoſtes paulò antè reſciderant, reſtaurato, exercitum iterum Lutetiam verſus duxerat. Pariſij intellecto Labieni aduentu, ponte reſciſſo, oppidoque incenſo, intra paludes, quæ Sequanam influunt, ſe receperant. Ceterùm Labienus nuncio ſub hæc de Heduorum defectione accepto, prælio ex itinere cum Camulogeno Aulerco, qui ſummam imperij apud Pariſios tenebat, non infeliciter commiſſo, omniqúe ferè ho- D ſtium multitudine cum ipſo duce Camulogeno interfecta, Agendicum, vbi totius exercitus impedimēta erant, reuerſus, inde cum omnibus copijs ad Cæſarem pergit. Hedui interea ſollicitatis omnibus ferè ciuitatibus, plurimiſque ex his in ſuam ſententiam pertractis, cùm imperium ſibi in reliquas ciuitates depoſcerent, reliquis diſſentientibus, habito demùm ſuper hac re totius ferè Galliæ concilio, omnium conſenſu Vercingetorix huic bello Imperator deligitur, inuitis tamen taciteq; indignantibus, principatum ſibi ereptum Heduis: quos vel hinc maximè ſui conſilij pœnitere cœpit, Eporedorigem imprimis & Viridomarum, ſummo apud Heduos loco natos

RES APVD PARISIOS DVCE LABIENO GESTAE.

HEDVORVM DEFECTIO.

BELLVM GALLIC. DVCE VERCINGETORIGE ARVERNO.

A natos adoleſcentes. Vercingetorix ſummo iam imperio accepto, obſides reliquis ciuitatibus, Heduis Seguſianisq; pedites imperat: fratremq; Eporedorigis in Allobroges, alios in alias populi Ro. prouincias, ad bellum inferendum, agrosque depopulandos mittit. Cæſar verò cùm interclusis omnibus itineribus, neque ex Prouincia, neque ex Italia auxilia commodè ſubmitti poſſe videret, equites & leuis armaturæ pedites è Germania tranſrhenana accerſit. Qui vbi iam aduenêre, exercitum ſtatim per Lingonum fines, & per Sequanos Prouinciam verſus ducit. Vercingetorix ſperans Romanos, ne in Prouinciam ſuis opem laturi peruenirent, itinere intercludi poſſe, agmine tripartito Cæſari in Sequanis obuiam progreſſus, B Romanos tranſitu prohibere cœpit. Cæſar ex aduerſo equitatum quoque ſuum tripartitum in hoſtem immittit: factoq; concurſu acerrimè vtrinq; dimicatum eſt, donec tandem Galli ab equitibus Germanis, qui & corporum mole & robore præſtabant, loco pulſi, plurimis paſſim interfectis, nobiliſſimisq; aliquot Heduorum captis, & ad Cæſarem perductis, in fugam vertuntur. Vercingetorix fuſo omni ſuo equitatu, pedeſtres copias in oppidum Mandubiorum Alexiam celeriter perducit: quem Cæſar quamproximè potuit aſſequutus, tribus hoſtium milibus è nouiſſimo agmine occiſis, poſtridie & ipſe caſtra ad Alexiam locat. Id oppidum edito colle ſitum, cùm non niſi longa obſidione capi poſſe videretur, vallum ipſi Cæſar cir- C cumducit. Vercingetorix autem ſub ipſo oppidi muro intra foſſam & maceriam ſex pedum altitudinis ſuas copias habebat, munitionibusque Ro. nondum abſolutis, equeſtri prælio in planicie, quæ ante Alexiam in longitudinem trium milium paſſuum extendebatur, ſumma contentione vtrinque commiſſo, Vercingetorix, cùm impetum eorum, quos Cæſar ſuis ſubſidio miſerat, Galli non ſuſtinerent, plurimis ſuorum cæſis, nec paucioribus præ timore in oppidum irrumpentibus, omnibus denique fuſis fugatisque, tandem toto prælio ſuperatur: pabuloque & reliquis commeatibus deſtitutus, nocte omnem à ſe equitatum ad ſuam quemque ciuitatem dimittit, reliquas omnes copias in oppidum recipit. Hæc vbi Cæ- D ſari nunciata, ne quà oppidanis exitus pateret, oppidum nouis inuſitatisq; operibus cingit: ſimilibusq; ferè munitionibus & ab altera parte quattuordecim milia paſſuum complexus, caſtra aduerſus exteriorem hoſtem tutatur, proſpecto ſibi priùs de triginta dierum pabulo & frumento. Interea communi omnium Galliæ Principum conſilio, non quidem, vt Vercingetorix per equites ſuos mandarat, omnes qui per ætatem armis habiles eſſent, conuocantur: ſed omnibus ferè ciuitatibus, non ſolùm Galliæ, ſed & Heluetijs, Rauracis, alijsque aliquot Germanicæ gentis ciuitatibus, auxiliorum certus numerus indicitur: ita vt peditum coacta ſint ducenta quadraginta, equitum verò octo milia. His omnibus in Heduorum finibus con-

uenire iuſſis, cum ſumma imperij præficiuntur Comius Atrebas, Viridomarus & Eporedorix Hedui, & Vergaſillaunus Aruernus Vercingetorigis conſobrinus: qui hoc cum numero copiarum, ſumma omnium alacritate, victoriam vel certiſſimam ſpe geſtiente præcipientes, Alexiam rectà contendunt. Interim deficiente Alexiæ omni re frumentaria, cùm dies, quo auxilia adeſſe iuſſa erant, iam effluxiſſet, varijs inter obſeſſos ſententijs certabatur, quibuſdam deditionem, alijs eruptionem ſuadentibus: tandem vt rei frumentariæ penuriam ſubleuarent, Mandubios, quorum oppido recepti erant, cum liberis, vxoribus, ceteriſque bello inutilibus expellunt: qui cùm nec à Romanis, quibus & ipſis commeatus anguſtior erat, reciperentur, inter hoſtes & ſuos fame & inedia confecti, longè miſerrimo mortis genere periêre. Hæc dum Alexiæ geruntur, Comius & reliqui, qui iam cum omnibus auxiliorum copijs aduenerant, occupato colle, quingentis nec ampliùs à Romanorum munitione paſſibus conſidunt. Die poſtero equitatu hinc inde producto, acerrimè à meridie ad Solis vſque occaſum dubio euentu pugnatum eſt: donec tandem Germani confertis turmis, impetu in Gallos facto, circumuentis cæſiſque Gallorum ſagittarijs, qui inter equites cum aliquot leuis armaturæ peditibus verſabantur, reliquos in fugam vertunt. Parte alia eodem ferè tempore Cæſariani Gallos cædentes in caſtra vſq; propulerant. Hæc ab Alexianis è locis ſuperioribus deſpecta, non minoris triſtitiæ oppidanis occaſionem dedêre, quàm anteà auxiliorũ aduentantium aſpectus lætitiam excitarat: deſperataque iam victoria in oppidum, vnde priùs ad primum auxiliorum & Romanorum concurſum egreſſi erant, ſe recipiunt. Sub medium noctis ſequentis Galli maximo apparatu exteriores Romanorũ munitiones expugnare parant: eodem tempore & Vercingetorix, ſignificatione foris per clamorem facta, alia ex parte in obiectas oppido munitiones inſultum facturus, ſuos oppido educit. Sed Galli cùm eminus è turribus & propugnaculis crebris aſſiduiſque telorum iactibus, quò minùs propiùs munitiones Romanorum accederent, prohiberentur: rurſus in ſcrobes & foueas, quas Romani ante munitiones perfecerant, leuiq; ceſpite & vimineis cratibus intexerant, frequentes paſſim deciderent, ſtimuliſq; & ſtipitibus acutis occultè in terra defixis ſeipſos induerent: poſtquã nihil à ſe profici vident, veriti Romanorum ſub diem è caſtris eruptionem, antequam ad munitiones peruenirent, pedem referũt: ſimiliter & oppidani ab altera parte, vbi ſuos diſceſſiſſe vident. Poſtea, re ad hunc modum bis infeliciter geſta, Galli conſilio aliter inito, caſtra munitioneſq; tribus lateribus oppugnare aggrediuntur: vno, à campeſtribus, ſiue exterioribus munitionib. vnde & priorem oppugnationẽ tentarant: altero, à colle, qui ad Septentrionalem caſtrorũ plagam eminebat, quẽ Romani ſuis operibus circundare non poterant: tertio, per Vercingetorigem à parte oppidi.

Pugna-

A Pugnatum eſt diu & acriter omnibus locis, ſumma cum difficultate, maximè Romanorum, quòd illi totis munitionibus diſtracti, diuerſò diſtinerentur. Tandem virtute Cæſaris & Labieni legati, eruptione è munitionibus facta, Galli in fugam vertuntur: quibus in equitatum, quem Cæſar à tergo in hoſtes miſerat, incidentibus, maxima eſt edita ſtrages, Sedulio Lemouicûm Principe præter ceteros occiſo, Vergaſillauno capto, ſignisq; hoſtilibus ſeptuaginta quattuor ad Cæſarem perlatis, pauciſſimisque ex omni numero ſuperſtitibus, reliqui qui in caſtris remanſerant, fuga ſalutem quæſiêre. Qui verò in poſtremo agmine hærebant, ab equitatu Cæſaris, pars capti, pars occiſi, reliqui fuga alij aliò elapſi, in ſuas quiſq; ciuitates per-
B uenêre. Oppidani fuga & cæde ſuorum perſpecta, & ipſi à munitionibus in oppidum regreſſi, poſtridie miſſis legatis, vel ipſo Vercingetorige auctore, armis traditis ſeſe dedunt: Cæſariq; pro caſtris intra munitiones ſedenti, Principes Aruernorum atque Heduorum adducuntur, inter ceteros ipſe Vercingetorix. E captiuis, Hedui Aruerniique, obſidum loco, donec ciuitates reciperentur, futuri, retenti ſunt. Ex reliqua turba vniuerſo exercitui ſingula capita prædæ nomine diſtributa. Cæſar hinc in Heduos profectus, mox vniuerſa ciuitate recepta, ſimiliter & Aruernis imperata facturos per legatos pollicentib., magno obſidum numero imperato, captiuorum Heduorum & Aruernorum plus minus viginti milia ciuitatibus ſuis reddi iu-
C bet. Vercingetorix, quanquam ſupplex Cæſari, propter ingratitudinem tamen, quòd magnis à Cæſare beneficijs affectus fuiſſet, in vincula coniectus, poſteà in triumphum productus, occidique iuſſus eſt. Obſeſſorum intra Alexiam numerus centum & ſeptuaginta milium fuiſſe creditur, præter eos quos vel ſexus, vel ætas, bello inutiles reddebat. Cæſar his rebus geſtis, legatis alijs aliò cum legionibus in hiberna miſſis, ipſe Bibractem Heduorum oppidum hibernatũ conceſſit. Romæ verò propter eius anni res proſperè & feliciter geſtas, viginti dierum ſupplicatio ipſi decreta eſt. Poſt hæc Cæſar, cognito pleraſque Galliæ ciuitates, repetitis conſpirationibus, noua belli conſilia capere: nihil priùs duxit, quàm initijs ipſis occur-
D rere, Gallisq; ex inopinato oppreſſis, omne conſilij, ſi non capiendi, ſaltem in effectum deducendi, ſpacium præcidere. Hinc M. Antonio Quæſtore hibernis præfecto, pridie Kal. Ianuarias in Bituriges, qui conſpiratione facta iam bellum parabant, exercitum ducit: itinereque celerrimè confecto, nulla aduẽtus ſui ſignificatione, dum ſuos incendijs abſtinere iubet, facta, Bituriges equitatu ſuo priùs oppreſſit, quàm illi ex agris in oppida ſe recipere poſſent: qua feſtinatione, facilè eos quaſuis pacis conditiones, vel lubentiſſimis animis accipere coëgit. Militibus autem in premium laborũ, quos illi itinere difficillimo per intenſiſſimum frigus hiberno tempore maxima diligentia confecto, perpeſſi erant, viritim ducenos ſeſtertios, Centu-

ALEXIA FVSO GALLORVM EXERCITV CAPTA.

HEDVI RECEPTI.

SVPPLICATIO .XX. DIERVM DECRETA.

NOVI IN GALLIA MOTVS.

ANTONIVS QVAESTOR.

CAESARIS IN MILITES LIBERALITAS.

rionibus duo milia nummûm in prædam diuisit, legionibus quadragesi- A
mo pòst die Bibractem in hiberna reductis. Hac Cæsaris diligentia & celeritate & aliæ passim ciuitates permotæ, belli consilia deposuêre. Haud multò pòst, Cæsare iam in hiberna reuerso, legati à Biturigibus missi, auxilium aduersus Carnutes, à quibus bello lacessebantur, petunt. Hos Cæsar, cum duabus legionibus in ipsos profectus, primo aduentus sui nuncio ita terruit, vt relictis vicis oppidisque passim per agros dispersi profugerent. Cæsar occupato Genabo Carnutum oppido, milites aduersus durissimas hiemis tempestates, intra tecta Gallorum recipit. Equites verò, peditesq; auxiliarios, ad persequendos Carnutes mittit. Qui cùm proprijs tectis eiecti, nec à terrore hostium insectantium, nec à cæli hiberni iniurijs, tutum B
vsquam perfugium inuenirent, magna suorum parte amissa, à vicinis quibusque ciuitatibus è fuga excipiuntur. Dum hæc geruntur, Rhemi missis legatis nunciant, Bellouacos inter ceteros Belgas virtute bellica primos, cum finitimis ciuitatib. duce Corbeo Bellouaco & Comio Atrebate, copias cogere: Suessionibusque, qui in Rhemorum clientela, eorumq; fratres & consanguinei erant, præcipuè minitari. C. igitur Trebonio cum duabus legionibus Genabi in hibernis relicto, reliquis verò legionibus ex diuersis hibernis ad se euocatis, in Bellouacos tendit. Ibi à speculatoribus hostium cognoscit, Bellouacos omnes qui arma ferre possent, vnum in locum conuenisse: cumq; finitimis ciuitatibus, Ambianis, Aulercis, Caletis, Velo- C
cassijs, & Atrebatibus, loco edito paludeque cincto castra posuisse, impedimentis omnibus in siluas conuectis: multitudini autem Corbeum Bellouacum, flagrantem insigni po. Ro. odio, præesse: Comium verò Atrebatem ad auxilia Germanica dimissum: constituisse præterea Bellouacos, reliquis ciuitatibus consentientibus, si modò cum tribus tantùm legionibus occurrisset Cæsar, prælio decertare: si cum pluribus, eo quem castris elegerant loco, se continere, auxiliaq; expectare. Hinc Cæsar, cùm aciem ita instruxisset, vt paucitate suorum, quæ quattuor tamen vt quàm minimùm legionum erat, ad Bellouacos relata, hostem ad pugnam elici posse speraret: illi tamen acie pro castris instructa, loco se minimè mouerent, miratus, D
castra hostium castris aduersa ponit, valloq; duodecim pedum, & fossa duplici pedum quindecim, turribus alijsq; maximis operibus munit: cumq; leuibus tantùm prælijs subinde inter vtraque castra commissis, nunc Romanis, nunc Gallis paludem transeuntibus, Bellouaci obstinatiùs loco munito se continerent, nec quod Cæsar imprimis optabat, iustæ pugnæ potestatem facerent, maiorib. sibi ad oppugnanda hostium castra copijs opus esse cognoscit. C. itaque Trebonium cum duabus legionibus è Genabo, T. verò Sextium cum vna è Biturigibus ad se euocat. Pluribus interim diebus per istiusmodi velitationes inter vtraque castra consumptis, Rhemorum

BELLVM CVM BELLOVACIS BELGISQ. FINITIMIS.

A morum tandem equitatus, qui in exercitu Cæſaris erat, pabulationi præſidio miſſus, Bellouacorum inſidijs circumuentus, interfecto ipſo ciuitatis Principe Vertiſco, opprimitur. Quo ſucceſſu Belgæ animis efferuntur. Sed cognito mox nouarum legionum, quas Trebonius adducebat, aduentu, Alexianæ obſidionis exemplo territi, omnes ætate & viribus bello impares nocte à ſe dimittunt. Quod vbi orto iam die Cæſar intellexit, palude quæ media interiacebat, pontibus ſtrata, exercituque magna celeritate traducto, legiones propiùs admouet, ita vt tela tormentis in hoſtes mitti poſſent. Cumq; acie inſtructa, hoſtes quoque in acie pertinaciter permanere videt, nec aliter præliari paratos, quàm ſi Romanus collem ſubiret, caſtra
B eo loco munit. Dumq; opere iam abſoluto, inſtructis legionibus, equitibusq; pro vallo diſpoſitis, Bellouaci Cæſarem ad ſe inſequendum paratum vident, ſtratagemate vſi, Cæſarem eludunt. Quemadmodum in exercitu Romano, Triarijs à tergo aliorum poſt principia altero genu innixos, altero verò poplite porrecto ſubſidere moris erat: ita & poſterior agminis Gallici pars, dum prior in acie ſtat, poſt alios faſcibus è virgultis inſidere ſolebat. Hos faſces Bellouaci per manus à poſterioribus traditos, qui primi in acie conſiſtebant, ante ſe locant, & ſigno dato ignem ſub veſperam omnibus ſimul inijciunt: ſic obiectu fumi atque flammæ conſpectu ſui, ſimulq; inſequendi facultate Cæſarianis erepta, concitatiſſimo curſu ſeſe proripien-
C tes, nulla accepta clade, milia paſſuum decem progreſſi, loco non minùs tuto caſtra locant. Ibi cùm ſubinde ex inſidijs Romanos in ſuis pabulationibus infeſtarent, tandem Cæſar, hoſtium conſilio, locoq; inſidiarum cognito, maioribus ſolitò copijs pabulatum eductis, poſt longam pari Marte & contentione dimicationem ſuperior, maiori hoſtium parte à ſuis in prælio interfecta, ceteros in fugam verſos, alios aliò diſijcit: plurimiſque etiam ex his ab inſequentibus occiſis, dux ipſe Corbeus fortiſſimè dimicans, non paucis à ſe in prælio vulneratis, cùm ſe dedere nollet, à Cæſarianis occiditur. Comius verò Atrebas ad Germanos, quorum auxilia adduxerat, profugit. Reliqui Bellouaci, communi ceterorum Belgarum conſilio, legatis ad Cæ-
D ſarem de pace miſſis, culpam deprecantur. Cæſar reſponſo dato, ſatiſfactũ ſibi ea pœna quam iam exſoluiſſent, imperatis obſidibus, legatos remittit. Bellouacorum exemplum & reliquæ mox ciuitates ſequutæ ſunt. BELLOVACI CVM FINITIMIS SVBACTI.

Hoc bello confecto, Cæſar exercitum plures in partes dimittit. Ipſe retento ſibi cum legione M. Antonio Quæſtore, euocatoq; T. Labieno, in Eburones ad depopulandos Ambiorigis fines proficiſcitur. Qui cùm Romanorũ manibus fuga ſe ſemper ſubtraheret, ita vt capi non poſſet, Cæſar finibus ipſius flamma & ferro latè vaſtatis, maximo Eburonum numero tum capto, tum interfecto, T. Labienũ in Treuiros, quòd imperata minùs promptè obirent, cum duabus legionibus mittit: quos ille prælio feliciter com- TREVIRI SVBACTI.

 miſſo

RES A CANINIO FABIOQ. LEGATIS CVM PICTONIB. FINITIMISQ. POPVLIS GESTAE.

missò, pluribus interfectis, Principibusq; ipsorum captis, facilè in potestatem redegit. Interea in Pictonibus à C. Caninio & C. Fabio legatis, aduersus Dumnacum hostium ducem, qui Duracium amicum Po.Ro.ad oppidum Lemouicum obsidebat, res prosperè & feliciter geruntur, Dumnaco obsidionem relinquere coacto, atque in fugam verso, prædaque copiosissima, & magna suorum cæde multato. Is equitatu suo ex fuga in Romanorũ equitatum se insectantem conuerso, prælio decertare ausus, postquam diu acriter hinc inde pugnatum, tandem legionum aduentu in fugam conuersus, ampliùs duodecim milibus interfectis, omnibus impedimentis exuitur, solusq; finibus suis pulsus, errabundus in extremas Galliæ ciuitates profugit. C.Fabius alter legatorum, cum parte copiarum in Carnutes aliasque ciuitates, quæ Dumnaco subsidia miserant, profectus, datis obsidibus, Carnutes reliquasq; ciuitates maritimas, quæ Armoricæ appellantur, statim in potestatem redegit. C. verò Caninius ad persequendum Drapetem Senonem, qui fuso fugatoque Dumnaco, cum duobus hominum milibus è fuga collectis, iuncto sibi Lucterio Cadurco, in Romanorum Prouinciam iter habebat, vt eum à Prouincia auerteret, cum duabus legionibus proficiscitur. Quem vbi aduentare Lucterius & Drapes cognouêre, occupato Vxelloduno oppido Cadurcorum munitissimo, subsistunt: copijsq; intra oppidum receptis, opera potissimùm Lucterij, qui rebus integris auctoritate apud suos valebat, oppidanorum animos sibi conciliant. Caninius postquam eò cum exercitu venit, conspicatus oppidum præruptissimis rupibus situm, ita vt vel nemine defendente, ascensus armatis difficillimus videretur, trinis castris loco excelsissimo locatis, oppidum vallo cingere aggreditur. Ibi oppidanis, reuocato in memoriam Alexianæ obsidionis euentu, metuentib. ne & sibi frumento destitutis, similis casus subeundus foret, proxima nocte Drapes & Lucterius, duobus milibus in vrbe relictis, ceteros omnes educunt: comparataq; quàm maxima frumenti copia, cùm decem ferè passuum milibus ab oppido castra haberent, Drapes præsidio castris relinquitur, Lucterius verò cum reliqua copiarum parte hora noctis ferè decima, occultis angustisque itineribus, frumentum vrbi inferre conatur. Ceterùm cùm vigiles exploratoresq; Ro. minimè falleret, Caninius suis è castellis proximis celeriter eductis, facto in frumentarios impetu, vniuersa ferè multitudine interfecta, ipsum Lucterium cum paucis fuga salutem quærere cogit, nemine ex omni numero in castra reuerso. Hinc cladis nuncio nondum in castra perlato, Caninius præmisso equitatu peditibusq; Germanis, cum parte copiarum castra hostium versus subsequitur. Cumq; inopinantibus inexpectatus superuenisset, acri prælio cõmisso, omnibus partim occisis, partim cum ipso Drapete duce captis, hostium castris maxima cum præda potitus, ad obsidionem Vxelloduni suos

A B C D

inte-

A integros, nemine vel desiderato vel saucio, reducit: quò cùm eodem die C. Fabius cum suis copijs accessisset, oppidum & is alia parte circumsedit. Hæc vbi Cæsar dum in Carnutibus moratur, ex literis Caninij cognoscit, motus Vxellodunensium contumacia, simul metuens ne hanc & reliquæ Galliæ ciuitates in exemplum traherent, cum omni equitatu in Cadurcos profectus, C. Calenum legatum cum duabus legionibus iustis se itineribus subsequi iubet. Cumq; Vxellodunum venisset, situm oppidi contemplatus munitissimum, vt quanquam maximis cinctum operibus, oppugnari tamen posse parùm spei superesset: intellectoque oppidanis de frumento abundè prospectum, vt ne diuturna quidem obsidione ad deditionem cõ-B pelli posse viderentur, neque ideo tamen ab obsidione recedendum existimans: hoc solùm restare videbatur, vt aquatione oppidanos prohiberet: quod cùm auerso fluuio, qui ad imas montis radices fluebat, minùs liceret, sagittarijs funditoribusq; loco idoneo dispositis, oppidanos à flumine, quò ipsis ex prærupto monte non sine summa difficultate descendendum erat, arcebat. Ceterùm cùm accessu fluminis prohibiti, aquatione fontis, qui sub muro ciuitatis maximus erat, vterentur, Cæsar operibus maximis excitatis, oppidanos similiter fontis aquatione prohibere conatur. Hæc cùm sine intermissione ab oppidanis ferro & flammis magno cum Romanorũ detrimento oppugnarentur, tandem simulata à Cæsare ab omni parte op-C pidi oppugnatione, hostes ab impugnatione operum ad muros defendendos retrahuntur. Romani interim incendio, quo maior operum pars iam correpta erat, restincto, cuniculisque actis, fontem venis intercisis exhauriunt. Hinc oppidani cùm non homines solùm, sed & pecora reliquaq; iumenta siti conficerentur, in summam salutis desperationem adducti, Cæsari se dedunt. Ille, quò diuturniore exemplo reliquos Gallos à simili perfidia deterreret, omnibus qui arma sumpserant, manus abscindens, vitam concesiit. Drapes autem, partim tædio captiuitatis victus, partim peiora metuens, inedia seipsum confecit. Luterius verò ab Epasnacto Aruerno amico po. Ro. cuius se potestati permiserat, Cæsari traditus est. Hæc D vbi confecta, reliqua Gallia iam pacata, Cæsar in Aquitaniam, quam ipse nunquam adierat, sed per legatum tantùm P. Crassum subegerat, proficiscitur, missisq; legatis & obsidibus omnes facilè Aquitaniæ ciuitates dicto audientes habuit. Hinc æstate exacta Narbonem, quæ & ipsa suæ prouinciæ erat, cum equitatu petens, reliquum exercitum cum suis legatis in diuersa hiberna, in omnes ferè Galliæ partes mittit. Ipse rebus omnibus constitutis, in Belgium ad quattuor legiones, quas eò cùm quattuor legatis miserat, Nemetocernæ hibernaturus consedit. Hæc ferè sunt, quæ nouem annorum spacio Cæsar in Gallia, tum per se, tum per legatos gessisse traditur, subactis trecentis, vel vt alij tradidêre, quadringentis Galliæ populis, oppidis

VXELLODVNVM CAPTVM.

RES A CAESARE IN GALLIA GESTAE.

dis octuaginta vi captis, prælijs triginta commissis, vniuersa denique Gallia Pop. Ro. subiecta, atque in prouinciæ formam redacta. Quibus rebus felicissimè & fortissimè gestis, absoluto ferè altero imperij sui quinquennio, cùm tempus, quo sibi prouincia excedendum, exercitusq; dimittendus foret, instare cognosceret, nihil tam studuit, quàm prouinciam quoquo modo in fide & quiete continere, ne qua ingruens belli necessitas, suum in Italiam discessum moraretur. Singulas itaque ciuitates honorificè appellando, Principesq; earum præmijs & muneribus prosequutus, atq; adeò omni parendi cōditione leuiori effecta, vniuersam Galliam quoad potuit in pace continuit. Hieme his fermè rebus extracta, in Italiam quamprimùm proficiscitur, M. Antonio Quæstore ad petitionem Auguratus præmisso: quem quum Antonius frequentissimis municipiorum & coloniarum suffragijs, vel ante Cæsaris in Italiam aduentum adeptus esset, Cæsar singula municipia, singulasque colonias adiens, pro officio Antonio ad postulationem suam in petitione Sacerdotij præstito, gratias agit: simul etiam petitionem suam secundi Consulatus in sequentem annum eisdem commendat. A quibus honorificentissimè maximisque studijs exceptus, quum vniuersam propè Galliam Togatam, magna cum festinatione peruagatus esset, T. Labieno eidem Galliæ præfecto, ibiq; relicto, Nemetocernam ad exercitum reuersus est. Ibi exercitum bipartitus, quattuor legiones cum C. Trebonio in Belgio collocat, totidem cum C. Fabio in Heduos mittit, præsidijsq; ciuitatibus impositis, obsidibus tributisq; imperatis, ipse in Italiam redit. Hæ quanquam maximæ præclarissimæq; res gestæ, tametsi Romæ apud populum Cæsaris gratiam gloriamque plurimùm augerent, apud optimates tamen non eodem ab omnibus animo accipiebantur. Pompeius inter alios, qui amissa Iulia coniuge, (firmissimo inter se & Cæsarem dum viuebat necessitudinis vinculo) Crasso item apud Parthos interfecto, (qui medius inter vtrumque mutuæ inter ipsos dum viueret amicitiæ quasi sequester fuerat) multum iam de suo in Cæsarem studio deposuerat, crescentem indies Cæsaris tum gloriam tum potestatem suspectam habere cœpit, eamq; non tam palàm quàm clam impugnare deprimereq; studebat. Senatus quoque maior pars alienioribus in Cæsarem animis, in Pompeium erat propensior. Cumq; in vrbe per id tempus & iudicia & comitia largitionibus corrupta essent, nec magistratus per suffragia populi, sed profusissimis largitionibus, sæpè etiam per vim & arma fœda concertatione peterentur: ita vt turbato ciuitatis statu, respublica primis aliquot anni mensibus & Consulib. & alio omni magistratu caruerit. Hinc omnia plena factionibus, cædibus, & maleficijs, interfecto inter cetera à Milone in via Appia Clodio Consulatus competitore: vnde maximi statim in vrbe tumultus excitati, septimoque demùm mense, neque sine maximis turbis,

ANTONIVS AVGVR FACTVS.

A B C D

Cn. Do-

A Cn. Domitius Caluinus, M. Valerius Messalla Coss. creati sunt. His tantis malis hoc solùm remedij videbatur restare, vt ad vnius alicuius arbitrium summa potestas deferretur, qui tantos reipublicæ motus sua prudentia sedare posset. Ad quam rem, quanquam Cæsar, qui maximis rebus gestis vel Pompeij gloriam adæquarat, præ ceteris maximè idoneus plerisque videretur, proinde Dictatorem esse creandum: Senatus tamen Cæsari iniquior, Pompeium potissimùm, cui eam Dictaturam deferret, elegit: quam cùm verbis quidem Pompeius recusaret, re vera autem affectaret, Cato tandem auctor Senatui fuit, vt Dictator ne fieret, sed sine collega Consul dictatoria potestate crearetur. Ita Pompeius præter exemplum B primus Romanorum consulatum solus adeptus, omnia vicissim ex Senatus sententia administrabat: multaque in restitutionem iudiciorum, & ad ambitum reprimendum, inhibendasque munerum corruptelas, promulgauit. Legem præterea de comitiis & iure magistratuum tulit, quæ omnes deinceps magistratū petituros comitiis interesse iuberet, absentium rationem haberi vetaret. Sanciuit quoque, vt quicunq; à primo suo consulatu in illum vsque diem magistratus gessissent, actorum rationes reddere cogerentur: frementibus atque ægerrimè vtrumq; hoc Pompeij decretum ferentibus Cæsarianis, quòd priore quidem Cæsar à secundi consulatus petitione summoueretur, altero verò, acta consulatus eius in disquisitionem C vocarentur. Præter hæc, M. quoque Marcellus, qui Pompeio in consulatu cum Ser. Sulpitio successerat, Pompeijq; partes sequebatur, nondum expleto altero imperij Cæsari decreti quinquennio, ad Senatum retulit, vt bello iam confecto, exercitus Cæsari adimeretur, prouinciaque discedere iusso ante tempus succederetur, eiusque absentis ratio in comitiis ne haberetur: quanquam hunc Pompeius posteà nominatim in lege sua excepisset. Coloni insuper, quos Nouumcomum Cæsar paulò antè in Alpibus deduxerat, vt iure Latij, quo Cæsar eos donauerat, priuarentur, retulit. Sed hæc quò minùs perficerentur, Pompeius obstitit, non tam quòd dignitati Cæsaris consultum vellet, quàm simulatione amicitiæ: quodque maximis D eius in rempub. meritis indignum videretur, si nulla legitima caussa, aut delicto subsistente, imperiū illi ante tempus abrogaretur: interim hoc agens, vt statim absoluto legitimo tempore, priuatus, armis depositis, dimissoq; exercitu, in vrbem redire iuberetur. Quare Pompeius, quum etiamnum Cæsari amicus videri vellet, eumque per alios q̃ per se in priuatorum ordinem redigi mallet: C. Claudium C. F. Marcellum, Cæsari quidem affinitate iunctum, sed aliàs inimicissimum, L. item AEmilium Paullum, & ipsum Cæsari infestissimum, Consules in annum proximum designari curauit. C. verò Curionem, qui eloquentia & gratia apud plebem plurimùm valebat, & Cæsarem iampridem odio prosequebatur, ad Tribunatum plebis

F euc-

CN. DOMIT. CALVIN. M. VALER. MESSALLA. COSS.

POMPEIVS COS. III. SINE COLL.

M. CLAVD. MARCELL. SER. SVLP. RVFVS. COSS.

C. CLAVD. C. F. MARCELL. L. AEMILI. PAVLLVS. COSS. DES.

euexit, Cæsaris vtique dignitatem & potentiam se per hos facilè impugnaturum, infracturumq; sperans. Interim sub specie belli Parthici legiones duæ in Syriam ad Bibulum, qui id bellum administrabat, mittendæ S. C. decernuntur: vna à Pompeio, altera à Cæsare. Pompeius itaque legionem, quam pridem Cæsari post Titurij Sabini & Cottæ cladem cōmodatò miserat, repetit. Hanc Cæsar viritim ducenis quinquagenis drachmis donatam remittit, simul etiam vnam è suis. Hæ cum nullo apud Parthos periculo Capuæ hiemassent, postmodum à C. Marcello Cos., intellecto Cæsarem aduentare, Pompeio traditæ sunt. Cæsar contrà, qui vel statim à Iuliæ morte hæc euentura multò antè animo præsagienti præsenserat, feruente adhuc Romæ cædis Clodianæ tumultu, intellectoque consulatum à Senatu vni Pompeio sine collega deferri, missis legatis eundem cum Pompeio consulatum petierat. Ceterùm, quanquam Pompeio minimè repugnante, reliquis tamen reclamantibus, non obtinuit: opera tamen Tribunorum plebis, qui illum Pompeio collegam destinarant, hoc assecutus est, vt absenti sibi secundi consulatus petitio concederetur. Præterea, quò se contra Senatus inuidiam, aduersariorumque iniurias muniret, nullo non officiorum & largitionis genere vnumquemque tum publicè tum priuatim sibi deuincire studuit, ne libertis quidem seruisque, qui apud patronos dominósve gratia valebant, aut obæratis prodigisque, imò ne reis quidem (nisi si qui grauioribus implicarentur criminibus) abstinens, quin & hos omnes liberalitate sua subsidioque subleuaret: omniumque adeò ordinum, sed populi præcipuè & militum, studia atque animos sibi quoquo modo adiungere obnixè laborauit. Hinc forum cuius aream HS milies comparauerat, maximis impensis de manubiis exstruere cœpit. Munus quoque gladiatorium, & epulum daturum se populo in funere filiæ promisit. Legionariis autem duplex stipendium in perpetuum decreuit. Frumentoque militibus, quando affluebat, sine modo & mensura distributo, aliisque munificentiæ generibus eorundem animos mirè sibi conciliauit. Tyrones quoque, quibus priùs in ludis publicis disciplina tradi solebat, priuatim domi per Equites & Senatores rei militaris peritos, erudiendos curauit. Pompeij autem necessitudinem quò sibi retineret, neptem suam Octauiam, quamuis Caio Marcello elocatam, ei obtulit: filiam ipsius vicissim, Fausto Syllæ desponsatam, sibi vxorem dari postulans. Nec his contentus, Reges quoque & prouincias vniuersas, sibi quauis ratione demereri non cessauit: & præter Italiæ, Galliæ, atque Hispaniæ vrbes, plurimas quoque Asiæ & Græciæ maximis operibus ædificiisque exstructis exornauit. Quæ omnia, quum propria auctoritate, & sine Senatus aut populi decreto ab illo fierent, vel hinc potissimùm factum est, vt plerique successorem ei ante tempus mittendum censerent.

Non

A Non ignorans autem Cæſar, Romæ hoc vnum & à Senatu,& ab aduerſarijs agi, vt omnino in priuatorum ordinem redactus, omniſque poteſtate priuatus,actorum ſuorum rationem reddere cogeretur: quum aliquandiu per Ser.Sulpitium M.Marcelli collegam reſtitiſſet,intellecto tandem Conſules in ſequentem annum,qui ſibi decreti imperij poſtremus erat,deſignatos,L.AEmilium Paullum,C.Claudium Marcellum:Tribunum item plebis factum C.Curionem,æquè omnes ſibi infeſtos,rebus ſuis metuens,primùm habitis delectibus nouum militem conſcripſit,pecuniaſque alendo exercitui,& bello,ſi opus foret,ducendo,vndecunque conflauit. Et ne tandem vi & armis omnia ſibi conficienda forent,Conſulum quoque & Cu-
B rionis animos ſollicitare non deſtitit. E quibus Marcellus quidem nec verbis nec muneribus flecti potuit: cum Paullo autem numeratis mille quingentis ſeſtertijs, ne ſibi aduerſaretur, depactus eſt. Curionem verò, quem vel ad quidlibet multitudini perſuadendum, facundia & gratia apud populum plurimùm poſſe intelligebat,quum graui fœnore atque ære alieno obnoxium liberaſſet, ſibi reconciliauit, dataque mercede acerrimum partium ſuarum defenſorem ſibi adſciuit. Qui, ne ſtatim in Cæſaris partes tranſiſſe videretur, vtq; dum inter Cæſaris inimicos verſatur, eorum quæ in Cæſarem ſtruerentur,conſcius eſſet,occultato propoſiti ſui conſilio,initiò quidem non minore contentione quàm aliorum quiuis Cæſarem im-
C pugnabat: poſteà ne tam alteri partium,quàm publicæ quieti & tranquillitati ſtudere velle videretur, ad liberandam omni metu Rempub. cenſebat,vtrique,Pompeio nimirum & Cæſari,imperium abrogandum,exercitumq; ab vtroque dimitti oportere. Sed tandem quæſita quauis occaſione, qua meritò à Pompeianis diſſidere videretur, Cæſarianarum partium acerrimum propugnatorem ſeſe præſtitit, negans omnino Cæſari ſucceſſorem mittendum,niſi abrogato priùs & ipſi Pompeio imperio: ne ſcilicet non ſine periculo penes vnum tantum relinquatur imperium: vtrumque igitur & imperium & exercitum dimittere cogendum: ni Senatus iuſſis paruerint, ambos potiùs hoſtes iudicandos, conſcriptiſque nouis legionibus
D bello perſequendos,quàm vt exercitu & imperio penes Pompeium relicto, Cæſar vtroq; priuetur. Neque enim minùs Reipub. intereſſe, Pompeium metu Cæſaris in officio contineri,quàm Cæſarem metu Pompeij. His indignatus Pompeius, multaq; priùs Curioni ſtomachabundè & per iracundiam comminatus,Senatu egreſſus,in ſubvrbanam villam ſeceſſit. Ibi varijs de Cæſare exercituq; eius rumoribus ad ſe perlatis, tanquam is propter continuos & diuturnos belli labores, manifeſtiſſimamque affectati regni ſuſpicionem, non minùs militum ſuorum q̃ populi in ſe odia pertraxiſſet: proinde vbi primùm è Gallia in Italiam redijſſet, facilè ad ſe vel vniuerſum Cæſaris exercitum tranſiturum. His & ſimilibus vocibus delinitus, & in

ſpem ſupiniorem erectus, neglectiùs ſupiniusque iam agebat, exercitibus A
comparandis,quibus Cæſari ſi opus foret,occurreret,minùs intentus: contentus interea nunc ſententijs, nunc orationibus infeſtis Cæſarem oppugnare: quanquam defendentib. Cæſarem L.Paullo altero è Coſs. Lucioq; Piſone tum Cenſore, nihil aut parùm proficeret. Romæ itaque in Senatu diuerſis de Pompeij & Cæſaris imperio ſententijs diu variatum eſt, Curione potiſſimùm pro Cæſare ſtrenuè decertante. In cuius ſententiam, cenſentis vtriq; imperium abrogandum,tandem longè maior Senatorum pars diſceſſit, indignante C.Marcello Coſs.altero,exclamanteque: Vincite tandem,vt Dominum habeatis Cæſarem. Orto dehinc in vrbe falſò de Cæſaris ad vrbem aduentu rumore,omnibus metu perculſis,Marcellus B
cum collega ociùs ad Pompeium in ſubvrbanum pergit:gladioq; illi porrecto, curam cuſtodiamq; vrbis ſuſcipere iubet: traditisq; duabus legionibus, quæ à Cæſare ad bellum Parthicum, vt ille putabat,miſſæ, Capuæ hibernabant, omniq; adeò exercitu qui vſquam in Italia erat eidem cõceſſo, data ad hæc etiam habendorum nouorum delectuum facultate, aduerſus Cæſarem proficiſci iubent. Quæ cùm ſub exitum ſui conſulatus fierent, veritus Marcellus ne parùm firma aut diuturna forent,à L. Cornelio Lentulo, C.Claudio M.F. Marcello Coſs. deſignatis, quos ſecum adduxerat, vti eadem Pompeio mandarentur,curauit: qui & legiones, & cetera quæ à Coſs. offerebantur, haud inuitus accepit. Interea Curio, quum parti- C
bus ſuis in defendenda Cæſaris cauſſa pulchrè expletis,nihil ſibi ad ſummã contentionem reliqui feciſſet, deplorato apud plebem rerum præſentium ſtatu, poſtulatoque vt Coſs. edicerent, ne quis Pompeio delectus habenti nomen aduerſus Cæſarem daret, quum nõ obtineret, metuens ne expleto Tribunatu priuatus in iudicium raperetur, necdum finito magiſtratu ad Cæſarem properat. Cæſar verò conuentibus in citeriore Gallia iam peractis, cum quinque peditum milibus,equitibus trecentis,quos ſecum è Gallia adduxerat, intentus ijs quæ Romæ gerebantur, Rauennæ,quæ extrema prouinciæ ſuæ vrbs erat, ſubſiſtebat. Ibi Curionem ad ſe venientẽ, pro officio præſtito gratias agens,magna cum humanitate excepit: factusq; D
ab eo certior de ijs quæ Romæ de ſe acta erant,quanquam ſuadente Curione, vt omnibus mox legionibus è Gallia atque Illyrico conuocatis, ad vrbem proficiſceretur, priuſquam auxilium rebus ſuis ab armis peteret, omnes pacis conditiones tentare maluit. Quare per amicos cum aduerſarijs paciſci conatus eſt,vt Gallia Ciſalpina cum duabus legionibus,vel certè Illyricum cum vna, dum Conſul crearetur, ſibi relinqueretur, ceteris prouincijs reliquoq; exercitu lubenter ceſſuro. Scriptis quoque ad Senatum & Coſs. literis,poſt honorificam rerum à ſe geſtarum, ſuorumq; in Remp. meritorum cõmemorationem, deprecatus eſt, ne aduerſariorum inuidiæ
&ca-

A & calumnijs, exercitu imperioque nudatus, obijceretur: sed tantisper dum Consul fieret, exercitum retinere posset, imperiumque ei vel in citeriore Gallia prorogaretur: aut si ne id quidem obtineri posset, vt & Pompeius secum exercitum dimittere, imperiumq; deponere iubeatur, se perlubenter exercitum dimissurum, & imperium depositurum: quod si Pompeius facere recusaret, se quoq; exercitum retenturum, venturumq; propediem vlturum & suas & patriæ iniurias. Literas in hanc sententiam scriptas, Curioni Romam deferendas tradit. Quæ vbi perlatæ ipsis Kalend. Ianuarijs, quo die noui Coss. L. Cornelius Lentulus C. Claudius M.F. Marcellus consulatum inibant, vix summa M. Antonij Tribunipl. contentione B effectum est, vt in Senatu publicè recitaretur. Quibus ferè perlectis, vbi ad postremam earum partem ventum esset, quæ continebat, ni Pompeius exercitum dimittat, venturum Cæsarem vlturum suas & patriæ iniurias, ab omnibus statim conclamatum est, bellum à Cæsare vltrò denunciari: variantibusq; subinde sententijs, alijs aliter censentibus, diu in curia decertatũ est: donec tandem importunitate Coss. Lentuli imprimis, & M. Catonis, factum est, vt tantùm non ab inuitis & coactis iretur in sententiam Q. Metelli Pij Scipionis, soceri tum ipsius Pompeij, censentis, Cæsarẽ nisi ad diem certam exercitum dimittat, videri contra Remp. facturum. Cui sententiæ à M. Antonio & Q. Cassio Longino Tribunispleb. intercessum est, Curio- C nis sententiam probantibus, scilicet, vt vterque imperium deponeret. Qui dum contentiosiùs, quò minùs Metelli sententia perferretur, nequicq̃ resistunt, tandem curia excedere iussi, veriti ne quid acerbiùs de se Senatus decerneret, metu etiam Pompeianorum, qui aduentare credebantur, interim & à Lentulo Cos. seorsim moniti, seruili habitu, vehiculoque meritorio sumpto, vnà cum C. Curione ad Cæsarem nocte proxima proficisci festinant. Senatusconsultum itaque in Metelli sententiam factum est. Deinde ante diem .VII. Id. Ianuar. factum est & aliud Senatusconsultum, cui non nisi extremis periculosissimisq; Reipub. temporibus locus esse solet: Darent operam Coss. Prætores, Tribuni plebis, quiq; ad vrbem Con- D sulares essent, vt ne quid Respub. detrimenti caperet. Posteà & alio S.C. pecunia Pompeio ex ærario dari iussa: simul etiam Gallia prouincia L. Domitio Ahenobarbo decreta, aliæ verò prouinciæ alijs, è quibus Metello Scipioni Syria obuenit. Consul vterque paludatus, nouo neq; ante illud tempus vsitato exemplo, votis nuncupatis extra vrbem proficiscitur, delectus per totam Italiam habentur, pecuniæ per omnia municipia exiguntur, arma imperantur, reliquaq; bello necessaria comparantur. Cæsar interea, qui Rauennæ æquissimis suis postulatis responsum expectabat, intellectis iniquissimis Senatus in se decretis, has sibi vel iustissimas belli ciuilis caussas habere visus, aduocata concione, multa apud milites de Senatus; Pom-

L. CORN. LENTVLVS C. CLAVD. M. F. MARCELLVS. COSS.

BELLI CIVILIS INTER CAESAREM ET POMPEIVM INITIVM.

Pompeij, aduersariorumq; in se & Rempub. iniurijs conquestus, hortatur A
vt cuius ductu & auspicijs nouem annis per vniuersam Galliam & Germaniam omnia felicissimè & fortissimè gesserint, eius quoque dignitatem & auctoritatem ab inimicorum violentia defendant. Ad hæc quum alacriter à tertiæ decimæ legionis militibus, qui tum aderant, acclamatum esset, cognita suorum voluntate, Centuriones cum cohortib. extra prouinciæ suæ fines Ariminum pacato habitu & itinere præmittit. Ipse quum per totum diem spectaculo publico interfuisset, nec frequenti conuiuio abstinuisset, ne quam discessus sui suspicionem daret, cœna nondum absoluta tanquã corpore malè affecto digressus, clàm occultis insolitisq; itineribus, iunctis ad vehiculum è proximo pistrino mulis, itineri se cõmittit, paucis quidem B
comitantibus, reliquis verò diuersis itineribus se sequi iussis. Quumq; extinctis luminibus per tenebras à via aberrasset, sub ortum Solis, duce itineris sibi assumpto, relictoq; vehiculo, cohortes ad Rubiconem, qui prouinciæ suæ terminus erat, Galliamque ab Italia diuidebat, pedibus assequutus est. Ibi dum cogitabundus subsistit, subijt animo eius quantum esset id quod moliretur, & quantum secum malorum tantilli fluuioli transitus traheret. Quumque tacitus apud se aliquandiu animi deliberationes ac consilia nunc in hanc, nunc in illam partem volueret, tandem ad Asinium Pollionem aliosq; amicos astantes conuersus: Etiam nunc (inquit) regredi liberum est, si ponticulum transierimus, cuncta armis peragenda erunt. C
Dum sic dubitabundus cunctabundusque deliberat, oblato sibi ostento, Eamus, inquit, quò Deorum ostenta & inimicorum iniquitas vocat. IACTA EST ALEA. Sic exercitu Rubiconem traiecto, Ariminum etiam ante lucem occupat. Conuocatisque ibi militibus, Tribunos plebis & Curionem, qui eò ad se confugerant, vili adhuc habitu indutos, vt spectaculi indignitas militum animos magis moueret, in concionem producit, eaque quæ Romæ acta erant narrare iubet. Quorum orationi ipse ea quæ præsens rerum status exigebat, subiungens, scissaque veste non sine lachrimis fidem militum implorans, animos suorum grauissimis virorum clarissimorum iniurijs anteà iritatos, magis etiam ad vltionem incendit: motisq; D
castris exercitum, qui tunc aderat, rectà Romam ducit: reliquas legiones hibernis euocatas, se sequi iubet.

ARIMINVM RECEPTVM.

Interea legati ad Cæsarem à Pompeio missi, L. Cæsar adolescens, cuius pater Cæsaris legatus erat, item L. Roscius Prætor: quibus hoc à Pompeio iniunctum, vt purgatione sua apud Cæsarem facta, viderent, num quibus conditionib. res inter eos componi posset. Et certè videbatur Cæsar vel anteà non iniquas concordiæ conditiones admissurus, Cicerone præsertim tam apud ipsum Pompeium, quàm Cæsaris amicos, sedulò adlaborante: nisi inclinatum Pompeij animum, paratumq; præter exercitum, cetera omnia Cæsari concedere, Lentulus Cos. quique

cum

A cum eo Cæſari infeſtiſſimi conſpirarant, in cõtrariam partem impuliſſent. Legati eadem quæ Cæſar literis priùs à Senatu petierat, ad Pompeium perferre iubentur: quæ ſi præſtentur, omnesque in Italia arma deponant, & Reſpub. metu libera Senatui populoq; Ro. permittatur, ſe quoque æquiſſimo animo quieturum, prioresq; iniurias Reipub. condonaturum: addito, velle ſe cum Pompeio ſuper hiſce colloqui, quando ita demùm meliùs omnis illa controuerſia componi poſſe videretur. Ceterùm, quum præter dubia & incerta Pompeij promiſſa, nihil æquioris reſponſi afferretur, poſtulantibus Coſs. & Pompeio, vt Cæſar dimiſſo exercitu in Galliam reuerteretur, neque ipſis interea delectum intermittentibus, nullo etiam collo-
B quij loco, aut tempore aſſignato, Cæſar omni ſpe pacis & concordiæ præciſa, Arimini delectibus inuicem habendis inſiſtens, M. Antonium cum quinque cohortibus Aretium mittit: Piſaurum, Fanum, Anconam, ſingulis cohortibus occupat: Tignium etiam municipium, quod Thermus Prætor cum quinque cohortib. occuparat, ſummo omnium municipum con ſenſu, fugiente Thermo per Curionem recipit. Inde Auximum profectus, Accio Varo (is municipium præſidio tenebat) à Decurionibus priùs excedere, rebusque ſuis conſulere iuſſo, ab eiſdem intra oppidum receptus eſt. pars militum Varianorum domum reuerſi, pars ad Cæſarem tranſiere, actæq; Auximatibus à Cæſare gratiæ. Hæc vbi Romam etiam in

ARETIVM, PISAVRVM, FANVM, ANCONA, RECEPTA.

TIGNIVM, AVXIMVM RECEPTA.

C maius perlata, maxima repentè conſternatio & terror vrbem inuaſit. Hunc, cùm prodigia & ſigna cælo obſeruata, tanquam dira quædam & horrenda vrbi protendentia, tum tumultuoſiſſimæ agreſtiũ omnis ſexus, Cæſarem iam cum copijs adeſſe clamitantium, in vrbem commigrationes, mirum in modum auxêre. Multa hinc, vt in ſumma trepidatione rebusq; deſperatis ſolet, à ciuibus conſternatis pauidisq; Coſs. nullo certo firmoq; conſilio facta: omniaq; paſſim fuga, eiulationibus, ploratibusq; miſcebantur. Ipſe quoque Pompeius, non expectato legatorum à Cæſare reditu, Capuam ad exercitum cum plurimis Senatorij ordinis vrbe exceſſerat, cauſſatus ibi delectus commodiùs ſe habiturum, bellumq; faciliùs adminiſtra-
D turum: re vera autem metu, ne exercitum dimittere cogeretur. Diſcedens, Conſules cum vniuerſo Senatu omnibusq; magiſtratibus ſubſequi, pecuniamque omnem, ipſaque adeò donaria ſacra è templis ſecum ferre iubet: impunitateq; omnibus qui ſe ſequerentur conceſſa, hoſtium ſe loco habiturum, quicunque ad vrbem remanſiſſent, profeſſus eſt. Conſules itaque Lentulus & Marcellus, allato poſtridie certiore de Cæſaris aduentu nuncio, cum pleriſque magiſtratuum vrbe relicta Pompeium ſequuntur. Senatores autem, quid potiſſimùm in re tam ancipiti caperent conſilij, animis ſuſpenſi, cùm in curia pernoctaſſent, plerique etiam ex ipſis primo ſtatim diluculo vno quaſi agmine & ipſi Capuam rectà ad Pompeium contendunt:

tendunt: quidam verò, quòd vel Cæſarianarum partium eſſent, vel certè neutri ſtuderent factioni, in vrbe remanſère. Cæſar dum Romæ trepidatur, per vniuerſum Picenum ab omnibus æquiſſimis animis acceptus, rebusque neceſſariis adiutus, Cingulum etiam (quod oppidum propriis ſumptibus Labienus exſtruxerat) miſſis legatis in fidem accipit. Aſculum deinde, è quo P. Lentulus Spinter paulò antè à ſuis militibus deſertus, profugerat, occupat. Ibi Cæſar intellecto Pompeium & Coſs. Roma exceſſiſſe, L. autem Domitium, quem ſucceſſorem ſibi Senatus deſtinauerat, Corfinium cum præſidio triginta cohortium tenere, ne tam Romam tanquam victoriæ præmium, quàm aduerſarios petere videretur, miſſis paſſim per vniuerſam Italiam litteris, quibus omnes bono ſecuroque animo eſſe iubebat, Corfinium ad Domitium exercitum ducit. Is à Vibullio Rufo de Cæſaris aduentu certior factus, cohortes quinque præmiſerat, qui ponte reſciſſo tranſitu Cæſarianos prohiberent: ſed Domitiani prælio ab antecurſoribus Cæſaris commiſſo à ponte pulſi, in oppidum reijciuntur. Ita Cæſar duabus, quas ſecum habebat, legionibus traductis, caſtra ad murum oppidi ponit, eaq; per triduum magnis operibus communit, frumentaque è municipijs comportari iubet. Aduenerat interea & octaua legio, cohortesq; è Gallicis delectibus. XXII., equites autem à Norico Rege miſſi plus minus trecenti. His Cæſar locum caſtris ad alteram oppidi partem attribuit, Curionemque iis præficit. Domitius autem, recuſante Pompeio auxilia quæ per litteras petierat mittere, quòd præter eius conſilium ſe intra Corfinium contuliſſet, ceterùm ſuadente, vt Corfinio relicto Brunduſium ad ſe cum exercitu properaret: reſponſo Pompeij apud milites in contrarium recitato, tanquam mox cum ſubſidio adfuturi, Pompeio iungi cupiens, clàm cum amicis fugæ conſilium capit. Quo tamen ſtatim euulgato, milites miſſis ad Cæſarem legatis, nunciant paratos ſe ipſum oppido recipere, & Domitium viuum ei in manus tradere, ceteraque imperata facere. Cæſar tamen, quum oppidum direptioni, & militari licentiæ obiicere nollet, eos qui ad ſe venerant collaudatos in oppidum remittit. Poſtridie quoſcunque Senatorij atque Equeſtris ordinis, Tribunos item militum & Decuriones, qui è municipiis pluſimi eò confluxerant, ad ſe produci iubet. Inter hos erant Domitius & Lentulus Spinter, qui Aſculo relicto Corfinium fugerat: item Vibullius Rufus, Sex. Quintilius Varus Quæſtor, & L. Rubrius. Hos pro concione paucis alloquutus Cæſar, de ſuis in Rempub. atq; ipſos meritis, deq; inimicorum, atq; adeò ipſorum qui ibi aderant in ſe iniurijs, omnes incolumes à ſe dimittit: facta Domitio poteſtate, vt ſiquidem in partibus manere vellet, vtra magis ei probaretur, eam ſequeretur, niſi ab armis decedere, & quietem agere mallet. Quandoquidem Cæſar vel ab initio profeſſus fuerat, amicorum ſe loco habiturũ, qui neutri partium adhæ-

CINGVLVM RECEPTVM

ASCVLVM RECEPTVM

CORFINIVM RECEPTVM.

A B C D

A adhæsissent. HS quoque sexagies, quod Domitius secum ex publico in stipendium militum apportarat, ad se delatum, Domitio reddi iussit. Sed Domitius cum plerisq; alijs ad Pompeium se recepit. Dum hæc ad Corfiniũ geruntur, Antonius à Cæsare in Sulmonenses missus, ab oppidanis portis apertis obuiamq; progressis recipitur. Horũ oppidum C. Lucretius & Accius Varus cũ septem cohortium præsidio tenentes oppidanos, ne Cæsaris potestati se permitterent, aliquandiu prohibuerant: sed audito Antonij aduentu se de muro deijcientes fuga salutem quæsierant. Ex his Accius captus & ad Cæsarem perductus, venia impetrata dimissus est. Sed postq̃ fama de Cæsaris in Domitium Domitianosq; clementia Romam perlata est, maxima eaq; insperata vniuersam mox vrbem inuasit lætitia, plurimiq; metu exuto è media fuga domũ se recepêre. Pompeius autem, qui tum fortè Luceriæ erat, intellecto Corfinium circumsideri, pluresq; indies ad Cæsarẽ transire, Italiæ retinendæ spe deiectus, quũ Cæsare Gallias adhuc obtinente, iter sibi in Hispaniam prouinciam suam, vbi exercitũ habebat, interclusum sciret, fretus Asiaticorum Regum populorumq; in se studijs, relicta Italia mare Ionium cum exercitu, ijsq; qui sibi aderãt Senatorib. traijcere statuit. Luceria itaque primò Canusium, inde ipsis feralibus .VIII. Cal. Mart. Brundusium pergit, Consules, quos cum magna parte copiarũ Dyrrachium in Epirum præmittere constituit, subsequuturus, vbi primùm naues, quæ partem exercitus cũ Coss. transuexerant, redijssent: sperans scilicet alieno anni tempore per summã nauium penuriam neminem se trans mare persequuturum. Ceterùm Cæsar, postq̃ Domitianos milites suo adegit sacramento, septimo postq̃ ad Corfinium venerat die, castris motis in Apuliam proficiscitur: inde Brundusium contendit, nihil tam cupiens, q̃ Pompeio Brundusij vel capto, vel oppresso, bellum intra Italiam conficere. Hinc Brundusium diuersis operibus oppugnare, Brundusiniq; portus vsum Pompeianis eripere, exitumq; obiectis molibus intercludere instititit. Interim ne à pacis conditionibus abhorrere videretur, primùm per Cn. Magium præfectum fabrûm Pompeij à suis captũ, tum per Caninium Rebilum legatum, Pompeium ipsum ad colloquium euocat: spem faciens non iniquis conditionibus ab armis discedi posse, si colloquij potestas fiat. Verùm Pompeius, dato responso, quòd Coss. abessent, sine illis nihil de cõpositione agi posse, contrarijsq; interim operibus Cæsaris opera & munitiones perrumpens & disturbans, tantisper oppugnationem sustinuit, dum classis, quæ exercitum transportauerat, rediret: in quam impositis cum silentio militibus, aliquot tamen propugnatorib. in muro & turribus oppidi ad speciem relictis, vrbe insuper inædificata, & vias ipsas vrbis, fossis transuersim ductis, sudibus, stipitibus, trabibusq; præacutis in terram defixis, aliáve quauis ratione impediens, naues sub noctem Idib. Mart. soluit, propugnatoresq; signo quo cõ-

SVLMONENSES RECEPTI.

B, C, D

uenerat à mœnibus vt ſimul naues conſcendant, reuocat. Cæſar autem A fuga Pompeianorum per oppidanos, qui in Cæſarem q̃ Pompeium procliuiores erant, è tectis ſignificata, ad .xv. Cal. April. Brunduſium recipit. Et quamuis ad negocium maturè conficiendum q̃ primùm & quaſi è veſtigio, Pompeio nondum transmarinis copijs cõfirmato, mare ſibi tranſeundum cenſeret, cognito tamẽ naues omnes ſibi à Pompeio præreptas, nec ſine longiori mora alias poſſe cogi, omiſſo in præſens Pompeium perſequendi conſilio, meliùs duxit Italiam, & quicquid à tergo relinqueretur præſidijs cõfirmare, atq; in Hiſpaniam, quæ à Pompeianis tenebatur, proficiſci. Ad Italiæ itaq; præſidium partem copiarũ Brunduſij, aliam item Tarenti, Hydrunti aliam relinquit. Contractisque Brunduſij per municipiorum Duumuiros B quãtis poterat nauibus, Q. Valerium legatum cũ legione vna in Sardiniam, quam M. Cotta obtinebat, Q. Curionem Proprætorem cũ tribus legionib. in Siciliam, quæ Catoni obuenerat, mittit: addito, vt Sicilia recepta, exercitum in Africam, quam Tubero ſortitus erat, traduceret. Sardi eiecto ſtatim Cotta, atq; in Africam profugo, Q. Valerium recipiunt. Cato verò apparatibus bellicis in Sicilia inſtruendis intentiſſimus, audito Curionis aduentu, multa de Pompeio, qui bellum imparatus ab omnibus temerè ſuſcepiſſet, pro cõcione queſtus, proditum ſe & Remp. ab eo clamitans, ad Pompeium ſe per Corcyram contulit. Cæſar itaq; ſpacio .LX. dierum vniuerſa Italia citra ſanguinem potitus, Romam ante Cal. April. peruenit: pacatioremq; q̃ C putarat inueniens, Senatum Cal. April. extra pomerium ab Antonio & Caſſio coactum, oratione benigna alloquutus eſt: ſe non ſtudio patriæ bellum inferendi, ſed quò dignitatem ſuam aduerſus inimicorũ iniurias tueretur, arma ſumpſiſſe: nec tam priuatarum iniuriarum vindictam, q̃ legum morumq; antiquorum, & priſtinæ in comitijs ſuffragijsq; ferendis, petendisq; magiſtratib. libertatis aſſertionem ſibi propoſitam habuiſſe: poſtulationũ præter hæc ſuarum æquitatem exponit: iniuriarum acerbitatem docet: reliquaq; quæ ad pacem conſeruandam à ſe facta erant, recenſet: deniq; eundem ordinem vt ſecum Remp. adminiſtrandam ſuſcipiat, hortatur: legatos etiam ad Pompeium de pace mittendos cenſet. Populum quoq; ipſum, qui D frequentiſſimus extra vrbem confluxerat, metu Syllanorum temporũ ferè exanimem, nõ abſimili oratione confirmat: multaq; priùs de ſe pollicitus, deinceps benè ſperare iubet, filijs etiam eorũ, qui à Sylla proſcripti fuerant, ad honores & magiſtratus admiſſis. Quamuis aũt Senatui ea quæ à Cæſare de legatis ad Pompeium mittendis dicebantur, probarentur, metu tamen Pompeij, qui hoſtium loco habiturũ ſe edixerat, æquè eos qui Romæ manſiſſent, atq; hos qui in caſtris Cæſaris fuiſſent, nemo hanc legationem ſuſcipere ſuſtinuit. Sic diebus aliquot fruſtrà conſumptis, ſpe pacis abiecta, Cæſar de pecunijs ex ærario ad bellum gerendum ſumendis, rogationem tulit.

Huic

BRVNDVSIVM RECEPTVM.

SARDINIA RECEPTA.

CAESARIS IN VRBEM ADVENTVS.

A Huic tamen rogationi, vt & alijs plærisque Cæsaris actionibus, L. Metellus Trib. plebis, ab inimicis Cæsaris instigatus, sua intercessione obstitit. Sed Cæsar, quum clauibus non inuentis (quòd has Consules secū abstulerant) securibus ærarium perfringi iuberet, Metello pertinaciùs resistenti, mortem, ni desisteret, comminatus, ærarioq; recluso, etiam sanctiores thesauros, in illum vsq; diem intactos, quiq; per Gallicos tumultus in extremam necessitatem, etiam cum execratione eius quicunque eos nisi solius belli Gallici caussa mouisset, depositi erant, abstulit: Rempublicam, perdomitis à se Gallis, ita vt nihil ab eis ampliùs immineret periculi, religione solutam prædicans. Sic pecunia publica potitus, cuius partem militibus, alijsq; di-
B largitus est, M. AEmilium Lepidum Præfectum vbis cōstituit, M. autem Antonium vniuersæ Italiæ, præsidijsque Italicis præfecit. Prouincias verò, Siciliam Curioni, Sardiniam Q. Valerio, Illyricum C. Antonio, Galliam citeriorem Licinio Crasso decernit. Classes præterea duas, vnam ad inferi, alteram ad superi maris tutelam instruit: ex his vni Hortensium, alteri Dolabellam præficit. His rebus in vrbe peractis, confirmataq; ad hunc modum Italia, ipsa quoque Gallia iam pacata, in Hispaniam ante omnia, quæ in Pompeium propensior, à Legatis Pompeianis Afranio, Petreio, & M. Varrone, cum exercitibus veteranis tenebatur, expeditionem parat, professus se ire ad exercitum sine duce, rediturum verò ad ducem sine exerci-
C tu. Pompeius interea postquam nocte soluisset cum reliqua parte copiarum, Dyrrachij se suosq; exponi iubet, pluribus statim vbi appulisset aduersis exceptus ominibus: nam præterquam quòd militum plærique in ipso appulsu fulminis ictu interiêre, signaq; ipsa militaria araneæ insedêre, ipsius quoque Pompeij nauem iam egressi vestigium serpentes aduoluti confudêre. Plurima per id tempus & in vrbe obseruata prodigia, Romanis non parùm terroris iniecêre. Cicero id temporis Proconsul, tum alij aliquot ordinis Senatorij viri principes, vrbe iam à Cæsare occupata, conspectui se eius offerre veriti, ad Pompeium in Macedoniam proficiscentes, maiorem tum Senatorum, tum Equitum partem secum traxêre, vel quòd
D Pompeij caussam vt iustiorem probarent, vel quòd eum superiorem fore confiderent. Cæsar autem dum per Galliam in Hispaniam properat, cognoscit Domitium, quem paulò antè Corfinij captum dimiserat, cum nauibus actuarijs septem ad occupandam Massiliam, quà sibi iter erat in Hispaniam, profectum: ipsosque Massilienses, mandatis à Pompeio per legatos nobilissimos Massiliensium adulescentes (quos Pompeius Roma discedens subornarat atque instruxerat) acceptis, portas clausisse, auxilia à finitimis populis acciuisse, frumenta reliquumque commeatum intra vrbem conuehere, muros, portas, classemque reficere, reliquaq; hostilia parare & expedire. Hinc Cæsar. xv. Primis Massiliensium ad se euocatis, ne

M. AEMILIVS LEPIDVS PRAEFECT. VRBIS.

PROVINCIAE DECRETAE.

ab illis belli initium fiat monet, totius Italiæ potiùs auctoritatem sequantur, q̃ vnius hominis obsequio se accommodent: addens & alia plæraque, quæ res & tempus postulabant. Ad hæc à Massiliensib. per legatos responsum: Intelligere ciuitatem, populum Ro. in partes distractum, vnius principem esse Pompeium, alterius verò Cæsarem, vtriusq; non obscura in se exstare beneficia: ceterùm vtra pars potiore iure nitatur, neq; se curiosiùs inquirere, neque sui iudicij caussam ipsorum discernere: paribus ipsorum in se meritis, parem etiam ab ipsis gratiam, & æqualia studia deberi: se socios P. R.: si pacati & vt amici veniant, vel vtrumque vrbe recepturos: sin autem bello inter se decertare constituant, se neutrum eorum contra alterum aliqua in re iuuaturos, imò ne intra muros quidem aut portas admissuros. A B

BELLVM MASSILIENSE.

Domitius tamen, qui iam cum nauibus aduenerat, à Massiliensibus, contrà quàm se facturos paulò antè professi erant, admissus, accepta totius belli administrandi potestate, vrbi præficitur. Qua se iniuria affectum Cæsar indignè ferens, legionibus propiùs admotis, turribus, vineisq; actis, duodecim præterea nauibus longis intra dies.xxx. magna diligentia confectis atq; instructis, C. Trebonio legato cum tribus legionibus ad vrbis oppugnationem relicto, D. verò Bruto nauibus præfecto, Massilia relicta ipse in Hispaniam ire pergit, præmissoq; cum tribus legionibus C. Fabio legato, reliquas legiones quæ longiùs hiemabant subsequi iubet. At Pompeius alia ex parte vel iam antè quum Brundusio discederet, Vibullium Rufum in Hispaniam ad exercitũ & legatos Varronem, Petreium, & Afranium miserat: qui cognito Cæsarem cum suis copijs aduẽtare, prouinciam inter se partiuntur. Varro cum tribus legionibus omnem vlteriorem Hispaniam tueri iubetur: Petreius autem & Afranius, cum quinque legionibus, auxiliarijsq; scutatorum citerioris, & cetratorum vlterioris Hispaniæ cohortibus octoginta, equitum verò ex vtraque prouincia milibus quinque, ad Ilerdam, loco ad gerendum bellum opportuno, castra faciunt, hostiumque aduentum ibi operiri statuunt. C

BELLVM CIVILE HISPANIENSE CONTRA POMPEII LEGATOS.

C. autem Fabius à Cæsare præmissus, confecto maxima celeritate itinere, præsidioq; Afranij, vt Cæsar imperarat, quod saltus Pyrenæos insederat deiecto, magnis itineribus Ilerdam ad Afranij exercitum contendit: castraq; ibi ad Sicorim fluuium, qui Ilerdam præterlabitur, ponit. Consumptoq; omni cis flumen pabulo, Sicorim duobus pontibus, quattuor passuum milibus inter se distantibus, iungit. D

RES AD ILERDAM IN HISPANIA CITERIORE CONTRA AFRANIVM ET PETREIVM GESTAE.

Ibi dum quotidie crebris inter Cæsarianos & Afranianos pabulatores equestribus prælijs decertatur, duæ posteà legiones cum omni equitatu pabulatorib. Cæsarianis præsidio trans flumen mittuntur. Sed aucto repentè hibernis imbribus amne, & ponte tum aquæ impetu, tum iumentorum frumentariorum pondere abrupto, equitatus ne legiones quæ iam pontem transierant, subsequi posset, intercluditur. Quod vbi Petreius & Afra-

A Afranius è cratibus & aggere pontis abrupti, qui ſecundo flumine præter Ilerdam ferebantur, intellexêre, miſſis cum omni equitatu quattuor legionibus, duas illas Fabianas legiones equitatu deſtitutas, cum L. Planco, qui præſidio præerat, penè oppreſſerant: ni C. Fabius duabus alijs legionibus tempeſtiuè ſubſidio miſſis, pluribus tamen è ſuis deſideratis, prælium diremiſſet. Cæſar, qui & ipſe cum ſuo equitatu paulò pòſt in caſtra venerat, ponte refecto, præſidioq; ſex cohortium ponti & caſtris relicto, acie triplici inſtructa, ſuos ſub caſtra Afranij educit, & pugnæ poteſtatem facit. Quam dum detrectat Afranius, caſtra Cæſar propiùs admouet, eaque tertio pòſt die vallo communit, tanta celeritate & induſtria, vt opus magna iam ex B parte perfectum eſſet, priuſquam cœptum ab Afranio intelligeretur. Caſtris communitis, id quod reſtabat copiarum cum impedimentis è ſuperioribus caſtris ad ſe traduci iubet. Media ferè planicie, quæ inter Afranij caſtra & oppidum Ilerdam iacebat, editior ſurgebat tumulus: hoc Cæſar ſi prior potiretur, ſperabat hoſtes & aditu oppidi, & commeatu ſe interclusurum. Huncigitur tribus legionibus eductis, anteſignanos procurrentes occupare iubet. Afraniani contrà, re intellecta, & ipſi ad eundem tumulum contendunt, & compendio itineris adiuti priores inuadunt. Cæſarianis primo impetu cedentibus, per quinque horas maxima cõtentione inter Ilerdam & caſtra pro tumulo dimicatum eſt, ſed Marte vario, euentuq; ita du-C bio, vt vtrique ſe ſuperiores diſceſſiſſe gloriarentur: ſic tamen vt Afraniani tumulum quem antè ceperant, repulſis Cæſarianis, operibus munitum, præſidioq; impoſito tenerent. Interfecti ſunt è Cæſarianis primo cõgreſſu plus minus ſeptuaginta, inter hos Q. Fulginius primus haſtatus legionis quartæ decimæ. Ex Afranianis præter T. Cecilium primipili Centurioné, cum quattuor alijs Centurionibus, deſiderati plus ducenti. Per biduum quo hæc geruntur, procelloſi continuiq; imbres cælo effuſi, niuibus hibernis è circumiacentib. montibus ſecum abreptis, ſuperatis fluminum ripis, omnem latè regionem inundarunt, pontesque illi duo Fabiani aquæ violentia diſiecti ſunt. Hinc Cæſar, qui inter duo flumina Sicorim & Cingam, D anguſto triginta milium ſpacio, caſtra habebat, in extremas adductus difficultates, parùm ab obſeſſo differebat: cùm duobus intercluſo fluminibus, neque frumenta, alijq; commeatus aliundè ſupportari, neque hi qui pabulatum longiùs progreſſi fuerant, reuerti, nec deniq; copiæ quæ è Gallia Italiaque maximæ exſpectabantur, in caſtra adduci poſſent. Huic malo accedebat, quòd Afranius omne ferè frumẽtum è ciuitatibus ante Cæſaris aduentum Ilerdam conuexerat, vt Cæſar ciuitatibus ſibi fœderatis frumento vacuis, pro frumento pecus imperare cogeretur. Afranij contrà exercitus & commeatu & pabulo inſtructiſſimus, omnibus victui neceſſariis abundabat: tum quòd anteà ipſis affatim prouiſum erat, tum quòd per pontem

qui ad oppidum Ilerdam erat, omnia tutò ex vniuersa prouincia compor- A
tarentur: durauitque ea fluminis restagnatio per plures dies, Afranio interim dispositis passim ad ripam cohortibus, quò minùs Cæsar pontes restauraret, prohibente, vijsq; omnibus & itineribus per equites militesque suos obsessis & obstructis, factum est vt nulli prorsus ad Cæsarē aditus pateret. Hinc tanta in Cæsaris exercitu annonæ caritas, vt singuli frumenti modij denarijs quinquaginta venirent: quæ incommoda quum indies augerentur, militibus in summa rei frumentariæ aliorumq; commeatuum penuria, fame & hibernis tempestatibus afflictis, vires & animi decrescebant. Hæc Romam etiam in maius partim rumoribus perlata, partim Petreij & Afranij litteris ad amicos perscripta, effecêre, vt nō aliter quàm Cæsare iam B
debellato, ad Pompeium passim à plurimis tum Senatorij ordinis, tum alijs, qui aduersam eius fortunam paulò antè suspectam habuerāt, mutatis animis concursus fieret. Cæsar autem in his angustijs extremisq; necessitatibus constitutus, dum nihil sibi ad spem reliquum videt, naues per milites è leui materia viminibusq; confici, corioq; integi iubet, quales in Britannia superiorib. bellis à Britannis ipsis fieri didicerat. Has per noctem .XXII. passuum milibus à castris ad ripam auehi curat, militibusq; per hæc nauigia in alteram fluminis ripam expositis, collem ripæ proximum occupat, eumq; priusquam ab hostibus sentiretur, communit, legionemque præsidio ipsius disponit: & ponte intra biduum perfecto, commeatuque & pa- C
bulatoribus tutò ad se receptis, rei frumentariæ se difficultatibus expedit. Pars etiam equitatus Cæsariani per pontem eodem die transmissa, hostium pabulatores incautos, & securiùs palantes aggressa, cohorteq; vna circumuenta & interfecta, reliquis fuga dissipatis, maxima cùm hominum tum iumentorum præda, eodem ponte omnibus suis integris in castra reuertitur. Sic ponte perfecto, magna & incredibilis secuta est rerum & fortunæ commutatio: nam præterquam quòd Pompeiani territi virtute equitum Cæsarianorum, minùs libera & angustiore deinceps pabulatione, eaq; per plures dies intermissa, & preter consuetudinem etiam nocturna vterentur, plæræq; etiam Hispanorum ciuitates, allatis secundis & lætis de rebus Cæ- D
saris ad Massiliam nuncijs, mutatis cum fortuna animis, in Cæsaris partes transiêre: præter Oscenses enim, & Calaguritanos, Tarraconenses quoque Lacetani, Ausetani, & Illurgauonenses, missis legatis, Cæsaris se mandatis obtemperare paratos nunciant. Quibus omnibus in amicitiam receptis, Cæsar frumenta imperat: quæ conquisitis vndique iumentis, properè magno studio intra castra coportantur. Nèc pauciores posteà ciuitates etiam longinquiores ab Afranio ad Cæsarem desciscunt, maximè quòd rumor de auxilijs, quæ cum Pompeio per Mauritaniam aduentare credebantur, iam deferbuerat. Cæsar ne sibi longiore circuitu equitatus semper per pontem

A tem mittendus esset, auerso Sicori flumine vadum in eo effecit. Hinc territi Petreius, Afraniusque, quòd Cæsar equitatu plurimùm valebat, relicto Ilerdæ duorum cohortium præsidio, traiecto Sicori flumine, in vlteriorem Hispaniam, siue Celtiberiam, ad Iberum flumen, motis noctu castris copias & bellum transferre statuunt: vbi & equitatum recentem, & magna auxilia se inuenturos sperabant. Cæsar autem, quòd suos locorum ignaros tenebrarum discrimini committere nollet, prima statim sequentis diei luce equitatu flumen transmisso, postremum hostium agmen moratur: legionibusq; mox eodem vado, quo & equitatus transierat, Sicorim flumen tra ductis, incredibili vsus celeritate, equites cum reliquo exercitu assequutus,
B vbi in hostium conspectum venit, Afranium perterritũ castra eodem loco in edito facere cogit. Cæsar quoque castris haud procul inde proximo colle positis, saltum quà hostibus necessariò iter erat, præsidio occupat. Ibi quũ fortè Afranius quattuor cetratorum cohortes montem quempiam excelsissimum occupare iussisset, sperans si eo potiretur, & reliquas copias eò facilè traductum iri, cetrati ab equitatu Cæsaris circumuenti, in conspectu vtriusque exercitus interfecti sunt. Hinc Legatis, Tribunis, Centurionib.q; prælium committi instantiùs postulantibus, Cæsar cùm nec suos dubio pu gnæ euentui obijcere vellet, simul etiam vt à ciuili sanguine temperaret, quanquam dissentientibus alijs, omnino prælio abstinere constitutum ha-
C bebat: sperans se vel sine vulnere, re frumentaria interclusos facilè in potestatem redacturum. Hinc castra quàm poterat proximè hostium castris constituens, interclusо ad Iberum flumen accessu, non minùs aquatione q̃ frumentatione hostem prohibebat. Summa ex hoc apud Afranianos despe ratio: dubitantibusq; quid potissimùm in tantis angustijs consilij capiendum foret, vallum à castris ad flumen duci placuit, vt ea munitione tuti liberiore deinceps aquatione vterentur. Eius operis perficiendi caussa dum Afranius & Petreius longiùs à suis discedunt, Afraniani milites ducum absentia liberiùs degentes, in proxima Cæsaris castra digressi, colloquia cum Cæsarianis miscere instituunt: dataque à Cæsarianis fide, missisque legatis
D primorum ordinum Centurionibus, de pace cum Cæsare agunt, & se vel signa translaturos pollicentur, modò Petreio & Afranio vis ne fiat, & ipsi cõtra Pompeium militare ne cogantur. Quod vtrumq; Cæsar pollicitus est, & præstitit. Hinc summa in vtrisq; castris lætitia, tanquam pace confecta: crebrisque & reciprocis vltrò citroq; commeationibus, dum quem quisq; necessarium, consanguineum, municipem, hospitem, aut alioqui notum habebat, liberè ad colloquium euocat, factum est, vt non bina, sed vna castra viderentur. Hæc vbi ducibus Pompeianis nunciata, Afranius in omnẽ euentum æquiore animo paratus, Cæsaris se arbitrio permissurus, in castra reuertitur: Petreius verò indignatus, cùm prætoria cohorte cetratorumq;
mul-

multitudine, ijsque quos secum habebat custodiæ caussa beneficiarijs, inexspectatus, furibundusq; in castra aduolans, militum colloquia dirimit, A
Cæsarianos à castris & à vallo ferro repellit, occisis etiam sua manu quotquot Cæsarianorum in castris occurrebant: statimque implorata non sine lacrymis militum fide, & Afranium ipsum, & milites nouo sacraméto adigit, neque se neque Pompeium deserturos: conquisitosq; quotquot in castris latebant Cæsaris milites, & in prætorium adductos, crudeliter interfici iubet. Cæsar ex aduerso singulari in Afranianos clementia vsus, quicunq; suis in castris remanserant, vel metu delitescebant, magno studio conquiri, illæsosque & sine iniuria, nulloq; contra Pompeium sacramento adactos, sed liberos remitti iubet. Sed vt Petreio summa crudelitas apud milites odij & inuidiæ plurimùm conciliauit, ita Cæsari insignis lenitas non parùm tum ad gloriam, tum ad militum etiam Pompeianorum gratiam, attulit momenti: vt multi ex Afranianis, quanquā ab eo dimissi, vltrò Cæsaris signa sequuturi, in castris ipsius remanerent. Sic pace per Petreium turbata, conuersisque militum animis, ad priorem belli rationem reditum: Afranianisque maximis rei frumentariæ aquationisq; angustijs oppressis, plurimi quotidie in castra Cæsaris transibant. Hinc duces Pompeiani Ilerdam, vbi frumenti nōnihil reliquerant, reuerti constituunt: sed Cæsar præmisso in nouissimum agmen equitatu, ipse cum legionibus subsequutus, ita acriter proficiscentibus institit, vt Afraniani medio itinere subsistere, castraque loco iniquo, longè ab omni aquatione remoto, facere coacti fuerint. Nec ignarus Cæsar quibus Afraniani necessitatib. premerentur, quū ijsdem quæ suprà relatæ sunt de caussis, prælio sibi abstinendū existimaret, necessarias tamen propter aquationē & pabulationē hostium eruptiones, vallo & fossa circumducta, impedire constituit: parteq; operis tertio postquā inceptum erat die iam perfecta, Afraniani frustrà Cæsaris munitiones impedire conantur. Nec meliore successu postridie Sicorim vado transire tentāt, quòd ripæ omnes custodijs Cæsaris tenerentur. Quare omnibus circumuenti malis, per summā pabuli, frumenti, ligni, & aquæ inopiam adacti, colloquium petunt: quod vbi dato obsidis loco Afranij filio, impetratum, pacem supplices petunt: quæ tandem à Cæsare, postquam ea quæ ad caussæ suæ æquitatem, probandasque inimicorum in se iniurias spectare videbantur, prolixè satis exposuisset, concessa est, ijs ferè conditionibus, quibus priùs conuenerat: scilicet, vt Hispania Cæsari cederet, duces Pompeiani exercitum dimitterent, ipsique si videretur, ad Pompeium pergerent. Milites Hispani statim exauctorati, domum quisque suam remitterentur: Romani verò & Itali ad Varum flumen, qui Galliam Narbonensem diuidit, deducti, sacramento soluti dimitterentur. Hæc dum in Hispania ad Ilerdam geruntur, Massiliæ interim L. Domitius, qui à Massiliensibus receptus erat,
expe-

Marginal letters: B (at "sed liberos remitti iubet"), C (at "ter proficiscentibus"), D (at "petunt: quod vbi").

HISPANIA CITERIOR RECEPTA.

A expeditis nauibus longis septemdecim; additis pluribus minoribus nauigijs, sic vt iustæ classis facilè speciem præberet, Cæsaris naues, quæ in opposita Massiliæ insula in stationibus erant, quibusque D. Brutus præerat, aggreditur. Numero quidem nauium Brutũ superabat Domitius, ceterùm virtute & robore militum longè inferior. Armamentis quoque & harpagonibus manibusq; ferreis Cæsariana, quàm Domitiana classis instructior erat. Brutus comperto Massiliensium nauium aduentu, naues suas portu educit, factoq; congressu acerrimè vtrinque conflictum est. Massilienses, quòd & celeritate nauium, & rei naualis peritia valerent, procursu celeri Cæsarianos eludebant, earumq; impetus excipiebant. Ceterùm Cæsaria- B næ naues, si quando propiùs accedebant, iniectis hinc inde harpagonibus, & manibus ferreis, facilè singulæ binas distinebant, retentaq; vtraque naui cum Massiliensibus stataria hinc inde pugna præliabantur, transcendentesq; in hostium naues, interfecto maximo Massiliensium Albicorumque auxiliarium numero, IX. hostium naues partim captæ, partim in profundum demersæ, reliquæ Massiliam in portum repulsæ sunt. Et hæc est illa Massiliensis victoria, quam suprà Cæsari in Hispania ad Ilerdam nunciatam, mutati plurimarum Hispaniæ ciuitatum in Cæsarem animi, caussam fuisse relatum est. C. verò Trebonius legatus, quem Cæsar ad Massiliæ oppugnationem reliquerat, quanquam maximis operibus vrbem op- C pugnare instituisset, frustrà tamen fuit omnis labor, quòd Massilienses ab omni apparatu bellico instructissimi, facilè opera Cæsarianorum validissimis tormentis aut perfici impedirent, aut perfecta perfringerent: ita tamen vt factis in opera Romanorum crebris eruptionibus, non sine cæde suorum Albicorumque auxiliarium in oppidum reiecti sint. Interim L. Nasidius Domitio Massiliensibusq; à Pompeio cum classe nauium sedecim auxilio missus, vt additis auxilijs suis, altera cum Bruti classe pugna committeretur auctor fuit. Nasidij consilio ab omnibus magna animi promptitudine assensum, ventoque vsi secundo, portu egressi, se ad pugnam comparant. Brutus quoque auctus numero sex nauium, quas à D Massiliensibus ceperat, non minori spe & fiducia se quos integros priùs vicerat, iam semel deuictos faciliùs superaturum, suas quoque naues omnibus rebus instructas ad pugnam educit. Vbi ad certamen ventum, quanquam Massiliensibus Albicisque nec ignauiter nec imperitè pugnam capessentibus, fugientibus tamen primo statim congressu Nasidianis, depressisque Massiliensium nauibus quinque, captis autem quattuor, facilè penes Cæsarianos victoria stetit. Reliquæ Massiliensium naues Nasidianos in Hispaniam citeriorem fugientes sequutæ sunt, vna excepta, quæ Massiliam præmissa, funestissimum tantæ cladis nuncium pertulit. Hinc tanquam vrbe iam capta, magnus in oppido mœror, magna trepidatio.

RES AD MASSILIAM TERRA MARIQ. GESTAE.

C. autem Trebonius turri in altitudinem ſex tabulatorum à legionarijs educta, additis alijs operibus, ad oppidi oppugnationem redit: quæ quidem opera, quanquam ab oppidanis ſtrenuè ſaxis immanibus incendioq; & flamma impeterentur, defendentibus tamen non minori ſtudio opera Romanis, furcisq; & longurijs ignem remouentibus, propugnatoresque è turri illa ſex contignationum à muri defenſione prohibentibus, ſuffoſſaq; inſuper & diſiecta cum parte ipſius muri lateritia Maſſilienſium turri, oppidani repentina inopinataque ruina territi, vniuerſi inermes & infulati portis prorumpunt: ſupplicesq; & humi proiecti à legatis petunt, vt poſtquam vrbem ſuam captam vident, à direptione oppidi temperetur: ſe vbi primùm Cæſar adueniſſet, quæuis imperata animo perquàm lubenti obituros: ni faciant, ſe vel extremam fortunam æquo animo perpeſſuros. Datis itaque Maſſilienſibus à Legatis quibuſdam quaſi inducijs, miles ab opere & oppugnatione reuocatur, operibus cuſtodiæ adhibētur, ceſſantq; deinceps hinc inde hoſtilia. Hæ Maſſilienſium preces eò faciliùs à Legatis admiſſæ ſunt, quòd Cæſar per litteras Trebonio mandarat, malle ſe oppido ſine vi potiri, ne miles defectione & contemptu ſui iritatus, diutinoque labore offenſus, inclementiùs in oppidanos, quod interminatus fuerat, ſæuiret. Sed non diu quieuêre Maſſilienſes, quin paucis interiectis diebus, captata fraudis occaſione, dum Cæſariani armis depoſitis, tanquam in pace liberè & remiſſiùs agunt, temporeq; diei meridiano alijs languentibus, alijs quietem capeſſentibus, eruptione facta, ignem operibus inijcerent: quem ventus tum fortè violentiùs ſpirans, ita ſubitò longè lateq; ſparſit, vt omnia priùs conflagraſſe, quàm incendij cauſſam Cæſariani intelligerent. Qui repentina fortuna permoti, arma quæ poſſunt arripiunt, hoſtesq; magno impetu repellunt: ſed muro, ſagittis, tormentisque fugientes perſequi prohibentur. Idem & poſtero die à Maſſilienſibus tentatum, ſed fruſtrà, attentioribus ad omnia Cæſarianis: ita vt oppidani, pluribus amiſſis, in oppidũ iterum repellerentur. Trebonius poſtquam plurium etiam menſium labores, hoſtium perfidia momento temporis perijſſe videt, indignatus propter inducias violatas, ſimul etiam ne hoſtibus ludibrio foret veritus, maxima contentione & ſtudio, pariq; militum virtute & induſtria, alia opera prioribus longè maiora, inſolita prorſus ratione, quanquam in ſumma difficultate, & materiæ, vnde agger congeri poſſet, inopia, breui admodum perfecit. Hinc hoſtes mirati tam breui tempore abſoluta, quæ ne longo quidem ſpacio confici poſſe crediderant, dum nec eruptioni, nec perfidiæ locũ eſſe vident, ſimul etiam nec operibus inſtitutis, nec militibus ipſis vi aut igne, aut alia quauis ratione noceri poſſe, vrbemque quà à terra aditus erat, vndique operibus, tanquam muro quodam perpetuo cinctam, præterea ne in proprijs quidem muris, aut propugnaculis conſiſtendi poteſtatẽ ſupereſſe,

erepto

A erepto ſibi inſuper propter vicinitatem munitionum Ro. omni tormentorum vſu, iiſdem quibus priùs conditionibus ſe dedunt. M. autem Varro, cui in partitione prouinciarum Hiſpaniæ, vlteriorem cum tribus legionibus tuendam obueniſſe memoratum eſt, dum Cæſarem primò ad Maſſiliam, & poſteà circa Ilerdam anguſtijs rei frumentariæ detineri intelligit, & ipſe in ſpem exſpectationemque elatus, habitis delectibus legiones ſupplet, alarias cohortes nouas triginta addit, frumentum quod Maſſilienſibus & Afranio mittatur cogit, pecuniam facit, naues longas atq; alias fieri imperat, ceteraq; bello neceſſaria comparat. Gades autem præſidij cauſſa cohortes ſex mittit, præfecto ipſi inſulæ C. Gallonio equite Romano. Po-
B ſteà verò cognitis ijs quæ in Hiſpania citeriore geſta eſſent, omnino ſe bello accingit: & quòd reliquam prouinciam rebus Cæſaris ſtudere intelligeret, Gaditanā inſulam belli ſedem conſtituere cogitat. Huc omnia ad bellum ducendum neceſſaria comportari iubet. Cæſar autem, quanquam Petreio & Afranio debellatis, quum non niſi pacata vniuerſa Hiſpania, quam Pompeio ſciebat addictiſſimam, in Italiam diſcedere cōſtituiſſet, præmiſſo in Hiſpaniam vlteriorem cum duabus legionibus Q. Caſſio Trib. plebis, ipſe cum ſexcentis equitibus ſubſequitur: edicto priùs per vniuerſam Hiſpaniam promulgato, vt ad diem conſtitutam omnes totius prouinciæ magiſtratus, omneſque ciuitatum Principes, Cordubæ ſibi præſtò eſſent. Cui
C ab omnibus obtemperatū eſt. Conuentus ipſe Cordubenſis, retentis ſibi præſidij cauſſa duabus cohortibus, quæ Colonicæ appellabantur, Varroni portas clauſit. Carmonenſes quoque, vel præcipua totius prouinciæ ciuitas, Varronianis cohortibus, quæ præſidio relictæ erant, eiectis, & ipſi portas claudunt. Varro intellecto pleniùs totius ferè prouinciæ in Cæſarem ſtudio, Gades cum legionibus properat: verùm quorundam litteris ex itinere cognoſcit, Gaditanos Gallonio cum præſidiarijs cohortibus excedere iuſſo, vrbem atq; inſulam Cæſari ſeruare. Quæ poſtquam in exercitu Varroniano percrebuêre, ſtatim ipſo præſente & inſpiciente, altera legionum quæ cum eo erant, cui Vernacula nomen, ſublatis ſignis è caſtris ipſius ad
D Cæſarem Hiſpalim tranſit. His permotus Varro, cognito præcluſum ſibi iter in Italiam, quò proficiſci conſtituerat, Cæſari ſe cui velit legionem tradere paratum nunciat. Cæſar Sex. Cæſari, quem in id ad Varronem miſerat, tradi iubet. Tradita legione, Varro Cordubam ſe ad Cæſarem cum rationibus publicis, tam pecuniæ, quàm frumenti, & nauium quæ per prouinciam erant, confert. Cæſar dum Cordubæ biduum commoratur, omnibus pro meritis & dignitate tam ciuibus Ro. quàm Hiſpanis gratias agit. Plurimos interim & publicè & priuatim diuerſis honorum generibus proſequitur. Hinc Gades profectus, pecunias ornamentaque, quæ Varro in vſum belli è fano Herculis extulerat, in templum referri mandat: ipſumque

RES IN HISPANIA VLTERIORE CONTRA VARRONEM GESTAE.

HISPANIA VLTERIOR RECEPTA.

populum Gaditanum ciuitate Rom. donat: præfectoque prouinciæ cum A
quattuor legionibus relicto Q. Cassio, qui priùs Pompeio Hispaniam tenente Quæstor fuerat, nauibus ijs quas Gaditani iussu Varronis nuper fabricati erant, Gadibus Tarraconem, vbi ab omnibus ferè ciuitatum legationibus exspectabatur, venit. Ibi simili ferè ratione, qua priùs Cordubæ, priuatim & publicè plerisque ciuitatibus habiti honores & gratiæ. Tarracone Cæsar digressus, per Pyrenæos pedibus Narbonem, inde Massiliam venit. Dum autem Pyrenæos transit, trophæum quidem ibi constituere noluit, quòd id priùs in Pompeio notatum intellexerat: verùm in rerum à se gestarum monumentum, aram è lapide polito non procul à trophæis Pompeianis constituit. Cæsar statim vt Massiliam peruenit, cognoscit se Ro- B
mæ à M. AEmilio Lepido Prætore Dictatorem esse dictum. Massilienses autem nullis non exagitati calamitatibus, & præter priora mala, absumpto omni ferè commeatu, in extremam rei frumentariæ inopiam coniecti, fœda etiam & graui pestilentiæ lue vexati, omniq; auxiliorum spe deiecti, seriò tandem Cæsaris se potestati permittunt, armaq; omnia, & tormenta, ceterosq; belli apparatus, naues item & pecuniam, vt imperatum erat, tradunt. L. autem Domitius paucis antè diebus de Massiliensium voluntate certior factus, vsus opportunitate turbidæ tempestatis, cum tribus nauibus fugam arripuit: duabusq; ex his à Bruto interceptis, tertia, quæ ipsum vehebat, euasit. Cæsar relicto Massiliæ duarum legionum præsidio, reliquas C
in Italiam mittit, ipse ad vrbem proficiscitur. Dum hæc à Cæsare in Hispania, à legatis ad Massiliam geruntur, C. Curio, quem in Siciliam suprà cum tribus legionibus à Cæsare missum relatum est, recepta Sicilia, vt Cæsar imperarat, in Africam cum duabus legionib. & equitibus quingentis traijcit. Africam tum P. Accius Varus pro Pompeio tenebat, qui Auximo priùs à Cæsare capto, amissis cohortibus in Africam profugiens, vacuamq; propria auctoritate occupans, Tuberonem, cui ea prouincia sorte obtigerat, eò cum nauibus venientem portu atque oppido prohibuerat. L. autem Cæsar filius, qui & ipse Pompeianarum partium sectator, fortè cum decem nauibus longis Clupeæ erat, intellecto Curionis aduentu, relicta Clupea à D
proximo littore pedibus Adrumetũ, quod C. Considius Longus vnius legionis præsidio tenebat, profugit: eòdem & naues posteà subsequutæ sunt. Sed Curio præmisso rectà Vticam cum nauibus Martio, relicto ad flumen Bagradam cum legionibus C. Caninio Rebilo, ipse cum equitatu ad exploranda castra Corneliana (quem locum castris suis quàmmaximè idoneum iudicabat) proficiscitur. Dumque ibi Vari castra, quæ mille ferè passibus à Cornelianis sub ipsis oppidi muris locata erant, conspicit: simul, vt in repentino tumultu & metu hostili fieri solet, plurima vndique ex agris in vrbem agi, & conuectari videt, equitatum ad deprædandum mittit. Sexcenti equi-

CAESAR DICTATOR.

MASSILIA RECEPTA.

SICILIA RECEPTA.

RES IN AFRICA A C. CVRIONE GESTAE.

A equites Numidæ,peditesq; cccc. à Iuba Rege auxilij caussa Vticam missi, subsidio ijs rebus quæ in vrbem conuehebantur aderant,factoq; inter hos & equitatum Curionis concursu,interfecti sunt Numidæ ferè cxx.reliqui pedem referre coacti,in castra cõpelluntur. Hinc Curio ad Bagradam flumen ad reliquum exercitum reuersus,statim facta ab vniuerso exercitu acclamatione, ob rem bene gestam Imperator salutatur. Postridie cum vniuerso exercitu ad Vticam profectus, & ipse alia parte sub oppidum castra facit. Ibi dum militibus operi castrensi intentis nunciatur, maxima tum equitum tum peditum auxilia à Iuba Rege missa Vticam venire, Curio opere relicto, dum legiones explicantur præmisso equitatu, interfecta ma-

C. CVRIO IMPERATOR.

B gna peditatus Numidici parte, reliqua Regis auxilia facilè dissipat, & in fugam conijcit: ita tamen vt equitatus Regius incolumis per littora in oppidum se reciperet. Erat in exercitu Accij Vari Sex. Quinctilius Varus, qui Corfinij à Cæsare dimissus in Africam traiecerat. Is quòd Curionis exercitum magna ex parte constare sciebat ex his legionibus, quas Cæsar Corfinij deuicto Domitio, cuius tum Quæstor fuerat, receperat, hunc à duce suo alienare, militumque animos ad defectionem sollicitare conatur, religione prioris sacramẽti, cui se priùs apud Domitium & se Quæstorem obstrinxissent, simul etiam spe largitionis, si Accium sequi velint, iniecta, opportuna ad id quantum ratio temporis patiebatur, apud milites oratione

C vsus. Hæc vbi Curioni cognita, concilio super hoc aduocato, quòd militũ à se animos alienatiores, atque in alteram partem inclinatos suspicaretur, alijs alia, quæ Curioni minùs probabantur, censentibus, dimisso concilio, milites in concionem vocat, vehementiq; apud eos oratione vsus, cùm eloquentia & arte oratoria, vt & alij duo in illa Curionum familia, plurimùm valeret, ita militum animos commouit, vt offensi propter suspicionem infidelitatis, vltrò dicentem sæpè interpellare conati sint, concioneq; dimissa Curionem obtestati, vt eductos quamprimùm in prelium, suam in ducem fidem facto & opere testatam facere concederet. Hanc opportunitatem Curio non esse sibi prætereundam ratus, postridie suos in aciem producit.

D Varus ex aduerso nec ipse pugnam detrectans, suas quoq; copias in aciem deducit, media inter vtrumque valle satis exigua. Vbi ad manus ventum, primo ferè congressu fusi Acciani in castra refugiunt. Hos milites Curionis subsequuti, etiam sub ipsis castrorum portis quamplurimos cecidêre: parumq; abfuit, quin eodem impetu & castra ipsa caperentur: sed quòd ijs quæ ad oppugnationem castrorum necessaria erant, destituerentur, Curio à castris Accianis suos in castra reducit, vnico è suis, Fabio scilicet quodam Peligno, desiderato. Ex Accianis autem interfecti sunt plùs minùs sexcenti, plures vulnerati, qui simulatione vulnerum, re vera autem per timorem, in oppidum se recepêre. Ipse quoque Varus cognita totius exercitus con-

ſternatione, paucis aliquot in caſtris ad ſpeciem tantùm relictis, tertia ferè A vigilia ſilentio totum exercitum in oppidum deducit. Poſtridie quum Curio vrbem obſidere, & vallo cingere inſtituiſſet, Vticenſes ocio magis quàm bello aſſueti, animisq; à Cæſare memoria ipſius in ſe beneficiorum minus alieni, ſtatim de deditione agere incipiunt. Interea nuncius de Iuba Rege aduentante cum magnis auxiliorum copijs perterritos oppidanorum animos confirmat. Curioni autem quanquam eadem nunciarentur, ſuperioribus tamen ſucceſſibus, ſimul etiam ſecundiorib. de Cæſaris in Hiſpania rebus nuncijs in ſummam fiduciam erecto, initiò quidem minùs poterat perſuaderi, Iubam Regem quicquam aduerſus ſe auſurum. Poſteà autem certioribus auctoribus intellecto, Regem cum . xxv. millibus iam adeſſe, B Vtica relicta, ſtatim in caſtra Corneliana, vnde priùs exceſſerat, retrocedit. Hæc, quòd & vicinitate maris, naturaq; & ſitu loci, tum alioqui munitione ipſa bello ducendo quammaximè idonea eſſe videbantur, omnia bello neceſſaria huc vndique comportari iubet: legiones item duas è Sicilia, reliquumque equitatum ad ſe quamprimùm mitti mandat. Interim ex perfuga quodam falſò intelligit, non quidem Iubam ipſum, ſed Saburam præfectum eius cum modicis copijs aduentare, Regem ipſum medio itinere Leptitanorum diſcordia intellecta, domeſticis tumultibus reuocatum, in regnum reuerſum. Curio perfugæ verbis fidem adhibens, equitatum vniuerſum prima nocte ad Bagradam flumen caſtra Saburæ oppugnatum C mittit. Hic barbaros ſomnolentos, & per caſtra nullo ordine diſperſos adortus, plurimis interfectis, reliquis in fugam conuerſis, alacris tanquã re bene geſta, dum in caſtra reuertitur, Curioni, qui cum legionibus ſequebatur, occurrit. Is poſtquam cognitis ijs, quæ ab equitibus ſuis geſta erant, Saburam caſtris præeſſe ex captiuis intelligit, ignarus Regem cum iuſto exercitu ſex milium paſſuum interuallo poſt Saburam conſediſſe, quod præ feſtinatione de Rege captiuos interrogare neglexerat, tanquã ad prædam ſuos euocans, Numidas in fugam verſos cum omni equitatu perſequi properat, ne minimo quidem temporis ſpacio ad quietem militibus cõceſſo, quo ſe à vigilia præcedentis noctis, & confecti labore itineris reficerẽt, vnde & plu D rimi qui feſtinantem aſſequi nõ poterant, in itinere ſubſiſtere coacti ſunt. Iuba econtrà, intellecta ſuorum clade, ſuſpicatus Curionem ipſum cum reliquo mox exercitu adfuturũ, Hiſpanorum, Gallorumq; equitum duobus millibus, parte etiam peditum electorum Saburæ ſubſidio miſſa, cum elephantis . xl. & reliquis copijs lentiùs ſubſequitur. His confirmatus Sabura ſubſidijs, intellecto Curionis aduentu, ſimulato timore & fuga, Curionem ad ſe vlteriùs perſequendum prouocat. Poſteà, vbi confecto . xvi. milium itinere, militem Curionis perſequendo defatigatum cogitat, ſubitò è fuga ſubſiſtens, in perſequentes ſe conuertit, acieq; inſtructa, equitatũ

A in Curionem immittit. Romani, quanquam non minore studio & virtute & ipsi se ad pugnam cōpararent, quòd tamen defessos cum integris, & paucos, scilicet ducentos (reliqui enim præ lassitudine in itinere substiterant) cum plurimis decertare necesse erat, à Numidarum equitatu circumuenti, facilè cessêre. Huic accedebat, quòd Numidis, dum crebrò auxilia à Rege submittuntur, vires subinde atque animi augebantur: Romanis verò magis ac magis defatigatis, omnique auxiliorum spe destitutis, decrescebant. Curio itaq; cùm in virtute militum parùm sibi spei reliquum videret, collem qui in proximo erat, suos si possent, occupare iubet: sed hunc Saburæ equitatus, qui celeritate facilè præualebat, prior occupat. Hinc Romani in CAESARIANORVM IN AFRICA CLADES.
B summam redacti desperationem, passim fugientes, partim à Numidarum equitatu interficiuntur, partim labore & metu exanimati procumbunt. Curio monitus à Cn. Domitio, vt fuga saluti consuleret, negans se exercitui, quem suæ commissum fidei à Cæsare acceperat, deleto, superuicturum, fortissimè & ipse pugnans cadit: reliqui equites se fugæ mandant. Qui verò defatigati in itinere substiterant, conspecta procul suorū fuga, in castra perueniunt: ceteri ferè omnes interfecti. Qui verò castrorum præsidio relicti erant, conscensis per tumultū ijs quæ aderant nauigijs, in Siciliam abnauigare properant: sed pondere & multitudine hominum, qui cateruatim per summā contentionem irruebant, plura nauigia depressa periêre: hinc pauci
C in Siciliam incolumes peruenêre. Quidam qui naues conscendere dubitauerant, postridie missis legatis Varo se dedidêre. Sed hos Iuba, victoriam per se stetisse caussatus, proinde suam esse prædam dictitans, dedi sibi postulat, dispositiq; super mœnia iussu Regis crebris telorum ictibus à Numidis crudeliter confixi, miserè periêre: quidam tamē è ceteris electi à Iuba in regnū missi sunt. Curionis verò caput ad Iubam delatum, gratissimum Regi spectaculum præbuit, quòd priuatæ ipsi cum Curione intercedebant odiorū caussæ, quodque Tribunus plebis de publicando ipsius regno legem promulgarat. Iuba itaque paucis diebus Vticæ commoratus, constitutisque ijs quæ fieri vellet, cum omnibus copijs in regnum reuersus est. Ceterùm
D postquam hæc ad Pompeium in Macedoniam perlata, Iuba à Pompeio & ab his qui cum illo erant Senatoribus (qui facilè ducenti erant) plurimis priùs affectus honoribus Rex appellatur: Romæ verò à Senatu & Cæsarianis è cōuerso hostis iudicatus est, & in locum Iubæ Bocchus & Bogud, Pompeio inimicissimi, Reges declarantur. Eodem ferè tempore quo hæc gesta sunt, à M. Octauio & L. Scribonio Libone, P. Cornelius Dolabella Cæsaris legatus è Dalmatia profligatur. C. quoque Antonius, dum Dolabellæ subuenire studet, captus in mari supero, cum nauibus .XL. alijsque quamplurimis Cæsarianarum partium ducibus ad Pompeium à Libone in Macedoniam deductus est. Cæsar autem dum à Massilia ad vrbem

pro-

proficiſcitur, legionem Nonam quæ Placentiæ erat, tumultuoſiùs agere, A imperiumq; detrectare intelligit, donatiuum quod Cæſarem ſibi pollicitum dictitabant ſeditioſiùs flagitantes: quare ex itinere Placentiam aduolat, acriq; & ſeuera oratione militum inſolentiam caſtigans, interminatur legionem, à qua ſeditionis initium factum fuerat, ſe decimaturum, ægreq; tandem exoratus, in . XII . ſorte ductos animaduerti iubet: tumultuq; militari ad hunc modum compoſito, rectà Romam pergit. Poſtquã Romam venit, Dictator iam antè comitiorum habendorum feriarumque Latinarum cauſſa creatus, Dictaturam inijt, eandemque non minore modeſtia quàm clementia adminiſtrauit. Exules enim omnes, Milone ſolo excepto reuocauit. Eósq; qui lege Pompeia ambitus maieſtatis, alteriúsve criminis B rei aut damnati erant, abſoluit & reſtituit. Quodque in locum eorum qui Pompeium in Macedoniam ſequuti fuerant, necdum alij ſurrogati eſſent, magiſtratus in ſequentem annum conſtituit: Conſules autem ſe . II . & P. Seruilium Iſauricum deſignauit: Pontifices quoque & ſacerdotes in locum demortuorum ſuffecit. Populo rei annonariæ anguſtijs laboranti frumentum publicè diſtribuit. Eidemq; ære alieno prægrauato nouas petenti tabulas, quòd propter continua bella, eaq; ciuilia, magna eſſet rerum venalium & pignorum vilitas, adeò vt ne pignoribus quidem ceſſis, creditores ſibi ſatisfactum cauſſati, pecuniam inſuper creditam perſolui poſtularent: quò & debitoribus & creditoribus æquè ſubueniret, quando vtrique ab v- C troq; erat periculum, creditori ſcilicet à fraudibus debitorum, debitori verò ab acerbitate creditorum: ſimul etiam vt fidei publicæ conſuleret, ſublato nouarum tabularum timore, arbitros dedit, quorum iudicio pignora & poſſeſſiones æſtimarentur, quanti quæq; earum ante bellum fuiſſent: eæq; ſic æſtimatæ, vt creditoribus in perſolutionem æris alieni addicerentur: deductoque, ſi quid vſuræ nomine numeratum aut perſcriptum fuiſſet, quarta ferè parte, æs alienum imminutum eſt: edictoque inſuper addito, modum pecuniæ poſſidendæ ſtatuit: ne quis in auro vel argento ſignato plus ſeſtertiûm ſexagies poſſideret, quæ lex & ante aliquando lata fuerat. Prouincijs autem ſuo potiſſimùm arbitratu, quos voluit, præfecit: In his D M. Lepidum, Hiſpaniæ: A. Allienum, Siciliæ: Sex. Peduceium, Sardiniæ: D. verò Brutum, Galliæ Tranſalpinæ nouæ prouinciæ: Gallis autem Ciſalpinis Padi accolis ius ciuitatis conceſſit. His rebus in vrbe peragendis, ferijsq; Latinis, & comitijs perficiundis, poſtquam dies omnino vndecim impenſi, Dictatura ſe abdicat, Brunduſiumque rectà ad exercitum, quem præter equitatum . XII . legionum habebat, ibique conuenire iuſſerat, menſe Decembri per mediam brumam proficiſcitur. Ibique dum claſſem tranſportandis legionibus comparat & inſtruit, Veris aduentum, tempeſtatemque nauigationi opportunã exſpectare conſtituit. Pompeius interim inſtructa copio-

DICTATVRA CAESARIS.

C. IVLIVS CAESAR. II. P. SERVILIVS ISAVRIC. COSS.

PROVINCIAE DECRETAE.

A copiosissimè per anni spacium sexcentarum nauium classe, quam partim è proximis insulis, maritimisque prouincijs conflauerat, partim ipse fabricandam curauerat, magnam insuper vndique à liberis ciuitatibus, Asiaticisque Regibus & Principibus pecuniarum vim coëgerat, frumentumque quantum vel diuturno bello satis esset, sibi compararat. Et præter legiones Ro. XI. & equitum septem milia, quæ secum habebat, contractis vndique à confœderatis Regibus, vniuersaque ferè Asia, & ea Europæ parte, maximis auxilijs, copias omnes circa Macedoniam & Thessaliam in hiberna distribuerat: classe quoque in plures partes diuisa, singulis suos præfectos constituerat: ita vt nauibus Asiaticis D. Lælius cum C. Triario, Syriacis C. Cassius, Rhodijs cum C. Pomponio C. Marcellus, Liburnicis autem & Achaicis Scribonius Libo & M. Octauius, omnibus verò atq; adeò vniuersæ oræ maritimæ cum summa imperij M. Bibulus præesset. Et quò Cæsarem transitu prohiberet, per omnia ferè quę ad oram maris Ionij sunt oppida maritima, classem disponi curauerat: ita vt omne illud pelagus, quod Italiam & Macedoniam siue Epirum interiacebat, omniaq; littora Italiæ opposita, Pompeianarum nauium præsidijs tenerentur. His rebus sic constitutis, Pompeius ratus Cæsarem intentum rebus vrbanis, functionibusque consularibus, alieno anni tempore neque se, neque exercitum mari commissurum, Thessalonicæ securiùs & remissiùs quàm conueniebat, agebat. Cæsar autem quanqam ante Ver exercitum transmittere non constituisset, intellecto tamen Pompeium longiùs abesse, littoraque aduersa à M. Bibulo negligentiùs custodiri, quum celeritatem (quam sibi semper bene cessisse meminerat) si quando aliâs, vel tum inprimis magno sibi ad opprimendum Pompeium vsui esse posse intelligeret, quanquam in summa nauium inopia, neque à commeatu, reliquoque apparatu satis instructus, imò nec omnibus quidem, quas conuenire iusserat, copijs præsentibus, etiam per aduersam anni tempestatem omnino mare traijciendum censuit. Suos itaque pro concione cohortatus, secuta alacri militum acclamatione, cùm septem omnino legiones, equites verò sexcentos nauibus, D quæ fortè aderant, imposuisset, pridie Non. Ianuar. Brundusio soluens, postridie in continentem oppositam ad locum cui Pharsalia nomen, aut vt alij tradidêre, ad montes Coroneos, inter saxa & loca periculosa, tuta tamē & quieta statione, quando portus omnes ab hostibus tenebantur, suos incolumes exposuit, etiam priusquā nauigaturum vel fama nunciasset. Eædem naues eadem mox nocte cum Fufio Caleno legato Brundusium, id quod reliquum erat militum transportaturæ, remittuntur. Sed hæ cùm solutis tardiùs quàm Cæsar imperarat anchoris, in M. Bibulum, qui Corcyrā cum centum & decem nauibus tenebat, incidissent, ab eodem interfectis nautis, nauiumq; magistris, XXX. ex his incensæ sunt, indignante nimirum

CAESARIS IN MACEDONIAM TRAIECTVS.

Bibulo, se vacuis, non onustis, quod sperabat, occurrisse: quare arctioribus A deinceps custodijs portus omnes & stationes à Salonis ad Orici vsque portum occupari iubet. M. interim Octauius, quem Liburnicis & Achaicis nauibus à Pompeio præfectum suprà retulimus, postquam tentatis sollicitatisq; Dalmatarum finitimorumq; populorum animis, Hissanos, qui paruam in ora Dalmatica insulam incolebant, à Cæsare in Pompeij studia pertraxisset, quum Salonenses inconcussa aduersus spem & metum in Cæsarem fide, in sententia perstare videret, oppidum ipsorum quinis castris circundatum oppugnare aggreditur: sed oppidani quum nihil sibi ad summam constantiam reliqui facerent, quominus in extremis rei frumentariæ angustijs, & maxima suorum paucitate, vel diuturnam obsidionem fortissimè sustinerent, tandem manumissis seruis puberibus, eruptione facta B Octauium quinis castris exutum, magna edita strage, cum suis qui cladi superfuerant, in naues fuga se recipere, atq; inde Dyrrachium ad Pompeium fugere cogunt. Cæsar autem statim vt in Macedoniam appulit, ne animum à conditionib. pacis alienum habere videretur, L. Vibullium Rufum vnum ex præfectis Pompeianis, quem bis in suam redactum potestatem dimiserat, magniq; à Pompeio fieri sciebat, cum mandatis de pace ad Pompeium mittit: nuncians paratum se vel intra triduum exercitum omnem dimittere, modò idem se facturum Pompeius iurare velit: conditiones autem pacis non alias cupere, quàm quas Senatus ipse populusq; Ro. præscripturus sit, additis alijs plerisque, quæ ad persuadendum Pompeio videbantur q̃ accommodatissima. Ceterùm Rufus, quòd Pompeium de Cæsaris C in Macedoniam aduentu certiorem fieri magni interesse crederet, magnis nocturnis diurnisq; itineribus ad Pompeium contendens, neglectis Cæsaris de pace mandatis, Cæsarem cum exercitu iam in Macedoniam appulisse nunciat. Pompeius tum fortè ex Candauia Dyrrachium iter habebat: interim intellecto ex Rufo Cæsaris aduentu Appolloniam prior occupare properat. Cæsar autem eodem quo appulerat die Oricum per angustias & asperitates collium profectus, iubentibus oppidanis, qui se magistratui populi Rom. portas clausuros negabant, à L. Torquato, qui Oricum cum D præsidio Pompeiano tenebat, traditis clauibus oppido receptus est. Hinc extemplò postquam Appolloniam venit, negantibus itidem Appolloniatibus se aduersus Consulem populi Ro. arma sumpturos, fugiente L. Straberio, qui oppidum pro Pompeio præsidio tenebat, ab oppidanis, missis obuiam legatis, admissus est. Nec dubitauêre Bellidenses, Amatini, finitimæque ciuitates, totaque adeò Epirus, missis statim legatis, Cæsaris se fidei & imperio permittere. His Pompeius mox intellectis, cum vniuerso exercitu, itinere nec per diem nec per noctem intermisso, non tam proficiscentis, quàm fugientis specie Dyrrachium velocissimè contendit.

ORICVM RECEPTVM.

APPOLLONIA RECEPTA.

EPIRVS RECEPTA.

A Eôdem ex aduerſo pari contentione exercitum ducit Cæſar: prior tamen Pompeius Dyrrachium peruenit, caſtriſq; prope oppidum muniri iuſſis, conſternato metu vniuerſo exercitu, primus omnium Labienus (qui à Cæſare ad Pompeium defecerat) iurat ſe quamcunque Pompeij fortunam ſequuturum, nulloq; caſu ipſum deſerturum: idem cum Tribunis & Centurionibus etiam omnis addito iureiurando pollicetur exercitus. Cæſar autem intellecto Pompeij ad Dyrrachium aduentu, omnem vlteriorem feſtinationem ſuperuacaneam ratus, ad Apſum flumen caſtra ponit, reliquarum ibi copiarum, quas Brunduſij reliquerat, aduentum ſub pellibus per reliquum hiemis exſpectaturus. Mox & Pompeius tranſmiſſo Apſo,
B caſtra haud procul à caſtris Cæſaris locat. Quidam tradidêre Cæſarem pertæſum, quòd reliquæ copiæ ex Italia non adducerentur, quodq; propter hiemis ſæuitiam, & propter Bibulum, qui mare ſuis nauibus tenebat, ne nuncij quidem ad ſe perferrentur, ſtatuiſſe conſcenſo nauigio ſpeculatorio duodecim remorum, ſeu ſcapha piſcatoria, ſeruili tectum habitu in Italiam ad exercitum traijcere: ceterùm quum enauigato fluuio ad oſtium, quo ſe fluuius in mare exonerabat, ventum eſſet, fluctuſq; marini vento per noctem è mari coorto aduerſi contra flumen violentiùs propellerentur, ita vt gubernator, quũ fluctus marinos & procellas ne maximo quidem labore ſuperare poſſet, retrocedere cogeretur, Cæſarem detecto capite, apprehen-
C ſaq; gubernatoris dextra dixiſſe: Bono animo eſto, fortiterque vel contra tempeſtatem perge, Cæſarem enim Cæſariſq; fortunam comitem vehis. tum gubernatorem & remiges ſumpta fiducia, maioribus longè quàm anteà viribus, contra impetum fluctuum & tempeſtatem connixos: ceterùm cùm Cæſar laborem omnem incaſſum ſuſcipi videret, nauemq; ſuperato oſtio fluminis, quò magis in altum veheretur, hòc maioribus obijci vndarum marinarum periculis, quanquam inuitus, gubernatori curſum flectere permiſit, ventoque vſus ſecundo, aduerſo fluuio, mox in caſtra relatus eſt, amicis omnique adeò exercitu temeritatem tanti ducis accuſantibus. Quumq; is conatus Cæſari parùm ſucceſſiſſet, Poſtumium cum litteris ad
D Antonium, Calenum, & Gabinium mittit, quibus ſinguli ipſorum exercitum quamprimùm traducere iubebantur: additis & ad exercitum litteris, quibus quotquot vellent Poſtumium ad ſe reuertentem ſequi iubebat, ſi modò duces metu hoſtium, aut tempeſtatis, imperata exequi cunctarentur. Hæc alij prodidêre. Cæſar autem ipſe auctor eſt, Calenum poſtquam iam cum legionibus & equitibus portu Brunduſino ſoluiſſet, vt Cæſar ipſe imperarat, mox eiuſdem litteris monitum, omnia latè littora & portus à Pompeianis obſideri, proinde cautiùs appelleret, conuerſis velis in portum Brunduſinum, vnde egreſſus erat, ſe recepiſſe, nauibus omnibus ſaluis, vna excepta, quæ præter Caleni mandatum longiùs euecta, atque ad Oricum

 delata,

delata, à Bibulo capta expugnataq; est, vectoribus ad vnum crudeliter interfectis. Bibulus interea, quemadmodum Cæsarem omnibus portubus, & toto mari excludebat, non secus ipse, Cæsarianis præsidijs omnia passim littora & portus tenentibus, omni aditu continentis interclusus, lignatione, pabulatione, & aquatione prohibebatur. Hinc in maximas rerum necessariarum coniecti angustias Bibulus & Libo, qui se Bibulo iunxerat, simulatione facta, velle se maxima quædam de pace inter partes Cæsari exponere, colloquium à Man. Acilio & Statio Murco Cæsaris legatis petunt, induciasq; dierum aliquot in id concedi postulant. Inducijs concessis, Cæsar à legatis per litteras accitus, à Butroto relicta legione, cum qua ad recipiendas vlteriores ciuitates, expediendamq; rem frumentariam profectus fuerat, ad Bibuli postulata Oricum se quamprimùm confert. Vbi ad colloquium ventum, Cæsar postquam videt à Pompeianis nihil adferri, quod ad spem pacis faceret, ijsq; quæ à se pro compositione adferrentur à Bibulo & Libone ad Pompeium reiectis, hoc vnum eo colloquio agi, vt prolatis inducijs dum Pompeius horum certior fieret, Bibulus & Libo angustijs & necessitatibus rerum necessariarum, quibus maximè apud ipsos laborabatur, intereà se explicarent, negatis vlterioribus inducijs, animum ad priora belli consilia cõuertit. Bibulus haud multò pôst ex morbo, quem ex frigore, multoq; labore contraxerat, moritur: nec quisquam in eius locum cum summa imperij suffectus est. Vibullius autem Rufus, quem à Cæsare cum mandatis de pace ad Pompeium missum retulimus, sedatis tum demùm repentini Cæsaris aduentus tumultibus, quæ de pace à Cæsare in mandatis habebat exponere orsus, à Pompeio interpellatus, plura loqui prohibetur: negante Pompeio, ne vita quidem sibi, aut ciuitate opus esse, quam non nisi beneficio Cæsaris habere posse videretur. His posteà ad Cæsarem perlatis, Cæsar vsus opportunitate situs castrorum, quum medio tantùm inter sua & Pompeij castra Apso flumine, quotidiana ferè inter se milites vtrinque colloquia haberent, P. Vatinium ad ripam, ea quæ ad pacem pertinerent, palàm pronunciare iubet. Hinc instituto in sequentem diem altero inter Vatinium & A. Varronem de pace colloquio, postquam frequentes vtrinque in maximam pacis exspectationem erecti conuenissent, altercatione inter T. Labienum & Vatinium orta, tela vndique incertis auctoribus interiecta, vulneratis non paucis, sermonem institutum interrupêre, simul etiam omnem spem pacis in posterum præcidêre, Labieno corram omnibus exclamante: Nisi capite Cæsaris relato, spem pacis nullam superesse. Libo autem mortuo iam Bibulo, Orico relicto, cum classe quinquaginta nauium, insulam portui Brundusino obiectam, qua necessariò Cæsarianis transitus erat occupat. Huc cùm inexspectatus appulisset, partemq; suorum per noctem in terram descendere iussisset, plurima nauibus Cæsa-

A Cæſarianis & præſidijs terreſtribus damna intulit: tantaq; fuit loci opportunitas, vt Libo Pompeio nunciaret, reliquas naues ſubduci poſſe, ſe vel ſolum cum ſua claſſe, ne reliquæ legiones Brundufio ad Cæſarem perducerentur, facilè prohibiturum. Verùm Antonius, vna è quinque quadriremibus Libonianis, quæ duas ſuas triremes incautiùs perſequebantur, capta, reliquis quattuor in fugam verſis, Libonem obſidionem portus Brundufini relinquere coëgit. Cæſar intereà hieme iam multùm inclinata, videns id quod ſupererat exercitus etiam poſt menſes plures, quàm ipſe appulerat, non ſubmitti, tarditatem ſuorum litteris aſperiùs ſcriptis increpat, addito, vt primo quoque tempore & vento ſecundo ad ſe cum legionibus B traijciant. Antonius igitur & Calenus, cùm milites vel aduerſus quoduis diſcrimen pro ſalute & dignitate Cæſaris animatiſſimos nauibus impoſuiſſent, Auſtro vſi ſecundo, altero die quàm è portu Brunduſino ſoluiſſent, Dyrrachium Appolloniamq; præteruecti, fruſtrà perſequente Q. Coponio, qui Dyrrachinũ portum cum nauibus Rhodijs tenebat, Nymphæum portum milibus paſſuum tribus vltra Lyſſum cum omnibus nauibus appellunt, duabus exceptis, quæ tardiùs conſequutæ, ignaræ quò reliquæ curſum vertiſſent, quum per noctem anchoris iactis medio mari ſubſtitiſſent, poſtridie ab Octacilio Craſſo, qui Lyſſo præerat, data fide in deditionem acceptæ ſunt. Vna earum tyrones ducenti viginti vehebantur, hi ad Octa- C cilium perducti, contra fidem iuriſiurandi ad vnum interfecti ſunt. altera veteranos exceperat: hi dum ſe de conditionib. deditionis deliberare ſimulant, protracto longiùs ſpacio à gubernatore in proximum littus expoſiti, poſtridie immiſſis in ſe ab Octacilio .cccc. equitibus præſidiarijs, cùm ſe fortiſſimè defenderent, paucis interfectis, integri ſe ad ſuos recepêre. Antonio autem vixdum portum Nymphæum cum nauibus ingreſſo, Auſter ſubitò in Africum verſus, tutiſſimam Cæſarianis intra Nymphæum ſtationem præbuit, & ex aduerſo Rhodiam Coponij .xvi. nauium conſtratarum claſſem ita exagitauit, vt ne vna quidem ſeruata, naufragio ſimul omnes perierint: remiges propugnatoresque, pars fluctuum violentia ſco- D pulis illiſi periêre, pars ab Antonianis capti, ad Cæſarẽ perducti, ab eodem dimiſſi ſunt. Antonius autem, Octacilio propter metum relicta Lyſſo ad Pompeium fuga dilapſo, à Lyſſanis oppido receptus, ad reliquos milites cũ equitatu traducendos naues in Italiam mittit: Cæſariq; quibus locis milites expoſiti eſſent, numerumque à ſe tranſuectorum nunciat. Hæ erant legiones veteranorum tres, tyronum verò vna, equites octingenti. Hæc vbi & Pompeio & Cæſari intellecta, motis ſimul eodem die à flumine Apſo caſtris, Cæſar quidem Antonio ſe quamprimùm iungere ſtudet: Pompeius verò Antonio occurrere, totiſq; cum eo viribus, antequam Cæſaris copiæ accederent, confligere, eumq; ex inopinato opprimere ſummoperè cupie-

LYSSVS RECEPTA.

 cupie-

cupiebat. Quare dum neuter ſibi quicquam ad extremam feſtinationem reliqui facit, Pompeius quidem, quòd maioribus vteretur viarum compendijs, prior ad Antonium peruenit. Ceterùm Antonius de Pompeij aduentu certior factus, exſpectato Cæſaris aduentu, in poſterum diem caſtris ſe cõtinuit. Pompeius autem veritus à duobus ſe interclusum iri exercitibus, relicto priore loco caſtra ad Aſparagum Dyrrachinorum munit. Per id tempus Scipio Pompeij ſocer, qui ad bellum Parthicum cum legionibus miſſus fuerat, litteris Pompeij reuocatus, è Syria per Macedoniam ad Pompeium properabat. Cæſar autem aduentu militum Antonianorum magna exercitui ſuo acceſſione facta, legionem quam Orici tuendæ oræ maritimæ cauſſa habebat, deducit, cohorteſq; tres præſidio vrbis cum Caninio legato relinquit. Interim Theſſali & AEtoli miſſis legatis, Cæſaris imperatis ſe parere velle nunciant. Idem & Menedemus princeps eius partis Macedoniæ quæ Libera appellatur, legatis ad Cæſarem miſſis pollicetur. Cæſar itaque L. Caſſium Longinum cum legione tyronum, quæ vigeſima ſeptima appellabatur, & equitibus ducentis in Theſſaliam, C. autem Caluiſium Sabinum cum cohortibus quinque, pauciſq; equitibus in AEtoliam, Cn. verò Domitium Caluinum cum duabus legionibus, & equitibus quingentis in Macedoniam mittit. Caluiſius pulſis præſidijs Pompeianis, ſtatim ab omnibus magno animorum voluntatumque conſenſu, per vniuerſam AEtoliam & Acarnaniam exceptus eſt. Caſſio & Domitio in occupanda Theſſalia & Macedonia aliquanto plus exhibitum negocij, tum propter diuerſa duarum in Theſſalia factionum ſtudia, quarum vna, cuius caput Egeſaretus, homo veteris potentiæ, rebus Pompeianis ſtudebat: altera verò duce Petreio primæ nobilitatis adoleſcente, Cæſarianas partes ſequebatur: tum quòd Scipio è Syria paulò antè cum exercitu in Macedoniam venerat, qui Caſſium Theſſalia, Domitium Macedonia aliquandiu prohibuerat: ſed & hæ tandem Cæſari ceſſère. Cn. quoque Pompeius Magni filius, cui claſſis AEgyptia commiſſa erat, per id tempus tentata Orici oppugnatione, quattuor è Cæſarianis nauibus, quæ ibi in ſtatione erant abductis, reliquis incenſis, relictoq; D. Lælio Aſiaticæ claſſis præfecto, qui commeatus in Oricum inferri prohiberet, Lyſſum inde profectus, triginta quoq; onerarijs nauibus, quas Antonius ſecum ex Italia adduxerat, ignem inijcit, oppidoq; per triduum fruſtrà oppugnato, diſcedit. Cæſar cognito Pompeium ad Aſparagum conſediſſe, capto ex itinere Parthinorum oppido, ad Pompeium cum omnibus copijs peruenit: quem vbi facta à ſe poteſtate pugnæ caſtris ſe continere videt, Dyrrachium, quò Pompeium omnem belli apparatum contuliſſe intellexerat, magno circuitu, anguſtoq; & difficili itinere exercitum ducit. Eôdem poſtridie & Pompeius proficiſcitur. Ceterùm Cæſar ſuperatis magna militum feſtinatione, perque itinerum

AETOLIA ET ACARNANIA RECEPTAE.

THESSALIA ET MACEDONIA RECEPTAE

PARTHINI CAPTI.

A nerum compendia difficultatibus, Pompeium præuenit, castraq; ad Dyrrachium ponit. Pompeius dum se Dyrrachio interclusum videt, loco quodam edito iuxta mare, cui Petra nomen, quo nauibus etiam quouis flante vento aditus perquàm facilis erat, castra locat: eoque commeatus ex Asia, proximisq; vndique prouincijs nauibus conferri iubet. Cæsar autem cùm re frumentaria angustiùs vteretur, littoribusq; omnibus arcta Pompeianarum nauium custodia obsessis, cõmeatus mari non satis commodè subuehi possent, Quinctilium & L. Canuleium in Epirum rei frumentariæ caussa mittit: frumentaque vndique è finitimis locis comportari iubet: & quò minore à Pompeianis equitibus periculo subueherētur, dispositis per B colles, qui plurimi circum castra Pompeij erant, castellis, ductisque de castello in castellum munitionibus, simul equitatum Pompeij quàm angustissimo spacio continere, & pabulatione intercludere studebat. Spacium quod Cæsar munitionibus suis circumuallare conatus erat, mille ducentorum stadiorum fuisse ferunt. Pompeius ex aduerso, vt quamplurimùm spacij maximo circuitu occuparet, pabulatione item laxiore vteretur, pariter & Cæsarem quàm latissimè distineret, quattuordecim in circuitu milia passuum complexus. XXIIII. castella constituit. Dum hæc vtrinque opera perficiuntur, Pompeio rem iusto prælio cõmittere recusante, crebris hinc inde leuioribus prælijs certatum est. Cæsariani verò à sagittarijs funditori-C busque, quos Pompeius plurimos habebat, valde infestabantur, adeò vt præ multitudine telorum, quæ vndique immittebantur, vix in opere consistere possent. Præterea consumpto iam omni ferè frumento, hordeo deinceps, leguminibus, & panico, cuius feracissima Epirus, se sustentabant. Erat & radicis genus Chara dictum, quod affatim suppetebat, ex hoc admisto lacte panes pinsebant, atq; his frugum inopiam subleuabant. Hinc Pompeianis in quotidianis colloquijs famem exprobrantibus, à Cæsarianis responsum est: Citiùs arborum radicibus victuros, quàm Pompeium è manibus dimissuros. vnoq; è panibus his ad Pompeium delato, ferunt Pompeium miratum obstinatam Cæsarianorum patientiam, ingemuisse, & di-D xisse: Cum feris sibi, non cum hominibus negocium esse. vetuisseque panem illum militibus suis ostendi, ne constanti hostium tollerantia animi suorum frangerentur. In castris cõtrà Pompeianis non minore pabuli atq; aquæ inopia laborabatur: Cæsar enim flumen & riuos qui per castra Pompeij in mare deferebantur, aut auerterat, aut obstruxerat: ita vt præter equos, & reliqua ferè omnia iumenta deficiente aqua & pabulo interirent, castraq; fœdo cadauerum odore inficerentur: hinc aduersa militum in castris Pompeianis valetudo. Inter hæc crebris vtrinque, vt alterutri partium se offerebat occasio, commissis prælijs, Cæsar cognito sagittarios Pompeianos indicio ignium nocturnorum iuuari, ad tela in cohortes suas, quæ ad mu-

munitiones excubabant, certiùs conijcienda, vt hostem falleret, ignes di- A
uerso ab excubijs loco fieri iubet: quumque in spem Dyrrachij occupandi venisset, P. Sulla legato cum parte copiarum ad castrorum custodiam relicto, Dyrrachium contendit. Sed ibi in angustias locorum coniectus, hostibus à tergo irruentibus, pugnaque & alijs duobus ibidem locis ancipiti Marte commissa, quanquam plurimis Pompeianorũ interfectis, non paucos tamen è suis desiderauit. Pompeius autem Cæsare iam digresso, eodem die tria simul Cæsaris castella, manus distinendæ caussa, oppugnare adortus, ab vno quidem superuentu P. Sullæ legati pedem referre coactus est, ab altero verò opera Volcatij Tulli, impetu totius legionis per trium cohortium virtutem facilè retuso, repulsus est. Sed hi qui tertio castello insulta- B
bant, à Germanis, qui munitiones Cæsarianas egressi Pompeianorum plurimos ceciderant, ab oppugnatione recedere compulsi sunt. Et nisi Sulla, memor se ad vim propulsandam, non item ad inferendam relictum esse, Legati per absentiam Cæsaris, quàm Imperatoris munere fungi maluisset, dum suos Pompeianis loco pulsis acriùs instantes signo dato reuocat, poterat eo die debellatum videri. Sic sex eo die prælijs commissis, tribus apud Dyrrachium, tribus item apud munitiones, è Pompeianis præter euocatos, manipulares, & Centuriones, duo in vniuersum milia cæsa: signa autem militaria sex relata traduntur. è Cæsarianis verò .xx. omnino desiderati sunt: omnibus tamen qui intra castellum erant frequenti sagittarum iactu C
saucijs, quarum .c. ac. xxx. milia intra vallum reperta sunt. Porrò insignis in superioribus prælijs Sceuæ Centurionis virtus emicuit, cuius scutum ccxxx. vel vt alij. cxx. telorum ictibus perforatum ad Cæsarem delatum est. Quem Cæsar in præmium fortitudinis, seruatiq; sua potissimùm opera castelli, milibus æris ducentis donatũ, ab octauis ordinibus ad primipilum traduxit: ipsamque cohortem duplici stipendio, frumento, alijsque donis militaribus largissimè prosequutus est. Pompeius autem castra maioribus longè quàm anteà operibus munire aggreditur. Non minori ex aduerso diligentia & cõtentione Cæsar, Pompeij equitatum nouis operibus, alijsq; castellis locis opportunis quotidie excitatis, quàm angustissimè cõcludere, D
pabulationeq; prohibere conatur: receptaque, vt suprà commemoratum est, per Caluisium Sabinum & Cassium Longinum AEtolia & Acarnania, Q. Fufium Calenum cum ijsdem in Achaiam mittit. Hic præter Delphos, Thebas, & Orchomenum, & alias plerasque Achaiæ ciuitates partim vi in potestatem redigit, partim missis legatis Cæsari conciliat. Cæsar dum hæc geruntur, non minùs quàm anteà vnquam pacis studiosus, intellecto Scipionem in Macedoniam venisse, Clodium suum & Scipionis familiarem, cum litteris & mandatis de pace ad Scipionem mittit. Ceterùm primis diebus admissus, posteà à Scipione reiectus, re infecta ad Cæsarem reuersus

RES AD DYRRACHIVM GESTAE.

CIVITATES ACHAIAE RECEPTAE

A uersus est. Sub id tempus fratres fortè duo Allobroges Roscillus & AEgus, quorum fideli promptaq; opera Cæsar bellis superioribus vsus fuerat, apud Cæsarem à suis de stipendio equitum auerso postulati, quanquã secretò, & verbis leuioribus à Cæsare castigati, indignati tamẽ, cum aliquot ex popularibus, quàm maximas poterãt priùs pecunias mutuati, tanquam ijs quos defraudauerant satisfacturi, plurimis item equis coëmptis, primi Cæsarianorum à Cæsare ad Pompeium transfugiunt. Ex his Pompeius postquam pleraq; de Cæsaris consilijs, munitionibusq;, & situ castrorum didicisset, eruptionis consilium, quod iam antè ceperat, in effectum deducere constituit. Magnum itaque militum leuis armaturæ & sagittariorum B numerum, ad eam Cæsarianarum munitionum partem mittit, quæ mari admodum propinqua, quàm longissimè à maximis castris, prætorioq; Cæsaris aberat. Huic Lentulus Marcellinus cum legione præerat. Hanc igitur Pompeius omni vi oppugnare aggreditur, ita vt edita magna strage, iam castris ipsius Marcellini immineret, Marcellinianis cohortibus maximo terrore consternatis. Verùm M. Antonius deductis è proximo & superiori præsidio .XII. cohortibus, Pompeianorum impetum nonnihil repressit, Marcellinianosq; simul metu liberauit. Eôdem mox Cæsar significatione periculi procul per castella fumo facta, subsidio cum aliquot cohortibus venit, castraq; ad mare iuxta Pompeium muniri iubet. Quibus iam com- C munitis, Cæsari à speculatorib. nunciatur, cohortes quasdam & signa, quæ procul intuentibus legionis speciem præbebant, in vetera castra inferri: cuius legionis, vti putabat, opprimendæ studio, quum Cæsar cohortes fortè .XXXIII. diuerso itinere ad castra deduxisset, primo quidem insultu deturbatis à vallo Pompeianis, occupatisq; castris maioribus, in castellum, quod intra maiorum castrorum munitiones erat, repulsis, magna posteà statim fortunæ commutatione vsus est. Nam dum sui munitionum perplexitate ignorantiaq; locorum impliciti, incerti per maiora castra diu errant, Pompeio cum legione suis subsidio veniente, simul etiam Pompeianis spe subsidij superuenientis eruptionem per Decumanam portam facientibus, tur- D batis ordinibus, omnia cæde & fuga latè complentur, vel ipsis signiferis inter fugiendum signa proijcientibus, equitibusq; dimissis equis, pedibus se in fugam cõijcientibus, quanquam Cæsare cùm manu tum verbis fœdam suorũ fugam incassum sistere adlàborante. Qua in re non minimùm mortis discrimen subierat, dum signifer, quem è fuga violentiùs manu iniecta retrahere conatur, cuspide signi intentata, ni se dimitteret, exitium ipsi minatur: sed scutiger ipsius, excepto ictu, cæsoq; signifero, periculum ab Imperatore auertit. Poterat Pompeius ea victoria finẽ huic bello imposuisse, nisi metu insidiarum, quòd vallum castrorum Cæsarianorum incustoditũ intellexerat, ex Labieni consilio illis qui circa munitiones intra & extra val-

lum dispersi vagabantur, cædendis immorari, q̃ fugientibus instare, castraq; A
Cæsaris inuadere potiùs duxisset. Hinc Cæsar postq̃ in castra venit: Nescire
Pompeium vti victoria pronunciauit, eo enim die, si quando aliâs potuisse
se superari. Cæsi sunt duobus his vnius diei prælijs è Cæsarianis milites Ro.
nongenti & sexaginta, equites verò quadringenti: Tribuni militũ decem,
Centuriones . XXXII. in quibus & Sceua ille à quibusdam refertur. Præter
hos è socijs auxilijsq; quamplurimi, vt numerus occisorum in vniuersum à
plerisque tradatur quattuor milium eò ampliùs: signa verò militaria capta
.XXXII. Hinc Pompeius re feliciter gesta, Imperator à militibus consalu-
tatus est. Captiui autem Labieno poscenti à Pompeio donati, corã reliquo
exercitu producti, verbisq; contumeliosis & probrosis à Labieno compel- B
lati, crudeliter ad vnum omnes interfici iussi sunt. Pompeius his successib.
supra modum elatus, deinceps non tam de bello, quàm de victoria cogita-
bat: eaq; quæ feliciter à se confecta erant, Regibus & ciuitatib. confœderatis
etiam in maius & multò inflatiùs perscribebat, suę cuncta virtuti, fortunæ
nihil tribuens: id quod supererat, vel se cessante facilè confectum iri stultè
credens. Cæsar è conuerso, post noctem per summã mœstitiam exactam,
conuocatis postridie in concionem militibus, ea quæ acciderant, æquo ani
mo, & fortiter ferre hortatur, néue rebus aduersis animis deijciantur, mo-
net: cõmemoratisq; superioribus omnibus secundis prælijs, in quibus forti
& fideli ipsorum opera vsus fuerat, docet non eandem semper esse Martis C
aleam: quicquid hîc acceptum cladis, non suæ aut militum culpæ, quando
à se in nullo peccatum aut erratum esset, sed fortunæ potiùs iniquitati acce
ptum ferri debere, & calamitatem præsentem virtute in posterum reparan
dam. Hac absoluta oratione, tanta vniuersum exercitũ admissæ culpæ corri
puit pœnitentia, tantusq; fuit dedecoris accepti pudor, vt ipsi milites sibi mi
nùs ignoscẽtes, vltrò decimationis exemplum in se deposcerent. Quod quũ
Cæsar militibus se cõdonare diceret, crescente cum lenitate Cæsaris militũ
verecundia, in signiferos saltem aliquot, quorũ potissimùm culpa ea clades
accepta videbatur, quòd illi cõuersis præproperè signis fugæ initium dedis-
sent, animaduerti petunt, vt horũ saltem supplicio totius exercitus purgetur D
infamia. Quos Cæsar ignominia notasse, & è gradu militiæ mouisse conten
tus, quum grauiorem animaduersionẽ remisisset, tanta est iniecta militũ
animis cum dolore alacritas, vti abolendi prioris dedecoris studio, statim se
in hostem duci, facta vnanimi cõclamatione postularent, addito iureiuran
do, aut vniuersos morituros, aut victores prælio excessuros. Idẽ præter pro-
miscuam militum turbam, & amici primorumq; ordinum quidam Cæsari
persuadere conantur, præsentiq; militum promptitudine vti, & rem prælio
cõmittere, monent. Cæsar ad hæc, se tempore magis opportuno militũ in
se studia periclitaturũ respondit: sed hoc in se animo semper esse pergerẽt.
Atque

POMPEIVS IMPERATOR.

A Atque hæc quidem Cæſar apud milites, priuatim autem apud amicos errorem ſuum non diſſimulauit, quòd caſtra ad Dyrrachium vbi Pompeio omnia parata & inſtructa erant poſuiſſet, & non potiùs aliò inde in maiores difficultates & anguſtias abſtraxiſſet. Mutatis igitur ex hoc belli conſilijs, habita priùs ſauciorum & ægrorum cura, omnibus quæ exædificarat caſtellis munitionibusq; concrematis & diſiectis, præmiſſisq; prima nocte rectà in Appolloniam cum vna legione impedimentis, reliquoq; exercitu, præter duas legiones, impedimenta ſubſequi iuſſo, ipſe haud multò pòſt conclamatis ex militari inſtituto vaſis, ne fugæ magis quàm profectionis ſpeciem daret, cum duabus legionibus nouiſſimum agmen citato expedi-
B toq; itinere conſequitur. Cognito Cæſaris diſceſſu Pompeius, nulla interpoſita mora, cum omnibus copijs ad Cæſarem inſequendum caſtris egreſſus, equitatum præmittit, qui Cæſarianos ad Genuſium flumen aſſequutus, tranſitu fluminis nouiſſimum agmen impedire conatur. Sed prælio inter equitatum Cæſaris & Pompeij commiſſo, Pompeianisq; loco pulſis & profligatis, Cæſar cœpto pergit itinere, inhærente aſſiduè veſtigijs ſuorũ Pompeio. Ceterùm interiecta in exercitu Pompeij mora, quòd Pompeiani ad vetera ad Aſparagum caſtra, quæ in proximo erant, ſarcinas ibi relictas repetituri diuerterant, præcurrente continuis magnisq; itineribus Cæſare, quarto demùm die inſequendi finem Pompeius facit. Cæſar quum Appol-
C loniæ ex itinere ſubſiſtens, reficiendis curandisq; militibus, ſtipendio item perſoluendo temporis quantum ſatis erat, impendiſſet, præmiſſis ad Cn. Domitium, quem in Macedoniam ab ipſo miſſum retulimus, de ſuo aduentu nuncijs, Appollonia, Lyſſo, Orico præſidijs aliquot cohortium firmatis, per Epirum & Acarnaniam in Macedoniam ad Domitio ſuccurrendum, ſi fortè hunc Pompeius peteret, contendit. Eôdem & Pompeius Scipioni à Cæſare metuens, per Candauiam exercitum ducebat. Cæſari verò ad Eginium, quod eſt oppidum Theſſaliæ oppoſitum, cum exercitu occurrit Domitius: ita coniuncto exercitu Gomphos, quod Epiro venientibus primum ſe Theſſaliæ oppidum offert, Cæſar peruenit. Oppidani qui priùs
D ſe & ſua per legatos Cæſari permiſerant, conuerſis cum fortuna Cæſaris animis, auctore Androſthene Prætore Theſſaliæ, aduerſam Cæſaris fortunam aſpernati, Pompeianorum ſucceſſuum fautores, portis Cæſari præcluſis, præſidium à Pompeio exſpectabant. Quare Cæſar indignatus, cùm oppidum altiſſimis mœnibus cinctum, eodem quo venerat die, poſt horam nonam oppugnare cœpiſſet, ante Solis occaſum captum, militibus diripiendum conceſſit: motisque inde extemplò caſtris, præuenta etiam rei à ſe ad Gomphos geſtæ fama, Metropolim peruenit. Metropolitæ intellecto ſtatim è captiuis, quos Cæſar ad muros produci iuſſerat, Gomphenſium caſu, portas quas & ipſi iiſdem de Cæſare rumorib. permoti clauſerant, aperiunt.

GOMPHI RECEPTI. METROPOLIS RELIQVAE'QVE THESSALIAE CIVITATES RECEPTAE

Qui ab omni iniuria à Cæſare conſeruati,ceteris Theſſaliæ ciuitatibus,La- A
riſſa excepta,quam Scipio validiſſimis exercitus ſui præſidijs occupabat,vt Cæſaris ſe poteſtati & imperio ſubmitterent,facilè perſuaſere. Cæſar itaq; Gomphis,Metropoli,alijsq; Theſſaliæ ciuitatibus receptis,ſeptem omnino dierum iter emenſus,locum pabulationi idoneum in agris Pharſalicis nactus, Pompeij aduentum exſpectaturus caſtra ibidem locat. Haud multò pòſt & Pompeius in Theſſaliam ad Scipionem peruenit: vbi habita pro ſuo & pro Scipionis exercitu oratione, poſtquam ſuis militibus pro opera proximis prælijs ſtrenuè nauata,gratias egiſſet, Scipionis quoque milites eiuſdem cum ſuis prædæ & victoriæ participes fore pronunciat: iunctisq; cum Scipione caſtris . xxx . haud ampliùs à Cæſare ſtadijs , & ipſe ad Pharſalum B
conſedit: imperijque honorem ſibi cum Scipione ſocero communem eſſe voluit,ita vt & ipſi claſſicum æquè vt Pompeio caneretur,alterumq; prætorium tenderetur. Sic auctis non mediocri acceſſione,duplicatisq; copijs, magna in caſtris Pompeianis ſecuritas & fiducia, nec alij ſermones, quàm de præmijs, honoribus, ſacerdotijs, magiſtratibusq; in proximum annum petendis: præterea de domibus,bonisq; eorum qui partes Cæſaris ſequuti fuerant,diuidendis : atque adeò de ipſo Cæſaris Pontificatu maximo, contendentibus ſuper eo,non ſine acerbiſſimis verborum contumelijs,Scipione, L. Domitio, & Lentulo Spintere. Agebatur præterea de iudicijs,multationibus, & ſupplicijs eorum, qui vel Cæſaris partes ſequuti fuerant, vel C
neutrarum partium Romæ remanſerant. Hæc ferè atque his ſimilia tam inter milites,quàm ipſos duces, quotidianis in exercitu Pompeiano colloquijs & ſermonibus agitabantur, non tam ſollicitis omnibus, quî bellum cœptum conficerent, quàm ad quem modum victoria quaſi iam parta vti deberent. Pompeius ipſe,quòd compertum haberet,Cæſarem tum à re pecuniaria minùs inſtructum, tum etiam commeatibus deſtitui, valetudine præterea graui & peſtilenti ex victus inſolentia contracta,exercitum ipſius infeſtari, omnino conſtitutum habebat prælio abſtinere, ſperans id quod poſt Dyrrachinam victoriam supereſſet, ſe ſine ſuorum ſanguine aut periculo facilè etiam quieſcendo confecturum, & vel ipſa mora hoſtium vires D
attenuaturum,Cæſarisq; exercitum fame & inedia ſtimulante, relicto Imperatore ſuo, ad ſe quamprimùm tranſiturum, vtpote cui & ab omnibus victui neceſſarijs abundè eſſet prouiſum: quòd munitis obſeſſisque à ſe omnibus paſſim vijs,caſtellis, & portubus, commeatus terra mariq; vndiq; facilè comportari poſſent. Atque hoc Pompeij conſilium ſoli ferè Catoni, qui ciuili parcendum ſanguini dictitabat, probabatur. Sed alij complures Senatorij atque Equeſtris ordinis viri, Regesq; confœderati, atq; adeò vniuerſus exercitus, Dyrrachino ſucceſſu elati,ſimul etiam diuturno bello feſſi, fretiq; multitudine, qua Cæſarem Pompeius longè ſuperabat, ad prælium
q̃pri-

A q̄primùm committendum Pompeium hortari non desistunt, tandiu victoriam differri dictitantes, quandiu à pugna abstineretur. Quidam militum in sententia persistentes, Pompeium etiam maledictis incessere non dubitabant, Agamemnonem eum, Regemq; Regum appellantes: quippe quòd vt Agamemnon olim belli caussa ceteris interim Regibus apud Troiam imperarat, ita & Pompeius delinitus voluptate imperandi, bellum etiam studio duceret, quò diutiùs inter alioqui æquales emineret. Quidam tamen aduersis quibusdam ostentis & insomnijs territum pugna abstinuisse tradunt. Cæsar autem postquam angustijs rei frumentariæ, qua iniquiùs vtebatur, aliquantùm se explicuisset, reficiendisque militum animis, tum B corporib. quantum sufficere videbatur temporis tribuisset, perspecta suorum alacritate, nihil magis optabat, quàm acie quamprimùm concurrere. Ceterùm captata per plures dies sæpiùs occasione, vnico tantùm, eoque equestri prælio decertatum est: quo Cæsar, quanquam equitum numero longè inferior, ita vt septem milibus Pompeianorum, mille tantùm quos opponeret, haberet, superior tamen euasit. Quam ad rem non minimum momenti attulit, quòd Cæsar ex instituto peculiari, vt paucitati equitatus sui consuleret, adolescẽtes expeditos, atq; ex antesignanis electos, & prælio equestri assuetos, pedites inter equites armatos præliari iubebat. Sed animaduerso Pompeium nulla ratione ad pugnam elici posse, nisi ipse in loca C iniquiora descenderet, alia ratione inita, mutatis quotidie de loco in locum castris, se quidem commodiore pabulatione & frumentatione vsurum intelligebat, militem verò Pompeianum itineri & labori insuetum, continuo labore insequendi defatigatum iri, simulq; in itinere in aliquam dimicandi necessitatem conijci posse sperabat. Hinc signo profectionis dato, tentorijsque solutis Scotussam versus castra mouet. Speculatores præmissi ad Cæsarem recurrentes, nunciant Pompeium longiùs vallo egressum, suos in aciem producere. Pompeius enim victus conuicijs suorum, aliena sequutus consilia, summam rei quanquam inuitus, prælio cõmittere statuerat, hoc tantùm apud amicos prolocutus: Eum diem vterlibet horum vinceD ret, funestum populo Ro. magnarumque calamitatum initium futurum: quum priùs in concilio prædixisset fore, vt vel ante acierum cõcursum Cæsariani loco pellerentur. Cæsar autẽ gauisus hoc nuncio, ad suos conuersus: Non, inquit, de itinere nunc, sed de prælio nobis cogitandum. En vobis, inquit, toties expetita delendæ prioris infamiæ, sarciendæq; acceptæ nuper ad Dyrrachium cladis occasio: quam si nunc è manibus amiseritis, non est quòd aliam temerè in posterum exspectetis: simul copias expeditas castris educit. Quidam non leues auctores scriptum reliquêre, Cæsarem sub mediam noctem, quæ proximè præcesserat, Marti & Veneri Genetrici operatum, ædemq; eidem Deæ vouisse, si victoria penes ipsum stetisset. Postri-

RES IN THESSALIA INTER CAESAREM ET POMPEIVM GESTAE.

die verò postquam suos castris eduxisset, vallum ipsum solo æquari iussisse, A
ne quis suorum aliquam in receptu spem reliquam sibi cogitaret: sed aut cum suis in acie casurum, aut hostium castris potiturum. Labienus autem postquam Pompeius expositis pro concione consilij sui rationibus, suos & animis & manibus paratos esse iussisset, Pompeij consilium summis laudibus extollens, exercitum Cæsaris despectui esse iubet, negans eundem illum esse, cum quo Gallos, Germanos, Britannos, ipsam denique Hispaniam subegisset: quorum pars longè maxima, alij continuis bellorum laboribus, infinitisq; prælijs, alij diuersis morborum generibus, alij alia occasione vel perijssent, vel abessent: prælium deniq; Dyrrachinum, si quid ex illo robore supererat, penitus consumpsisse. Quibus recitatis primus iu- B
rat, se nisi victorem in castra non reuersurum. Idem & reliqui mox omnes hortante Labieno iurant. Ipse quoque Pompeius idem coram omni exercitu iureiurando affirmare nō dubitauit: sic ab omnibus spe & fiducia plenis è concilio discessum est. Cæsar autem postquam castris Pompeij appropinquasset, vbi aciem Pompeij instructam cognouit, & ipse suam quamprimùm instruit. Sinistrum cornu aciei Pompeianæ tenebat ipse Pompeius, mediam cum legionibus Syriacis Scipio, dextrum Cilicensis legio cum cohortibus ab Afranio nuper ex Hispania adductis. Cæsar autem cùm se Pompeio opposuisset, dextrum cornu P. Sullam, sinistrum Antonium, mediam aciem Cn. Domitium tenere iubet: reliquam aciem ita C
instruit, ne ab equitatu Pompeiano, qui maximus erat, facilè circumueniri posset. Fuêre autem in exercitu Pompeij peditum milia, vt quidam tradidêre. LX. vt alij. LXX. equitum verò septem milia. Cæsar ipse præter euocatos, quorum duo milia erant, Pompeij exercitum centum & decem cohortium fuisse scribit, hoc esse ait milium. LV. Cæsaris autem copiæ. LXXX. erant cohortium, quæ milia. XXII. conficiunt. Cæsar acie iam instructa, commemoratis suis in milites beneficijs, simulq; professus per se non stetisse, quominus res ab armis ad pacem deducta fuerit, quod non semel à se summo studio tentatum ipsis militibus esse testatissimum, seq; vtrumque exercitum Reip. saluum voluisse: postquā de cetero more militari suos ad D
pugnam opportuna & cōmoda oratione cohortatus esset, militibus vltrò exposcentibus, studioq; pugnæ ardentibus, tuba signum dari iubet. Quod simul atque insonuit, non ea statim animorum promptitudine, qua Cæsar sperauerat, concursum est: dum ad conspectum eorundem signorum, eorundem armorum & telorum, ad auditum eiusdem clamoris, Cæsarianis in mentem subit, cum quibus sibi decertandum foret, fratri scilicet cum fratre, patri forsan cum filio, consanguineo cū consanguineo: hinc loco prioris alacritatis, luctus, & aliquandiu silentium: donec tandem Crastinus euocatorum vnus, qui primū pilum in exercitu Cæsaris duxerat, cum centum

viginti

A viginti ſpectatæ virtutis ſuæ centuriæ militibus ſe ſequi iuſſis, primus in hoſtes prorumpens, ſimul dextra protenſa reſpiciens & inclamans: Faciam, inquit, Cæſar, vt hodie aut viuo mihi aut mortuo ſis gratias acturus: ſimul in hoſtem irruit, ſtatimq; ab omnibus Cæſarianis infeſtis pilis procurritur. Non deſunt idonei auctores, qui tradunt acie vtrinque iam inſtructa, antequam claſſicum pugnæ ſignum caneretur, vtrumque Imperatorem illacrymaſſe, atq; aliquandiu tam dubium, & vtrique parti funeſtum pugnæ initium facere diſtuliſſe: donec tandem Pompeius videns tædio moræ ordines ſuos iam turbari cœptos, prior ſigna cani iuſſit. Hoc indubitatum eſt, Pompeium monitu Triarij ſuos loco cõſiſtere, denſoq; agmine impetum B Cæſarianorum, iactumque pilorum excipere iuſſiſſe, quòd ſperaret militibus loco retentis, pila leuius caſura, quàm ſi immiſſis occurriſſent: Cæſarianosque duplicato curſu defatigatos, antequam ad ſuos perueniſſent, viribus deſtitutos, remiſſiùs prælium commiſſuros. Hinc Cæſariani mirati à Pompeianis inuicem non concurri, vſu & peritia rei militaris edocti, medio ferè curſu ſubſtitêre: cumq; à priore contentione nonnihil reſpiraſſent, confecto curſu incœpto pilis miſſis gladios in hoſtes ſtringunt. Similiter & à Pompeianis, conſeruatis tamen ordinibus, locoq; immotis, poſt pilorum iactum ad gladios ventum eſt: ſimulque equitatus Pompeianus cum multitudine ſagittariorum à ſiniſtro cornu procurrens, explicatis turmis C Cæſaris aciem circumuenire cœpit. Cæſar autem poſtquam equitatum ſuum ad primum impetum loco ceſſiſſe vidit, quartam aciem, quam è cohortibus aliquot in ſubſidium totius exercitus prouidè inſtituerat, atq; in talem euentum poſt ordines locauerat, ſigno vexillo dato, ſuis laborantib. ſubmittit. Ab hac tanto impetu & ea violentia procurſum eſt, vt vniuerſus mox Pompeij equitatus loco pulſus, in altiſſimos montes fuga ſe reciperet, ſagittarijq; & funditores præſidio equitum nudati, inermes omnes ferè interficerentur. Eodemque impetu, eædem illæ quartæ aciei cohortes, acie Pompeij à ſiniſtro cornu circumita, Pompeianos etiam reſiſtentes à tergo adorti, maximè accedente tertia acie, quam Cæſar illuc vſque quieſcere iuſ-D ſerat, quæ à fronte ſe obijciebat, vniuerſum Pompeij exercitum terga vertere compellunt. Cæſar autem nuſquam non præſens, non ſegniùs manu quàm verbo ſtrenui ducis ſimul & militis munus obibat. Sunt qui tradant, inter præliandum Pompeium ſubinde inclamaſſe, incertum ſiue ad ſuos, ſiue ad Cæſarem: PARCE CIVIBVS: Cæſarem verò ex alia parte, MILES, FACIEM FERI: Quòd Pompeianum militem vtpote tyronem adhuc, & per ætatem rei bellicæ inſuetum, formæq; & venuſtatis conſeruandæ, quàm decoris militaris ſtudioſiorem, huiuſmodi plagas propter cicatricum deformitatem maximè vitaturum, imò ne exſpectaturũ quidem ſibi perſuadebat: quum aliàs non tam oculos & os, quàm crura & brachia ferire

PVGNA PHARSALICA.

ferire Romanis moris esset. Alij vtramque hanc vocem Cæsari tribuunt. A
Ceterùm Cæsar, postquam vniuersa acie iam in fugam conuersa, stragem longè lateque promiscuam edi cerneret, siue pietate in ciues motus, siue metu ne Pompeiani sumpta à desperatione audacia ordines instaurarent, missis circumquaque præconibus, ciuibus quidem parci, sed in auxilia sæuiri iubet. Pompeius conspecta suorum fuga, equitatuq; cui potissimùm tanquam inuicto exercitus sui robori fidebat iam profligato, equo ad castra quamprimùm delatus, procul inclamans ad eos qui pro porta prætoria in statione erant: Vos, inquit, castra tuemini & defendite, ego reliquas portas circumibo, præsidioque firmabo. Ceterùm paulò pòst prætorium ingressus rebus desperatis tacitus & cogitabundus euentum rei exspectans, B in tentorio desedit. Cæsar autem suos cohortatus, vt præsenti fortunæ beneficio vsi, partam iam victoriam è manibus ne amitterent, licet æstu meridiano per mediam æstatem, & multa cæde fessos, sequi tamen paratos, ne spacium Pompeianis vllum se colligendi, animosque resumendi daret, quamprimùm ad castra oppugnanda educit. Quæ quum non tam à Pompeianis etiamnum dispersis, & magis de fuga, quàm castrorum defensione cogitantibus, quàm à Thracibus alijsque Barbarorum auxilijs aliquandiu defenderentur, haud multò pòst Pompeiani multitudine telorum & vulnerum superati, vallo relicto cum Centurionibus & Tribunis in excelsos montes, qui castris imminebant, perfugiunt. Ipse Pompeius relicto palu- C

POMPEII FVGA.

damento insignibusq; Imperatorijs, quattuor tantùm comitantibus, equo conscenso per portam Decumanam Larissam properè se cōtulit. Vbi postquam quamminimùm substitisset, cum alijs .xxx. equitibus, qui è fuga eò confluxerant, continuato per noctem itinere pari festinatione ad mare descendit. Cæsar quanquam opulentissimis instructissimisq; hostium castris potitus, in quibus præter triclinia strata, sumptuosissimaque tabernacula, magnum etiam argenti pondus, reliquaque ad luxum & voluptatem comparata videre erat, ne dum miles circa prædam distinetur, occasionem rei perficiendæ prætermitteret, parte copiarum in castris Pompeij relicta, parte verò alia in sua castra redire iussa, ipse cùm quattuor legionibus ad D Pompeianos, qui Larissam versus cursum intenderant, persequendos proficiscitur: quos postquam è fuga in montem compulsos, aquatione fluminis, qui monti suberat, munitione effecta interclusisset, missis legatis deditionem facere cogit, paucis tamen ordinis Senatorij, qui eôdem fugerant, per noctem fuga dilapsis. Postridie omnibus è monte in planiciem descendere, armaq; deponere iussis, salutemq; passis manibus suppliciter petentibus, veniam concessit, militibusq; suis, ne quis eorum violaretur, edixit, plurimosq; ex his etiam legionibus suis adscripsit: ijsq; quas secum adduxerat legionibus in castra ad quietem remissis, alijsq; in locum eorum accersitis,

A cersitis, eodem die Larissam peruenit. Hic fuit memorabilis illius & fatalis inter ciues Rom. in campis Pharsalicis inter Pharsalum ipsum & Enipeum flumen, pugnæ exitus. Quo autem die funestissimum hoc ad Pharsalum prælium cõmissum sit, à nullis certò traditur: fuisse tamen circa diem. XIIII. Kal. Sextil. certum est, mense ex quo Cæsar Brundusio traiecerat septimo, post Pompeium quattuor penè menses ad Dyrrachium validissimis maximisq; operibus obsessum. A quibusdam traditum est, Cæsarem simulatq; in castra Pompeij venisset, conspecto occisorum aceruo ingemuisse, dixisseque: Hoc scilicet voluerunt, vt maximis confectis bellis, dimisso exercitu C. Cæsar condemnatus morerer. L. Florus præter auxilia externa, huic
B bello hinc inde trecenta ampliùs milia interfuisse commemorat. Numerus autem occisorum ab alijs aliter traditur. Asinius enim Pollio, qui & ipse Cæsarianorum ducum vnus prælio interfuit, non plus sex milibus è Pompeianis cecidisse scribit: alij . XXV. milia, præter Senatores decem, Equites quadraginta: è Cæsarianis verò præter Centuriones . XXX . mille ducentos perijsse scriptum reliquêre. Ipse autem Cæsar, è suis quidem ducentos, nec ampliùs desideratos, auctor est, & præter hos Centuriones . XXX . è Pompeianis verò milia . XV. cæsa refert. In his etiam L. Domitium, qui Cæsari in Galliam successor mittendus fuerat, ab equitibus in fuga interemptum. Capta autem fuisse milia. XXIIII. eo ampliùs, signaq; militaria ad Cæsarem
C relata . CLXXX. Aquilas verò . IX. Inter Cæsarianorum cadauera inuentum est & Crastini euocati corpus, adacto in os aduersum gladio, quod Cæsar ob egregia erga se eius prælij merita, militaribus ornatum donis, honorifico seorsim ab alijs, haud longè tamen à communi cæsorum tumulo, monumento dignatus est. Hæc antequã acciderent, obseruata sunt diuersa plurimis in locis ostenta atque omina, quæ tantam hanc cladem, insignemq; Cæsaris victoriam portenderent. Fulmina namque aduersa in castra Pompeij deciderunt, ignisq; in aëre super castra Cæsaris visus, in castra Pompeij delatus, ibidem extinctus est. Item Pompeio nocte sacrificanti victimæ ab altaribus aufugêre: ipseq; postridie pulla indutus veste apud principia con
D spectus, aduersi ominis loco militibus fuit. Signa item militaria apes obsedêre. Panicus tumultus in castris Pompeij incerto auctore exortus, vniuersum terruit exercitũ: quo sedato, cùm se somno dedisset Pompeius, ædem Veneri victrici sibi per somniũ dedicasse visus est. Venerem autẽ victricem militibus in tesseram dederat Cæsar, vt Pompeius Herculem inuictum. Antiochiæ quoque in aëre maximus auditus est armorum strepitus, tanquam exercituum cõcurrentium, aut hostium aduentantium. Trallibus verò in templo Victoriæ pro simulachro Cæsaris palma è solo lapide strato repentè enata est: alibi quædam simulachra sponte conuersa sunt, alia sudauêre, fleuêre nonnulla. Pergami tympanorũ cymbalorumq; sonitus à Bacchi fano

per totam vrbem delatus eſt: aliaq; paſſim his ſimilia,quæ tum aliàs,tum A
ipſo pugnæ die accidêre,primò quidẽ neglecta,poſteà allato rei geſtæ nuncio,omnibus miraculo fuêre. Cæſar autem tam inſigni illuſtriq; victoria potitus,pari modeſtia & clemẽtia vſus eſt.Nam clariſſimis quibuſq; Senatorij Equeſtrisq; ordinis viris,qui nullo priùs ab ipſo beneficio affecti Pompeij rebus ſtuduiſſent,vt qui nihil cõtra ſe deliquiſſent, facilè veniam cõceſſit.Inter hos & M.Bruto,qui à Q.Seruilio Cæpione adoptatus,Q.Cæpio Brutus appellatus eſt,quiq; poſteà vnus è percuſſorib.fuit,ſalus donata: hũc enim præ ceteris Cæſar etiam ante prælium,ſi occurriſſet,ſeruari iuſſerat: prælioq; iam confecto per litteras ad ſe euocatum maximis inſuper honoribus proſequutus eſt. Eos verò quos ſemel in poteſtatem redactos,& à B
ſe dimiſſos,arma iterũ ſumpſiſſe cognouerat, interfici iuſſit: niſi ſi quos & ex his amicorũ precibus condonaſſet: ſingulis enim ex amicis ſuis ſalutem vnius conceſſerat. Quinetiam quum in ſcrinia quibus ſecretiores ad Pompeium litteræ includebantur,incidiſſet,è quibus facilè multorum in ſe animum cognoſcere poterat,comburere maluit quàm inſpicere: ne perlectis litteris, perſpectisque inimicorum in ſe voluntatibus,in aliquem acerbiùs quàm innata ipſi clementia ferebat, ſtatuere cogeretur. Eadem lenitate & poſteà vſus,Regibus quoque Barbaris, populis, & ciuitatibus, quæ Pompeium auxilijs iuuerant,facilè omnem offenſam remiſit. Theſſalos in præmium & ſignum victoriæ apud ipſos obtentæ,vel ante diſceſſum ſuum pu C
blicè libertate donauit. Pompeius interim poſtq̃ à Lariſſa ad mare venit, nactus in oſtio Penei amnis nauem frumentariam,quũ per noctem in anchoris ſtetiſſet, primoq; ſtatim diluculo ſoluiſſet,cõſpecto maiori nauigio quod prẹteruehebatur,eoq; conſcenſo,in Leſbum inſulam circa Mytilenã aduectus eſt.Quidam eodem nauigio P.& L.Lentulos,Fauonium item & Deiotarũ receptos tradidêre.Erat Mytilenę Cornelia Metelli Scipionis filia Pompeij vxor,Sextus item filius: hos Pompeius,cùm oppidum ingredi nollet,in portum per nuncium ad ſe venire iubet: ijſdemq; cũ reliquis amicis, cõmeatu,rebusq; ſuis in quattuor triremes impoſitis,Attaliam maritimũ Pamphyliæ oppidum peruenit: ibi triremes quaſdam è Cilicia obuias ſibi D
habuit:tum & milites quidam,Senatorijq; ordinis ſexaginta eôdem è fuga ad ipſum conuenêre.Inde in Ciliciam primò,poſteà in Cyprum appellens, poſtq̃ arcem Antiochenſium excludendi ſui cauſſa captam,ſuosq; qui ſe in finitimas ciuitates è fuga receperãt,Antiochia prohiberi intellexit,conſiliũ Syriæ adeundæ,& ad Arſacem Parthorum Regem ſe recipiendi amicis hortantib.deponit. Poſteà perlato ad ipſum claſſem ſibi in Corcyra ſaluam,Catonemq; cũ valido exercitu cõſtituiſſe in Africam traijcere,dubitauit num & in Africã ad Iubam Regem,quod quidam cõſulebant,ſibi cõfugiendum eſſet. Sed quum præter dignitatem videretur, hoc tanq̃ minùs illuſtri vti
per-

CAESARIS CLEMENTIA.

A perfugio, ex amicorum consilio AEgyptum petere constituit: tum quòd trium haudampliùs dierum itinere distaret, quodque ipsa regio potens & felix, nauibus, frumento, pecunijs, alijsque ad bellum necessarijs abundaret: tum etiam quòd Reges pueri paterna necessitudine sibi iungerentur. Postquam igitur Cæsarem ad se persequendum cum equitatu & vna legione viam ingressum, nusquam interquiescere intellexit, celeritatem Cæsaris pertimescens, contractis vndiq; quoquo modo pecunijs, coacta etiam vndecunque poterat tumultuaria duorum milium militum manu, ijsque cum reliquis ad belli vsum necessarijs in naues impositis, Cypro soluens Pelusium venit. Ptolomæus tum fortè vixdum pueritiam egressus, vtpote B tredecim annorum, cum sorore Cleopatra pro regno armis decertabat, castraque ad Pelusium circa montem Cassium haud procul à Cleopatræ castris habebat. Ad hunc Pompeius quosdam è suis mittit, petens pro veteri paternaq; amicitia atque hospitio, vt Alexandria receptus, opibus ipsius in præsenti calamitate iuuaretur. Quod eò se faciliùs impetraturum sperabat, quòd mortuo Rege patre, tutor puero Regi à Senatu datus, regnũ ei summa cum fide restituisset. Verùm qui administrationi regni præerant, quorumq; consilijs Rex puer regebatur, dum eos qui à Pompeio missi fuerant, cũ militibus regijs, inter quos & quidam Romani erant (qui sub Pompeio aliquando stipendium fecerant, quiq; bellis Syriacis confectis à Gabinio eò C traducti, & apud patrem Ptolomæum pro præsidio relicti erant) liberiùs & familiariùs colloqui vident, siue veriti ne Pompeius sollicitato exercitu regio regnum occuparet, siue despecta Pompeij fortuna, Cæsari victori gratificari studentes, dato benigniori responso Pompeium accedere iubent. Ceterùm Photinus Eunuchus pecuniæ & thesauris regijs præpositus, Achillas item militum præfectus, consilium Pompeij per dolum interficiendi, secretò inter se ineunt: cuius tam nefarij consilij auctor exstitit Theodotus Samius Rhetor Regis præceptor: Canem, inquiens, mortuum non mordere. Pompeius itaque ab Achilla & L. Septimio, qui bello piratico sub eo meruerat, è maiori nauigio in minorem scapham cum vno atq; altero suo-D rum exceptus, (quòd littus vadosum magnarum nauium accessum nõ admitteret) Septimio, qui dextram ei paulò antè Regis nomine porrexerat, primum auerso ictum infligente, videns & ab Achilla & ceteris astantibus strictis vndique se peti mucronibus, toga vtraque manu in caput adducta, nulla præter suspirium voce emissa, semet vltrò percussoribus feriendum obtulit. Hunc vitæ finem sortitus est Cn. Pompeius, cui à magnitudine rerũ gestarum meritò Magni cognomen inditum, annum agens .LX. Quidam occisum tradunt die suo natali, quo de piratis & de Mithridate aliquando triumpharat, qui fuit pridie Kal. Octob. alij postridie eius diei interfectum scriptum reliquêre. Corpus capite præciso in littus eiectum, paulò pòst à

POMPEII CAEDES.

Philippo Codro liberto Cypri Proquæstore exstructo tumultuariè & è fra A
gmentis scaphæ rogo concrematum, atque ibidem in littore sepulturæ traditum est. Nauis autem in qua erat Cornelia vxor cum Sexto filio, conspecta cæde Pompeij Cyprum retrò se fuga recepit. L. autem Lentulus postridie appellens, & ipse captus in carcere necatus est. Cæsar biduum Pharsali commoratus, rebusq; omnibus in Thessalia constitutis, relictisq; suorum nonnullis ad recipiendas Græciæ ciuitates, Pompeium è vestigio in quascunque ille partes se recepisset, persequi statuit. Quem quum in Asiam traiecisse suspicaretur, eôdem tertio pòst die cursum instituit. Eo forsan itinere cùm præmissis copijs triremibusq; atque alijs maioribus nauibus, ipse modico nauigio Hellespontum quà angustissimus erat, traijceret; B
medijs ferè freti faucibus C. Cassium, qui cū parte classis Pompeianæ. LXX. triremium ad Pharnacem in Pontum properabat, obuium sibi habuit. Sed tantum abfuit, vt Cæsar aut fugeret, aut à tanta nauium multitudine opprimeretur, vt vltrò Cassium ad deditionem vrgere non dubitaret. Vnde Cassius ratus Cæsarem studio contra se nauigare, opinione felicitatis Cæsarianæ territus, supplices è triremi manus tendens, veniamq; petens, se & classem eidem continuò dedidit. Qui à Cæsare in fidem receptus & seruatus, posteà & ipse per summam ingratitudinem vnus percussorum exstitit. Cæsar maximo fortunæ beneficio præter exspectationem seruatus, postquam in Asiam venit, AEolibus, Ionibus, reliquisque gentibus Asiaticis, C
culpam per legatos deprecantibus, veniam concessit: parteque tributorum tertia insuper remissa, à publicanorum acerbitate liberauit. Gnidijs etiam in gratiam Theopompi familiaris sui, libertatem largitus est. Intellectoq; interim Pompeium in Cypro conspectum, suspicatus id quod res erat, AEgyptum petijsse, veritus ne præoccupato regno opulentissimo vires recolligeret, Rhodum traiecit: conscensisq; ibidem Cassianis Rhodijsque triremibus, non exspectato donec exercitus in vnum conueniret, cum duabus legionibus, equitibusq; octingentis, quum sub vesperam soluisset, nemine suorum quò tenderet conscio, gubernatoribus tantùm ignem & signum nauis prætoriæ sequi iussis, missoq; posteà ad suos nuncio, vt quamprimū D
se subsequerentur, tertio pòst die, triduo post interfectum Pompeium, vt quidam tradunt, Alexandriam peruenit. Quo tempore quæ hactenus commemorata sunt, tum ad Dyrrachium & in Thessalia inter Cæsarem & Pompeium, tum alibi posteà acta sunt, alia alijs interim locis accidêre. C. enim Cassius cum Cilicum, Phœnicum, & Syrorum, cui præerat, classe, in Siciliam appellens, partem classis Cæsarianæ. XXXV. nauium, cui ad Messanam M. Pomponius præerat, pice, teda, stupa, similiq; materia flammis concipiendis idonea, iniecta, incendit. Hinc legionariorum præsidio ægrè præ timore oppidum defendente, minimùm abfuit, quin & ipsa Messa-

A Messana caperetur: nisi nuncij de victoria Cæsaris peropportunè allati, Cassium incœpto desistere compulissent. Alteri Cæsarianæ classis parti præfectus erat P. Sulpitius Prætor, eaq; Vibone ad fretum in statione erat. Huc profectus Cassius, simili ratione qua superiùs, aliquot è nauibus flammas inijcit: ita & ex his quinque incendio absumuntur. Reliquis autem à P. Sulpitio in mare deductis, factoque in classem Cassianam impetu, triremes duæ ex eadem deprimuntur, aliæ verò duæ quinqueremes capiuntur, quarum altera prætoria ipsius Cassij erat: sed is scapha è maiori nauigio exceptus, ad suos euasit, cognitoque certiùs de prælio in Thessalia commisso, classem ex ijs locis eduxit. Eodem tempore & D. Lælius, qui Asiaticæ
B classi præerat, quique insulam Brundusio obiectam, quam Libo priùs tenuerat, quò Vatinium, quem Brundusio Cæsar præfecerat, mari intercluderet, similiter occupauerat, quanquã quinqueremi vna cum alijs aliquot nauibus amissa, omnique aquæ vsu, quàm quæ onerarijs nauibus Corcyra Dyrrachioq; supportaretur prohibitus, non nisi accepto Pharsalicæ cladis nuncio à proposito destitit. Parte alia Q. Fufius Calenus, quem Cæsar ante pugnam Pharsalicam in Græciam ad recipiendas Græciæ ciuitates miserat, vastatis latè Atheniensium agris, Piræum quidem Atheniensium portum nullis circundatum muris ceperat, ceterùm ipsis Athenis non antè potiri potuit, quàm Athenienses intellecto Pharsalici prælij euentu, ipsi vltrò
C se dederent. His Cæsar posteà etiam nulla imposita multa veniam concessit, addito se non ipsorum meritis, sed maiorum gloriæ eam culpam condonare. Eodem nuncio & aliæ pleræq; Græciæ ciuitates, Cæsari se permittentes, in gratiam acceptæ sunt. Soli ferè Megarenses obstinatiùs in sententia persistentes, non tam vi quàm astu & proditione, tandem in potestatem venêre. Qui magno suorũ numero interfecto, ceteris verò quàm vilissimo precio diuenditis, meritas imprudentiæ suæ pœnas exsoluêre. M. verò Octauius qui Achaicis Liburnicisq; nauibus præfectus erat, ex clade Pharsalica in Illyricum maxima se cum classe contulerat. Eò Q. Cornificius Cæsaris Quæstor pro Prætore cum duabus legionibus æstate proxima missus
D fuerat, captisque castellis compluribus, quæ locis editioribus sita, ad decursiones vastationesque magnas præstabant opportunitates, prouinciam sua prudentia hactenus Cæsari seruauerat. Idem paucis Iadertinorum nauibus adiutus, & Octauium tum temporis in ea loca cum classe venientem, compluribus è nauibus ipsius partim captis, partim disiectis, accessu prouinciæ prohibuerat, iunctisque sociorum Iadertinorum nauibus cum captiuis Octauianis, classem quæ vel prælio cõmittendo sufficere posset, constituerat. Cæsar autem postquam profligato ad Pharsalum Pompeio, plurimos è fuga collectos per Macedoniam in Illyricũ se recipere intellexisset, veritus ne dum ipse parte diuersa Pompeium persequitur, bellum alibi in-

ATHENAE ET RELIQVAE GRAECIAE CIVITATES RECEPTAE.

RES IN ILLYRICO GESTAE.

 stau-

ſtauraretur, Gabinium per litteras cum legione tyronum in Illyricum proficiſci, ſeq; Cornificio iungere iuſſerat. Proinde Gabinius poſtquam in Illyricum appulit, per ſummas hiberni temporis difficultates, omnibusq; & victui & bello neceſſarijs deſtitutus, (vtpote in prouincia finitimo bello & diſſenſionibus iam exhauſta, nec alioqui ſatis fida) bellum per maximas incommoditates adminiſtrabat: & quòd intercluſo hibernis tempeſtatibus mari commeatus aliunde ſubuehi non poſſet, non niſi expugnatis magno cum diſcrimine caſtellis inopiam ſubleuabat. Hinc poſtquam ſe barbaris contemptui eſſe videt, dum Salonam ſe recipit, prælio ex itinere decertare coactus, cæſis ſuorum duobus ampliùs milibus, Centurionibus. XXXVIII. Tribunis quattuor deſideratis, Salonam cum his qui prælio ſuperfuerant, B ſe recepit: ibique poſt menſes paucos in maxima rerum omnium egeſtate morbo abſumptus eſt. Ex hoc Octauius in ſpem potiundæ prouinciæ erectus, percuſſo cum Barbaris fœdere, Cæſaris præſidia, mari quidem cum claſſe ſua, terra verò cum pedeſtribus Barbarorũ copijs diuerſis pluribusq; quotidie locis infeſtabat. Sed Vatinius Cornificij litteris Brunduſio accitus, cum tumultuaria quidem ex actuarijs alijsq; minoribus nauigijs, quibus roſtra impoſuerat, claſſe, verùm cum nõ pœnitenda veteranorum manu in Illyricum veniens, primoque ſuo aduentu maritimis aliquot ciuitatibus receptis, reliquas in propoſito perſiſtentes præteruectus, Octauium Epidaurum, vbi Cæſaris præſidium erat, terra mariq; oppugnantem, nuſ- C quam interquieſcens aſſequutus, ab incœpto diſcedere compulit, fugientemque cum ſua illa tumultuaria claſſe inſequi non dubitauit. Ceterùm Octauius haud ignarus Vatinij claſſem è minoribus comparatam nauigijs, fiducia claſſis ſuæ ad Tauridem inſulam curſum ſiſtit: ſuſpicatusque, quod euenit, Vatinium ſubſequuturũ, ſuos in portu paratos eſſe iubet. Vatinius contrà ratus Octauium longiùs etiam progreſſum, nauibus ſuis propter tempeſtatis metum diſtentis, imparatus nec quicquam tale exſpectans, Octauij claſſem ſibi obuiam habuit. Et quanquam multis partibus, cùm nauium numero & magnitudine, tum ipſo apparatu Octauio impar, virtute tamen & promptitudine ſuorum factum eſt, vt poſt acerrimam hinc inde D concertationem, victoria tandem penes ipſum ſteterit: ipſiusque Octauij quadriremi, in quam primus cum ſua quinqueremi impetum fecerat, depreſſa, è reliquis non paucæ captæ ſunt, aliæ roſtris Vatinianarum nauium perforatæ, in profundum demerſæ. Propugnatores pars iugulati, pars in mare proiecti. Ipſe autem Octauius ſcapha, in quam è ſua quadriremi ſe coniecerat, præ pondere ſimul irruentium ſubſidente, ad myoparonem adnatauit: quo exceptus, poſtquam nox finem prælio feciſſet, ſubſequentibus nonnullis, quos non tam ſua virtus, quàm fortunæ beneficium ſeruarat, in fugam ſe dedit. Vatinius autem omnibus ſuis integris in portum

vnde

A vnde Octauius egressus erat, se recepit: nauibusque ibi refectis, tertio pòst die versus Hissam insulam vela facit, quò Octauium cursum intendisse suspicabatur. Sed oppido Hissanorum quamprimùm per deditionem in potestatem accepto, intelligit Octauium vento vsum secundo aliò cursum flexisse. Ita Vatinius prouincia intra breue spacium recepta, Cornificioq; restituta, postquam sinum illum pulsis aduersariorum nauibus pacatum tutumque reddidisset, Brundusium reuersus est. In Hispania quoque tum alioqui pacata, per id tempus maximis tumultibus, grauissimisq; seditionibus caussam præbuit Q. Cassius Longinus, qui Hispaniam vlteriorem pro Prætore obtinebat. Nam quum is siue insita sibi cupiditate, siue B odio, quod in illam prouinciam vel anteà, Quæstor in ea ex insidijs vulneratus, conceperat, eandem per summam auaritiam administraret, & quò militum animos sibi quoquo modo conciliaret, largitionibus & pollicitationibus speciosis militarem disciplinam infringeret, (ita tamen vt hac ipsa ratione largitori ipsi maiora quærerentur commoda: dum scilicet quò grande æs alienum ibi contractum dissolueret, simulatione futuræ liberalitatis, à nullo genere quæstus ne minimi quidem ac sordidi abstinet) pecunijsq; acerbissimè vel exactis vel imperatis, alijsque grauissimis oneribus prouinciam omnimodè diuexaret, pristina prouincialium in se odia plurimùm exasperauit, vsqueadeò vt quidam noua de cæde ipsius consilia iniret. Cumq; C acceptis eo fortè die à Cæsare litteris, quibus exercitum in Africam traijcere, & quò auxilia quæ Iuba Rex iam missis longè maiora Pompeio in Thessaliam missurus videbatur, impediret, per Mauretaniam in fines Numidiæ venire iubebatur, animo ob id elatus, omnia etiam insolentiùs impotentiusque perageret, hi qui in exitium ipsius conspirauerant, haud diutiùs ferendum rati, præeunte Minutio quodam Silone impetu facto, interfectoq; proximo lictore, Cassium plurimis simul plagis consauciant: eoque mortuo, vti ipsi credebant, relicto, alij aliò dilabuntur. Sed Cassius postquam vulneribus obligatis & curatis ad se redijt, præcipuis quibusque coniurationis auctoribus interfici iussis, alijs crudelissimè excruciatis, superante crude D litatem auaritia, quosdam etiam pecunia supplicium & mortem redimere passus est. Deinde post dies aliquot, alteris à Cæsare litteris de Pompeij clade & fuga factus certior, quanquam dubius quid sibi in posterum consilij capiendum foret, pecunias tamen imperatas maiori quàm anteà acerbitate exigit, aliamq; simul etiam ampliorem imperat: habitisque nouis ad Africanam expeditionem per omnes prouinciæ conuentus & colonias delectibus, territos transmarina militia ad sacramenti redemptionem vocat. Hinc crescentibus quotidie sub specie mandatorum Cæsaris, reuera autem stimulante odio & vindictæ cupiditate, iniurijs, creuêre ex aduerso non prouincialium modò, sed & legionariorum quorundam in Cassium odia: eoq; tan-

TVMVLTVS ET SEDITIONES LEGIONVM IN HISPANIA.

tandem res prouecta est,vt legionib.inter se dissidentibus,parùm abfuerit, A
quin vniuersa prouincia à Cæsare alienata fuerit. Conuentus autẽ Cordu
bensis inter ceteros, cum duabus cohortibus præsidiarijs,duce sibi sumpto
M.Marcello AEsernino (quẽ tamen paullò antè Cassius Cordubã miserat,
vt eam in potestate retineret) à Cassio defecit. His se iunxêre legiones ali-
quot,è quibus quædam sub M.Varrone aliquando pro Pompeio militaue-
rant. Hæ priùs ducem sibi elegerant L.Torium Italicensem:& ne per sedi-
tionem dissentire viderẽtur, Pompeio se prouinciam recuperare velle dicti
tabant: sed postq̃ se Cordubensibus & Marcello iunxêre,dum vident Cas-
sium æquè Cæsarianis ac sibi inuisum, neq; Marcellum à Cæsaris partibus
abduci posse,deleto è scutis Pompeij nomine,Marcellũ & hi sibi ducem ca- B
piunt,Prætoremq; simul appellant:& sic castra ad Cordubam ponunt. Eô-
dem mox Cassius cum suis legionibus venit,scriptis priùs ad Regem Bogu
dem in Mauretaniam,& ad M.Lepidum in Hispaniam citeriorẽ pro sub-
sidio litteris: castrisq; citra Betim flumẽ quattuor circiter passuum milibus
à Corduba loco edito locatis, populatisq; circumquaque ferro & flamma
Cordubensium agris atque ædificijs, nihil ab hoste atrocissimo differebat.
Qua iniuria iritatis Marcellianorum animis, minimo minus abfuit, quin
legiones iusto prælio concurrerent, ni Marcellus intelligens quemcunque
tandem euentum res habitura fuerat, Cæsaris hoc detrimentum fore, mi-
lites iam Betim traductos,siue loci iniquitatem,siue Cassij ignauiam caus- C
satus,transmisso iterũ flumine maturè in castra reduxisset.Quo in transitu
è nouissimo Marcelli agmine ab equitibus Cassianis complures occisi sunt.
Ex hoc intelligens Marcellus transitum fluminis difficilem iuxta ac pericu
losum esse,castra & ipse Betim transfert. Hinc Cassius videns se aquatione
minùs commoda vsurum, ad Vllam oppidum sibi fidele per noctem le-
giones cum festinatione ducit,castraq; ipsis oppidi mœnibus iungit. Mar-
cellus insequutus, castrisq; ex aduerso positis, contentus operibus excitatis
Cassium populationibus & vastationibus agrorum prohibere,rem & tem
pus trahens, pugna de cetero abstinuit. Interim Bogud, qui cum auxilijs è
Mauretania iam aduenerat, exteriores Marcelli munitiones frustrà oppu- D
gnare tentat. Sub idem ferè tempus & M.Lepidus Procos. ex citeriore Hi-
spania cum cohortibus trigintaquinque,magnoq; equitatu,& reliquis au-
xilijs aderat: non tam alteram partium iuuaturus,quàm fœda ducum & le-
gionum dissidia compositurus. Huic se statim Marcellus permittit: Cas-
sius autem siue caussæ suæ metuens,siue Lepidum suspectum habens,siue
alia quauis de caussa,suis se tenebat munitionibus. Atque hinc postquam
Lepidus iunctis cum Marcello ad Vllam castris,fide data inducijsque con-
cessis,quò maiorem Cassio ad se veniendi securitatem præstaret,partem in-
super munitionum Marcellianarum disiecisset, custodiasque deduxisset,
Bogudis

A Bogudis auxilia altero impetu in castellum Marcelli, quod castris Regijs oppositum erat, facto, non paucos Marcellianorum oppressere: maximaq; cædes subsequutura fuerat, nisi Lepidus interuentu suo prælium diremisset. Cassius liberum sortitus exitum, Norbam se cum suis recepit. Lepidus autem Cordubam cum Marcello profectus est. Cumq; per hos tumultus C. Trebonius Procos. qui Cassio succedere debebat, ad prouinciam obtinendam in Hispaniam vlteriorem venisset, Cassius intellecto ipsius aduentu, legionibus in hiberna distributis, sarcinisque compositis, ne cum pecunia ex rapinis conflata, priuatus iam & exercitu nudatus in potestatem veniret, Malacam properat: conscensisq; ibidem nauibus, versus Hispaniam

B citeriorem vela facit: cumque per noctem in Iberum flumen diuertisset, obortaq; tempestate propter aduersos fluctus nauem flectere non posset, nauigio violentia fluctuum marinorum in ipso fluminis ostio demerso, interijt. Atque hæc quidem in Illyrico & in Hispania hisce temporibus procul à Cæsare & Pompeio gesta sunt. Cato autem, qui post felicem Dyrrachini prælij euentum, à Pompeio Cæsarem in Thessaliam fugientē persequente, Dyrrachij cum quindecim cohortibus præsidio pecunijs commeatibusque bellicis, tum etiam aduersus Parthinos, ne quid interea mouerent, relictus fuerat, accepto funestissimæ ad Pharsalum pugnæ nuntio, in Corcyram, vbi Pompeiana trecentarū nauium classis erat, cum ijs quas

C secum habebat copijs, traiecit: Ciceronique, quem ibi inuenit, copias suas tradere volebat, Prætorius scilicet Consulari cedere paratus. Sed Cicero exercitum accipere recusans, Romam inde cum alijs aliquot Senatorij ordinis rectà se contulit. Haud multò pòst, ad Catonem, qui summæ rerum in Corcyra præerat, sparsæ magis quàm oppressæ partium vires, alij post alios conuenēre. Et primi quidem, Labienus, Afranius, Scapula, & ipse Scipio Pompeij socer. Deinde Cneus filiorum Pompeij natu maior: qui postquā patre ad Dyrrachium & Pharsalum rebus gerendis intento, vniuersam ferè Epiri oram cum classe AEgyptia circumuectus, plurima crebris in terram excursionibus detrimenta intulisset, tentataq; non solùm Orici, quod M.

D Acilius tenebat, (vbi tamen cum magna oppidi parte naues ferè omnes, quæ in portu erant, flammis iniectis absumpsit) sed & ipsius Brundusij, nihilo meliore successu, quàm alij ante ipsum fecēre, expugnatione, post irritos conatus, & ipse Corcyram se recepit. Postea & C. Cassius post prælia aliquot terra marique non infeliciter commissa, plurimaq; cùm Siculæ, tum Italicæ oræ loca à se infestata & vexata, vt suprà relatum est, eòdem cum sua tandem classe peruenit. Similiter & C. Octauius ab Illyrico & Epidauri oppugnatione à Vatinio depulsus, vt suprà dictum est, eò postea delatus est. Denique quotquot primi nominis Pompeianorum ducum prælio su-

M per-

perfuerant, nec in Cæſaris poteſtatem venerant, huc ad Catonem tandem A vndique confluxêre, claſſeque inter ipſos diuiſa, C. quidem Caſſius in Pontum, Pharnacem Regem aduerſus Cæſarem concitaturus, cum .LXXX. nauibus miſſus eſt. Sed is dum inter nauigandum in Cæſarem incidit, ſalute impetrata claſſem amiſit, ſicut ſuprà memoratum eſt. Cneus autem Pompeius Magni filius, cum Labieno & Scapula, & parte exercitus, in Hiſpanias, ad alias copias cogendas, maioresq; apparatus faciendos proficiſcitur. Scipio verò in Africam ad Varum, nõ ſine ſpe auxilij à Iuba Numidiæ Rege impetrandi, curſum dirigit. Ipſe autem Cato in Peloponeſum, ſpe eius potiundæ ſibi iniecta, traijcit: Patriſque occupatis, ibidem Petreium & Fauſtum Pompeij generum prẹter alios ſibi adiungit. Ceterùm Caleno, quem B à Cæſare in Græciam miſſum ſuperius retulimus, cum ſuis copijs accedente, dùm ſolutis nauibus, relictis Patris, cum his qui ſibi aderant Cyrenem petit, è Sexto Pompeio ſibi in itinere obuio, de cæde Pompeij intelligit: Berenycenq; maritimum Cyrenaicæ oppidum delatus, Cyrenem inde pergens, à Cyreneis receptus eſt. Hîc inter eos qui Catonem hucvſq; ſequuti fuerant, ſententijs aliquandiu variatum, vtri ſe partium adiungerent: donec tandem diſceſſione facta, hi quibus nulla ſpes veniæ ſupererat, apud Catonem (cui mori certiùs erat, quàm Cæſari ſe permittere) remanſêre. Reliqui alij aliò, quò quemque caſus deferebat, dilapſi ſunt. Quidam rectà ad Cæſarem profecti, impunitatem impetrauêre: in quibus & C. Caſſius C memoratur. Cato autem intellecto Scipionem ad Iubam confugiſſe, honorificeque & humaniter à Rege exceptum, ipſe quoque iter eò inſtituit. Exercitu igitur propter aquæ penuriam in partes diuiſo, aſiniſque compluribus, qui vtres aqua plenos geſtabant, ſecum aſſumptis, ſeptem dies continuos per deſerta Syrtium, & profunda arenarum æſtuaria, infeſtaq; feris & ſerpentibus loca, decem milium agmen laborioſo difficilique itinere ducens, ipſe capite ſemper aperto ante legiones pedibus iter faciebat. Strabo auctor eſt, à Berenyce iter ingreſſum Syrtim pedibus per triginta dies peragraſſe. Confirmatis autem plurimùm acceſſione copiarum Catonianarum partibus, poſt longam Vari, qui eam prouinciam hactenus admi- D niſtrarat, & Scipionis ante Catonis aduentum de imperio diſceptationem, SCIPIO IMPERATOR Cato oblatam ſibi à militibus ſummam, vel ſaltem æqualem cum Scipione poteſtatem, vtrumque recuſans, quòd maiorem Prætura magiſtratum necdum geſſiſſet, Scipioni, qui dignitate reliquos facilè anteibat, haud inuitus ceſſit, & exercitum quem adduxerat, eidem tradidit. Romæ autem primis de Pharſalica pugna rumoribus diu non eſt creditum. Neq; enim Cæſar, ne parta contra ciues victoria inſolentiùs efferri videretur, de rebus à ſe ad Pharſalum geſtis ad Senatum litteras dare curauerat.

Sed

A Sed vbi tandem allato certiore nuntio fides est habita, Pompeij & Syllæ imagines, quæ pro rostris stabant, disiectæ sunt. Posteà vbi allato Pompeij annulo, etiam cædis Pompeianæ fama confirmata est; statim Pompeio cõuicijs palàm ab vniuersis exagitato, quidquid honorum excogitari poterat, certatim tam à primoribus, quàm à populo in Cæsarem collatum est. Inter quæ præter statuas, coronas, aliaq; his similia, vel anteà vsurpari solita, vel tum primùm excogitata, quæ Cæsar ipse posteà repudiauit, præcipua fuère Consulatus in quinquennium, Dictatura, non semestris, vt antè, sed annua, Tribunitia potestas in perpetuum ipsi decreta. Præterea prouinciarum extra sortem quibus vellet decernendarum, comitiorum denique o-

HONORES CAESARI DECRETI.

B mnium magistratuum, plebeis exceptis, arbitrium & potestas. Quæ Senatus decreta postquam ad Cæsarem Alexandriam perlata sunt, reliquis quidem approbatis, Dictaturam etiam statim inijt, M. Antonio qui necdum prætor fuerat, magistro equitum sibi assumpto, eoque ad vrbem remisso: reliquorum verò magistratuum comitia in aduentum Cæsaris ad finem vsque anni delata sunt. Per hæc tempora Respublica diu grauissimis tumultuosissimisq; seditionibus agitata est. Primis motibus ansam dedit M. Cæcilij & C. Trebonij Prætorum de Prætura vrbana contentio: indignante nimirum Cæcilio prælatum sibi in ea Trebonium, qui Prætor à Cæsare constitutus, non more maiorum electus erat: ita vt omnibus Tre-

CAESAR DICTATOR. II. M. ANTONIVS MAG. EQV.

SEDITIONES VRBANAE.

C bonij actionibus acerrimè se opponeret, neque eum secundum Cæsaris leges ius dicere pateretur: rescissisq; ijs quæ Cæsar de pecunijs creditis constituerat, debitoribus aduersus creditores se auxiliaturum, mercedesq; habitationum conductoribus donaturum polliceretur, facto etiam in collegam cum multitudine sibi adiuncta, impetu. Postea etiam lege in id lata, mercedes habitationũ conductoribus remisit, & nouas tabulas proponere non dubitauit. Eoque tandem res progressa est, vt Senatus non nisi armatorum militum præsidio septus conueniret, Seruilioq; Consuli custodiam vrbis mandaret, Cæcilio ipsi omni administratione Prætoria interdicta. Concitataq; ex hoc non modò Roma ipsa, sed & per Milonem (qui solus

D exulum à Cæsare reuocatus non fuerat, cuique se quoquo modo Cæcilius iungere studebat) vniuersa ferè Campania, non priùs hi conquieuère tumultus, quàm cæso in Apulia Milone, ipse quoq; Cæcilius, qui in Brutios nouos & ibi motus cõcitaturus concesserat, à Cæsarianis in ipsis conatuum suorum initijs oppressus & interfectus est. Nec minores postea motus primo sequentis anni initio exorti sunt. Dilatis enim in Cæsaris aduẽtum comitijs, insolita in vrbe magistratuum solitudo erat, ita vt nec Consul, nec Prætor adesset, solusq; Antonius, qui magister equitũ à Cæsare creatus erat, omnia pro suo arbitrio administraret. Deinde L. Trebellius, & P. Cornelius Dolabella Tribuni pleb., nouis vrbem seditionib. implicuère. P. enim

Dolabella, quum ære alieno prægrauaretur, à Patritijs ad plebem, quò Tribunus pleb. fieret, transiuerat: statimque Tribunus factus, debitoribus aduersus Patritios sese auxiliatorem præstitit. Trebellius contrà, nobilitatis se propugnatorem exhibuit: legibusq; hinc inde per tumultum promulgatis, tandem & ad manus ventum, nec à cædibus temperatum est: ita vt nec Senatus nec Antonij auctoritas quicquam valeret, sed apud seditiosos hinc inde iuxta in contemptum veniret. Hinc tertia nata factio Senatus & Antonij aduersus vtrumque: Antonioque à Senatu permissum, vt exercitum intra vrbem haberet, ipseque cum reliquis Tribunorum plebis custodiam vrbis S.C. suscipere iussus est. Ita vt Trebellius & Dolabella & à seinuicem & ab Antonio, Antonius verò ab vtroque oppugnaretur: omniaq; passim B atrocissimis maximisq; maleficijs & facinorib. miscerentur: maximè quòd Antonio ad milites (qui à Cæsare à pugna Pharsalica in Italiam præmissi licentiosiùs seditiosiusque agere nunciabantur) metu nouorum motuum profecto, cura vrbis L. Cæsari relicta erat, quem Antonius discedens Præfectum vrbi crearat.

CAESAR ALEXANDRIAM PERVENIT.

Cæsar interea postquam Alexandriam peruenit, statim de cæde Pompeij certior factus, Alexandrinis etiamnum tumultuosiùs agentibus, in littore aliquandiu ad anchoras substitit. Sed haud multò pòst Theodotus Rhetor, à Rege adhuc circa Cassium montem hærente missus, caput & annulum Pompeij ipsi obtulit: ad cuius aspectum vultum auertens, altiusque ingemiscens, casum tanti viri miseratus, etiam C largiùs lachrymas profudisse traditur, ciuem generumque suum subinde appellans. Percussores verò tantum abfuit vt laudaret, aut gratias ageret, vt tanquam parricidas detestaretur, facinusque ipsum, vt impium & inhumanum, palàm damnaret, & execraretur. Caput autem Pompeij honesta sepultura in suburbio Alexandriæ dignatus est. Addunt quidam eodem loco quo caput ipsi oblatum fuerat, Nemesis, siue Indignationis sacellum in monumentum actæ rei statuisse. Annulum verò postea Romam misit. Huic quidam leonem ensiferũ, alij tria trophæa insculpta fuisse prodidêre. Ex hoc Cæsar securior iam factus, deductusq; à tutoribus præfectisq; Regijs, dum Alexandriam ingredi cogitat, subito inopinatoq; præsidij Alexan D drini tumultu exceptus est: Ægyptijs videlicet fasces Cæsari præferri, Regiamque per hoc maiestatem imminui clamitantibus: ita vt crescente tumultu, Cæsar in regiam confugere coactus fuerit: & postea plerique è militibus ipsius quotidianis Alexandrinæ multitudinis concursibus diuersis vrbis partibus malè multarentur, interficerenturq;. Sed Cæsar composito vtcunque eo tumultu, maiora metuens, legiones sibi ex Asia alias quamprimùm adduci iubet: pecunijsq; vndique cogendis intentus, tanquam aliud agens, ocio hoc interim spacio ob suorum infrequentiam se dabat, quosuis ad se accedentes comiter excipiens, subinde & per vrbem tanquã spectandi eius

A eius gratia obambulans, pulchritudinem se eius demirari simulabat. Nonnunquam & ad professores sapientiæ & disciplinarũ accedens, etiam stans eos audiebat. Quæ res vel imprimis apud Alexandrinos plurimùm ipsi ad beneuolentiam & gratiam cõtulit. Præter hæc, si qui ex Pompeij comitibus atque amicis capti in Regis potestatem venerant, hos omnes summa liberalitate & beneficentia prosecutus, sibi mirè conciliauit. Quumq; controuersiam, quæ inter Ptolomæum & Cleopatram de regno erat, ex testamento patris Ptolomæi, ad cognitionem populi Romani, & suam, quòd Consul esset, pertinere diceret, vtrumque ab armis discedere iussum, iure apud se de caussa contendere iubet. Ptolomæus enim, è quattuor liberis
B quos decedens reliquerat, (filijs scilicet duobus, & totidem filiabus) regnum duobus natu maximis ex vtroq; sexu, Ptolomæo & Cleopatræ, testamento reliquerat, quos etiam ex veteri instituto apud Ægyptios obseruari solito, matrimonio inter se coniungi volebat: missisq; Romam per legatum testamenti tabulis, populum Ro. per omnia sacra & fœdera obtestatus erat, vt quæ ipse de regno testamento cauerat, ea ita vti fierent, operam darent. Photinus tamen interea & Achillas, ceteriq; tutores & præfecti Regij, nihil intentatum relinquebant, quò Cæsari quoquo modo inuidiam apud populum & exercitum conflarent: præter cetera probra & hoc nomine Cæsarem apud eosdem accusantes, quòd is sub specie recipiendi crediti, quo Re-
C gem Ptolomæum defunctum sibi obnoxium esse causarétur, vsq; ad summam mille septingentarum quinquaginta miriadum, expilatis omnibus thesauris Regijs, & preciosiori cùm aurea tum argentea supellectile, imò & frumento publico intercepto, ne à sacris quidem manus contineret. Cuius rei vt faciliùs fidem facerent, frumentũ iam vetustate corruptum militibus dispertiebantur, ligneisq; vasis & fictilibus ad conuiuia vtebantur. Et Photinus Regis nutritius inter ceteros, siue caussæ Regis à iudice parùm æquo, & iam parti aduersæ affecto metuens, siue stimulante concepto iam in Cæsarem odio, præter Regiam dignitatem esse dicebat, Regem ad caussam dicendam in ius vocari. Communicatis igitur clandestinò cum his, quos pro-
D positi conscios habebat, consilijs, copias Regias clàm à Pelusio reuocat, ijsq; omnibus Achillam præponit: quẽ etiam per litteras & nuncios ea quæ fieri vellet, edocet. Cleopatra autem, quæ hactenus per alios caussam suam apud Cæsarem egerat, questa se ab amicis & necessarijs desertam, quũ tam in formæ elegantia, quàm sermonis venustate (quibus reliquas facilè mulieres anteibat, quibusq; Cæsarem, vtpote amoribus obnoxium, capi posse sperabat) magnam haberet fiduciam, per internuncium petit, vt sibi liceat iniurias sibi à fratre illatas, Cæsari coràm exponere. Clam itaque à Cæsare ex interiore Ægypti regione accersita, nullo ex familiarib. suis præter Apollodorum Siculum comite assumpto, eoq; corporis ornatu, vt salua formæ

dignitate miſericordiam Cæſari moueret, paruulum ingreſſa lembum ſub A
primas veſpertini temporis tenebras ad regiam adnauigauit: & quò cuſtodes falleret, ſtragulo ſiue culcitræ in longitudinem inuolutam, loroq; circumligatam, Apollodorus tanquam ſarcinam aliquā in interiorem regiam ad Cæſarem introtulit. Quæ ſtatim genibus ipſius aduoluta, partem ſaltem regni ſibi reddi petit. Cæſar miratus aſtutiam puellæ, ſimul gratia formæ, & dulcedine orationis, ipſaq; morum ſuauitate illectus, ſororem fratri reconciliaturus, Ptolomæum quoque poſtridie ad ſe venire iubet: exutaque iudicis perſona, controuerſias de regno compoſiturus, pro amico atque arbitro ſe deinceps gerere cœpit, quanquam in Cleopatram quàm in Ptolomæum longè propenſior. Ptolomæus poſtquam ad Cæſarem ingreſſus, B
ſororem Cleopatram intus eſſe vidit, inexpectata rei nouitate attonitus, ita excanduit, vt proiecto diademate proditum ſe clamitans, ad populum proſilire pararet. Sed qui tum fortè Cæſari aderant, veriti ne ad ſuos rediens tumultum excitaret, comprehenſum ad Cæſarem reduxêre. Hinc coorto maximo tumultu, Ægyptij ſtatim regiam terra marique inuadunt, eam procul dubio occupaturi, Cæſare potiſſimū omnibus ad reſiſtendum deſtituto, ni Cæſar de loco tuto omnia ſe quæ vellent facturum promiſiſſet: progreſſusq; cum Ptolomæo & Cleopatra in concionem, Regis teſtamentum de ſcripto recitari curaſſet. Quo in eam ſententiam, qua ſuprà relata
eſt, recitato, addens omnem populi Romani poteſtatem in ſe tranſlatam; C
quòd iam Dictator eſſet, (eo enim honore ſtatim poſt nunciatam in vrbe Pompeij cædem ſibi à Senatu in annum decreto, iam tum Cæſar vti cœperat) Ptolomæo & Cleopatræ regnum Ægypti, vti teſtamento Regio cauebatur, aſſignauit: Arſinoę verò & Ptolomæo iuniori Cyprum etiam de ſuo conceſſit. Ita reconciliatis inter ſe Regibus, tumultus quoque ſedatus eſt. Ceterum non ceſſante Photino, Achillam, vt cum exercitu accedere properaret, per litteras inſtigare, ſparſoq; rumore, Cęſarem in præſentiarum quidem vtrique regnum dediſſe, ſed poſteà ſoli Cleopatræ adiudicaturum, alij ſtatim prioribus grauiores exſtitêre motus. Et iam Achillas cum equitatu
Regio, cumq; exercitu (qui .xx. milium erat, plurimumq; ex ijs militibus D
conſtabat, quos Gabinius cōfecto bello Syriaco cum Septimio, Ptolomæo

BELLVM ALEXANDRINVM.

Regi præſidij loco reliquerat) aduentare nunciabatur. Cæſar autem horū hactenus ignarus, certusq; ſibi minus adeſſe roboris, q̃ vt oppido egreſſus tantis ſe viribus opponeret, intra regiam ſe continere conſtituit: miſſiſque nomine Regis ad Achillam legatis, Dioſcoride & Serapione, vtroq; maximæ quondam apud Regem defunctum auctoritatis, Achillam exercitum dimittere, & ab incœpto deſiſtere iubet. Sed Achillas per litteras à Photino monitus, ne cœpta relinqueret, perſuadens ſibi non à Rege, ſed à Cæſare miſſos, & mandata habere, inauditos ſtatim corripi iubet, alteroque ex his occiſo,

A occiſo, alter grauiter vulneratus pro mortuo à ſuis ſublatus eſt. Quo intellecto, Cæſar primùm Regem in ſua habere poteſtate ſtuduit. Achillas autem paucitate Cæſarianorum contempta, atque ipſa mox Alexandria, eaq; oppidi parte, quam Cæſariani milites tenebant, occupata, primo ſtatim impetu in regiam irruiſſet, ni Cæſar deductis copijs, diſpoſitiſque per vias cohortibus, impetum ſuſtinuiſſet. Eodem tempore & ad portum acerrimè certatum eſt, Ægyptijs naues quæ plurimæ in portu erant, occupare conantibus: ſed loco pulſis, fruſtrà hic eis conatus fuit. Cæſar autem, quòd parua manu tam latè tueri non poſſet, naues quæ in portu & naualibus erant, incendi iubet. Ibi fortè quum flamma longiùs euecta proxima naualibus tecta inuaſiſſet, cum bona vrbis parte etiam nobilis illa quadringentorum, B ſiue ſeptingentorum milium librorum, Ptolomæi Philodelphi bibliotheca, tum horrea, in quibus frumenta publica recondita erant, ſimul conflagrauêre. Veritus etiam Cæſar, ne ſi Pharum inſulam hoſtis occuparet, portũ quoque intercluderetur, (is enim erat inſulæ ſitus, vt inuitis ijs qui eam tenerent, propter anguſtias in portum introitus non pateret) expoſitis ſtatim in Pharum militibus, inſulam occupat, eamque præſidio firmat: ita vt auxilia & frumentum, & reliqua bello neceſſaria tutò ſupportari poſſent. In oppido interea pluribus paſſim partibus noctu & interdiu dubio Marte pugnatum eſt, paucis vtrinque interfectis. Cæſar autem regiam, in quam C primo ſuo ingreſſu diuerterat, cum proximis ædificijs tenebat. In his theatrum erat, quod pro arce Cæſari erat, ſimul & ad portum & naualia tutum præbebat acceſſum. Hæc loca Cæſar, & ſi quæ alia ſibi idonea, vel neceſſaria videbantur, per noctem & interdiu pluribus diebus communiens, obiecto quaſi hoſtibus muro, hoc conſequutus erat, ne inuitus cum hoſte dimicare cogeretur: deiectiſque deinde alijs atque alijs ædificijs, quibuſdam etiam per vim receptis, munitiones quotidianis operibus proferebat. Interim ex Rhodo, Syria, & Cilicia, omnem claſſem auxiliaq; adduci iubet.

Nec minori ſtudio aduerſarij ſua adminiſtrabant, aut bello ſe cõparabant. Achillas enim præter portum quo potiebatur, etiam longè maxima oppidi D parte, locisq; ſibi opportunis occupatis, vias omnes & angiportus maximis operibus muniebat: idque ea induſtria, vt ſimul ſuas munitiones defenderent, & Cæſarianas infeſtarent. Conuectoque in vrbem maximo omnigenûm telorum, tormentorum, aliarumq; machinarum bellicarũ numero, inſtitutisq; maximis armorum officinis, habitisq; nouis delectibus, auxilia vndique conquirebant: quin & ſeruos omnes puberes armabant. Sicut autem Cæſar toto mari potiebatur, ita Achillas portum tenebat: metuensq; ne Cæſar nauali prælio ſuperior portum occupare conaretur, aggere plurimo iniecto, relictoq; paruo ad emittendas naues interuallo, portus introitum obſtruxit. Sed Cæſar demiſſis ante eaſdem anguſtias onerarijs aliquot naui-

nauibus, quas ſaxis priùs infarcierat, hoſtibus viciſſim exitum è portu intercluſit. Dum hæc fiunt, Arſinoë filiarum Ptolomæi natu minor negligentiùs cuſtodita, per Ganymedem Eunuchum nutritium ſuum traducta, ad Achillam & Ægyptiorum exercitum tranſijt, ſperans ſe hac potiſſimùm via poſſeſſionem regni vacuam occupaturam. Hanc igitur Ægyptij ſtatim Reginam conſtituunt: gauiſique quòd vno ex Regijs liberis apud ſe exiſtente, maiori cum auctoritate & dignitate bellum geſtari viderentur, maiori etiam ſtudio, maiorique animorum contentione in bellum incubuêre. Quod vbi Cæſar intellexit, veritus ne Photinus idem aliquando de Rege moliretur, maximè quòd non ſolùm ex indicio cognouerat, ſed & re ipſa deprehenderat, Achillam & litteris & internuncijs ab illo monitum, ne ab incœpto deſiſteret, ſed cœpta fortiter ad exitum perduceret, Photinũ interfici iubet: ipſum autem Regem diligentiore deinde cuſtodia ſeruandum mandauit. Hinc magis etiam exaſperatis Ægyptiorum animis, quũ viribus ipſorum magnæ quotidie acceſſiones fierent, Cæſari autem auxilia, quæ tam ex Syria quàm aliunde expectabat, necdum aduenirent, Cæſar his permotus, Ægyptios ad pacis cõditiones perducere cupiens, Regem loco vnde à ſuis exaudiri & conſpici poſſet, conſtitutum, palàm pronunciare iubet, ſe apud Cæſarem haud inuitum eſſe, quòd ſumma ab eo humanitate exciperetur: proinde non eſſe opus longiori bello, & ſi pacem velint, eam ſe facilè non iniquis conditionib. confecturum. Sed hæc quòd à Rege ſubornato, non autem ex animo dici crederentur, Ægyptiorum animos à propoſito flectere nequiuerunt. Apud exercitum autem orta inter Achillam & Ganymedem de ſumma imperij contentione, dum vterque militum animos maximis certatim largitionibus ſibi deuincire ſtudet, mutuisq; ſeinuicem inſidijs petere non deſinunt, Arſinoë tandem, tùm quòd in nutritium ſuum eſſet propenſior, tum quòd Achillam ipſum tanquam ſocium & conſortem iam imperij, non ſatis æquo animo ferret, illum à Ganymede proditionis inſimulatum, tanquam rem naualem parùm fideliter adminiſtraſſet, interfici iubet. Ita imperio apud ſe ſolam remanente, Ganymedem vniuerſo exercitui loco Achillæ præeſſe iubet. Hic ſumma rei adminiſtrandæ poteſtate iam accepta, primùm interciſis aquæductibus, ſiue cuniculis, per quos aqua è Nilo in eam partem oppidi, quam Cæſar tenebat, inducebatur, (nam quòd Alexandria fonte careat, neceſſariò aqua ex Nilo per ſubterraneos meatus in priuatas domos deriuata, puteisq; excepta iuuatur) aqua intercludere conatus eſt. Præterea aqua ſalſa è mari rotis alijsq; machinis in partem Cæſaris tranſfuſa, eam quæ à Cæſarianis hauriebatur ſalſugine infecit, ita vt bibi omnino non poſſet. Hinc Cæſariani perculſi, tanquã in extremum adducti diſcrimen, nihil iam quàm de fuga cogitabant: quæ ne ipſa quidem ſatis tuta videbatur, quòd imminentibus

ſibi

A sibi ex propinquo Alexandrinis, difficillimus ad naues accessus daretur. Sed Cæsar confirmatis vtcunque suorum animis, omnem de fuga cogitationem, vtpote periculosissimam, deponere iubet: quumq; omnibus littoribus venas aquæ dulcis inesse diceret, dato Centurionibus negotio, vt omnibus operibus intermissis, ad puteos in littore fodiendos se accingerent, omnibus huic operi intentis, ita vt nec somno per noctem, nec quieti per diem locum darent, magna breui spacio aquæ vis inuenta, animum Cæsarianis restituit. Dum hæc per biduum à Cæsarianis procurantur, legio trigesima septima à Domitio Caluino cum frumento alijsq; cómeatibus & apparatu bellico è Syria missa, quum Euro flante portum Alexandrinũ
B capere prohiberetur, paullò supra Alexandriam delata est. Sed quum & hæc aqua destitueretur, nauigio actuario Cæsarem facit certiorem: qui cóscensa naue, classeq; vniuersa se sequi iussa, nullis impositis militib. (quòd munitiones nudare nollet) ad legionem nauigare non dubitauit. Alexandrini intellecto ex remigibus Cæsarianis, quos dum ad Chersonesum Alexandrinam ad aquationem à Cæsare expositi, longiùs prædandi animo euagantur, exceperant, Cæsarem ipsum cum classe venisse, nec militem in nauibus habere, Cæsari cum legione redeunti occurrere constituunt. Sed Cæsar occurrentib. sibi in reditu Alexandrinis, quum necessariò tum propter suorum paucitatem, tum quòd dies iam inclinarat, scilicet post horam
C diei decimam, pugna sibi abstinendum censeret, naues ad terram subduxit. Conspecta tamen vna è Rhodijs, quæ longiùs ab alijs collocata, à pluribus Alexandrinorum nauibus circumuenta periclitabatur, quanquam inuitus in pugnam descendit: laborantiq; subsidium ferre coactus, prælio commisso, cótentione & virtute Rhodiorum effectum est, vt capta statim vna hostium quadriremi, depressa altera, reliquis verò omnibus suis epibatis nudatis, maximoq; propugnatorum numero interfecto, facilè vniuersa hostium classe Cæsar potiturus fuisset, nisi noctis interuentus præliũ diremisset. Sic Cæsar pluribus hostium nauib. captis, reliquis disiectis, suas victrices in portum Alexandrinum reduxit. Ganymedes autem, quò
D detrimentũ acceptum quoquo modo & quamprimùm sarciret, quidquid vsquam erat nauium in vnum cogit, veteribusq; refectis, magna celeritate nouas etiam ædificat: quumq; remi deessent, asseres è tectis gymnasiorũ, porticuum, aliorumq; ædificiorum publicorum detracti, remorum vsum præstitêre. Hac diligentia intra paucos dies preter maiores apertasq; naues complures, classe.XXVII. maiorum constratarum nauium, quadriremium, & quinqueremium confecta, militibusq;, atq; alijs necessarijs rebus instructa, Ægyptij ad prælium quamprimùm se comparabant. Nec minori studio Cæsar intellecto hostium apparatu, & suam triginta quattuor nauium classem (quæ tamen non nisi decem tum quinqueremes, tum qua-

driremes haberet) ad pugnam expedit: Pharumq; insulam circumuectus, A classem suam hostium classi opponit: factoq; à Rhodijs nauibus duce Euphranore (qui ob singularem rei nauticæ peritiam, eximiamq; virtutem, & animi magnitudinē classi Rhodiæ præfectus erat) pugnę initio, ijsdemq; primum Alexandrinorū impetum dum reliquæ propiùs accederent sustinentib. totis viribus vtrinq; cōcursum est: oppidanis pariter & Cæsarianis, qui Alexandriæ erant, è summis tectis, ædificiorumq; fastigijs eam cōcertationē despectantib. Tanta autem fuit Cæsarianorum, imprimis Rhodiorū in pugna capessenda quum virtus, tum alacritas, vt Alexandrinis neq; ars, aut solertia, neq; nauium multitudo quicq̄ conferret, quin capta vna quinqueremi cum suis propugnatoribus remigibusq;, tribus alijs depressis, reli B quæ se in oppidum fuga recipere coactæ fuerint, Cæsarianis omnib. ad vnū integris. Cæsar autem quū animaduertisset, eos qui Pharum insulam incolebant, tam ex molibus, q̄ ex ædificijs suos prohibere, quò minùs propiùs accedentes Alexandrinos fugientes persequerētur, omnino insulam in suā redigere potestatem constituit. Manus itaq; distinendæ caussa, statim insulam à duabus partibus oppugnare aggreditur: præmioq; proposito illi, qui primus insulam cepisset, postquam aliquandiu è nauibus pugnatum, Cæsariani tandem nauibus egressi, in ipsis littoris vadis consistentes, factoq; in Pharitas, qui in ipso littore stabāt, impetu, eosdem custodia portus relicta, terga vertere, & in vicum ipsum ad ædificia tuenda fugere cogunt. Cumq; C ne ad hæc quidem diutiùs defendenda Pharitis pauidis etiamnum & metu consternatis satis consilij aut animi superesset, ita vt nec in triginta pedum altitudine consistere auderent, fugientibus incolis, seq; è molibus in mare præcipitantibus, & per octingentorum passuum interuallum ad oppidum adnatantibus, Cæsariani, quanquam ab ijs quibus ad oppugnationē opus erat imparatissimi, facilè vico potiūtur: captisq; ex vicanis sexcētis, plurimi etiam interfecti sunt: prædaq; militibus cōcessa, ædificijsq; direptis, Cæsar castellum ad pontem qui Pharo propior erat, præsidio imposito cōmunit. Ab hoc Cæsar & alterū pontem, qui molem quæ ad Pharū ducebat, Alexandriæ iungebat, postridie aggreditur: sed non eodem hîc quo priùs successu D vsus est. Nam dum pontem cōtra hostem vallo claudi, fornicemq; qui sub ponte erat, quà Alexandrini ad subitanea latrocinia exercenda naues emittere solebant, lapidib. atq; alia materia obstrui iubet, Alexandrinorū copiæ oppido effusæ, pars è continenti ad pontem cum Cæsarianis operi intentis manus conferebant, pars è nauibus post terga eorum qui in ponte consistebant, cum ijs qui è nauibus in molem ascenderant, dimicabant: qui primo quidem congressu lapidibus & fundis à mole repulsi, tandem & ipsi è nauibus suis egredi ausi, Cęsarianos per molem ad naues refugere cogunt. Quibus dum acriùs instant Alexandrini, Cęsariani qui in nauibus remanserant

PHARVS CAPTA.

veriti

A veriti;ne & nauibus potirêtur hostes, raptis scalis naues à terra propellunt. Hi verò qui ad pontem in prima mole operi incumbebant, exaudito à tergo clamore, perspectaq; suorum fuga, & Alexandrinis, qui in mole post se versabantur, perculsi veritique ne & ipsi à tergo ab ijsdem opprimerentur, relicto opere iam inchoato, ad naues cursum intendunt. Pars ex ijs in proximas naues recepta, nauibus onere & multitudine simul in ea trepidatione & tumultu irruentium depressis, perijt: pars dum occurrentibus se opponere non dubitat, ab Alexandrinis interfecta est: alij naues expeditas nacti, incolumes ad suos se recepêre: quidam in mare se præcipitantes, scutisq; subleuati, ad proxima nauigia adnatarunt. Cæsar autē aliquandiu quoad
B potuit, suos è fuga ad munitiones & pontem reuocare conatus, dum videt se nihil proficere, nec se diutius præsenti periculo permittere vellet, ex aggere siue mole in suum nauigium, quod fortè aderat, desilijt. Quumque eôdem reliqua quoque multitudo certatim se conijceret, ita vt nauis iam subsidere inciperet, simul hostes vndique circumfusi vrgerent, è nauigio in mare se deijciens, libellos quosdam & schædas læua altius supra aquā sublata ne madefierent gestans, ducentorum ampliùs passuum spacium natando emensus, ad proximas naues peruenit. Quidam tradunt, persequentibus eum hostibus diu sub aqua natasse, & prolato capite per interualla tantùm respirasse. Quin & paludamentum mordicus inter natandum te-
C nuisse, ne spolio potiretur hostis. Ceterùm postquam eo se prægrauari sensit, crebrisq; telorum & lapidum iactibus interim peteretur, quò expeditiùs nataret, tandem in fluctibus reliquisse: Alexandrinosq; id è fluctibus exceptum trophæo appendisse. Nauigium autem Cæsaris, vnde in mare desilierat, statim pondere depressum, vnà cum hominib. perijt. Sed Cæsar missis extemplò scaphis, plurimos suorum periculo exemit. Periêre hac clade è legionarijs CCCC. plus minus: remiges & classiarij aliquantò plures. Alexandrini autem castello ad pontem exstructo, operibusque & tormentis communito, lapidibusque, qui in fornicem coniecti erant, exemptis, liberè posteà eo exitu ad emittenda nauigia vsi sunt. Cæsariani
D autem, tantum abfuit, vt animis conciderent, vt potiùs magis iam incensi concitatique, in quotidianis operum hostilium oppugnationibus, alijsq; prælijs & concertationibus, non tam adhortatione ad pugnam incitandi, quàm monitionibus à periculo continendi & retrahendi fuerunt.

Sub hæc Alexandrini, siue à Rege ipso per internuncios subornati, siue muliebre Arsinoës, & superbum Ganymedis Eunuchi imperium (vt ipsi prætexebant) non ferentes, missis ad Cæsarem legatis, pacem se cupere, ciuitatemq; muliebris & effœminati imperij pertæsam, legitimū suum Regem desiderare exponunt: qui si sibi remittatur, paratos se ijs conditionibus, quibus inter ipsum Regem & Cæsarem conueniret, deditionem facere.

Sed Cæſar, quum Alexandrinæ gentis leuitatem & perfidiam perſpectam A haberet, quanquam ijs quæ ab ipſis proponerentur, haud ſatis fideret, Regem tamē ipſis dimittendum eſſe cenſuit: vel ob hoc ipſum, quòd Alexandrinis fidem frangentibus, maiore cum dignitate contra Regem, q̃ contra multitudinem duce deſtitutam, bellum ſe geſturū exiſtimaret: tum etiam quòd per ipſius Regis præſentiam, vel propter ætatem, vel minus rectam inſtitutionem, Alexandrinis parum præſidij acceſſurū ſciret. Deniq; ſi vinceret debellato cum ſubditis ipſo ſimul Rege, liberiùs ſe ad arbitrium ſuū de regno conſtituturum ſibi perſuadebat. Regem itaq; monitum, vt amicitiam populi Ro. quàm arma experiri mallet, proinde fidem ſibi & populo Ro. ſeruaret: ciuibus præterea & patriæ parceret, cui maximis ruinis & B incendijs deformatæ, non tam bellum, quàm pax optanda foret, à ſe dimittit. Rex quanquam ſimularet ſe perquàm inuitum à Cæſare diſcedere, & ne à lacrymis quidem abſtinens, Cæſaris conſpectum vel regno opulentiſſimo iucundiorem ſibi eſſe affirmaret, ita vt tantùm non Cæſari fidem faceret: ſtatim tamen vt ad ſuos venit, tanquam carceribus ſolutus, acerrimū contra Cæſarem bellum mouit. Alexandrini Rege iam recepto, quum rebus ſuis non eas quas ſibi promittere auſi fuerant, acceſſiones fieri, Regiſq; ætatem militibus tantùm non contemptui eſſe viderent, Romanis autem nihil ob id deceſſiſſe, potiſſimùm quòd maxima Cæſari auxilia adduci intelligerent, animis fracti, viribuſq; ſuis minus confiſi, ad dolos con- C ſuetos ſe conuertunt: commeatuſq;, qui Cæſarianis mari ſupportabantur, intercipere conantur: nauigijsque expeditis locis idoneis ad Canopicum Nili oſtium diſpoſitis, ignibusque, quales à Romanis fieri ſolitos ſciebant, exſtructis, primæ aliquot naues, ex his quæ Cæſari commeatum ſubuehebant, ea loca à ſuis teneri exiſtimantes, illuc appellentes, ex inſidijs in Alexandrinorum poteſtatem venêre. Hinc factum, vt Cæſariani eaſdem inſidias timentes, reliquas naues eò obuertere non auderent. Quo Cæſar intellecto, Ti. Neronem eò cum claſſe mittit. In hac fortè & Euphranor cum Rhodijs nauibus erat. Qui vbi propiùs Canopum appulêre, claſſeque hinc inde inſtructa ad manus ventum, Euphranor, qui ſolita ſua animi alacri- D tate & præſentia in prælium deſcenderat, dum perforata ac demerſa vna hoſtium triremi, alteram ſuis longo interuallo à tergo relictis, perſequitur, circumuentus ab Alexandrinis, procul à ſuis cum ſua quadriremi perijt. Reliquæ verò naues in ipſum oſtium ſubuectæ, hoſtibus prælio ſuperatis, tutam nauibus onerarijs nauigationem, tutumq; ad terram appulſum præſtitêre. Hoc tempore Mithridates Pergamenus Mennei filius, initio belli Alexandrini à Cæſare in Syriam & Ciliciam pro auxilijs miſſus, terreſtri itinere, quà Ægyptus Syriam attingit, maximas auxiliorum copias Peluſium adduxerat. Huic ſe & Antipater Iudæus (qui priùs Pompeij partes

tes

A tes iuuerat) iussu Hircani summi apud Iudæos Pontificis, cum tribus Iudæorum milibus, Syrisq; compluribus, & Arabum primatibus, iunxerat. Alij Hircanum ipsum cum mille quingentis Iudæis venisse tradunt. Quumque Ægyptij Nilum obstruxissent, ita vt per ostium nauibus Pelusium perueniri non posset, transportatis noctu trans molem, siue obstructionem nauibus, ijsq; qui ad custodiam relicti erant interfectis, Pelusium classe simul & terrestribus copijs circundatum, quanquam validis nuper ab Achilla propter loci oportunitatem munitum præsidijs, eodem quo oppugnare aggressus est die, cepit. Qua in expugnatione Antipatri præ ceteris virtus enituit: qui deiecta muri parte, primusq; muro succedens, ceteris PELVSIVM CAPTVM.
B post se irrumpentibus aditum aperuit. Mithridates autem dum capto Pelusio, Alexandriam versus ad Cæsarem properat, omnes eas regiones, per quas sibi iter erat, vel sola rerum ad Pelusium gestarum fama, in amicitiam fidemq; Cæsaris pertraxit. Plurimùm & hac in re Antipatri prudentia Mithridati contulit: dum Iudæos, qui Memphim, aliaq; Ægypti loca incolebant, Mithridatem transitu prohibere conantes, ostensis Hircani summi Pontificis litteris, non solùm cœpto desistere cogit, sed & vt commeatibus ceterisq; rebus necessarijs Mithridatis exercitum iuuarent, auctor fuit. Rex autem Ptolomæus, intellecto Mithridatem loco, cui haud procul ab Alexandria inter duo Nili brachia diuersò in mare abeuntia sito, à figura Græ-
C cæ litteræ Δ Delta nomen erat, appropinquare, quum necessariò flumen ei transeundum sciret, maxima copiarum parte obuiam missa, si non penitus opprimi, saltem transitu facilè prohiberi posse confidebat. Ceterùm Mithridates, quum impetum eorum qui primi flumẽ transierant, fortiter sustinuisset, castris in morem Romanorum vallo communitis, eosdem incautiùs insolentiusq; munitionibus succedentes, irruptione vndique facta parùm abfuit, quin ad internecionẽ omnes ceciderit. Plurimos enim partim locorum notitia, partim naues quibus flumen traiecerant, communi cladi exemerant. Hoc quoq; in prælio Mithridates forti & fideli Antipatri opera vsus est. Hæc vbi Cæsar & Ptolomæus acta intellexêre, simul
D etiam Mithridatem ab ijs, qui prælio superfuerant, iunctis sibi his qui posteriores flumen transierant, iterũ oppugnari, eodem ferè tempore vterq;, hic oppressurus Mithridatem, ille verò laboranti subuenturus, pari studio & contentione iter ingrediuntur. Sed quanquam Rex, qui libera Nili nauigatione vtebatur, maioribus iuuaretur cõpendijs, Cæsar tamen per noctem circumuectus Chersonesum Alexandrinam eo mari quod ad Africã pertinebat, suis in terram expositis, priùs copijs Regijs occurrit, & se Mithridati iunxit, quàm Rex Mithridatem aggredi posset. Rex loco excelso & natura munito castra posita habebat, ita vt à tribus lateribus defenderetur, vnoq; tantùm aditus pateret. Medium erat inter castra & Cæsarem flumẽ

angustum, altissimisq; & præruptis hinc inde ripis: eò Rex cum omni equitatu delectorum & expeditorum peditum copias miserat, quæ Cæsarem transitu prohiberent. Sed Cæsar inuentis tandem vadis, pontibusq; quoquo modo opere tumultuario effectis, transmissoque exercitu, Ægyptios fugientes consecutus, paucis admodum exceptis, qui ad Regem peruenêre, ceteros omnes interfecit. Hinc ad castra Regis tendens, cùm ea & opere & natura munitiora conspiceret, quàm quæ eodem impetu à milite iam defatigato facilè capi possent, castra & ipse haud procul à Rege facit. Postridie castellum, quod quidem longiùs à castris Regijs aberat, operi tamen castrorum brachijs ductis iungebatur, oppugnare instituit: quo statim expugnato, eodem impetu castra, ad quæ vno tantùm latere, vt dictum est, facilis patebat aditus, à duabus primùm partibus, postea & à tertio aggreditur. Hinc factum, vt Alexandrini, qui primùm circa duas tantùm partes distinebantur, posteà exaudito conspectoq; alio à tergo clamore & prælio, perculsi trepidiq; in omnes castrorum partes discurrerent. Romani verò hoc magis animis incitati, omnibus ferè partibus se intra castrorum munitiones conijcientes, omnia cædibus complebant. Plurimi Alexandrinorum, se de vallo aceruatim in fossam castrorum deijcientes, præcipitio periêre: quorum cadaueribus fossa repleta, faciliorem reliquis fugam præbuit. Rex ipse è castris fugiens, scapha exceptus, dum & multitudo promiscua per summam contentionem, nulla habita Regis ratione, in eandem se conijcit, nauigio pondere demerso interijt. Corpus ipsius impulsu fluctuum ad littus deuolutum, limoque obrutum, posteà in littore inuentum, indicioq; loricæ aureæ cognitum est. Cæsar autem eadem lorica Alexandriam in signũ & fidem rei à se gestæ præmissa, facilè oppidanos omni spe amissa ad deditionem compulit: victoriæque tam insignis fiducia, proximo terrestri itinere cum Mithridate rectà Alexandriam profectus, ea oppidi parte quæ ab hostibus tenebatur, ab vniuersa Alexandrinorum multitudine supplicum habitu cum omnibus sacris sibi occurrente, & veniam deprecante, circa .VI. Kal. Maias exceptus est: receptosq; in fidem Alexandrinos consolatus, per hostium munitiones in suam oppidi partem, & demùm maximo suorum gaudio, in Regiam venit. Hoc bello .XX. hominum millia cæsa referuntur, capta autem .XII. milia: naues item longæ LXX: ex victoribus autem quingenti tantùm desiderati. Sic Cæsar Alexandria, atq; adeò vniuersa Ægypto sibi subacta, Cleopatræ, cuius potissimùm gratia tam graue bellum tam diu sustinuerat, regnum concessit: & quòd frater eius maior decessisset, minorem Ptolomæum Cleopatræ matrimonio iungit, simulque cum sorore ex testamento patris regnare iubet. Arsinoën verò minorem filiam, ne rebus adhuc parùm firmis noui motus orirentur, posteà regno eduxit, & Romam misit. Quidam tradunt, Cæsarem rebus iam

ALEXANDRIA ET AEGYPTVS SVBACTA.

A iam pacatis cum Cleopatra aſſidua & intempeſtiua agitaſſe conuiuia: & cum quadringentis nauibus Nilum ſubuectum, interiorem regionem ad multa milia paſſuum vel Æthiopia tenus eadem cum Cleopatra ſemper naui vſum perluſtraſſe: captumq; formæ ipſius excellentia, ne à conſuetudine quidem ipſius abſtinuiſſe: natumque ipſi ex ea filium, qui Cæſarem ore referret, quem Alexandrini Cæſarionem dixêre. Alij auctores ſunt, Cæſarem dum in Ægypto peregrinaretur, ſapientibus & ſacerdotib. Ægyptijs congreſſum, etiam aſtrorum cognitioni operam dediſſe, multaque ex eorum ſermone addidiciſſe, tantumq; breui profeciſſe, vt ea potiſſimùm cognitione adiutus, faſtos negligentia Pontificum corruptos poſteà correxerit,

B atque annum ad eam formam, qua hodieque vtimur, conſtituerit. Poſtquam igitur hiſce rebus apud Alexandriam & in Ægypto conficiendis menſes nouem impendiſſet Cæſar, rebus omnibus conſtitutis, excepta vna legione veterana, reliquas quas ſecum habebat, partim ad dignitatem Romani imperij, vtilitatemque & ſecuritatem Reipublicæ, partim etiam præſidio nouis Regibus futuras apud Alexandriam relinquit: exortisq; parùm lætis de Pharnace nuntijs, quanquam inuitus admodum à Cleopatra diuelleretur, terreſtri itinere cum ſexta veteranorum legione expeditionẽ in Syriam ſuſcipit. Hic Pharnaces Mithridatis Regis Ponti filius fuit: qui quum ſublato è medio patre populum Ro. maximis videretur explicuiſſe

C difficultatibus, in præmium parricidij Boſphorum Cimmerium partem regni paterni à Pompeio acceperat, quo & aliquandiu contentus fuit: donec diſtracto in partes populo Ro., Pompeioq; & Cæſare circa bella ciuilia occupatis, & victo poſteà Pompeio, Cæſare rebus ad Alexandriam gerendis intento, hanc vel optatiſſimam recuperandi regni partem ſibi occaſionem offerri ratus, Armeniam minorem, quæ Deiotaro, Cappadociam, quæ Ariobarzani à Senatu attributæ erant, partim occupauerat, partim etiamnum vaſtabat. Cn. itaq; Domitius Caluinus, qui cum tribus legionibus à Cæſare in Aſiam finitimasque prouincias miſſus fuerat, euocatus precibus Deiotari & Ariobarzanis (qui ſe pecuniam ceteraq; à Cæſare im-

RES A CN. DOMITIO CONTRA PHARNACEM GESTAE.

D perata præſtare & exequi poſſe negabant, regnis ſuis à Pharnace occupatis) miſſis nuntijs Pharnacem Armenia Cappadociaq; decedere iubet: ſimulq; cum vna è tribus legionib. (reliquas enim Cæſari in ſubſidium ad bellum Alexandrinum miſerat) auxilijsq; à Deiotaro & Ariobarzane ſumptis, propiùs accedit. Pharnaces autem Cappadocia decedens, miſſis legatis nuntiat, ſe Armeniam partem regni paterni retenturum, quòd eam cauſſam in Cæſaris aduentum integram ſeruare vellet. Cumque Domitius inſtaret, vt etiam Armenia decederet, quando idem vtriuſq; regni ius eſſet, exercitum nihilominus in Armeniam ducit: ſpretisq; muneribus, quæ ſubinde à Pharnace pacem ſe cupere ſimulante per legatos mittebantur, maximis conti-

nuis

nuisq; itineribus confectis, ſeptem ferè paſſuum milibus à Nicopoli oppido minoris Armeniæ, quod Pharnaces tum occupabat, caſtra ponit: fruſtraq; inſidijs à Pharnace petitus, poſtridie caſtra profert, atque ipſi ferè oppido coniungit. Ibi Domitio caſtris muniendis intento, Pharnaces ex Cæſaris ad Domitium litteris, quas interceperat, de rebus Alexandrinis intelligit: ſimulque Domitium ipſum iuberi à Cæſare, quamprimùm per Syriam ad Alexandriam cum ſubſidijs accedere. Hinc quũ Domitium mox diſceſſurum crederet, vel hoc ſatis ſibi ad victoriam fore cenſuit, ſi moras trahendo, prælio ſe abſtineret. Domitius autem quum ſalutem Cæſaris ſibi non eſſe negligendam exiſtimaret, neque ſe ad priores pacis conditiones paulò antè à ſe reiectas, ſatis tutò & honeſtè, quando iam non offerren- B tur, redire poſſe: iterum nec ſine opprobrio aut fugæ ignominia abſque cauſſa diſceſſurum, rem prælio committere ſtatuit: & quanquam viribus longè impar, quòd præter Regia Ariobarzanis & Deiotari auxilia parùm firma, vnam tantùm Ro. legionem haberet triceſimam ſextam, copias tamen ſuas inſtructas in aciem ducit. Poſtquam ad manus ventum, acerrimeque hinc inde concurſum, prælio à ſola triceſima ſexta legione feliciter commiſſo, ita vt mœnibus oppidi iam ſuccederet, auxilia vel primo ſtatim impetu partim oppreſſa ſunt, partim diſſipata. Ita conuerſæ in legionem totius Regij exercitus vires: quæ quanquam hoſtium impetum primò fortiter ſuſtineret, tandem & ipſa loco pulſa, ducentis quinquaginta deſidera- C tis, in montes proximos ſe contulit: inde collectis exercitus diſſipati reliquijs, per Cappadociam in Aſiam ſe recepit. Pharnaces autem ſumpta ab hoc ſucceſſu audacia, ſolitoq; ferocior, Pontum mox vniuerſum occupat: captisq; & expugnatis oppidis quàmplurimis, omnia per ſummam crudelitatem adminiſtrabat, ciuium Romanorum, qui in Ponto negociabantur, æquè ac Ponticorum bona diripiens. Inter cetera, Amiſum vrbem Ponticam, quæ aliquandiu reſiſtere auſa fuit, tandem expugnatam, primùm diripuit: ciues autem puberes tam Romanos, quàm Ponticos partim interfici iuſſit, partim publicè ſub haſta diuendi, impuberes autem ad vnum omnes execuit. Auctisq; cum ſucceſſu animis in quamuis ſpem ſublatus, ſperans D & in Bythinia & in Aſia occupanda ijſdem quibus pater olim, ſe vſurum ſucceſſibus, exercitum & in illas regiones ducere cœperat. Ceterùm intellecto Aſandrum, cui per abſentiam ſuam Boſphoranum regnum ſeruandum commiſerat, res nouas domi moliri, metuens ne dum alienis inhiat, ipſe proprijs poſſeſſionibus excluderetur, Aſiæ occupandæ conſilium deponit. Hæc ferè ad Cæſarem, dum adhuc Alexandriæ hæreret, perlata, ſuſcipiendæ aduerſus Pharnacem expeditionis cauſſam dedêre. Cæſar igitur poſtquam in Syriam venit, non minùs per litteras ex vrbe, quàm ex his qui Roma eò venerant, intelligit omnia Romæ & in Italia factionibus ſeditio-

MOTVS ET TVMVLTVS VRBANI.

A ditionibusq; tam militaribus, quàm tribunitijs turbari: neque vllam Reipublicæ partem satis rectè administrari. Trebellius enim & Dolabella Tribuni plebis, de quibus superiùs cõmemoratum est, quanquam intellecto Cæsarem rebus ad Alexandriam iam confectis aduentare, aliquandiu se continuissent, allato tamen certiore de expeditione aduersus Pharnacem nuntio, seditiones etiam prioribus atrociores renouarunt: Antonio, primò quidem Dolabellæ partibus vel palàm accedente, quòd Trebellium, præter cetera, militum animos sollicitasse caussaretur: posteà verò æmulatione & odio Dolabellæ (quem multitudini quàm se acceptiorem intelligebat) dum neutri se partium studere simulat, Trebellium clam fouente: ita vt
B occupatis ab vtroque locis, quæ sibi quisque idonea existimabat, cædibus & incendijs passim per vrbem grassatum sit. Hinc custodia vrbis iterum atq; accuratius Antonio à Senatu mandata est. Qui maxima militum manu in vrbem adducta, Dolabellam leges de nouis tabulis, & mercede conductionis abroganda iam promulgare parantem, primùm ipsis legum tabulis discissis, tum aliquot è seditiosissimis de Capitolio pręcipitatis, cæsisq; è plebe circiter octingentis, vix tandem compescuit. Quanquã ne sic quidem finis tumultui impositus sit: nam quum Cæsarem maximo & longinquo bello distineri intelligerent, quò plures è seditiosis peribant, hòc maiore cõtentione reliqui tumultuati sunt. Hæc vbi ad Cæsarem perlata,
C tametsi intelligeret tantos motus haud facilè sine sua præsentia componi posse, proinde maturandum sibi in vrbem reditum, omnino tamen sibi faciendum putauit, vt quas in prouincias regionesq; venisset, eas priùs constitueret, hostiumq; externorum & Pharnacis potissimùm (qui pluribus iam occupatis aliarũ ceruicibus imminebat) metu liberaret. Primùm igitur in Syria dies aliquot cõmoratus, & per præcipuas quasq; ciuitates circumuectus, oẽs qui se bellis præteritis iuuerant, publicè & priuatim præmijs prosequutus est: & postquam de veteribus cõtrouersijs cognouisset, Reges, Tyrannos, & Dynastas constituit. In his Antipatrum Iudæum, cuius forti & fideli opera bello Alexandrino vsus fuerat, ciuitate Romana & immunitate
D donatum, vniuersæ Iudææ præfecit. Hircano autem de sententia Antipatri summum apud suos sacerdotium confirmauit: murosq; Hierosolymorũ à Pompeio disiectos, restituere permisit. Iudæos autem ipsos plurimis immunitatibus donatos, suis viuere legibus permisit: finitimosq; omnes ad se vndique concurrentes in fidem receptos, conditionibus impositis, sibi populoq; Romano amicos dimisit. Quibus rebus intra paucos dies confectis, Sex. Cæsare necessario suo Syriacis legionibus præfecto, atque ibi relicto, ipse in Ciliciam proficiscitur: habitoque Tarsi, nobilissimo fortissimoq; Ciliciæ oppido, omnium ciuitatum conuentu, tam ipsius prouinciæ quàm finitimarum ciuitatum res ibidem constituit. Tarcondimoto verò,

CAESARIS IN PHARNACEM PONTI REGEM EXPEDITIO.

qui partem Ciliciæ ſub ſe habebat, & Pompeium re nauali plurimùm iu- A
uerat, petenti veniam cōceſſit. Hinc magnis itineribus per Cappadociam proficiſcens, Mazacæ biduum commoratus, Comana peruenit. Ibi Nicomedem Bythinium regio Cappadocum genere ortum, Sacerdotem Bellonæ Deæ conſtituit: qui honos apud Cappadocas à Rege ſecundus erat, ſolebantq; Reges & Sacerdotes eius Deæ ex eadem plerumq; familia creari. Ab his Cæſar in Pontum pergens, poſtquam in fines Gallogræciæ perueniſſet, Deiotarus Gallogræciæ Tetrarcha (quem Senatus Regem minoris Armeniæ appellarat) depoſitis inſignibus ornamētisq; regalibus, non tam priuati quàm rei habitu ſupplex ad Cæſarem veniens, veniam petijt, quòd auxilia Pompeio ſubmiſiſſet: additis ijs, quæ maximè ad cauſſæ ſuæ purga- B
tionem facere videbantur. Cæſar cōtrà, quanquam commemoratis ſuis in Deiotarum beneficijs excuſationes eius facilè diſſoluiſſet, partim dignitati & ætati hominis, tum etiam prioribus ipſius in ſe meritis, partim etiam precibus eorum qui frequentes pro ipſo deprecaturi conuenerant, omnem offenſam condonauit: reſtitutisq; Regijs inſignibus, legionem quam ſecum habebat, omnemq; equitatum, in Pontum adducere iubet. Sic Cæſar cum quattuor omnino legionibus, in quibus & Deiotariana auxilia erāt, in Pontum pergit. Pharnaces autem, quanquam ab expeditione Aſiatica reuocatus, in Aſandrum præfectum exercitum ducere conſtituiſſet, intellecto tamen Cæſarē iam aduentarē, apud Zelam Ponti oppidum ſubſtitit. Cæſare C
autē iam Ponti fines ingreſſo, legatos à ducenteſimo ſtadio ad ipſum mittit: qui præter coronam auream magni ponderis, aliaq; munera, quæ Imperatoribus rebus bene geſtis ab amicis mitti ſolebant, etiam filiam Regis ſui in matrimonium offerentes, veniamq; deprecantes, quæcunque Cæſar imperaſſet, Regem facturum pollicebantur: proinde ne hoſtili in ipſum animo eſſet, quando & Deiotaro, qui partes Pompeianas iuuerat, peperciſſet, Pharnaces autem nulla aduerſus Cæſarē auxilia miſiſſet. His Cæſar reſpondit, Pompeium, à quo maxima Pharnaces beneficia acceperat, ab ipſo deſertū, tantum abeſſe vt in beneficio poneret, vt hoc ipſum tanquam impium, certiſſimumq; ingrati animi teſtimonium vltrò deteſtaretur: non eſſe igitur D
quòd hinc paratiorem cōmiſſis ſuis veniam ſperaret. Ceterùm ſi quæ verbis polliceretur, re præſtaret: Pontoq; decedens familias publicanorū, quas captiuas detinebat, remitteret: ciuibusq; Romanis & ſocijs ablata reſtitueret, ſe præteritas iniurias quamuis grauiſſimas condonaturum, muneraq; Regia accepturū. Quæ Cęſaris reſponſa, poſtq̃ ad Pharnacem perlata, quum non ignoraret, Cæſarem maximis de cauſſis tum in Italiam, tum in Africam reuocari, proinde ſperaret, feſtinanti Cęſari facilè ſolis promiſſis ſatiſfactum iri, facturū quidem quæ Cæſar iuberet reſpondit: verùm moris interiectis tempus ducens, promiſſaq; lentiùs exequens, Cæſarem fruſtrari ſtudebat.

Sed

A Sed Cæſar intellecto fraudulento Regis conſilio, vt hoſtem callidum contrario aſtu incautum opprimeret, celeritatem, quam ſibi aliâs bene ceſſiſſe meminerat, & in hoc negotio ſibi neceſſariò adhibendam exiſtimauit. Quum igitur Pharnaces tribus ferè paſſuum milibus à Zela in colle editiore circa montem Scotium (eo ferè loco quo Mithridates pater ipſius Triarium vicerat) caſtra poſuiſſet, Cæſar, qui haud longiùs milibus paſſuũ quinque ab eo loco caſtra habebat, proxima nocte inopinantib. hoſtibus collem caſtris Regijs proximum occupat, ita vt mille haud ampliùs paſſus inter vtraque caſtra intercederent: aggereq; per ſeruitia è ſuperioribus caſtris eò comportari iuſſo, caſtra muniri imperat. Quod quum Pharnaces B animaduertiſſet, auſpicijs quibuſdam, & innata ipſius loci, vt ipſe credebat, felicitate inductus, contempta Cæſarianorum paucitate, per præruptam vallem in non minùs arduum caſtrorum Cæſarianorum collem copias ducere non dubitauit. Cæſar ex aduerſo, quum Pharnaceem ſuos non tam ad prælium, q̃ oſtentationem inſtruere crederet, nec ſibi perſuadere poſſet, Regem interiecta maxima locorum iniquitate cum exercitu tranſiturum, primam aciem pro vallo inſtruxiſſe contentus, reliquis cœptum opus perficere iuſſis, temeritatem Regis eminus irridebat. Ceterùm poſtquam Regem valle tranſita, eodem gradu collem conſcendere vidit, tam audaci Regis inſtituto perculſus, relicto opere ſuos arma capere iubet. Et quanquam C legionibus oppoſitis, reliquam aciem per ſummam feſtinationem inſtrueret, falcatæ tamẽ Regis quadrigæ impetu inuectæ ordines turbauêre: quas inſequuta tota acies, ſublato ingenti clamore, primò quidem maximum Cæſarianis terrorem attulit: ſed vbi cominus ad manus ventum, Cæſare equo inſcenſo cum mille equitibus primo in hoſtes procurrente, poſtquã aliquandiu vehementi prælio decertatum eſſet, à dextro cornu (in quo erat legio ſexta, quam ſolam ſecum Cæſar Alexandria adduxerat) victoriæ initium exſtitit, hoſtibus facilè è ſuperiore loco in vallem detruſis. Poſtea & à ſiniſtro cornu, & à media acie profligatæ vniuerſæ Regis copiæ: plurimiſq; tum interfectis, tum ruina aliorum oppreſſis, reliqui armis proiectis fugientes, vallemq; tranſgreſſi, in collem vbi caſtra habebant euaſêre. Cæſariani D eodem impetu inſequuti, colle ſuperato, mox & caſtris Regijs potiuntur. Rex dum caſtra oppugnantur, liberius fugiendi ſpacium nactus, cum mille equitibus, vt quidam prodidêre, cum paucioribus, vt alij, Sinopen maritimam vrbem ſe recepit, viuus alioqui in manus venturus. Ferunt Cæſarem profligato ſtatim Pharnace exclamaſſe: O te beatum Pompei, qui cum talibus bello Mithridatico decertans, MAGNI cognomen accepiſti. Et quanquam maximi metu belli liberatus, ſummoperè lætaretur, non aliud tamen, neque prolixiùs hac de re Romam perſcripſit, quàm in hæc verba, VENI, VIDI, VICI. ita vt non tam victoriam ipſam, vtpote minùs ſplen-

PHARNACES VICTVS.

didam, quàm celeritatem belli confecti prædicare, & significare voluisse videri possit. A quibusdam enim traditum est, Cæsarem intra quintũ quàm in Pontum venisset diem, quattuor quibus in conspectum venerat horis Pharnacem vna acie profligasse. Sic Cæsar Ponto recepto prædam vniuersam militibus concessit, & quo loco Pharnacem fudit, trophæum statuit aduersum trophæo quod Mithridates de Triario ibi antè erexerat, quòd illud Dijs belli præsidibus consecratum euertere non auderet. Quæcunq; autem Pharnaces tam ciuibus quàm socijs abstulerat, ea omnia recepta suis quæque dominis restituit. Amisenorum autem calamitatem & iniurias libertate publicè concessa compensauit. Dimissisq; Deiotarianis auxilijs, veteranis verò sextæ legionis in Italiam ad honores & præmia accipienda præcedere missis, Cælium Vinitianum cum duabus legionibus in Ponto reliquit: rebusque tum vrbanis, tum peregrinis in diuersum trahentibus, negotium Pharnacis persequendi Domitio imponit: Pontoq; digressus per Gallogræciam & Bythiniam in Asiam pergit, de omnium interea ciuitatũ controuersijs ex itinere cognoscens, iuraq; in Tetrarchas, Reges, & ciuitates constituens. Inter hæc partem Armeniæ, quæ priùs tota Deiotaro parebat, Ariobarzani Cappadociæ Regi attribuit. Mithridatem verò Pergamenum, in præmium operæ bello Alexandrino strenuè & feliciter nauatę, regno Bosphori (quod Pharnaces priùs tenuerat) cum Tetrarchia Gallogræciæ donatum, bellum in Asandrum (cuius in Pharnacem perfidiam impunitam esse nolebat) suscipere, Bosphoroq; eijcere iubet. Per Asiam autẽ in Græciam transiens, quòd tam in sumptus quotidianos, quàm ad promissa militibus præstanda, alendosq; maximos exercitus, ad conficiendas belli ciuilis tum in Africa, tum in Hispania reliquias, denique & ad triumphos, quos q̃ magnificentissimos sumptuosissimosq; ducere proposuerat, maxima sibi pecuniarum vi opus fore intelligeret, per omnes passim Asiæ & Græciæ ciuitates quantas poterat maximas pecunias quoquo modo conficere studiosè laborauit, exigentibus eas perquàm acerbè nõ sine maxima inuidia publicanis. Quibus omnibus constituendis conficiendisq; Cæsar haud diutiùs, quàm turbulentissimus rerum vrbanarum status exigere videbatur immoratus, omnium opinione citiùs sub anni exitum Romam venit.

PONTVS RECEPTVS.

CAESARIS AD VRBEM REDITVS.

Cumque Tribunitiæ vrbanæq; seditiones ad primum Cæsaris aduentum conquieuissent, quanquam plurimi sibi malè conscij extrema ab eo metuerent, tantum abfuit vt Cæsar quid seueriùs in aliquem statuerit, vt ne inquisitionem quidem anteactorum instituerit, omnibus ex æquo veniam concedens, maiori'ne cum laude clementiæ, an indulgentiæ reprehensione incertum. Quibusdam è præcipuis seditionis auctoribus etiam honores postea contulit: è quibus Dolabellam (quum potior apud eum esset officij aliquando ab illo accepti, quàm posterioris delicti ratio) nec-

A necdum Prætura functum ad Consulatum euexit. Ceterùm vti extra Italiam, ita in vrbe & in Italia, cogendis priuatim & publicè pecunijs animũ intèndit: easque non solùm ratione muneris, vtpote coronarum, imaginum, statuarum, aliorumq; similium, quæ partim vltrò offerebantur, partim exigebantur: sed & mutui nomine non minùs à ciuitatibus, quàm à priuatis accipiebat. Nam quòd suas facultates Reipublicæ impendisset, nomina facere, necesse sibi esse dictitabat. Hinc plebe inter hæc nouas petente tabulas, palàm & disertè recusauit, se quoque obæratum dicens. Vsuras tamen quæ à tempore susceptæ contra Pompeium expeditionis debebantur, & mercedes habitationum remisit: æstimationesq; possessionum, secun-
B dum quas debitores creditoribus satisfacere iubebantur, ad rationem præsentis temporis accommodauit. Atq; his quidem plebem sibi potissimùm demeruit: Senatoribus verò gratificaturus, sacerdotia & magistratus, tum in reliquam anni partem, tum in sequentem annum contulit. Et quò plures sibi deuinciret, Prætores in sequentem annum .x. designauit: additoq; singulis Pontificum, Augurum, & Quindecimuirorũ collegijs vno, etiam sacerdotiorum numerum auxit. Ex Equestri autem ordine, atque his qui secum militarant Centurionibus, plures in locum defunctorum in Senatũ allegit. M. porrò Brutum, quem post cladem Pharsalicam ad se euocarat, cum exercitu Galliæ Cisalpinæ: D. verò Brutum Transalpinæ præfecit. PRAETORES .X. DESIGNATI.
C Superiores vrbanosq; motus vixdum aduentu Cæsaris sedatos alia statim militaris excepit seditio. Huius initium in Campania exstitit, veteranis qui prælio Pharsalico interfuerant, præmia simul & missionem tumultuosiùs flagitantibus: duobusque Senatorij ordinis viris, qui tum fortè Prætores erãt, per tumultum interfectis. C. quoq; Sallustius Crispus, qui & ipse tum Prætor erat, Romamq; ad Cæsarem vt eum certiorem faceret properabat, complurib. militum eum insequentibus, vix tandem fuga cædi se exemit. Postquam autem milites in suburbana venissent, Cæsar misso ad ipsos internuncio, rationem postulatorum suorum edere iubet: simulq; alias mille drachmas viritim promittens, reliqua confecto bello Africano se præstitu-
D rum pollicetur. Sed illi non promissis, sed promissorum repræsentatione opus esse occlamantes, Cæsari se coràm postulata sua exponere velle respondent. Dispositis itaque circa vias vrbis, atque adeò circa ipsas Cæsaris ædes præsidiarijs vrbanis M. Antonij cohortibus, inermes, præterquam quòd gladijs accincti erant (quòd & aliâs eos in vrbe gestare soliti erant) intra vrbem in campum Martium admissi sunt: ad quos etiamnum tumultuantes, Cæsar quanquam dehortantibus amicis, intrepidè prodijt: conscensoq; tribunali liberam loquendi potestatem facit. Illi expositis prolixè superiorum bellorum tum laboribus, tum periculis, non ausi Cæsarem de præmijs interpellare, postremò missionem sibi tanquam emeritis dari postulant: spe

rantes nimirum Cæſarem vrgente bello Africano potiùs vltrò præmia repræſentaturum, quàm ſe dimiſſurum. Ceterùm Cæſar præter omnium exſpectationem, æquum ipſos poſtulare reſpondit, ſacramentoq; militari ſolutis miſſionem concedere, addito, ſe ijs qui iuſtum militiæ tempus expleſſent, cum ſtipendijs etiam præmia perſoluturum, poſtquam cum alijs triumphaſſet: Quiritesq; eos deinceps pro commilitonibus, tanquam iam non milites, ſed in ciuium ordinem redactos, appellauit. Ad quæ illi primùm taciti, vtpote inexſpectato reſponſo attoniti, poſteà poſtquam Cæſar de præmijs præſtandis, triumphoq; cum alijs agendo egit, ſeq; non commilitones vti priùs, ſed Quirites appellari intelligunt, pudore atq; æmulatione ad pœnitentiam conuerſi, vt ſibi diutiùs ſub eius ſignis & auſpicijs militare concedatur, ſupplices rogant. Quod quum Cæſar primò recuſaret, addens ſibi vlteriùs ipſis opus non eſſe, proinde miſſionem concedere, promiſſa tamen bona fide perſoluturum, agrosq; non quidem dominis ſuis ereptos, ſed vel publicos, vel ſuos, vel ſi hi non ſufficerent, etiam ſuis pecunijs coëmptos adſignaturum: illi magis etiam inſtare, & diſcedere parantem retinere, rogareq; vt & pœnam, ſi ita videretur, de ſe ſumeret. Ad quæ Cæſar ſubſiſtens, negauit ſe de quoquam ſupplicium ſumpturum: ceterùm à Decumanis talia nō exſpectaſſe: quos vtpote ſpectatiſſimæ virtutis & fidei, ſemper alijs præferre ſolitus erat. Hinc Decumani, quum ſibi præ ceteris infenſum intelligerent, etiam decimationis exemplum in ſe depoſcebant. Sed Cæſar quum perſpiceret eos ſeriò pœnitentes, omnes in gratiam recepit. Agrosq; vniuerſis, partim ſuos, partim publicos, adſignauit: ita tamen vt eos quàm longiſſimè à ſe inuicem diſtraheret, ne iuncti nouos iterum motus cierent, aut finitimis colonis terrori eſſent. Pecunias verò militibus ad ſingula ferè prælia factaq; egregia promiſſas, partim ſe repræſentaturum pollicitus eſt, partim bello confecto vel cum fœnore perſoluturū. Ceterùm ſe deinceps neminem ex ipſis inuitum ad militiam cōpulſurum: ſi qui tamen ad belli relliquias ipſum ſponte ſequi velint, admiſſurum. Ad quæ ſuccedente in locum prioris ferociæ maxima animorum manſuetudine, actis Cæſari gratijs vniuerſi nomen dedêre. Hic annus quo hæc à Cæſare geſta ſunt, maiore ſui parte ſine Conſulibus fuit, comitijs nimirum in Cæſaris reditū dilatis: quòd ius poteſtasque omnis comitiorum, vt ſuprà relatum eſt, ipſi permiſſa fuerat. Ita ſub exitum demùm anni Conſules creati Q. Fufius Calenus, P. Vatinius, Cæſaris vterque bellis ſuperioribus legati. In ſequentem autem annum ſe cum M. Lepido Coſs. deſignauit: cui etiam hoc anno ex Hiſpania (quam pro Prætore à prima Cęſaris Dictatura adminiſtrauerat) reuerſo, triumphum cōceſſit: quòd ipſius interuentu Longini Marcelliq; motus in Hiſpania conquieuiſſent. Rebus autem vrbanis ad hunc modum conſtitutis, Roma digreſſus, media ferè hieme ad .XIIII. Calend. Ianua-

AGRI MILITIBVS ADSIGNATI.

Q. FVFIVS P. VATINIVS COSS.

CAESAR. III. M. LEPIDVS COSS. DESS.

M. LEPIDI EX HISPANIA TRIVMPHVS.

A Ianuarias Lilybæum peruenit. Vbi cùm aduersis tempestatibus diutiùs detineretur, certiùs de viribus hostium cognoscit: scilicet præter equitatum ferè infinitum, maximamq; leuis armaturæ multitudinem, Regias legiones esse quattuor: Scipionis verò decem: elephantos præterea centum viginti: nauium autem eam multitudinem, vt etiam in plures classes distributæ essent. Simul intelligit, Scipionem cum maiori longè parte exercitus, ac vniuersis ferè primi nominis Pompeianarum partium ducibus & sectatoribus, Adrumetum tenere. Catonem verò cum parte copiarum, & vniuersæ classis, totiusq; adeò oræ maritimæ imperio, Vticæ (vbi & commeatus, & pecunia, ceteriq; apparatus bellici erant) in præsidio esse, cum trecen B tis ex omni numero electis, qui bellicis consilijs præerant. Nam quũ Cato, vt suprà cõmemorauimus, delato sibi in Africa imperio Scipioni cessisset, & de Vtica, quòd in Cæsarem propensior videretur, auctore potissimùm Iuba Rege euertenda ageretur, oppido ad preces Catonis ab interitu seruato, custodia eiusdem Catoni mandata fuerat. Cæsar interim omnibus ad nauigationem expeditis, postquam sex omnino legiones conuenissent, equitum verò duo milia, legiones quidem in longas naues, equitatum autẽ in onerarias impositum, cũ maiori parte nauium præcedere iubet: datoq; Allieno Prætori, qui Siciliam pro Consule obtinebat, de reliquo exercitu & commeatibus submittendis negotio, quum ad .VI. Cal. Ianuarias naues C conscendisset, reliquas naues quæ præcesserant consecutus, Clupeam, Neapolim, aliaq; maritima Africæ castella & oppida præteruectus, sub Cal. Ianuarias Adrumetum applicuit. Quumq; è naui in terram descendens, pedem impingens in littore procidisset, reliquis exterritis, nihil turbatus, verso in melius omine, terramq; vlnis complexus: Teneo te, inquit, terra Africa. Simili ratione & posteà, cùm intelligeret hostes, nescio quo vaticinio, siue inueterata opinione confisos, qua vulgò Scipionum nomen in Africa inuictum credebatur, certam sibi fatalemque quodam modo victoriam polliceri, quòd apud ipsos Scipio summæ rerum præesset, hominem quendam abiectæ & tantùm non infimæ sortis, è Scipionum tamẽ gente, cognomine D Salutionem sibi assumpsit, Et mihi, inquiens, alter erit Scipio: eundemque posteà parti exercitus præpositum etiam cum aduersarijs congredi coëgit: vanam hostium confidentiam ridens, an quòd & apud suos eam opinionẽ seriò inualuisse crederet, incertum. Expositis autem in portu Adrumetino his quos secum adduxerat militibus, peditũ scilicet tribus milibus, equitibus verò centum quinquaginta, castrisq; ante oppidum positis, militibusque suis omni iniuria & præda abstinere iussis, reliquarum nauium aduentum operiri constituit: quæ quòd Cæsar Sicilia discedens, certũ ipsis locum quem peterent, non præscripserat, quò potissimùm cursum dirigerent, ignorabant. Sed Cæsar postq̃ Scipionem ad Iubam Regem discessisse,

CAESARIS IN AFRICAM EXPEDITIO CONTRA IVBAM ET SCIPIONEM.

BELLVM AFRICANVM.

C. autem Considium cum præsidio duarum legionum Adrumetum tenere intellexit, tentata frustrà Adrumeti oppugnatione, nuntiatoq; maximorum auxiliorum aduentu, castra mouere cœpit. Ceterùm Considianis eruptione subitò facta, equitatuq; Maurorum, qui à Iuba subsidio missus peropportunè aduenerat, extremum agmen infestantibus, exutus castris exercitum ad Ruspinam duxit. Qua in Cæsaris profectione memorabilis fuit. xxx. equitum Gallorum virtus, qui duo equitum Maurorum milia loco pulsa in fugam conuertêre. Cæsar oppidis castellisq; quàmplurimis ex itinere per legatos in fidem suam receptis, factisq; vno die ad Ruspinam castris, oppido potitus, postridie ad Leptim ciuitatem liberam atque immunem progreditur: oppidoque per deditionem recepto, atque ab iniuria militum conseruato, intellecto naues quasdam onerarias è suis ad proximum littus appulisse, quasdam Vticam petijsse, alias incertas locorũ quæ peterent, per mare diuagari, mediterraneis abstinens, propter nauium errorem haud procul à Lepti iuxta littus castra locat: litterasque & nuncios in Sardiniam, finitimasq; prouincias, pro auxilijs & frumento mittit. Rabirium verò Posthumium pro secundo commeatu in Siciliam proficisci iubet. Missisq; decem longis nauibus, eas quæ deerrassent conquiri iubet. C. autẽ Sallustium ad Cercinnam insulam ab hostibus recipiendam (quòd ibi magnã frumenti copiam esse intelligeret) cum parte nauium ire iubet: relictoq; ad Leptim cum sex cohortium præsidio C. Saserna, ad. III. Nonas Ianuarias, castra Ruspinam, vnde pridie venerat, transfert: sarcinisq; relictis cum expedita manu circa villas frumentatum profectus, coacta magna frumenti vi, Ruspinam reuertitur: relictoque ibi cum legione P. Saserna superioris Savernæ fratre, ad portum cum septem cohortib. duo ab oppido passuum milia progressus, conscensa sub vesperam classe, naues quæ adhuc in errore erant conquisiturus, proficisci parabat. Ceterùm postridie appellentibus eòdem nauibus de quibus laborabat, eisdemque in portum receptis, cum his simul & prioribus Ruspinam redit: castrisq; ad oppidum positis, cohortes. xxx. expeditas, cum equitibus CCCC. & sagittarijs paucis frumentatum ducit: verùm vix tria passuum milia progresso à speculatorib. equitibusque antecessoribus hostes appropinquare nunciantur: simulque cum ipso nuntio puluis eminus conspici cœptus est. Haud multò pòst ipsæ hostium copiæ duce Labieno & duobus Pacidijs aduentare visæ sunt, ita instructæ, vt præter equitatum, qui vtrunque cornu tenebat, media quoque acies mirabili longitudine directa, equitibus conferta, Numidisq; leuis armaturæ & sagittarijs peditibus condensata, pedestrium magis quàm equestrium copiarum speciem præberet. Cæsar itaque & suam, quæ aderat, manum (quanquam perexiguam) tanquam cum pedestri acie dimicaturus, ad pugnam instruit. Sed priusquam ad manus veniretur, primùm Numidæ

RVSPINA ET LEPTIS RECEPTA.

A B C D

A leuis armaturæ cum equitibus è media acie prorumpentes, legionarios Cæsaris insolito nouoq; pugnæ genere (quo potissimùm vsus Rex Iuba Curionem antè oppresserat) multùm perturbarunt. Interim & numerosissimus Labieni equitatus in latitudinem subitò extensus, cedentib. ob paucitatem equitibus Iulianis, vniuersas statim Cęsaris copias circumuenit: ita vt Cęsar orbe facto, non sine summo discrimine, maximoq; tyronũ pauore præliari cogeretur. Hîc Labienus à veterano, quem ille priùs conuicijs lacessere, tyronemq; appellare ausus fuerat, pilo in se coniecto petitus, sed eodem in equum adacto, equo excussus, non minimum vitæ periculum adijt. Cæsar autem acie sua, quæ priùs in orbem coacta fuerat, in longitudinem q̃ maxi
B mam porrecta, cohortibusq; diuersò conuersis hostium coronam vtrinq; perrumpit: parteq; hostium in fugam cõuersa, quòd insidias metueret, fugientes longiùs persequi destitit: cumq; iam ad sua se præsidia recipere cogitaret, occurrentibus sibi M. Petreio & Cn. Pisone, cum maximis tum peditum tum equitum Numidarũ auxilijs, simul etiam Labienianis, animis à priore terrore iam confirmatis, extremum suorum agmen impedientib., prælium signis conuersis redintegrare coactus est. Hostibusq; ad priorem illam dimicandi rationem confugientibus, Cæsar postq̃ perspexit & equos & equites suos, tum ex recenti nausea proximæ nauigationis, tum ex siti & languore propter vulnera priore prẹlio accepta, ad insequendum diutiusq;
C persistendum minùs firmos, exiguam præterea partem diei superesse, hostibus vno impetu vltra proximos colles repulsis, postq̃ ab hora diei quinta ad occasum Solis dimicatũ esset, M. Petreio inter ceteros grauiter sauciato, suos vt erant instructi ad suas munitiones reducit. Quidam produnt Cæsarem hoc prælio fugientib. suis omnibus solum se hostibus opposuisse, atq; aquiliferum quendam locum deserentem, sua manu in primam aciem obtorto collo retraxisse, dixisseq;: Hîc sunt aduersarij, huc tende. Intelligens aũt Scipionem & Iubam Regem cum vniuersis copiarum viribus, validissimisq; auxiliorũ copijs breui adfuturos, castra sua accuratiùs munire, aliaq; opera efficere, copiasq; ex remigibus, atq; alijs cuiusuis generis classiarijs fir
D mare, frumentum & reliquum cõmeatum, ceteraq; ad bellum necessaria cõparare instituit. Et quòd pleræq; nauium onerariarum, quæ cõmeatum vehebant, ignaræ locorum quæ Cæsar castris suis tenebat, etiamnum vagabundæ per mare errarent, è quibus quasdam ab hostium nauibus tum incensas tum expugnatas intellexerat, naues circa portus atq; insulas ad præsidium onerariarum disposuit. Cn. interim Pompeius, Magni filius, qui Vticæ apud Catonem erat, quotidianis ferè Catonis conuicijs, & cõmemoratione rerum à patre in ea ætate fortiter & feliciter gestarum incitatus, cum tumultuaria fortuitaq;. xxx. minorum nauium classe, in Mauretaniam Bogudis regnũ profectus, tentato frustrà Ascuro oppido (quod prẹsidio Regio

P tene-

tenebatur)ſuisq; eruptione oppidanorum ad mare repulſis,quum re malè A
geſta ad Catonem reuerti non ſuſtineret,claſſem ab Africa auerſam ad Baleares inſulas appulit.vbi poſtquã Ebuſum inſulam vi cepiſſet,reliquę ſine prælio in deditionem venêre. ipſe Pompeius morbo correptus,cum militibus ſuis ibidẽ aliquandiu moratus eſt. Scipio aũt relicto Vticæ valido pręſidio,cum octo legionibus,& equitum quattuor milibus iter ingreſſus, circa Adrumetũ Petreio Labienoq; ſe coniunxerat,ita vt vnis caſtris quattuor paſſuum milia occuparent: equitatuq; ſuo circũ Cæſaris munitiones vagari iuſſo,Cæſarianos omni ad aquandum pabulandumq; exitu prohibebat. Hinc nondum ſubuecto ad Cęſarem è Sicilia Sardiniaq; cõmeatu, tanta fuit in caſtris Cæſaris nõ ſolùm annonæ,ſed & pabuli inopia,vt equi B
alga è littore collecta,aquaq; dulci elota aliquandiu alerentur.Quibus Cæſariani exercitus extremitatibus intellectis Iuba,antequam Cæſar his ſe difficultatibus explicaret,cum maximis equitum peditumque auxilijs regno egreſſus, Scipioni ſe iungere feſtinabat. Verùm intellecto ex itinere P. Sittium quendam, & Regem Bogudem iunctis copijs Numidiam regnum ſuum vaſtare,Getuliamq; (quæ & ipſa regni pars erat) ipſamq; Cirtam opulentiſſimum regni ſui oppidum,vbi & Regia ipſius erat, cum alijs aliquot captam,rebus ſuis timens,cùm haud procul à Scipione abeſſet,abductis etiam à Scipione auxilijs quæ anteà ſubmiſerat, triginta tamen elephantis ipſi relictis,in regnum reuerſus eſt. Cæſar autem quum ipſius in Africam C
aduentus per maiorem ferè prouinciæ partem in dubium vocaretur, nec alius præter vnũ ex ipſius legatis aduenisse crederetur,miſſis circumquaq; litteris omnes ciuitates de aduentu ſuo certiores facit. Hinc plurimi ſtatim vndique ex vniuerſa prouincia viri nobiles è ſuis ciuitatibus profugi,de aduerſariorum ſæuitia atque acerbitate non ſine lachrymis conquerentes,ad caſtra Cæſaris confluxêre. Quibus intellectis,tantiſque prouincialium iniurijs permotus,quum hactenus per hiemem ſtatiuis ſe continuiſſet, æſtate iam inita,coactis vndique quæcunq; vſquam erant cùm copijs tum auxilijs,iuſto deinceps cum aduerſarijs bello decertare,prouinciamq; ab illorum crudelitate vindicare conſtituit: litteraſq; ad Allienum & Rabirium D
per cataſcopum mittit, quibus exercitum ſibi quamprimùm tranſportare præcipit. Ipſe interim dum exercitus adduceretur, opera incepta perficere, & caſtra validioribus augere munitionibus non intermittit. Scipio alia ex parte elephantos quotidie aſſuefacere,ne non tam hoſtium quàm ſuorũ periculo & exitio pòſt in pugnam producerentur. Interea à turmis equitum,quæ vtrinq; pro vallo in ſtationibus erant,crebris minutiſq; quotidie ferè prælijs concurritur. Et Scipio quidem per ſingulos penè dies, ſuos ad pugnam inſtructos pro caſtris maiore diei parte in acie conſiſtere iubens, aliquando etiam longiùs progreſſus, Cæſarem ad prælium prouocabat.
Sed

A Sed Cæsar ijs, qui pabulandi, lignandi, muniendi, aut alterius rei gratia è castris processerant, sine tumultu, & modestè intra munitiones receptis, equitatusq; sui partem loco consueto in statione consistere, & si hostis propiùs accederet, retro se intra munitiones recipere, reliquos autem suo quemque loco armatos, & si hostis ingrueret paratos esse iubens, se cum reliquo milite intra castra fossa valloque altissimo, alijsq; maximis operibus & munitionibus cincta, atque aliâs ab omni telorum tormentorumq; bellicorum genere instructissima, magna cum fiducia cõtinebat: exspectans nimirum dum id quod restabat veteranarum legionum cum secundo cõmeatu aduenisset. Qua in sententia quũ Cæsar copijs subinde ad pugnam à Scipione
B productis perstaret, Scipio contempta Cæsaris exercitusq; ipsius patientia, in castra regressus, concione aduocata prolixè de Cæsaris Cæsarianorumq; timiditate & desperatione apud suos verba facit, victoriamq; haud dubiam eamq; breuem ipsis pollicetur. Per id tempus Numidæ Getuliq; complures, quotidie signis castrisq; Scipionis relictis, alij in regnum discedere, alij in castra Cæsaris etiam cateruatim profugere, memoria beneficiorum quæ maiores ipsorum olim à Mario (cuius affinem Cæsarem esse intelligebant) acceperant. E quibus Cæsar illustriores aliquot cum litteris ad ciues suos mittit: hortaturque, vt se suosq; fortiter contra aduersarios defenderent, neque ijs se temerè permitterent. Hoc quoque tempore Labienus
C tentata cum parte equitatus Leptis oppidi, quod Saserna tenebat, expugnatione, amissoq; scorpionis ictu vno è Decurionibus, suisq; hinc perterritis, ad suos se recepit. Acillitani quoque per id tempus legatis ad Cæsarem missis, ciuitateq; sua in Cæsaris fidem tradita, frumentúmque & alia quæ ipsis suppetebant polliciti, præsidium sibi à Cæsare mitti petunt. Cæsar igitur C. Messium Ædilitia potestate functum, cum præsidio eò proficisci iubet. Quo intellecto C. Considius, qui Adrumeto cum duabus legionibus, & equitibus CC. præerat, cum octo cohortibus Acillam prior occupare studens, quum se à Messio præuentum, præsidiúmque Cæsaris ab Acillitanis receptum videret, Adrumetum reuersus, acceptisque ibi equestribus à La-
D bieno copijs, Acillam obsidione cinxit. Hanc postea multis magnisq; operibus oppugnare adortus, aliáq; diu multúmq; expertus, quum nihil proficeret, acceptis tandem aduersis de infelici suorum equestri prælio nuntijs, frumento ceterisque, quæ affatim in castris aderant, ad victum necessaria, incensis, obsidione oppidi relicta, Adrumetum iterum se recepit. ACILLA RECEPTA.

Eodem tempore & Crispus Sallustius Cercinna insula, eiecto ex ea C. Decio viro Prætorio, qui eam cum præsidio tenuerat, potitus, magnam frumenti copiam ibi inuentam, per naues onerarias in castra Cæsaris mittit. CERCINNA RECEPTA.

Tunc quoque naues onerariæ, quas Allienus cum secundo commeatu, & duabus legionibus, & equitibus Gallis DCCC. funditoribusq; & sagittarijs

mille à Lilybæo ad Cæsarem miserat, quarto pòst die in portum Ruspinæ, vbi Cæsaris castra erant, vento vsi secundo peruenêre. Hinc Cæsar post longa exspectationis tædia omnibus suis receptis gauisus, omnique sollicitudine liberatus, milites iam recenter aduectos, nauibusq; egressos, per castella munitaq; loca disponit: & donec à nausea & languore vigori pristino restituerentur, aliquantum interquiescere iubet. Eodem ferè tempore & Tisdritani legatos ad Cæsarem mittunt, triticiq; modia mille CCC. apud se esse docent: cuius conseruandi caussa præsidium sibi à Cæsare mitti petunt. Quibus Cæsar gratias agens, præsidium se quamprimùm missurum pollicetur. Interea P. Sittius, quem fines Numidiæ cum exercitu ingressum suprà relatum est, castellum munitissimum, in quod Iuba præter frumentum cetera quoque vsibus bellicis necessaria conuexerat, vi expugnatum capit. Cato verò dum hæc geruntur, habitis nouis delectibus, magnam omnis generis hominũ, tam seruorum, q̃ libertinorum, omniumq; qui per ætatem armis ferendis habiles essent, manũ armauerat, & Scipioni in subsidium submiserat. Sed Scipio miratus Cæsarem, qui alioqui vltrò bellum inferre, & prælio lacessere consuesset, ita obstinatè etiam prouocatum eo nunc abstinere, tamque insolitam Cæsaris patientiam, tantamque consilij commutationem suspectam habens, Getulos duos, quos sibi fidissimos amicissimosq; credebat, propositis maximis præmijs, in castra Cæsaris speculatũ mittit. Sed hi ad Cæsarem perducti, indicantes ad quid missi essent, cupere se in castris Cæsaris manere, simul & alios Getulos complures C. Marij clientes, omnesq; non nuper ciuitate Ro. donatos, & in legionem quartam & sextam adscriptos, in castra Cæsaris transire paratos exponunt. Quod & euentus mox comprobauit, pluribus legionarijs ex legionibus iam dictis ad Cæsarem postridie confugientibus: qui collaudatos, & ad se receptos stipendio donauit: factaq; aduentu duarum legionum cum equitatu, aliaque leui armatura, non mediocri copijs suis accessione, omnibus copijs suis eductis longiùs progressus, primùm collem quendam, in quo turris erat, siue specula, quæ à præsidio Numidarũ tenebatur, missa turma Hispanorum cum parua leuis armaturæ manu, deturbatis Numidis, pluribusq; ex his captis, reliquis in fugam conuersis, occupat. Deinde Labienũ ad suppetias Numidis præsidiarijs fugientibus ferendas, cùm toto ferè dextræ aciei iam instructæ equitatu longiùs à suis procurrentem (media inter se & Labienum maxima quadam villa, quę Labieni prospectum impediebat) immissa equitatus sui ala sinistra, à reliqua acie intercludit: extremũq; ipsius equitatum antequam sentiretur cõsequutus, cùm intercluso reditus ad suos non daretur, rectà in castra confugere compulit. Galli autem Germaniq;, quos secum Labienus habebat, resistere ausi, circumuenti vndiq; vniuersi fortiter repugnantes cecidêre. Quod vbi legiones Scipionis, quæ lon-

Margin: TISDRA RECEPTA. — Section letters A, B, C, D in right margin.

A longiùs à castris instructæ stabant, animaduertêre, hæ quoque fugientes omnibus se portis in castra coniecêre. Cæsar autem postquã receptum cani iussisset, suos omnes incolumes intra munitiones recepit. Postridie omnibus vndique præsidijs deductis, postquam vniuersas iterum copias instructas in campum produxisset, factaque pugnæ potestate, dum Scipionem suis se munitionibus continere videt, aciem suam, vt erat instructa, Vzitam versùs (quod oppidum Scipio tenebat) ducit. & iam minùs mille passibus ab oppido aberat, quum Scipio veritus ne oppidum, ex quo aquatione ceterisque rebus necessarijs exercitus eius plurimùm iuuabatur, amitteret, aciem quidem vniuersam instructam, & elephantos ante oppidum constituit: sed ita vt media acies oppido tegeretur, vtrumque tantùm cornu cum elephantis in conspectu aduersariorũ esset. Cæsar quum vsq; ad vesperam ferè in acie constitisset, neq; Scipio se loco moueret, intelligens se non sine maximis difficultatibus vno eodemq; tempore oppidum, quod maximis Numidarum tenebatur præsidijs, oppugnaturum, simul & contra hostem ex loco iniquiore depugnaturum, milites suos, qui in illam vsq; horam in armis perstiterant, in castra reducit. Sub id tempus intercepta à C. Virgilio Petronio, qui Thapso oppido maritimo præerat, vna è nauibus Cæsarianis, quæ cum secundo cõmeatu è Lilybæo cum reliquis soluerat, atque ab alijs deerrauerat, ventoq; ad Thapsum delata fuerat: altera item quæ veteranos cum Centurione vno & tyronibus aliquot vehebat, simili tempestate ad Egimurum delata, à Vari & Octauij classe capta: Cæsar ob id indignatus, eos quos apud Thapsum cum parte classis præsidio nauium onerariarum & longarum, quæ per mare vagabũdæ errabant, in statione esse iusserat, propter negligentiam ignominia notatos, propositoq; in eos grauissimo edicto, dimisit. Eodem tempore sub occasũm Vergiliarum per noctem nymbus procellosus subitò cum saxorum grandine cælo deiectus Cæsaris exercitum plurimùm afflixit: qua nocte & quintæ legionis pilorũ cacumina sponte arsêre. Interim Rex Iuba nuntio de aduerso Scipionis equestri prælio ad se perlato, cùm domesticis bellis intentus, ad primam D Scipionis euocationem nõ accederet: posteà omni Africa, quæ populo Ro. parebat, sibi à Scipione promissa, Saburam præfectum cum parte exercitus præsidio regni contra Sittium relinquit: ipse cum legionibus tribus, equitibus frenatis DCCC, Numidis autem sine frenis, alijsq; terrestribus copijs quàmplurimis, & alijs .xxx. elephantis, iterum ad Scipionem contendit. Quem Cæsar vbi aduenisse cognouit, munitiones suas longiùs producere, locaq; Scipioni propinquiora & excelsa occupare aggreditur. Scipio ex aduerso, vt Cæsari facultatem longiùs progrediendi præriperet, Labienum proximum collem inuadere iubet. Quo occupato, cùm eundem & Cæsarem petiturũ Labienus sibi persuaderet, in valle latissima profundissimaq;

quæ inter collem & Cæſarem media iacebat, quaq; neceſſariò Cæſari tranſeundum erat, in inſidijs cum parte equitatus leuique armatura conſedit: aliosq; equites poſt collem, quem Cæſar petebat, ſubſidere iuſſit, qui dum ipſe Cæſarem à tergo ex improuiſo adoriretur, ſe ex aduerſo è colle oſtenderent: ſperans ſcilicet hac ratione Cæſarem & regreſſu & progreſſu interclusum, certiſſimum exitium incurſurum. Ceterùm quum equites, quos poſt collem Labienus collocauerat, citiùs quàm debebant ſumma collis peterent, equites quos Cæſar præmiſerat eoſdem conſpicati & conſecuti, partim cædunt, partim viuos capiunt: deturbatoq; Labieni præſidio colle potiuntur, Labieno cum ſuo equitatu fuga ſalutem quærere coacto. Cæſar autem diſtributis ſtatim per legiones operibus, caſtra eodem colle munit. Simul & à maximis ſuis caſtris per medium campum ad oppidum Vzitam vſque (quod inter ſua & Scipionis caſtra medium erat) duo brachia ducit, quæ ad ſiniſtrum dextrumq; oppidi angulum pertingebant: quam rem plurimas ſibi cõmoditates & ſecuritates tam ad expugnandum, quàm ad colloquia & perfugia, ſibi præbere poſſe intelligebat. Quo ex opere dum Cæſar ſub veſperam ſuos in caſtra reducit, Iuba, Scipio, & Labienus cum omni equitatu, leuiq; armatura, impetu in Cæſarianos facto, equites loco cedere compellunt. Sed Cæſar copijs omnibus ex itinere reductis, equitibusq; ſuis magno impetu in Numidicum equitatum conuerſis, eundem cæſis ſauciatisq; quàmplurimis, in caſtra vſque Regia fugere compulit. & niſi nox interueniens, puluisque aduerſo vento ſublatus proſpectui Cæſarianorum officiens prælium diremiſſet, vniuerſo equitatu cum leui armatura deleto, Iuba ipſe & Labienus ſine dubio in Cæſaris poteſtatem veniſſent. Hoc prælio magna felicitate à Cæſare commiſſo, plurimi è ſexta & quarta legione à Scipione ad Cæſarem tranſière: nec pauciores alij in alias regiones finitimas, quò quiſq; poterat, diffugêre. Getuli quoque, ad quos Cæſarem perfugas cum litteris & mandatis miſiſſe relatum eſt, ſucceſſu rerum Cæſaris permoti, à Rege ſuo Iuba vniuerſi defecêre, armaque contra ipſum cepêre. Quo intellecto Iuba, ex ijs copijs quas ad Scipionem adduxerat, cohortes ſex, quæ fines regni ſui contra Getulos tutarentur, mittit. Similiter & ex Vzita oppido, brachijs quæ Cæſar inſtituerat perfectis, & ad oppidum vſq; perductis, ita vt tutò inter Cæſarianos & eos qui in oppido erant, quotidiana ferè colloquia fierent, nobiles aliquot Getuli ex equitatu Regio, quorum maiores ſub Mario olim meruerãt, per noctem ad lumina cum equis calonibusque circiter mille in caſtra Cæſaris perfugiunt. Cæſar enim tam litteris, quàm fama vulgauerat, Afris quidem qui ad ſe tranſituri eſſent, libertatem & omnes facultates conceſſurum, ciuibus verò Romanis præter impunitatem etiam præmia daturum. Hinc factum eſt, vt plurimi quotidie in partes ipſius relicto Scipione & tum temporis & poſteà concederent.

A derent. Postridie eius diei, quum vniuersæ vtrinque copiæ instructæ & in aciem productæ, non procul à castris Cæsaris medio inter vtrumque exercitum haud amplius tercentorum passuum spacio, à manè vsq; ad horam diei decimam sub armis cōstitissent, nec ab alterutra parte pugnæ initium fieret, atque hinc Cæsar inclinata iam die suos in castra reducere inciperet, omnis Numidarum Getulorumque equitatus sine frenis castra Cæsaris in colle posita inuadere parabat: Labienoque, qui loco suo immotus cum equitatu frenato persistebat, legiones Cæsaris distinente, equites cum leui armatura temerè & iniussu Cæsaris longiùs contra Getulos Numidasque progressi, transitaque palude à leui armatura deserti, à multitudine Numi
B dici Getulique equitatus loco pulsi, paucis quidem suorum cæsis, sed plurimis conuulneratis fugientes ad suos se recipere coacti sunt. Vicissim postero die cùm equitatus Cæsariani pars Leptim frumentandi caussa missa, Numidas Getulosq; equites prædatores sibi obuios habuisset, centum ex ijs cùm interfecêre, tum viuos cepêre. Post hæc vtroque duce suis hinc inde operibus munitionibusque incumbente, aliquandiu equestribus tantùm leuibusq; prælijs concursum est. Interim ad Cæsarem perfertur Varum, qui cum quinquaginta quinque nauium classe ab Vtica Adrumetum excurrerat, è Cothone Adrumetinorum portu egressum, tredecim nauium classem, quam Cæsar cum Q. Aquila Adrumetū in stationem præsidij gra-
C tia miserat, tempestate iactatam, & ad Leptim negligentiùs custoditam, defensoribusque vacuam partim incendisse, partim cepisse. Cæsar itaque nihil cunctatus equo admisso Leptim (quæ .VI. milibus passuum à castris suis aberat) proficiscitur: conscensoque paruo nauigio, reliquis nauibus statim post se venire iussis, Varum persequi contendit. Varus autem celeritate audaciaq; Cæsaris territus, Adrumetum versus vnde venerat cum vniuersa classe fugam capit. Sed Cæsar fugientem consequutus, alteraque quinqueremium à Varo paulò antè captarum cum omnibus suis epibatis recepta, & præter hos CXXX. custodibus in ea captis, aliáque hostium triremi remigibus epibatisque onusta potitus, reliquas naues superato promontorio in
D Cothonem Adrumetinorum portum fugere coëgit. quas quum vento minùs secundo vsus, eodem die assequi nō posset, postridie prima luce, & ipse Adrumetum appellens, naues quidem onerarias quæcunque extra Cothonem longiùs in salo stabant, incendit: reliquis verò quæ in Cothonem se receperant, prælio decertare detrectantibus, in castra reuersus est. Haud multò pòst Labienus quum intellexisset Cæsarem loca quædam frumentandi gratia sæpiùs petere solitum, quum Cæsarem eôdem ex consuetudine commeaturum crederet, cum magno equitatu, leuiq; armatura ijsdem in locis in insidijs consedit. Sed Cæsar cognito ex perfugis Labieni consilio, quum per dies aliquot ea frumentatione abstinuisset, quò hostem securio-

curiorem negligentioremq; redderet: poſteà eductis cum parte equitatus A
octo legionibus, parte autem equitatus præmiſſa, inſidiatores in conuallibus latentes inopinantésque aggreſſus, occiſis circiter quingentis, reliquos fuga ſalutem quærere compulit, Labieno conſpectis legionibus Cæſaris, laborantibus fugientibúsq; ſuis, cum ſuo equitatu ſuccurrere non audente. Cæſar inter hæc quum in anguſtias rei frumentariæ coniectus, caſtra ſibi neceſſariò mutanda intelligeret, Lepti, Ruſpina, & Achilla præſidio firmatis, Aquiláque & L. Ciſpio Adrumetum & Thapſum obſidere iuſſis, caſtris incenſis ad oppidum Agar proficiſcitur, caſtraq; haud longè ab eo oppido ponit. Scipio Cæſarem cum omnibus copijs ſubſequutus, VI. paſſuum milibus à Cæſare caſtra facit. Hîc quum Scipio legiones duas ad Zettam oppi B
dum (quod à parte caſtrorũ Scipionis ſitum, ab ijſdem decem milibus paſſuum, à Cæſarianis verò .XVIII. milibus aberat) frumentatum miſiſſet, Cæſar ex perfugis certior factus, motis è campo in collem & loca tutiora caſtris, quarta vigilia cum copijs ſuis hoſtium caſtra prætergreſſus, Scipione longiùs in agros circumiacentes propter frumentationem progreſſo, Zetta oppido potitur: captoque ibi C. Brotio Regino equite Ro. Scipionis familiariſſimo, qui oppido præerat, & P. Atrio equite item Ro., camelisque Regijs .XXII., Oppium legatum ibi cum præſidio relinquit: copiasque ſuas præter hoſtium caſtra in ſuas munitiones reducere inſtituit. Quo in receptu Labieno poſtremum Cæſaris agmen infeſtante, Cæſar ſignis ſubinde in Nu- C
midas equites leuemq; armaturam mirabili celeritate nunc ſuis inſtantes, nunc refugientes conuerſis, minimoque itineris ſpacio non ſine maximis difficultatibus per plures horas, modò procedendo, modò reſiſtendo quàm tardiſſimè confecto, tandem hora prima noctis decem ſuorum ſaucijs, reliquos incolumes in caſtra reduxit. Labienus autem CCC. è ſuis deſideratis, plurimis conuulneratis, omnibus autem nunc cedendo nunc inſequendo defatigatis, ad ſuas munitiones reuerſus eſt. Haud multò pòſt Cæſar quum productis in æquiora loca copijs, non longè ab hoſtium caſtris diutiùs conſiſtens, facta ſemel atque iterum pugnæ poteſtate, Scipionem in locum æquum deſcendere nolle perſpiceret, exercitu ad .XII. Kal. April. luſtra- D
to, tertio pòſt die motis caſtris Sarſuram oppidum, in quod frumentũ Scipionis conuectum erat, quodq; à Numidarum præſidio tenebatur, copias ducit. Sed Labienus facto in poſtremum Cæſaris agmen impetu, parte impedimentorum intercepta, etiam legiones onere ſarcinarum impeditas aggredi auſus, ſubmiſſo à Cæſare expeditorum aliquot legionariorum ſubſidio, plurimis ſuorum tum occiſis tum vulneratis, turpiter in fugam verſus eſt. Cæſar autem interfecto in hoſtium conſpectu Numidarum præſidio, P. Cornelio Scipione euocato, qui oppido præerat, fortiter quidem ſed fruſtra repugnante, oppido ſimul & frumento potitur. Poſtridie ad Thebennam

ZETTA CAPTA.

SARSVRA CAPTA.

A bennam oppidum quod Considius tenebat profectus, quum eam expugnare propter inopiam minùs operæprecium existimaret, in castra, quę ad Agar habebat, reuertitur. Similiter & Scipio in priora castra exercitum reducit. Interim Thebennenses missis legatis docent Regium præsidium à se interfectum, auxilium igitur à Cæsare contra Regem sibi quàmprimũ mitti petunt. Quibus Cæsar statim Marcium Crispum Tribunum cum cohorte, sagittarijsq; compluribus & tormentis mittit. Dum hæc geruntur, legionarij, qui morbo, aut alio impedimento retenti, cum priore commeatu traijcere non potuerant, ad quattuor milia, equites item quadringenti, sagittarijq; & funditores mille è Sicilia in Africam ad Cæsarem

THEBENNA RECEPTA.

B venêre. Hos igitur Cæsar cum reliquis omnibus legionibus ad pugnam instructos, haud procul ab oppido, cui Tegea nomen erat, vbi Scipio.CCC. equitũ præsidium habebat, in acie constituit. Sed quum & hîc Scipio prælio decernere detrectaret, Cæsar tædio victus, equitum suorum turmas vnà cum leui armatura sagittarijsq; & funditoribus in hostium equitatum, qui pro oppido in statione erat, immittit. Ibi auxilijs equestribus à Labieno equitatui suo summissis, dum recentiores defatigatis succedunt, Cæsariani paulatim loco cedere cœperant, donec Cæsar altera vicissim equitum ala suis laborantibus subsidio missa, prælioq; magnis suorum animis redintegrato, cæsis sauciatisque quàmplurimis fugientes per tria passuum milia

C persequutus, in proximos colles compulit. Et quum iam pluribus certisq; experimentis cõpertum haberet, Scipionem nullis conditionibus ad prælium loco æquo committendum pertrahi, neque iterum castra propter aquarum inopiam propiùs hostium castris admoueri posse, ad Thapsum obsidendum animum conuertit: sperans nimirum se hac ratione, vel Scipionem in necessitatem dimicandi coniecturum, vel ipso pugnam detrectante, oppidum maximi momenti facilè in suam potestatem redacturũ. Aberat Thapsus ab Agar.XVI.ferè passuum milibus, maximoq; præsidio à Virgilio Petronio tenebatur. Is autẽ erat oppidi situs, vt peninsulæ speciem præberet: quòd ab vna quidem parte mari, ab altera verò palude alluere-

D tur, isthmusq; inter paludem & mare non ampliùs mille quingentorum passuum angustum admodum ad oppidum accessum præberet. Huc igitur progressus, castelloque statim ad fauces isthmi communito, validoque præsidio relicto, hostes accessu oppidi interclusit: castrisque lunatis constitutis, eodem quo venerat die, oppidum vallo munitionibusq; cingere aggreditur. Scipio autem cùm Virgilium Thapsitanósque hactenus rebus suis fidissimos, non sine dedecore à se deseri posse intelligeret, Cæsarem statim per loca superiora subsequitur: cumque occupatis iam à Cæsare angustijs, oppidoque exclusus, Thapsitanis auxilium submittere prohiberetur, mille quingentis à castris Cæsarianis passibus ad mare castra communire

instituit: partéq; operis iam effecta, dum reliqua perficitur, partem copiarum cũ elephantis pro vallo ad deterrendos hostes in acie constituit. Quo intellecto Cæsar, Asprenate Proconsule cum duabus legionibus præsidio castrorum relicto, partéq; classis ad Thapsum relicta, reliquas naues iubet post hostium, qui castra ad mare habebant, terga, ad littus appellere: exauditóq; signo quod illis constituerat, clamore subitò sublato hostibus auersis terrorem incutere. Ipse autem reliquas copias summa cum festinatione ad hostium munitiones ducit: quos vbi munitionibus perficiendis sedulò incumbere videt, acie triplici instructa, dum pedibus exercitum circumcursans verbis animos suorum excitat, animaduertit hostem circa vallum trepidare, pauidosq; vltro citroq; concursantes, nunc prodire, nunc intra munitiones se recipere, turbatos scilicet inopinato nauium Cæsarianarum à tergo accessu. Quod vbi & à maiore Cęsariani exercitus parte conspectum, legati statim pugnæ signum dari postulant. Sed negante Cæsare placere sibi, vt eruptione pugnaretur, atq; ob id cunctante, tubicen à militibus coactus dextro cornu signum canit. Hinc Centurionibus etiam aduerso pectore frustrà obluctantibus, signa ab omnibus simul cohortibus inferri cœpta. Cæsar autem quum suos iam ad pugnam accensos, nullo modo contineri posse videret, dato FELICITATIS signo, ipse protinus equo conscenso admissoq; vel primus in hostem fertur. Elephanti aduersariorum, qui pro munitionibus stabant, à sagittarijs funditoribusq; impetiti, clamoreq; & strepitu territi, & in suos conuersi, plurimos dum intra munitiones retrofugiunt oppressere. simul etiam Mauri, qui ad elephantorum præsidium in eodem cornu consistebant, in fugam versi sunt. Sic Cæsar paucis admodum repugnare ausis, ijsq; interfectis, primo statim impetu vallo hostium potitus, reliquos munitionib. relictis in superiora castra, vnde pridie excesserãt, fugere compulit: quæ postquam vacua inuenêre, illinc in castra Regia fugientes, dum & hæc à Cęsarianis occupata vident, armis simul cum omni salutis spe proiectis, quò expeditiores fugerent, cuncti locum quendam editum castris proximum cursu petiũt. Cæsar autem dissipatis, totoq; passim campo quà quisq; poterat diffugientibus, ne hostibus se colligendi spacium daret, legiones è vestigio insequi iubet. Quæ postquam ad collem in quem hostes confugerant, peruenêre, aduersarios, salutatione more militari facta, fidem Cæsaris frustrà implorantes, etiam inspectante, & prò ipsis deprecante Cæsare, ad vnum omnes contrucidauêre, exasperatis & in vltionem à Scipione priùs interfectorum inflammatis præcipuè veteranorum animis. Tantaq; fuit Cæsarianorum ob recentem victoriam licentia, impunitatisque fiducia, vt ne à præcipuis quibusdam è suo exercitu manus cohiberent, Tullio Rufo viro Quæstorio inter ceteros pili iactu consultò à milite quodam transfixo, Pompeio item Ruffo grauiter vulnerato: ita

A ita vt Equites, Senatoresq; quamplurimi è Cæsarianis territi, & furorem militarem metuentes, è prælio se subducerent. Sic Cæsar tribus exercitibus vno die profligatis, cæsis hostium plus decem milibus, è suis verò vix quinquaginta desideratis, paucisq; saucijs, trinis etiam hostium castris vno quasi eodemq; impetu captis, insuper sexaginta quattuor elephantis armatis cũ turribus suis ornamentisq; potitus est. Plurimi autem è Prætorijs Consularibusque, qui fuga euaserant, alij postea sibi ipsi manus intulêre, alij capti, quòd priùs venia impetrata à Cæsare dimissi arma resumpserãt, ab eodem interfici iussi sunt. Dion auctor est: Quintanos magna virium suarum fiducia à Cæsare petijsse, vt elephantis opponerentur, debellatisq; elephantis
B ipsis concessum, vt in monumentum rei gestæ, elephantibus deinceps pro insignibus vterentur. Quidam scriptum reliquêre, Cæsarem huic prælio ad finem vsq; non interfuisse: quòd dum aciem instrueret, subitò morbo comitiali correptus, malum persentiens (quòd & aliâs eo laborasset) antequàm vis morbi sensus occuparet, in turrim quandam proximã se deferri iusserat. Cæsar quum ex itinere ad Thapsum aliquandiu constitisset, missoq; rei à se gestæ nuntio, Virgilium ad deditionem etiam impunitate promissa adhortaretur, nec ille obtemperaret, Caninium Rebilum Proconsulem cum tribus legionibus ad Thapsum in obsidione manere iubet. Postridie sacris operatus, militibusq; suis pro concione collaudatis, eosdem
C & potissimùm veteranos pro suis quemq; meritis pro suggestu inspectantibus oppidanis præmijs donat: Thapsoq; Vticam discessurus, Cn. Domitium ad Thisdram, quam Considius tenebat, relinquit: præmissoque Vticam M. Messalla, ipse cum equitatu eôdem subsequitur. Equites autẽ Scipionis, qui fuga cædem euaserant, dum Vticam versus ad Catonem cõtendunt, Parada oppido ex itinere per vim capto, quòd oppidani accepto de rebus apud Thapsum gestis nuntio, ipsos admittere recusarent, maxima lignorum strue medio in foro congesta, igneq; subiecto, oppidanos cuiusuis sexus & ætatis constrictos, cumq; omnibus rebus suis in flammas coniectos, crudeli inhumanoq; supplicio vitam finire cogunt. Postquam verò
D Vticam peruenêre, Vticensium plebeiorum (qui à Catone ipso statim belli initio, tanquam rebus Cæsaris magis affecti, oppido eiecti, ante portam oppidi fossa exigua alijsq; leuioribus munitionibus contra repentinos incursus se continebant) castra oppugnare aggressi, lapidibus fustibusque ab Vticensibus fortiter repulsi, in oppidum irruperunt: expugnatisque ibi & direptis Vticensium domibus, plurimos etiam ex ipsis in odium Cæsaris, cuius partibus eos fauisse credebant, interfecêre: ita vt nõ nisi numerata ipsis etiam viritim à Catone pecunia, à cædibus & rapinis abstinerẽt. Acceptaq; postea & à Fausto Sylla alia pecunia, qui eam de suo numerauit, cum eodem in regnum Iubæ profecti sunt. Quum autem plurimi vndique ex

Scipionis exercitus reliquijs Vticam confluerent, Cato omnibus cõuenire A iussis, persuasoq; Vticensibus vt seruitia manumitterent, eosdem oppidum contra Cæsarem defendere hortatur, se ducem imperatoremque rei gerendæ fore, neque ipsos vllo casu quanuis graui deserturum pollicetur. Qua in re quum non omnium vnam esse sententiam intelligeret, Vticensibus potissimùm bellum contra Cæsarem detrectantibus, oppidi defendendi propositum omittit. Quumque Senatorij Equestrisque ordinis, alijq; magni nominis viri, qui eò confluxerant, sibi ab Vticensibus haud satis fiderent, vererenturq; ne ab ipsis comprehensi Cæsari traderentur, fugæ consilium capiunt. Quos Cato viatico & pecunia (si quibus opus erat) ceterisq; ad nauigationem necessarijs instructos, nauibusque subministratis, ad portum B vsque deduxit, & quò quisque voluit nauigare permisit. Ipse verò Cæsaris se aduentum exspectaturum simulans, Vticæ manere constitutum habebat. Quumque Vticenses se pro ipsius apud Cæsarem salute deprecaturos pollicerentur, subridens nullo sibi deprecatore opus esse respondit. Filium autem suum fiducia veniæ à Cæsare impetrandæ, ad Cæsarem proficisci, & de eius clementia optima quæque sperare iubebat, monebátque vt quando eo rerum statu natus & educatus esset, eam fortunam quæ ipsi obtingeret, æquo animo amplecteretur: se in libertate viuendi dicendique educatum, & iam ætate prouectum, non posse deinceps immutata vitæ ratione seruituti se addicere. Sed nec filio, nec alteri cuidam adolescenti Statilio, C quamuis cum ipso fortunam subire paratis, vt se relinquerent persuadere potuit. His peractis, Cato relicto portu, conuocatisq; in forum Vticensium magistratibus, eisdem prolixa oratione administrationis suæ rationes reddidit: & cum commentarijs rationum apparatuumque & commeatuum bellicorũ, etiam syngraphas omnes, & quicquid pecuniæ in ærario publico reliquum erat, tradidit: rebúsque ita constitutis domum reuersus, nihil de consueta quotidianáque vitæ ratione remittens, lotus cum amicis Vticensiúmque primoribus cœnauit, ne lætis quidem philosophicisque inter cœnam confabulationibus quæstionibúsque abstinens: subindè & de vento num secundus esset, atque etiam de his qui abnauigarant, quantum pro- D uecti essent, percontatus: ita vt nec vultu, neque sermone, vllum turbatæ mentis indicium præberet. Cœnatúsque, postquam confabulationem disputationémque etiam in multam noctem protraxisset, amicis benignè à se dimissis, liberisque suis L. Cæsari ipsius Cæsaris necessario, qui tum ibi pro quæstore erat, commendatis, intra cubiculum se recepit, pugione furtim puluinari supposito: lectóque ad lucernam Platonis de immortalitate animorum libro, postquam aliquantum etiam altiùs stertens, vt ab ijs qui in proximo cubiculo essent, exaudiretur, quieuisset, circa primam vigiliam stricto gladio infra pectus se percussit. Quumque inflicto vulnere è lecto de-

A delapsus, abacum geometricum lecto astantem simul ipso casu in terram impulisset, excitatis eo strepitu his qui proximi cubabant, filius & familiares id quod erat suspicati, ingressi, Catonem sanguine fœdatum, procidentibus è plaga intestinis, offendunt. Sed postquam Medicus intestinis in locum suum repositis vulnus fascijs obligasset, Cato ad se rediens, simulata facti pœnitentia, actisque pro ope allata gratijs, somno sibi deinceps opus esse aiebat: proinde quando omnia se rectiùs habitura speraret, illi discederent. Quibus cum gladio digressis, foribusque iam clausis, Cato diruptis fasciarum suturis, vulneréque crudelissimè diuulso, procidentibusq; iterum intestinis, animam exhalans, moribundas in vulnere manus reliquit. Qui-
B dam tradunt, inter ipsam curationem rescisso vulnere inter Medici manus exspirasse. Vticenses quanquam aduersus Catonem ipsum aliâs odio partium minùs bene affecti, integritatem tamen ipsius reueriti, honorificentissimo funere publicè elatum in littore sepelierunt. L. autem Cæsar populum cohortatus, vt portis apertis Cæsarem aduentantem exciperent, ipse Cæsari obuiam profectus est. Messalla interim quem Cæsar præmiserat, ab Vticensibus admissus, custodias omnibus portis ponit. Cęsar autem interea temporis Vzita Adrumetóque in potestatem receptis, magnáq; cùm frumenti tum armorum & pecuniarum copia ibi inuenta potitus, & L. Liuineio Regulo cum legione Adrumeti præsidio relicto, Vticam pergebat: VZITA ET ADRVMETVM RECEPTA.
C occurrentiq; sibi in itinere L. Cæsari, vitamq; suppliciter deprecanti, ignouit. Alijs item compluribus sibi obuijs, qui Pompeium priùs, Scipionem postea sequuti fuerant, inter ceteros M. Eppio, & M. Aquinio Catonis filio veniam concessit: Vticamque per tenebras ad lumina perueniens, nocte extra oppidum exacta, postridie ingressus, Vticenses quidem pro ipsorũ in se studio gratias agens pro concione amplissimè collaudauit, ciues verò Romanos negociatores, potissimùm autem trecentos illos à Scipione delectos qui pecunijs & consilio Scipionem cõtra se iuuerant, grauiter increpuit: ita tamen vt vita ipsis concessa, mulcta bis mille sestertiûm imposita contentus fuerit. Ceterùm intellecta morte Catonis plurimùm indoluisse fertur, VTICA RECEPTA.
D exclamasseque: Ego tibi Cato mortem inuideo, qui mihi gloriam salutis tuæ inuideris. Quumque in scrinia Scipionis, quibus secretiores litteræ includebantur, incidisset, etiam non lectas comburi iussit. Filijs autem Catonis non vitam solùm, sed & paterna bona concessit: aliósque quàmplurimos, qui postea, quum animum eius iam deferbuisse crederent, ad eum accessere, venia data incolumes dimisit. Pompeiæ Cnei Pompeij filiæ, quæ Fausto Syllæ nupserat, ipsisq; Fausti liberis vitam & omnia sua concessit. Interea Rex Iuba, qui cum Petreio fugiens prælio excesserat, interdiu latitans, nocte proficiscẽs, in regnum peruenerat: Zamamq; oppidum (quod maximis operibus ipso belli initio cõmunierat, quòd ibi Regiam haberet,

coniugésque ipsius cum liberis omnique Regia suppellectili ibidem asser- A
uarentur) accedens, à suis admissus non est. Idq; hac potissimùm de caussa, quòd quum ad expeditionem contra Cæsarem proficisceretur, maximam in medio foro pyram coaceruata immensa lignorum copia exstrui curauerat, hoc proposito, vt siquidem se hoc bello inferiorem esse contingeret, interfectis omnibus suis & in pyram coniectis, ipse quoque cum coniugibus, liberis, & omni denique gaza superiniectis ea cõcremaretur. Quumq; primò pro suo imperio minis agens nihil proficeret, tandem & ad preces confugiens, ne sic quidem auditus est. Imò nec coniuges quidem aut liberi petenti, acriusq; instanti redditi. Hinc omni spe destitutus, indignatusq;, relicta Zama, cum Petreio paucisque equitibus villam quandam suam pe- B
tit: vbi sumptuosissimè cum Petreio epulatus, quum aliam honestæ mortis occasionem non inueniret (quòd omni passim bello sublato, omnia se Cæsari submitterent) mutuis casuri vulneribus infesti se inuicem ferro petunt. Ceterùm Petreio à Iuba Rege, qui viribus & robore corporis præstabat, adacto altiùs ferro facilè interempto, Rex superstes conatus sibi manus adferre, quum non posset, vix tandem ab vno seruorum vt ab illo occideretur impetrauit. Quidam Iubam priùs à Petreio interfectum tradunt, Petreium autem proprijs manibus cecidisse. Zamenses autem horum ignari, quum Regem cum exercitu quamprimùm adfuturum crederent, missis Vticam legatis, auxilium sibi à Cæsare aduersus Regem mitti petunt, se vel C
ad vltimum vitæ spiritum Cæsari oppidum seruaturos. Quò dum Cæsar ipse cũ equitatu suo postridie proficiscitur, obuios sibi Regios duces quàm plurimos in gratiam recipit. Cuius fama clementiæ exciti, omnes ferè totius regni equites, Zamam ad Cæsarem confluxêre, veniaq; à Cæsare impetrata dimissi sunt. Dum hæc fiunt, Considius intellecta clade suorũ, Domitij aduentum exspectare veritus, relicta Thisdra, clam cum paucis Getulis, quanta poterat maxima pecunia secum ablata, Iubæ se coniuncturus in regnum fugit. Sed Getuli auiditate prædæ Considio in itinere interfecto, in sua quisque delapsi sunt. C. quoque Virgilius terra mariquue obsessus, superioribus nuncijs acceptis, fide data, se suaq; omnia cum oppido D
Caninio Proconsuli permittit. P. autem Sittius fuso profligatoq; exercitu Regio, ipsoq; duce Sabura interfecto, dum per Mauretaniam ad Cæsarem proficiscitur, intellecto Afranium & Faustum cum mille quingentis equitibus, qui Vticam diripuerant, in Hispaniam contendentes eodem sibi itinere occursuros, dispositis insidijs, maiori equitum Afranianorum parte vel cæsa, vel in deditionem accepta, Afranium ipsum cum Fausto viuos capit: quos quum ad Cæsarem perducere cogitaret, orta in exercitu seditione, antequam ad Cæsarem peruenirent, interfecti sunt. Scipio interim, qui conscensis .XII. nauibus apertis, cum Damasippo, L. Torquato, & Ple-

ZAMA CAPTA.

A & Pletorio Cestiano, in Hispaniam ad Pompeium cursum instituerat, diu aduersis iactatus tempestatibus, quum tandem Hipponem Regium inuitus deferretur, à classe P. Sittij, quæ ibi per id tempus erat, cum suis circumuentus, irrumpentibus statim in nauem suam Sittianis, atque vbi Imperator esset interrogantibus: Imperator, inquit; bene se habet. simul ferro se traijciens, seipsum in mare præcipitauit. Cæsar autem Zamæ etiamnum consistens, suppellectili gazaq; Regia, simul etiam bonis ciuium Ro. qui arma contrà tulerant, sub hasta diuenditis, collatisq; in Zamenses præmijs, Numidiam ex regno prouinciam facit: relictoq; ibi Proconsule Crispo Sallustio, Vticam reuertitur: diuenditisq; & ibi bonis eorum, qui contra se militauerant, aut ordines duxerant, multatisq; Thapsitanis, Adrumetanis, Leptitanis, & Thisdritanis, impositoq; singulis ipsorũ pro suá cuiq; facultate certo olei, frumenti, aut etiam pecuniæ modo, Idibus Iunijs Vtica soluens, post diem tertium Caraleis in Sardiniam peruenit. Ibi & Sulchitanos (quòd Nasidium, qui ad Massiliam contra Cæsarem rem gessit, cum classe recepissent, suisq; copijs iuuissent) octauas pro decimis pendere iussos, multauit. Ibi & partem veteranorum militum, ne nouas iterum seditiones mouerent, etiam antequam in Italiam traijceret, dimisit. Reliquas autem copias cum C. Didio in Hispaniam aduersus Pompeium misit, perlatisque iam tum ad se honorificentissimis Senatus de se decretis gauisus, C conscensis ante diem .III. Kal. Quintiles nauibus, tempestatibus subinde retentus, duo de trigesimo pòst die Romam peruenit. Senatus namq; accepto statim victoriæ Africanæ nuntio, decreta quadraginta dierum supplicatione, plurimis quoque amplissimisq; Cæsarem honoribus per Senatusconsulta decretis ornauit. Inter quæ præcipua fuère, quòd Dictatorem ipsum deinceps in decennium crearunt: non quidem bello, aut alia aliqua necessitate impendente, neque alia quauis caussa, ob quas Dictator ante ea tempora creari solebat, sed quòd aliud non haberet populus Ro., quo cum summo honore summum simul imperium ipsi deferret. Præfectum quoque moribus Censoria potestate (quod Censoris nomen infra ipsius D merita videretur) in triennium constituerant: quæ quidem præ ceteris cupidissimè admisit, interim & alijs quibusdam honoribus, qui simul decreti erant, non reiectis. nimirum vt curuli sella proximus semper Consulibus in curia & Senatu assideret: sententiam primus diceret: præmiaq; in equestribus certaminibus solus diuideret: Magistratus omnes etiam plebeios quibus vellet conferret, equisque albis & lictoribus, quos in prima secundaq; Dictatura habuerat, in triumpho vteretur: quæque humanum excedebant fastigium, vt quadrigæ ipsi in Capitolio ante Iouem statuerentur, imagoq; ipsius simulachrum orbis terrarum pedibus premens cum titulo SEMIDEI poneretur: atque his ferè contentus, alia pleraq; his similia vel ma-

NVMIDIA PROVINCIA FACTA.

CAESARIS AD VRBEM EX AFRICA REDITVS.

CAESAR DICTATOR IN DECENNIVM.

CAESAR PRAEFECTVS MORIBVS.

CAESAR DICT. III. M. LEPIDVS MAG. EQ.

maiora repudiauit. Tertiam autem Dictaturam sub id ferè tempus iniit, M.Lepido magistro equitum sibi assumpto, quem & in Consulatu illius anni collegam sibi adsciuerat, vt suprà dictum est: quam Dictaturam etiam in plures insequentis anni menses dum annus compleretur (quòd non semestris vti priùs, sed annuus iam is Magistratus esset) continuauit. A

Postquam autem in vrbem peruenit, omnibus statim qui arma bellis prȩteritis contra se gesserant, ignouit: inter quos & M. Marcello deprecante Senatu reditum concessit. habitaque tam apud populum quàm in Senatu oratione benignitatis humanitatisq; plena, vniuersos deinceps bono esse animo, optimaque de futuro ipsius imperio sperare iussit, redditis interim rationibus de pecunijs solitò maioribus à se exactis: nimirum ob alendos exercitus, quibus promotis iam sua potissimùm opera vndiq; imperij Ro. terminis, etiam solitò maioribus opus esse dicebat. Deinde rebus omnibus magnificentissimè sumptuosissimeq; adornatis, quattuor egit triumphos, diuerso quemque apparatu & instrumento. B

GALLICVS CAESARIS TRIVMPHVS.

Primum quidem celeberrimumq; Gallicum, de Gallicis Germanicisq; populis, cuius apparatus ex citro potissimùm constitit: inter cuius fercula fuit Rhenus, Rhodanus, Oceaniq; captiui ex auro simulachrum. Deinde & Vercingetorix inter captiuos ductus est, in illum vsque diem in eum vsum seruatus, post triumphum verò cum alijs aliquot necatus. Elephantis autem quadraginta lychnuchos dextra sinistraq; gestantibus ad lumina sub vesperam Capitolium ascendit, gradusque Capitolij genibus ingressus pro more conscendit, non habita ratione aut currus, qui ipsi ante Iouem erectus erat, aut simulachri orbis terrarum pedibus suis subiecti cum titulo SEMIDEI, vt suprà relatum est, quem titulum postea sustulit. Huius autem triumphi die, quum Velabrum præterueheretur, cōfracto currus triumphalis axe, apud fanum Fortunæ, quod Lucullus exstruxerat, penè excussus, alio curru ad perficiendum triumphum vti coactus est. C

ALEXANDRINVS TRIVMPHVS.

Alter triumphus fuit Alexandrinus de Rege Ptolomæo, apparatusq; eius testudineus: in hoc Nilus & Pharus ardens: inter captiuos Arsinoë Cleopatræ soror, non sine spectantium cōmiseratiōe traducta est, postea precibus Cleopatræ sororis & Ptolomæi fratris dimissa. D

PONTICVS TRIVMPHVS.

Tertius aūt Ponticus de Rege Pharnace, acantho spectabilis: in cuius ferculis fuit Pharnacis imago, & hic titulus, VENI, VIDI, VICI. celeritàtem belli confecti significans.

AFRICANVS TRIVMPHVS.

Nouissimus autem fuit Africanus de Iuba Rege, ebore insignis: quo triumpho inter captiuos ductus est Iubȩ Regis filius patri cognominis, postea celeberrimis scriptorib. annumerat⁹. Hoc triumpho Petreij, Catonis, ipsiusq; Scipionis, aliorumq; primi nominis ciuium Ro. qui eo bello contra Cæsarem militauerant, imagines, non sine maximo populi dolore & inuidia in pompa transmissæ sunt. Pecunia ex manubijs per hos triumphos traducta, à Grȩcis quidem scriptoribus traditur

A ditur, LX. M. talentorum & dimidium talentum: à Romanis verò ampliùs sexies milies sestertiûm. Præterea aureæ coronæ bis mille octingentæ, pondo. XX M CCCCXIIII. è quarum precio militibus postea stipendium & donatiuũ quod promiserat, etiam cum auctario persolutum, congiariumq; plebi datum. Notabilis autem fuit per hosce triumphos dicax militum triumphantem subsequentium in Cæsarem licentia æquis auribus à Cæsare accepta, ita vt præter Cleopatræ amores, aliasque Cæsaris libidines, etiam adolescentiam parùm continenter sub Nicomede Rege Bithyniæ transactam exprobrare non vererentur, & inter alia quàmplurima scommata & dicteria, quæ ex militari instituto in ipsum iaciebantur, hi quoque

B versus post illum palàm decantarentur:

Vrbani seruate vxores, mœchum caluum adducimus.
Auro in Gallia stuprum emisti, hîc sumpsisti mutuum. Item & illi:
Gallias Cæsar subegit, Nicomedes Cæsarem:
Ecce Cæsar nunc triumphat qui subegit Gallias,
Nicomedes non triumphat qui subegit Cæsarem.

Cæsar aũt triumphis iam peractis epulum vniuerso populo etiam in multos dies præbuit sumptuosissimũ, ita vt vno die duobus & viginti milibus tricliniorũ discumberetur: addita etiam visceratio & cõgiarium, distributo extra ordinẽ in populum viritim denis frumẽti modijs, totidem olei libris. CONGIARIVM POPVLO DATVM.

C Et præter nummos trecẽtos quos olim promiserat, centenos insuper corollarij nomine addidit, vt moram beneficij tardiùs præstiti compensaret. Appianus tradit minam Atticam viritim distributam. Annuam præterea habitationẽ in vrbe ad bina milia nummûm, in reliqua verò Italia vsq; ad quingentos sestertios remisit. Militibus etiam præmia quæ pollicitus erat, dilargitus est, veteranis quidem legionibus prædæ nomine in singulos quidem pedites bina sestertia, in equites verò vicena quaterna milia nummûm. Appianus aũt tradit militib. quinquies milenas drachmas Atticas diuisas, Centurionib. duplum, Tribunis aũt & alarũ præfectis quadruplum persolutũ. Ædem quoq; Veneris Genetricis, quã ante prælium Pharsalicum vouerat, AEDES VENERIS GENETRICIS DEDICATA

D tunc dedicauit: simul & forum ipsi contiguum, in quo spectacula plurima populo exhibuit. Addit Dion & Amphitheatrũ propter ferarũ venationes ab eo ędificatum. In æde Veneris Genetricis Cleopatram iuxta Venerẽ constituit. Et præter ludos, quos omnibus passim vrbis regionib. per omnium ferè linguarũ histriones fecit, Circenses quoq; atque alia varij generis certamina exhibuit. Munus etiam gladiatorium, quod in funere filiæ suæ pollicitus erat, venationem item ferarum per quinque dies, aliaq; q̃ plurima in honorem filiæ dedit. Eo tempore Camelopardalis primùm Romam adductus, populoq; in arena exhibitus est. In Circensibus autem spacium Circi vtrinq; produxit: bigasq; & quadrigas equosq; desultorios agitauerunt nobilis- LVDI CIRCENSES FACTI.

bilissimi iuuenes. Troiam lusit turma duplex maiorum minorumq; pue A
rorum. Pyrrhicam aũt saltauerunt Asiæ Bythiniæq; principum liberi. Sublatisq; postea è Circo metis, bina loco ipsarum castra aduersa constituens, pugna in duas acies diuisa, quingẽtos hinc inde pedites, trecẽtos verò equites, & viginti elephantos commisit. stadioq; temporario in campo Martio excitato, Athletę per triduum decertarunt: effossoq; eodem campo in modum cochleæ lacu, naualis prælij speciem exhibuit, concurrentibus Tyrijs Ægyptijsq; biremibus, triremibus, & quadriremibus, adhibitisq; quadringentis hinc inde remigibus, maximoq; pugnatorũ numero. Quibus rebus quũ multitudinis ciuilium bellorum cladibus afflictæ animos aliquãtùm refecisset, ad cõponendum Reip. statum se conuertit. Primũq; Fastos vicio B
FASTI CORRECTI.
Pontificũ per intercalandi licentiam corruptos & turbatos, ita vt cùm messium & vindemiarum, tum reliquæ anni feriæ alieno tempore inciderent, correxit: annumq; qui ad illa tempora secundum Lunę cursum æstimabatur, &. CCCLV. dierũ fuerat, ad rationem cursus Solaris digessit, & . CCCLXV. dierũ esse voluit. Decem scilicet in. VII. menses, qui. XXIX. antè dierum fuerãt additis, è quibus Ianuarius, Sextilis, & December binos singuli acciperent: Aprilis verò, Iunius, September, & Nouember singuli singulos dies. Et quò in posterũ ex Kal. Ianuarijs ea ratio cõstaret, præter mensem intercalarem XXI. dierum, qui ex Numæ instituto quarto quoquo anno intercalabatur, & in eum annum inciderat, etiam alios duos menses, siue, vt Dion scribit, C
ANNVS EMENDATVS.
LXVII. dies inter Nouembrẽ & Decembrem interposuit: sublatoq; mense intercalari, cõstituit, vt loco illius quarto quoq; anno deinceps ante quinq; nouissimos Februarij dies vnus dies intercalaretur. Ita hic annus. XV. mensium fuit. Sancitis quoq; q̃plurimis saluberrimis legibus, libidines compressit, maleficia cõpescuit, sumptus nimios cohibuit, fidem reuocauit, iudicia collapsa restituit. Nam quum iudicia præter Equites & Senatores etiam à Tribunis ęrarijs, qui plebeij erant, administrarentur, sublatis Tribunis, ea solis Senatorib. Equitibusq; mandauit. Sumptuariam quoq; legem seuerissimè exercuit: dispositisq; circa macellum custodibus, quę importarẽtur obseruari, vetitaq; retineri, & ad se deferri voluit: & si qui custodes fefellissent, immissis lictoribus aut militibus etiam apposita è triclinio rapi iussit. D
ANNVS QVINDECIM MENSIVM.
LEGES CAESARIS.
LEX SVMPTVARIA.
Promiscuum lecticarũ vsum, vestis item conchiliatæ, & margaritarũ, ad certas personas, ętates, & tempora restrinxit: peregrinarũq; mercium portoria quò cariores essent, instituit. Pœnas etiam scelerum auxit. Quumq; locupletiores, quòd nulla facultatum suarũ parte imminuta, solo exilio sicut alij quiuis plecterentur, minùs à maleficijs deterrerentur, parricidij quidem reos omnibus facultatibus, alijs verò criminib. obnoxios, dimidia parte bonorum multari voluit. Quũq; exhausta bellorũ ciuilium sumptibus Rep. fides publica laboraret, debitoresq; creditorũ acerbitatẽ multùm timerẽt,
sub-

A sublata omni nouarum tabularum mentione, quæ subinde seditiosiùs & tumultuosiùs mouebatur, decreuit, vt debitores creditoribus satisfacerent per æstimationem possessionum, quanti quasq; earum ante bellum ciuile comparassent, deducto summæ æris alieni quicquid vsuræ nomine numeratum aut perscriptum fuerat: ita vt hac sola ratione quarta ferè parte æs alienum imminutum sit. Censum autem, vti nec Censoris nomine vsus, sed tanquam Præfectus moribus, ita nec more nec loco solito peregit, sed vicatim per dominos insularũ: inuentumq; est dimidio minus ciuium q̃ proxima ante bella ciuilia recensione. Nam quũ priùs trecenta & viginti milia frumentum è publico acciperet, centum & quinquaginta milia dun B taxat reperta sunt, tantum sanguinis bellis ciuilibus exhaustum. Sed Cæsar quò eam ciuitatis exhaustæ vastitatem quoquo modo repararet, ad propagandam sobolem præmia ijs qui plures liberos procreassent, constituit. Sanxit præterea, ne quis ciuis supra annos viginti, aut infra decem annos sacramento liber ampliùs quàm triennium cõtinuum Italia abesset: néue quis Senatoris filius nisi cõtubernalis aut comes Magistratus peregrè proficisceretur: néue hi qui pecuariam facerent, minus tertia parte puberum ingenuorum inter pastores haberent. Omnesq; qui Medicinam profiterentur, aliosq; liberalium artium doctores, quò & ipsi libentiùs vrbem incolerent, & aliunde eò accederent, ciuitate donauit: plurimisque, qui iudi- C cum sententijs exilio multati fuerant, reditum per Tribunos plebis confecit. Collegia tamen omnia præter antiquitùs instituta, detraxit. Senatum autem, qui & ipse multùm imminutus erat, adscriptis in eum plerisque etiam indignioribus, suppleuit. Similiter & in Patritios quàmplurimos allegit: ita tamen vt repetundarum conuictos ordine Senatorio moueret, facilior in hos qui ambitus damnati fuerant, quos ab exilio reuocatos in Italia versari permittebat. Comitia autem cum populo ita partiebatur, vt exceptis Consulatus petitoribus, reliqui Magistratus pro parte dimidia quos populus, pro altera quos ipse vellet pronunciarentur. Ceterùm ne hi qui in prouincias mittebantur, consuetudine imperandi dominationem affe- D ctarent, (quod sibi vsu venisse intelligebat) Prætorijs prouincijs annum, Consularibus verò biennium nec ampliùs statuit. Ad honorum autem petitionem, etiam proscriptorum liberos admisit. Et hæc quidem omnia, vt & alia pleraque, quę de Republica per id tempus constituit, vel cum vniuerso Senatu, vel cum primoribus eius ordinis communicauit: siue ne nihil Senatui deferre videretur, siue etiam ne si quæ asperiùs decreta essent, in se solum inuidia recideret. Per id tempus Cleopatram cum fratre marito Romam accersitam, etiam proprijs ædibus excepit, non sine sinistris propter præteritos amores rumoribus. Quos Cæsar maximis affectos honoribus & præmijs, atq; inter Reges socios amicosq; populi Ro. adscri-

CENSVS POPVLI ACTVS.

IVS LIBERORVM.

SENATVS SVPPLETVS.

ptos, in regnum postea dimisit. Constituto ad hunc modum rerum vrbanarum statu, Cæsar quum non ignoraret haud cõtemnendas Africanæ Pharsalicæq; cladis reliquias, cum nõ paucis primi nominis in Hispaniam confluxisse, Cneumq; & Sex. Pompeios, qui animorum magnitudine & audacia à patre neutiquam degenerarent, comparato quoquo modo non inualido exercitu, contractisque vndique partim precibus, partim opibus, non solùm ex Hispania, sed ex toto ferè terrarum orbe maximis auxiliorum copijs, prouinciam vastare, plurimasque Hispaniæ ciuitates, alias fauore paterni nominis, alias vi & armis sibi adiunxisse, auctisq; indies viribus, bellum etiam superiorib. atrociùs instaurare, ita vt à suarum partium ciuitatibus, & à legatis per internuncios & litteras pro auxilijs interpellaretur, aut ipse aduentum suum maturare iuberetur, intelligens bellum grauius esse conflatum, quàm quod facilè per legatos suos se absente confici posse speraret, vrbis custodia Lepido magistro equitum, cum octo, vt quidam prodidêre, siue sex, quod alijs verisimilius videtur, Præfectis vrbis mandata, extremis tertij sui Consulatus mensibus iam tertiùm Dictator expeditionem in Hispaniam suscepit. Belli autem Hispaniensis hæc potissimũ exstitêre initia, quòd legiones quæ sub Marcello & Longino, vti suprà cõmemoratum est, seditionem concitauerant, & cum plerisque Hispaniæ ciuitatibus ad res nouas consurrexerant, sedato superuentu C. Trebonij & morte Cassij Longini tumultu, veritæ ne quid grauiùs in se statueret Cæsar, missis clam ad Scipionem nuntijs, eiusdem se fidei permisissent, & Cn. Pompeium adolescentem, qui tentata infeliciter Mauretania ad Baleares insulas appulerat, recenti adhuc Pompeij patris, pro quo nuper militauerant, memoria, è Balearibus ad se euocassent. Verùm quum ille morbo retentus in Hispaniam traijcere prohiberetur, Scipio autem perijsse nuntiaretur, legionarij intellecto C. Didium cum classe contra se venire, veriti ne ante Pompeij aduentum opprimerentur, Q. Aponium & T. Scapulam equestris ordinis viros sibi duces elegerant: eiectoq; Trebonio Beticam vniuersam ad defectionis societatem pertraxerant. Nec multò pòst Pompeium, qui pristinis viribus ex morbo restitutus in Hispaniam traiecerat, plurimasq; ciuitates primo statim aduentu paterni nominis beneficio adiutus receperat, omnes vno consensu Imperatorem sibi adsciuerant: Quorum animos cùm Pompeius tum factis tum verbis sibi quoquo modo cõciliaret, factum est, vt & alij quàmplurimi qui sub Scipione hactenus militauerant, Pompeio sese adiungerent. Sextus item frater per id tempus cũ Varo & Labieno & classe ex Africa ad eum peruenerat. His rebus adiutus, ciuitatibusque quàmplurimis tum per vim tum per deditionem subactis, etiam latiùs ipso Cæsare in Hispania imperare videbatur. Et hic quidem erat rerum in Hispania status, quum Q. Pedius & Q. Fabius Maximus Cæ-

EXPEDITIO CAESARIS IN HISPANIAM CONTRA SEX. ET CN. POMPEIOS.

saris

A ſaris legati, qui tum Hiſpaniam adminiſtrabant, miſſis litteris Cæſarem horum certiorem faciunt,& quamprimùm accedere monent. Pompeius igitur poſtquã quibuſdam à Cæſare præmiſſis, ipſum quamprimùm ſubſequuturum intellexiſſet, vniuerſa Hiſpania Cæſarem ſe prohibere poſſe deſperans, omnem ſtatim Beticam occupare contendit: ſperans ſe cum his quas habebat copijs, Cæſarem reliqua poſtea Hiſpania faciliùs pulſurum. A cuius diſceſſu omnis quidem ora maritima mox ab ipſo ad Cæſarem defecit: mediterraneas tamen ciuitates omnes, Vlla excepta, ſibi habuit addictiſſimas. Et Sex. quidem Pompeius Cordubam, prouinciæ caput, cum præſidio tenebat. Cn. verò iam menſes aliquot circa Vllam oppugnandam

B diſtinebatur. Ceterùm Cæſar confectis maxima celeritate itineribus, decimo ſeptimo poſtquam Roma egreſſus fuerat die Saguntum, vigeſimo autem ſeptimo omnium opinione citiùs in conſpectum & ſuorum & hoſtium venit. Legati autem Cordubenſes, Cæſari in itinere occurrentes, nunciant, ſi accedere properaret, Cordubam per noctem ex improuiſo capi poſſe: quòd nec Pompeius ipſe nec aduerſarij quicquam de aduẽtu eius cognouiſſent. Paulò pòſt & Vllenſium legati præſidia Pompeiana clam prætergreſſi, ſubſidia ciuibus ſuis quamprimùm à Cæſare mitti petunt: ad quos Cæſar confeſtim cum L. Iunio Patieco, homine illius prouinciæ prouido iuxta ac callido, ſex cohortes cum totidem equitibus ſecunda vigilia

C proficiſci iubet. Quos quum Patiecus vſus beneficio tempeſtatis procelloſæ & perobſcuræ, vt vix proximi ſe agnoſcerent, magno aſtu & calliditate per media aduerſariorum præſidia vſque ad portam oppidi perduxiſſet, ſigno dato ab oppidanis recepti, ſubitoque eò vnde venerant conuerſi, clamore ſublato, irruptioneque in hoſtium caſtra facta, ita eos ex improuiſo terruêre, vt maior ipſorum pars captos circumuentosq; ſe crederent. Vllenſibus autem eo ſubſidio firmatis, Cæſar quò Pompeium ab oppugnatione deduceret, præmiſſo Cordubam equitatu, ipſe eôdem ſubſequitur, oppidumq; obſidione cingit. Hinc Pompeius litteris Sexti fratris accitus, relicta Vlla cum totius exercitus viribus Cordubam proficiſcitur. Ad cuius

D quidem aduentum, Cæſar in morbum delapſus, à rebus gerendis aliquandiu abductus eſt: ſed ſalute poſtea recepta, quum per hiemem maximis conflictaretur incommodis, commeatuumq; & rei frumentariæ anguſtijs preſſus, Cordubam validiſſimis teneri præſidijs non ignoraret, ſoluta Cordubæ obſidione Atteguam verſus (quam frumento abundare intellexit) copias ducit. Quo in itinere quum ſibi Bætim flumen tranſeundum intelligeret, corbes lapidibus refertos demittit, ponteq; ſuperiniecto copias traducit. Quò quum & Pompeius perueniſſet, magnaque contentione pro ponte occupando per dies aliquot crebris quidem ſed leuioribus & minutis prælijs Marte vario & nunc huc nunc illuc inclinante victoria decertatũ

 eſſet,

esset, tandem maioribus viribus cõcursum, & cominùs ad manũ ventum A
est, maximaq; hinc inde clades accepta, alijs ferro cadentibus, alijs ex ponte & ripa in flumen præcipitatis. Cæsar autem quũ Pompeium nullis conditionibus, vt in æquum ad pugnam descenderet, adduci posse intelligeret, copijs Bætim traductis Atteguam vallo & munitionib. cingere constituit. Sed Pompeius satis ipsi oppido vtpote & situ & opere & præsidio munitissimo fidens, quum suos hibernis frigoribus diutiùs confici nollet, eisdemq; de caussis Cæsarem diutiùs in obsidione perduraturum non crederet, relicto Atteguæ defendendæ proposito, Cordubam se recepit. Ceterùm postquàm Cæsarem munitionibus operibusq; perfectis obstinatiùs oppugnationi insistere intellexit, Atteguam reuertitur: factoq; per nebulam densissimam in excubias equitesq; Cæsarianos impetu, paucis admodum seruatis, reliqui ferè omnes cæsi sunt. Quumq; oppidanos duce carere sciret, L. Minutium Flaccum ad eos mittit. Is solus excubias Cæsaris tanquam à Cæsare missus per noctem adiens, tesseram edere iubet: & sic cognita tessera, simulans se ad oppidum per proditionem recipiendum pergere, per medias hostium excubias ad oppidum perueniens, ab oppidanis intromissus est. Pompeius autem prioribus castris nocte sequenti incensis, trans Salsum flumen castra tredecim legionum inter duo oppida Atteguam & Vcubim in monte constituit. Cæsar verò maioribus quotidie munitionibus operibusq; effectis, omnibusq; quæ ad oppugnationem opus erant comparatis, turres vineasq; agere instituit. Et post multa hinc inde à Cæsarianis oppidanisq; & Pompeianis damna & incommoda vicissim nunc data nunc accepta, crebrasq; nunc per eruptionẽ pro muris, nũc inter oppugnationem in ipsis muris cõcertationes, quum oppidani inter cetera operibus Cæsaris flammas aliquando iniecissent, ventus ex aduerso coortus, incendium ab operibus in proxima oppidi ædificia reiecit: ita vt bona vrbis parte incendio consumpta, fumoq; prospectum intercipiente, plurimi insuper oppidanorum frequentibus tum lapidum tum telorum iactibus perirent. Hinc orta in oppido inter Pompeianos & oppidanos dissensione, oppidanis quidem deditionem fieri volentibus, alijs verò reclamantibus, & D
vel extrema exspectanda sentientibus, Pompeiani plurimos ex oppidanis etiam in conspectu Cæsarianorum crudeliter iugulatos è muro præcipitarunt. Hinc plurimis quotidie ex oppido ad Cæsarem transfugientibus, tandem Minutius per litteras salutem & impunitatẽ sibi depactus, oppidum Cæsari tradere se paratum nuntiat. Postea & oppidani missis legatis se imperata exequi paratos exponunt: & si vita concedatur, postridie oppidum esse dedituros. Responsoq; à Cæsare accepto, ipsum Cæsarem esse, fidemq; præstaturum, postridie ante diem. XI. Kalendarum Martij Attegua deditur: & Cæsar ob rem prosperè gestam Imperator appellatus est. Pompeius autẽ oppidi

ATTEGVA RECEPTA.

A oppidi deditione intellecta, castris Vcubi propiùs admotis, suis se deinceps tenebat munitionibus. At Cæsar castra castris conferens, per plures dies Pompeium in æquum deducere studebat, ita tamen vt leuibus tumultuarijsque prælijs nonnunquam concurreretur, cæsis vno tempore .cccc. eo amplius Pompeianis. Interim quum & aliæ pleræque vrbes intellecta Ateguæ deditione per legatos Cæsari se dederent, præsidiaque ipsius passim reciperent, Pompeius his permotus, mutatisq; subinde de loco ad locum castris, veritus ne si bellum diutiùs traheretur, omnis tandem prouincia à se ad Cæsarem deficeret, rei summam prælio committere constitutum habebat, nihil motus plurimis aduersis ostentis, quę haud dubiam alteri par-
B tium perniciem portendere credebantur. Inter quæ præ ceteris obseruatione dignum erat, quòd aquilæ in Pompeianarum legionum signis fulminibus aureis quibus insistebant proiectis, motisque alis à Pompeio ad Cæsarem auolantes, certissimum Pompeianis exitium denunciare videri poterant. Et Pompeius quidem haud procul ab vrbe Munda castra posita habebat. Eôdem Cæsar profectus, ciuitatibus aliquot ex itinere in potestatē receptis, castra aduersa Pompeianis castris constituit: ita vt media inter vtrumque exercitum quinque milium passuum planicies, magnam dimicaturis præbitura loci æquitatē, intercederet. Copiæ autem Pompeij præter equitatum & sex milia leuis armaturæ, legiones tredecim erant: auxilia
C etiam alterum tantum efficiebant. Cæsaris verò .lxxx. cohortes, & octo equitum milia. Pompeio Bocchus filios suos subsidio miserat. Bogud autē suppetias Cæsari laturus aduenerat. Postero autem die quum Cæsari à speculatorib. nunciaretur, Pompeianos à tertia vigilia in acie stetisse, Cæsar & ipse dimicare paratus, omnes mox copias instructas in mediam planiciem producit, sperans & hostem propiùs in æquum accessurum. Ceterùm quū Pompeius non longiùs mille passibus à munitionibus vrbanis suos progredi pateretur vsque ad riuum quendam, qui in extrema planicie ad partem castrorum Pompeianorum palustri voraginosoque solo fluens difficilem admodū præbebat accessum, Cæsariani procedentes ad riuum vsq; perue-
D nêre. Vbi, perspecta loci iniquitate, non sine graui indignatione coacti substitêre. Hinc Pompeiani animis aucti, quum Cæsarianos timore impediri crederent, quò minùs vlteriùs procederent, è loco tuto etiam vltrò ad pugnam prouocabant: donec superata tandē à Cæsarianis ea loci iniquitate, clamore statim vtrinq; sublato hinc inde concurreretur: sed à Cæsarianis, propter eas quas dixi incommoditates, aliquantò maiori cum difficultatę: ita vt intiò victoriæ diffidere viderentur. Nam sicuti multitudine & rei bellicæ vsu vincebant Cæsariani, ita Pompeiani loco longè superiores erāt. Hinc factum est, vt pari vtrinque contentione atque impetu ad prælium se compararent: quum Cæsariani hunc potissimùm diem si quem alium

diu-

diuturnæ militiæ laboribusq; huc vſque ſuſceptis finem impoſiturum cre derent: Pompeiani verò in ſola victoria ſpem ſibi ſalutis reliquam intelligerent: maximè quòd plerique ex his cum Afranio & Varrone antè ſuperati, vitaque donati, armis reſumptis veniam deinceps ne ſperare quidem auderent. Primo ſtatim cõgreſſu ſociorum auxiliorumq; copiæ hinc inde terga vertêre. Romanæ vero acies vbi cominùs cõgreſſæ incaluêre, totis in prælium hinc inde viribus incubuêre, nemine vel cedente vel reſpiciente, ſed quo quiſq; loco conſtiterat, eodem vel vincente vel cadente. Ita diu an cipiti Marte, & quaſi deliberante fortuna vtri ſe potiſſimũ parti applicaret, acerrimè pugnatum eſt: Cæſare interim & Pompeio (vt quidam auctores ſunt) in equis ex loco edito ſtudia laborioſasq; ſuorum contentiones deſpi cientibus, interq; ſpem & metũ dubijs, quò ſe inclinaret victoria obſeruan tibus: donec ſuæ quiſq; parti metuentes, dum præſentiam ſuam nõ parùm ad victoriam momenti allaturã crederent, conſtituto vel ſimul vincere, vel ſimul occumbere, equis deſilientes, & in mediam ſe aciem inſinuantes, ſtu dia quidem ſuorum exemplo excitarunt, ceterùm ad victoriam hinc inde parùm profuêre, quin ſicuti pari animorum cõtentione, ita & æquo Marte vti priùs prælium hinc inde cõmitteretur: & vel vniuerſi ſimul vtrinq; caſuri, vel nox ſola prælium diremptura videretur, niſi Bogud qui cũ ſuis extra aciem ſtabat, ad capienda Pompeij caſtra cõuerſus, Labiennm è medio prælio ad caſtra defendenda cum quinque cohortibus ſubitò acie excedere cõpuliſſet. Qui quũ & à ſuis & ab aduerſarijs fugere crederetur, Cæſarianorum quidem animos, dum ſe vincere putant, plurimũ erexit: Pompeianos verò, dum ſe vinci credunt, abiectis animis ad fugam alia ex parte capeſſen dam impulit, ita vt ne intellecto quidem aliquantò pòſt Labieni inſtituto, acies reſtitui poſſet: ſed inſiſtentibus acerrimè Cæſarianis, non priùs fugæ finem facerent, quàm pars Mundam, pars in caſtra perueniſſent.

PRAELIVM MVNDENSE.

Alij aliquantò aliter hæc tradidêre, Cæſarem nimirũ ipſum ante prælium ſolito mœſtiorem fuiſſe: tanquam non eundem quem hactenus expertus fuerat prçteritarum rerum ſucceſſum ſperare auſum: milítesq; ipſius metu perculſos cunctantiùs in aciem progreſſos, & tam remiſſè primo ſtatim congreſſu rem geſſiſſe, vt Cæſari etiam Deos obteſtanti, ne vno ignominioſo conflictu reliquæ tam inſignes victoriæ abolerentur, nunc minis nunc precibus apud militem opus fuerit: quumq; ne ſic quidem ſatis proficeret, arrepto proximo cuiuſdam clypeo, Tribuniſq; grauiter increpitis inclamaſſe: Hîc milites mihi vitæ, vobis militiæ finis erit. ſimul in aciem ante omnes perrumpentem, ita vt decem tantùm ab hoſte pedes diſtaret, vniuerſam ſuorum aciem poſt ſe traxiſſe: ducentiſque breui ſpacio telis in ipſum coniectis, maiorem horum partem clypeo excepiſſe, reliqua corporis flexu declinaſſe. Alij tradunt, medio ferè prælio ſubitum vtrinque exſti-

A extitiſſe ſilentium,quaſi conueniſſent.Alij poſt longam acerrimamq; ancipiti Marte dimicationem,Cæſarianos etiam veteranos impetū hoſtium non ſuſtinentes,retroceſſiſſe.Hinc Cæſarem furenti ſimilem,primò etiam de morte ſibi conſciſcenda cogitaſſe,deinde equo relicto in primam aciem proſilijſſe,ſuosq; cedentes voce & manu confirmaſſe & repuliſſe,addito ſe veſtigio non receſſurum,proinde viderent,quem quo loco Imperatorem deſererent, & quem quibus proderent, ſenem ſcilicet quinquagenarium pueris: ita aciem verecundia magis quàm virtute militum reſtitutā. Hinc & poſtea ad amicos dixiſſe ferunt,Pro laude & gloria ſæpius,tum demùm pro ſalute & vita decertaſſe. Hoc prælio milia hominum triginta & am-
B pliùs cæſa referuntur: inter ceteros Labienus & Actius Varus. Equitum item Romanorū tria milia, nemine,vti creditur,tantæ cladi ſuperfuturo, ni caſtra & Munda tutum fugientibus receptū præſtitiſſent. Captæ autem cum .XVII. præcipui nominis ducibus aquilæ legionum .XIII. præter ſigna & faſces. E Cæſarianis quingentis tantùm ſaucijs mille ſunt deſiderati. Quo autem loco prælium commiſſum eſt,ſtatim poſt victoriam palmam enatam eſſe ferunt. Quod oſtentum non tam Cæſari quàm Octauio Cæſaris ex ſorore nepoti,qui tum fortè cum Cæſare militabat, proſperitatē & felices rerum ſucceſſus portendiſſe volunt,quanquam Cæſar ad ſe traheret.

Cæſarianis hoc prælio pro teſſera VENVS fuit,Pompeianis PIETAS. Quo
C autem tempore hæc Cæſari victoria contigit,ſacer Liberalium Romæ dies agebatur,qui eſt ad .XVI. Kal. Aprileis. Ex Pompeianis qui in caſtra fugerant,non ſine maxima Cæſarianorum clade tandem debellati ſunt: qui verò Mundam ſe receperant,non ſtatim in poteſtatem venêre. Cæſar itaq; quum oppidum obſideri imperaſſet,cadaueribus mortuorum pro ceſpite aggeſtis,ſcutisq; & pilis ſuperimpoſitis vallum effectū,capitaq; occiſorum gladijs & mucronibus infixa, ad terrorem hoſtium per ordinem diſpoſita ſunt. Quumq; Cæſariani crebris oppugnationib. parū proficerent,poſtea per cōtinuas eruptiones omnib. ferè qui intra oppidū confugerant amiſſis, Munda in Cæſaris poteſtatē venit. MVNDA RECEPTA. Sextus autem Pompeius qui Cor-
D dubæ erat,accepto Mundenſis cladis nuntio veritus ne Cæſari traderetur, perſuadens oppidanis ſe ad Cæſarem de pace acturū proficiſci,cum centum circiter equitibus egreſſus in Celtiberiā profugit,ibiq; diu latuit. Cnæus verò qui cum equitibus aliquot peditibusq; fugiens,Carteiam verſus (quæ diſtat à Corduba milib. paſſuū. CLXX.) ſpe claſſis quæ ibi in ſtatione erat potiundæ iter inſtituerat,quū æger neq; equo neq; pedibus vlterius cōmodè progredi poſſet,lectica clanculum in oppidum delatus eſt. Ceterū Cæſar quum plurimos Cordubam ſe contuliſſe intelligeret,& Sextū ibi etiam num eſſe crederet,eôdem exercitum ducit: prælioq; in ponte qui à Pompeianis tenebatur cōmiſſo,tranſmiſſo flumine caſtra ad oppidum ponit.

Scapula qui ex prælio eò confugerat, quũ vrbem defendi posse diffideret, A
lautè cœnatus,nardumq; & vinũ sibi infundi iusso, ne in Cæsaris potestatem veniret,ab vno seruorũ se iugulari,ab altero in pyram in id præparatã coniici iussit. Nataq; statim inter oppidanos & fugitiuos Pompeianos dissensione,muroq; & maiore parte turriũ à Pompeianis occupata,ita vt oppidum etiam inuitis oppidanis aduersus Cæsarem defenderent,oppidani ab alia parte Cæsarianos intromittũt. Quo perspecto Pompeiani oppidũ incendere parant: sed tandem superati ad.XXII.milia intra vrbẽ à Cæsarianis

CORDVBA RECEPTA.

contrucidati interiêre. Serui autem oppidanorũ,quos omnes Sextus manumiserat,partim venundati,partim & ipsi interfecti sunt. Hinc Cæsar Hispalim castra mouet,vbi maximũ erat Pompeianorum præsidium: de- B
precantibusq; Hispalensium legatis,ipse etiam suum præsidium cum Caninio Legato in oppidum mittit. Quo indignatus Philo Pompeianarum partium defensor acerrimus,clam oppido egressus in Lusitaniã proximam proficiscitur: reuersusq; cum Cæcilio Nigro,& magna Lusitanorũ manu, noctu in oppidum recipitur: receptus vigiles & præsidiũ Cæsarianum trucidari iubet.Cæsar autem præsidij sui casu intellecto,veritus si per vim oppidum capere contenderet,ne,vt Corduba paulò antè, ita & id oppidum à Pompeianis incenderetur,remissiùs agens, & negligentiam simulans,eruptionẽ oppidanos & Lusitanos facere permittit.Facta itaq; eruptione,con-

HISPALIS RECEPTA.

cisis ex insidijs ab equitatu Cæsariano aduersarijs,dum incendio nauibus, C
quæ in Bæti flumine erant, iniiciendo distinentur,Cæsar oppido potitur. Post hæc & alia pleraq; oppida, quædam etiam magna resistentium cæde, quædam per deditionẽ in potestatem Cæsaris venêre. Per hæc tempora Cartheienses, qui anteà Cæsari portas præcluserant, quò nouo beneficio prius erratũ pensarent,nuntiant Cæsari se imperata facturos: simul etiam Pompeium,quem in potestate habebãt,tradituros. Hinc orta dissensione inter oppidanos qui Legatos ad Cæsarem miserant,& eos qui Pompeianis etiamnũ rebus studebant,cædes non parua sequuta est.Pompeius humero & crure sinistro saucius,occupata.XXX. nauiũ classe quæ in portu erat,in fugam se cum suis dedit.Quumq; aquam præ festinatione secum in nauibus D
sumere neglexisset,dum quarto pòst die ad terram applicans,suos aquandi caussa in terrã exponit,ipse quoq; nauibus egressus, C.Didius fugientem à Gadibus cum classe consequutus, naues ipsius partim incendit, partim capit. Pompeius autem cum paucis aliquot in loca mediterranea confugiens,præter duo superiora vulnera etiam talo intorto luxatoq; ad fugam impeditior,lectica ad locum quendam munitũ in turrim delatus est.Quò postquàm & cohortes,quæ ad ipsum persequendum missæ fuerant,peruenêre,Pompeius omnib.auxliis amissis,quum neq; pedibus celeriter fugere, neq; equo aut vehiculo propter loci iniquitatem & asperitatem vti posset,

defa-

A defatigatus inter auias solitudines in spelunca quadam se occultauit: sed captiuorum indicio proditus, à Cæsonio quodam postquam diu strenuè se defendisset, tandem occisus est. Didius autem qui se in proximum castellum receperat, nauesque nonnullas reficiendi caussa subduxerat, Lusitanis quibusdam, qui eò conuenerant, nauibus suis ignes inijcientibus, eruptione ad naues defendendas facta, castelloque egressus, in Lusitanorum insidias incidens cum suis cæsus est. Cæsar dum hæc geruntur ab Hispali Gades profectus, vbi celeberrimum Herculis templum erat, ne à sacris quidem donarijs abstinuisse fertur. Inde Hispalim reuerso pridie Idus Aprileis caput Pompeij allatum, populoq; exhibitum, postea sepulturæ à Cæ-
B sare mandatum est. Perlato interim Romam .XII. Kal. Maias, ipsis scilicet Parilibus (qui dies natalis vrbis Romæ erat) Hispanicæ victoriæ nuntio, præter ceteros honores quinquaginta dierum supplicatio Cæsari decreta, institutumque postea vt quotannis eo die Dijs immortalibus sacrificaretur. SVPPLICATIO CAESARI DECRETA. Cæsar autem vniuersa Hispania iam subacta, ceteris rebus constituendis aliquandiu in Hispania commoratus sub mensem Octobrem omnibus bellis ciuilibus iam confectis Romam redijt: Consul quartùm sine collega iam antè à M. Lepido suo magistro equitum absens Romæ creatus, conuocato in id à Lepido populo: quem consulatum etiam antequam in vrbem veniret, seriùs tamen, & elapsis iam pluribus anni mensi- CAESARIS AD VRBEM EX HISPANIA REDITVS. CAESAR COS. IIII. SINE CONL.
C bus inijt: reliquo anni tempore Respublica sine coss. fuit. Hoc anno Cæsar etiam quartam Dictaturam cum M. Antonio Magistro equitum inijt: eamq; etiã per plures insequentes anni menses vsque ad annum cõpletum continuauit. CAESAR DICT. IIII. M. ANTONIVS MAG. EQ. II. Romam autem iam reuersus quintum ex Hispania triumphum egit, cuius apparatum ex argento rasili fuisse tradunt. Qui quidem triumphus, quum non tam de extero hoste, quàm de ciuibus agi videretur, non sine maximo dolore & inuidia à populo spectabatur: dum inter pompas triumphales miseriarum publicarum, ciuiumq; præstantissimorum eo bello cæsorum subit recordatio. TRIVMPHVS CAESARIS EX HISPANIA. Post triumphum etiam prandium populo dedit, quòd quum pro sua liberalitate parciùs præbitum caussare-
D tur, quinto pòst die alterum longè sumptuosissimum exhibuit. Q. quoq; Fabio & Q. Pedio Legatis triumphum concessit, qui & ipsi haud multò pòst eodem hoc anno ex Hispania triumpharunt. Q. FABII ET Q. PEDII EX HISPANIA TRIVMPHVS. Peracto autem triumpho Cæsar Dictaturæ honore contentus, Consulatum deposuit: & Q. Fabium Maximum & C. Trebonium Asprum sibi in reliquos anni menses suffecit: nouo & inusitato antea exemplo. Q. FABIVS C. TREBONIVS COSS. SVFF. Hinc suffecti siue honorarij Consules tum primùm creari cœpti. Reliqui autem Magistratus, quos populo permisisse videri volebat, re vera tamen & hi per ipsum creabantur: dum si quem ad Magistratum aliquem promoueri cupiebat, eundem per libellos aut litteras Tribubus commendabat, suffragiaque ipsorum quo-

dammodo ſtipulabatur. Vti autem iam omniũ ita & ſui victor pulcherrimus, quemadmodum rerum geſtarum magnitudine omnes facilè ante ſe Principes ſuperauit, ſic & clementia & animi moderatione in ſumma felicitate cunctos excellere ſtuduit: dum in tanta de inimicis ſuis ad arbitriũ ſtatuendi, publicasque & priuatas ſimul vlciſcendi iniurias facultate, non ſolùm vniuerſis ex æquo, qui omnibus bellis ſuperioribus contra ſe militauerũt, omnem offenſam remiſit, veniamq; & perpetuam impunitatem conceſſit, ſed & præcipuos quoſque ex ipſis, Magiſtratibus prouincijsque decretis, exercituum præfecturis, ſacerdotijs, alijsque omnis generis honoribus cohoneſtare non dubitauit: patrimoniaque eorum qui ſumptis contra ſe armis cæſi eſſent, filijs ipſorum conceſſit: proſcriptosque & exules, exceptis nefarijs criminibus, reuocauit, filijs ipſorum etiam ad Magiſtratuum petitionem admiſſis. Ita vt vel hinc potiſſimùm apud populum in ſpem recuperandæ priſtinæ libertatis reſtituendæq; Reipublicæ erectum, magnam clementiæ laudem mereretur: & poſtea templum ipſi & Clementiæ cõmune decretum ſit, in quo ipſius & Clementiæ ſimulachrũ dextras iungerent. Ceterum quum non ignoraret ſe amicis, & quorum opera in aſſerenda dignitate ſua bellis ſuperioribus vſus fuerat, plurimùm obnoxium, honoresque & Magiſtratus, quos pollicitus fuerat, iam à pluribus expectari, quò ampliorem ſibi ad pollicitorum præſtationem materiam pararet, fidemque ſuam pluribus obſtrictam liberaret, quorundam Magiſtratuum numerum auxit. Nam Quæſtores quadraginta, Prætores .XIIII. conſtituit: ita vt numerus Prætorum numerum prouinciarum excederet. In quas quidem non ſortitò, ſed extra ordinem, quos ipſi viſum erat, mittebat. Hinc quum Bacibo cuidam Prætori à ſe conſtituto prouinciam decernere non poſſet, loco prouinciæ pecunia donauit. Sacerdotiorũ etiam numerum auxit. Nam vti prius collegio .xv. virûm ſacris faciundis vnum, ita & Septemuiris Epulonum tres adiecit. Senatorum quoque numerum vſque ad nongentos ampliauit, & quoſuis etiam milites & libertinæ conditionis nullo ferè diſcrimine, dum is numerus compleretur, in Senatum allegit, in his pleroſque peregrinos, barbaros, & Gallos ciuitate paulò antè à ſe donatos. Similiter & inter Patritios & Conſulares quamplurimos, etiam qui Magiſtratum nunquam geſſiſſent, & indignos adſcripſit. Monetæ quoq; & vectigalib. publicis, etiam ſeruos peculiares præpoſuit. Et ſi quos Magiſtratibus honoribusq; conceſſis remunerari non poterat, his numerata pecuniæ ſumma ſatisfecit: diuenditis etiam ſub haſta, vt his ſumptibus meliùs ſufficeret, locis quibuſdam publicis & ſacris. Quoſdam autem grauiſſimorum criminum reos & conuictos abſoluit. Et hæc quidem vti accipientibus, ijsque qui proprijs commodis Reipublicæ vtilitatem poſtponebant, gratiſſima accidêre: ita viris probis, ijsque qui nullum ex ijs fructum capie-

CAESARIS CLEMENTIA.

TEMPLVM CAESARIS ET CLEMENTIAE.

QVAESTORES XL. PRAETORES XIIII. FACTI.

SENATORVM NVMERVS AMPLIATVS.

A capiebant,minùs probabantur: varijsque de Cæſare ſermonibus & libellis ſine auctore in publicum ſpargendis occaſionem dedêre. Inter quæ fuêre: Bonum eſſe,ne quis nouo Senatori curiam monſtraret. Tum & illud vulgò decantatum: Cæſarem Gallos in triumphum duxiſſe,eoſdem depoſitis in curia braccis latum clauum ſumpſiſſe. Poſtquam autem in Senatu Cicero de primarijs quidem honoribus Cæſari deferendis (qui tamen intra humanæ conditionis terminos conſiſterent) rogationem tuliſſet,quanquàm Caſſius,& pauci aliquot iniquioribus in Cæſarem animis, fiducia clementiæ ipſius liberiùs refragarentur, à reliquo tamen Senatu vniuerſo, maximi & hactenus inuſitati decreti fuêre. E quibus,præter alia quæ partim tum,partim poſtea decreta ſunt,hæc fuêre præcipua: Primùm Conſulatus continuus in decennium: Dictatura & Cenſura etiam ſine collega perpetua: tum vt IMPERATORIS prænomine vteretur, PARENS PATRIÆ & LIBERATOR diceretur, & eo nomine in Faſtos referretur: vt ædes Libertatis, tanquã libertate per ipſum Reipublicæ reſtituta,publicè exſtrueretur: præterea vt omnibus ludis & ſacrificijs, imò quandocunque vellet etiam intra vrbem veſte triumphali vteretur: lauream ſemper geſtaret: faſces & lictores laureatos ſemper haberet: ſella curuli & eburnea ſemper ſederet: vt poteſtas omnium Magiſtratuum etiam plebeiorũ penes ipſum eſſet: vt ſi quis ei filius naſceretur,is ſummus Pontifex eſſet: vt ſolus militem & pecuniam publicam haberet,ſoluſque ſummum in milites & exercitus populi Ro. imperium obtineret,& quæcunque vbicunq; gererentur, ipſius geſta auſpicijs dicerentur & crederetur,rei geſtæ gloria cum nemine communicata: vt dies maximè inſignium victoriarum ipſius quotannis feſti haberentur, & ſolennibus ſacrificijs celebrarentur: vti ſtatuæ ipſi & ſimulachra paſſim vario habitu ſtatuerentur: vt pecunia ipſius imagine ſignaretur: vti à ferijs Latinis ex monte Albano ouanti vrbem ingredi liceret: vt templum ipſi & Clementiæ commune exſtrueretur: item & aliud nouæ Concordiæ,in quo dies feſtus quotannis celebraretur, propter mutuam inter ciues pacem & concordiam confectis bellis ciuilibus per eum Reipublicæ reſtitutam. Hæc atq; alia etiam his ampliora,quæ poſtea commemorabuntur, ipſi ex s. c. decreta, & in tabulis perſcripta, Conſules & Prætores ſubſequente vniuerſo Senatu ad ipſum pro æde Veneris Genetricis ſedentem detulêre. Quibus Cæſar dextram perhumaniter præbuit,ceterùm nec accedentibus nec ante ſe ſtantibus aſſurrexit, datoq; reſponſo, minuendos potiùs quàm amplificandos honores,præter Conſulatum decennalem,reliquos ferè omnes accepit. Alij tradunt,hæc decreta Cæſari pro roſtris ius dicenti à Senatu oblata. Verumenimuero ea Cæſaris arrogantia, quòd Senatui non aſſurrexiſſet,pro inſigni Senatus contumelia non à Senatoribus ſolùm,ſed & ab vniuerſa plebe iniquiſſimis animis accepta, vel

HONORES CAESARI DECRETI.

DICTATVRA ET CENSVRA PERPETVA CAESARI DECRETA.

CAESAR IMPERATOR, PARENS PATRIAE, ET LIBERATOR DICTVS.

primam inuidiæ caussam præbuit, opinionemq; affectatæ dominationis A
& regiæ tirannidis apud plerosque confirmauit: adeò vt patres non sine manifestis offensorum animorũ indicijs, & quasi pœnitentes decretorum à se factorum ab eo discederent. Hinc quidam tradidêre Cæsarem perspecta patrum indignatione, vbi primùm domum reuersus esset, detracta per desperationem à collo veste, ad familiares exclamasse: se cuicunq; volenti iugulum feriendum præbere paratum: sed id Cæsaris factum alij aliter excusare conati sunt. Quidam enim subita capitis vertigine correptum quò minùs surgeret prohibitũ caussabantur: Alij verò alui profluuio laborasse, veritumque ne si surrexisset, alui deiectionem pateretur, non assurrexisse. Nec desunt qui tradant, conatum quidem assurgere, sed Cornelium Bal- B
bum, qui tum fortè astabat, prohibuisse, dixisseque: Non te Cæsarem esse memineris? Alij contrà, Cæsarem omnino præ fastu quodam assurgere noluisse produnt: imò & C. Trebatium vnum ex amicissimis ipsius admonentem vt assurgeret, vultu minùs familiari respexisse: quod vt faciliùs crederetur, effecit, quòd ipse paulò pòst pedibus domum concessit. Hæc eius anni exitu gesta sunt, quo Cæsar alijs Consulibus in locum suum suffectis, quartam, vt suprà dictum est, Dictaturam inierat.

AERARII ADMINISTRATIO A QVAESTORIB. AD AEDILES TRANSLATA.

Quo etiam anno, quia ante Cæsaris ex Hispania reditum nullus Quæstor creatus fuerat, ærarij administratio penes duos Ædiles fuit: quorum alter sumptibus Cæsaris ludos Appollinares fecit. Megalenses enim ex s. c. ab Ædilibus plebis ce- C
lebrati sunt.

CAESAR. V. COSS. M. ANTON. DES.

Consules in sequentem annum Cæsar seipsum & M. Antonium tum suum Magistrum equitum designauit.

M. LEPIDVS MAG. EQ. IN LOCVM M. ANTONII.

M. autem Lepidum qui per id tempus Hispaniam per amicos administrabat, in locum M. Antonij Magistrum equitum sibi adsciuit. Extremo autem anni die sublato repentina morte Q. Fabio altero Consulum magistratum in reliquas diei horas C. Caninio, qui bellis superioribus Legatus ipsius fuerat petenti concessit.

C. CANINIVS COS. SVF.

PRAETORES XVI. CREATI.

Sequenti anno Cæsar sedecim Prætores constituit: qui numerus etiam sequentibus annis obseruatus est. Inter quos & P. Ventidius, qui postea de Parthis triumphauit, creatus est: M. item Brutus, & C. Cassius, hic quidem peregrinus, ille vrbanus. Nam quum de vrbana, quæ honora- D
tior quàm peregrina habebatur, inter se contendentes, Cæsarem eius controuersiæ arbitrum delegissent, Cæsar quanquam Cassium non iniquum postulare diceret, Bruto tamen eam adiudicauit.

AEDILES SEX FACTI.

AEDILES CERIALES.

Hoc anno & sex Ædiles creati sunt, quum antea quattuor tantùm fuissent, duobus scilicet à Cæsare additis, qui Ceriales dicti sunt: hi Patricij erant, reliqui autem quattuor plebei. Tribunal autem suum quod hactenus in medio foro fuerat, in Rostra transferri iussit, iuxta quod statuas Sullæ & Pompeij à populo statim post nuntium Pharsalicæ pugnę disiectas restitui iùssit, inscriptione operis & laude Antonio concessa. Eodem loco duæ statuæ & ipsi s. c. decre-

cre-

A decretæ vario habitu constitutæ sunt: vna tum quercea siue ciuica corona, tanq̃ ciuibus ab ipso seruatis, altera cum obsidionali, quasi vrbe per ipsum obsidione liberata. Ad conciliandum autem sibi multitudinis animos, epulum plebi sæpius dedit, frumentumq; diuisit. Leges etiam quamplurimas saluberrimasq; promulgauit. Quin & ipsum ius ciuile ad certum modum siue methodum redigere, atq; ex immensa diffusaq; legum turba optima quæque & necessaria in paucos conferre libros constituerat. Vrbes quoque complures tam in Italia quàm extra Italiam, partim nouas condidit, partim instaurauit: inter ceteras Carthaginem & Corinthum, in illum vsque diem desertas & neglectas: missisque eò quum ciuibus libertini generis, B tum pluribus è militibus suis, colonias populi Ro. constituit: pristinisque suis nominibus restitutas, nouis operibus exornauit. Id populus Ro. etiam anteà Graccanarum seditionum tempore de Carthagine efficere conatus fuerat, missis eò propter inopiam sex ciuium milibus. Ceterùm quum lupi sulcum murorum coloniæ aratro in solo dirutæ Carthaginis ductum confudissent, ostento territi destitêre. Ilienses præterea, quos Sulla anteà plurimis beneficijs affecerat, propter necessitudinem & cognationis vinculum per Iulum, maioribus insuper beneficijs prosequutus, agris, libertate, & immunitate donauit. Præter has & alias cùm intra Italiam tum extra colonias deduxit. Inter has in Italia quidem Hispellam Lanuuium, Calatium, Veios & Casilinum: extra Italiam verò Polam in Istria, quæ postea C Pietas Iulia dicta est, & in Gallia Forum Iulij: in Syria autem Berytum: deductis præterea, vt quidam tradũt, in transmarinas colonias amplius octoginta ciuium milibus. Præterea ampliato à se vrbis pomerio, etiam de amplianda ornandaque magnificentissimis sumptuosissimisq; ædificijs vrbe maxima quædam destinarat. Primùm enim templum Martis quantum nusquam esset exstruere cogitabat, repleto & complanato in id lacu, quem ad Naumachiam effoderat. Theatrum quoque capacissimum prope montem Tarpeium, quod ab ipso inchoatum Augustus postea absoluit, & M. Marcelli nepotis sui ex sorore nomine inscripsit, templa plurima & domos, D vt areã pararet, in hoc demolitus. Bibliothecas item publicas Græcas & Latinas instituere parabat, dato M. Varroni homini sui seculi doctissimo comparandorum librorum, digerendarumq; bibliothecarũ negotio. Nouam præterea Curiam, quam de suo nomine Iuliam appellaret, exædificare instituerat. Præter hæc & alia quædam longè maiora, tanq̃ digna in quæ ipse pro amplitudine rerum à se gestarũ curam suam intenderet, peragere animo cõceperat. Qualia fuêre: viam per Apennini dorsum ad Tyberim vsq; munire: Auienem ac Tyberim ne in posterum vrbem inundarent, ex vrbe statim profunda exceptos fossa, & Cirreum montem vsque perductos, Terracinæ mari immittere: maximã hac in re negociatoribus securitatem

CARTHAGO ET CORINTHVS COLONIAE.

ILIENSES RESTITVTI.

COLONIAE DEDVCTAE.

OPERA PVBLICA CAESARIS.

simul

ſimul & commoditatem præſtiturus. Item Fucino lacu emiſſo Setinisque A
& Pontinis paludibus iniecto aggere ſiccatis, in plurimorum mortalium
ſubſidium campos vliginoſos ad culturam reducere: exciſisq; in Hoſtienſi
littore ſaxis, portum & tutam nauibus ſtationem efficere: Iſthmum etiam
Corinthiacum perfodere. Quumq; confectis omnibus iam bellis tam
ciuilibus quàm externis, nullam amplificandæ gloriæ materiam ſupereſſe
videret, emulatione ſui quodammodo incenſus, ſeque ipſo maior fieri cu-
piens, expeditionem aduerſus Dacos & Getas, qui in Pontum & Thraciam
irrupiſſe dicebãtur, facere conſtituerat. Inde per Armeniam aduerſus Par
thos, Craſſum amiſſasque cum eo legiones vlturus exercitum ducere: ab
his per Hyrcaniam iuxta mare Caſpium in Scythas proficiſci, illosque etiã B
vltro bello laceſſere: conuerſoque ab his ex Aſia in Europam itinere, per
Sarmatiam in Germaniam tranſire, inde per Galliam facto quodam gy-
ro in Italiam reuerti. Quæ omnia ne tam propria quàm publica & Sena-
tus auctoritate facere videretur, & ne nihil Senatui deferre videretur, non
ſolùm bellum Parthicum, ſed & alia pleraque ex iis quæ proximè recitata
PROVINCIA CAESARI DECRETA. ſunt, tanquam prouinciam ſibi à Senatu decerni voluit: vti Pontinas palu
des complanare, Iſthmum Corinthiacum perfodere, nouam curiam ædifi
care: quæ medio expeditionis & belli Parthici tempore per alios perficere
cogitabat, præmiſſo interim ad bellum Parthicum trans Adriaticũ ſinum
C. Octauio ſororis nepote etiamnũ adoleſcente, cum decem equitum mi- C
libus, & ſedecim legionibus. Quidam tradunt bellum Parthicum ab eo po
tiſſimùm ſuſceptum valetudinis cauſſa, quòd repentinis animi deliquiis,
& comitiali morbo in ocio maximè infeſtaretur. Ceterùm quum ad eam
expeditioné vnius anni ſpacium minimè ſuffectturũ intelligeret, ne tranſ-
lata in ſe omnium comitiorum poteſtate & arbitrio, abſente ſe magiſtra-
tuum in vrbe ſolitudo eſſet, aut ne ſi, vti priùs, à populo magiſtratus crea-
C. PANSA, A. HIRCIVS COSS. DES. rentur, res ad contentiones & motus inteſtinos rediret, magiſtratus omnes
in annum ſequentem deſignauit. In his Conſules C. Vibium Panſam &
A. Hircium. In ſecundum autem annum præter Conſules D. Albinium
D. BRVTVS, L. PLANCVS COSS. DES. Brutum & L. Munatium Plancum Tribunos plebis duntaxat conſtituit. D
E prouinciis autem Galliam Narbonenſem cum Hiſpania M. Lepidum
C. OCTAVIVS ET CN. DOMITIVS MAGG. EQ. SVFF. adminiſtrare iuſſit, in cuius locum nepotem ſuum C. Octauium Magi-
ſtrum equitum in illum annum conſtituit: in inſequenté autem annum
Cn. Domitium Caluinum. P. quoque Dolabellam vixdum annos .xx. na
tum, ita vt leges eum nondum ad eam dignitatem admitterét, ſibi in Cõ-
P. DOLABELLA COS. SVF. ſulatu ſubrogauit, vt poſtquàm ipſe paludatus exiſſet, iniret, Cõſulatumq;
illius anni cum M. Antonio gereret. Senatus interim poſtquàm Cæſa
rem delatis ſibi honoribus gaudere & delectari ſenſit, alios inſuper etiam
iis quos ſuprà recenſuimus ampliores & anteà inauditos ipſi decernendos

cen-

A censuit: qua in re non minore contentione ab inimicis q̃ amicis certatum est: dum hi assentabundi turpiter adulando se inuicẽ superare cõtendunt: illi verò accumulatis alijs super alios honoribus, ijsq; immoderatis, quiq; vel modestissimum quenq; inuisum & odiosum reddere poterant, inuidiæ ipsi quamplurimũ apud populum conflare student: ita vt meritò dubitari possit, plus ne odij aut honoris inde Cæsari accesserit. Et hi quidẽ honores non simul vno eodemq; tempore, sed alij aliàs per modica tamẽ interualla decreti tales fuêre. Primò vti deinceps sacrosanctus, hoc est, inuiolabilis esset: vtiq; si quis ipsum vel dicto vel facto læsisset, is sacrilegio & piaculo se obligasse censeretur: tum vti singulis Senatus decretis intercedendi pote- HONORES CAESARI DECRETI.

B statẽ haberet, acsi Tribunus plebis esset: vtq; nõ solùm quæcunq; ipse hactenus egisset, sed & quæcunq; deinceps acturus esset, rata & firma esse iuberentur: & Magistratus inituri iurarẽt, se decretis ipsius neutiq̃ refragraturos. Vti satellitio ex Senatoribus & Equitibus ad coporis custodiã vteretur: vti locus sepulchro ipsi in vrbe cõcederetur: & tribus vna mutato nomine ab eo Iulia deinceps vocaretur: vt natalis eius, qui erat. IIII. Id. Quintil. quotannis publicè celebraretur: & mensis ipse Quintilis propter natalem ipsius IVLIVS in posterum diceretur. Vt singulis lustris, imò sicut alij tradunt, quotannis per Vestales & Sacerdotes publicè pro salute ipsius vota fierẽt. Vt iusiurandum per fortunã ipsius conciperetur. Vti fastigium in domo, in curia TRIBVNICIA POTESTAS CAESARI CONCESSA. NATALIS CAESARIS. MENSIS IVLIVS.

C autẽ & orchestra suggestũ habere, & aurea sella sedere, coronamq; auream gemmis & radijs distinctam gestare ipsi permitteretur. Vt statua ipsi in Capitolio iuxta Reges regio habitu & ornatu poneretur. Vt donaria ipsi & statuæ tam Romæ omnibus templis & locis publicis per singulas tribus, q̃ per alias passim vrbes & prouincias & regna sociorum & amicorũ populi Ro. offerrentur & dedicarentur. Vti ludis Circensibus statua ipsius eburnea in Theusa, inter cetera pompæ fercula & Deorũ simulachra circumueheretur. Vt sella eius aurea, cum corona aurea gemmis fulgentibus illuminata & radiata, in theatra & circum à multitudine inferretur, qui honor solis Dijs tribui solebat. Vti certamina quinquennalia ipsi tanquàm Heroi con

D stituerentur. Vt dies vnus ludorum gladiatoriorum, tam in Italia passim, quàm Romæ ipsi consecraretur. Vt imago ipsius cum titulo DEI INVICTI in templo Quirini poneretur. Vt IOVIS cognomentum ipsi imponeretur. Vt collegium Sacerdotum, qui Iulij vocarentur, & Lupercalia ipsi celebrarent, institueretur. Vtque templa diuersa ipsi tanquam Deo exstruerentur, ad hæc aras, puluinar & flaminem peculiarem quasi Dialem haberet, eiq; sacerdotio M. Antonius primus præesset. Quæ quidem decreta aureis litteris, in argenteis tabulis perscripta Senatus sub pedibus Iouis Capitolini deponi curauit. Atque hæc omnia, præter pauca quædam Cæsar vel lubentissimè admisit: nam satellitium Senatorum & Equitum,

tantum abeſt vt acceptauerit, vt ſolis contentus lictoribus, Prætorias cohortes deinceps à ſui cuſtodia remouerit. Hac etiã fiducia amicis cõſulentibus, vt ad corporis cuſtodiam ſatellites ſibi adiungeret, Hircioq; & Panſa inter ceteros monentibus, vt principatum armis quæſitũ armis tueretur: negauit ſe facturum, & malle ſemel mori q̃ perpetua formidine cruciari. Et quanquàm hæc longè ſupra mortalitatẽ ipſius, & diuinæ maieſtati quàm regio propriora faſtigio, ipſi à Senatu tributa eſſent: non tamen aut ab inimicis aut ab amicis ceſſatum eſt, quò minùs enixè vtriq; operam darent, vt Rex inſuper appellaretur. Hi quidem vt collata iam in ipſum omni poteſtate & amplitudine, regium quoq; nomen, quod ſolùm deeſſe videbatur, ipſi afferent: illi verò vt maiori inuidia illum quoquo modo apud populũ onerarent, iuſtaq; aduerſus eum odia ſuſcepiſſe viderentur, Cæſare in manifeſtam affectati regij dominatus & tyrannidis ſuſpicionem adducto. Et quanquàm vel antè cenſentibus quibuſdam inter cetera eum Regem appellandum, Cæſar id nomen tanquam infauſtum auerſatus, eos in poſterũ eiuſmodi conatibus ſuperſedere iuſſiſſet, quum tamen id non tam ex animo q̃ metu indignationis publicæ ab eo fieri crederent, non deſtitêre, quin id nomen etiã in vulgus ſpargerent. Cui rei & alius acceſſit rumor, libris ſcilicet Sibyllinis contineri, Parthos non niſi Regis ductu & auſpicijs Romanorũ ſubijci poſſe imperio, alioqui inuictos fore. Quando igitur bellum Parthicum ipſi decretum eſſet, meritò vel hoc ſolo nomine ex oraculo Regem appellandum, ſi minùs Romanorum, certè omnium ceterarũ gentium, quæ Romano ſubijcerentur imperio. Hinc quidam ex his qui ei regiam dignitatem aſſertam volebant, ad tentandos plebis animos, lauream alba faſcia præligatam, pro diademate ſtatuæ ipſius quæ pro roſtris ſtabat, clàm impoſuit. Sed C. Epidius Marullus, & L. Cæſetius Flauus Tribuni plebis detracta coronæ faſcia, eum qui impoſuerat deprehenſum abreptumq; in vincula duci iuſſerunt: non tam offenſuri Cæſarem, vti credebant, quàm hoc ipſo gratificaturi: quòd etiam ſeriò ſibi perſuaderent, Cæſarẽ regnum ex animo deteſtari, quo etiam nomine ipſum apud plebem collaudauerãt. Sed Cæſar quanq̃ hoc Tribunorũ factum haud ſatis æquo animo ferret, dolorem tamen animi in præſens diſſimulauit.

CAESAR OVANS EX MONTE ALBANO.

Nec multò pòſt, quum ex Albano à ſacrificio Latinarũ ouans vrbem inueheretur, inter immodicas & nouas populi acclamationes, etiã Rex à paucis quibuſdã ijſq; ſubornatis ſalutatus eſt. Ad quam vocẽ, vbi ſenſit ſequutum totius ferè populi gemitũ, quaſi in nomine erratum eſſet, Cæſarem ſe nõ Regem vocari argutè reſpondit: factoq; mox cunctorũ ſilentio, mœſtior ſolitò præteruectus eſt. Ibi iterũ Marullus & Cęſetius primos eius ſalutationis auctores ad cauſſam dicendam per apparitores ad tribunal ſuum pertrahi iuſſerunt, inſequente atque applaudente vniuerſa ferè multitudine, Brutoſq; eos ob id factum ſub-

A ſubinde appellante. Hinc Cæſar grauiſſimè indignatus, vix ſe continuit,
quin acerbiùs aliquid in eos ſtatueret: dilata tamen adhuc vltione, ſatis ha
buit Tribunos & populũ ipſum ſeueriùs increpuiſſe: ipſe viciſſim eos ho-
mines Brutos & turbulentos identidem appellans. Verùm poſtq̃ Tribuni
rogationem promulgaſſent, non licere ſibi tutò ac liberè de Repub. agere,
haud vltra ſibi temperans, apud Senatũ conqueſtus eſt ſe à Tribunis dolo
malo apud populum in inuidiã affectatæ tyrannidis pertrahi: vocatosque
in iudicium accuſauit, ſententiamq; de eorũ pœna rogauit. Quumq; non
deeſſent, qui ipſos vel capite plectendos cenſerent, vitæ ipſorum parcens,
opera Heluij Cinnæ collegæ ipſorum Magiſtratu priuatos Senatu mouit.
B Qua in re præterq̃ quòd plebis animos non parùm cõmouit, opinionem
quoq; affectati regni regijq; nominis, tentatæq; patientiæ multitudinis vel
maximè confirmauit: vt qui omiſſis ijs, in quos meritò animaduertiſſe de-
beat (quòd vel nominaſſe Regem criminoſum habebatur) Tribunitiã po
teſtatẽ hactenus ſacroſanctã violare non dubitaſſet. Quumq; hîc amici &
familiares iterũ monerent, vt ex Hiſpanicis cohortibus ſtipatores corporis
ſui conſtitueret, ſiue confiſus nouiſſimo illo S.C. ac iureiurando, ſiue negle-
ctis inimicorũ inſidijs; negauit ſe facturum: Nihil enim miſeriùs eſſe per-
petua cuſtodia. Ceterùm eoſdem monuit, vt ipſi cautiùs deinceps agerent,
ne maiorẽ inuidiæ materiã inimicis præberent: qui vel iam anſam nocendi
C ſe nactos arbitrarẽtur. Sed ne ſic quidem ab his qui regios ei honores colla-
tos cupiebant, ceſſatum eſt: quando paucis pòſt diebus, incertũ an ex cõpo
ſito & ipſo conſcio & volente, an verò ignorãte, aliud accidit quod tentatos
populi Ro. animos, ſiue per ipſum, ſiue per amicos ipſius apertè argueret.
Lupercalibus enim quum Cæſar aurea corona, triumphaliq; exornatus ha
bitu, in ſella aurea ſedens pro roſtris ludos ſpectaret, Antonius ipſius in con
ſulatu collega, qui & ipſe inter Lupercos nudus vnctusq; diſcurrebat, con-
ſcenſis roſtris ſupplex genibus eius aduolutus, Cæſarẽ Regem ſalutauit: ſur
gensq; & diadema capiti eius imponens: Hoc, inquit, populus Ro. tibi per
me exhibet. Sequutoq; mox minimè illuſtri paucorũ, qui in id ſubornati
D erant, applauſu, & manifeſtiſſimo plurimorũ gemitu, inter quos & M. Lepi
dus facie auerſa, ne rei indignitatem aſpiceret, nec à lachrymis abſtinuiſſe
perhibetur, Cæſar diadema ita reiecit, vt tanta Antonij audacia minimè of-
fenſus videretur. Sequutus tamen ſtatim totius populi applauſus, imponen
teq; rurſus Antonio, pauci vti priùs applauſère: Cæſare autem iterũ repudi-
ante, vniuerſi. Quod quum iterũ atq; iterũ ab vtroq; fieret, populus interim
tacitus, quò res tandem euaderet, ſpectabat: donec Cæſar in ſententia perſi
ſtens, cedente Antonio, diadema in Capitoliũ deferri iuſſit, addito ſolum
Iouem Romanorũ Regem eſſe. Quo viſo vniuerſus populus gauiſus accla
mauit, omniaq; ipſi fauſta cõprecatus eſt. Quanq̃ ne ſic quidem infamiam

affectati regij nominis discutere valuit: sed vti verbis quidem & simulatis gestibus illud recusasse, (vt id coactus suscipere videretur) ita re ipsa, atque ex animo concupiisse planè creditus est: vel ex eo quòd posteà in acta publica referri voluerit, regnum sibi per Consulem à populo delatum se non accepisse. Quibus omnibus, impotentiq; concessæ sibi dominationis abusu, quum etiã palàm pronunciaret, nullam esse ampliùs Rempublicã, sed appellationem tantùm sine corpore & specie: item Sullam nesciisse litteras, qui Dictaturam deposuerit: debereq; homines deinceps consideratiùs secum loqui, ac pro legibus habere quæ dicat: his atq; similibus quum non solùm inimicorum in se odia plurimùm inflammasset, sed & alios plerosque, qui vel hactenus ipsi benè volebant, vel nullas priùs cum illo inimicitiarũ caussas habebant, imò totius ferè multitudinis animos à se alienasset, omnes statim cõuersis in M. Brutum Prætoré oculis atq; animis, hunc quasi vindicé publicæ libertatis expetebant. Hic enim Bruti illius Sullanis temporibus interfecti filius, (à Quinto Seruilio Cepione auo materno adoptatus, Q. Cepio Brutus dictus) quòd à primo illo Bruto, qui pulsis Regibus Consul creatus fuerat, paternum genus ducere crederetur, ad ipsum potissimùm, tanquam gentilitio quodam munere, asserendæ in libertatem Reipub. prouincia sublato è medio regio dominatu pertinere videbatur. Quem quum plerique de re tanta coràm interpellare non auderent, nocte tribunali eius, in quo Prætor ius dicebat, inscripserant: BRVTE DORMIS. &, NON ES BRVTVS. Eodé tempore & L. Bruti, eius qui Reges eiecerat, statuæ adscriptum erat: VTINAM VIVERES. & hoc, DEGENERES HABES POSTEROS. & alia his similima. Cæsaris quoq; statuæ hi versiculi subscripti legebãtur:

BRVTVS QVIA REGES EIECIT, CONSVL PRIMVS FACTVS EST,
HIC QVIA CONSVLES EIECIT, REX POSTREMO FACTVS EST.

Ad hæc accedebant & ex amicis quidam, qui cùm litteris tum quotidianis ferè conuitijs, frequentiq; auitæ gloriæ ob simile factum cõmemoratione, quæ & ipsum oblata tali occasione manere videbatur, Brutum propter honores & beneficia à Cæsare acceptos dubitantem tantum facinus aggredi, assiduè impellerent. Quibus rebus incitatus, tum quòd Catonis, qui Vticæ sibi manus intulerat, ex Seruilia sorore nepos, & ducta in vxorem Portia etiam gener esset, quanquam non tam dominantem odisset, quàm dominationem ipsam grauiter ferret, ad insidias Cæsari parandas animum conuertit: ita tamen, vt diu solam Portiam vxorem propositi sui consciam haberet. Alia autem ex parte C. Cassius Bruti in prætura collega, qui Iuniam ipsius sororem in vxorem duxerat, quique præter insitum vel à puero Tyrannidis odium, priuatas etiã cum Cæsare simultatis caussas habebat, propter leones, quos ipse ad Ædilitios ludos comparatos Megaris reliquerat, oppido à Caleno capto à Cæsare detentos, amicorum animos contra Cæsarem

A ſarem aſſiduè ſollicitabat. Qui quidem quando id factum non tam manuum eſſet, quàm auctoritatis & conſilij, ita demum operam ſuam polliciti ſunt, ſi Brutus, qui dignitate reliquos facilè anteibat, huic facto ſe ducem præſtaret. Hinc quanquam Bruto etiamnum infenſus ob contentionem de prætura vrbana, in qua prælatum ſibi Brutũ indignabatur, facta tamen reconciliatione prior ipſe ſe ad Brutum contulit. Percrebuerat conſtans fama L. Cottam Quindecimuirum proximo Senatu ex libris Sibyllinis relaturum, vt Cæſar propter bellum Parthicum Rex diceretur, quãdo aliter Parthos à Romanis ſubigi impoſſibile eſſet: quæ res vel imprimis cædem Cæſari maturauit: metuentib. ſcilicet aduerſarijs, ne ſi à frequenti Senatu B in eam ſententiam itum eſſet, & ipſi aſſentire cogerentur. Interrogante igitur Brutum Caſſio, num Idibus Martijs (in quem diem Senatus indictus erat) in Curiam venturus eſſet, negauit Brutus ſe iturum: Tum Caſſius; Quid ſi, inquit, vocemur vt Prætores? Tum meæ erunt partes, reſpondit Brutus, vel ad mortem vſque pro Reipublicæ libertate contendere. Tunc Caſſius hominem complexus & exoſculatus rogauit, Num quos ex optimatibus in tam pulchri facinoris ſocietatem admiſſurus eſſet? Quando plurimi eſſent, qui idem ſuo cum animo agitarent: quiq; vti à ceteris venationes, munera, aut alia ſpectacula, ita ab ipſo Tyrannidis euerſionem, tanquam maioribus ſuis debitam, expectarent. Id facilè teſtari ea quæ tribunali eius C inſcripta erant, non quidem à cauponibus, aut alijs infimæ ſortis hominibus, ſed à primarijs quibuſq; optimiſq; ciuibus. Ita quæ dudum ſinguli in animo habuerant, tum demum inter ſe cõmunicare cœperunt: tentatiſq; amicorũ animis, conſilia quæ priùs bini terni'ue cœperãt, in vnum omnes conferunt. Inter ceteros ex intimis Cæſaris & familiaribus, D. Brutum Albinum COS. deſignatum ſibi adiungunt: quem ſibi ad rem ſuſceptam peragendam magno vſui eſſe poſſe intelligebant: tum quòd Cæſar plurimùm ipſi fideret, tum quòd numeroſam gladiatorum familiam haberet, quam ad ſpectacula ſeruabat. Hi igitur principes fuêre coniurationis: qui & alios aliquot, quos non minùs fidos, quàm manu promptos & mortis D contemptores nouerant, in partem facinoris vocarant: ita vt ſexaginta ampliùs cùm Equites tum Senatores conſpiraſſe dicantur, nullo tamen iuramento aut religione inter ſe aſtricti. Præcipui ex his fuêre, Cn. Domitius, Ser. Galba, P. Seruilius Caſca, L. Tullius Cimber, Pontius Aquila, Q. Ligarius, Rubrius Rex, Sextius Maſo, tum etiam alij quidam. Quumq; Cæſare propediem in Parthos profecturo, temporis breuitas vrgeret, diem cædi ipſas Idus Martias antequam Senatus ſententias de Rege ipſo appellando rogaretur, locum autem Curiam Pompeianam, in quam ipſis Idibus Senatus habendus erat, cõſtitui placuit. Quumq; & Antoniũ ſimul occidendum quidam cenſerent, collegam ſcilicet Cæſaris, amicorumq; ipſius potentiſ-

CONSPIRATIO IN CAEDEM CAESARIS.

ſimum, dubitantibus de hoc & contendentibus aliquandiu ceteris, vicit A tandem Bruti ſententia, cuius potiſſimùm conſilijs & auſpicijs totum negotium aminiſtrabatur, negantis id ſibi fieri placere: quando ex ſola tyranni cæde id decus petendum videretur, & ne interfecto ſimul Antonio priuatis etiam ſe inimicitijs implicaret. Veriti tamen ne Antonius Cæſari præ ceteris fidus, & qui robore corporis præſtaret, ſe obijceret, C. Trebonio negotium dant, vt quæſita occaſione colloquij cum Antonio ipſum prolixa oratione ante fores Curiæ detineret, ne ſimul cum Cæſare ingrederetur. A quibuſdam proditum eſt, Cæſarem nec coniurationes inimicorum nec auctores ipſos prorſus latuiſſe. Nam quum quidam Antoniū & Dolabellam apud ipſum criminarentur, tanquam rebus nouis ſecretò ſtuderent, B minimè ſibi ab obeſis illis ac comatis reſpondit metuendum, ſed à pallidis potius illis & macilentis, Brutum ſubindicans & Caſſium. Nam de Caſſio etiam aliâs apud amicos palàm dixiſſe fertur: Pallidum illū haud magnopere ſibi placere: de Bruto autem meliùs aliquantò ſperabat. Sed ita eſt vt dicitur: Fatum præuideri quàm vitari faciliùs: &, cuiuſcunq; fortunam ſuperi mutare cōſtituunt, conſilia corrumpunt. Neq; enim indicium vllum Cæſar hac de re admittebat, imò deferentes ad ſe aliquid huiuſmodi, etiam acriùs increpare ſolebat. Quanquam alij tradant, metu inſidiarum, & ad euitandam inuidiam, qua ſe plurimùm apud pleroſq; laborare iam intelligebat, cōſtituiſſe vrbem ſibi propter inimicos ſuſpectam quamprimùm C relinquere, & ad bellum Parthicum intra paucos dies proficiſci, præmiſſo iam, vt ſuprà dictū eſt, exercitu. Ferunt etiam eandem ob cauſſam in animo habuiſſe, confecto bello Parthico tranſlatis imperij opibus, exhauſtaq; delectibus Italia, Ilium aut Alexandriam commigrare: ibique ſiue imperij ſiue regni ſedem conſtituere. Sed hæc atque alia meditantem, dum quam alijs præſtitit clementiam, fruſtrà ab ingratis ſibi pollicetur, mors præuenit. Cædem autem ipſius neque pauca neq; negligenda denunciauêre quum prodigia tum præſagia. Centeſimo enim antequam cæſus eſt die, prima nominis ipſius littera C. è ſtatua ipſius vi fulminis excuſſa eſt. Capuæ autem in ſepulcro antiquo, quo vrbis conditor Capys ſepultus credebatur, haud D multò ante cædem tabula ænea inuenta eſt, in qua litteris & verbis Græcis exaratum erat: Quando oſſa Capys detecta eſſent, fore vt Iulo prognatus, manu conſanguineorum necaretur, magniſq; mox Italiæ cladibus vindicaretur. Equi quoq; quos Cæſar dum Rubiconem flumen tranſiret Marti conſecrarat, & ſine cuſtode vagari permiſerat, obſeruati ſunt ſub tempus cædis ipſius pertinaciſſimè pabulo abſtinuiſſe, & lachrymas profudiſſe. Paucos etiam ante dies, quum boue in Curia immolaſſet, cor in extis non eſt inuentum: quod quum Spurina aruſpex pronunciaſſet, ad vitæ diſcrimen pertinere, proinde caueret periculum, quod non vltra Idus Martias diffe

A differretur, Cæsar subridens: Miraris, inquit, si bos cor non habeat? Pridie etiam quàm cæsus est, Regulum auem, qui cum ramo laureo in Curiam Pompeianã volatu se receperat, aliæ varij generis aues ex proximo nemore consequutæ in eadem Curia discerpserunt. Eodem die quũ fortè apud M. Lepidum suum Magistrũ Equitum cum D. Bruto cœnaret, orta sub cœnam inter cõuiuas quæstione, quænã mors maximè optanda videretur, tanquã proprij exitus vates, reliquos præueniẽs, respondit: Inexspectata. Nocte aũt quæ diem cædis præcessit, ipse sibi sublimis supra nubes ferri, & dextras cũ Ioue iungere visus est. Eadem nocte & arma Martis sacra, quæ apud ipsum vtpote summũ Pontificem ex instituto seruabantur, mota sunt: foresq; &
B fenestræ cubiculi ipsius non sine ingenti cæli fulgore spontè patuêre. Inde experrectus & turbatus, offendit Calpurniam vxorem arctissimo somno pressam incertas quasdam & obscuras voces suspirijs intermixtas edere, & quasi lamentari. Quæ vbi sub primum diluculum à somno excitata est, narrauit visum sibi per quietem collabi domus fastigium, existimasseq; se ipsum plurimis confossum vulneribus, in sinu suo iacentem lugere. Cuius insomnij atrocitate perterrita, id quod postea euenit animo præsagiens, nõ destitit ipsum rogare, vt eo die publico abstineret, & Senatum differret. Cui quum Cæsar etiã alioqui minimè superstitiosus parùm tribueret, hoc tamen impetrauit Calpurnia, vt quando insomnia contemneret, sacrificijs
C saltem alijsq; diuinationibus Deorum mentes exquireret. Quum itaque pluribus hostijs eius rei ergò immolatis, vates renunciaret non litari, aliaq; signa horrenda se offerrent, neque aues ipsæ addicerent, tum etiam ex prolixiori hesterna compotatione languidior, Curia abstinere & Senatum per Antonium collegam dimittere constituerat. Brutus & Cassius Prætores eo manè in porticu ante theatrum Pompeij magna animorum tranquillitate ius petentibus reddebant: gladiatoresq; quamplurimos ad ludos, quos eo die ex composito adornauerant, in theatrum induxerant, auxilium nimirum ab his, si opus foret, petituri. Ceterùm quum Cæsarem propter aduersa sacra eo die in Curiam non venturum intelligerent, veriti ne dilato
D negotio insidiæ patefierent, D. Brutum ex intimis Cæsaris mittunt, qui ipsum quoquo modo in Curiam adduceret. Is igitur ad Cæsarẽ accedens, eleuatis omnibus quæcunq; Cæsarem ne in Senatum veniret remorabantur, increpitisq; non solùm vatibus, quòd religionem animo ipsius inijcerent, sed ipso etiam Cæsare, qui se tam temerè & propter nescio quæ insomnia, cõtempti Senatus inuidiæ & obtrectationibus inimicorum obijceret, vt in Curiam venire properaret, persuadere conatus est: Senatum iampridem conuenisse, ipsumq; opperiri dictitans, promptaq; omnium ferè suffragia, vt ipsum cunctarum præter Italiam gentium Regem dicerent, regiaq; passim extra Italiam insignia gestare concederent. Aut si eum diem

rebus gerendis minùs idoneum iudicaret, vel alioqui propter aduersa sacra A suspectum haberet, vt saltem ipse in curiam procedens appellatis Patribus Senatum in aliud tempus dimitteret. Hæc dicens simul Cæsarem manu apprehensum foras deduxit. Exeunte autem ipso statua quædam ipsius in vestibulo domus posita, collapsa & confracta est. Sed nec hoc omine territus sub horam diei quintam simulata aduersa valetudine, lectica in curiam se deferri iubet, constituto tamẽ propter infausta sacra à rebus grauioribus decernendis supersedere, Senatumq; quamprimùm dimittere. Ceterùm dum deferretur, siue domesticorum quidam, siue alterius cuiusdam seruus propiùs ad ipsius lecticam accedere atque ipsum alloqui summoperè adnitebatur, indicium scilicet insidiarum facturus. Sed quum à multitudine cir B cumfluentiũ & deducentium repulsus propiùs accedere prohiberetur, cursu se ad ædes Cæsaris proripiens ad Calpurniã deductus, exposuit se quædam habere, quæ Cæsari indicaret, quæq; ipsum scire magni interesset: nec plura proloquutus, se reditum ipsius è curia exspectaturũ dixit: neq; enim de tempore insidiarum exactè cognouerat. Artemidorus etiam Gnidius Rhetor & hospes Cæsaris, qui ex quotidiana consuetudine, quæ ipsi cum Bruti familiaribus intercedebat, pleraq; Bruti & coniuratorũ consilia intellexerat, & ipse accurrens libellum insidiarũ indicem in curiam eunti porrexit: quem præ ceteris, qui frequẽtes eodem tempore porrigebantur, confestim & solum perlegere iubebat, quòd quædam, quæ maximè ad ipsius C salutem pertinerent, eo contineri diceret. Sed Cæsar impeditus præ turba alloquentium & salutantium statim inspicere, reliquis libellis alicui ministrorum commendatis, hunc solùm tanquã mox lecturus manu retinuit. Appianus tradit hunc Artemidorum occiso demùm Cæsare superuenisse vt insidias proderet, libellumq; ab alio aliquo sacrificanti ante curiam Cæsari exhibitum. Eodem tempore antequàm curiam ingrederetur, in Spurinam vatẽ incidens, memor eius quod de Idib. Martijs prædixerat: Ecquid scis, inquit, Idus Martias iam aduenisse? quasi vatem falsi arguens, quòd hactenus periculũ euasisset. Cui Spurina: Venêre quidem Cæsar, sed nondum præteriêre, respondit. Vbi autem Cæsar ad curiam peruenit, descen- D denti è lectica occurrit Popillius Lænas: qui quanquam minimè conscius consiliorum paulò antè Bruto & Cassio, vt quod præ manibus haberent Dij secundarent, precatus, hortatusq; vt accelerarent, maximum ipsis detectarum insidiarũ timorem iniecerat. Hic dum ad curiæ ingressum longũ & serium cum Cæsare sermonem solus haberet, suspicati Brutus & Cassius rem ab ipso ex ordine Cæsari indicari, sibi innuentes obseruatisq; Popillij loquentis gestibus, illis ipsis pugionibus quibus Cæsarem cõfossuri erant, se transfigere cogitabant, antequam comprehenderentur: donec tandem Popillio dextram Cæsaris deosculante & gratias agente, non tam indicasse, quàm

A quàm aliquid à Cæſare petiiſſe cognouére. Cæſar curiam ingreſſus, quum ex more ſacris operatus rurſus in victima cor, vt quidã, vt alij tradidére, caput extorum defuiſſet, & aruſpex iterũ interpretaretur id letale eſſe: reſpondit, idem ſibi & in Hiſpania contra Pompeiũ dimicaturo accidiſſe. Cumq; aruſpex diceret eum tum quoq; magnũ capitis periculum adiiſſe, & nunc exta maius minari, iuſſit aliam atq; item aliam victimam mactari. Cumq; nullis victimis litari poſſet, contempto cum religione quod exta prædicebant periculo, inimicisq; amicorũ ſpecie vrgentibus, ne Senatũ operientẽ diutiùs remoraretur, curiam ingreſſus eſt. Antonium autem collegam qui comes ipſi venerat, Trebonius, vti inter ipſos cõuenerat, longũ de induſtria

B ſermonẽ trahens, extra curiam detinebat. Cæſari verò iam ingreſſo vniuerſus Senatus honorificè aſſurrexit: poſtq̃ autem in ſella conſediſſet, cõiurati gladios ſub veſte breues occultantes, frequẽtes vndiq; ſellam ipſius circumſtetére: alij quidem officij cauſſa & ex conſuetudine, alij verò tanq̃ ſalutaturi aut aliquid ab ipſo petituri. Inter ceteros Tullius Cimber reditũ fratri ab exilio petens aduerſus Cæſari conſtiterat, & quanquam Cæſare rem in aliud tempus reiiciente, perſiſtebat tamen ille. Reliqui quoq; circumfuſi, pro eodem deprecabãtur, propiusq; accedentes Cæſarem cõplexi caput ei & manus deoſculabantur: ita vt Cæſar offenſus importunis hominũ precibus & blanditiis, primò imminẽtes ſibi & inſtantes manu à ſe remoueret.

C Quumq; ne ſic quidem illi de ſua importunitate quicq̃ remitterent, conſurgens in pedes etiã violentiùs eos reiiciebat. Tunc Tullius Cimber toga Cæſaris vtraq; manu circa humeros apprehenſa, ſignũ cædis quod conuenerat ſuis dedit, ſimul exclamauit: Quid ceſſatis amici? Ibi quum Cæſar viciſſim exclamaret, Iſta quidem vis eſt. P. Seruilius Caſca (qui ſibi primas facinoris inchoandi partes depopoſcerat) à tergo cõſiſtens, dum iugulum petit, aberrante ictu pectus infra iugulum percuſſit: ita tamen vt vulnus minus altè adactum letale non eſſet. Cæſar autẽ ſaucius, reiq; atrocitate turbatus, repulſo Cimbro conuerſus, factoq; in Caſcam impetu iterum exclamauit: Quid agis ſcelerate Caſca? ſimulq; brachium Caſcæ apprehenſum CAEDES CAESARIS.

D ſiue graphio ſiue pugione ab aliquo circumſtantiũ rapto traiecit: & dum Caſca græcè fratrem C. Seruilium ad auxilium inuocaret, conatus proſilire, alio vulnere in latere accepto retardatus eſt. Bruto autem inter ceteros ferro infeſto in ſe ruenti dixiſſe fertur, καί σὺ τέκνον; Mox vbi vndique ſtrictos in ſe pugiones animaduertit, dextra togam in caput adducens, ſiniſtraq; ſinum ad ima crura deducens, ita vt verecundiæ & pudoris etiam in tantis rerum anguſtiis meminiſſet, quò ſcilicet honeſtiùs caderet, ad baſim ſtatim Pompeij quæ in curia erat procidens, XXIII. ſe vulneribus confodiendũ præbuit: ita vt Pompeij ſtatua ſuo ſanguine reſperſa, debitas Pompeij manibus pœnas perſoluere videretur. Ex omnibus autem vulneribus

Antiſtius medicus pronunciauit vnum letale fuiſſe, id ſcilicet quod ſecundo loco in pectore acceperat. Alij præter vnum gemitũ ad primum ictum nullam emiſiſſe vocem prodidêre, aduerſarijs ferrũ per os & oculos crebris ictibus ducentibus, ita vt neque loqui, neq; agere quicquam valeret: quod & pleriſq; veroſimiliùs eſt viſum. Quidam etiam ſcriptum reliquêre, in ea contentione plagas in vnum corpus certatim magno animi ardore inferentium, quoſdam è percuſſoribus mutuis ſe conſauciaſſe vulneribus, inter hos M. Brutum in manu à Caſſio vulnus accepiſſe. Cæſar iam interfecto, Brutus ſtatim cruentum pugionem in altum extollens Ciceronem nominatim inclamauit: dicturusq; de rebus à ſe cõfectis, ſimul etiam de actis Cæſaris reſcindendis & bonis publicandis relaturus in medium proceſſit. B
Ceterùm Senatores conſilij percuſſorum, ſimul & multitudinis ipſorum ignari, primò quidem rei immanitate perculſi atq; animis cõſternati, neq; opem afferre, imò nec voces emittere, aut fugam capeſſere audebãt: donec tandẽ Cæſare iam proſtrato dum ſibi quiſq; metuit, certatim quò quiſq; poterat è curia diffugiunt, nonnullis etiam præ turba illiſis. Dumq; obuiis quibuſq; è populo, & cauſſam fugæ percõtantibus, nihil aliud reſpondent, quàm Fuge & Claude vniuerſam mox vrbẽ, minùs horæ vnius ſpacio, tumultu grauiſſimo fœdiſſimoq; repleuêre: maximè quòd & gladiatores, qui è proximo Pompeij theatro eò excurrerant, turbæ ſe immiſcuiſſent: ita vt tota paſſim vrbe trepidaretur, foribusq; clauſis & relictis tabernis atq; officinis veluti ab amentibus hàc illàc diſcurreretur. Quo tumultu quum Senatores aliquot vulnerati, tum ciues & exteri pleriq; etiam occiſi ſunt. Cæſar autem omnibus diffugientibus ſolus in curia relictus à tribus ſeruulis, qui & ipſi ſoli remanſerant, lecticæ impoſitus, dependente brachio domũ relatus eſt. Conſtituerãt percuſſores interfecti corpus in Tyberim proiicere, ſed metu Antonij & Lepidi deſtitêre. Antonius interim, qui & ſe cum Cæſare neci deſtinatũ credebat, proiecta veſte conſulari, ſumptoq; plebeio habitu, fugiens in latebras ſe abdiderat. Percuſſores autẽ duce Bruto curiã egreſſi, ſiniſtris togas brachijs obuolutas pro clypeo, dextris pugiones à recenti cruore etiamnũ tepentes geſtantes, vno ex ipſis pileum in haſta præferente, alacres & ſpe ac fiducia geſtientes in forũ proceſſêre: populoq; ad libertatẽ conuocato, congratulantib. optimatibus quibuſq; qui occurrebãt, à foro digreſſi, Capitolium, quò tanquam Deos comprecaturi aſcenderant cum manu gladiatorum occupauêre: neq; enim aut à plebe, aut ab emeritis veteraniſque Cæſaris militibus, qui plurimi per vrbem diuagabantur, neq; item à Lepido, qui prætorianis præerat cohortibus, ſatis ſibi fidebant. Eôdem poſtea & alij è primariis aliquot, quanquam nec conſcij facinoris, nec ſocij, eiuſdem tamen cum ceteris laudis affectatione, arreptis gladiis ſe contulêre. In his fuit Lentulus Spinter, C. Octauius, & alij plerique.

Cete

A Ceterùm cùm nulla præterea cæde subsequuta populus fiduciã recepisset, plurimi ad percussores in Capitoliũ ascenderunt. Ad quos Brutus è Capitolio verbis ad captandam plebis gratiam & rei præsenti accõmodatis prolixè concionatus est: tentatisq; statim per largitionẽ multitudinis animis, haud mediocris à percussoribus mercenariorum manus contracta est: qui in forum procedentes, quanq̃ factum ipsum primò quidem laudare non auderent, pacem tamen percussoribus à Magistratibus exposcebant, omninoq; percussorum saluti consultũ cupiebant. His & è Senatoribus quidam posteà accessêre: primusq; Cinna affinis Cæsaris, & Prætor paulò antè ab eo factus reliquos audacia superans, proiectis Magistratus insignibus tanquã B à tyranno datis, Cæsarem ipsum vt tyrannum conuitijs insectatus est, & percussores vt tyrannicidas collaudauit, eosq; ad præmia rei gestæ capienda è Capitolio descendere iussit. P. quoque Dolabella, quem Cæsar sibi in reliquam anni partem in Consulatu substituerat, vacantem cæde Cæsaris Magistratum inuadens, sumptisq; Consulatus insignibus progressus, postquàm & ipse in dignitatis suæ auctorem prolixè dixisset, similiq; cum Cinna oratione vsus addidisset, vt is dies Cæsaris interfecti natalis vrbis deinceps haberetur, sequente multitudine & ipse in Capitolium ascendit: percussoresq; itidem è Capitolio descendere hortatur. Qua fiducia M. Brutus & Cassius è Capitolio in forũ descendere ausi, à plurimis etiam optimatib. C in rostra deducti, apud populũ magna animorũ præsentia concionati, alter alterius factũ vicissim laudibus extollebant: simulq; populũ ad capessendã libertatẽ hortabãtur: laudato interim & D. Bruto, qui gladiatores peropportunè subministrasset: censentesq; Sextũ Pompeium Magni filium, simul etiam Marullum & Cesetium, qui tunc exulabant, ad vrbem quamprimũ reuocandos. Ceterùm quũ multitudini quæ frequens cõuenerat, non satis fiderent, cædemq; non omnibus æquè gratã, eaq; quæ à se dicerentur, non eodem ab omnibus animo accipi intelligerẽt, in Capitolium reuersi sunt. Quo loco obsidionẽ metuens Brutus, ijs qui postea eò confluxerant, nec facinoris participes essent, quòd eos ijsdem secum subijci periculis iniquũ ex- D istimaret, auctor fuit, vt Capitolio egressi, discrimini simul & inuidiæ non perpetratæ à se cædis se subducerent. Ipsi verò in Capitolio tanquam suis munitionibus per noctem quæ diem cædis proximè insequuta est, se continuêre. Interea dum hæc geruntur, Lepidus, quòd Magister Equitum esset, in castris prætorijs extra vrbem erat: cognitisq; ijs, quæ in vrbe gesta essent, cum militib. sub noctem ingressus forũ occupat: & sub auroram pro concione acerbissimè in percussores inuehitur. Antonius autem qui hactenus præ metu latitarat, intellecto Lepidi in vrbem aduentu, metu deposito iam confirmatior & ipse è latebris prodit. Et primò quidem aliquandiu inter ipsos dubitatum est, an Capitolium cum parricidis incenderetur.

Verùm postq̃ legati ex domesticis & familiaribus percussorum de concordia & cura libertatis ad Lepidum & Antonium è Capitolio missi, monuissent, sedulò cauendum, ne propter priuatas simultates Resp. in discrimen adduceretur, auctoresq; cædis si non laudandos, certè venia dignos: vt qui non tam odio Cæsaris, quàm amore patriæ factum commisissent: quanq̃ animus vlciscendi necem Cæsaris Lepido & Antonio neutiquàm deesset, tamen quum propter amicos, consanguineos, aliosq; percussorum necessarios, simul propter Senatus in ipsos studia, tum vel imprimis metu D. Bruti, qui decretam sibi à Cæsare prouinciam Galliam Cisalpinam cum valido exercitu tenebat, dissimulato in præsens vindictæ proposito, simulatoq; publicæ cōcordiæ & libertatis studio, Antonius rem Senatui se permissurum respondit: eamque sententiam quæ potior esset, valituram: sic legatos non sine spe Senatum sibi minimè defuturum à se dimittit. Nocte autē ea quæ proximè insequuta est, accensis passim ignibus & luminibus, excubiæ per vrbem à Magistratibus iubente Antonio actæ sunt: commentarijq; actorum Cæsaris & pecunia, quæ quattuor milia talentorum fuisse perhibetur, in ædes Antonij iussu ipsius, átq; assentiente Calpurnia translatæ sunt. Neque interim à percussoribus cessatum est, quò minùs per familiares è Senatoribus deprecatores, intercessoresque & partium defensores quamplurimos in sequentem diem sibi pararent. Antonius autem Senatum in diem proximū etiam ante lucem in ædem Telluris domui suæ proximam cōuocauit. Quò dum primo diluculo inter ceteros Cinna Prætor resumpta veste quam prius proiecerat properat, à multitudine agnitus, coniectisque in ipsum lapidibus in domum quandam compulsus, aggestis eò à multitudine lignis, quò minùs vnà cum domo cōflagraret, interuentu Antonij seruatus est. Ceterùm postquam Senatus iam conuenisset, Antoniusque tam de summa Reipublicæ, quàm de percussoribus retulisset, alijs aliter prout quisq; affectus erat censentibus, inter quos non deerant, qui gratias percussoribus agendas, præmioque afficiendos pronunciarent. Cicero inter ceteros habita graui & prolixa oratione, auctor fuit Senatui, vt ex celeberrimo Atheniensium instituto, Amnestia decerneretur: vtque omnis discordiarum & factæ cædis memoria (ita vt ne nominaretur quidem) perpetua obliuione extingueretur obrueretúrque: atque à ciuibus depositis mutuis odijs & contentionib. in gratiam hinc inde rediretur: addito vt leges Cæsaris, aliaque eius acta & decreta, quæcunq; vel ad honores & magistratus, vel ad militum commoda & præmia pertinerent, decreto Senatus rata esse iuberentur. In quam Ciceronis sententiam reliquis assentientibus factum Senatusconsultum: postulanteque L. Pisone socero Cæsaris, decretum, vt testamentum eius publicè recitaretur, vtq; Cæsar publico funere efferretur. Interim & percussores habita è Capitolio ad milites

A oratione, ſe nulla Cæſaris acta, maximè quæ ad præmia ipſorum & com-
moda pertinerent, reſciſſuros, polliciti fuerant: litterasq; ad eos qui in foro
erant in eandem ſententiam miſerant: ſic res à maximo tumultu ſtatim
ad pacificationem conuerſa eſt, auctore potiſſimùm Antonio, qui & Dola-
bellam, quem anteà ſtatuerat ad conſulatum non admittere, depoſitis ini-
micitijs collegam ſibi aſſumpſit. Ceterùm, quia exercitu nudatus, M. Lepi-
dum metuebat, quem ſciebat fiducia exercitus, quem penes ſe habebat, ſi-
mulatione ſe cædem Cæſaris vlciſci velle, animum ad res nouas adieciſſe.
Nec prius deſtitit, quàm & huic, ne ſolus ferè omnibus alijs refragari per-
geret, perſuaſit. Sic tandem miſſis in Capitolium loco obſidum Antonij
B Lepidique liberis, percuſſores è Capitolio deſcendêre: eodemque die pro-
poſita ſecuritate Brutus apud Lepidum propinquum ſuum, Caſſius verò
apud Antonium cœnati ſunt. Poſtridie frequenti Senatu Antonius ex
ſentētia Ser. Sulpitij decreuit, ne qua tabula vllius beneficij aut decreti Cæ
ſaris poſt Idus Martias figeretur. Tunc etiam Bruto maximis laudum pre-
conijs ornato, prouinciæ percuſſoribus iam antè à Cæſare decretæ, Sena-
tuſconſulto confirmatæ ſunt: D. videlicet Bruto Gallia Ciſalpina cum tri-
bus legionibus, Trebonio Aſia, Cimbro Bithynia. Nam M. Brutū & Caſ-
ſium id temporis Prætores, Cæſar in ſequentem annum hunc Syriæ, illum
Macedoniæ pro Prætore præeſſe iuſſerat. Ita vt omnia deinceps pacata, tran
C quillaque in Republica tanquam libertate reſtituta ſperarentur. Cete-
rùm quum Antonius teſtamentum Cæſaris palàm recitandum, ipſumq;
publico funere efferendum cenſeret, Caſſius cum alijs pertinaciſſimè reſti-
tit, vel hoc ſolum nouarum rerum materiam & cauſſam fore dictitans. Sed
perſiſtente Antonio, Brutoque præter alios ipſi aſſentiente, in hanc ſenten
tiam & à reliquis itum eſt, vt Cæſaris teſtamentum palàm recitaretur, &
ipſe funere publico efferretur. Teſtamento itaque quod Cæſar Idibus Se-
ptembribus proximis in Lauicano ſuo fecerat, & virgini Veſtali maximæ
ſeruandum tradiderat, aperto & recitato, cognitum hæredes ab eo inſtitu-
tos, tres ipſius ex ſorore nepotes, C. Octauium ex dodrante, L. Pinarium &
D Q. Pedium ex quadrante, reliquos in ima cera. E quibus C. Octauium in
nomen familiamq; Iuliam, & filium adoptauerat. Decimus Brutus etiam
inter ſecundos hæredes ſcriptus, & plerique percuſſorum inter tutores filij,
ſi quis ei naſceretur, nominati. Populo autem hortos circa Tyberim publi
cè, & viritim trecenos ſeſtertios ſiue centenos vicenos, vt Octauius ipſe au-
ctor eſt, ſiue vt Græci ſcriptores prodidêre, ſeptuagenas quinas drachmas
Atticas legauit. Hinc ſtatim maxima ciuiū mixta indignatione cōmiſera-
tio, tum propter populi legatū, tum propter Brutū primis hæredibus ſub-
ſtitutum. Poſt hæc funus ei ampliſſimum, proſequentibus cum vniuerſo
ferè Senatu Magiſtratibus, frequentiq; quum ciuium tum militum etiam

PROVINCIAE PERCVSSORIBVS DECRETAE.

TESTAMENTVM CAESARIS.

FVNVS CAESARIS.

armatorum ad corporis cuſtodiam multitudine ductum eſt, corpusq; in A forum delatum, & pro roſtris depoſitum: vbi ædes aurata inſtar templi Veneris Genetricis collocata fuerat, intraq; lectus eburneus auro & purpura ſtratus, & ad caput trophæum cum veſte in qua occiſus fuerat. Quidam tradunt corpus ipſum ſanguinolentum vulneribusq; deforme conſpectui populi expoſitum fuiſſe. Alij corpus quidem ipſius ſupinum in lecto collocatum fuiſſe, ſed non conſpicuum: verùm ceream ipſius effigiem, in qua viginti trium vulnerum notæ expreſſæ erant, in machina verſatili eodem in lecto elatam. Loco funebris orationis Antonius Senatuſconſultum, quo in eum omnes tum humani tum diuini honores collati fuerant, & iuſiurandum quo ſe omnes pro ſalute ipſius obſtrinxerant, ſiue ipſe vt quidam, B ſiue per præconem, vt alij tradunt, pronunciauit. Ludi etiam funebres facti ſunt, in quibus illud Pacuuij ad inuidiam cædis decantatum eſt: Men' men' ſeruaſſe, vt eſſet qui me perderet? Poſtea Antonius oratione non tam ad Cæſaris laudes, quàm ad commiſerationem & concitandos in cædis auctores multitudinis animos compoſita, in deploranda Cæſaris morte vſus, intermixtis interim cum lacrymis & fletu ſuſpirijs, dum inter orandum lectum ſubinde introſpiciens, & aperiens, veſtem etiam Cæſaris in qua occiſus fuerat, multo ſanguine cruentatam laceramque, & plurimis locis conciſam, ad maiorem commiſerationem haſtili altiùs è lecto ſublatam explicat, ſimulq; alius quidam ceream Cæſaris effigiem pluribus vulnerib. qui- C buſdam etiam immaniter in faciem inflictis deformatam, è lecto, vt ab omnibus conſpici poſſet, altius effert, ita multitudinis animos non ad commiſerationem prouocauit, ſed in rabiem potiùs vertit, vt omnis ordinis & decoris obliti, ad perſequendos percuſſores (qui quò tandem ea res euaderet proſpiciẽtes, maturè ſe ſubduxerant) furibundi diſcurrerent: Senatum quoq; ipſum qui virum interfici paſſi eſſent, vti periurum accuſantes. Corpus autem Cæſaris non quidem in campo Martio, vbi rogus iuxta Iuliæ filiæ ipſius tumulum exſtructus erat, ſed alij in ipſa curia Pompeij vbi occiſus fuerat, alij in Capitolio atque adeò in ipſa cella Iouis Capitolini cremare parabant. Sed prohibiti tum à Sacerdotib. tum à militibus, metuentibus D ne & curia ipſa cum theatro, vel templa ſimul conflagrarent, congeſtis extemplò ſubſelliis, tribunalibus, menſiſq; è proximis officinis & tabernis argentariorum raptis, & ſi quid aliud ad manum erat, ſubiectiſq; aridis virgultis, tumultuarium in foro rogum exſtruxerunt: impoſitoq; in rogum lecto, repentè duo quidam gladiis accincti, & bina iacula geſtantes, ardentibus cereis facibus rogum ſuccenderũt. In quem ſtatim tibicines ſceniciq; artifices, qui ludos funebres fecerant, veſtem quam ex inſtrumento triumphorum in eum vſum induerant, detractam ſibi diſciſſamq; cum reliquo pompæ funebris apparatu ſplendidiſſimo iniecêre. Similiter & veterani a-

liiq;

A liiq; milites dona militaria & arma quibus exculti funus celebrarant. Frequens etiam ciuium & matronarum multitudo coronas & alia pleraq; ornamenta quæ gestabant, tum etiam puerorum bullas & prætextas in rogũ coniecêre. Nec fuit vlla exterarum in vrbe nationum, quæ non suo more & patrio ritu luctum suum testaretur. Præ ceteris autem Iudæi, qui etiam pluribus noctibus continuis bustum eius frequentarunt. Plebs autem arreptis ex semiusto rogo titionibus, pars ad percussorum ædes, Bruti potissimùm & Cassij, pars ad curiam ipsam in qua Cæsar cæsus fuerat, furibundi conuolauêre: flammasque iam iniicere parantes, vix tandem à domesticis propugnantibus repulsi, & vicinis deprecantibus exorati, destitêre: nec id-
B ipsum sine minis se postridiè armatos ad ædes expugnandas redituros. Sed hic tumultus militibus potissimùm obsistẽtibus, tum etiam aliquot ex audacissimis seditiosissimisque de rupe Tarpeia præcipitatis, tandem sedatus est. Alij dum ad inuestigandos percussores passim per vrbem hàc illàc feruntur, Heluium Cinnam quendam Tribunum plebis Cæsari amicissimũ fortè obuium, errore nominis decepti, quòd Cornelium Cinnam Prætorem esse crederent (qui proiecta purpura in Cæsarem inuectus fuerat) crudelissimè trucidauêre: ita vt ipso in plurimas partes per summam immanitatem discerpto, ne membrum quidem integrum ad sepulturã colligi potuerit. Caput autem hastæ infixum ad aliorum terrorem circumtulêre.
C Hinc Consules omnibus armorum gestatione interdixêre, solis militibus exceptis. Magna etiam pars populi per totam noctem ad rogum pernoctauêre. Posteaq; eo loco quo rogus fuerat in rostris aram populus posuit: addita postea & ab Antonio columna. XX. pedum ex lapide Numidico solida, cui inscripserat: PARENTI PATRIÆ OPTIME MERITO: apud quam populus aliquãdiu sacrificare ipsi tanquam Deo, vota suscipere, & controuersias etiam concepto per Cæsarem iureiurando dirimere perseuerauit. Sed hæc ara cum columna haud multò pòst à Dolabella Consule disturbata & solo æquata est. Reliquiæ autem corporis & cineres cremati à libertis collecti, in monumentum ipsius familiare repositi sunt. Alij ab Antonio in
D sublimi solidæ columnæ collatos tradunt. Cæsar autem posteà ab Augusto in Deorum numero relatus est. Quumq; ludis, quos Augustus ipsi consecratos edebat, sidus crinitum per septem dies continuos fulsisset, vulgus quòd hanc animam Cæsaris esse sibi persuaderet, etiã cælo receptum constanter credidit. Quin & Sol ipse toto eo anno pallidior eluxisse traditur. Nec multò pòst pro ara & columna à Dolabella disiecta, templum ipsi in in foro, eodem ferè loco Augustus constituit: & simulachrũ Cæsaris cum stella crinita in vertice in eo dedicauit: versoq; in locum & tempus cædis opprobrio, Curia in qua occisus fuerat, tanquam locus infaustus & sceleratus, obstrui iussa est. Idusque Martias Parricidium appellari placuit: cautum

ARA CAESARIS.

IDVS MARTIAE PARRICIDIVM DICTAE.

tumq; ne eo die tamq; nefasto posthac Senatus haberetur. Hunc itaq; vitæ cursum, hunc finem sortitus est Cæsar, quarto antequàm in Parthos constituerat proficisci die, annos natus sex & quinquaginta, summa in Republica potestate vsus annos tres, menses plus minus sex, siue vt alij maluêre, supra annos iam dictos menses quattuor, dies quinq;. Qui verò à primo secundi Consulatus die, imperij ipsius initium constituunt, vsque ad diem cædis annos quattuor, menses duos, & dies quindecim computant. Forma autem & statura, aliisq; corporis dotibus excelluisse traditur: fuisseque colore candido, teretibus membris, ore paulò pleniore, nigris vegetisq; oculis, capite tamen caluitio nonnihil deformato. Valetudine autem firma fuit, eaque prospera ferè semper vsus est: nisi quòd capitis doloribus subinde vexaretur, & extremo tempore repentinis animi deliquiis infestaretur: bis etiam inter res agendas morbo comitiali correptus. Circa cultum corporis plus aliquātò curæ quàm tantum virum deceret impendebat, etiam maior iam natu, adeò vt vel hinc maximè inimicorum obtrectationes tanquàm mollis atq; effeminatus incurrerit: quū non solùm tonderetur diligentiùs & raderetur, sed & velleretur. Et quòd ad Venerem genus suum referret, ab ea natiuam quandam formæ venustatem sibi adesse videri volebat. Ad dissimulandam caluitij deformitatem, capillum deficientem à vertice reuocare consueuerat: hinc ex omnibus honorib. sibi à Senatu populoq; Ro. concessis, non aliud aut libentiùs aut frequētiùs vsurpauit, quàm ius laureæ perpetuò gestandæ. Veste quoq; laxiore & cinctura fluxiore etiam à puero vti solitum tradunt. Quod & à Sulla in eo olim notatū, dum pro ipso instantibus aliquando respondit, Cauerent sibi à malè præcincto. Cicero etiam post cladem Pharsalicam, Non putabam inquit, vnquā fore, vt Pompeius à tam malè cincto vinceretur. Reliquo autem cultu notabilis, lato clauo ad manus fimbriato vti consueuerat, vesteq; sublimiori & rubra more priscorum Regum Albanorum, ad quos propter Iulum se pertinere iactabat. Annulo autem Venerem armatam insculptam gestabat.

In victu minimè fastidiosus, alium sibi q̃ cuiuis cōuiuarum panem aut reliqua cibaria apponi nolebat: appositoq; fortè in conuiuio ad quod vocatus fuerat oleo condito pro viridi, aspernantib. ceteris solus etiam largiùs ex eo comedit. In potu vini parcissimus fuisse perhibetur. Hinc illud M. Catonis, vnum ex omnib. Cæsarem sobrium ad euertēdam Remp. accessisse. Inter vina autem Mamertinum, quod prope Messanam in Sicilia nasceretur, præcipuè commendauit: atque hoc epulis publicis plerunq; præbuit. In prouinciis autem assiduè duobus tricliniis cōuiuabatur: vno quo sagati palliatiq;, altero quo togati cum illustriorib. prouincialium discumberēt. Et hæc quidem ad corpus pertinent. Animi verò vigore & ingenij acrimonia præstantissimū fuisse certum est, quū simul & scribere & legere, audire

A dire & dictare solitus sit: epistolasque de rebus etiam maximis quaternas, nonnunquàm & septenas simul dictasse tradatur, incredibili memoriæ & sensuum præsentia. Eloquentia & arte dicendi ita excelluit, vt post Dolabellæ accusationem præcipuis patronis adnumeratus sit: & Cicero ipse oratores enumerans dicat, se non videre cui Cæsar debeat cedere. Scripsit inter cetera belli Gallici ciuilisq; contra Pompeium commentarios, duos etiam de Analogia libros, & totidem quos Anticatones inscripsit, contra librũ quem Cicero in laudem Catonis Vticensis defuncti, cui titulum Cato fecerat, conscripserat. In reliquis animi dotibus sublimitate omniũ capace supra humanam naturam euectus, magnitudiniq; cogitationum respon-
B debat conficiendi celeritas: vt quemadmodum mens, sic & manus ad impossibilia ferè semper ei sufficerint: ita tamen vt voluntas intra potestatem consisteret. Hinc nemo modestiùs, prudentiùs aut clementiùs victoria vnquàm vsus est, quàm ipse tot ac tantis: adeò vt propria sibi quodammodo ac peculiari clementiæ laude omnes longo interuallo vicerit. Quam Cicero tanti fecit, vt eam omnibus ipsius rebus gestis, quæ tamen omniũ aliorum ducum atq; Imperatorum, exterarumq; gentium & Regum facta facilè superarent, non dubitet anteponere: imò ne conferenda quidem illa cum hac putet. Fuit enim Cæsar animo alioqui perquàm facili & leni non in amicos solùm, sed & inimicos supra quàm credi posset: adeò vt offensas
C etiã maximas facillimè remitteret, vindictæq; minimè cupidus vltionem facilè negligeret: nullasq; simultates tam graues vnquàm susceperit quas occasione oblata non lubens deponeret. Hinc inter cetera Valerium Catullum poëtam, qui famosissimis versibus famam ipsius proscideret, ita vt eius carminib. perpetua sibi stigmata quodammodo inusta haud ignoraret, purgantem se eodem die cœnæ adhibuit, nec hospitio patris ipsius consueto vti desijt. Imò & post bella ciuilia, quum penes ipsum esset omnium rerum arbitrium, si quæ in se grauiùs aut dicerentur aut cogitarentur, inhibere maluit, quàm vindicare: detectasq; coniurationes & conuentus contra se nocturnos, satis habuit edicto ostendere sibi notos, acerbiusque lo-
D quentibus pro concione ne perseuerarent, denunciare. Quod attinet ad rem disciplinamque militarem, armorum atque equitandi vel à prima adolescentia peritissimus, laboribusq; assuetus, quosuis etiam patientissimè pertulit: sæpius pedibus quàm equo aciem antecedẽs, longissimas vias incredibili celeritate cõfecit, aliquando rheda meritoria expeditus centum in singulos dies milia. Si iter facienti flumina obstarent, ipse vel nando vel vtribus inflatis innixus eadem traiiciens, sæpe etiam nuncios aduentus sui præuenit. In expeditionibus non minùs cautus quàm audax, nunquã exercitum per itinera insidiosa duxit, nisi priùs locum speculatus. In præliis capessendis nullam temerè occasionem prætermittebat, vt etiam ex itinere

ſæpe nonnunq̃ etiam maximis procelloſiſſimisq; tempeſtatibus pugnam A committere non dubitaret, quum hoſtis minimè exſpectaret. Extremo tamen tempore maximè bello Africano, cunctantior in dimicando fuit. Vix vnquã hoſtem prælio vicit, quin & caſtris eum exueret: neq; enim profligatis vllum ſe colligendi ſpaciũ dabat. Ancipiti prælio ferè equos dimittebat. Ipſe potiſſimùm ex equo deſcendens, pedes rem gerebat. Equum habebat ſibi peculiarem, fiſſis in modum digitorũ vngulis pedes humanos referentem. Hunc apud ſe natum pronunciantib. aruſpicibus imperium orbis terræ domino protendere, ſumma cura ali iuſſit: quumque ſeſſorem non admitteret, ipſe primus in eum aſcendit: poſtea ſimulachrũ ipſius pro æde Veneris Genetricis dedicauit. Aciem inclinatam non ſemel ſolus reſtituit, B fugientibus ſe opponens, ſingulosq; manu iniecta retrahens, & contortis aliquando faucibus in hoſtem obuertens. Militem non tam moribus aut facultatibus, quàm à viribus probabat: in eundem nunc ſeuerior nunc indulgentior: diſciplinæ tunc grauiſſimus exactor, quum hoſtis in proximo eſſet: ita vt nec prælij nec itineris tempore denunciato, in omnem euentũ ſingulis horis & momentis paratum & intentum eſſe iuberet: & quò eum cõtinuis laboribus exercitatiorem redderet, ſæpe ſine cauſſa etiam feſtis & pluuiis diebus, repentè iter ingredi iubebat, nunc ſubtrahens nunc augens iter, tam nocte quàm interdiu, quò ſeriùs ſubſequentes defatigaret, admonens ſubinde ſe obſeruandum à militibus. Famam verò hoſtilium copiarum, non vt alij ferè duces minuere ſolebat, ſed ſæpius etiam amplificando C confirmabat. In coercendis delictis remiſſior ad pleraq; conniuebat: in ſeditioſos tamen & deſertores ſeueriùs ſemper animaduertit. Poſt victoriam autem aut laborioſa prælia, militibus omnem laſciuiendi licentiã permittere ſolebat, iactans ſuos etiam vnguentatos fortiter pugnare: habebatq; tam cultos, vt armis auro argentoq; conſpicuis eos ornaret, quum ad ſpeciem, tum vt vel metu damni pro victoria maiore ſtudio & ſollicitudine contenderent. Pro concione non milites, ſed cõmilitiones ſemper appellabat. In ſumma vſqueadeò eos diligebat, vt audita clade Tituriana, barbam capillumq; ſummiſerit, nec antea ſibi demi iuſſerit q̃ vindicaſſet. Hinc viciſſim & ab illis ita diligebatur, ſibique deuotos habebat, vt bellum ciuile D ſuſcepturo Centuriones cuiuſq; legionis ſingulos equites è viatico ſuo offerrent, & vniuerſi milites gratuitam, & ſine frumẽto ſtipendioq; operam, locupletiorib. tutelam tenuiorum in ſe recipientibus: nec quiſquam tanto tempore ab ipſo deſciuit. Pleriq; capti etiam vitam ſub conditione ſi aduerſus ipſum militare vellent conceſſam recuſarunt. Famem, frigus, ceteraq; bellorum & profectionum incommoda & tædia animis æquiſſimis & admirabili conſtãtia pro ipſo ſemper & vbique ſuſtinuêre. Seditionẽ quoq; nullam bellis Gallicis expertus eſt, ciuilibus paucas: ſed ita vt celeriter ad

offi

A officium redirent, neq; id tam ducis indulgentia q̃ auctoritate: neq; enim tumultuantibus vnquã cessit, sed semper restitit. His militibus, hac disciplina vsus, quinquagies signis collatis dimicauit, ferè semper felici euentu: & præter eos, qui bellis ciuilibus occubuêre, quos annotari noluit, vndecies centum nonaginta duo hostium milia cecidisse memoratur. Addunt quidam mille vrbes vi captas, regiones trecentas subactas, ita vt meritò Cicero de eo prædicasse videatur: Omnes etiam clarissimorum Regum res gestas, nec contentionum magnitudine, nec numero præliorum, nec varietate regionum, nec celeritate conficiendi, nec dissimilitudine bellorũ cum ipsius rebus posse conferri, nec quenquàm citiùs passibus disiunctissimas terras
B peruagaturũ fuisse, q̃ ipsius non cursibus sed victoriis illustratæ fuerint.

Ceterùm huic tanto viro, & sua fuêre vicia: nam in prima adolescentia propter Nicomedis Regis contubernium pudicitiæ prostratæ opinionem & dedecus incurrit. Quæ res ipsi & à pluribus & per omnem ætatem sæpiùs exprobrata est. Certum est & complures etiam illustres matronas tam in vrbe quàm in prouinciis corrupisse: nec à Reginarum quarundam amoribus abstinuisse: profusissimisq; largitionibus illarum amorem vel conciliasse vel retinuisse. Romæ autem has potissimũ adamasse traditur, Posthumiam Ser. Sulpitij, Lolliam A. Gabinij, Tertullam M. Crassi, & Mutiam Cn. Pompeij, sed præ omnibus Seruiliã Catonis sororem, ex qua & M. Bru
C tum principem coniurationis suscepisse creditur, cui margaritam HS sexagies mercatus fuerat, & bello ciuili præter alias donationes amplissima prædia ex auctionib. hastæ minimò addixerat. Ex Reginis Eunoën Maũram Bogudis vxorem dilexit, cuius maritum plurimis immensisq; donationibus prosequutus fuerat. Sed Cleopatram magis, cuius consuetudine diu familiariter vsus filium ex ea sustulit, sibi perq̃ similem, quem de suo nomine Cæsarionẽ dici passus est. Quæ eius in Venerem propensio quum neminem lateret, vt qui vel quinquagenarius etiam pluriũ consuetudine vteretur, ferunt inter cetera ei permissum, vt cum quibuscunq; vellet feminis rem haberet. Diuitias quoq; & pecunias æquè impotenter ap-
D petiisse traditur, vsq; adeò vt in Gallia, & alibi ne à fanis quidem sacrisq; donarijs abstinuerit: & oppida quædam non tam ob delictum, q̃ propter prædam diruerit. Hinc & primo suo Consulatu è Capitolio tria milia pondo auri abstulisse, tantundem inaurati æris reposuisse traditur. Alij prodidêre, ærario expilato laterum aureorum. xxv. milia, & in numerato pondo ccc. abstulisse: societates etiam & regna pretio vendidisse, ablatis vni Ptolomæo suo & Pompeij nomine sex talentorum milibus: postea verò manifestissimis rapinis & sacrilegijs bellorum ciuilium onera, & triumphorũ ac munerum impendia sustinuisse. Gemmas, toreumata, signa, & tabulas operis antiqui animosissimè comparauit: seruitia etiam recentiora

politioraq; immenſo precio coëmit: adeò vt ipſum puderet, & ſummas ijs rebus impenſas rationibus inferri vetaret. Lautitiarum munditiarumq; alioqui ſtudioſiſſimus, in expeditionibus teſſellata & ſectilia pauimenta circumtulit. Villam in Nemorenſi à fundamentis inchoatam, magnoque ſumptu abſolutam, quia non per omnia animo ipſius ſatiſfaciebat, quanquàm tenuis adhuc tum temporis & obæratus totam diruit. Habitauit primùm in Suburra modicis ædibus, Pontificatum verò Maximum iam adeptus, in via ſacra domo publica. Vxores habuit quattuor, quarum prima Coſſutia locuples admodum prætextato etiamnum deſponſata, poſteà ab eodem .XVII. annos nato dimiſſa eſt. Altera Cornelia Cinnæ quater Conſulis filia, ex hac Iuliam filiam ſuſcepit, Pompeio poſtea deſponſatam: hanc quum in vita plurimùm amaſſet, mortuam pro roſtris laudauit. Tertiam Pompeiam Q. Pompeij filiam, L. Sullæ neptem, quam propter adulterium cum P. Clodio in templo Bonæ Deæ repudiauit. Poſtrema fuit Calpurnia L. Piſonis filia ipſi ſuperſtes. Quidam ſuſpicati ſunt, ipſum pertæſum vitæ, quòd valetudine minùs proſpera iam vteretur, diutiùs viuere noluiſſe, ideoque & religiones & vaticinia de exitu ipſius, imò & ea quæ amici de coniuratione renunciarant, neglexiſſe: nec periculum quod ſibi inſtare intelligebat, euitare voluiſſe. Hoc certè conſtat dicere ſolitum, non tam ſua quàm Reipublicæ intereſſe, vt quàm longiſſimè viueret: ſe enim ſatis diu vel naturæ vel gloriæ vixiſſe, ſed Rempublicam, ſi quid ſibi eueniret, neq; quietam fore, & aliquantò deteriore conditione bella ciuilia ſubituram. Hoc etiam apud omnes indubitatum eſt, ipſum mortem repentinam & ſubitam, qualis ipſi contigit, non ſemel exoptaſſe, lentam & præmeditatam aſpernatum & exhorruiſſe.

A COMPENDIOSA EORVM QVAE POST CAEDEM C. IVLII CAESARIS VSQVE AD TRIVMVIRATVM GESTA SVNT, NARRATIO.

Ostquàm Cæsaris interfecti Manibus Senatus Populusq; Romanus parentasset, è percussoribus D. Brutus in Galliam Cisalpinam, Trebonius in Asiam, Tullius Cimber in Bythiniam, prouincias sibi iam antè à Cæsare decretas, profecti sunt. Cassius verò & Brutus id temporis Prætores, quos Cæsar in annum sequentem Syriæ & Macedoniæ præfecerat, Senatui præ ceteris grati, vt ea quæ sui muneris essent procurarent, ad vrbem remansêre: militesq; quibus Cæsar agros adsignauerat, metu nouorum B tumultuum in colonias diuisêre: concesso ipsis extra ordinem inter cetera, vt portiones suas quibus vellent statim vendere liceret: quod lex hactenus post vigesimum demùm annum fieri permittebat. Per id tempus Amatius quidam qui se Marij filium videri & credi volebat, excitata ara eo loco quo Cæsar crematus fuerat, plebem aduersus percussores concitabat. Hunc Antonius comprehensum indicta caussa occidi iussit. Dolabella autem Consul aram Cæsari dicatam cum columna, cui iussu Antonij inscriptum fuerat, PARENTI PATRIAE OPTIME MERITO, euerti, locumq; complanari & sterni iussit. Quæ res quanquam Senatui Brutoque & Cassio non ingrata, plebis tamen & militum qui se Amatio iunxerant, animos aduersus Antonium inflammauit. Quumque ea res ad maiores motus spectaret, superuentu militum Antonianorum, plerisque è seditiosissimis comprehensis & occisis (è quibus serui quidem suspensi, ingenui verò de saxo præcipitati C sunt,) tandem is tumultus sedatus est: ita tamen vt hinc plebis in Antonium beneuolentia in odium conuerteretur. Antonius autem de reuocando ex Hispania Sex. Pompeio Magni filio, & sestertiûm quingenties ipsi ex publico pro bonis paternis in ærarium delatis persoluendo, classisq; atque oræ maritimæ imperio ipsi vti patri prius decernendo, ad Senatum rettulit. Quæ res Patribus imprimis grata effecit, vt permittente Senatu contra plebis sibi offensæ metum, è veteranis lectissimos quosq; & rei bellicæ peritissimos corporis custodes ad sex milia sibi constitueret. Qui numerus quum Senatui suspectus esset, moneretur q; Antonius vt in certum modum eum contraheret, respondit se id facturum, quamprimùm plebs ad pristinam quietem rediisset. His itaq; Antonius munitus præsidijs, ex commentarijs actorum Cæsaris quæ penes ipsum erant, nihil non pro suo arbitrio gerebat: deletisq; quibusdam alia in eosdem referebat & supponebat: ita vt alia alijs pro lubito suo tanquam ex præscripto & mandato Cæsaris vel adimeret vel tribueret: inter hæc D Regibus & Dynastis prouincias & regna, ciuitatibus & populis libertatem, immunitatem, ius ciuitatis, & alia eiusmodi, etiam contra Senatusconsultum, quo cautum fuerat, ne qua tabula vllius decreti vel beneficij Cæsaris post Idus Martias figeretur. Atq; hæc etiam in columnas æneas incidi, & publicè proponi curauit. Inter cetera M. Lepidum, quò & illum sibi deuinciret, Pontificem Maximum in locum Cæsaris constituit, translata à populo ad collegiũ Pontificum eius sacerdotij electione: eidemq; filiam suam nuptui dedit. Quæ omnia haud satis æquo animo ferentes Brutus & Cassius, quum non nisi ipso oppresso Rempublicam saluam fore persuasum haberent, D. Brutum, Trebonium, & Tullium Cymbrum clam per litteras de pecunia & exercitu sibi prospicere monent: simulq; & ipsi quamprimùm in prouincias sibi decretas proficisci constituunt, bello necessaria comparaturi. Ceterùm ne nondum finito Præturæ anno prouinciam ante tempus ambi-

M. LEPIDVS PONTIFEX MAX.

tiosius inuadere, aut metu Antonij fugientium specie vrbe excedere viderentur, annonæ conuehendoq; in vrbem frumento à Senatu præfecti, vrbem egressi sunt. A quorũ discessu Antonius Syriam quidem & bellum Parthicum cum legionibus ad id bellum à Cæsare comparatis & iam in Macedoniam præmissis, rogatione ad populum lata, Dolabellæ collegæ à populo suffragijs tributis decerni impetrauit: Macedoniam verò ipse à Senatu obtinuit, nulla habita aut Bruti aut Cassij, quibus eæ prouinciæ à Cæsare prius decretæ fuerant, ratione: ita tamen vt Senatus vicissim loco illarũ ab Antonio M. quidem Bruto Cretam, Cassio Libyam siue Cyrenem peteret: quanquàm alij Cassio Cretam & Cyrenem, Bruto verò Bithyniam decretam tradidêre. atque hæc quidem tum in vrbe agebantur. A

Octauius interea annos natus plus minus duodeuiginti, qui à Cæsare ad bellum Parthicum præmissus, Apolloniæ, quæ ad mare Ionium est, dum bello necessaria cõparantur, interim litteris operam dabat, simul in re militari erudiebatur, sexto postquam eò appulerat mense, de cæde Cæsaris intelligit: communi'ne totius Senatus auctoritate & populi consensu, an verò paucorum aduersariorumq; inuidia & audacia incertum. Postea intellecto priuatorum id fuisse facinus, quanquam quamplurimis Tribunorum, qui ad ipsum ex Macedonia confluxerant, ad cædis vltionem hortantibus, L. tamen Philippo vitrico, & Attia matre per litteras ex vrbe contrà suadentibus, dilato vindictæ proposito, maximè quòd ignarus esset tam testamẽti, quàm eorum quæ cædem subsequuta fuerant, in Italiam traiecit. Quumq; de legionum quæ Brundusij erant voluntate incertus, Brundusium petere dubitaret, Lupiam oppidum maritimum haud longè Brundusio distans appulit: ibique postquam se testamento à Cæsare adoptatum, pariterq; hæredem scriptum, quamque ea cædes populo parũ grata, tum cetera pleraq; quæ post cædem accidêre intellexit, animum statim ad cædis vltionem adiecit: ita tamen vt interim dissimularet, dum militum & amicorum studia periclitaretur. Factusq; mox certior de militum Brundusianorum in se animo, Brundusium properè profectus ab vniuerso exercitu obuiam progresso tanquam Cæsaris filius exceptus est: Cæsarq; ex eo tempore appellari cœptus. Quumq; hîc maximus omnis generis & conditionis hominum concursus ad ipsum vti Cæsaris filium fieret, omnibus operam suam & studium, eamque pecuniam & reliquum belli apparatum, qui ad bellum Parthicum comparatus in Macedoniam Brundusio transmittebatur pollicẽtibus, hinc factus cõfirmatior, magno cum comitatu, quòd noui quotidie hinc inde potissimùm veterani è colonijs affluerent, ad vrbem proficiscitur. Quumq; Terracinam peruenisset ad quinquagesimum ab vrbe lapidem, tam de Syria & Macedonia Bruto & Cassio ademptis, & Pompeio ex Hispania adscito, quàm de reliquis quæ haud ita pridem in vrbe gesta erant, cognoscit. Paucis igitur comitatus habitu priuati quasi solius hæreditatis adeundæ gratia, vrbem ingreditur: vocatosq; ad se sub noctem amicos rogauit, vt in diem sequentem frequẽtes sibi præstò esse vellent. Cum quibus postridie in forum progressus, C. Antonium Marci fratrem (qui tum pro Bruto absente Præturam vrbanam administrabat) ex more adiens, adoptionem se Cæsaris accipere professus est: hinc ad Antonium progressus, oratione vsus modesta, patremq; Antonium subinde appellans, ex hæreditate paterna, quæ vniuersa penes Antonium erat, tantum pecuniæ sibi reddi petijt, quantum ad præstanda populo legata sufficere existimaret, reliqua preciosiora se æquo animo ipsi relicturum. Qua Cæsaris libertate offensus Antonius quum durius respondisset, pecuniamq; petitam restituere recusaret, vt ex qua nihil penes se reliquum esset, simulq; ab adeunda tam graui hæreditate Cæsarem deterreret, adoptionem Octauij omnimodo impugnare studuit, dum per Tribunos plebis promulgationẽ legis Curiatæ (secundum quam ipsum in familiam Cæsaris adoptari oportebat) impediri, & in aliud tempus extrahi curauit. Quibus contumelijs accensus Octauius implorato populi contra Antonij iniurias auxilio

B (margin, beside "mense, de cæde Cæsaris intelligit")

C (margin, beside "mo, Brundusium properè")

D (margin, beside "tem frequẽtes sibi præstò")

A lio quum non eſſet vnde legata populo perſolueret, bona Cæſaris venum propoſuit: iuſſitq; præcones omnia quamminimò addicere. Quumque ne hæc quidem perſoluendis omnibus legatis ſuffectura viderentur, vniuerſum etiam patrimonium, materna quoque bona & Philippi vitrici, imò & hæreditarias Pedij Pinarijq; portiones vendi iuſſit: & omnem pecuniam quæ ex rebus diuenditis cõficiebatur, tributim vt quiſq; primus petebat in perſolutionem legatorum erogabat: iniecta interim etiam aliarum maiorum donationum ſpe, non minore cum liberalitatis laude quàm Antonij inuidia. Brutus interim & Caſſius poſtquàm viderunt ſe ſpe demerendæ plebis per ſpectacula & ludos, quos Brutus abſens per C. Antonium ſumptuoſiſſimos ediderat, fruſtratos, conſtituerant in Syriam & Macedoniam prouincias ſibi decretas quamprimùm proficiſci. Sed Dolabella hac de re certior factus, prior in Syriam proficiſcitur, qui dum per Aſiam, quam Trebonius tum obtinebat, in Macedoniã properat, capta per noctem Smyrna, Trebonius à Dolabellianis

B in cubiculo deprehenſus obtruncatus eſt: caputq; eius poſtridie iuſſu Dolabellæ ſpectaculo omnibus in ſella prætoria in qua ius dicere ſolebat propoſitum ludibrioq; habitum, corpus verò reliquum nullis non contumelijs affectum eſt. Hic primus percuſſorum Cæſaris parricidij pœnas luit. Antonius autem vſus oportunitate famæ, qua nuntiabatur Getas Macedoniam incurſionibus vaſtare, legiones Macedonicas ſex cum reliquo equitatu & ſagittariorum multitudine à Senatu aduerſus Getas prouinciam ſuam infeſtantes ſibi concedi petijt: depactusq; cum Dolabellæ amicis, vnam ſe ipſi legionem traditurum pollicitus eſt. Quò autem Patribus atque Senatui omnem de ſe ſuſpicionem affectatæ dominationis eximeret, de Dictatura, quæ vim regiæ poteſtatis obtinebat, funditùs è Republica tollenda rettulit: ita vt ſi quis eum magiſtratum etiam oblatum recepiſſet, à quouis impunè occidi poſſet, præmio inſuper percuſſori conſtituto. Ita in hanc ſententiam ſummo omnium cõſenſu factum Senatuſconſultum, quod Antonius ipſe à ſe deſcriptum — DICTATVRA SVBLATA.

C domo attulerat: ipſoque Antonio verbis ampliſſimis collaudato actæ à Senatu gratiæ, tanquam Republica per ipſum non ſolùm regno, ſed etiam regni timore liberata: traditiſque legionibus eodem Senatuſconſulto Macedonici exercitus Imperator appellatus, tanquã cui iam tutò propter Dictaturam abolitatem credi poſſet, C. fratrem cũ Senatuſconſulto ſtatim in Macedoniam præmittit. — ANTONIVS IMPERATOR. Sexto quoque Pompeio, qui maximas in Hiſpania copias contraxerat, eodem tempore ex Antonij ſententia impunitatem à Cæſare conceſſam Senatus confirmauit: decretumque vt quæ ex bonis paternis pecuniæ in ærarium delatæ erant, reſtituerentur: nam prædia & fundos Antonius vili precio redemptos occupabat. Quibus cõditionibus poſtea à Lepido, qui Hiſpaniæ citeriori præerat, ad Sextum perlatis, Sextus iiſdem acceptis dimiſſoque exercitu Hiſpania exceſſit. Haud multò pòſt quum exploratores in Macedoniam præmiſſi, intellecturi an ea quæ de Getis fama ſpargebantur vera eſſent, negarent quidem Getas intra Macedoniam conſpectos, verùm

D ſi exercitus inde deducatur, metuendum ne in prouinciam irrumpant, Antonius quum non videret qua potiſſimùm occaſione exercitum è Macedonia in Italiam tranſportaret, apud Senatum egit, vt permutatis prouincijs pro Macedonia Gallia Ciſalpina, quam D. Brutus tum obtinebat, ipſi decerneretur. Sed Senatus intellecto inſidioſo Antonij conſilio, maximè quòd legiones Macedonicas non in Italiam, ſed in Galliam transferre cogitaret, tanquam ibi arcem belli conſtituturus, tantum abfuit vt Galliam decerneret, vt inſuper Macedoniam conceſſiſſe pœniteret: quidamq; ex eo ordine ſcriptis ad D. Brutum litteris, vt prouinciam conſtanter retineret, militibusq; & pecunijs conficiendis diligenter incumberet, admonuêre. Quare Antonius quum ſe à Senatu nihil impetraturum intelligeret, ſciretque Cæſarẽ priùs eandem prouinciam à populo obtinuiſſe, vti & Syriam nuper Dolabella, rogationem ad plebem de Gallia tulit: ſimulque vt Patribus metum iniiceret,

iiceret, Caium Fratrem cum legionibus Brundusium traiicere iubet. Hoc ferè tempore Cæsar ludos Latinos propter dedicationem templi Veneris Genetricis celebrauit: quumq; sellam Cæsaris auream & coronam gemmis distinctam in theatrum inferre pararet, (vti ipsi S. C. inter ceteros honores concessum fuerat) ab Antonio prohibitus est. Per eos dies & cometes quotidie inter Septentrionem & occasum effulsit, quem vel animam Cæsaris in cælum recepti & immortalitate donati, vel sidus peculiare Cæsari sacrum vulgus credidit. Hinc & Cæsar statuam æneam cum huiusmodi stella vertici ipsius imminente in templo Veneris consecrauit. Ceterùm quum Antonius non obscuris indicijs atque argumentis conceptum in Cæsarem odium quotidie magis ac magis proderet, & Cæsar ipse siue metu Antonij, siue ad augendam inuidiam publico abstineret, animosque multitudinis & veteranorum sibi quoquo modo conciliaret, deque Antonij in se iniurijs apud eosdem itentidem expostularet, Antonius intelligēs se hoc nomine indignationem populi incurrere, primùm Cæsari interminatus est. Sed quum minæ ipsæ in vulgus elatæ omnium animos in Antonium magis etiam accenderent, monentibus cùm Tribunis cohortium prætorianarum, qui olim sub Cæsare militarant, tum alijs quibusdam vt Cæsari reconciliaretur, cessit Antonius: seque cum Cæsare in gratiam redire velle professus est, modò & ille fiat modestior: idque eò lubentiùs sibi persuaderi passus est, quòd Cæsaris, qui apud plebem gratia valeret, operam ad Galliam à populo obtinendam magno sibi vsui esse posse intelligebat. Deducti igitur hinc inde à Tribunis ad colloquium, post multas altercationes quum alter alteri nihil de suo cōcederet, odium mutuum & simultatem non tam deposuêre, quàm ad tempus dissimulauêre. Facta itaq; recōciliatione, Antonius suffragante potissimùm Cæsare, & Tribunis plebis, quos Antonius corruperat ne intercēderent, silentibus, Galliam citeriorem inuitis Patribus per plebiscitum à populo impetrauit, Bruto pro Gallia Macedoniam accepturo: additumq; plebiscito, vt ni Brutus prouincia decedat, licere Antonio illum bello persequi: & si Getæ nihil noui moliantur, exercitum contra illum in Italiam transportare. Cæsar vicissim quum & ipse mutuam ab Antonio gratiam exspectaret, comitijsque tribunitijs in locum Heluij Cinnæ per tumultum à plebe occisi, cui nondum successum fuerat, Tribunus plebis fieri affectaret, quanquam paratis in id vniuersæ ferè plebis suffragijs: quoniam tamen id Senatus minùs probabat, Antonius iam voti compos, contempta recenti Cæsaris amicitia, vt Senatui propter Galliam à populo impetratam sibi offenso quoquo modo gratificaretur, contentus præsenti Tribunorum numero, ne Cæsar Tribunus fieret, comitia sustulit, non sine graui tum plebis tum ipsius Cæsaris indignatione: ita vt statim in colonias ad veteranos, quibus agri à patre Cæsare assignati fuerant, de Antonij in se iniurijs cōquesturos mitteret: simul & alios Brundusium ad Antonij exercitum cum muneribus, qui etiam Antonianorum animos tentarent. Itaque quanquàm in speciem reconciliati, dum tamen vterque sibi ab altero insidias strui credit, occultas inter se inimicitias exercebāt: & licet postea subinde opera intercessioneque Tribunorum militum sibi reconciliati, fieri tamen non potuit, quin odium iam altiùs conceptum mox aliquando erumperet. Et Antonius quidem potentia & viribus præstabat, ceterùm Cæsar tam populi quàm militum studia atque animos sibi addictiores habebat, cùm propter recentem patris memoriam, tum propter legata populi partim iam præstita, partim adhuc præstanda, & spem insuper aliorum etiam maiorum iniectam. Nec multò pòst huiusmodi ferè initijs res in apertum bellum erupit. Cæsar enim postquàm intellexit Antonium Brundusium ad legiones esse profectum, tum etiam ex ijs quos in Campaniam ad colonias paternas miserat, veteranos indignè ferre cædem Cæsaris inultam remanere, veritus ne ab Antonio cum exercitu superueniente opprimeretur, ipse quoque nihil cunctatus cum quantis poterat maximis pecunijs in Campaniam ad

A ad veteranos properans, plerasque coloniarum, Calatiam imprimis & Casilinum, ad se pertrahit: repræsentatisque quingentis in singulos sestertijs, siue vt Dion auctor est, duobus milibus nummûm, & plura pollicitus, tumultuariam decem milium è colonis euocatorum manum cogit, ac sub vno signo ducit: non tam aduersus Antonium, vti videri volebat, ipsis vsurus, quàm ipsorum opera Antonio reconciliandus, & cædem patris vlturus. Et quanquam Romæ intellecto vtriusq; exercitus aduentu, ab vtroque metus esset, opera tamen & persuasione Canutij Tribuni plebis, qui Antonio inimicus partes Cæsaris fouebat, effectum est, vt Cæsar, qui prior ad vrbem venit, à plebe gratis animis exciperetur: indignantibus tamen initiò militibus, potissimũ veteranis, qui aliquando sub Antonio meruerant, sibi aduersus Antonium Imperatorem quondam suum & nunc etiam Consulem, contrà quàm putarant, arma capienda: ita vt plurimi pœnitentes caussationibusque vsi pedem referrent, domumque se reciperent. Cæsar autem quanquam quid ipsi in animo B haberet satis intelligeret, dissimulata tamen in præsens indignatione, quum verbis potiùs & obsequiis quàm vi retinendos censeret, laudatos quòd se deduxissent, donatosque à se dimisit: addito tamen, quando ipsorum tanquam paternorum amicorũ opera, quàm aliorum quauis in necessitate vti mallet, si quando opera ipsorum in posterũ vtendum foret, longè vberiorẽ gratiam & maiora præmia donaturum: ita ex decem milibus mille tantùm vt quidam, vt alij tradunt, tria milia permansêre. Sed hi qui iam recesserant, partim spe præmiorum illecti, partim quòd militiæ lucra agriculturæ laboribus præferrent, haud multò pòst mutata sententia, simulantes se pro armis tantùm petendis, vti prætexuerant, domum regressos, cum armis ad Cæsarem reuersi sunt: qui tum fortè nouorum delectuum caussa in Etruriam profectus fuerat, Rauennamque & propinqua loca cum alia pecunia obibat, milites & copias, quas tum cogebat, Aretium conuenire iubens. Antonius autem inuentis Brundusij è quinq; Macedonicis legionibus quattuor, postquam apud milites verba fecisset, exercitumque se in Galliam prouinciam sibi decretam ducturum pro- C nunciasset, centum viritim, vt quidam tradidêre, siue vt alij.CCCC. singulis sestertios pollicitus est. Quæ Antonij in promittendo parcitas à militibus ampliora longè ab Antonio, vtpote locupletiore, quàm à Cesare exspectantib. primò risu excepta est: posteà molestè id ferente Antonio grauis etiam sequutus est tumultus & seditio: factaq; ex militari instituto decimatione, Antonius in partem eorum, forsan trecentos (in quibus & Centuriones aliquot fuêre) etiam præsente vxore & familiaribus capitaliter animaduertit: Tribunosq; ferè omnes siue ob seditionem, siue suspicans eos à Cæsare sollicitatos, mutauit: nihilque priori donatiuo addens, alios pòst alios per oram maritimam Ariminum præmisit: constitutaq; prius ex præstantissimis quibusque robustissimisq; cohorte prætoria, qua ad corporis custodiam vteretur, antequam legiones Ariminum subsequeretur, satellitio suo stipatus Romam profectus est: eandemq; cohortem postea in quattuor vigilias distribuit, D dataq; castrensi more tessera, quandiu Romæ fuit per noctem etiã excubias in armis ante ædes suas agere iussit. Irritatis igitur exasperatisq; ex iis quæ iam dicta sunt militum animis, instigantibus maximè Cæsarianis, qui Antonianis immixti Antonij tum sæuitiam tum auaritiam exaggerare non cessabant, postea orto in itinere dum in Galliam proficiscuntur tumultu, haud prócul ab vrbe præter alios non paucos ex Antonianis, primùm Martia legio tota conuersis signis ab Antonio ad Cæsarem transiit: quam mox & Quarta legio sequuta est. Quos Cæsar vti & priores donatiuo prosequutus, hac sua liberalitate plures etiã postea in suas partes pertraxit: interim & elephantis Antonij ex itinere interceptis. Quibus ad Antoniũ perlatis, quum præcipuam defectionis caussam fuisse donatiui exilitatem sibi persuaderet, quò reliquas legiones in officio contineret, quingenos viritim sestertios ad ipsas misit: deducentibusque cum vniuerso ferè Senatu & maxima equitum parte etiam

COHORS PRAETORIA ANTONIANA.

præstantissimis quibusq; è plebe (qui omnes sacramẽto ipsius vltro adacti polliciti fuerant A se in fide permansuros) cum iis quas secum habebat copiis Tybur profectus est, Tybure verò Ariminum ad legiones, inde in Galliam Cisalpinam exercitum contra D. Brutum ducturus, quòd prouincia ipsi cedere nollet. Cæsar autem intellecto Antonij discessu, Senatui quod copiarum suarum robur esset significat: quo nuntio lætus Senatus quanquàm legiones ad se quàm ad Cæsarem transisse mallet, collaudata tamen cùm Cæsaris tum militum voluntate, Senatusconsultum de rebus gerendis pollicetur, vbi primùm Consules designati magistratum iniissent. Quumque exercitus Cæsari imperium Proprætoris cum securibus & lictoribus vltrò obtulisset, non solùm imperium & honorem recusauit, sed & legatos ea de re ad Senatum mitti noluit: sperans scilicet ea mox minore cum inuidia à Senatu ipso, quàm in præsens à militibus accepturum. Ceterùm laudatis militum studiis, duabus legionibus quæ nuperrimè ad se transierant, alteros quingenos sestertios viritim donauit, quinquies millenos pollicitus victoribus, si certamine opus foret: statimque Antonium B cum suis copiis subsequutus est. Et quanquàm Brutum vtpote vnum è percussoribus patris meritò odisset, quum tamen Antonium priùs armis opprimendum, quàm sibi de vltione cogitandum putaret, nec sibi roboris satis adesse intelligeret, quò distractis viribus vtrumque simul persequeretur, reiecto in aliud & commodius tempus vindictæ proposito, ad Brutum mittit, qui ipsi studium & operam suam belliquæ societatem offerrent, modò is Antonium non recepisset. Antonius contrà missis quibusdam è suis, Brutum populo parere, prouinciaque decedere, atque in Macedoniam transire iubet: additque ni intra diem præfinitum decedat, pro hoste iudicandum. Sed Brutus caussatus se litteras in aliam sententiam habere à Senatu, cuius apud se potior auctoritas quàm populi esset, diem intra quẽ prouincia decederet, proferri postulauit: quumq; videret Antonium interim vrbes plerasq; præsidiis suis occupare, veritus ne tandem omnibus excluderetur, simulans se à Senatu adscitum ad vrbem cum exercitu properare, Mutinam ex itinere occupat, constituens ibi ob- C sidionem & extrema quæque exspectare, cõmeatu & reliquis quæ vel diutinæ obsidioni sufficerent abundè instructus. Quod vbi primùm Antonius intellexit, Mutinam statim obsidione cinxit. Romæ autem suffragantibus potissimùm Tribunis plebis, tam Mutinensibus qui excluso Antonio Brutum admisissent, quàm militibus qui ad Cæsarem transierant honores & præmia decreta sunt: exeunteque iam Consulatus Antonij anno, Senatus auctore Cicerone (qui Antonio infensissimus Cæsaris tum partes fouebat) quò in posterum tutiùs in rem præsentem consuleret, curiam armatorum præsidio munire constituit, vt Senatus non nisi militibus septus haberetur. Kalendisque Ianuarijs C. Vibius Pansa, A. Hirtius COSS. designati, inito Consulatu sacris operati, Senatum in templum conuocarunt: habitoq; per triduum Senatu, de Antonio ex Ciceronis sententia hoste iudicando, potissimùm actum & deliberatum est: quòd scilicet inuito Senatu Galliam armis occupasset, D exercitumq; aduersus Getas ipsi traditum, in Italiam contra Senatum traduxisset: quodq; non sine euidentibus affectatæ dominationis argumẽtis, armatorum satellitio vteretur, eosdemq; per noctem accepta tessera pro ædibus suis excubias agere iuberet. Ob quæ Cicero præ ceteris acri vehementiq; oratione in Antonium eiusq; actiones inuectus, hostem iudicandum censuit. Sed intercedente primùm Saluio Tribuno plebis, postea etiam oratione L. Pisonis & Q. Fufij Caleni, qui prolixè contra Ciceronem pro Antonio verba fecère, effectum quidem est ne Antonius hostis iudicaretur: ceterùm quum factio eorum qui Bruti & Cæsaris caussam agebant, præualeret, S. C. factum est, quo D. Brutus laudatus est, quòd Antonio non cessisset: æquatumq; Hirtio & Pansæ cum Cæsare in legiones & reliquas copias imperium. Ipsi autem Cæsari, quòd priuato consilio arma contra Antonium sumpsisset, statua equestris aurea decreta est, concessumq; vt Senator esset, & sententiam loco Prætorio

BELLVM MVTINENSE.

C. PANSA, A. HIRTIVS COSS.

STATVA CAESARI DECRETA.

A torio diceret: & ne imperij dignitas minueretur, additũ decreto, ne quis ipſum deinceps Puerum nominaret: ſolutusque lege annali, non ſolùm reliquos magiſtratus, ſed & Conſulatum decennio ante legitimam ætatem petere poſſet: vtque legionibus quæ ad ipſum tranſierant, donatiuum quod poſt victoriam Cæſar de ſuo pollicitus fuerat, id ex ærario publico perſolueretur: ijs autem qui vel ab Antonio deſciuerant, vel à Cæſare nuper conſcripti fuerant, vti confecto bello vacatio militiæ daretur, agriq; diuiderentur. Parte alia legati ad Antonium miſſi ſunt, L. Piſo, L. Philippus, & Ser. Sulpicius, qui non tam ex Senatus, quàm Ciceronis ſententia ipſum Mutinæ obſidionem relinquere, atque intra diem præſtitutum Gallia excedere, dimiſſoque exercitu in Macedoniam prouinciam ſibi antea decretam proficiſci iuberent: militibusque ipſis edicerent, ni intra diem certum domum quiſque ſuam diſcederent, hoſtium loco hàbendos. Interim & quibus prouinciæ ab Antonio datæ erant, ijs ademptæ ſunt: & Dolabella propter Trebonium interfectum, & poſt B mortem ludibrio expoſitum, hoſtis à Senatu iudicatus eſt. Ceterùm necdum exſpectato dum legati reſponſum ab Antonio reportarent, importunis Ciceronis contentionibus effectum eſt, vt Senatus cenſeret iuſtitium in vrbe indici, tumultum decerni, mutatisq; veſtibus pro togis ſaga ſumi debere: bellumque contra Antonium Conſulibus & Cæſari cum poteſtate Prætoria mandandum: vtque M. Lepidus qui in Hiſpania erat, & L. Munatius Plancus qui in Gallia Tranſalpina, ijs ſe iungerent. Antonius autem quanquàm ſuperiora Senatus mandata iniquè admodum & moleſtè ferret, quum non ignoraret nõ tam à Senatu quàm à Cicerone profecta, poſtquàm & de Senatu & de Cicerone ipſo multa grauiter cum legatis expoſtulaſſet, proteſtatus ſe obliuionem ſiue amneſtiam decretam, quando ea contenti eſſe nollent, irritam eſſe facturum, vt cauſſam belli à ſe in Senatum reiiceret, & ne Senatus auctoritatem contemnere videretur, miſſis viciſſim legatis, nunciauit iis ſe conditionibus paratum quæ Senatus mandaret exequi, quas certò ſibi perſuadebat, Senatum non eſſe accepturum. Quæ vbi ad Senatum perlatæ, ſtatim hoſtis iudicatus C eſt: ſimul & exercitus ipſius, ni intra diem conſtitutum Antonium relinqueret. ſagaq; ſtatim in vrbe ab iis qui domi remanſerant ſumpta ſunt: cuſtodiaque vrbis COSS. mandata: factum S. C. cui non niſi difficillimo Reipub. tempore locus eſſe ſolet: Darent operam Conſules, ne quid detrimenti Reſpub. caperet. eodemque Senatuſconſulto Macedonia M. Bruto reddita eſt, donec conſtitueretur Reſpub.: Caſſio autem Syria, & bellum contra Dolabellam decretum: additumque vt quicquid prouinciarum exercituumq; ab Ionio mari orientem vſque eſſet, Caſſij Brutique ſubeſſet imperio. Quanquam hæc S. C. non omnibus æquè accepta fuêre, maximè iis qui rebus Antonij impenſiùs fauebant: è quibus quidam etiam Tribuni plebis & Prætores ad Antoniũ tranſiêre: alij ſtatim veſtem nõ mutaſſere. Inter quos cùm Fufius Calenus tum alij quidam cenſuerũt legatos iterum ad Antonium mittendos, & in his Ciceronem. Sed quum Cicero metu Antonij eam prouinciam D ſuſcipere detrectaret, alij quoq; proficiſci recuſarunt. Factis itaque ſuperiorib. decretis, è Conſulibus Panſa habitis per Italiam delectibus auxilia & copias parabat. Hirtius verò ad Cæſarem (qui hactenus ſub armis Foro Cornelij hiemauerat, ita tamen vt ante bellum decretum à rebus gerendis abſtineret) profectus eſt: partitisq; cum Cæſare copijs, & duabus legionibus, quæ nuper ab Antonio ad ipſum tranſierant (vt clam ipſi à Senatu mandatum fuerat) à Cæſare haud inuito acceptis, in ſua quiſq; hiberna conceſſêre. In vrbe autem abſente vtroq; Conſule Cicero omnia pro ſuo arbitratu adminiſtrabat, quotidianisq; apud populum concionibus agens, arma, pecunias, & reliqua bello neceſſaria haud ſegniter comparabat, Antonianosq; potiſſimùm grauiſſimis exactionibus vexabat: donec ſuperuentu P. Ventidij Antonio amiciſſimi cum duabus veteranis legionibus, quas è proximis Cæſaris colonijs deduxerat, vt Ciceronem comprehenderet, vrbe profugere coactus

ANTONIVS HOSTIS IVDICATVS.

est. Quumq; multùm inclinata iam hieme, Hirtius & Cæsar intellexissent Brutum arcta ab Antonio obsidione & commeatuum inopia premi, veriti ne aut vi expugnaretur, aut fame stimulante deditionem faceret, Bruto se quamprimùm cum auxilio adfuturos nuntiant: coniunctisq; copiis ad Brutum liberandum profecti, Bononiam præsidio destitutam ex itinere recipiunt: atque inde Mutinam procedere pergunt. Quorum aduentu intellecto, Antonius relicto ad Mutinam L. Antonio fratre, ipse Hirtio & Cæsari obuiam progressus est. Ceterùm quum illi constitutum haberent tantisper iusto prælio abstinere, dum Pansa cum auxiliis & reliquis copiis superuenisset, leuibus tantùm equestribus præliis concursum est. è quibus vno Antonius non sine magna Cæsarianorum clade superior euasit, quòd Germani equites qui paulò antè cum elephantis intercepti fuerant, dum prælium committitur conuersis signis rursum ad Antonium transirent. Antonius itaque superiori victoria inflatus, postquàm Pansam cum Carsuleio, quem Hirtius & Cæsar cum legione Martia Pansæ obuiam miserant, appropinquare intellexisset, parte copiarum ad expugnationem castrorũ relicta, cum reliquo exercitu contra Pansam & Carsuleium per noctem proficiscitur: insidiisq; loco palustri inter arundineta dispositis, cæsa maiori exercitus Vibiani parte, reliquis verò vel intra vallum, quod Torquatus Hirtij quæstor infelicem prælij euentum præuidens perfecerat, vel in fugam compulsis, ipse Pansa Consul ferro ilia traiectus, Bononiam ex pugna delatus est. Sed Hirtius accepta suorum strage, relicto ad castra Cæsare, cum legione altera & parte exercitus Antonianis ex itinere & prælio defatigatis atque inopinatis obuiam factus, non sine magna tamen suorum clade, & concisa maiori exercitus Cæsariani parte Antonium intra vicum proximum Forum Gallorum dictum fugere coëgit. Quam ob victoriam præter Hirtium & Pansam, ipse etiam Cæsar, qui superioribus prælijs non interfuerat, tam à Senatu quàm à militibus Imperatores appellati sunt: & Cicerone sententiam dicente decretũ, vti qui eo prælio cecidissent, publicè sepelirentur: liberisq; & parentibus ipsorum præmia quæ ipsi superstites accepturi fuerant darentur. Ex hoc quum Antonius imminuto non parùm exercitus sui robore, prælio abstinere constituisset, sperans scilicet Brutum vel sola fame coactũ, breui deditionem facturum, Hirtius ex aduerso & Cæsar auctis animis quum Antonium prælium detrectare intelligerent, castra Antonij prætergressi, copias propiùs Mutinæ mœnibus tanquàm vi irrupturi admouent. Hinc Antonius veritus ne Mutina ab aduersariis occuparetur, productis duabus legionibus reliquas quoque copias immittere parabat: ita conuerso à Mutina in Antonium Cæsarianorum agmine, diu acre atque anceps prælium commissum est: accedentibusque tardiùs reliquis Antonianorum, Cæsariani tandem superiores euasêre. Sed Hirtius cùm in castra Antonij irrupisset, fortiter circa Prætorium Antonij pugnam capessens cæsus est. Cæsar tamen è vestigio cum suis accurrens corpore Consulis simul & Antonij castris potitus est. Sed eodem ferè momẽto ab Antonio repulsus, per noctem quæ proximè insequuta est, ipse pariter & Antonius in armis pernoctauêre. Postridie Antonius accepta tanta clade, metuens ne Cæsar, quod pridie tentarat, Mutinam irrumperet, aut ipse circumuentus in extremum discrimen deduceretur, spe auxiliorum à P. Ventidio, qui cum tribus legionibus in Piceno erat, & à Lepido & Planco, qui in Gallia erant, obtinendorũ, relicta Mutina iter versus Alpes instituit. Decimus autem intellecto Antonij discessu metu obsidionis liberatus, quum à Cæsare, quem sublato Consulum altero, altero verò ex vulnere accepto animam Bononiæ agente, solum superesse sciebat, propter cædem patris sibi metueret, missis trans flumen quod Mutinam præterfluit ad Cæsarem quibusdam è suis, primùm gratias ipsi tanquàm seruatori agit: colloquiumq; arbitris ciuibus postulat, de cæde scilicet se purgaturus. Sed Cæsar responso asperiùs dato, negauit se colloquium admissurum, quòd id præter pietatem videretur: ceterùm quandiu Senatui & Magistratibus

bus

A bus videretur, ipſum incolumem eſſe paſſurum: quando ſolum Antonium hoſtem hoc bello ſibi perſequendum cenſuiſſet. Quo accepto reſponſo, Brutus ad aduerſam fluminis ripam progreſſus, inclamato Cæſaris nomine, recitatoq; clara voce, vt exaudiri poſſet, Senatuſconſulto quo Galliam acceperat, profeſſus ſe ad Antonium perſequendum ſufficere, ne tranſito flumine prouinciam ſuam Cæſar intraret, denunciauit. Hinc Cæſar Bononiam ad Panſam profectus, ea quæ geſta erant, ſcriptis ad Senatum litteris nunciauit. Quibus Romam perlatis, cenſente Cicerone, primùm ex S. C. veſtis mutata eſt: decretæq; ob profligatū Antonium ſexaginta dierum ſupplicationes: boniſq; publicatis quotquot cum eo militaſſent hoſtes iudicati. Hirtij autem & Panſæ Conſulum corpora publica ſepultura honorata ſunt: factique iamtum Patres alienioribus à Cæſare animis, quòd vel primos eius ſucceſſus ſuſpectos haberent, ipſumq; veluti legitimum dominationis Cæſarianæ ſucceſſorem odiſſe inciperent, honores Cæſari debitos vnà cum triumpho D. Bruto decreuerunt: collaudatiſq; militibus Brutianis, præmiiſq; quæ Cæſarianis debebantur, in ipſos collatis, imperium ſoli Bruto bellumq; contra Antonium conficiendum decernunt: additis inſuper quum aliis tum ipſius etiam Panſæ legionibus, votiſq; pro victoria ipſius publicè nuncupatis: ſimulque Lepidum, Plancum & Aſinium, quos etiamnum ſibi fidos exiſtimabant, Antonio per litteras vnà cum Bruto bellum inferre iubent. Quotquot autem Cæſaris inimicos credebāt, eos vel muneribus vel prouinciis conceſſis honorarūt. E quibus Sex. Pompeium claſſi atque oræ maritimæ, adminiſtrandæq; rei nauali præfecerunt, M. verò Bruto Macedoniam, Caſſio Syriam & bellum contra Dolabellam decreuerunt. Ceterùm quum exercitum, maximè legiones veteranas quas Cæſar à Panſa moribundo acceperat, Cæſari adimere non auderent, quòd militum erga Cæſarem ſtudia perſpecta haberent, aſtutia quadam vſi, diſtracta mutua inter ipſos concordia, inutiles Cæſari reddere conati ſunt. Præteritis enim quibuſdam ex his & neglectis, alios collaudatos honoribus & præmiis proſequuti ſunt. Quæ tamē decreti calumnia, quum nec Cæſarem nec milites ipſos lateret, quòd non tam ad paucorum quàm ad vniuerſorum ignominiam pertinere videretur, militum in Cæſarem ſtudia etiam magis accendit. Cæſar autem quanquàm Senatus in ſe iniuriis offenſus, diſſimulata tamen in præſens indignatione, triumphum ob rem feliciter geſtam à Senatu petiit. Sed Senatus quum maiora quàm pro ætate poſtulare videretur, negato triumpho, ne nihil ei tribuere videretur, ornamēta Conſularia ipſi decreuit, ſimul etiam ius & locum ſententiæ inter Conſulares dicendæ. Quæ quum à Cæſare tanquàm longè infra ipſius merita negligerentur, additum eſt, vt proximè Prætor, deinde & Conſul crearetur. Quibus omnibus quum ſibi necdum ſatisfactum Cæſar exiſtimaret, ſciretq; non tam ex animo quàm metu militum, quorum propenſa in ſe voluntas Senatū minimè latebat, hæc ita decreta: præterea & hoc moleſtiſſimè ferens, quòd propter immaturam ætatem quaſi per contemptum puer ſubinde vocaretur, in armis votorum ſummam ſibi collocandam cenſuit. Vtque maius robur ſibi adiungeret, Antonio quoquo modo clàm reconciliari ſtuduit. Primùm enim ſi quos ex ipſius ducibus aut militibus captiuos habebat, eos vel in ſuorum numerum allegebat, vel ad Antonium redire permittebat, vt per hos Antonius Cæſaris in ſe animū cognoſceret. Poſtea etiam internunciorū in hoc opera vſus, expoſitiſq; per litteras Lepido Aſinioq; Senatus in ſe cōtumeliis, eoſdem in ſpeciem Senatui quidem parere hortatur, ceterùm ſui Antonijq; exemplo motos ſecuritati propriæ conſulere: ac potiùs dùm licet vel cum Antonio cōſpirare, ſe enim non defuturum. Quumq; lege annali ſolutus ad Conſulatus petitionem admitteretur, pro triumpho, cuius repulſam proximè paſſus fuerat, ad Conſulatū aſpirans, vt Conſul in locum interfectorum crearetur, tum per alios tum per Ciceronem obnixè elaborabat. Quòd eo maiori ſtudio Cicero Senatui perſuadere conatus eſt, quòd ſperaret ſe ipſi collegā adiungen-

B D. BRVTVS IMPERATOR.

SEX. POMP. PRAEFECT. CLASSI ET ORAE MARITIMAE.

C D

gendum, vt ipſi Cæſar pollicitus fuerat. Sed quum Cicero homo alioqui ambitioſiſſimus A Senatum in hoc minimè falleret, metuerentque plerique ne Cæſar Conſulatum adeptus cædem patris vlciſceretur, dilatis in aliud tempus propter varias cauſſationes comitiis, Cæſar Conſul creatus non eſt. Interim Antonius ſuperatis Alpibus, conniuente nimirum Culeone, qui à Lepido cuſtodiæ Alpium præpoſitus erat, in Galliam deſcendit, & iuxta flumen vbi Lepidus caſtra habebat, in aduerſa ripa caſtra fecit, miſſiſq; crebris vltro citroque nuntiis quanquàm Lepido primùm detrectante, propenſis tamen vtrinq; in reconciliationem militum animis, ita vt iunctis ponte fluminis ripis quotidiana etiam contemptis Tribunorum imperiis colloquia inter ipſos fierent, ipſiſq; adeò Lepidi militibus inſtantibus, Antoniumq; intra vallum inſcio Lepido receptum deducentibus, tandem factum eſt, vt Lepidus & Antonius in gratiam redirent. Atque ex eo tempore imperij quidem titulus & nomen penes Lepidum fuit, ſummam tamen rerum Antonius adminiſtrabat. Quod poſtquàm Romæ intellectum, maxima eſt inſequuta rerum atque animorum B commutatio. Et Senatus quidem Cæſarem hactenus contemptui habitum metuens, ne is quoque Antonio ſe & Lepido iungeret, miſſis clàm ad Brutum & Caſſium in Græciam duobus ex ſuo ordine, Cæſarem (quem Antonij ſocietatem affectaſſe etiamnum ignorabat) interim pari cum Decimo poteſtate bellum contra Antoniū adminiſtrare iubet: Lepidumq; ſicut paulò antè Antonium, hoſtem iudicat. Cæſar itaque ſimulans ſe ad bellum Antonio inferendum proficiſci, videns Senatum prolatis identidem comitijs vota ſua & exſpectationem de cōſulatu fruſtrari, adactis prius ſacramento militibus, ipſos contra nullum exercitum qui ſub Cæſare meruiſſet arma ſumpturos, quadringentos è ſuis cum Tribunis aliquot & Centurionibus in vrbem ad Senatum mittit, qui tum pecuniam ſibi initio belli contra Antonium decreti promiſſam (quinquies ſcilicet mille ſeſtertia) tum conſulatum Cæſari peterent. Ceterùm quum Legati acceptis iniquioribus à Senatu reſponſis ad Cæſarem reuerterentur, milites indignati haud prius deſtitêre, quàm Cæſari perſuaderent, vt quamprimùm ad vrbē adducerentur: ſe vel priuatis comitijs etiam inuito Senatu ipſum Conſulem eſſe creaturos. Ita Cæſar motis caſtris, traiectoque Rubicone, octo legiones propiùs vrbem admouet, monitis interim Antonio & Lepido vt & ipſi quamprimùm accederent. Hinc omnia in vrbe plena pauoris & tumultus: conſternatoq; præ ceteris Senatu, Legati ſtatim ad Cæſarem miſſi ſunt, qui Cæſari etiam abſenti conſulatum, legionibus autem amplius donatiuum nomine Senatus offerrent. Sed poſtquàm duæ legiones ex Africa accitæ in portum applicuiſſe nunciatæ ſunt, ſumpta fiducia abolitoque priore decreto, auctore Cicerone, qui à primo aduentus Cæſaris die hactenus latuerat, mutatum eſt Senatuſconſultum, & ſaga pro togis ſumpta ſunt: diſtributiſq; tum in Ianiculo, tum per alias vrbis regiones præſidijs, conſtitutoq; etiam vi Cæſarem repellere, vrbis cuſtodia Prætoribus mandata eſt: militibuſq; Cæſarianis interdictùm ne propiùs vrbem D accederent, ſed vltra. XCIII. milia paſſuum ab ea abeſſent. Cæſar autem poſtquā mutatam in contrariam Senatus ſententiam intellexit, dimiſſis à ſe non ſine pudore legatis, præmiſſiſque equitibus ſuis plebem bono animo eſſe iuſſit: occupatoq; quicquid circa collem Quirinalem eſſet, alia iterum in vrbe ſucceſſit animorum mutatio: ita vt nō tantùm promiſcua plebeiorum multitudo, ſed & maior Senatorum pars portis effuſa obuiamq; progreſſa, aduenientem exciperet: ſalutatumq; nullo non officiorum genere proſequeretur, & in vrbem deduceret: ipſæque adeò tres legiones, quæ ad vrbis cuſtodiam admiſſæ erant, ad ipſum tranſirent. Ad hunc modum occupata ſine certamine vrbe, exercituq; in campū Martium adducto, habitis per duos proconſules, qui in id à Prætore vrbano creati erant, comitiis, Cæſar vixdum viginti natus annos cum Q. Pedio cohærede Conſul creatus eſt. Conſul itaque iam factus, militum in ſe ſtudiis, quos ſibi mirè addictos habebat, fretus: primùm

CAESAR OCTAVIANVS Q. PEDIVS COSS.

A mum Dolabellam, qui hostis à Senatu iudicatus fuerat, lege lata absoluit. Mox & ad vlciscendam patris cædem conuersus, ne non tam iure quàm vi agere videretur, aliam quoq; legem tulit, de quæstione habenda in eos per quos Cæsar occisus fuerat: dictoq; per Præconem omnibus die, constitutisq; etiam in absentes iudiciis, accusati condemnatiq; sunt quamplurimi: quidam ex his non tam socij quàm conscij facinoris: damnatisque aqua & igni interdictum est, bonaq; ipsorum publicata. Postulati hac lege M. & D. Bruti, C. Cassius, P. Seruilius Casca, & ipse quoq; Sex. Pompeius, non tam quòd particeps & conscius cædis, quàm quod hostis fuerat. Accusatoribus autem præmia constituta ex bonis damnatorum, honoresque & magistratus concessi, præterea vacatio à militia pro se & liberis nepotibusque ipsorum. Ab hoc Cæsar quum intelligeret M. Brutum & Cassium decem & septem, siue vt Appianus scribit, viginti legiones habere, quum se solum aduersus tantos non sufficere intelligeret, seriò de Antonio sibi adiungendo cogitare cœpit: Senatuique B per Pedium collegam persuasit, vt antequã factionum odia fierent immedicabilia, cum Lepido & Antonio in gratiam rediretur. Ita Senatusconsultum quo Lepidus & Antonius eorumq; exercitus hostes iudicati fuerant, induceretur antiquareturq; : litteræq; pacificæ ac beneuolæ tam à Senatu quàm à Cæsare ad Antonium mitterentur, & vicissim ab Antonio rescriberetur. Antonio itaq; Brutum persequuturo, statim se cum duabus legionib. iunxit Asinius Pollio, qui Hispaniã prouinciam habebat. Accessit mox & Munatius Plancus, qui Galliæ Cisalpinæ cum tribus legionib. præerat, Bruti partes paulò antè sequutus: copiasq; vterq; suas Antonio tradidêre. Hinc Brutus se desertũ videns, quanquã decem adhuc penes se legiones haberet, quòd tamen quattuor ex his veteranæ ex inedia Mutinensi etiãnum laborarẽt, reliquæ verò tyronum essent, ad Brutum in Macedoniã cum suis legionib. insueto & pedestri itinere, (scilicet traiecto Rheno per Germaniã & Illyricum, quòd pro- C pter Cæsaris metum solitis vti itineribus prohiberetur) proficisci cõstituerat. sed deterritis primò insolita & ignota itineris difficultate tyronibus qui præmissi fuerant, atq; hinc ab ipso deficientib., mox insequutis etiã quattuor veteranis legionib., postea & ab omnibus, etiam quos ad corporis custodiã adhibuerat, destitutus est, decem tantùm exceptis: sumptoque habitu Gallico & sermone vsus Gallico, relicto viarum dispendio, Aquileiam petiit. Sed captus in itinere à latronibus, deductusque ad Caponum Sequanum, qui illi regioni præerat, primò humaniter exceptus, sed postea Antonio ab eodem proditus est: submissisque ab Antonio percussoribus interfecto caput præcisum atque ad Antonium delatum: Bruto ad hunc modum interempto, paceque inter Cæsarem & Antonium confecta, locum congressui & colloquio deligi placuit ad confluentes inter Perusiam & Bononiam: præmissoque Lepido qui locum ipsum & ne quid insidiarum lateret inspiceret, Cæsar & Antonius singuli cum quinque hinc inde legionibus, vti pactum fuerat, eò conuenêre: D relictoque comitatu & amicis extra insulam, tres soli in insulam transeuntes, media ferè insula loco omnibus conspicuo, considentes, protractoque in biduum ferè de summa Reipub. & diuisione imperij colloquio, iunctis tandem dextris sub specie tollendæ ciuilis dissensionis ordinandæque Reipub., feralis funestissimique fœderis est inita societas, nouusque atque hactenus inauditus Reipub. constituendæ consulari potestate triumuiratus, quem tres illi pari & æquali inter se imperio in quinquennium administrarent: additumq; vt Cæsar deposito consulatu P. Ventidium sibi substitueret, vrbanosque Magistratus annuos in proximum quinquennium designarent: factaque prouinciarum diuisione conuenit, vt vniuersa Gallia tam Cisalpina quàm Transalpina, excepta Narbonensi, Antonio cederet: Narbonensis autem cum Hispania Lepido: Cæsar autem cum Africa Sardiniam, ceterasq; insulas circumiectas obtineret. Nam de Asia & transmarinis prouinciis, quòd eas Brutus & Cassius occuparent, non est actum: bellum autem contra Brutũ & Cassium

TRIVMVIRATVS REIPV. CONSTITVENDAE IN QVINQVENNIVM INITVS.

vt Cæſar & Antonius adminiſtrarent: ad vrbis autem cuſtodiam, vti Lepidus Conſul in annum inſequentem pro D. Bruto deſignatus, cum tribus legionibus relinqueretur. Et ne ad bellum longinquum profecturis domi ab aduerſariis aut æmulis potentiæ ipſorum periculum eſſet, placuit ipſos priùs è medio tolli, reuocarique, quanquam repugnante aliquandiu & pro Ciceronis ſalute obnixiùs decertante Cæſare, peſſimum Syllanæ proſcriptionis exemplum. Quæ quum ipſi inter ſe iuramento ſanxiſſent, conuocatis militibus quos teſtes & conſcios eſſe volebant, Cæſar pro officio ſuo vtpote Conſul, pro concione omnia de ſcripto recitauit, ſolo proſcriptionis exemplo ſuppreſſo: habitaque commoda pro ratione temporis ad milites oratione, præter alia victoriæ præmia & donatiua, coloniæ. XVIII. vrbium Italicarum ipſis promiſſæ, prædiaque ipſarum tam vrbana quàm ruſtica, non ſecus ac bello ab hoſtibus capta, diuidenda attribuendaque. Orationem ſequuta alacris militum acclamatio, mutuaq; dextris iunctis more militari ſalutatio. Per hæc tempora dira atque horrenda tam in vrbe quàm in agro portenta & prodigia calamitates inſtantes haud obſcurè denunciauêre. His itaque ſic conſtitutis, primò Cæſar, poſtea reliqui duo, ſinguli interiectis diebus, cum ſua quiſque prætoria cohorte & vna legione vrbem ingreſſi, nihil priùs habuêre, quàm vt quæ ipſi conſtituiſſent, latis legibus opera Tribunorum plebis (imprimis autem P. Titij) ſancirentur. Et poſtquam pro ipſorum in vrbem aduentu Dijs ſacrificatum, initium ſtatim dominationis à proſcriptione & cædibus, propoſitis duabus tabulis, quarum vna Senatores, altera promiſcuam reliquorum omnis generis hominum turbam contineret: In quibus deſcripti fuêre, non ſolùm cum quibus iuſta intercedebat odiorum aut inimicitiarum cauſſa, ſed & hi qui leuiùs offendiſſent, vel qui amicorum inimici eſſent, aut etiam ipſorum inimicorũ neceſſarij vel amici: vel denique ſi qui propter potentiam & præcipuam in Rep. dignitatem aut gratiam ſuſpecti eſſent: imò & qui opibus & diuitijs antecellere credebantur, nullam aliam ob cauſſam aut offenſam, quàm quòd bona ipſorum publicata ad bellorum impenſas & præmia militibus perſoluenda, multùm conferre poſſe intelligerent. Quibuſdam etiam vel ſola domus ſplendidior exitio fuit. Hinc nec quibuſdam ex infima plebe, nec pluribus mulieribus, imò ne impuberibus quibuſdam parcitum: proditaque etiam coniunctiſſimorum ſalute, homicidia homicidiis, & parricidia parricidiis permutata & compenſata ſunt: negante ſcilicet vno Triumuirorum proſcriptionem & cædem amici aut neceſſarij qui collegæ inimicus eſſet, niſi viciſſim is alium aliquem è ſuis concederet. Sic Antonius L. Cæſarem auunculum ſuum Cæſari proſcribendum permiſit, vt ipſe in locum eius Ciceronem acciperet: & Lepidus ſimiliter fratrem ſuum Paullum impiè trucidandum propoſuit. Feruntque Senatorum quidem primùm. CXXX., poſtea. CL., equitum verò bis mille nomina in haſce tabulas relata, diuerſiſque paſſim vrbis regionibus propoſita, additis ſubindè alijs vel recenter damnatis, vel per errorem fortè aut ſtudio antequam proſcriberentur occiſis: conſtitutoque indici iuxta atque interfectori præmio in ſingula capita, ingenuo quidem vicenis quinis milibus ſeſtertiûm, ſeruis autem cum libertate & iure ciuitatis denis milibus: capitibusq; occiſorum, vt numerus conſtaret, ad Triumuiros referri iuſſis, pœna quoque ex aduerſo iis qui proſcriptum exciperent, occultarent, aut apud ſe inquiri vetarent, propoſita eſt. Hinc omnia primò in vrbe plena cædibus & tumultu, diſcurrentibus & noctu & interdiu per loca ſacra & profana, publica & priuata, hinc percuſſorib., & dum proſcriptos perſequuntur, vel abditiſſima quæq; & ſecretiſſima ſcrutantib. & inueſtigantibus: illinc miſerando cum fletu & vlulatu miſeræ plebeculæ omnis generis & ſexus proſcriptorũ latebras quærentiũ turba. Nec diſſimilis fuit rerum facies tam in agris quàm in aliis omnib. per vniuerſam ferè Italiam vrbibus & municipiis: paſſim enim vel fuga vel cædes. E proſcriptis autẽ qui ſe præſenti exitio eximere poterant, non pauci ad Brutũ & Caſſium in

LEPIDVS COS. DESIG. ITER.

PROSCRIPTIO.

Græ-

A Græciam, alij in Africam ad Cornificium fuga ſe recepêre. Certiſſimum autem vti & breuiſſimum plurimis fuit perfugium Sicilia ad Sex. Pompeium, cuius tunc ſingularis fuit in miſeros ciues pietas: dum non ſolùm claſſe haud procul Italia in ſtatione conſtituta, triremibusq; oras legere iuſſis fugientes nauibus exciperet, veſtibusq; & alijs rebus neceſſarijs iuuaret: ſed & dimiſſis Romam & ad alias paſſim vrbes præconibus omnes ad ſe proſcriptos inuitans, tutum cunctis hoſpitium, pecunias & quæuis neceſſaria, imò honores & præfecturas offerret: præmiaq; ijs qui aliquem è proſcriptis ſeruaſſet, duplicaturum ſe promitteret. E Triumuiris autem nemo crudeliùs Antonio ac citra omnem miſericordiam proſcriptionem exercuit: cuius tanta fuit immanitas, vt etiam inter epulas occiſorum capita ad ſe deferri iuberet, eorumq; aſpectu, tanquam iucundiſſimo ſpectaculo, afficeretur, & vix tandem exſatiaretur. Inter cetera nullum maiori cum voluptate quàm Ciceronis aſpexit. quod & Fuluia vxor ipſius arreptum vtraque manu, diutiusq; in ſinu
B ſuper genua detentum, poſtquam ad ſatietatem intuita eſſet, tandem pluribus atq; amarulentis opprobrijs illudens & conſpuens, crebris acus ictibus compunxit. Sed Lepidi minor fuit ſæuitia, Cæſaris autem minima, qui etiam non paucis ignouit: tum quòd ipſe vtpote nuper admodum ad Remp. accedens cum paucioribus ſimultatum atque inimicitiarum cauſſas haberet, tum quòd natura minimè crudelis eſſet, paternæq; æmulator clementiæ. Hinc ſolis patris percuſſoribus contentus, plurimos è reliquis proſcriptorum ſeruabat, grauiter etiam in eos ſtatuens qui dominos atq; amicos prodidiſſent, vti viciſſim in eos qui eoſdem protexiſſent beneficus. Sub hæc tempora mortuo in magiſtratu Q. Pedio Cæſaris in conſulatu collega, & Cæſare conſulatum, quem tam impotenter paulò antè expetierat, abdicante, COSS. in eorum locum facti ſunt C. Carrinas & P. Ventidius Baſſus, depoſita prætura quam tum fortè gerebat. Eodem tempore ex Hiſpania triumphauit Lepidus IIIVIR, vti & L. Munatius Plancus ex Gallia, qui Lugdunum oppi-
C dum in Gallia Narbonenſi ad confluentis Araris & Rhodani cõdidit, deductis eò ciuibus Romanis, qui ab Allobrogibus quondam Vienna expulſi fuerant. Atque hæc ferè ſunt, quæ in Italia à cæde Cæſaris geſta ſunt. Brutus autem & Caſſius, poſtquam ſub ſpecie procurandæ annonæ vrbem egreſſi, quò tandem ea quæ in vrbe gererentur euaderent exſpectantes, in Campania durante etiamnum prætura aliquandiu ſubſtitiſſent, finito magiſtratu in Græciam tranſiêre: ibique ab omnibus ferè ciuitatibus magno cum honore excepti, ab Athenienſibus etiam ſtatuis æreis honorati ſunt: quæ ipſis tanquam tyrannicidis, ob facinoris affinitatem iuxta Harmodium & Ariſtogitonem poſitæ fuêre. Ceterùm poſtquam intellexêre res Cæſaris magna quotidie incrementa accipere, Creta & Cyrene ſiue Bythinia (quæ prouinciæ in locum Syriæ & Macedoniæ ipſis decretæ fuerant) quòd minoris momenti viderentur contemptis, Syriam & Macedoniam quæ priùs conceſſæ, poſtea ademptæ fuerant, vt opulentiores copioſioresque, & bello quod immi-
D nere videbatur gerendo magis oportunas, inuadere conſtitutum habebant: pecuniasque in id & militem quoquo modo poterant, comparabant. Et Caſſium quidem Syriam petere placuit, Brutum verò Græciam & Macedoniam cum Illyrico proximo tenere. Brutus itaque vniuerſa mox Græcia nullo ferè labore occupata, in Macedoniam tranſiens haud maiore negocio & hac potitus eſt: Q. quidem Hortenſio qui eam hactenus tenuerat, & quòd iam ſucceſſorem exſpectaret diſceſſum parabat, non ſolùm facilè cedente, ſed & ſuis partibus accedente: C. verò Antonio, quem M. frater eò miſerat, quique tum fortè eò aduenerat, Dyrrachiumq; cum Vatinio occuparat, dum à ſuis deſertus proditur, cum ipſo Vatinio in ſuam poteſtatem redacto, exercitibusque ipſorum adiunctis: ita tamen vt C. Antonium relictis prætorijs ornamentis in ocio viuere permitteret. Ad hunc modum Brutus recepta iam vniuerſa Epyro & Macedonia cum finitimis pleriſque prouincijs, literas

C. CARRINAS P. VENTIDIVS COSS. SVFF.

LEPIDI EX HISPAN. TRIVMPHVS.

MVNACII PLANCI EX GALLIA TRIVMP.

LVGDVNVM CONDITVM.

teras hac de re Romam ad Senatum mittit: interim ſe & exercitum Senatui permittens. Hinc collaudato imperium in omnes illas prouincias confirmatum eſt. Vnde in ſpem adductus Brutus ſe Cæſarem quoque ſibi deuincturum, qui & ipſe Antonio æquè infenſus erat, ſcriptis & ad ipſum litteris, vti Antonium communem inimicum bello perſequi pergeret, & ſecum in gratiam rediret perſuadere conatus eſt. Sed cognito poſtea Cæſarem ſumma rerum penes ſe exiſtente de vindicanda patris cæde conſilia cepiſſe, depoſita reconciliationis ſpe, bellum etiam grauius ſibi inſtare intellexit: ſedataque ſeditione quam C. Antonius dum Brutianos ad defectionem ſollicitat, in exercitu ipſius mouerat, ipſoq; Antonio Apolloniæ inſcijs militibus relicto, & C. cuidam Clodio in cuſtodiam tradito, cū validiſſima exercitus ſui parte in interiorem Macedoniam, inde in Aſiam proficiſcitur: & dum auxilia ſubinde quacunque tranſibat, & pecunias contrahit, inſidijs à L. Gellio Poplicola petitus eſt, alioqui ſibi amiciſſimo: vti & frater ipſius Gellij M. Meſſalla Caſſio erat coniunctiſſimus: cui ipſi idem Gellius poſtea exitium molitus eſt: ſed indicio inſidiarum à Poplicolæ matre Caſſio facto, matri in præmium detectarum inſidiarum condonatus, à ſuis benefactoribus ad Cæſarem & Antonium defecit. Submiſſis autem à M. Antonio qui Caium fratrem è cuſtodia eriperent, C. Clodius ſiue proprio conſilio, ſiue iuſſu Bruti, Antonium interfici iuſſit. Brutus autem intellectis M. Antonij conatibus, & cæde C. Antonij, nouos metuens tumultus, relicta Aſia, Europam quamprimùm repetijt: receptaque ex itinere Beſſorum regione Imperatoris nomen accepit. confugienteque per id tempus ad ipſum Polemocratia Reguli cuiuſdam vxore, quæ occiſo ab hoſtibus marito, filium ſuum puerum, cui ab ijſdem hoſtibus metuebat, in fidem ipſius cum vniuerſo theſauro tradidit: inuentaque eodem in theſauro maxima auri argentique copia, pecuniam ex ea ſignauit, propria imagine numiſmati impreſſa, additoque cum duobus pugionibus pileo, in argumentum libertatis ſua & Caſſij opera Reipublicæ reſtitutæ Cæſare interfecto. Et hæc quidem à Bruto geſta ſunt. Caſſius autem ceſſante Dolabella, rebusque alibi gerendis intento, prior in Syriam venerat: ſumptisque imperatorijs inſignibus legiones veteranas, quæ olim ſub Cæſare meruerant, ibi inuentas (quarum alijs Sex. Iulius à Cæſare decedente ibi relictus cum Cecilio Baſſo præerat, alijs L. Statius Murcus, quibuſdam etiam M. Minutius Criſpus) ſacramento ſuo adegit: receptaq; vniuerſa Syria in Iudæam tranſgreſſus, eademque minimo negocio à ſe occupata, litteras & is ad Cæſarem de reditu in gratiam & reconciliatione, & ad Senatum de rebus à ſe geſtis, vti Brutus iam antea fecerat, mittit: acceptisque ijſdem quæ Brutus de Cæſare nuntijs, imperium ipſi vti & priùs Bruto à Senatu confirmatum eſt, bellumque contra Dolabellam, qui ob Trebonium Smyrnæ cæſum hoſtis iudicatus fuerat, decretum. Dolabella autem intellecto iam antè Senatusconſulto contra ſe facto, dilato Syriæ adeundæ propoſito, in Aſia remanere conſtituerat: qua occupata & claſſe per L. Figulum à Rhodijs, Lycijs, Pamphilijs, Cilicibusque mercede conducta atque apparatu bellico inſtructa, eaque per L. Figulum in Syriam præmiſſa, ipſe terreſtri itinere in Ciliciam tranſiens, Tarſum Cæſari bellis ſuperioribus fidam vltrò ſe dedentem recepit: pulſisque præſidijs Caſſianis quæ AEgis erant, Syriam inuaſit. Sed ab Antiochia depulſus, Laodiceam in peninſula ſitam occupauit, Laodicenſibus, qui & ipſi quoque Cæſaris rebus fauerant, deditione ſponte facta, ſe ipſius fidei permittentibus. Dumque à Laodicea cum claſſe Aradum traijcere parat, Caſſio è Paleſtina reuertenti obuiam cum exercitu factus, naualique prælio ſuperatus, Laodiceam refugere coactus eſt. Vbi à Caſſio obſeſſus aliquandiu, ſæpiusque à terra oppugnatus, alioque prælio nauali ſemel atque iterum commiſſo, primò quidem dubio Marte, altero infeliciter, tandem obſtructis à L. Statio Murco, qui claſſi Caſſianæ præerat, portus faucibus, nec minùs

M. BRVTVS IMPERATOR.

M. BRVTVS IMPERATOR.

BRVTI NVMISMA.

C. CASSIVS IMPERATOR.

A

B

C

D

A nus arctè à Caſſio terra circumſeſſus, ſubuectione rerum neceſſariarum vtrinque interdu-ſus, facta eruptione iterum in oppidum compulſus, pleriſq; è ſuis Centurionib. per munera corruptis, qui minoribus portis apertis Caſſium admiſerant, videns ſe à ſuis deſtitutum, ne viuus in hoſtium manus veniret, ſatelliti ſe feriendum præbuit. Alij propriis manibus con cidiſſe tradunt, & M. Octauium legatum ipſius, item Marſum ſibi manus intuliſſe. Sic Caſſius Laodicea in poteſtatem redacta atque direpta, exercituq; Dolabellæ ſacramento ſuo adacto, Cleopatræ offenſus propter auxilia ſibi ab ipſa denegata & Dolabellæ præſti-ta, tum quòd intelligeret eam comparata magna claſſe conſtituiſſe ad Cæſarem & Anto-nium nauigare, AEgyptum milite vacuam propter legionum cum Allieno diſceſſum pe-tere conſtituerat: facilè ſe eam occupaturam ſperans. Sed Brutus intellecto de Trium-uiratu inter Cæſarem, Antonium, & Lepidum inito, conſtituiſſeque Cæſarem & Anto-nium ad bellum ſibi inferendum mare traijcere, Caſſium alia meditantem crebris litteris B ad ſe reuocare non ceſſabat. Quare Caſſius rebus omnibus poſthabitis, depoſitoque AE-gypti potiundæ propoſito, ad Brutum in Aſiam quamprimùm properauit: ipſoque Smyr-næ inuento, & inita etiam arctiore ſocietate, conſilioque ſuper his quæ in poſterum agen-da viderentur habito, primò quidem ſtatim Macedoniam petere placuit: ceterùm quòd exiſtimarent Triumuiros rebus vrbanis, atque alijs in Italia conſtituendis multùm tempo-ris impenſuros, obitis interim tum per ſe tum per legatos prouincijs, copias, auxilia, & no-uas ſocietates contrahere conſtituunt. Quumque reliquis ferè omnibus in partes acceden tibus, ſoli Rhodij, Lycij, & Ariobarzanes ſocietatem detrectarent, hos ante omnia vel ar-mis debellandos, vel alia quauis ratione ſibi adiungendos conſtituêre. Et Caſſius quidem in Rhodios miſſus eſt, apud quos litteris Græcis & diſciplinis aliquando operam dederat, ſimulq; Ariobarzanis debellandi negocium ipſi datum. E quibus Ariobarzanem quidem per equites ſuos, quos in Cappadociam miſerat, repentè oppreſſum captumq; occidi iuſ-C ſit, immenſa pecuniæ copia reliquoque apparatu inde ad ſe relato: Rhodijs autem tum ad Myndum tum ad Rhodum ipſam opera Statij Murci prælio nauali ſuperatis, Archilao (quo dum ibi ageret præceptore vſus fuerat) fruſtrà pro ciuibus ſuis deprecante, Rho-dum ipſam terra marique aliquandiu oppugnatam, tandem per proditionem, vti credi-tur, cepit: coactaque ingenti præda L. Varo ibi præſidio relicto, Statio autem Murco cum legione vna, ſagittarijs, & ſexaginta nauium claſſe circa Tenarum Peloponneſi pro-montorium in ſtatione manere, & Cleopatram cum maxima claſſe, magnoque apparatu ad Cæſarem & Antonium nauigare parantem obſeruare, & ſi poſſet intercipere iuſſo, reliquas Aſiæ prouincias & ciuitates obiens, decem annorum tributa imperabat, & ſine remiſſione exigebat. Brutus autem in Lycios profectus, primùm profligato Lycio-rum exercitu ſibi obuio, caſtriſque ipſorum potitus, atque alijs pluribus oppidis ſtatim in poteſtatem acceptis, Xanthum oppugnare aggreditur: factaque ab oppidanis per D noctem excurſione, atque incendio operibus machiniſque ſuis quibus oppidum oppu-gnabat iniecto, ipſe quoque Brutus non minimum vitæ ſuæ diſcrimen adijt. Sed Brutiani facto in Xanthos etiam per medias flammas impetu, ijſq; in oppidum repulſis, ſimul cum ipſis irrumpunt. Hinc Xanthij vrbem ſuam captam videntes intra ædes quiſque ſuas con fugientes, quanquam Bruto conditiones pacis offerente, omnibus ſuis & chariſſimis qui-buſque coniunctiſſimiſque, qui vel vltrò iugulum præbebant, contrucidatis, atque in ro-gos compoſitis, flammaque ſubiecta, & ipſi tandem proprijs manibus iugulati concidêre: centum tantùm & quinquaginta mulierculis, quibus percuſſor defuerat, præter manci-pia, vt quidam tradidêre, reliquis. Ab his Pataram aggreſſus, dubitantibus primò oppi-danis, ſed poſtea Xanthiorum exemplo & Bruti clementia permotis, deditionemque fa-cientibus, & hac potitus eſt: Myra quoque interim per Lentulum in poteſtatem redacta.

RHODVS CAPTA.

XANTHVS CAPTA.

PATARA ET MYRA RECEPTA.

Post quæ vniuersa mox Lyciorum gens missis legatis Bruti se fidei permittens, imperata A deinceps se obituros nuntiant. His rebus gestis Brutus iussa classe Abydum versus cursum dirigere, eôdem terrestri itinere vniuersas copias duxit: constituens ibi Cassium operiri, vt simul traiecto Hellesponto in Europam & Macedoniam transirent. Qui postquam & ipse cum suis copiis aduenit, mutuis hinc inde salutationibus excepti, vterque à suo exercitu Imperator appellatus est: institutoq; remotis arbitris colloquio, depositis quas ex amicorum aliorumq; hinc inde calumniis & delationibus contra se inuicem conceperant sinistris suspicionibus, in Macedoniam festinare constituunt. Iam enim C. Norbanus & Ceditius Saxa à Cæsare & Antonio præmissi, occupato vniuerso eo qui à mari ad Pangæum vsque montem est tractu, superatisq; propter compendium Turpilorum Salapæorumq; montibus & saltibus, ad Philippos castra posuerant. Murcus autem postquam intellexit Cleopatram vi tempestatis non sine naufragio in Laconicam esse reiectam, ne tanta cum classe inutilis esset, traiecto mari Ionio insulam Brundusio obiectam occupare festinat: transitum in Macedoniam exercitusq; & cômeatuum subuectionem Antonio Cæsarique, vti sperabat, interclusurus. B Cæsar autem & Antonius cognito Brutum & Cassium rebus contra Rhodios & Lycios gerendis intentos, diutiusq; id bellum protractum iri suspicati, nec proinde sibi festinandum, Norbano & Saxa præmissis, ipsi se maturè & in tempore subsequuturos credebant. Et Cæsar quidem cõstituerat Sex. Pompeium iam Italiæ oras infestantem priùs debellare, ipsiq; cum classe occursurus Rhegium petierat. Antonius autem Brundusij consistebat, bello simul & nauigationi necessaria comparans & expediens, interim & cum Murco naualibus subinde prælijs cõtendens. Ceterùm postquam Brutus & Cassius longiori vsi circuitu, superatis duce Rascupolide Regio apud Thraces sanguine orto, maximis itinerum locorumque angustijs & difficultatibus, & ipsi Philippos peruenissent: quumq; castra locis editis octodecim à Philipporum oppido stadijs inter se diuisa, valloq; & fossa contra se munita vno tamen ambitu comprehensa metati, Norbano & Ceditio quòd viribus impares essent, pugnam detrectantibus, quotidianis incursationibus & equestribus prælijs negocium facesserent, atque hinc Norbanus & C Ceditius Antonium cum Cæsare quamprimùm accedere hortarentur, Antonius vicissim Cæsarem relicto Sexto & Sicilia ad se properare iussit. Qui vbi Brundusium aduenit legionibus aliquot ad Italiæ præsidium relictis, maiori tamen parte in naues imposita, vento vsi secundo nequicquam obsistente Murco in Macedoniam traiecêre: ita tamen vt Murcus accedente sibi post Cæsaris & Antonij discessum Domitio Ahenobarbo cum alia legione, sagittariis & quinquaginta nauibus, totum illum traiectum infestum teneret: vt nec tyrones nec commeatus, nec alij apparatus ex Italia subuehi possent. Antonius autem Cæsare propter aduersam valetudinem Dyrrachij relicto, Amphipoli quam Norbanus præsidio munierat ex itinere occupata, relictoq; ibi Pinario, Philippos perueniens loco plano octo ab D hoste stadiis castra posuit: prælioq; semel infeliciter commisso, postquam id Cæsar intellexit, metuens ne se absente Antonius aut vinceret aut vinceretur, quanquàm valetudine affecta decimo pòst die se ad Antonium deferri iussit. Ceterùm hic erat castrorum vtriusque partis situs, vt Cæsar quidem & Antonius cùm aquatione & lignatione difficiliori vtpote in loco plano & à flumine remoto, tum etiam cõmeatibus minùs explicatis vterentur: quòd obsesso tam à Sex. Pompeio quàm à Murco & Ahenobarbo vniuerso mari quod Italiam & Epyrum & Siciliam interiacebat, commeatus mari comportari non possent, neque iterum ab AEgypto, quæ ipsa fame premebatur, aliqua spes esset: ideoq; quum à sola Macedonia & Thessalia tantus aleretur exercitus, exhausta iam ferè Macedonia Thessalia non diu suffectura videbatur. Brutus verò & Cassius locis editioribus confidentes propter vicinitatem siluarum & fluminum tam Strymonis quàm Gangetis, qui castra præterfluebat, maiores

BELLVM PHILIPPENSE

ha-

A habebant aquationis lignationisq; commoditates. Tum etiam quòd imminenti ſibi à tergo mari AEgeo, portum Neapolitanum ipſamq; Thaſum inſulam centum ſtadiis à continenti diſſitam in ſua poteſtate haberent, commeatus facilè tam ex inſula proxima veluti horreo quodam, quàm vniuerſa Aſia nullo impedimento ſubminiſtrabantur. Quæ res vti Bruto Caſſioq; bellum ducendi occaſionē dabat, ſperantibus ſcilicet hoſtem etiam ſine ſanguine vel ſola commeatuum inopia atque annonæ difficultate fatigatū in poteſtatem venturum: ita Cæſarem & Antonium maioribus aliquantò inſtructos copiis, vt rei ſummam prælio quamprimùm cōmitterent incitabat, metuentes ne ſi bellum in longum protrahi contingeret, ipſi commeatibus deſtituerentur: ſimul etiam Sex. Pompeius, vti iam Sicilia, ita & Italia per ocium occupata, mari tranſmiſſo, Bruto ſe Caſſioq; iungeret. Quapropter pluribus diuerſisq; operibus & munitionibus hinc inde contra ſe inuicem effectis, præliisq; aliquot equeſtribus per velitationem commiſſis, Cæſare quidem & Antonio omnes prælij occaſiones captantibus, Bruto verò & Caſſio propter eas quæ dictæ ſunt rationes detrectantibus,
B imprimis autem Caſſio infauſtis quibuſdam oſtentis & præſagiis deterrito, milites tandem vlteriorem moram non ferentes, ſeq; hoſtibus qui caſtris operibusq; tantum non inſultabant contemptui eſſe indignantes, ni ad prælium educantur, ſe vel diſceſſuros, vel etiam inuitis Imperatoribus pugnam capeſſituros minitabantur: ita vt quidam iam defectionem pararent, alij non exſpectato imperio ad pugnam prorumperent. Qua militum alacritate ita vt retineri non poſſent perſpecta, partim etiam metu defectionis, Brutus & Caſſius ſignum pugnæ quanquam inuiti proponunt: ordinibusq; inſtructis, ſuos vtraque pars hinc inde ad pugnā educit. Brutianis LIBERTAS pro teſſera fuit: & dextrū quidem cornu Brutus ducebat, in quo & Meſſalla erat: alterū Caſſius. Ex aduerſo autem Caſſio Antonius ſe oppoſuerat, Bruto Cæſar: qui quamuis per aduerſam valetudinem minùs firmus eſſet, infauſto
C tamen Arterij medici inſomnio territus, quo caſtra ipſius capi viſa fuerant, caſtris exceſſerat: lecticaq; elatus, quantum valetudo patiebatur ducis munia obibat. Vbi ad manus ventum, acriterq; aliquandiu ſeruatis ordinibus concertatum, adeò vt vtraque pars nec vinci nec vincere videretur, tandem conuulſis ordinib. diſtractisq; legionibus, dextra Bruti acies, impulſis atq; in fugam verſis Cæſarianis, acriùs inſtans eodem impetu, non ſine magna cæde tam fugientium quàm eorum qui caſtris præſidio relicti erant, etiam ipſis Cæſaris caſtris potitur. Alia ex parte Antonius facta in Caſſianos hactenus immotos impreſſione, aliisq; cum ipſo Caſſio in loca ſuperiora compulſis, aliis fugam caſtra verſus capeſſentibus, magna celeritate inſequutus, occiſis iis qui ad cuſtodiam caſtrorum remanſerant, ipſe viciſſim vndique per portas & per vallum in Caſſiana caſtra irrupit. Ita cùm æquo vtrinque Marte certatum fuiſſet, vtrique ſe victos pariter & victores credidêre. Caſſius autem qui in altiorem tumulum euaſerat, vnde caſtra ſua capta conſpicere poterat, de Bruto ſollicitus Titinium euocatū qui de Bruti euentu cognoſceret mittit. Is quum in itinere in equites quos
D Brutus viciſſim ad Caſſium mittebat incidiſſet, agnitus ab iis & non ſine gaudio & amplexibus exceptus, vnà cum iis greſſu compoſito ad Caſſium reuertebatur. Quod vbi ex loco ſuperiori Caſſius vidit, exiſtimans hoſtilem equitatum eſſe, qui capto Titinio ad ſe pergeret, in interius tabernaculum ſe recipiens, ſagoq; caput obuoluens Pindaro liberto ceruicem extenſam feriendam præbuit: quanquàm alij non inuento nec alibi poſtea conſpecto Pindaro, ab iniuſſo vltrò cæſum credidêre. Titinius autē reuerſus, tabernaculumq; ingreſſus, nuntium ſcilicet de Bruti ſalute allaturus, conſpecto Caſſij capite, tarditatis pœnas à ſe exigens, ipſe quoque in gladium incubuit. Brutus intellecto Caſſij interitu, caſum tanti viri non ſine lachrymis deplorans, primum atque vltimum Romanorū ſubinde appellauit: corpusq; ipſum exornatum ne ex aſpectu ipſius & luctu militum animi conciderent, clàm in Thaſum inſulam per amicos honeſto funere ſepeliendum miſit: tranſiensq; in Caſſiana

CLADES PHILIPPENSIS.

castra, quòd cõmodiori oportunioreq; loco quàm sua sita viderentur, Cassianos ad se rece- A ptos verbis & donatiuo consolatus est: interim & milites increpans, quòd non exspectato imperio ad prælium prouolassent. Feruntq; quidam Lacedemonẽ & Thessalonicã in prædam militibus pollicitũ, si proximo prælio victores reuerti contigissent. Constituto tamen iusto prælio de cetero abstinere, quòd aduersarios necessitatibus etiamnũ conflictari non ignoraret, suos subinde castris educens, quæcunq; per occasionem poterat nonnunquam etiam nocte damna intulit: inter cetera flumine auerso hostium castra inundatione repleuit. Quo die prælium in campis Philippicis cõmitti contigit, eodem & Ionio in mari naues onerariæ, quæ duce Domitio Caluino cum triremib. aliquot duas legiones, è quibus altera Martia, & Prætoriam decem milium cohortem, alasq; equitum quattuor, atq; aliam selectorũ multitudinem à Brundusio Cæsari vehebant, à Murco & Ahenobarbo cum centum triginta nauibus occurrentibus, partim captæ, partim dissipatæ & in fugam disiectæ sunt, quibusdam ex his etiam quinq; dierum obsidionem tollerantibus, famemq; interim B velis rudentibusq; manducatis solantibus, picemq; madidam lingentibus. Quæ vbi Cæsar & Antonius intellexêre, quum aliundè auxilia non exspectarent, maximaq; rerum necessariarum inopia, aliisq; difficultatibus & incõmoditatibus ingruente iam hieme premerentur, antequam & ad Brutum eius cladis nuncius perferretur, prælio de summa rerum experiri constituunt: copiisq; in aciem productis, Brutum detrectantem & in proposito pertinaciùs persistentem, cõuitiis & cauillis ad præliũ prouocare, & quoquo modo irritare non desinũt: donec tandem Brutus partim victus suorũ conuitiis & importunis flagitationibus, ipsis potissimũ ordinum ductoribus Tribunisq; & centurionibus alacritatem militum, vti certissimũ victoriæ augurium extollentibus, nec eo tempore negligendam inculcantibus, partim etiam maiorem defectionem metuens, maximè ab his qui olim sub Cæsare militarant, (iam enim pleriq; ab ipso ad Cæsarem transierant) quanquã inuitus ipse quoq; suos C ante munitiones in aciem produxit, sedulò monẽs ne longiùs à tumulo quodam proximo, quem præsidio munierat, progrederentur: quò & receptus esset facilior, & hostem è loco superiori impeterent. Dum igitur vtriq;, hi quidem fame stimulante, illi verò iusto pudore incitati, pari animorũ contentione ad prælium se comparant, sub horam diei nonam Sole iam inclinante aquilæ fortè duæ medio ferè inter vtrosq; spacio inter se concertauêre. In quam rem quum vtraq; acies animis oculisq; intenta, etiam dilato cõcursu summoq; cum silentio, tanquam auguriũ captantes, euentũ illius certaminis exspectarent, tandem aquila quæ à parte Brutianorũ pugnabat, victa cessit & fugit: statimq; à Cæsarianis facta conclamatione signa illata sunt: concursumq; pariter & à Brutianis, sed minori cum alacritate, maximè equitum. Ita postquã aliquandiu primò eminùs postea cominùs vario euentu pugnatum, occisis hinc inde non paucis, Cassianisq; primùm in fugam versis, postea vniuersa Bruti acies victa cessit: portaq; castrorũ à Cæsarianis vti imperatum erat occupata, hi ad D mare, illi ad montes, alij verò aliò diffugêre, persequentibus Cæsarianis, ita tamẽ vt à cæde abstinerent, contenti iterum coëundi facultatẽ Brutianis ademisse. Brutus ipse transmisso flumine quodam per noctẽ in tumulum quendam munitũ, arboribusq; densis cõsitum cum amicis centurionibusq; aliquot se recepit: cognitoq; occupatis ab hoste castris, factaq; maiorem partem suorum deditione, paruam aut nullam salutis spem esse reliquam, quanquã amicis hortantibus vt aut fugeret, aut pacem expeteret, reiectis amicorũ consiliis vt se indignis, ne viuus in manus hostium veniret, Stratonẽ Epyrotam AEgeatem rhetorẽ amicũ suum & familiarem rogauit, vt manum sibi morienti cõmodaret: læuoq; brachio in caput reiecto, quo pectus nudaret, dextra mucronẽ gladij, quem Strato oculis auersis ne morientem amicum videret subiiciebat, sub mammilla sinistra, ea parte qua cor palpitat, admouit: corpusque impellens transfixus expirauit. Antonius corpore potitus, purpurea inuolutum

veste

A veste cremari iussit: reliquiasq; & cineres matri ipsius Seruiliæ & Portiæ vxori Romã misit. Dion scribit caput tantùm Romã missum: obortaq; in traiectu tempestate in mare proiectũ. Exercitus autem Brutianus intellecto Imperatoris sui casu, missis ad Cæsarem & Antonium legatis, veniaq; impetrata inter ipsos diuisus est. Ex illustriorib. autem & primi nominis viris qui Brutũ sequuti fuerant, quidam dimicantes cecidêre: alij seipsos interimêre: pauci verò Cæsaris aut Antonij se fidei permisêre: nonnulli capti postea interfecti sunt: pleriq; etiam mari se cõmittentes ad Sex. profugêre. Cæsar autem & Antonius sublatis è medio potentissimis aduersariis, sacris pro tanta victoria operati, actisq; militi gratiis, quum Lepidus tanquam parum fidus, partibus apud ipsos criminatus in suspicionẽ venisset, neglecto præteritoq; Lepido, occupatisq; prouinciis quas ipsi iam antea adsignauerant, nouam inter se partitionẽ faciunt: ita vt Hispania & Numidia Cæsari, Gallia atq; Africa Antonio cederet: ea tamen lege, vt si postea Lepidum per calumniam accusatũ constaret, pro Gallia Narbo-

B nensi Hispaniaq; ademptis Africã acciperet. De Sicilia autẽ, deq; Sardinia, & transmarinis prouinciis nihil inter ipsos actũ: quòd hæ quidem necdum pacatæ essent, illas verò Sex. Pompeius occuparet. Hac imperij diuisione facta, placuit vt Antonius ad reliqua quæ in Asia aliisq; transmarinis prouinciis restabant bella conficienda, tum ad cogendas pecunias & tributa indicenda, vnde militibus præmia persoluerentur, relinqueretur. Cæsar autẽ in Italiam reuerteretur, Lepidum si quid ille moliretur oppressurus, bellumq; cõtra Sex. Pompeiũ gesturus, & militibus veteranis in colonias deductis, agros assignaturus. Quibus sic cõstitutis, Antonius quidem in Asiã proficisci constituit, Cæsar in Italiã iter auertit: correptusq; difficili & periculoso dum mare traiicit morbo, Brundusij subsistere coactus, Romæ aliquandiu decessisse creditus est: restitutus tamen aliquãtò pòst P. Seruilio & L. Antonio (qui ob singularem pietatem in Marcum fratrem Pietas cognominatus fuerat) consulatũ gerentibus, P. SERVILIVS L. ANTONIVS CONSS.

C ad vrbẽ reuersus est, cognitoq; Lepidũ siue metu sui siue timiditate quadã & ignauia rebus nouis abstinere: proinde quũ falsò apud se delatũ crederet, sua sententia absoluit, Africamq; vti cõuenerat, restituit. Hinc milites in colonias deducere, agrorumq; assignationẽ & diuisionẽ facere paranti, maximæ statim se obiecêre difficultates, auctoribus potissimũ Fuluia Antonij coniuge socru ipsius, inquieti acrisq; ac plusquã virilis animi femina, & L. Antonio Consule: postulantibus scilicet vt vel in Antonij aduentũ differretur coloniarum deductio agrorumq; diuisio, vel saltem Antonianos milites ipsi Antonij nomine deducerent, contrà quàm ab ipso Antonio cõcessum fuerat. Ita vt L. Antonius concitatis & in partes receptis populis, quorũ agri militibus diuidendi erant, bello Cæsarẽ lacessere pararet, Fuluia vbiq; præsente, nec consilio tantùm, sed & manu cœpta promouente: adeò vt occupato Preneste oppido gladio accincta inter armatos versans, nõ solùm militis, sed & Imperatoris munera vsurparet: ipsosq; Cæsarianos milites pecunia ad defectionem vel ad seditionẽ sollicitaret.

D Missisq; sæpius vltro citroq; legatis, quum res obsistente semper Fuluia cõponi nullo modo posset, in manifestũ tandem bellum erupit: ita vt Cæsar in Nursinos & Fontinates exercitũ duceret, Antonius autẽ pulso Lepido, qui cum duabus legionib. à Cæsare vrbi præsidio relictus fuerat, vrbem ipsam occuparet: Imperatorq; à populo salutaretur. Accedentibusq; mox cum suis copiis Asinio quoq; & Ventidio ducibus Antonianis, difficillimum atrocissimumq; bellum impendere videbatur, ni Cæsar L. Antoniũ in Galliam proficiscentem intra Perusiam cõpulsum, frustraq; sæpius erumpere conantem, tandem fame compressum deditionẽ facere coëgisset. Cæsar itaq; bello citra sanguinem cõfecto, mortuoq; fortè Caleno, qui cum legionib. aliquot Galliam nomine Antonij tenuerat, quum de Antonij in se animo propter ea quæ proximè cõtra Fuluiã & L. Antoniũ gesta erant, dubitaret, Caleni legiones ad se traducit: Galliamq; ipsam Antonij prouinciã occupat, simul & Hispaniã. Romamq; reuersus, Lepidum in Africam cum sex legionibus Antonianis sibi suspectis ire iubet: (Afri BELLVM PERVSINVM.

cam

cam autem Sestius hactenus tenuerat, pulsis inde Cornificio & D. Lælio: sed is Lepido accedenti haud grauatim cessit) L. autem Antonium cum Peduceio & Luceio legatis Cæsar in Hispaniã mittit. Antonius interim dum in Asiam cum vniuerso exercitu proficiscitur, Græciam transiens L. Censorinũ eidem præficit. Ephesumq; veniens, ab occurrentib. sibi Baccharum habitu & gestu mulieribus, à pueris verò & viris in Panes & Satyros transformatis exceptus est: vrbeq; ipsa hedera & thyrsis passim exornata, Dionysius ab omnibus appellatus & salutatus. Hinc Ciliciam ingressus est, quò Cleopatram priùs euocarat, expostulaturus cum ea de auxiliis Cassio præstitis. Ceterùm conspecta Cleopatra, permotusq; tum cultu eius lugubri, tum sermonis & morũ venustate captus, non solùm iustissimas Cleopatræ se purgantis excusationes, vt quæ non tantùm Cassium non iuuisset, sed Dolabellæ insuper quattuor legiones submisisset, classemq; instructissimã ad ipsum adducere parata fuisset, æquis auribus admisit: sed & in ipsam iuueniliter statim exarsit, ita vt deinceps omnia quasi ex Cleopatræ præscripto ageret: pecunias interim per vniuersam Asiam partim per se contrahens, partim per alios: exactis acerbissimè etiam plurium annorũ tributis, & ditionibus, libertatibus, immunitatibusq;, atq; aliis passim tam publicis quàm priuatorũ bonis diuenditis: quò scilicet suppeteret, vnde pecuniã militibus promissam præstaret, quòd singulis quinq; drachmarũ milia pollicitus fuerat. Cleopatra autem in AEgyptũ præmissa, postquam Asiam vniuersam proximasq; regiones circumiisset, indictis passim grauissimis tributis, instante iam hieme Planco in Asia, Decidio Saxa in Syria relicto, ipse quoq; Alexandriam apud Cleopatrã hiematurus se contulit. Vbi dum Antonius oblitus suæ dignitatis depositisq; vnà cum imperij insignibus, curis & cogitationib. tanto imperio dignis, sumptaq; pro patrio habitu stola quadrangula calciamentoq; Græcanico, otio luxuiq; deditus, amoribusq; inseruiens, conuiuiisq; non sine maxima prodigalitate in plures dies & noctes continuatis, tempus cum Cleopatra turpiter terit, Parthi duce Labieno & Pacoro Orodis Parthorum regis filio Syriam inuadunt, Phœnicem subigunt, Saxaque quem Antonius ibi decedens reliquerat superato & profligato Apamæam per deditionem capiunt: post hæc & Antiochiam à Saxa desertam. Saxaque qui in Ciliciam fugerat à Labieno persequente occiso, Pacorus vniuersam mox Syriam sola Tyro excepta occupat. Hinc in Palestinam transiens, & hanc sui iuris facit. Parte alia Labienus qui ad Saxam persequendum in Syriam profectus fuerat, Ciliciam vniuersam, omnesque Asiæ ciuitates in continenti sitas, præter Stratoniceam nullo ferè negocio ac sine bello subigit, præter Mylissam & Alabanda, quæ per vim in potestatem venère. Hinc Labienus contractis vndique pecuniis, maximaq; præda etiam è templis alijsq; locis sacris ditatus, Parthorũ se Imperatorem appellari voluit. Quæ vbi Antonio sunt nuntiata, vix tandem à Cleopatræ amplexibus diuulsus, imminente iam vere, Alexandria Tyrum proficiscitur, tanquam suppetiàs contra Parthos laturus. Ceterùm intellecto proxima quæque in Parthorum potestatem venisse, acceptisque eodem tempore à Fuluia vxore (quæ statim à Perusia capta Puteolos vnà cum liberis fugiens, inde Brundusium perueniens, Athenas nauigarat) litteris, quibus & de Perusinæ obsidionis euentu certior fiebat, & ab vxore non sine lamentis reuocabatur, per mare Cyprium & Rhodium Asiam præteruectus Athenas adnauigauit: vbi præter vxorem etiam Iuliam matrem repperit, quam in Siciliam confugientem Sextus eò miserat, quò Antonij gratiam & studium sibi contra Cæsarem conciliaret. Instituto igitur cum vxore & matre colloquio, intellectisque plenè iis quæ in Italia gesta erant, victus tum Fuluiæ Cæsari infestissimæ persuasionibus, tum Iuliæ matris pro Sex. Pompeio deprecationibus, accedentibus etiam L. Libone Pompeij socero & Saturnino cum aliis quibusdam quos Pompeius cum Iulia ad Antonium miserat Pompeio recõciliatus vnà cum illo bellum Cæsari inferre constituit. Digressusque Athenis, Fuluiamque malè affectam Sy-

BELLVM PARTHICVM DVCE LABIENO.

LABIENVS PARTHORVM IMPERATOR.

BELLVM INTER ANTONIVM ET CAESAREM.

A Sycione relinquens, ipse cum ducentis nauibus Corcyra soluens, Brundusium appulit. Ceterùm Brundusinis portas ipsi præcludentibus, Brundusium statim vallo & fossa à reliqua continenti interclusit: relictaque ad obsidionem expugnationemque parte exercitus, parte alia ad loca maximè oportuna in illa ora occupanda missa, Sipontem capit: & Pompeium Sicilia excitum quamprimùm Italiam inuadere, littoraq; opposita infestare hortatur: qui misso cum duabus legionibus in Sardiniam, quã Cæsar tum tenebat, Mena liberto, ipse Thurios & Consentiam obsidere pergit. Cæsar autem, qui, vt suprà dictum est, sub id ferè tempus è Gallia redierat, intellectis ijs quæ ab Antonio gerebantur, P. Seruilium Rullum ad Brundusium tuendum, Agrippam verò ad Sipontem tuendam mittit. Neque interim cessatum ab vtroque, quin sedulò oppida & colonias & veteranos quoquo modo sollicitarent, & in suas quisque partes pertrahere studerent. Quæ dum vtrinque pari contentione fiunt, suspensis hinc inde & ducum & militum animis, cõmodùm nuntiatur Fulуiam Sycione decessisse.

B Face itaque belli iam exardescentis per mortem Fuluiæ extincta, non priùs aut ab amicis alterutrius (inter quos & ipsa Iulia mater Antonij erat) aut à militibus ipsis cessatum est, quàm Cæsar & Antonius depositis armis in gratiam redirent. Quæ pax vti aliquo arctiori affinitatis vinculò confirmaretur, Octauia Cæsaris soror natu maior, non tamen eadem matre genita, mortuo non ita pridem Marcello marito, postulantibus pacis auctoribus atque applaudente felixq; ac faustum acclamante vniuerso exercitu, à Cæsare Antonio despondetur. Factaq; tertia imperij diuisione conuenit, vt Cæsar Sardiniam, Dalmatiam, Italiam, & Galliam obtineret: reliquas verò trans Ionium mare prouincias Antonius: termino vtriusq; ditionis constituto Codropoli, quod est oppidum in intimo Adriatico sinu. Vt scilicet quicquid continentis siue insularum ab eo oppido versus orientem vsq; ad Euphratem interiaceret, Antonio cederet: versus occidentem vsq; ad Oceanũ Cæsar imperaret: addito tamẽ vt vtriq; delectus in Italia habere liberùm esset.

PAX INTER CAESAREM ET ANTONIVM.

IMPERII DIVISIO.

C Et Sexto Pompeio communi hoste declarato, bellum contra ipsum Cæsar suscepit, Parthicum verò Antonius. Quibus rebus ita constitutis, deducentib. militibus ouantes, propter eam pacem inter se factam, vrbem ingressi sunt: ibique nuptiæ Antonij cum Octauia celebratæ, decretoq; Senatus confirmatæ. Et quanquam plebs propter Cæsaris & Antonij in gratiam reditum, metu noui belli ciuilis liberata, primùm quidem gauderet, postea tamen multò etiam magis indignabatur, Pompeium non esse in fœdus receptum, quando non minora vrbi mala ab illo, quàm ab Antonij & Cæsaris dissidio vrbi impendere intelligerent, quòd is intellecta Antonij & Cæsaris reconciliatione, relicta Italia in Siciliam quidem se recepisset, nihilominus oras & littora per suos crebris populationibus infestaret, occupataque Sicilia, Corsica, & Sardinia, totoque adeò mari quod Italiam circumalluit, consuetas frumentationes intercluderet: ita vt dum neque ex Africa, neque ex occidente cõmeatus aut frumenta subuehi possent, vrbs in summa annonæ caritate etiam fame

CAESARIS ET ANTONII OVATIO.

D premeretur. Hinc plebs non priùs etiam seditiosiùs tumultuari destitit, disiectis Antonij & Cæsaris statuis, magistratusq; & Cæsarẽ ipsum in publicũ prodeuntẽ lapidibus incessens, quàm Cæsarem & Antonium compellerent, vt ad pacem etiam cum Pompeio faciendam vrbe excederent. Baias itaque profecti sunt, institutoq; apud Misenum promontorium cũ Pompeio colloquio, ipsis quidem in continenti consistentibus, Pompeio verò ex aduerso in aggere circumfluo, in hoc ipsum aggesto, præsente hinc vniuerso exercitu, illinc tota classe, certis conditionibus, quas antè per internuntios depacti fuerant, pax inter ipsos cõuenit. Et postquam dextras iunxissent, conuiuiisque sese mutuis excepissent, postridieque eius diei Consules in quadriennium designassent, inter hos Antonium, Cæsarem, & Pompeium, hunc quidem in vnum annum & primùm, illos verò etiam in duos vtrumq; annos iterum & tertiùm. His ita transactis, Pompeius quidem in Siciliam, Cæsar verò & Antonius

PAX CVM SEX. POMPEIO FACTA.

ANTONIVS COS. DES. ITER. ET TERT.

nius ad vrbem reuersi, faustis acclamationibus atque incredibili omnium ordinum lætitia excepti sunt. Vbi postquam aliquandiu in ocio summa inter se concordia egissent, Cæsare in Galliam nonnihil turbatam profecturo, Antonius abducta secum Octauia ad bellum Parthicum in Asiam discessit: approbatis priùs à Senatu omnibus actis ipsius, simulq; ijs quæ ipse deinceps acturus vel decreturus esset. Qua autoritate fretus, pleraque suo arbitratu postea constituit: inter cetera Reges aliquot, vti Darium Pharnacis filium, Mithridatis nepotem Ponti, Idumeorum verò Samaritarumq; Herodem, atque alios aliarum gentium. Instante autem sub discessum ipsius hieme, exercitu in diuersa hiberna distributo, ipse Athenis hiemare constituit: vbi non secus quàm Alexandriæ priùs fecerat, relicto imperatorio cultu palliatus & cothurnatus priuato prorsus habitu paucis admodum comitatus, fortè vno atque alterò amico & famulo, professores & alios recitatores auditurus in publicum subinde procedebat: sæpiusq; conuiuia Græcorum more agitabat: solennibusq; epulis & festis magna cum Octauiæ voluptate intererat: constitutusq; Atheniensium gymnasiarcha, inter ceteros honores etiam Bacchum ab Atheniensibus se alterum appellari passus est: desponsaq; sibi tanquam Baccho ab Atheniensibus Minerua, cum dote HS quadragies matrimonium approbauit. Interim P. Ventidius, quem Antonius contra Parthos præmiserat, dum ipse in Græcia otiosus hæret, Labienum ex Asia versus Syriam refugere coëgit: fugientemq; vsque ad Taurum montem consequutus, vlteriùs progredi prohibuit: Parthorumq; exercitum haud multò pòst superuenientem similiter in fugam conuersum, vsq; ad Ciliciam persequutus est: captoq; Labienò, qui in Cilicia aliquandiu latuerat, Ciliciam vniuersam recepit. Hinc ad Amanum montem conuersus, per cuius angustias (quæ Amani portæ dicuntur) ex Cilicia in Syriam transitus est, Pharnabatem Orodis Regis præfectum Pacori legatum eum transitum custodientem ex improuiso aggressus, quanquam numero longè impar, cæsa cum magna Parthorum manu ipso Pharnabate, Syriam à Parthis desertam præter Aradum insulam, vniuersam citra prælium recepit. Post hanc & Palestinam recuperauit, fugiente præ metu Antigono, quem mox vti & Antiochū & Malchum Nabatheorum Regem, propter auxilia Pacoro præstita, magna pecuniarum summa multauit. Ob quæ quidem, quòd Antonij auspicijs gesta erant, Antonius ipse à Senatu laudatus, supplicationesq; ipsi decretæ sunt. Antonius autem hoc nuntio Athenis accepto, epulum Græcis dedit, ludosq; publicos instituit. Per hæc tempora Antonio etiamnum Athenis agente, Pompeius rupto pacis fœdere iterū maria infestabat, misso insuper in Italiam Menecrate liberto, qui pleraq; Campaniæ loca popularetur & deuastaret, caussatus quòd Cæsar quidem Mænam libertum suum ad se fugientem classemq; & exercitum tradentem recepisset, monitusq; ad se remittere recusaret: Antonius verò Peloponnesum & Achaiam prouinciam sibi nuper in fœdere concessam, vexaret. Hinc Cæsar Antonium & Lepidum quamprimùm accedere iubet: sed Lepido cunctante & differente, Antonius quamprimùm Athenis Brundusium nauigauit: sed non inuento ibi Cæsare, siue prodigio territus, quòd lupus prætorium ipsius ingressus aliquot ex militibus ipsius dilaniasset, siue alia quauis de caussa, bellum Parthicum caussatus, iterū in Græciam abnauigauit. Hinc Cæsar coniecturam fecit se ab Antonio contra pacta deseri: & Pompeius sparsis rumoribus Cæsaris caussam Antonio minimè probari, maiori etiam studio in id bellum incubuit: ipseq; in Italiam traijciēs, cuncta hostili animo gessit, rem interim naualem Menecrati & Apollophani libertis suis cōmittens. Cæsar autem ab vtroq; collega destitutus, opera potissimùm Caluisij Sabini & Mænæ liberti, qui nuper à Pompeio profugerat, vsus est: prælijsq; aliquot mari infeliciter cōmissis, accepta etiam non leui propter tempestatem maximam subitò exortam clade, qua plus quàm dimidia nauium pars perierat, effecit vt Pompeius verè Neptuni filius crederetur, tanquā Neptuno à partibus ipsius

stante

P. VENTIDII CONTRA PARTHOS RES GESTAE.

BELLVM SICVLVM CVM SEX. POMPEIO

A B C D

A ſtante,& pro ipſo contra Cæſarem decertante. Quod quũ & ipſe Pompeius ita videri vellet, pro purpureo paludamento ceruleo deinceps vti cœpit: & tanquam Neptuno ſacrificans, equos & viros viuos in fretum coniecit. Cæſar autem ſubductis quæ reſtabant nauibus, ad nouam claſſem comparandam, aliosq; apparatus, in Campaniam receſſit: miſſoq; Mecœnate Antonium iterum ad propulſandum communem hoſtem & belli ſocietatem euocat. Vere itaq; ineunte Antonius cum trecentis nauibus Tarentum acceſſit: vbi obortis nouis inter ipſos ſuſpicionibus, ita vt Cæſar ad ipſum accedere recuſaret, Antonius autem in Syriam reuerti pararet, Octauia ad Cæſarem profecta ipſi perſuaſit, vt in colloquium cum Antonio veniret: ſic poſt mutuas expoſtulationes, denuò inter ſe reconciliati ſunt. Quumq; Antonius neceſſariò ſibi ad bellum Parthicũ proficiſcendum cauſſaretur, bello Pompeiano ſe intereſſe poſſe negauit, niſi Cæſar mallet id in annum ſequentẽ differri, naues tamen & reliquum apparatum lubenter traditurum. Ita Cæſar acceptis ab

B Antonio CXX. nauibus, ipſi viciſſim viginti legionariorum millia ex Italia miſſurum pollicitus eſt. Et exeunte iam primo Triumuiratus quinquennio, in aliud quinquennium ſibi eandem poteſtatem prorogarunt: Pompeioq; hoſte iudicato, conſulatum & auguratum nuper inter ceteras pacis conditiones conceſſum, adimerunt. Quibus ita conſtitutis, Antonius ad bellum Parthicum in Syriam vnà cum Octauia profectus eſt: ſed hanc mox à Corcyra remiſit. Inde per Aſiam in Syriam profectus, miſſo in AEgyptum Fonteio Capitone, pro Octauia ablegata Cleopatrã accerſit, venientemq; ad ſe magna cũ beneuolentia magnificoq; apparatu exceptam, Phœnicia, Celeſyria, Cypro, magna etiam Ciliciæ parte, eaq; Iudææ parte quæ Balſamum profert, tota deniq; Arabia quæ ad Oceanum pertinet & Nabatheorum dicitur, donat: liberisq; ſuis, quos vno partu geminos Cleopatra ipſi ediderat, quorũ vni Alexandro, alteri Cleopatræ nomen erat, Solis & Lunæ cognomina addidit. Vixdum aũt digreſſo Antonio quũ Mænas homo dubiæ fidei, iterũ à Cæſare ad Pompeium

TRIVMVIRATVS REIPVB. CONSTITVENDAE ITERVM INITVS.

POMPEIVS HOSTIS IVDICATVS.

C tranſijſſet, bellum ſtatim aduerſus Pompeium inſtauratũ eſt: præfectoq; claſſi loco Mænæ M. Agrippa, Cæſar à Lepido quanquã inuito impetrauit, vt & ipſe ſua cum claſſe Siciliam inuaderet. Sed is amiſſo cùm tempeſtate tum prælio magno nauium ſuarũ numero, ad Lilybæum appellens, ibiq; diutiùs cõſiſtens, à rebus gerendis abſtinuit. Hinc apud Cæſarem in ſuſpicionem veniens, occulta cum Pompeio iniiſſe conſilia creditus eſt: ſtatimq; obortum inter ipſos diſſidium: indignãte Lepido, quòd Cæſar ſe qui parem haberet poteſtatẽ, nõ vti collega æquato imperio, ſed quaſi legato tantùm vti vellet, atque hinc ad Pompeiũ clam inclinante. Quod Cæſar impræſentiarum diſſimulandum ratus, quia videlicet Lepidum clandeſtinum quàm apertum hoſtem habere mallet, antequam & hinc Pompeianis rebus aliquid roboris accederet, aut Pompeius pecunia & cõmeatibus quibus deſtituebatur, inſtrueretur, quamprimũ prælio decertare cõſtituit. Omnibus igitur ad prælium expeditis, Pompeium prope Meſſanam etiamnum imparatũ terra ſimul & mari aggreditur: ita

D vt Cæſar ipſe pedeſtres copias duceret, M. aũt Agrippa mari rem gereret: & poſt longam & dubiam hinc inde dimicationem, Pompeiani terra mariq; profligati, fugientes Meſſanã & alia loca petiêre: ipſe verò Pompeius amiſſa claſſe & Demochare claſſis præfecto mortuo, alijsq; plurimis ad Cæſarem profugientibus, rebus iam deſperatis, filia atq; amicis cũ pecunijs & reliquis rebus precioſioribus in naues (quæ. XVII. duntaxat ex vniuerſa claſſe reliquæ erant) impoſitis, noctis tenebris adiutus, nemine inſequente, ad Antonium fugit: ſperans ſcilicet quòd matrem ipſi incolumẽ remiſiſſet, inuicẽ & ab ipſo in gratiam recipiendum. Lepidus interim admotis propiùs Meſſanã copijs (quò & M. Agrippa à Cæſare ſubmiſſus haud multò pòſt aduenerat) Plemmio, qui cum octo legionib. ſtatim poſt Pompeij diſceſſum eò venerat, in fidem recepto, militibusq; eius cum ſalute etiam direptione vrbis cõceſſa, quanquã reclamante & inuito Agrippa, qui Cæſarẽ exſpectandum cenſebat:

auctusq; accessione Pompeianorũ vsque ad numerum viginti legionum, occupataq; Messana, etiam de vniuersa Sicilia retinenda cogitauit: vt quæ sibi iure deberetur, quòd prior in eam descendisset, pluresq; eius ciuitates in fidem recepisset. Sed Cæsar hoc intellecto postridie accedens, facilè milites à direptione abstinere, ipsum autem Lepidum vrbe excedere, collemq; proximum castris suis occupare compulit. Ortaq; primùm inter ipsos per internuntios disceptatione, non sine multis expostulationibus, Lepido quidem de Cæsaris in se iniuriis prouinciisq; sibi ademptis conquerente, Siciliamq; sua potissimùm opera receptam sibi vendicante, Cæsare verò nihil aut pauca ad hæc respondente. Qui postquam quosdam è Lepidianis maximè è Pompeianis qui pridie ad ipsum transierant corrupisset, cùm equitibus vsque ad vallum castrorum Lepidi progressus, castraq; ipsa cum paucis ingressus, & milites alloquutus, obtestatusq; se inuitum ad bellum protrahi, postea cum vniuersis accedens copiis, castra Lepidi obsedit: cõmissoq; leui prælio, deficientibus primùm ad ipsum Pompeianis, reliqui quoque Lepidi milites metuentes ne & ipsi in potestatem B redigerentur, paulatim alij post alios, Lepido nequicquã obsistente & fidem ipsorũ implorante, ad Cæsarem defecêre, parati etiam Lepidum interficere ni Cæsar vetuisset. Ita Lepidus ab omnibus desertus, pullatus ad Cæsarem procedens, se genibus ipsius submisit. Sed Cæsar assurgens, dextra porrecta subleuatum, supplicem sibi fieri passus non est: imperioq; adempto, relicto tamen Pontificatu Maximo, ad vrbem redire iussit. Sextus autem à Messana fugiens, in Lesbum insulam delatus, Mytilenæ (vbi olim patre Pompeio aduersus C. Cæsarem bellum gerente cum matre egerat) substitit: quumq; se fidei Antonij permittere decreuisset, legatosq; in id ad Antonium misisset, intellecto postea infelici rerum Antonianarum aduersus Medos successu, ad occupandam continentem Lesbo obiectam animum adiiciens, nauesq; & classiarios interim comparans, Parthis etiam se iungere studuit: missisq; clàm ad Thraciæ Pontiq; reges & Dynastas legatis, suam contra Antonium operam, vti priùs Labienus, obtulit. Quibus Pompeij conatibus ad Antonium perlatis, C quanquam priùs Pompeiũ in amicitiam recipere decreuisset, M. Titium qui priùs à Pompeio ad ipsum defecerat, cum classe contra Pompeium proficisci iubet, cum mandato, vt siquidem classem & se dedere vellet, Pompeium honorificè ad se deduceret: sin minùs, ipsum bello persequeretur & quoquo modo opprimeret. Titius igitur Pompeium adhuc Nicomediæ imparatum deprehendens, pacem iterum ab Antonio per legatos petentem, ita tamen vt nec se nec classem tradere paratus esset, posteaq; in Mediterranea Bithyniæ se recipientem, Armeniamque petentem, Mindaij circumuentum & in potestatem redactum, postea per litteras ab Antonio iussus interfici curauit: quanquam Antonium ipsum postea eius pœnituisse ferunt. Cæsar autẽ intellecta Pompeij cæde, factis ob id ludis equestribus, Antonio currum apud rostra & statuam in templo Concordiæ posuit. Atque hæc quidem in Sicilia & alibi contra Pompeium gesta sunt. Pacorus autem Orodis Parthorum regis filius Ventidio rebus in Syria nuper à Parthis recepta cõstituendis intento, D Antonioq; Alexandriæ luxui & amoribus dedito, cum valido exercitu iterũ Syriam inuaserat. Sed Ventidius maturè cum legionibus, quà Parthus minimè putabat occurrẽs, in agro Cyrrhestico Parthos castra sua edito loco posita aggredi ausos, facta subitò eruptione nõ sine maxima strage concidit: ipsoq; Pacoro duce cæso profligatos partim in Mediam & Mesopotamiam vnde venerant, partim in Comagenem ad Antiochũ celeri se fuga recipere compulit: capiteq; Pacori per omnes Syriæ ciuitates circumlato, Syriam vniuersam, quæ Pacorũ propter summam eius iustitiam & clementiam vnicè obseruabat, euentumq; eius belli sollicitè exspectabat, mox pacatã reddidit: receptisq; quæ defecerant ciuitatibus, in Antiochum conuersus, & hunc intra Samosata cõpulsum oppugnare aggressus est: deditionemq; facere, & pacem mille talentis redimere paratũ, Antonij propediem adfuturi ad-

IMPERIVM LEPIDO ABROGATVM.

SEX. POMPEII CAEDES.

BELLVM PARTHICVM.

A aduentū exſpectare, aut legatos ad ipſum de pace mittere iuſſit: ne ſolus ſcilicet ſibi omnē rerum geſtarum gloriam vſurpare velle videretur: quòd ſciret Antonium rebus à ſe feliciter geſtis iam tum inuidere. Poſtquam autem Antonius poſt dies haud multos ſuperuenit, quum res à Ventidio ſuis auſpiciis geſtas haud ſatis æquo animo ferret, quòd gloriam non in ſolidum ſuam fore intelligeret, Ventidium in ordinem redactum abrogato imperio exercitum ſibi tradere iubet: eiusq; opera & tunc temporis & poſtea vti recuſauit. Hinc ad Antiochum cōuerſus, quum nec oblatas pacis aut deditionis conditiones admitteret, nec rurſus verſa in fortitudinē deſperatione diutiùs obſeſſum ſæpiusq; oppugnatū in poteſtatē redigere poſſet, victus tædio, vidensq; tempus fruſtra conſumi, ſuſpicatusq; milites ob affectum iniuria Ventidiū animis in ſe eſſe alienioribus, acceptis pro M. talentis quæ priùs offerebantur. CCC. tantū, & duobus duntaxat obſidibus, pacem Antiocho dedit: ſolutaq; obſidione, & conſtitutis vtcunq; rebus Syriacis, Athenas reuerſus eſt. Decretoq; tam ſibi quàm B Ventidio, ob res cōtra Parthos geſtas, triumpho & ſupplicationib., quanquā indignatus honores ſibi cum Ventidio cōmunicatos, Ventidiū tamen collaudatū ad triumphū in vrbem remiſit: qui & ſolus & primus hactenus de Parthis triumphauit. Nec multò pòſt Antonius quoq; Romā venit. Per id tempus C. Soſius Syriæ Ciliciæq; ab Antonio præfectus Aradios, qui ſoli ſe Ventidio oppoſuerāt, fame & longa obſidione preſſos in poteſtatē redegit: Antigonumq;, qui præſidium Romanorum interfecerat, prælio ſuperatum, Hieroſolimisq; quò confugerat obſeſſum, tandem in ipſo templo vi expugnatum, viuum cepit: confirmatoq; Herodi Iudæorum regno, quod ipſi Antonius conceſſerat, Antigonum cruci affixum virgisq; cæſum, demum ſecuri percuſſit. P. quoque Canidius Craſſus circa Armeniæ fines ab Antonio relictus, ſuperatis diuerſis prælijs Pharnabazo Hiberorum, & Zibere Albanorum Regibus, ad Caucaſum vſque montem Romana protulit arma. Interea Antonio C Romæ diutiùs hærente, ita vt ſub finem demum anni in Syriam reuerteretur, Phraates alter Orodis filius, cæſo in prælio à Ventidio fratre ſuo Pacoro, acceptoq; à patre regno, ſublatis è medio per dolum fratribus, quos ex Antiochi filia Orodes ſuſceperat, ipſum quoq; Orodem patrem ob tantum ſcelus meritò ſibi offenſum, interimere nō dubitauit: ſimul & quoſcunq; ex nobiliſſimis aliquando auctoritate apud patrem valuiſſe, aut nunc etiam plurimùm poſſe intelligebat. Hinc plurimi & præcipui crudelitatem hominis metuentes, ipſo relicto alij aliò fugiebant: ex his aliquot ad Antonium, in quibus fuit Moneſes quidam. Quo recepto Antonius quum is ſe ducem belli fore, facileq; bonam Parthiæ partem occupaturum polliceretur, adiunctis ſibi Pharnabazo & Zibere Regibus, paulò antè à Canidio ſubactis, expeditionem contra Phraatem parabat. Ceterùm Phraates defectione ſuorum potiſſimùm autem Moneſis turbatus, miſſis ad Moneſem legatis, data fide ad ſe reuerti iubet. Quod quanquam Antonius haud ſatis æquo animo ferret, ſpe tamen pacis recipien- D dorumq; pro Moneſe ciuium Rom. & ſignorum ſub Craſſo amiſſorum, Moneſem redire permittit: ſimul etiam legatos mittit, qui ſi ſigna & captiui redderentur, pacem cum Partho conficiant. Ipſe interim validiſſimis inſtructus copijs, Cleopatra, quæ tum fortè aderat, Alexandriam remiſſa, ad bellum ſe comparabat: ſperansq; Regem propter ſpem pacis ſecuriùs agentem ex improuiſo poſſe opprimi, ad Euphratem vſq; proceſſit. Verùm poſtquam Euphratem valido teneri præſidio intellexit, ab Artanaſde maioris Armeniæ Rege ſibi confœderato accitus, monitusq; Medo ad auxilia Parthis præſtanda longiùs profecto, Mediam facilè poſſe inuadi, auerſo itinere, relictoq; poſt ſe cum impedimentis, machinis, & bona exercitus parte, Statio Oppiano, & ſe quamprimùm ſubſequi iuſſo, ipſe magnis itineribus ad Phraaſpa vſque regiam Medorum vrbem, in qua erat vxor Regis cum quattuor liberis, peruenit: oppidumq; obſidione cinctum ſtatim oppugnare cœpit. Quæ quū Medum & Parthum minimè laterent, obuiam progreſſi, fatigatumq; ex itinere de impro-

VENTIDII DE PARTHIS TRIVMPHVS.

C. SOSII RES GESTAE.

uiſo adorti, vniuerſis ad vnū cæſis, ſolo Polemone Ponti rege capto, omnibus impedimen- A
tis machinisq; bellicis potiuntur. Quod vbi Artanaſdes Armeniæ Rex intellexit, quaſi re deſperata, cum ſuis ſe copiis ſubtrahens in Armeniā quamprimùm reuerſus eſt. Antonius autem à Statianis celeriter accitus, ad ſuppetias ſuis ferendas relicta Phraaſporū obſidione profectus, quum præter cadauera nihil inueniſſet, poſtremū barbarorum magna celeritate ſe recipientiū agmen inſequutus, cōmiſſo prælio, nullaq; ferè edita ſtrage, quòd ab Armenio deſertus eſſet, ad Phraaſporum obſidionem reuertitur. Ceterùm quum machinis deſtitutus ſæpiùs oppugnando nihil proficeret, diuerſis cladibus à Parthis qui haud procul aberant illatis, abſumptisq; omnibus quæ circa vrbem erant cōmeatibus, dum ſuos longiùs frumentatū mittere cogitur, ſubornatis à Phraate, qui inter frumentationē Romanis immixti familiariùsq; compellantes, Antonium in ſpem pacis facilè impetrandæ adducerent, miſſis iterum de pace legatis, ſigna & captiuos, vti priùs, repetit. Parthus autem ſignorū & captiuorum mentione reiecta, ſi Antonius exercitum abducat, & Medorum finibus excedat, pa- B
cem ſe conceſſurum reſpondit. Quo reſponſo Antonius ſecurior iam factus obſidionē ſoluit: & dum pacis cōpoſitionem exſpectans ad iter ſe profectionemq; comparat, Medi eruptione facta, machinis operibusq; negligentiùs tanquā pace iam facta cuſtoditis flammas iniiciunt, aggeresq; & vallum diſturbant. Parthi alia ex parte Antonianos aliud agentes adorti, cladem non paruam intulêre. Antonius ergo ſe deceptū videns, quum ſibi non eſſe vlteriùs de pace cogitandum videret, duce Mardo quodam, inſtituto per montes & anguſtiora loca itinere, ne exercitum ſuum armis grauem per loca plana & patentia Parthis ſagittariis obiiceret, copias ſuas in Armeniam reduxit: ita tamen vt magnis interim conflictatus itinerum difficultatibus aliisq; incommodis, tum propter cōmeatuum & aquæ aliorumq; per loca auia & deſerta inopiam, tum propter crebra vario euentu prælia, occurrentibus ſibi ſubinde Parthis, cum quibus octies decies ex itinere dimicaſſe traditur, deſidera- C
tis è ſuis amplius viginti quattuor milibus, poſt ſeptem & viginti demùm dies in Armeniā peruenerit. Vbi diſſimulato ſuo in Artanaſdem animo, quòd ſe ab ipſo deſertum indignaretur, vltionemq; iam animo concepiſſet, quia tamen & pecunia & aliis rebus neceſſariis deſtitutus, humanitatē atq; hoſpitium Artanaſdis ſibi perquàm neceſſaria intelligeret, hominem blandè ac benignè alloquutus, tandem impetrauit vt ſibi cum exercitu in regno ipſius hibernare liceret, quòd primo vere alteram in Medos expeditionē ſuſcipere conſtituiſſet. Ceterùm poſtquàm aliquandiu in Armenia ſubſiſtens, ſuos à proximis incōmodis & moleſtiis nonnihil refeciſſet, hieme necdum exacta, Cleopatræ deſiderium non ferens, quò propius ad ipſam accederet, per hiemen & niues exercitum in Phœniciam reduxit: loco q; medio inter Berytū & Sidonem ad mare conſedit, Cleopatram quam eò venire iuſſerat exſpectans, & ſubinde ad littus procurrens, num fortè illam aduentantē videret: donec illa veſtem militarem quamplurimā & pecuniam militibus Antonianis diſtribuendam ad- D
ferens, tandem aduenit. Pecuniam tamē ab Antonio ſubminiſtratā, ſed Cleopatræ ab ipſo imputatam, quò militibus gratiorē redderet, quidam prodidêre. Pecuniis itaq; quas Cleopatra attulerat, in milites diſtributis, centenis ſcilicet quadragenis in ſingulos ſeſtertiis, aliisq; rebus conſtitutis, Antonius cum Cleopatra in AEgyptū reuertitur. Per id tempus orta inter Phraatem Parthum & Medum de præda & ſpoliis diuidendis contentione, Medus metuens ne à Partho regno exueretur, Polemonem nuper à ſe captum cum legatis ad Antoniū mittit: & ſi bellum Parthis inferre velit, ſuam ad id operam & auxilium pollicetur. Antonius itaq; acceptis iis quæ offerebantur cōditionibus, paceq; cum Medo facta, promittit ſe ad Araxem flumen quod Mediam ab Armenia diuidit, ſuo cum exercitu venturum, coniunctisq; copiis Parthum inuaſurum. Interim quum Artanaſdis deſertoris perfidiā ſibi quoquo modo vindicandam cōſtituiſſet, quò minore id moleſtia conficeret,

com-

A comprehensumq; interficeret, primùm tanquã amico & benè de se merito gratias pro acceptis ab eo beneficiis repensurus, in AEgyptũ ad se accedere hortatur. Qui cum verbis Antonij parum fidens aliud caussatus non veniret, Antonius sperans dum per Armeniam in Parthos exercitum ducit, se facilè incautũ oppressurum: tanquam ad bellum Parthicum ex AEgypto in Syriam proficiscitur. Verùm intellecto haud multò pòst Octauiam aduentare, litteras ad Octauiam mittit, significans se ad bellum Parthicũ proficisci, proinde ipsam vel Athenis subsistere, vel si ita videatur, domum reuerti iubet. Octauia quanquam facilè suspicaretur, non tam propter Parthicam expeditionem, quàm Cleopatram se remitti, munera tamen & dona, quæ plurima & splendidissima Roma secũ attulerat, (in quibus præter vestem, pecunias & iumenta, duo erant selectorũ militum milia) Antonio misit. Quidam crediderunt Octauiam à fratre Cæsare missam fuisse ad Antonium, aliquam scilicèt iusti belli occasionem captante: quòd non ignarus amorũ & consuetudinis Antonij & Cleopatræ, B certò sibi persuaderet illam aut non admittendam, aut si admitteretur negligendam, prælata ipsi pellice. Cleopatra autẽ si quando aliàs tum certè Antonij se amore incensam simulans, nihil intentatũ relinquebat, nihilq; sibi ad questus, blanditias & illecebras reliquũ faciebat, quò & Octauiã ab Antonio arceret, & Antoniũ à Parthica expeditione retraheret: ita vt Antonius relicto omni apparatu, neglectaq; tam oportuna rei gerendæ occasione, in AEgyptũ reuersus bellum Parthicũ in tempus aliquod distulerit. Postea tamẽ profectus, vindictæ quam in Artauasdem Armeniũ conceperat memor, ad aliam doli rationem conuersus, & simulans se filiam ipsius filio suo Alexandro in vxorẽ expetere, missis semel atq; iterum legatis, Artauasdem ad se pertrahere conatus est. Qui quum sæpius euocatus non veniret, quòd sibi malè conscius Antonio non satis fideret, Antonius subitò Artaxata progressus, vbi regiam suam habebat Armenius, non priùs destitit, quàm partim minis partim C pollicitationib. sociorumq; persuasionibus, scriptis pariter & factis amicũ se simulans, regẽ ad colloquiũ in sua castra pertraxit: vbi cõprehensum per totũ regnũ & vniuersa castella circumducens, thesauros regios sibi monstrare cõpulit. Verùm postquã hi qui gazæ & thesauris præerant, Artaxã filiorũ Artauasdæ maximũ Regem cõstituissent, iniectis Artauasdæ argenteis cathenis, victóq; in prælio Artaxa & ad Parthos fuga dilapso, vniuersam breui Armeniam partim vi partim deditione subegit: impetrataq; à rege Medo Iotape filia in coniugem filio suo Alexandro, & exercitu suo in Armenia relicto (quo postea adiutus Medus Parthũ & Artaxam in se irruentes superauit) cum magna præda in AEgyptũ reuersus est: Artauasdemq; cum vxore & liberis captiuos ducens, in gratiã Cleopatræ Alexandriã more Romano triumphans ingressus est. Ipsumq; regem Artauasdẽ posteà aureis oneratũ cathenis, adductumq; ad Cleopatrã in media populi corona in argenteo tribunali sella aureà sedentem, supplicẽ ipsi fieri voluit: datoq; populo Alexandrino epulo & visceratione, vti Ro D mæ post triumphos fieri consueuit, assidentibusq; sibi Cleopatra & liberis ipsius habita ad populũ cõcione, Cleopatrã Reginam Regum, Ptolomæũ autem Cæsarionẽ Regem Regũ appellauit: AEgyptumq; his, & Cyprũ, vti priùs Cæsar, iterũ addixit: suis autem ex Cleopatra liberis (quibus præter duos gemellos supra memoratos accessit tertius Ptolomæus dictus Philadelphus) Alexandro quidem Armeniã atq; alias trans Euphratẽ vsq; ad Indiam regiones, non secus ac si iam & eas suæ ditionis fecisset, Cleopatræ Cyrenaicã, Ptolomæo verò Syriam, omnesq; cis Euphratẽ vsq; ad Hellespontũ regiones attribuit: non dubitans etiam Romã hæc perscribere, postulans vt eadẽ Senatus decreto suo cõfirmaret: addiditq; paratũ se Magistratu decedere, omniaq; Senatui & pop. Ro. permittere: quod speraret se hac ratione effecturũ, vt Cæsar, qui ad vrbem erat, prior arma deponere cogeretur: aut si id facere recusaret, in inuidiã adduceretur. Post hæc ad Araxem vsq; flumen progressus, quò & Medus è suo regno processerat, fœdere cũ Rege inito, parteq; Armeniæ nuper occupatæ

ARMENIA SVBACTA

ANTONII DE ARTAVASDE TRIVMPHVS

patræ conceſſa, filiam viciſſim Iotapen filio ſuo deſponſam, ſignaq; Statiano cæſo perdita à A Rege recipit, Polemonem verò Ponti Regem à Medo nuper captum, Armenia minore donat. Et hæc quidem ſunt, quæ ab Antonio in Syria alijsq; tranſmarinis populi Romani prouincijs & finitimis regionibus hactenus geſta ſunt. Quum autem deuicto occiſoq; Sex. Pompeio, Lepido verò in priuatorū ordinem redacto, Parthisq; ab vna parte, ab altera verò gentibus quæ contra Cæſarem bella mouerant perdomitis, penes Antonium & Cæſarem rerū omnium ſumma eſſet, omnibusq; vtcunq; vbiq; pacatis nullum aliunde grauiùs bellum imminere videretur, bellum ſubitò ciuile inter Antonium & Cæſarē exarſit: cuius hæ ferè exſtitêre cauſſæ & initia. Cæſar offenſus Antonij in Octauiam ſororē iniurijs, Antonium apud Senatum accuſabat, quòd AEgyptum prouinciam ſine ſorte inuaſiſſet: quòd Artauaſda Rege Armeniæ per fraudem capto & in vincula coniecto, magnā nomini Romano iniuriam & contumeliam conciliaſſet: quòd præcipuas Po. Ro. prouincias, tum Cleopatræ & liberis ipſius, tum alijs pro arbitrio dediſſet. Antonius viciſſim obijciebat, B quòd Lepido collegæ ſe inconſulto magiſtratū abrogaſſet, Lepidiq; & Sexti cùm prouincias, tum exercitus ſua auctoritate ſibi vendicaſſet: quòd naues quas ipſi cōmodato dederat, nō reſtituiſſet: quòd vniuerſos ferè per Italiam agros militibus ſuis nulla habita militū Antonianorū ratione diuiſiſſet. hæc atq; alia tam apud Senatū quàm per litteras ſibi mutuò exprobrabant, & viciſſim ſe purgabant: Cæſar quidem coràm per ſe, Antonius verò per litteras, legatos, aut internuntios, potiſſimùm aūt per C. Soſium alterum è Conſulibus, qui Antonij cauſſam magno ſtudio atque contentione defendebat, & Cæſarem impugnabat, edictum etiam contra Cæſarem propoſiturus, ni Tribunuſplebis vetuiſſet: qui & poſtea cū collega & plurimis Senatorum ad Antonium tranſijt, cauſſatus nō licere Conſulib. liberè de Rep. agere, quòd Cæſar ſatellitio ſtipatus, amicisq; pugiones ſub veſte occultantibus comitatus in Senatum veniret. Pro quibus alij non pauci poſtea ab Antonio ad Cæſarem ſe C cōtulêre, & in his M. Titius & Munatius Plancus: habitoq; hinc inde Senatu, quū alter alterum criminari & accuſare nō ceſſaret, Antonius repudiata Octauia, prior bellū Cæſari denunciaſſe viſus eſt. Inuento aūt Romæ apud Veſtales Antonij teſtamento, eoq; palàm in Senatu recitato, quo inter cetera Cæſarionē legitimū Cæſaris filium declarabat: relictisq; tam ipſius Cleopatræ, quàm ſuis ex Cleopatra liberis immenſis inofficioſiſſimisq; legatis, Alexandriæ ſe cōmuni cū Cleopatra ſepulchro cōdi petebat. factum eſt vt & ea quæ vulgò de ipſo ſpargerētur, de imperio Alexandriam tranſferendo, deq; Roma ipſi Cleopatræ donanda, facilè crederētur: animiq; ferè omnium, etiam eorum qui priùs rebus ipſius ſtuduerant, ab ipſo alienarentur. Adempto igitur ipſi cōmuni Senatus decreto conſulatu, reliqua etiam poteſtas abrogata eſt. Et quū Senatus propter amicos ipſum hoſtem iudicare nō auderet, impunitate tamē & præmio ijs qui partes Antonij reliquiſſent propoſito, ſumptisq; ſagis bellum Cleopatræ indictū eſt. Et poſtquā magno vtrinq; ſtudio delectus habiti, eaq; D quæ ad bellum neceſſaria videbantur comparata, Antonius paratior & ab omnibus Cæſare inſtructior, primùm cū Cleopatra Epheſum venit, quò copias maritimas omnes cōuenire iuſſerat. Et quanquā à Domitio monitus Cleopatrā relinquere conſtituiſſet, victus tamen precibus & lachrymis ipſius Cleopatræ, Canidioq;, quem Cleopatra ſubornarat, inſtante, collectis omnibus copijs, aſſumptaq; ſecum Cleopatra, Samum peruenit. Vbi poſtquam dies aliquot in ſummo luxu, nullisq; nō interim voluptatib. indulgens peregiſſet, Athenas venit. Commoratusq; & ibi aliquandiu, poſtea Corcyrā perueniens, intellecto naues Cæſaris ſpeculatorias apud montes Ceraunios in ſtatione eſſe, ſuſpicatus vniuerſam Cæſaris claſſem eò cōueniſſe, in Peloponneſum reuectus, omniq; exercitu ſuo in hiberna diſtributo, Patris hiemauit: magno Cæſaris cōmodo, qui ab omnib. imparatus, intellecta Antonij celeritate & copiarū magnitudine, magnoperè metuebat ne ante hiemem pugnare cogeretur.

BELLVM CIVILE INTER CAESAREM ET ANTONIVM.

CONSVLATVS ET IMPERIVM ANTONIO ABROGATVM.

A retur. Omnibus igitur per ociū cōparatis, Cæsar vere inito Brundusio soluens, Actium, vbi maior Antonianarū nauiū pars in statione erat, vniuersas copias ducit: copijsq; pedestrib. ad Ceraunios montes expositis, occupataq; Corcyra præsidio destituta, & nauibus ibi in statione constitutis, Actium inde cū vniuersa classe prouectus, nemine nec ad pugnam nec ad colloquiū exeunte, in aduersa sinus Ambracij parte loco sublimi, vnde & Actium ipsum & mare subiectum & sinus interior despici poterant (quo loco postea Cæsar Nicopolim condidit) castra posuit. Antonius aūt quem suprà Patris hiemasse relatum est, postquam Cæsarem Actium peruenisse intellexit, & ipse quamprimùm eò contendit: castraque haud procul à Cæsare constituit: cōmissisq; ibi leuibus aliquot terra mariq; prælijs, suis ferè semper inferioribus, & præter Leucadem insulam plerisq; etiam Peloponnesi vrbibus à M. Agrippa receptis, plurimisq; quotidie è cōfœderatis Regibus à se ad Cæsarem transeuntibus, castra in oppositam sinus partem transtulit. Vbi dum se commeatibus interclusum videt, B periculumq; esse, ne si diutiùs bellum trahatur sui fame premantur, variantibus sententijs super eo quod faciendum videretur, quanquam Canidio & alijs quàmplurimis suadentib. vt Antonius remissa in Ægyptum Cleopatra, mariq; cedens, exercitu & bello in Thraciam vel Macedoniam translato, terrestri potiùs prælio, quo Cæsarem longè superare videbatur, rem committeret, vicit tamen Cleopatræ sententia, quæ vel iam de fuga cogitans (quā sibi mari quàm terra faciliorem paratioremq; sciebat) nauali prælio concurrendum, aut quod tutiùs videbatur, dispositis per loca oportuna præsidijs in AEgyptum recurrendum inculcabat. Antonius igitur quum maior classiariorum pars per hiberna dispersa nondum aduenisset, plurimisq; occisis, non pauciores ad Cæsarem transiissent, reliquis omnibus nauibus flamma studio iniecta concrematis, sexaginta optimas ex omni numero elegit: quas velis etiam secum assumptis, impositisq; viginti milibus militum sagittariorumque duobus C milibus, ad fugam pariter & prælium instruxit: è quibus præter paucas triremes, reliquæ omnes maiores erant, à quaternis scilicet vsq; ad denos remorum ordines, omnesq; turritæ: vt tanquam de muro ex iis depugnaretur. Dextrū quidem classis cornu cum Antonio Gellius Poplicola ducebat, sinistrum M. Octauius, mediam verò aciem Celius. Gubernatoribus autem præceperat Antonius, vt paulatim progressi, in ipsis sinus faucibus & angustijs hostium impetum exspectarent. Cæsar autem postquam Antonianos ad pugnam paratos in acie consistere cognouit, educta & sua classe dum videt hostem immotum tanquam in anchoris consistere, octo fermè à statione hostium stadijs ipse quoque suos continuit: donec procedentib. primò Antonianis, qui magnitudine & firmitate nauium suarum confisi vlteriorem moram non ferebant, Cæsarianis quoque propiùs accedentibus atque impetu inuectis, res ad prælium deuenit. Ita vt dum tres quattuórue aut plures Cæsaris naues singulas Antonianarum, quæ vastitate sua arcium potiùs quàm nauium speciem præbebant, op D pugnantes circumsistunt, non tam mari quàm terra circa oppidum aliquod prælium committi videretur. Et postquam inclinante in neutram partem victoria, diu acriter pugnatū fuisset, tandem turbata media Antonij acie, Cleopatra, quæ post eas naues quæ pugnam capessebant hactenus in anchoris steterat, inter spem metumq; dubia, quum aduersum magis prælij euentum metueret, quàm felicem speraret, dato signo, passis velis, directoque versus Peloponnesum cursu, etiam non præmonito Antonio se cum suis in fugam dedit. Quos quū Antonius non tam metu periculi, quàm accepta iam clade fugere crederet, ipse quoq; attonitus nec plura percunctatus, in quinqueremem insiliens, paucis comitantibus, deserta classe Cleopatrā fugientē insequutus est. Reliqui Imperatoris sui fuga cōsternati, abiectoq; omni vlteriùs dimicandi proposito, proiectisq; omnibus quæ cursum remorari possent, ipsi se quoq; ad fugam expediunt. Quos quū Cæsariani velis destituti assequi non possent, eos qui nondum euaserant eminùs cominusq; oppugnando aliquandiu remorati, quū propter

PVGNA NAVALIS ACTIACA.

molem nauiũ expugnari poſſe diffiderent,mutato cõſilio,faces,iacula ignita,atq; ollas carbonib. piceq; &ſulphure plenas coniecẽre. Hinc quũ ſtatim flamma apprehendiſſet,deficiente aqua incendio reſtinguendo idonea,bonaAntonianarũ nauiũ pars incendio mediis in fluctibus miſerè periit. Cleopatra autẽ poſtquãAntonium ſubſequi intellexit,ſigno ſtatim è naui ſua ſublato ad quod ille curſum teneret,poſtea ad ſe delatũ in nauẽ ſuam recepit. Ceterùm quidam tradidẽre,Antonium ſiue pudore,ſiue ira,capite in vtramq; manũ demiſſo per triduũ in prora nauis conſediſſe,ita vt Cleopatrã ne aſpiceret quidem,neq; ſe ab ea in faciem conſpici pateretur:donec tertio pòſt die ad Tenarũ promontoriũ appellentes,opera mulierum quæ Cleopatrã comitabantur in colloquium reducti,ſimul & cœnarent & cubarent. Antonius intellecto ibi claſſem quidem amiſſam,verùm terreſtres copias quibus Canidius præerat ſibi ſaluas, litteris ad Canidium miſſis iubet eum per Macedoniã in Aſiam exercitũ ducere:dimiſſaq; à ſe quanquã inuitò admodum in AEgyptum Cleopatra,amicis quoq; nàuem multo auro & argento plenam largitus,hos quoq; qua quiſq; poterat ſalutẽ quærere hortatur,Theophilo cuidam qui Corintho præerat eoſdem cõmendans,vt donec veniam à Cæſare impetraſſent,tutum ipſis perfugiũ aut latebras præſtaret. Ipſe verò præmiſſis quibuſdã è ſuis ad Pinarium Scarpum qui Africã cum exercitu obtinebat,ſperans ſe ab ipſo recipiendum,Paretoniũ poſteà appulit. Plutarchus auctor eſt,Cleopatrã cum Antonio Paretonium profectam,& à Paretonio demùm inAlexandriã remiſſam. Dion autem tradit Cleopatrã veritam ne tanta clades nouis apud ſuos tumultib. cauſſam præberet,ſimulata victoria prorisq; nauiũ coronatis non ſine cantionibus & tibiarũ cõcentu Alexandriã inuectam. Ceterùm quũ Pinarius Antoniũ recipere recuſaret,occiſis etiam quos Antonius ad ipſum miſerat,Antonius primò de morte ſibi cõſciſcenda cogitaſſe traditur: ſed ab amicis prohibitus,ipſe quoq; Alexandriã ſe ad Cleopatrã cõtulit: quæ tũ fortè Iſthmũ illũ trecentorũ ferè ſtadiorũ,qui mare AEgyptiũ & ſinũ Arabicũ interiacet,perfodere parabat, claſſe ſcilicet in mare rubrũ cum vniuerſò theſauro & valida ſuorũ manu traducta, bellum & ſeruitutẽ fugiens, nouas per ignotas regiones ſedes quæſitura . Sed intellecto Antonij aduentu relicto opere iam incepto,ſat habuit portus & littora diſpoſitis munire præſidiis. Antonius autẽ domo quadã in mari ipſo iuxta Pharũ ædificata,quam Timoniã appellauit, conſtituerat exemplo Timonis illius Athenienſis, qui vniuerſum genus humanũ peroſus fuerat,omni hominũ cõſuetudine deinceps abſtinere:quòd ſe ab amicis deſertũ &proditũ cauſſaretur,proinde poſthac fidem nulli habiturũ. Ceterũ poſtq̃ Antonius copias etiã terreſtres deletas intellexit, & regẽ Herodẽ quondã ſibi fidum & amicum cum plurimis aliis ad Cæſarẽ defeciſſe,ipſumq; Cæſarem expeditionẽ contra ſe parare,è domo illa Timonia Alexandriã reuerſus, abiecta cum ſpe ſalutis omni ſimul cura & ſollicitudine,voluptatib. conuiuiisq; & luxui deinceps cum Cleopatra totũ ſe dedidit: quod vitæ genus ipſi Cõmorientes appellarunt. Amicisq; in cœtũ illum ſuum Cõmorientiũ receptis,conuiuia & cõmeſſationes in orbẽ continuato circuitu cum ipſis celebrabãt. Interim cõtractis vndiq; copiis tam terreſtrib. quàm naualibus,auxiliisq; populorũ regumq; vicinorũ imploratis,Antyllũ Antonij ex Fuluia,& Cæſarionẽ Cleopatræ ex Cæſare filios emancipatos toga virili donarunt:qui ſi quid ipſis humanitùs accidiſſet,rei ſummæ præeſſent. Et ne quicquã intentatũ relinquerẽt,legatione inſuper etiã ſæpius ad Cæſarẽ miſſa,Cleopatra quidẽ regnum ſibi cum filiis relinqui petiit,Antonius autẽ vitam priuatã Athenis: cõſtituentes nihilominus ſi non impetrarẽt,aut alia neceſſitas vrgeret,in Hiſpaniã,Galliam,aut etiam ad mare Rubrum fugam facere,omnibus etiam in eum euentũ comparatis & adornatis. Sed Cæſar nunc reiectis Antonij poſtulatis,nunc nullo reſponſo dato,Cleopatræ palàm quidem interminabatur propter Antoniũ,ſed clàm omnia pollicebatur,ſi illa Antoniũ interfici curaret,vel regno quamprimũ expelleret,miſſo etiã Thyrſo quodam liberto qui eloquentia plu

A plurimùm valebat: & quò Cleopatræ faciliùs quæ vellet persuaderet, pecunijsq; & reliquo rerum preciosissimarũ thesauro quoquo modo potiretur, se quoq; amore ipsius captum simulabat. Antonius autem quũ nihil se à Cæsare impetraturum intelligeret, quamuis misso inter ceteros etiam cũ magno auri pondere Anthyllo filio suo, intellecto Cornelium Gallum accepto à Scarpo exercitu Paretonium occupasse, sperans se Gallum, quem iam olim propter cõmunem militiam beneuolum sibi credebat, facilè pecunijs & pollicitationib. ad se traducturũ, Paretonium adnauigauit: sed prohibitus milites alloqui, acceptoq; & terra & mari incõmodo, nuntioq; de Pelusio à Cæsare capto ad se perlato, Alexandriam repetit. Cæsar enim Antonio iam digresso, nõ tam vi quàm proditione Cleopatræ (quæ Cæsarem sibi quoquo modo demereri studebat) Pelusiũ tradente Seleuco haud inuita Cleopatra receperat: inde exercitu propiùs Alexandriã admoto, castra in Hippodromo posuerat. Sed Antonius superueniens, quũ equitatũ Cæsaris etiamnũ ex itinere fatigatũ fudisset, sumpta

PELVSIVM A CAESARE RECEPTVM.

B hinc fiducia etiam pedestri certamine postea cõcurrere ausus, victus ad classem confugit: quòd cõstituisset, aut prælio nauali de summa rerũ contendere, aut in Hispaniã se recipere. Sed Cleopatra consiliorũ Antonij conscia, Cæsari & in hoc gratificari studens, effecit, vt naues ad Cæsarẽ transfugerent. Quod Antonius è tumulo conspicatus, amens in vrbem se prorupit, clamitãs à Cleopatra se proditũ illis, quibus in ipsius gratiã hostẽ se fecerat. Vnde Cleopatra Antonij indignationẽ & furorẽ metuens, in monumentũ siue Mausolæũ, quod illa sibi iuxta Isidis templũ sumptuosissimè exædificarat, cum Eunucho & duabus ancillis se abdidit: demissisq; cataractis claustrisq; obfirmatis ad Antoniũ mittit, qui nunciarẽt ipsam sibi manus intulisse: sperans scilicet, vt quidam tradidêre, Antoniũ intellecta morte ipsius, sibi quoq; mortẽ esse consciturũ. Nec falsa est sua opinione. Antonius enim accepto statim mortis ipsius nuntio, in cubiculũ irrumpẽs, deposito thorace, Erotẽ seruũ, qui sibi pridem

C hoc officij si quãdo res postularet pollicitus fuerat, promissa exequi, & se interficere iubet. Sed quum is ferro in propria viscera adacto, ad pedes domini moribundus procidisset, Antonius rapto itidem ferro ventrẽ sibi percussit, seq; in lectũ demisit. Quumq; exorto hinc per vrbẽ tumultu Cleopatra è monumenti fastigio despiciens id quod acciderat intellexisset, populusq; conspecta Cleopatra quam mortuam credebat altiùs inclamasset, Antonius intellecta caussa tanti clamoris quòd Cleopatra etiamnum viueret (quod & Diomedes à Cleopatra missus haud multò pòst nunciauit) per eos qui tum aderant proprio rogatu ad monumentũ delatus est. Sed quũ Cleopatra fores aperire vel nollet vel nõ posset, funibus & cathenis per fenestrã ab ipsa Cleopatra & duabus illis mulierib. in sublime attractus, atq; intra Mausolæũ receptus, potu vini hausto, postquã Cleopatrã vt sibi rebusq; suis consuleret, & ex iis qui Cæsari aderãt Proculeio potissimũ fideret monuisset, inter muliebres eiulatus & lamentationes Cleopatræ haud multò pòst exspirauit. Cleopatra autem mortuo

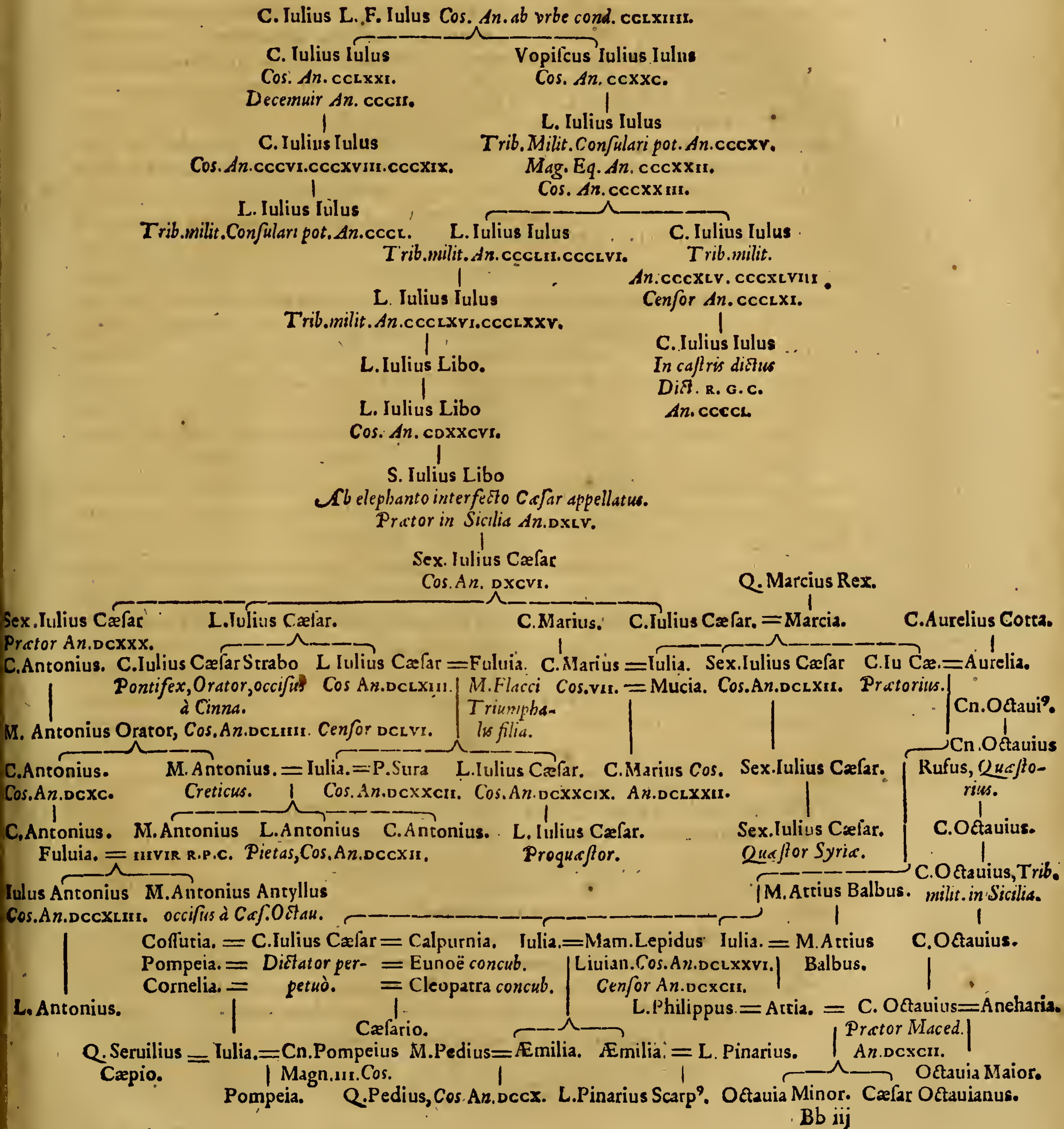
ANTONII MORS.

D iam Antonio, quũ se Cæsari nondũ credere auderet, sepulchro adhuc se cõtinebat: ceterũ ea quæ acciderãt ipsi quamprimũ nunciari curauit: sperans se non vitã solùm, sed & regnũ iis quas immensas penes se habebat opibus redempturã: constitutũ interim habẽs, si regnũ ipsi relinquere Cæsar recusaret, admotis sibi, vt ferunt, aspidibus, quas in id secũ habebat, iniectoq; thesauris suis igne, quem & ipsum in illum euentũ secũ intulerat, simul sibi vitã quam nullã potius ꝗ priuatã malebat, eripere: & Cæsarẽ pecuniarũ exspectatione frustrari. Cæsar econtrà quum hoc vnũ in votis haberet, vt thesauro eius omni integro & ipsa viua potiretur, quò eam in triumphũ duceret, Proculeiũ cum mandatis ad Cleopatrã mittit, iubens eam ad se adducere si quã fieri posset. Qui quum non admissus in monumentum pro foribus Cæsaris mandata exponeret, iubens Cleopatrã optima quæq; de Cæsare sperare, seq; & sua omnia Cæsari permittere, re infecta ad Cæsarem reuersus est. Postea submisso alio, qui vti priùs Proculeius fecerat, sermonem pro foribus cum Cleopatra protraheret,

Proculeius subsequutus admotis scalis, per eam fenestrã qua Antonius receptus fuerat, cũ Epaphrodito liberto monumentũ ingressus est. Quem altera mulierũ quæ intus erat con spicata, quũ subitò exclamasset, Infelix Cleopatra viua caperis: Cleopatra exterrita arrepto cultro seipsam interfectura erat, ni Proculeius eam in tempore continuisset. Ferro igitur adempto, omnibusq; iis quibus sibi mortem inferre posset procul remotis, vesteq; insuper excussa, num quid sub ea occultaret veneni, Proculeius Cleopatrã cum Epaphrodito, cui ipsius custodia à Cæsare cõmissa fuerat, dies aliquot dum Antonij corpus regio & patrio more condiret, ibi manere permisit: hoc enim Cæsar ipsi cõcesserat, pluribus tam regibus quàm priuatis corpus Antonij ad sepulturã poscentibus. Posteà autem in regiam traducta, permittente adeoq; hortante Cæsare, cultu & comitatu solito vti non destitit. Quumq; vt sibi Cæsarem alloqui liceret petiisset, Cæsar vti pollicitus fuerat, post dies aliquot acce dens, inuenit in conclaui ornatissimo in lectulo decumbentem, veste indutam abiecta & quæ luctũ testaretur, affixisq; & iuxta positis pluribus Iulij Cæsaris imaginibus, plurimas etiam Cæsaris ad se litteras, & quasdam ex his amatoriè scriptas sinu tenentẽ. Quumq; in sella preciosissima quæ iuxta lectũ posita fuerat, consedisset, & Cleopatrã lectulo exilien-tem sibiq; ad genua procidentem in lecto assidere iussisset, instituta prolixiori cum regina oratione, illa nunc se purgante, caussamq; erratorũ in necessitatem & Antoniũ reiiciente, nunc ad preces & verba ad cõmiserationẽ mouendam cõposita recurrente: Cæsar ea quæ sibi videbatur redarguens & refellens, interim etiam de thesauris percunctans, auriq; & ar genti rationes exigens, tandemq; reginã bono animo esse iubens, vt nihil mali passuram, imò maiora quàm speraret acceptura, ab ea discessit. Cleopatra dolens Cæsarem, neq; se familiariùs aspexisse, neq; iterũ de amore vllum verbum fecisse, quũ tamẽ se à Cæsare amari crederet, quum omnino mori in animum induxisset, verita ne arctiùs custodita & obserua ta ea quæ animo conceperat exequi prohiberetur, simulat se & vitæ longioris, & Romæ adeundæ visendæq; cupidam. Cuius rei quum ferè iam & Cæsari, & iis qui ipsam obserua-bant fidem fecisset, minùs attentè custodita est: impetratoq; à Cæsare, vt sibi Antonio pa rentare liceret, sepulchrum ingreditur: ibiq; persolutis Antonio inferiis, iusso sibi balneo apparari, lota vestemq; omnium elegantissimã cultumq; regium induta prandiũ sumpsit. A prandio tabellas obsignatas ad Cæsarem mittens, quibus cõmuni se cum Antonio sepul chro recondi postulabat, easdem tanquã aliud continentes Epaphrodito deferendas tra-didit, vt sic eum à se remoueret: quo digresso, reliquis etiam à se dimissis ianuã sepulchri clausit. Cæsar perlectis tabellis, id quod euenerat suspicatus, mittit qui inspicerent quid gestum esset. Qui valuis apertis introgressi, inueniunt Cleopatrã aureo in lecto, & cultu regio exanimem iacentem: ex mulieribus autem vnam ad pedes dominæ mortuã, alteram semianimem diadema capiti reginæ adaptantem: huic Charimo nomẽ erat: quam quum quidam inclamãs interrogasset, Pulchra ne sunt hæc Charimum? Pulcherrima respõdit, & tot Regũ prolem decentia: simul expirauit. Mortis genus aut ratio in incerto est, nisi quòd apparentibus in brachio duabus puncturis siue notis exiguis, verisimile videbatur, eam ad-mota brachio aspide interiisse: maximè quòd aspidem eo ipso die à quodam qui rure ve-nerat, inter flores & fructus vt custodes fallerentur illatã ferunt: alij verò aliter periisse exi-stimant. Mortua est autẽ annos nata triginta nouem. Antonium verò quidam annos quin quaginta sex, alij tres & quinquaginta vixisse tradunt. Cæsar autem disiectis omnib. Anto nij statuis, acceptis, vt Plutarchus auctor est, ab Archiuio quodam Cleopatræ amico mille talentis, reginæ statuas intactas reliquit. Et quanquam mortem ipsius ægrè admodum ferret, propter ereptum sibi vnicum ferè triumphi sui decus, miratus tamen mulieris constantiam ac fortitudinem, regio funere ipsam cum Antonio sepiliri iussit.

CLEOPATRAE MORS.

C. IVLII CAESARIS DICTATORIS GENEALOGIA.

PARS FASTORVM MAGISTRATVVM ET TRIVMPHORVM ROMANORVM AB ANNO VRB. COND. DCLXVII. VSQVE AD ANNVM DCCXXII.

VII L.CORNELIVS L.F.L.N. CINNA II C. MARIVS C.F. /. NEPOS VII
IN MAG.MORT.EST IN EIVS LOC.FACT.E.
L. VALERIVS L.F. L.N. FLACCVS II
CENS.L.MARCIVS Q.F.Q.N.PHILIPPVS. M.PERPERNA M.F./.NEPOS LVS.FE.LXVII
VIII L.CORNELIVS L.F.L.N. CINNA III CN.PAPIRIVS C.F.C.N. CARBO
IX CN.PAPIRIVS CN.F.CN.N.CARBO II L.CORNELIVS L.F.L.N. CINNA IIII
SOLVS CONSVLATVM GESSIT. QVVM ABDICASSET OCCISVS EST.
DCLXX. L. CORNELIVS L.F.L.N. SCIPIO ASIATICVS C.NORBANVS /. F. /. N. FLACCVS
I C. MARIVS C. F. C. NEPOS CN. PAPIRIVS CN. F. C.N. CARBO III
IN MAG. OCCISVS EST IN MAG. OCCISVS EST.
L. CORNELIVS L.F.P.N. SVLLA FELIX DICTAT. REI PVBL. CONSTITVEND. CAVSSA
L. VALERIVS L. F. L. N. FLACCVS MAG.EQ.

VIII PRAETORES FACTI

II M. TVLLIVS M.F.A.N. DECVLA CN. CORNELIVS L. F. L. N. DOLABELLA.

L. CORNELIVS L. F. P. N. SVLLA FELIX.
DICT.
EX GRAECIA ASIA PONTO
ET REGE MITHRADATE
PER BIDVVM
IIII ET III K. FEBRVAR.

CN.POMPEIVS CN. F. SEX. N.MAGNVS
PRO PR.
DE HIARBA MAVRITANIAE REGE
EX AFRICA
PRIMVS EQVES ROMANVS
//////////

III L. CORNELIVS L.F.P.N. SVLLA FELIX II Q.CAECILIVS Q.F.L.N. METELLVS PIVS

L.LICINIVS P.F. /. N. MVRENA
PRO PR.
DE REGE MITHRADATE
EX PONTO
/////////

IIII P. SERVILIVS C. F. M. N. VATIA AP. CLAVDIVS AP. F. AP. N. PVLCHER
QVI POSTEA ISAVRICVS APPELLATVS EST
V M AIMILIVS Q.F.M.N. LEPIDVS Q. LVTATIVS Q. F. Q. N. CATVLVS
VI D. IVNIVS D. F. M. N. BRVTVS MAM.AIMILIVS MAM F.M.N. LEPIDVS LIVIANVS.

CN. CORNELIVS L. F. L. N. DOLABELLA
PRO COS.
EX MACEDONIA
///.////

VII CN. OCTAVIVS M. F. CN. NEPOS C. SCRIBONIVS C. F. /. N. CVRIO
VIII L. OCTAVIVS CN. F. CN. NEPOS C. AVRELIVS M. F. /. N. COTTA
IX L. LICINIVS L. F. L. N. LVCVLLVS M. AVRELIVS M. F. /. N. COTTA

P. SERVILIVS C. F. M. N. VATIA ISAVRICVS
II PRO COS.
DE ISAVREIS EX CILICIA
////////////

DCL-

DCLXXX M. TERENTIVS M.F./.N. VARRO LVCVLLVS C. CASSIVS L. F. /. N. VARVS.

BELLVM SERVILE SPARTACINVM.

I L. GELLIVS L.F. /. N. POPLICOLA CN. CORNELIVS CN. F. /. N. LENTVL. CLODIAN.

C. SCRIBONIVS C. F. /. N. CVRIO
PRO COS.
DE THRACIBVS DARDANEIS
EX MACEDONIA
//////////

II CN. AVFIDIVS CN. F. /. N. ORESTES P. CORNELIVS P. F. P. N. LENTVL. SVRA

M. TERENTIVS M. F. /. N. VARR. LVCVLLVS
PRO COS.
DE THRACIBVS DARDANEIS
ET BESSEIS
EX MACEDONIA
//////////

M. LICINIVS P. F. M N. CRASSVS
PRO PR.
DE SERVEIS GLADIATORIBVS FVGITIVEIS
ET GRANICO SPARTACO QVE DVCIBVS
//////////

Q. CAECILIVS Q. F. L. N. METELLVS PIVS
PRO COS.
EX HISPANIA
III KAL. IANVAR.

CN. POMPEIVS CN. F. SEX. N. MAGNVS II
PRO COS.
EX HISPANIA
PRID. K. IANVAR.

III CN. POMPEIVS CN. F. SEX. N. MAGNVS M. LICINIVS P. F. M. N. CRASSVS (LXIIX

CENS. CN. CORNELIVS CN. F. /. N. LENTVL. CLODIAN. L. GELLIVS L F / N. POPLICOLA L. F.

IIII Q. HORTENSIVS L. F. /. NEPOS Q. CAECILIVS L. F. Q. N. METELLVS QVI POSTEA CRETTICVS APPELL. E.

M. PVPIVS M. F. /. N. PISO FRVGI
CALPVRNIANVS PRO COS.
EX HISPANIA
//////////

V L. CAECILIVS L. F. Q. N. METELLVS IN MAG. MORT. EST Q. MARCIVS Q. F. / N. REX SOLVS CONSVLATVM GESSIT

BELLVM CRETICVM.

VI C. CALPVRNIVS L. F. /. N. PISO FRVGI MV. ACILIVS MV. F. MV. N. GLABRIO

BELLVM PIRATICVM.

VII AV. AIMILIVS /. F. /. N. LEPIDVS L. VOLCATIVS Q. F. /. N. TVLLVS

VIII P. CORNELIVS SER. F. P. N. SVLLA P. AVTRONIVS L. F. /. N. PAETVS

AMBITVS DAMNATI
NON INIERVNT
IN EORVM LOCVM FACTI SVNT

L. AVRELIVS M. F. /. N. COTTA L. MANLIVS L. F. /. N. TORQVATVS

CENS. Q. LVTATIVS Q. F. Q. N. CATVLVS M. LICINIVS P. F. M. N. CRASSVS

DISSENSIONE INTER SE ORTA
ABDICARVNT

L. IV-

IX L. IVLIVS L. F. L. N. CAESAR C. MARCIVS C. F. C. N. FIGVLVS

CENS. L. AVRELIVS M. F. /. N. COTTA Q. CAECILIVS Q. F. L. N. METELLVS PIVS

ABDICAVIT IN MAG. MORT. EST

DCXC M. TVLLIVS M. F. M. N. CICERO C. ANTONIVS M. F. /. NEPOS

L. LICINIVS L. F. L. N. LVCVLLVS
PRO COS.
EX PONTO CAPPADOCIA ARMENIA
DE REGIBVS MITHRADATE
ET TIGRANE
//////////

I D. IVNIVS M. F. /. N. SILANVS L. LICINIVS L. F. /. N. MVRENA

Q. CAECILIVS L. F. Q. N. METELLVS
CRETICVS PRO COS.
EX CRETA INSVLA
KAL. IVN.

II M. PVPIVS M. F. /. N. PISO FRVGI CALPVRNIAN. M. VALERIVS M. F. M. N. MESSALLA NIGER

CENS. P. SERVILIVS C. F. M. N. VATIA ISAVRICVS MAM. AIMILIVS MAM. F. M. N LEPIDVS LIVIAN. (L. F. LXIX

CN. POMPEIVS CN. F. SEX. N. MAGNVS III
PRO COS.
EX ASIA PONTO CRETA CILICIA PAPHLAGONIA
CAPPADOCIA SYRIA IVDAEA ALBANIA IBERIA
ARMENIA PIRATEIS
DE REGIBVS MITHRADATE ET TIGRANE
PER BIDVVM
III PRIDIE KAL. OCTOBR.

III L. AFRANIVS A. F. /. NEPOS Q. CAECILIVS Q. F. Q. N. METELLVS CELER

IIII C. IVLIVS C. F. C. N. CAESAR M. CALPVRNIVS L. F. /. N. BIBVLVS

BELLVM GALLICVM TRANSALPINVM.

V L. CALPVRNIVS L. F. L. N. PISO CAESONIN. A. GABINIVS A. F. /. NEPOS

VI P. CORNELIVS P. F. /. N. LENTVLVS SPINTER Q. CAECILIVS Q. F. Q. N. METELLVS NEPOS

VII CN. CORNELIVS P. F. P. N. LENTVL. MARCELLIN. L. MARCIVS L. F. Q. N. PHILIPPVS

VIII CN. POMPEIVS CN. F. SEX. N. MAGNVS PIVS II M. LICINIVS P. F. M. N. CRASSVS II

BELLVM PARTHICVM.

CENS. M. VALERIVS M. F. M. N. MESSALLA NIGER M. CALPVRNIVS L. F. / N. BIBVLVS L. F. LXX.

IX L. DOMITIVS CN. F. CN. N. AHENOBARBVS AP. CLAVDIVS AP. F. AP. N. PVLCHER

C. PONTINIVS A. F. /. NEPOS
PRO PR.
DE ALLOBROGIBVS
EX GALLIA
PRID. KAL. NOVEMBR.

DCC CN. DOMITIVS M. F. M. N. CALVINVS M. VALERIVS C. F. /. N. MESSALLA

I CN. POMPEIVS CN. F. SEX. N. MAGN. PIVS III Q. CAECILIVS Q. F. Q. N. METELLVS PIVS SCIPIO

PRIMVS SINE CONLEGA EX A. D. V. K. MART. EX K. SEXTIL.

II SER. SVLPICIVS Q. F. /. N. RVFVS M. CLAVDIVS M. F. M. N. MARCELLVS

L. CORNELIVS P. F. /. N. LENTVLVS SPINTER
PRO COS.
EX CILICIA
//////////

III L. AIMILIVS M. F. /. N. PAVLLVS C. CLAVDIVS C. F. M. N. MARCELLVS (LXXI

CENS. AP. CLAVDIVS AP. F. AP. N. PVLCHER L. CALPVRNIVS L. F. L. N. PISO CAESONIN. L. F.

IIII C. CLAVDIVS M. F. M. N. MARCELLVS L. CORNELIVS P. F /. N. LENTVLVS CRVS

BEL-

BELLVM CIVILE CAESARIS
ET POMPEII.

C. IVLIVS C. F. C. N. CAESAR DICT. SINE MAG EQ. COMITIOR. HABEND. ET FERIAR LATINAR CAVS.

V C. IVLIVS C. F. C. N CAESAR II P. SERVILIVS P. F. C. N. VATIA ISAVRICVS

HOC ANNO EX A. D. XIII KAL. SEXTIL.

VICTO AD PHARSALVM CN. POMPEIO MAGNO
C. IVLIVS C. F. C. N. CAESAR
CVM ANNVA DICTATVRA TRIBVNICIAM POTESTATEM
IN PERPETVVM ACCEPIT.

EX A. D. ///// K. NOVEMBR.

C. IVLIVS C. F. C. N. CAESAR DICT. II
M. ANTONIVS M. F. M. NEPOS MAG. EQ. IMPER. CONSTITVEND. CAVSSA

VI Q. FVFIVS Q. F. C. N. CALENVS P. VATINIVS P. F. /. NEPOS EX ///// EMBR.

M. AIMILIVS M. F. Q. N. LEPIDVS
PRO PR.
EX HISPANIA CITERIORE
/// //////

X PRAETORES IN SEQVENTEM
ANNVM DESIGNATI

VII C. IVLIVS C. F. C. N. CAESAR III M. AIMILIVS M. F. Q. N. LEPIDVS
HIC ANNVS QVINDECIM MENSIVM FVIT.

HOC ANNO AFRICA RECEPTA
C. IVLIVS C. F. C. N. CAESAR
DICTATOR IN DECENNIVM ET PRAEFECTVS MORIBVS
CENSORIA POTESTATE IN TRIENNIVM
CREATVS EST
EX A. D. /////// SEXTIL.

C. IVLIVS C. F. C. N. CAESAR DICT. III
M. AIMILIVS M. F. Q. N. LEPIDVS MAG. EQ. IMPER. CONSTITVEND. CAVSSA

C. IVLIVS C. F. C. N. CAESAR
DICT. III COS. III
DE GALLEIS ET GERMANEIS
//// ///////BR.

C. IVLIVS C. F. C. N. CAESAR II
DICT. III COS. III
EX AEGYPTO DE REGE PTOLEMAIO
//// /////////BR.

C. IVLIVS C. F. C. N. CAESAR III
DICT. III COS. III
DE PHARNACE PONTI REGE EX ASIA
//// /////////BR.

C. IVLIVS C. F. C. N. CAESAR IIII
DICT. III COS III
EX AFRICA DE REGE IVBA
/// /////////BR.

C. IVLIVS C. F. C. N. CAESAR
PRAEFECTVS MORIBVS CENSORIA POTESTATE
SINE CONLEGA CENSVM VICATIM EGIT,
LVSTRVM NON FECIT

EX ////////// QVINTIL.

VIII C. IVLIVS C. F. C. N. CAESAR IIII SINE CONLEGA. DICTATVRAE HONORE CONTENTVS ///// /// OCTOBR. ABDICAVIT

EX A. D. ////////// SEXTIL.

C. IVLIVS C.F.C.N. CAESAR DICT. IIII
M. ANTONIVS M.F.M.NEPOS MAG.EQ. II
IMPER. CONSTITVEND. CAVSSA
/// OCTOBR.ABDIC.IN EIVS LOC.FACT.EST
M. AIMILIVS M.F.Q.N. LEPIDVS MAG. EQ. II

C. IVLIVS C. F. C. N. CAESAR V
DICT. IIII COS. IIII
EX HISPANIA
/// ///// OCTOBR.

EODEM ANNO EX /// OCTOBR.
COSS. SVFFECTI ET HONORARII PRIMVM CREARI COEPTI
Q. FABIVS Q. F. Q. N. MAXIMVS C. TREBONIVS C. F. /. N. ASPER

XIIII PRAETORES FACTI

Q. FABIVS Q. F. Q. N. MAXIMVS
COS.
EX HISPANIA
III IDVS OCTOBR.

HOC ANNO HISPANIA RECEPTA
OB OMNIA BELLA CIVILIA CONFECTA ET SINGVLAREM
IN CIVIS CLEMENTIAM
C. IVLIVS C. F. C. N. CAESAR
LIBERATOR PARENS PATRIAE ET DICTATOR PERPETVVS
APPELLATVS EST PRIMVSQ. IMPERATORIS PRAENOMEN ACCEPIT.

Q. PEDIVS M. F. /. NEPOS
PRO COS.
EX HISPANIA
IDIBVS OCTOBR.

C. CANINIVS C. F. C. N. REBILVS EX PRID. KAL. IANVAR.
IX C. IVLIVS C. F. C. N. CAESAR V M. ANTONIVS M. F. M. NEPOS

XVI PRAETORES FACTI
AEDILES CERIALES PRIMVM CREARI
COEPTI

C. IVLIVS C. F. C. N. CAESAR DICT. PERP.
C. OCTAVIVS C. F. C. NEPOS QVI
IMPER. CONSTIT. CAVSSA
POSTEA C. IVLIVS CAESAR APPEL. EST MAG. EQ.
VT QVM M. LEPIDVS PALVDATVS EXISSET INIRET
CN. DOMITIVS M. F. M. N. CALVINVS MAG. EQ.
IN INSEQVENTEM ANNVM DESIGNATVS ERAT NON INIIT

C. IVLIVS C. F. C. N. CAESAR VI
DICT. PERP. COS. V
OVANS EX MONTE ALBANO
VII K. FEBR.

EODEM ANNO IDIBVS MART.
C. IVLIVS C. F. C. N. CAESAR
A BRVTO ET CASSIO CVM CONIVRATIS IN CVRIA OCCISVS EST
IN EIVS LOCVM COS. FACTVS EST

P. COR-

P. CORNELIVS P. F. /. N. DOLABELLA

BELLVM CIVILE MVTINENSE.

DCCX C. VIBIVS C. F. C. N. PANSA.
IN MAG. OCCIS. E. IN EIVS L. F. E
C. IVLIVS C. F. C. N. CAESAR OCTAVIAN.
QVI POSTEA IMP. CAESAR AVGVSTVS
APPEL. EST ABDIC. IN EIVS L. F. E.
C. ALBIVS C. F. /. N. CARRINAS

A. HIRTIVS A. F. /. NEPOS
IN PROELIO OCCIS. E. IN EIVS L. F. E.
Q. PEDIVS M. F. /. NEPOS
IN MAGISTRAT. MORTVVS EST
IN EIVS LOCVM FACTVS EST
P. VENTIDIVS P. F. /. N. BASSVS
IDEM QVI PRAETOR ERAT

EODEM ANNO EX A. D. V. KAL. DECEMBR.
AD PRIDIE KAL. IANVAR. SEXTAS

TRIVMVIRI REI PVBLICAE CONSTITVENDAE

REMPVBLICAM TENVERVNT

M. AIMILIVS M. F. Q. N. LEPIDVS
M. ANTONIVS M. F. M. NEPOS III VIRI REI PVBLIC. CONSTIT.
C. IVLIVS C. F. C. N. CAESAR OCTAVIAN.

L. MVNATIVS L. F. L. N. PLANCVS
PRO COS.
EX GALLIA
IIII KAL. IANVAR.

M. AIMILIVS M. F. Q. N. LEPIDVS II
III VIR R. P. C. PRO COS.
EX HISPANIA
PRIDIE KAL. IANVAR.

I M. AIMILIVS M. F. Q. N. LEPIDVS
M. ANTONIVS M. F. M. NEPOS III VIRI REI PVBLIC. CONSTIT.
C. IVLIVS DIVI F. C. N. CAESAR OCTAVIAN.

BELLVM CIVILE PHILIPPENSE

CVM BRVTO, CASSIO, ET CONIVRATIS

EODEM ANNO

A. POSTVMIVS A. F. A. N. ALBINVS BRVTVS
IN SEQVENTEM ANNVM DESIGNAT. ERAT
LEGE PEDIA DAMNATVS NON INIIT
IN EIVS LOCVM FACTVS EST
M. AIMILIVS M. F. Q. N. LEPIDVS II L. MVNATIVS L. F. L. N. PLANCVS
CENS. L. ANTONIVS M. F. M. N. PIETAS P. SVLPICIVS P. F. /. N. QVIRINVS L. N. F.

P. VATINIVS P. F. /. NEPOS
PRO COS.
DE ILLYRICO
PRID. KAL. IANVAR.

II M. AIMILIVS M. F. Q. N. LEPIDVS
M. ANTONIVS M. F. M. NEPOS III VIRI REI PVBLIC. CONSTIT.
C. IVLIVS DIVI F. C. N. CAESAR OCTAVIAN.
EODEM ANNO
P. SERVILIVS P. F. C. N. VATIA ISAVRICVS L. ANTONIVS M. F. M. N. PIETAS

BELLVM CIVILE PERVSINVM.

L. ANTONIVS M. F. M. N. PIETAS
COS.

EX ALPIBVS
K. IANVAR.

III M. AIMILIVS M. F. Q. N. LEPIDVS
M. ANTONIVS M. F. M. NEPOS III VIRI REI PVBLIC. CONSTIT.
C. IVLIVS DIVI F. C. N. CAESAR OCTAVIAN.

EODEM ANNO

CN. DOMITIVS M. F. M. N. CALVINVS II ABDIC. IN EIVS LOC. FACT. EST
C. ASINIVS CN. F. / N. POLLIO ABDIC. IN EIVS LOC. FACT. EST

EX KAL. DECEMBR.

L. CORNELIVS P. F. /. N. BALBVS P. CANIDIVS P. F. /. N. CRASSVS

C. IVLIVS DIVI F. C. N. CAESAR OCTAVIAN.
III VIR R. P. C.
OVANS QVOD PACEM CVM M. ANTONIO FECIT
////// //// ////////

M. ANTONIVS M. F. M. NEPOS
III VIR R. P. C.
OVANS QVOD PACEM CVM C. CAESARE FECIT
////// //// //////////

IIII M. AIMILIVS M. F. Q. N. LEPIDVS
M. ANTONIVS M. F. M. NEPOS III VIRI REI PVBLIC. CONSTIT.
C. IVLIVS DIVI F. C. N. CAESAR OCTAVIAN.

EODEM ANNO

L. MARCIVS L. F. /. N. CENSORINVS C. CALVISIVS C. F. /. N. SABINVS

L. MARCIVS L. F. C. N. CENSORINVS
COS.
EX MACEDONIA
K. IANVAR.

HOC ANNO

TRIVMVIRORVM REI PVBLICAE CONSTITVENDAE
ACTA A SENATV POPVLOQVE ROMANO
RATA ESSE IVSSA SVNT

EX //// //////// Q. SALVIVS /. F. /. N. RVFVS

C. ASINIVS CN. F. /. N. POLLIO
PRO COS.
EX PARTHINEIS
VII KAL. NOVEMBR.

V M. AIMILIVS M. F. Q. N. LEPIDVS
M. ANTONIVS M. F. M. NEPOS
QVI HOC ANNO IMP. ANTONIVS APPEL. E.
C. IVLIVS DIVI F. C. N. CAESAR OCTAVIAN.
III VIRI REI PVBLIC. CONSTIT.

EODEM ANNO

AP. CLAVDIVS C. F. AP. N. PVLCHER C. NORBANVS C. F. /. N. FLACCVS
EX //// ////// SEX. TAEDIVS /. F. /. N. AFER ANTEQVAM INIRET MORTVVS EST

P. VENTIDIVS P. F. /. NEPOS
PRO COS.
EX TAVRO MONTE ET PARTHEIS
V K. DECEMBR.

VI M. AIMILIVS M. F. Q. N. LEPIDVS II
M. ANTONIVS M. F. M. NEPOS II III VIRI REI PVBLIC. CONSTIT.
C. IVLIVS DIVI F. C. N. CAESAR OCTAVIAN. II AD PRID. KAL. IANVAR. QVINTAS
QVI IN HOC HONORE IMP. CAESAR APPELL. EST

BELLVM CIVILE SICVLVM

CVM SEX. POMPEIO CN. F.

EODEM ANNO

M. VIPSANIVS L. F. /. N. AGRIPPA — L. CANINIVS L. F. /. N. GALLVS
EX /// ///////// — T. STATILIVS T. F. /. N. TAVRVS
VII L. GELLIVS L. F. L. N. POPLICOLA — M. COCCEIVS M. F. /. N. NERVA
ABDIC. IN EIVS LOC. FACT. EST — ABDIC. IN EIVS LOC. FACT. EST
L. MVNATIVS L. F. L. N. PLANCVS II — P. SVLPICIVS P. F. /. N. QVIRINVS

HOC ANNO

M. AIMILIVS M. F. Q. N. LEPIDVS III VIR R. P. C. II.

COACTVS A CONLEGA IMP. CAESARE DIVI F. OCTAVIANO ABDIC.

CN. DOMITIVS M. F. M. N. CALVINVS
PRO COS.
EX HISPANIA
XVI. KAL. SEXTIL.

IMP. CAESAR DIVI F. C. N. OCTAVIAN. II
III VIR R. P. C. II
OVANS EX SICILIA
IDIB. NOVEMBR.

VIII L. CORNIFICIVS L. F. /. NEPOS — SEX. POMPEIVS SEX. F. /. NEPOS
IX IMP. ANTONIVS M. F. M. NEPOS II — L. SCRIBONIVS L. F. /. N. LIBO
KAL. IANVAR. ABDIC. IN EIVS L. F. E.
L. SEMPRONIVS L. F. L. N. ATRATINVS

BELLVM ILLVRICVM.

BELLVM MARSICVM.

T. STATILIVS T. F. /. N. TAVRVS
PRO COS.
EX AFRICA
PRIDIE KAL. IVL.

EX K. IVLIS — PAVLLVS AIMILIVS L. F. M. N. LEPIDVS
EX K. IVLIS — C. MEMMIVS C. F. /. NEPOS

C. SOSIVS C. F. T. NEPOS
PRO COS.
EX IVDAEA
III NON. SEPTEMBR.

C. NORBANVS C. F. /. N. FLACCVS
PRO COS.
EX HISPANIA
IIII IDVS OCTOBR.

EX K. NOVEMB. — M. HERENNIVS /. F. /. NEPOS
SEX. POMPEIVS CN. F. CN. N. MAGNVS PIVS
IN SEQVENTEM ANNVM DESIGN. ERAT
ANTEQ. INIRET HOSTIS IVDICAT. OCCIS. E.
IN EIVS LOC. FACT. EST

DCCXX	IMP. CAESAR DIVI F. C. N. OCTAVIAN. II KAL. IANVAR. ABDIC. IN EIVS L. F. K. L. AVTRONIVS P. F. L. N. PAETVS		L. VOLCATIVS L. F. / N. TVLLVS
		EX K. MAIS	L. FLAVIVS C. F. / . N. SAEVINVS
		EX K. IVLIS	M'. ACILIVS / . F. / . NEPOS
		EX K. IVLIS	C. FONTEIVS C. F. / . N. CAPITO
		EX K. SEPTEMB.	L. VINICIVS /. F. /. NEPOS
		EX K. OCTOBR.	L. LAENONIVS / . F. /. NEPOS
I	CN. DOMITIVS L. F. CN. N. AHENOBARB.		C. SOSIVS C. F. T. NEPOS
		EX K. IVLIS	PAVLLVS AIMILIVS M. F. Q. N. LEPIDVS
		EX K. IVLIS	L. CORNELIVS /. F. /. NEPOS
		EX K. NOVEMB.	N. VALERIVS M. F. M. N. MESSALLA

CN. DOMITIVS L. F. CN. N. AHENOBARB.
PRO COS.
EX HISPANIA
/////// ///

		IMP. ANTONIVS M. F. M. NEPOS III IN SEQVENTEM ANNVM DESIGNAT. ERAT HOSTIS IVDICATVS NON INIIT IN EIVS LOCVM FACTVS EST
II	IMP. CAESAR DIVI F. C. N. OCTAVIAN. III	M. VALERIVS M. F. M. N. MESSALLA CORVINVS

BELLVM CIVILE AD ACTIVM

EX K. MAIS M. TITIVS M. F. / . N. RVFVS

HOC ANNO EX A. D. IIII NONAS SEPTEMBR.

VICTO AD ACTIVM M. ANTONIO M. F.
QVI IIIVIR R. P. C. FVERAT
IMP. CAESAR DIVI F. C. N. OCTAVIANVS
REM PVBLICAM SOLVS TENVIT

HVBERTI GOLTZII

IN ALIQVOT FASTORVM PRAECEDENTIVM LOCOS ANIMADVERSIONES.

QVONIAM in hac Faſtorum Conſularium parte non per omnia aliorum Faſtos ſequuti ſumus, ſed pleraq; in iis à nobis addita ſunt, alia verò tranſpoſita, aut alio quouis modo immutata, ne non tam probabili aliqua ratione, quàm temeritate quadam aut ſtudio ab aliis diſſentiendi, id à nobis factum videri poſſit, operæprecium me facturum credidi, ſi in quibus à Faſtis hactenus publicatis receſſimus, ſigillatim conſilij mei rationes atq; auctoritates exponerem.

ANNVS VRB. COND. DCCV.

De annua Cæſaris dictatura & Tribunitia poteſtate ei decreta, & victoriæ Pharſalicæ tempore.

Hoc anno quo Cæſar. II. cum P. Seruilio conſulatum geſſit, perlata Romam cæde Pompeij, confirmatoq; victoriæ Pharſalicæ nuntio, tradidit Dion inter ceteros honores, ſecundam Dictaturam eamq; annuam Cæſari fuiſſe decretam: Conſulatum item in quinquennium, & Tribunitiam poteſtatem in perpetuum ipſi conceſſam: ſed recuſato quinquennalis conſulatus honore reliqua duo admiſiſſe. Quæ quum præter exemplum conceſſa, prima extiterint futuræ Cæſaris monarchiæ quaſi rudimenta ſiue tyrocinia, haud alienum putaui à præſenti inſtituto, ſi & hoc ipſum in Faſtos referretur, quanquã ab aliis præteritum. Interim hîc mihi Lector monendus eſt, diem. XIII. Kal. Sextiles, qui hîc adſcriptus eſt, non ad tempus honorum Cæſari decretorum referri debere, qui ſeriùs aliquantò decreti ſunt, ſed ad victoriam Pharſalicam. vt ſcilicet intelligas, eo anno victo ad. XIII. Kal. Sextiles ad Pharſalum Pompeio, eos honores Cæſari decretos. Additusq; eſt is dies ex Kalendario marmoreo perantiquo, quod Romæ in ædibus Cardinalis Maphæi ſeruari & ſpectari ſolet, quodq; eo die victoriam Cæſaris celebrat: quam ex rerum à Cæſare geſtarum ſerie, non eſt veriſimile fuiſſe aliam, quàm Pharſalicam: quæ vti prima fuit, quam contra ciues obtinuit, ita vel potiſſima & præ ceteris memorabilis. Nec multùm ab hoc abhorret, quod Plutarchus in Bruto ſcribit, pugnam Pharſalicam media ferè æſtate commiſſam, caloremq; tum fuiſſe intenſiſſimum: qualis nimirùm exorto caniculæ ſidere eſſe ſolet. Idem auctor & alibi tradit, Pompeium tempore meſſis ad Pharſalum fuiſſe ſuperatum. Et certè ſi minùs dies ipſe, tempus tamen victoriæ Pharſalicæ alia quoq; ratione intelligi poteſt. Nam quum ipſe Cæſar lib. iij. belli ciuilis ſcribat, ſe in Græciam traieciſſe prid. Non. Ianuarias: Iterum eodem pòſt libro addat, plures menſes tranſiiſſe, & præcipitaſſe iam hiemem, antequam Antonius cum reliquo exercitu Brunduſio ad Cæſarem veniſſet, hinc colligitur tres menſes vel duos vt quàm minimùm effluxiſſe, Ianuarium videlicet Februarium & Martium, antequam Antonius in Epyrum traiiceret: ex quo primùm tempore, ſcilicet poſt Antonij traiectionem, Cæſar circa Dyrrachium rem contra Pompeiũ gerere cœpit. His adde quod ſcribit Suetonius in Cæſare: Cæſarem in Macedoniam tranſgreſſum, Pompeium per quattuor penè menſes, maximis obſeſſum operibus ad extremum prælio Pharſalico fudiſſe. Nunc ſi quattuor hos menſes, ſiue tres cum dimidio, iungas priorib. illis tribus ſiue duobus cum dimidio, qui iam prætererant à tempore quo Cæſar in Epyrum venit, antequã Antonius reliquum exercitũ traiiceret, inuenies ſeptem menſes: eritq; menſis Quintilis ſeptimus, quo menſe Kalendarium antiquũ victoriã Cæſaris celebrat, qua in re eò prolixiores fuimus, quòd nec diem nec tempus ipſum tam inſignis victoriæ apud vllum idoneũ ſcriptorẽ hactenus legiſſe memini.

De

De secunda Cæsaris dictatura.

Sicuti Fasti Capitolini videntur annum sequentem. DCCVI. cum ipsa secunda Cæsaris dictatura inchoare, ducta scilicet linea inter secundum Consulatum & hanc Dictaturam, ita & quicunq; eos supplerunt, vel commentati sunt, idem constituunt anni illius & secundæ dictaturæ initiū. Sed nos auctores probatæ fidei, Dionem imprimis sequuti, maluimus secundam dictaturam collocare sub hoc anno DCCV. tanquam iam tum decretam & geri cœptam: ita tamen vt quum ea annua fuerit, non negem pro maiori parte gestam anno sequenti, scilicet DCCVI. In hanc sententiam me pertraxêre, primùm ipsa Dionis verba, qui scribit: Populum Romanum audita Pompeij morte, statim inter ceteros honores, annuam ipsi dictaturam decreuisse, eamq; Cæsarem statim iniisse, etiamnum extra Italiam existentem. Tum id quod Plutarchus in Antonio tradit: Cæsarem post Pharsalicā pugnam Dictatorem fuisse factum. Ceterùm idem Plutarchus in eo quod de M. Antonio subiicit hallucinari videtur: addit enim, quum Cæsar Pompeium persequi instituisset, Antonium à Cæsare cum Tribunatu in vrbem remisisse, eamq; potestatem si præsens sit Dictator, secundam esse: si absens, primam ac fermè solam: hæc enim de potestate Magistri equitum potiùs intelligenda videntur. Nam Cæsarem in secunda sua dictatura Magistrum equitum habuisse Antonium constat. Et Cicero ipse Philipp. II. auctor est, M. Antonium Cæsare ignaro quum ille Alexandriæ esset, beneficio auunculi Magistrum equitum esse constitutum. Hinc Dion tradit, quum ipso anni sequentis initio omnium ferè Magistratuum in vrbe solitudo esset, atq; hinc omnia plena tumultu, M. Antonium Magistrum equitum cum veste purpurea & sex lictoribus in publicum progressum & comitiis interfuisse. Superioribus accedit, quod Dion scribit, Cæsarem quum de Ptolomæi & Cleopatræ caussa cognosceret, quod fuit primo statim ipsius ad Alexandriam accessu, dictaturam gessisse. Alexandriam autem peruenisse traditur triduo post interfectum Pompeium, ipsis scilicet primis mensis Octobris diebus. Nam Pompeium quidam pridie, alij postridie eius diei cæsum prodidêre, quo de Mithridate olim triumpharat, qui fuit pridie Kal. Octob. Cæsarem autem tam maturè secundam hanc dictaturam iniisse, non exspectatis Kal. Ianuariis, minùs mirum videbitur, si consideremus Dictatorem quouis anni tempore creari solitum, eumque Magistratum vtpote extraordinarium non Kalendis Ianuariis, aut alio aliquo certo & stato die aut tempore, vt Consulatus & alios plerosq; Magistratus iniri solitū, sed quandocunq; res hoc exigeret, aut ex vsu Reipub. videretur. Vti autem dies ipse, quo Cæsar hanc Dictaturā iniit, incertus est, ita sub Id. Nouemb. iniisse probabile, intercedentibus scilicet à primo eius ad Alexandriam appulsu ad Id. Nouemb. quadraginta diebus, quod tempus sufficere potuisse videtur, cursui & recursui Alexandria Romam, & rursus Roma Alexandriam conficiundo, nuntiisq; vltro citroq; perferendis: maximè quando in tanto negotio cessatū haud sit verisimile, sed omnia quammaxima celeritate hinc inde constituta, & vltro citroq; perlata.

ANN. DCCVI.

In aliorum Fastis hic annus asscribitur secundæ Cæsaris Dictaturæ, cuius Dictaturæ initium quum à me in annum præcedentem reiectum sit, annum Consulibus adscripsi, vt in superioribus annis factitatū est. quanquam hi Consules serò admodum, & sub exitum ipsius anni creati sunt, post Cæsaris à bello Alexandrino & Pontico in vrbem reditū. Nam quum inter ceteros honores & prærogatiuas, qui Cæsari post victoriam Pharsalicam decreti fuerant, etiam ius comitiorum omnium ferè Magistratuum ipsi concessum fuisset, dilatis in aduentum ipsius comitiis, seriùs hi COSS. creati fuêre. Cæsarem autem seriùs ad vrbem rediisse, vel hinc intelligi potest, quod tradit Appianus: Rebus ad Alexandriā & in AEgypto geren-

gerendis, haud minus quàm nouem menses impendisse: quos si ab eo tempore quo Cæsar Alexandriam appulit (quod fuit sub initium mensis Octobris) computare incipias, inuenies Cæsarem sub mensem demùm Quintilem bello Alexandrino ceterisque rebus in AEgypto constituendis finem imposuisse. Nunc quum bello Pontico aduersus Pharnacem, ceterisq; postea rebus, atq; ipsi itineri conficiundo, plures menses impensos esse certū sit, vix est, vt ante mensem Nouembrem Cæsar Romam redire potuerit. Quin & Plutarchus testatur, Pharnace deuicto sub exitum istius anni, quo secundùm Dictator fuit, Romam reuersum. Quòd tamen non minùs mensis quàm dies initi consulatus istius anni in incerto sit, locum vacuum relinquentes, hoc solùm adscripsimus E M B R. siue Nouember mensis ille fuerit, siue December.

De decem Prætoribus designatis.

Istud ex Dione addidimus, qui tradit Cæsarem post suum ad vrbem reditum, quò pluribus gratiam referret, in insequentem annum decem Prætores designasse: simulq; numerum eorum qui sacris præessent, auxisse. Pomponius tamen I.C. cap. II. de origine iuris, auctor est: Sullanis temporibus decem Prætores creatos, adiectis ab ipso Sulla quattuor, supra numerum sex, qui prius creari solebant.

ANN. DCCVII.

Hîc adscripsimus hunc annum quindecim mensium fuisse, quod & Suetonius scriptum reliquit. Nam quum Fasti vitio & incuria Pontificum ita corrupti & turbati essent, vt feriæ confusis temporibus in contrarias anni partes caderent, Cæsar eos correxit: annumq; qui hactenus CCCLV. tantùm dierum fuerat, ad rationem cursus solaris accommodans, sublato mense intercalari, qui ex antiquo Numæ instituto quarto quoquo anno intercalabatur, deinceps sexaginta quinque diebus constare voluit, additis in singulos annos decem diebus: & pro mense illo intercalari, quarto quoque anno diem vnum intercalari iussit, vbi mensis antea solebat: scilicet ante quinq; nouissimos Februarij dies, idq; bissextum voluit appellari, quia bis diceretur. VI. Kal. Martias, scilicet XXIIII. & XXV. die mensis Februarij. Et quò ex Kalendis Ianuariis proximis temporum ratio deinceps congrueret, quo anno hæc constituebat, inter Nouembrem & Decembrem duos alios menses interiecit: ita vt quum fortè in eundem annum mensis quoque intercalaris incidisset, hic annus quindecim mensium esset. Et secundum hæc intelligi debet quod dicit Cicero libro Famil. VI. in epistola ad Q. Ligarium. II. vbi scribit se venisse ad Cæsarem ad. II. Kalendas intercalares priores.

De Dictatura Cæsaris decennali, & Præfectura morum.

Auctor est Dion, Scipione & Iuba rege debellatis, Africaq; subacta, Cæsarem inter ceteros honores Dictatorem in decennium creatum, & Præfectum moribus in triennium, quod Censoris nomen infra dignitatem eius, & haud satis honorificum videretur. Hinc & Cicero in Epist. alicubi Præfectum moribus eum appellat. Tranquillus etiam inter ceteros honores ipsi concessos Præfecturam morum enumerat.

De tertia Cæsaris Dictatura.

Tertiam hanc Dictaturā alij sequenti primùm anno collocant, Fastos Capitolinos in hoc sequuti, qui ducta inter tertium Cæsaris consulatū & hanc Dictaturam linea, videtur annū istius Dictaturæ initæ ab anno tertij consulatus Cæsaris distinguere: adduntq; Dionē, Tranquillum, & ipsum Hircium qui putarit Cæsarem vtrumq; Magistratū Dictaturā & Consulatum hoc anno tertiùm gessisse, à Fastis dissentire, proinde falli & errare. Sed ego (quod cum pace & saluo ipsorum honore dixerim) tum aliis rationibus permotus, tum potissi-

mùm antiquorum numiſmatū auctoritate, quam non inferiorem, imò vel potiorem exiſtimo, quàm ſit Faſtorum Capitolinorum vel aliorum, aliter cenſeo. nimirum Cæſarem tertiam Dictaturam cum tertio Conſulatu ſimul & eodem anno geſſiſſe. Nec proinde labi Dionem aut reliquos ſuprà ſcriptos, vtpote qui cum nummis conſentiant: licet ipſis cum Capitolinis tabulis minùs conueniat. Et Dion quidem de tertio hoc Conſulatu & Dictatura, ipſo libri .XLIII. initio ſic habet: Sequenti anno Cæſar Dictaturam Conſulatumq; tertiò vtrumque Magiſtratum, collegaq; Lepido geſſit. Idem poſtea eodem libro, in oratione quam Cæſar ſtatim poſt ſuum ex Africa aduentum, poſt Dictaturam decennalem aliosq; honores ſibi decretos in Senatu habuit, inducit Cæſarem ſic loquentem: Se in omnibus quæ Reipub. cauſſa agenda forent, Conſulem & Dictatorem: in lædendo quopiam priuati loco futurum. Eodem poſtea libro dicit, Lepidum Magiſtrum Equitum, Cæſarem bello Hiſpanico aduerſus Pompeij liberos (quod ſequenti demùm anno geſtū eſt) intentum, conuocato eius rei gratia populo, Conſulem illius anni creaſſe: quem titulum Magiſtri Equitum Lepidus anno præcedenti Conſul, ſibi contra maiorum inſtituta ſumpſerat. Et hæc Dion de tertia Cæſaris Dictatura & tertio Conſulatu. Suetonij verò de iiſdem Magiſtratib. verba hæc ſunt: Tertium & quartum Conſulatum titulo tenus geſſit, contentus Dictaturæ poteſtate cum Conſulatibus ſimul decretæ. Hircius autem libro de bello Hiſpanienſi tradit, Cæſarem Africa recepta, quum expeditionem in Hiſpanias aduerſus Pompeios iuuenes pararet, Dictatorem fuiſſe tertiùm, deſignatum. IIII. Receptam autem Africam ipſo Cæſare. III. & M. Lepido COSS. in confeſſo eſt. Horum ſententiæ accedere videtur & Eutropius in epitome, dum ait, Cæſarem Pharnace deuicto Romam regreſſum tertiùm ſe Dictatorem & Conſulem feciſſe cum M. AEmilio Lepido. Ex quibus verbis ſatis conſtat, quæ fuerit illorum auctorum, Dionis nimirum, Suetonij, Hircij & Eutropij ſententia, Cæſarem videlicet eodem anno, quo tertiùm Conſul fuit, ſimul & tertiam ſuam Dictaturam geſſiſſe. Quos vti minimè falli crediderim, ita neque eos à vero aberrare puto, qui tradunt Cæſarem tertiam ſuam Dictaturam anno ſequenti cum quarto Conſulatu geſſiſſe. Ceterùm ſi qui in ea ſunt opinione, vt putent Cæſarem cum tertio Conſulatu ſtatim & tertiam iniiſſe Dictaturam tanquam ſimul cum Cōſulatu decretam, (quod Suetonius & Eutropius ſenſiſſe videntur) hos nō minùs errare exiſtimo, quàm eos qui putant Cæſarem tertiam Dictaturam quarti ipſius Conſulatus anno, qui eſt. DCCVIII. proximè ſequens, primùm iniiſſe: quæ videtur fuiſſe Faſtorum Capitolinorum ſententia, aliorumq; doctiſſimorum virorum, qui eos hactenus vel ſuppleru nt, vel commentati ſunt. Sed ego vt aliter ſentirem, præter cetera effecêre numiſmata aliquot antiqua, è quibus primum quod in Capite .IX. numiſmatum Iulianorum primum locum obtinet, ab vno latere habet caput Cereris cum litteris DICT. ITER. COS. TERT. in parte verò auerſa, quæ proximè ſequitur in eadem tabula, ſunt inſignia Auguralia Pontificaliaque & litteræ AVGVR. PONT. MAX. Ex aliis verò vnum eſt, cuius caput eſt inter capita Cæſaris loco *xxix*. cum his litteris CAESAR. IMP. QVART. pars verò auerſa Capite nono loco *xvij*. nihil præter has litteras continens AVGVR. PONT. MAX. COS. QVART. DICT. QVART. Alterum verò cuius caput ſiue pars aduerſa ſpectatur inter capita Cæſaris loco. XXXIII. cum litteris CAESAR. AVGVR. IMP. QVINT. COS. QVAR. pars auerſa Capite nono loco. xiij. cū Tripode & ſignis Pontificalib. & litteris DICT. QVAR. PARENS PATRIAE. E quibus nummis primo in quo legitur DICT. ITER. COS. TERT. docemur Cæſarem non quidem ſimul Dictatorem iterum fuiſſe, & Conſulem tertiùm, quando ſecunda illa Dictatura, quæ annua fuerat Cæſari poſt victoriam Pharſalicam decreta, anno præcedenti quo Q. Calenus, P. Vatinius COSS. fuerant, iam expirauerat, ſed tertium Conſulatum,

quem

quem Kalendis Ianuariis ex more inierat, aliquandiu gessisse antequam tertium Dictator fieret. Quandoquidem tertia Dictatura post victoriam demum Africanam ipsi decreta fuit, idque in decennium: ita vt primis aliquot tertij Consulatus mensibus, non nisi titulum secundæ Dictaturæ, quam anno præcedenti gesserat, vsurpare potuerit. Reliqui duo nummi, in quibus notatur COS. QVAR. DICT. QVART. clarè ostendunt, Cæsarem durante etiamnum quarto Consulatu quartam quoque Dictaturam gessisse: scilicet ab eo tempore, quo tertiæ Dictaturæ annus (qui primus fuit decennalis Dictaturæ Cæsari post victoriam Africanam decretæ) expirauerat: nec proinde potuisse Cæsarem tertiam illam Dictaturam eo anno iniisse, quæ incidente in eundem annum quarta Dictatura, annua non fuisset. Neque iterum videri potest, quarta hæc Dictatura ipso statim illius anni initio inita: nam quando ex primo illo nummo satis apparet, tertiam Dictaturam non fuisse initam, nisi post aliquot anni tertij Consulatus menses, necesse est, tantum temporis ex quarti istius Consulatus anno decidi ad implendum annuum tertij istius Dictaturæ spacium, quantum præcedenti anno seriùs initæ deerat. Quando igitur ex his quæ iam dicta sunt planum est, tertiam hanc Cæsaris Dictaturam neque cum ipso statim tertio Consulatu, neque iterum ipso quarti Consulatus anni principio initam, quartamque Cæsaris Dictaturam in quarti Consulatus annum incidisse, relinquitur, vt extraordinarium tertiæ Dictaturæ Magistratum medio aliquo tertij Consulatus anni tempore inierit Cæsar: quam anno sequenti eo tempore quo præcedenti anno inita fuerat finitam, quarta exceperit Dictatura. Et quemadmodum tertia illa Dictatura diuersas duorum annorum partes occuparat, posteriorem scilicet tertij Consulatus & priorem quarti Consulatus, sic etiam necesse est, in eundem Consulatum scilicet quartum duas incidisse Dictaturas: ita vt Cæsar in titulis suis scribere potuerit, CONSVL TERTIVM. DICTATOR TERTIVM. & rursus DICTATOR. III. COS. IIII. iterum sic COS. IIII. DICT. IIII. vti in non vno nummo antiquo videre est. Rectè proinde tradit Dion, Cæsarem hoc anno Consulatum & Dictaturam tertiò vtrumque Magistratum collega Lepido gessisse: non tamen ob id intelligere videtur, simul & eodem tempore vtrumque Magistratum iniisse: quod vel ex eo colligi potest, quod idem Dion posteà scribit, M. Lepidum iam antea Consulem contra maiorum instituta postea etiam Magistri Equitum titulum sibi sumpsisse: scilicet Cæsare tertiam iam Dictaturam sibi post victoriam Africanam decretam ineunte. Nec perperàm Hircius scribit, Cæsarem Africa recepta, quũ bellum aduersus Pompeij liberos in Hispaniam adornaret, tertiò Dictatorem fuisse. Id enim fuit sub exitum anni DCCVII. quo tertium consulatum vnà cum Lepido gerebat: quo tempore ipsum tertiam iam iniisse Dictaturam credendum est, vt posteà docebimus. Ceterùm quod idem Hircius dicit, tum Dictatorem designatum. IIII. id ita accipiendum, non quòd peculiariter in eum annum designatus fuerit, sicut Consules designari solebant, sed quòd concessa sibi decennali Dictatura, in decem quodammodo annos proximos designatus videretur. Quod autem Suetonius dicit tertiam Dictaturã simul cum tertio consulatu Cæsari decretam: & Eutropius, Cæsarem post victum Pharnacen Romam reuersum, tertiò se Dictatorem & Consulem fecisse, & inde in Africam profectũ, quàm sit à veritate alienum, ex iis quæ suprà adnotauimus facilè est intelligere: maximè quum certum sit, tertiam illam Dictaturam post victoriam demùm Africanã Cæsari decretam: quanquam Consulem fuisse tertium anteq̃ in Africam traiiceret, non est dubiũ. Nec magis verum videtur, quod idem tradit Suetonius, Cæsarẽ in tres vltimos tertij huius cõsulatus menses alios duos sibi substituisse: cùm nec in Fastis id reperiatur, nec alius quisquã id scriptũ reliquerit. Nec verisimile est Dionem qui singula vel exactissimè persequutus est, id fuisse omissurũ. Hæc eò fusius aliquantò & fortassis non sine fastidio deduximus, quòd videam viros hac

tempestate doctissimos, omnisq; rei antiquariæ peritissimos, non satis sese his difficultatibus explicuisse: quod non tam imperitia ipsorum aut incuria accidisse existimo, quàm quòd religiose veriti sunt, Fastorum antiquorum, quos ipsi interpolandos susceperant, auctoritati in aliquo derogare. Quod ad diem tertiæ Dictaturæ initæ attinet, vt is incertus est, ita tempus vel mensem non improbabilibus coniecturis assequi possumus. Nam quum scribat Hircius in bello Africano, Cæsarem Africa recepta Idibus Iuniis Vticæ classem conscendisse, & tertio pòst die Caraleis in Sardiniam peruenisse. Item ante diem. IIII. Kal. Quintil. nauem ascendisse, & à Caralibus per tempestates vndetrigesimo die, hoc est, circa. VI. Kal. Sextiles Romam venisse: præterea quum dubium non sit, honores ipsi propter victoriam Africanam decretos, inter quos fuit & decennalis hæc Dictatura, ipsi quàm primùm nuntiatos, vel ante ipsius ex Africa discessum, quod satis ostendit Dion, dum dicit, Cæsarem animo tum ob rerum à se gestarum splendorem, tum ob Senatusconsulta de se facta elato, Sardinia Romam petiisse: non est etiam dubitandum, quin Cæsar vt primùm ad vrbem venit, Dictaturam inierit, siue id fuerit ante Kal. Sextiles, siue ipso statim mensis Sextilis initio: quod & ipsum Dion satis testatur, dum inducit Cæsarem in oratione quam statim post suum ad vrbem reditum in Senatu habuit, dicentem, Se in omnibus quæ Reipub. caussa agenda forent Consulem & Dictatorem, in lædendo priuati loco futurum. Hinc supra ipsam Dictaturam adscripsimus SEXTIL. quod tam ad finem mensis Quintilis, quàm ipsius Sextilis initium referri potest: diem ipsum in vacuo reliquimus.

De quattuor Cæsaris triumphis.

Hi quattuor Cæsaris triumphi à Sigonio viro doctissimo tertiæ Cæsaris Dictaturæ præponuntur. De his etiam sic Eutropius: Post annum inde Cæsar Romam cum quattuor triumphis ingressus. Sed nos tum propter eas rationes, quas ex iis quæ proximè adnotauimus facilè est intelligere, tum quod Dion diligentissimus obseruator scribit, Cæsarem post orationem tam in Senatu quàm ad populum de suo imperio, honoribusq; sibi decretis habitam, ceteris omnibus rebus magnificè adornatis vti par erat tot tantisq; victoriis partis, quattuor continuis diebus singulos triumphos duxisse: quattuor hos triumphos tertiæ Dictaturæ subiecimus. Suetonius autem dicit actos quidem eodem mense, sed interiectis diebus.

De Censu à Cæsare acto.

Onuphrius Panuinus vir non minus eruditus quàm sagax omnis antiquitatis lustrator & obseruator, putat Censum à Cæsare anno sequenti, quarto scilicet ipsius Consulatu actum. Carolus autem Sigonius, & noster Pygius hoc anno: quorum opinioni quum & Dion & Appianus accedere videantur, maluimus & nos recensionem populi à Cæsare factam hoc loco constituere. Dion enim tradit factam statim post triumphos ante profectionem ipsius in Hispaniam, quod & Appianus prodidit.

ANN. DCCVIII.

De quarto Cæsaris Consulatu.

De quarto Cæsaris Consulatu sic habet Eutropius: Post annum inde Romam Cæsar cum quattuor triumphis ingressus, quartò Dictator & Consul creatus, disposito reparatoq; Reipub. statu continuò in Hispaniam contra Pompeij filios profectus est. Appianus item sic: Cæsar iam quartùm Consul expeditionem contra iuniorem Pompeium fecit in Hispaniam. Plutarchus autem in Cæsare dicit, Cæsarem quartò Consulem designatum, aduersus Pompeij liberos expeditionem fecisse. Ceterùm quum Dion apertè tradat, Cæsarem Consulatum hunc serius & sub exitum demùm anni iniisse, finito iam bello Hispa-

nienfi, falsò scriptum reliquit Eutropius, statim post triumphos quartum Dictatorem & Consulem designatum. Similiter Plutarchus & Appianus quartum Consulem, hoc est, inito iam consulatu eam expeditionem fecisse. Quanquam alioqui verum sit, eo anno quo quartum consulatum gessit, Pompeij liberos in Hispania vicisse. Dionis autem de quarto Cæsaris consulatu verba ferè hæc sunt, primum in indice qui libro præfigitur: Caius Iulius Cæsar Dictator IIII. AEmilio Lepido Magistro Equitum, & Consul. IIII. solus. Tum in ipso historiæ contextu: Eo autem tempore *(scilicet quo relicta Corduba ad Atteguam obsidendam se conuertit, quæ postea XI. Kal. Martias in deditionem venit)* Cæsar Dictaturam gerebat, *(nimirum tertiam, vt ego interpretor)* & sub exitum demum anni Consul *(scilicet quartum)* creatus fuit, conuocato eius rei gratia populo per Lepidum, qui tum Magister Equitum erat. Item postea de eodem quarto consulatu: Consulatum continuò *(scilicet postquam intellexit se Consulem sine conlega opera Lepidi sui Magistri Equitũ creatum)* etiam antequam vrbem intraret, occepit, non autem toto anno gessit. Sed postquam in vrbem venit, eo se abdicauit, Consulesq; fecit Q. Fabium ac C. Trebonium: Fabioq; extrema Magistratus die mortuo, in residuas horas C. Caninium Rebilum substituit. Hac in re dupliciter præuaricatum est à Cæsare contra instituta maiorum, quòd consulatus non toto anno, nec reliquo anni tempore *(scilicet antequam Consulatum iniisset)* gestus est. Sed ipse viuus ac neque legibus patriæ, neque edicto quodam iussus eo se abdicauit, aliumq; subrogauit. Hæc Dion. Nos itaque manifestam Dionis sententiam sequuti, adscripsimus Cæsarem consulatum quartum iniisse sub mensem Quintilem, coniecturis vsi non tam necessariis, quàm probabilibus. Neque enim videri potest, diu ante illud tempus iniisse, quum dicat Dion, sub exitum demum anni Consulem creatum: mensis autem Quintilis quum septimus sit, haud absurdè dicetur annus tum ad exitum tendere. Neque iterum multò post illud tempus, quum vel ipso mense Aprili Cæsar bello Hispanico finem imposuerit: & victoria Cæsaris Hispanica Romam nunciata fuerit pridie Parilium, hoc est, XII. Kal. Maias: qua intellecta, verisimile est consulatum illum statim Cæsari decretum, populo per Lepidum Magistrum Equitum eius rei gratia conuocato. Dicit etiam Dion consulatum statim iniisse, antequam vrbem intraret. Addidimus in hac quarti consulatus tabella, Dictaturæ honore contentũ sub mensem Octobrem abdicasse, quod præter Dionem & Suetonius prodidit. Dion enim, eo quem suprà adduximus loco, sic habet: Consulatum non toto anno gessit, sed postquam in vrbem venit, eo se abdicauit: Consulesq; fecit Q. Fabium ac C. Trebonium. Venisse autem in vrbem mense Octobri refert Paterculus. Suetonius verò auctor est, Cæsarem Dictaturæ honore contentum, in ternos nouissimos quarti consulatus menses, binos Consules sibi substituisse. Hinc suffectum & trimestrem Consulem vocat Fabium, qui alter substitutorũ fuit. ita Cæsar haud multò amplius quàm duos menses aut tres ad summum hunc consulatum gessit.

De quarta Cæsaris Dictatura & Magistris Equitum.

Ex iis quæ suprà ad tertiam Cæsaris Dictaturam verbosius aliquantò commentati sumus, intelligi potest, quare quartam hanc Dictaturam hoc loco statuamus. Nam quum annum tertiæ Dictaturæ præcedentis primum fuisse in confesso sit eius decennij, in quod Cæsari annua Dictatura decreta fuerat, quumq; tam ex ipsis nummis antiquis, quàm scriptorum antiquorũ testimoniis ostenderimus, Cæsarem tertiam Dictaturam sub mensem Sextilem anni præcedentis quo & III. COS. fuit iniisse, necesse est vt tertiam illam Dictaturam eodem tempore huius anni quo IIII. COS. fuit finitam, statim exceperit quarta Dictatura, sub eundem scilicet mensem Sextilem: ita vt Cæsar simul & eodem anno IIII. COS. & IIII. Dictator fuerit: vti videre est ex ipsis illis duobus nummis, qui supra in con-

firmatione huius nostræ sententiæ adducti sint. Hinc rectè Dion in indice lib. XLIII. præfixo, Cæsarem. IIII. Dictatorem &. IIII. Cōsulem simul prodit. quod & Eutropius sensisse videtur, dum dicit: Cæsarem cum quattuor triumphis ingressum. IIII. Dictatorem & Consulem fuisse creatum. Fasti tamen Capitolini & qui eos sequuti sunt, quartam hanc Cæsaris Dictaturā cum anno sequenti quo Cæsar. V. COS. fuit cum M. Antonio incipiunt. Sed apud me potior fuit tam numismatū quàm antiquorū scriptorū auctoritas, quam hîc sequi maluimus: & hæc de quarta Cæsaris Dictatura. Quod ad Magistrū Equitum attinet, Fasti tam Capitolini quàm Colotiani produnt, Magistrū Equitum hoc anno Cæsari fuisse M. Æmiliū Lepidum: in qua sententia & ipse Dion fuisse videtur: nam in indice cuius suprà sæpe meminimus, sic habet: C. Iulius Cæsar Dictator. IIII. AEmilio Lepido Magistro Equitum. Quanquā tamen in ipso historiæ cōtextu aliter videatur sensisse, scilicet primùm quidem M. Antonium sibi Magistrū equitum assumpsisse, & postea in eius locum M. Lepidum substituisse, quòd Antonius consulatū anni sequentis gesturus esset. Appianus autē sic disertè tradit: Cæsar acceptis ceteris honoribus, absq; decennali consulatu, in annum sequentem designauit Consules, seipsum & M. Antoniū suum Magistrū equitum, Lepido iusso in Antonij dignitatē succedere, qui tum per amicos administrabat Hispaniā prouinciā. Cicero quoq; Philipp. II. videtur Antonio obiicere, quòd quum Magister equitū esset, Cæsari ex Hispania redeunti occurrerit, consulatum in proximū annum rogaturus, vt ipse loquitur. Et verba quidem Ciceronis hæc sunt: Ex omnibus omniū flagitiis nullum turpius vidi, nullum audiui, quàm quòd qui Magister equitū fuisse tibi viderere, in proximum annum consulatum peteres, vel potiùs rogares. Item paulò pòst: Cæsari ex Hispania redeunti obuiam longissimè processisse, *scilicet Consulatum in proximū annum petiturus*. Mox etiam de eodem Antonio: His igitur rebus (inquit) præclarè cōmendatus iussus est renunciari Consul. & quidem cum ipso, *scilicet Cæsare*. His cùm Ciceronis & potissimùm Dionis & Appiani verbis adductus, tum etiā quòd assumpto sibi in præcedenti tertia Dictatura Magistro equitum M. Lepido, verisimile non sit eundem eam dignitatē in bienniū cōtinuasse, maximè cùm ea prius ex antiquo instituto semestris esse tantū soleret, quumq; Lepidum Galliæ Narbonensi & Hispaniæ citeriori iam præfecisset, facilè mihi persuadeo Cæsarem in quarta hac Dictatura non Lepidum, sed M. Antoniū sibi Magistrū equitum adsciuisse: quem & ipsum Cæsar plurimi faciebat, cuiq; pro ipsiūs in se meritis & studio, non minus quàm alij cuiquā gratiam referre & satisfacere studebat. Ceterùm postquā M. Antonius Consul in insequentē annū designatus, eum Magistratū deposuisset, credendum est, M. Lepidum iterū in eius locum esse factū. quod & hîc adnotauimus: Sed quia videntur Fasti Dictaturam Cæsaris cum anno demùm sequenti incipere, M. Lepidum Magistrum equitum constituunt, qui iam in locum Antonij tum Consulis successerat.

De triumpho Cæsaris ex Hispania.

Hunc Cæsaris ex Hispania triumphū præposuimus Consulib. suffectis, quòd credendū sit Cæsarē priùs cum triumpho Romā ingressum q̄ deposito consulatu alios sibi substituerit.

De Consulibus suffectis siue honorariis & XIIII. Prætoribus primùm creatis.

Hîc ex Dione annotauimus Cōsules suffectos siue honorarios &. XIIII. Prætores hoc anno primùm creatos. addit Dion & quadraginta Quæstores esse factos: quod eò à Cæsare factū tradit, quòd aliā nō haberet rationē præstandi ea quæ promiserat. Vt igitur suppeteret materia vnde pluribus gratificaretur & satisfaceret, fidemq; plurib. obstrictā q̄ vt per se soluendo esset liberaret, non solùm sacerdotiorū numerū auxit, sed & alios honores multiplicauit.

De honoribus Cæsari post victoriam Hispaniensem decretis.

Appianus, Dion, & alij qui honores Cæsari post victoriam Hispaniensem decretos enumerāt, inter primos recensent, quòd PARENS PATRIAE appellatus sit: quo titulo

&

& aliis plerisq; in nummis insignitur; præter illum qui in Fastis nostris hoc loco adpictus est: vt illo qui inter capita Cæsaris XXXj. loco conspicitur, in quo legitur, CAERAR PARENS PATRIAE: tum illo qui Capite nono .xiij. locum obtinet, primus scilicet tabulæ secundæ illius Capitis, qui sic habet: DICT. QVART. PARENS PATRIAE. Præterea & hoc addunt quòd LIBERATOR sit dictus, eoq; nomine in Fastos relatus: quod apud Dionē est: quod IMPERATORIS prænomen primus acceperit. deniq; quòd DICTATOR PERPETVVS & Consul in decenniū creatus sit.

De Caninio Rebilo COS. suffecto.

Hunc Caninij consulatū, quem extremo anni die in paucas tantùm horas gessit, hîc in fine ipsius anni subtexuimus. Quæ de hoc consulatu tum apud Ciceronē, tum apud alios scriptores leguntur, diligenter adnotarunt Sigonius & Onuphrius.

ANN. DCCIX.

Quia suprà in iis quæ ad quartam Cæsaris Dictaturam commentati sumus, tum ex antiquis numismatibus, tum ex ipsis auctoribus ostendimus, Cæsarem eam Dictaturam iniisse quarto suo consulatu, nos hîc annorum numerū quinto Cæsaris consulatui adscripsimus, Dictaturæ initio in annum præcedentem reiecto.

De XII. Prætoribus & Ædilibus Cærialibus primùm creatis.

Ex Dione hîc adscripsimus hoc anno Prætores sedecim, & AEdiles Cæriales primùm creari cœptos. Nam quum quattuor prius tantùm creari soliti essent, iiq; plebei, duo scilicet Ædiles plebis, duo item Curules, Cæsar duos ex Patriciis adiecit: quos quia annonæ & rei frumētariæ præessent, Cæriales vocauit. De Ædilibus Cærialib. à Cæsare adiectis tradit & Pomponius I. C. de origine iuris. cap. II. Sedecim tamē Prætores scribit ab Augusto primū cōstitutos: quod ego puto intelligi debere, quòd occiso eodem hoc anno Cæsare, vocatisq; in dubiū eius actionib. & decretis, Augustus postea vt & alia pleraq; à Cæsare sancita, hos quoq; xvj Prætores cōfirmarit. hinc Iurisconsultū prodidisse ab Augusto primū cōstitutos.

De perpetua Cæsaris Dictatura.

Dion tradit Cæsarem hoc anno Dictatorem fuisse. V. conlega adsumpto M. Antonio: quod ego miror. Nam vt maximè verum sit Cæsarem quartam Dictaturā iniisse & gessisse anno præcedenti, quum tamen sub mensem demū Sextilem eam inierit, vt suprà à nobis demonstratum est, eaq; non minus quàm præcedentes annua esse debuerit, cumq; Cæsar interfectus sit Idibus Martiis, hoc est, menses duos cum dimidio post quintum consulatū initum, & tres vt quàmminimū menses ante finitū quartæ dictaturæ annū, quintæ Dictaturæ titulo vti nullo modo potuit. Quare putarim in exemplari Dionis incuria librariorū mendum irrepsisse, & perperàm pro *Consul* scriptū *Dictator*, maximè cùm dicat, cum collega M. Antonio. Certum est enim Magistrū equitū non dici conlegam Dictatoris, sed conlegas tantùm appellari eos, qui æquali potestate simul funguntur, vt Consulum, Prætorū, AEdiliū, Censorum, alter alteri conlega est. Magister autem equitū secundus potiùs à Dictatore, ipsiusq; quasi vicarius. idq; eò magis suspicor, quòd index sæpius nominatus ponat Cæsarem Dictatorem cum M. Lepido Magistro equitum: Consulem autem. V. cum M. Antonio. Cuius consulatus in ipso contextu nulla alioqui fit mentio, nisi in fine ipsius libri, vbi dicit, Cæsarem Dolabellam pro se Consulem esse iussisse, Antonio cōsulatum ad finem eius anni gesturo, quum tamen prius nusquam dixerit, Consulem eo anno cum Cæsare fuisse creatum aut designatū. Quare hîc legendum existimo, Cæsarem anno sequente COS. V. fuisse, adsumpto conlega M. Antonio: quum certum sit M. Antonium hoc anno non fuisse Magistrū equitum. Rectius Fasti Capitolini & Colotiani produnt, Cæsarem Dictatorem IIII. cum M. Lepido Magistro equitum. Nam quanquàm verum sit, Cæsarem eam Dictaturam hoc anno non iniisse, certum est tamen eam nondum fuisse absolutam, imò ne iis quidem

quibus

quibus Cæsar interfectus est, Idib. Martiis. Quamobrem nos quinto huic Cæsaris Consulatui Dictaturam Cæsaris Perpetuam subiecimus, antiquorũ scilicet numismatũ auctoritatem sequuti, quibus Cæsar non semel COS. V. DICTATOR PERPETVVS appellatur. Veluti primùm duobus illis qui inter capita Cæsaris loco xxxiiij. & xxxvj. expressi sunt, quorum vni sic inscribitur CAESAR AVGVR. IMP. SEXT. COS. QVINT. & parti ipsius auersæ quæ est Cap. ix. loco. xxij. inscriptũ est, PONT. MAX. DIC. PERP. Alteri verò sic, CAESAR COS. QVINT. DICT. PERP. Deinde in duobus aliis qui sunt eodem cap. ix. loco. xx. & xxiiij. sic legitur, CAES. AVG. PONT. MAX. COS. V. DIC. PERP. & C. CAESAR COS. QVINT. IMP. SEX. DIC. PERP. Nam quum vt suprà à nobis relatum est, & Appianus tradidit, Cæsari sub finem anni præcedentis ex Hispania Romã reuerso, confectis iam omnibus bellis ciuilibus, præter alios honores Dictatura Perpetua cum Consulatu in decẽnium decreta esset, delatis ad se ab vniuerso Senatu præeuntibus COSS. Q. scilicet Fabio & C. Trebonio (quos sibi suffecerat) honorificentissimis Senatus decretis, præter cõsulatũ in decenniũ reliquos honores admisit: seq; in annum sequentẽ cum M. Antonio COS. V. designauit: relictoq; cum quarto Consulatu quartæ Dictaturæ titulo, quanquã nondum absoluto quartæ illius Dictaturæ anno, & reuera adhuc. IIII. Dictator, statim tamen cum ipso quinto Consulatu Dictatoris Perpetui titulo vti cœpit: sicuti nummi à me adducti planum faciunt. Magistros autem Equitũ duos adscripsimus, tum ex Fastorum Capitolinorũ, tum ex Dionis sententia, tradentis, Cæsarẽ qui duobus annis quibus se Parthici belli caussa abfuturum credebat, Dictaturã gesturus erat, hoc scilicet præsenti & sequenti, in locum M. Antonij qui consulatũ toto eo anno gesturus erat, & M. Lepidi cui paludato in Galliam Narbonensem & Hispaniã citeriorẽ prouincias sibi à Cæsare decretas proficiscendũ erat, duos alios Magistros Equitũ suffecisse: Octauiũ scilicet nepotem ex sorore in annum præsentem, vt cùm M. Lepidus paludatus exisset, iniret: alterum Domitium Caluinum in insequentem annum, qui Octauio succederet. Sed is interfecto Cæsare non iniit.

De ouatione Cæsaris.

Quia ex Fastis Capitolinis certũ est, Cæsarem ouantem ex Albano monte vrbem inuectũ VII. Id. Februar. inito iam quinto Consulatu, sumptoq; iam Perpetui Dictatoris titulo, vt iam ostendimus, scripsi Cæsarem Dictatorem perpetuũ & COS. V. ouasse. Ceterùm quum auctor Fastorum Capitolinorũ videatur maiorem rationem habuisse Dictaturarũ Cæsaris quàm Consulatuum, neglecto cõsulatu solùm adscripsit, Dictatorẽ quartùm ouasse: quòd putauit sufficere ad intelligendũ quo anno ouarit, maximè quum videatur omnes Cæsaris Dictaturas cum ipso anni initio incipere, quanq̃ alioquin verũ sit Cæsarẽ etiamnũ IIII. Dictatorẽ ouasse, quòd nondũ finitus erat quartæ Dictaturæ annus, vt superius annotauimus.

De cæde Cæsaris.

Quia in superiorib. ferè omnibus Fastorum consulatib. adscriptũ videmus, si quando quis in Magistratu aut mortuus, aut occisus est, visum est & hìc cædem Cæsaris proponere, quòd ea non magis q̃ alterius alicuius Consulis aut Magistratus mors videbatur prætereunda. Et hæc quidem erant, quæ ad hos Fastorũ locos mihi videbantur adnotanda. Ceterũ quia ratio Consulatuũ Dictaturarumq; Cæsaris videtur intricatior, antequã manum de tabula tollam, placuit seriem atq; ordinem Consulatuum Dictaturarumq; Cæsaris, sicuti ego existimo eam se habere, hìc subiicere, sumpto à prima eius Dictatura initio.

Anno itaq; DCCIIII. Cæsar à M. Lepido Prætore absens DICTATOR sine Magistro Equitum creatus est, comitiorũ habendorũ, & feriarum Latinarũ caussa: quam Dictaturã postq̃ Romã venit, statim iniit: habitisq; comitiis, designatisq; in insequentẽ annũ COSS. se ipso & P. Seruilio Isaurico, vndecimo postquam inierat die Dictatura se abdicauit.

Anno

Anno igitur ſequenti DCCV. qui vndecimus fuit poſt primũ ipſius conſulatũ, CAESAR COS. ITERVM fuit, cum P. Iſaurico. Eodemq; anno poſtq̃ Pompeiũ apud Pharſalũ viciſſet, intellecta Romæ cæde Pompeij DICTATOR ITERVM in annum integrũ creatus eſt, quam Dictaturã ipſe ante finem illius anni extra Italiam adhuc rebus circa Alexandriam gerendis intentus iniit, aſſumpto Magiſtro Equitum M. Antonio.

Anno DCCVI. Cæſar ſecundã illam Dictaturã geſſit, quam anno præcedẽti inierat, vſq; ad annũ Dictaturæ completũ: & ſub exitũ ipſius anni à bello Alexandrino & Pontico Romã reuerſus, habitis comitiis COSS. creauit, in reliquum anni tempus Q. Fuſium Calenum & P. Vatinium: in ſequentem autem annum ſe III. & M. Lepidum deſignauit.

Anno itaq; DCCVII. CAESAR III. cum M. Lepido Conſul fuit: eodemq; anno Africa recepta Dictator in decenniũ creatus, ſub menſem Sextilem Romã ex Africa reuerſus, tertiam Dictaturam iniit, aſſumpto ſibi Magiſtro Equitum M. AEmilio Lepido, & ſub finem eiuſdem anni in Hiſpaniam aduerſus Pompeij liberos profectus eſt.

Anno DCCVIII. Cæſar poſt victoriã Hiſpanienſem opera Lepidi ſui Magiſtri Equitum COS. IIII. ſine conlega creatus eſt: quem conſulatũ ſeriùs, & maiori anni parte iam exacta iniit: eodemq; anno ſub menſem Sextilẽ finito iam tertiæ Dictaturæ anno, Dictaturã quartã iniit, M. Antonio Magiſtro Equitũ ſibi adſumpto: reuerſuſq; Romam ex Hiſpania menſe Octobri, Dictaturæ honore cõtentus, Conſulatu ſe abdicauit, ſuffectis in locũ ſuũ Q. Fabio Maximo & C. Trebonio Aſpro. Quumq; in inſequentem annũ ſe V. & M. Antoniũ COSS. deſignaſſet, Lepidũ in locum M. Antonij Magiſtrũ Equitũ eſſe iuſſit: defunctoq; extremo anni die Q. Fabio altero COSS. C. Caniniũ in reliquas anni horas cõſulatũ gerere permiſit: eodemq; hoc anno poſt victoriã Hiſpanienſem DICTATOR PERPETVVS creatus eſt.

Anno DCCIX. Cæſar V. & M. Antonius COSS. fuêre: eodemq; anno Cæſar Dictatoris Perpetui titulo cum ipſo ſtatim conſulatu vti cœpit. Cumq; eo anno in Parthos proficiſci cogitaret, M. Antonio Conſulatũ in totum annũ geſturo, & quòd M. Lepido in Galliam Narbonenſem & Hiſpaniã citeriorẽ prouincias ſibi à Cæſare decretas proficiſcendũ eſſet, C. Octauiũ in locum Lepidi ſibi Magiſtrũ Equitũ in hunc annũ adſciuit: in inſequentem autem annum Cn. Domitium Caluinum Magiſtrum Equitum deſignauit. P. autem Dolabellam ſibi in Conſulatum ſubſtituit.

NOTARVM ET LITTERARVM SINGVlarium, dictionumq; contractiùs & per compendium tam in ipſis nummis q̃ adiuncta Faſtorum parte ſcriptarũm explicatio.

A. Aulus.
A.A.A. F.F. Auro, Argẽto, Aere, flando, ferundo.
ABDIC. Abdicauit.
AED.CVR. Aedilis Curulis.
Æ. AET.
A. F. Auli filius.
A.F.A.N. Auli filius Auli Nepos
ALEXAND R. AEGYPT. Alexandria Aegypti.
AN. AN.
AN. ANTO. ANTON. Antonius
ANT. AVG. Antonius Augur.
AN.XV.PR.H.O.C.S. Annorũ quindecim prætextatus hoſtẽ occidit, ciuem ſeruauit. Vel, Hoſte occiſo ciuem ſeruauit. *Lepido capite. v. Nummo primo.*
AP. Appius.
AP.F.AP.N. Appij filius Appij nepos.
A.P. Antonij Prætoria. *Antonio cap. x. Num. primo.*
A.P.F. Auro, ſiue Argento publico feriundo.
AR. AR.
APXIEP.MEΓ. ἀρχιερευς μεγας
AV. AV.
AVL. AVL.
AVG. AVG. Augur. Auguſta.
AYTOK. AYTOKPA. αὐτοκράτωρ
A.XL. *In Antonio cap. xj. Num. j.*
AT. AT.
B. Δευτερον.
BRVT. Brutus.
BER. Berytus.
C. Caius.
C.F. Caij filius.
C.F.C.N. Caij filius Caij nepos
C.F.M.N. Caij fili⁹ Marci nepos
CAECIL. NIGR. Cęcilio Nigro
CAEP. Cæpio.
CAES. Cæſar.
CASSI. Caſſius.
CENS. Cenſores.
CEST. Ceſtianus.
C.I.V. Colonia Iulia Valẽtia, ſiue Victoria. *Cæſare cap. iiij. N. xij.*
CLOVI. Clouius.
CN. Cneus.
CN.F.CN.N. Cnei fili⁹ Cnei ne(pos
CN.F.SEX.N. Cnei fil. Sexti nep.
COHORT. PRAET. Cohortis Prætoriæ.
COL.IVL.BER. Colonia Iulia Berytus.
COL. IVL. COR. Colonia Iu-

lia Corinthus.
COR. Corinthus.
COS. Consul.
COS. DES. Consul designatus.
D. Decimus.
D.F.M.N. Decimi filius Marci nepos
DAC. Dacicus.
DES. Designatus.
DIC. DICT. Dictator.
DOMIT. Domitius.
EID. MR. Eidus vel Idus Martiæ.
E. ET.
EX.A.D. Ex ante diem.
EXERCIT. EXERCITVVM. Exercituum.
EX.S.C. Ex Senatusconsulto.
F. Filius.
F. F. Flando, feriundo.
FLAV. Flauius.
G. Gaius.
Γ. τριτον.
Γ. γαιος.
GERMAN. Germanus.
GER. Germanicus.
GELLI. Gellius,
HIRTI. Hirtius.
H.O. Hostē occidit, siue hoste occiso.
ID. IDIB. Idus. Idibus.
II. Secundum.
III. Tertium.
IIII. Quartum.
IMP.R.P.C. Imperator Reipub. constituendæ.
IMP.CONST.CAVSS. Imperij constituendi caussa.
IN M. M. E. IN E. L. F. E. vel IN MAG. MORT. EST IN EIVS LOC. FACT. EST. In Magistratu mortuus est, in eius locum factus est.
IOV. OPT. MAX. SACR. Ioui Optimo Maximo sacrum.
II VIR. Duumuir.
III VIR. Triumuir.
IIIV. R.P.C. vel IIIVIR R.P.C. Triumuir Reipub. cōstituendæ.
IIIVIR A.A.A.F.F. Triumuir auro, argēto, ære flando, feriundo.
IIIIVIR. Quattuoruir siue Quartumuir.
IIIIVIR. A.A.A.F.F. Quattuoruir auro, argēto, ære flando, feriūdo.
IIIIVIR A.P.F. Quartumuir argento, siue, auro publicē feriūdo.
IV. Quartùm.
IVL. Iulia.
K. KAL. Kalendis vel Kalendas.
L. Lucius.
L. F. Lucij filius.
L.F.C.N. Lucij filius Caij nepos.
L.F.L.N. Lucij filius Lucii nepos.
L.F.P.N. Lucij filius Publii nepos
L.F.Q.N. Lucij fili⁹ Quinti nep.
L. F. vel LVST. FEC. Lustrum fecit vel fecerunt.
LEG. Legatus, vel Legio.
LEG. PRI. Legio prima.
LENTVLVS. Lentulus.
LEP. LEPI. LEPID. Lepidus.
L.GELL. Lucius Gellius.
LV. LV.
M. Marcus.
M. F. Marci filius.
M.F.M.N. Marci filius Marci nep.
M.F.Q.N. Marci filius Quinti nepos.
M. Manius.
M. F. Manii filius.
M.F. M.N. Manij filius Manij nep.
M. MA.
MAG. EQ. Magister Equitum.
MAM. Mamercus.
MAM.F.M.N. Mamerci fili⁹ Marci nep.
MR. MAR.
MP. MP.
MNT. Munatius.
MVSSIDI. Mussidius.
N. Numerius.
N. NA vel AN.
NE. NE.
NT. NT.
O. occidit, vel occiso.
OCCIS. occisus.
OPT. optimo.
P. Publius.
P.F. Publii filius.
P.F.M.N. Publij filius Marci nep.
P.F.P.N. Publij filius Publij nep.
PAR. Parthia vel Parthica.
PAVL. Paullione. *Cæsare cap.vj. Num.ij.*
P. CI. Prætor Ciliciæ forsan. *Antonio cap.pr. Num.26.& 31.*
PERP. Perpetuo.
PHIL. Philippi vel Philippensis.
PLAET.CEST. Plętori⁹ Cestian⁹
P.M. vel PONT MAX. Pontifex Maximus.
P.P. Pater patriæ.
PR. Prætor.
PRAEF. Præfectus.
PR. VRB. vel PRAEF. VRB. Præfectus vrbi.
PRID. Pridie.
PROCOS. Procōsul vł Procōsule
PROPR Proprętor vel ꝓ prętore.
PR. A. Prætoria Antonij. *Anton.cap.x. Num.x.*
PROQ. Proquæstor vel pro quæstore.
PROQ. P. Proquæstor prætorius, vel Prætoris.
P.V.A. Prętorij vrbani Antoniani. *Anton.cap.viij.N.ij.& xj.xij.*
Q. Quintus vel Quæstor.
Q.F. Quinti filius.
Q.F.L.N. Quinti fili⁹ Lucij nep.
Q.F.M.N. Quinti filius Marci nepos.
Q.F.Q.N. Quinti filius Quinti nepos.
Q.DES. Quæstor designatus.
Q.P. Quæstor prætorius, siue prætoris.
Q.PROCOS. Quęstor ꝓcōsulis
QVAR. QVART. Quartùm.
QVIN. QVINT. QVINT Quintū.
REF. Refecta.
REG. Regni vel Regis. *Lepido cap.iiij. Num.iiij.& vj.*
R. G. C. Rei gerundæ caussa.
R.P.C. Reipublicæ cōstituendę.
RM. RVM.
SAL. Salus.
S.C. Senatusconsulto.
SER. Seruius.
SER.F. P.N. Seruij filius Publij nepos
SEST. Sestius.
SEX. Sextus.
SEX.F.SEX.N. Sexti filius Sexti nepos.
SEX. SEXT. Sextùm.
SPINT. Spinter.
T. Titus.
TA. TA.
TE. TE.
TER. TERT. Tertiùm.
T. F. Titi filius.
T.F.L.N. Titi filius Lucij nepos
TI. Tiberius.
ΘΩ. forsan ΘΕΩ. *Cæsare cap.x. Num.ij.*
V. Quintùm.
VA. VA.
VENTIDI. Ventidius.
VIC. AVG. Victoria Augusta, vel Augusti.
VL. VL.
VR. VR.
VM. VM.
X. Decimùm.
XIV. Decima quarta.
XIIX. Decima octaua.
XXIV. Vigesima quarta.
XXIIX. Vigesima octaua.

DIC.

DICTIONVM ET INSCRIPTIONVM Græcarum quæ in nummis passim leguntur interpretatio.

In Cæsare Cap. primo.

Γ. ΙΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙΣΑΡΟΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡΟΣ. C. Iulij Cæsaris Imperatoris. *Nummo. vij.*

ΚΑΙΣΑΡ ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ. Cæsar Imperator. *Nummo. ix.*

Γ. ΚΑΙΣΑΡ ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ ΑΡΧΙΕΡ. ΜΕΓ. C. Cæsar Imperator Pontifex Maximus. *Num. xiij. & xv.*

Γ. ΚΑΙΣΑΡ ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ ΟΥΠΑΤΟΣ Β. C. Cæsar Imperator Consul iterum. *Num. xx.*

ΓΑΙΟΣ ΙΟΥΛΙΟΣ ΚΑΙΣΑΡ ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ ΔΟΥΚΤΑΤΩΡ Β. Caius Iulius Cæsar Imperator Dictator iterum. *Num. xxij.*

Γ. ΙΟΥΛΙΟΣ ΚΑΙΣΑΡ ΟΥΠΑΤΟΣ ΤΡΙΤΟΝ. C. Iulius Cæsar Consul tertium. *Num. xxiij.*

Γ. ΙΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙΣΑΡΟΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡΟΣ ΔΟΥΚΤΑΤΩΡΟΣ C. Iulij Cæsaris Imperatoris Dictatoris. *Num. xxiiij.*

Γ. ΙΟΥΛΙΟΣ ΚΑΙΣΑΡ ΘΕΟΣ. C. Iulius Cæsar Deus, siue Diuus. *Num. lix.*

Cap. II.

ΙΛΙΩΝ ΒΙΣ ΝΕΩΚΟΡΩΝ. Iliensium nouo hominũ cœtu secundò frequẽtatorum. *vel* deductis nouis colonis secundò frequentatorũ. ΒΙΣ *pro* ΔΙΣ. *&* ΚΟΡΟΣ *inter cetera hominum cœtum siue multitudinem significat.* *Num. iij.*

Cap. IIII.

ΚΟΙΝΟΝ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΩΝ. Commune siue Communitas Alexandrinorum. *(Num. pri.*

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΕΩΝ. Thessalonicensium. *Num ij.*

ΠΟΥΒΛΙΟΣ ΣΟΥΛΠΙΚΙΟΣ ΡΟΥΦΟΣ. Publius Sulpicius Rufus. *Num. iij.*

Cap. V.

ΚΟΥΙΝΤ. ΚΙΚΕΡΩΝ. Quintus Cicero. *Num. xj.*

Cap. IX.

ΑΡΧΙΕΡ. ΜΕΓ. ΟΙΩΝΙΣΤΗΣ. Pontifex Maximus Augur. *Num. xv.*

In Lepido Cap. pri.

Μ. ΛΕΠΙΔΟΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ ΤΡΙΩΝΑΝΔΡΩΝ. M. Lepidus Imperator Triumuir. *Num. ij.*

Μ. ΛΕΠΙΔΟΣ ΑΡΧΙΕΡΕΥΣ ΜΕΓΑΣ. M. Lepidus Pontifex Maximus. *Num. v.*

Cap. V.

ΤΡΙΩΝΑΝΔΡΩΝ. Triumuir. *Num. xj.*

Cap. VI.

ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΝΩΝ. Communitas Alexandrinorum. *Num. iij.*

Cap. VII.

Μ. ΛΕΠΙΔΟΣ ΤΡΙΩΝΑΝΔΡΩΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ ΑΡΧΙΕΡ. ΜΕΓΑΣ. M. Lepidus Triumuir Imperator. Pontifex Maximus. *Num. v. & vij.*

In Antonio. Cap. pri.

Μ. ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ Γ. M. Antonius Imperator tertiùm. *Num. xvij.*

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ ΤΡΙΩΝΑΝΔΡΩΝ. Antonius Imperator Triumuir. *Num. xx.*

Μ. ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ ΟΙΩΝΙΣΤΗΣ ΤΡΙΩΝΑΝΔΡΩΝ.
M. Antonius Imperator Augur Triumuir. *Num. xxv. xxvij. xxxiiij. & .xlij.*

Μ. ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ ΤΡΙΤΟΝ ΤΡΙΩΝΑΝΔΡΩΝ.
M. Antonius Imperator tertium Triumuir. *Num. xxxvj.*

ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΑΥΤ. ΚΑΙ ΚΛΕΟΠΑΤΡΑΣ ΒΑΣΙΛΙΣΣΗΣ.
Antonij Imperatoris &Cleopatræ Reginæ. *Num. xl.*

ΑΝΤΩΝΙΟΣ. ΡΩΜΗΣ. Antonius. Romæ. *Num. xliiij.*

Μ. ΑΝΤ. ΑΡΜΕΝΙΑΣ ΚΑΤΑΔΟΥΛΩΣΗΣ.
M. Antonius Armenia deuicta. *Num. lvj.*

Cap. IIII.

ΕΦΕΣΙΩΝ ΝΕΟΚΟΡΩΝ. Ephesiorum nouo hominum cœtu, *vel* deductis nouis colonis frequentatorum. *Num. viij.*

Cap. V.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ. ΡΟΔΙΩΝ. Antonius. Rhodiorum. *Num. vij. & ix.*

Cap. VII.

ΚΟΙΝΟΝ. ΠΡΩΤΗΣ ΤΡΙΠΟΛΙΤΩΝ.
Communitas prima Tripolitanorum. *Num. pri.*

ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΡΙΠΟΛΙΤΩΝ. Communitas Tripolitanorum. *Num. iij.*

Cap. X.

ΒΑΣΙΛΙΣΣΑ ΚΛΕΟΠΑΤΡΑ ΑΡΜΕΝ///////.
Regina Cleopatra Armen /////// *Nummo. iiij.*

ΒΑΣΙΛΙΣΣΗΣ ΚΛΕΟΠΑΤΡΑΣ. Reginæ Cleopatræ. *Num. vj.*

ΒΑΣΙΛΙΣΣΑ ΚΛΕΟΠΑΤΡΑ ΟΣΣΑΝ ΣΩΤΗΡΑ. Regina Cleopatra omnium *siue* vniuersi seruatrix. ΟΣΣΑΝ *quasi dicas* ΟΣΣΑ ΑΝ. *Num. vij.*

ΒΑΣΙΛΙΣΣΗΣ ΚΛΕΟΠΑΤΡΑΣ ΟΣΣΑΝ ΣΩΤΗΡΑΣ. Reginæ Cleopatræ omnium *siue* vniuersi seruatricis. *Num. ix.*

ΝΙΚΟΠ. ΗΡΩΔΗΣ. Nicopolis. Herodes. *Num. xij.*

Cap. XI.

ΚΑΙΣΑΡΕΩΝ. Cæsareensium. *Num. ij. & xj.*

ΚΑΙΣΑΡΕΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ. Cæsareæ Metropolis. *Num. iiij.*

ΑΥΤΟΚ. ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΟΙΩΝΙΣΤΗΣ ΤΡΙΩΝΑΝΔΡΩΝ.
Imperator Antonius Augur Triumuir. *Nummo. vj.*

TITV-

TITVLI CAESARIS, LEPIDI, ET ANTONII, qui diuersis in nummis sparsi & diuisi leguntur.

Cæsaris.

CAESAR. *Cap.pr. Num.2. & alijs.*
CAESAR IMPERATOR. *Cap.pr. Num.pr. 3. 6. & alijs.*
ΚΑΙΣΑΡ ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ. *Cap.pr. Num.9.*
C. CAESAR IMPERATOR. *Cap.pr. Num.12.*
Γ. ΙΟΥΛΙΟΣ ΚΑΙΣΑΡ ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ. *Cap.pr. Num.7.*
CAESAR IMPERATOR PONTIFEX MAXIMVS. *Cap.pr. Num.14.*
Γ. ΚΑΙΣΑΡ ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ ΑΡΧΙΕΡΕΥΣ ΜΕΓΑΣ. *Cap.pr. Num.13. & 15.*
C. CAESAR C. F. IMPERATOR ITERVM. *Cap.3. Num.7. & 10.*
CAESAR IMP. TERTIVM. *Cap.5. Num.4.*
CAESAR DICTATOR. *Cap.pr. Num.16. 17. 18. & alijs.*
Γ. ΙΟΥΛΙΟΣ ΚΑΙΣΑΡ ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ ΔΟΥΚΤΑΤΩΡ. *Cap.pr. Num.24.*
C. CAESAR IMPERATOR CONSVL ITERVM. *Cap.4. Num.8.*
Γ. ΚΑΙΣΑΡ ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ ΟΥΠΑΤΟΣ Β. *Ca.pr. Num. 20.*
ΓΑΙΟΣ ΙΟΥΛΙΟΣ ΚΑΙΣΑΡ ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ ΔΟΥΚΤΑΤΩΡ Β. *Ca.pr.Nu.21*
CAESAR DICTATOR ITERVM. *Cap.3. Num.12.*
Γ. ΙΟΥΛΙΟΣ ΚΑΙΣΑΡ ΟΥΠΑΤΟΣ ΤΡΙΤΟΝ. *Cap.pr. Num. 23.*
C. CAESAR COS. TERTIVM. *Cap.pr. Num.26.*
CONSVL TERTIVM DICTATOR ITERVM AVGVR PONT. MAX. *Cap.9. Num.1. & 2.*
C. CAESAR DICTATOR TERTIVM. *Cap.5. Num.2. Cap.9. Num.10.*
CAESAR DICTATOR TERTIVM PONT. MAX. *Cap.pr. Num.25.*
CAESAR AVGVR PONT. MAX. *Cap.pr. Num.27.*
CAESAR IMP. AVGVR PONT. MAX. *Cap.9. Num.6.*
ΚΑΙΣΑΡ ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ ΟΙΩΝΙΣΤΗΣ ΑΡΧΙΕΡΕΥΣ ΜΕΓΑΣ. *Cap.pr. Num.19. & Cap.9. Num.15.*
CAESAR PONT. MAX. DICT. TERTIVM. *Ca.pr. Num.28.*
CAESAR IMP. QVARTVM. *Cap.pr. Num.29. Cap. 9. Num.12.*
CAESAR IMP. IIII. DICT. III. *Cap.5. Num.10. & 8.*
CAESAR DICT. QVART. *Cap.pr. Num.32.*
CAESAR IMP. QVART. AVGVR PONT. MAX. COS. QVART. DICT. QVARTVM. *Cap.pr. Num.29. & Cap.9. Num.17.*
CAESAR PARENS PATRIAE. *Cap.pr. Nu.31.*
C. CAESAR PARENS PATRIAE. *Cap.10. Num.3.*
CAESAR AVGVR IMP. QVINTVM COS. QVART. DICT. QVART. PARENS PATRIAE. *Ca.pr. Nu.33. & Cap.9. Num.13.*
CAESAR DICTATOR PERPETVO. *Cap.pr. Num.35. 38. & 41.*
C. CAESAR DICT. PERPETVO. *Ca.pr. Nu.37.*
CAESAR COS. QVINT. DICT. PERPETVO. *Cap.pr. Num.36.*
CAESAR AVGVR IMP. SEXTVM COS. QVINT. PONT. MAX. DICT. PERPETVO. *Cap.pri. Num.34. & Cap.9. Num.22.*
C. CAESAR COS. QVINT. IMP. SEXT. DICT. PERPETVO. *Ca.9. Nu.24*
CAESAR AVGVR PONT. MAX. COS. V. DICT. PERPETVO. *Ca.9. Nu.20*
DIVVS IVLIVS. *Cap.pr. in fine pluribus locis.*
Γ. ΙΟΥΛΙΟΣ ΚΑΙΣΑΡ ΘΕΟΣ. *Cap.pr. Num.59.*

Lepidi.

M. AIMILIVS M. F. Q. N. LEPIDVS PRAEFECTVS VRBIS. *Ca.2. Nu.5.*
M. AIMILIVS M. F. Q. N. PROPRAETOR. *Cap.5. Num.5.*
LEPIDVS. *pluribus locis.*
M. LEPIDVS IMPERATOR. *Cap.pr. Num.pr.*
LEPIDVS IMP. PONT. MAX. *Cap. 4. Num.2.*
M. LEPIDVS TRIVMVIR REIPVBLICÆ CONSTITVENDAE. *Cap.pr. Num. 3. & 4.*

M. LEPIDVS PONT. MAX. IIIVIR R.P. C. *Cap.pr.Num.6.7.9.& Cap.7.Num.11.*
M. ΛΕΠΙΔΟΣ ΑΡΧΙΕΡΕΥΣ ΜΕΓΑΣ ΤΡΙΩΝΑΝΔΡΩΝ. *Ca.pr.Nu.5.& Ca.5.Nu.11.*
M. LEPIDVS IMP. PONT. MAX. III VIR R.P. C. *Cap.pri. Num. 8. & .12.*
M. ΛΕΠΙΔΟΣ ΤΡΙΩΝΑΝΔΡΩΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ ΑΡΧΙΕΡΕΥΣ ΜΕΓΑΣ. *Cap 7. Num.5. & .7.*
M. ΛΕΠΙΔΟΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ ΤΡΙΩΝΑΝΔΡΩΝ. *Cap.pr.Num.2.*
M. LEPIDVS IMP. ITERVM. *Cap.6. Num.9. (& .17.*
M. LEPIDVS IMP. ITER. PONT. MAX. IIIVIR R.P.C. *Cap. pr. Nu.15.16.*
M. LEPID. IMP. ITER. PROCOS. III VIR R. P. C. *Cap.5. Num.8. & .7.*
M. LEPIDVS PONT. MAX. III VIR R.P.C. COS. ITER. *Cap.pri. Num.18.*
M. LEPIDVS PONT. MAX. IMP. ITER. COS. ITER. III VIR R. P. C. *Cap. pr. Num. 20. & Cap. 7. Num.9.*
M. LEPIDVS PONT. MAX. III VIR ITER. R.P.C. *Cap.pr. Num. 19.*
LEPIDVS P. M. IMP. ITER. III VIR ITER. R. P. C. *Cap.7. Num.8.*
M. LEPIDVS PONT. MAX. *Cap.pr. Num.22.24.*
LEPIDVS PONT. MAX. *Num.23.*

Antonij.

M. ANTONIVS. *Cap. 2. Num.pr. & alijs pluribus.*
ANTONIVS IMP. *Cap.pr. Num.7. Cap. 2. Num.8. & alijs.*
M. ANTONIVS IMP. *Cap.pr. Num.1.2.3. & alijs.*
ANTONIVS IMP. AVGVR. *Cap.3. Num.5.*
M. ANTONIVS IMPERATOR REIPVBLICÆ CONSTITVENDÆ. *Cap pr. Num. 9. 10. 11. 12.*
M. ANTONIVS III VIR R. P. C. *Cap. pr. Num.18. 21. & alijs.*
M. ANTONIVS IMP. III VIR R. P. C. *Cap.pr. Num.19.22.24. Cap.5.Num.pr.*
ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΑΥΤΟΚ. ΤΡΙΩΝΑΝΔΡΩΝ. *Cap.pr. Num.20.*
ANT. AVGVR IMP. III VIR R. P. C. *Cap.pr. Num.28.*
M. ANTONIVS IMP. AVGVR III VIR R.P.C. *Cap.pr. Num.26.29.30. & alijs.*
M. ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ ΟΙΩΝΙΣΤΗΣ ΤΡΙΩΝΑΝΔΡΩΝ. *Cap. pr. Num.25. 27. & .42.*
M. ANTONIVS IMP. ITERVM. *Cap.pr. Num.13.*
M. ANTONIVS IMPER. III. *Cap.pr. Num.15. & .16.*
M. ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ Γ. *Cap.pr. Num.17.*
M. ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ ΤΡΙΤΟΝ ΤΡΙΩΝΑΝΔΡΩΝ. *Cap.pr. (Num.36.*
ANTONIVS AVGVR IMP. III. *Cap.6. Num.4.*
ANTONIVS AVGVR IMPERATOR TERTIVM COS. DESIGNATVS ITERVM ET TERTIVM III VIR R.P.C. *Cap.pr. Num.46.*
ANTONIVS AVGVR COS. DES. ITER. ET TER. IMP. TERTIO III VIR R. P. C. *Cap pr. Num.37. & Cap.7. Num.4.*
M. ANTONIVS IMP. COS. DESIG. ITER. ET TER. III VIR R.P.C. *Cap.pr. Num.38. 43. & .45. Cap.eod. Num.41. & Cap.7. Num.7. & alijs.*
M. ANT. IMP. AVG. COS. DES. ITER. ET TER. III VIR R.P.C. *Ca.pr.Nu.39.*
M. ANTON. M. F. M. N. AVG. IMP. TER. COS. DESIG. ITER. ET TER. III VIR R. P. C. *Cap.4. Num.12. & .5. Cap.5. Num.6. & .3.*
M. ANTONIVS M. F. M. N. AVGVR IMP. TER. III VIR R. P. C. COS. DESIG. ITER. ET TERT. *Cap.5. Num.8. & .10.*
ANTONIVS AVGVR IMP. III. COS. DES. III. III VIR R. P. C. *Ca.pr. (Num.48.*
IMP. ANTONIVS. *Cap pr. Num.5. 7.*
ΑΥΤΟΚ. ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΟΙΩΝΙΣΤΗΣ ΤΡΙΩΝΑΝΔΡΩΝ. *Cap.11. Num.6.*
IMP. ANT. AVGVR III VIR R. P. C. IMP. *III. Ca.pr.Nu.50. & Ca.7.Nu.6.10.12.*
IMP. ANTONIVS AVGVR *III* VIR ITER. R. P. C. *Cap. pr. Num.52.54. 55. & .57. & Cap.4. Num.3.*
IMP. ANTONIVS AVG. COS. ITER. DES. TER. *III* VIR ITER. R.P.C. IMP. TERTIO. *Cap.pr. Num.49. & Cap.7. Num.10. & .12.*
IMP. ANTON. AVGVR COS. DES. *III.* IMP. *IIII.* *Cap.6. Num.6.*
IMP. ANTON. AVG. IMP. *IIII.* COS. DES. *III.* *III* VIR *II.* R. P. C. *Cap.pr. Num.51.*

APR-

PARTES AVERSAE NVMISMATVM QVAE hoc opere continentur suis quæque capitibus attributæ.

In Cæsare.

Caput Primum his litteris inscriptum, CAESAR IMP.

A parte auersa siue posteriori, Venus victrix, & litteræ, M. METTIVS. *Cap.2.Nummo.13.*

Cap. II. CAESAR.

Caput M. Antonij, M. ANTON. IMP. *Cap.8.Num.4.*

III. CAESAR IMP.

Nomen Triumuiri monetalis decussatim descriptum. L. LIVINEIVS. C. F. REGVLVS IIIVIR A. A. A. F. F. *Cap.7. Num.10.*

IIII. CAESAR.

Vexillum, Aquila, Aratrum, Decempeda siue pertica agri mensoria, TI. SEMPRONIVS GRACCVS. Q. DES. *Cap.6. Num.4.*

V. nullis inscriptum litteris quàm S. C.

Huic capiti plura & diuersa subiiciuntur symbola, & primùm Cæsar togatus ramulum tenens in sella sedens, cui Victoria à tergo lauream imponit capiti. CAESAR IMP. TER. *Cap.5. Num.4.*

Item illud quod proximè præcedenti Cap.IIII.subiicitur, Vexillum, Aquila, Aratrum, Decempeda. TI. SEMPRONIVS GRACCVS Q. DES. *Cap.6. Num.4.*

Tertiò, Sacerdos agens iugum boum sulcum aratro ducens. TI. SEMP. GRACC. Q. DES. *Cap.6. Num.9.*

Quartò, Gubernaculum, Orbis, Cornucopiæ, Caduceus & albogalerus, siue pileus flaminis. L. MVSSIDIVS LONGVS. *Cap.9. Num.16. &.18.*

VI. CAESAR IMP.

Venus Genetrix. P. SEPVLLIVS MACER. *Cap.2. Num.21.*

VII. Γ. ΙΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙΣΑΡΟΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡΟΣ.

Elephas cum litteris peregrinis incognitis siue Punicis vt quibusdã videtur. *Cap.2.Num.4.*

VIII. nullis inscriptum litteris.

Venus Galeam & Clypeum tenens astans aræ cum aquila signo militari. CAESAR DIC. PERP. *Cap.2. Num.12.*

Venus Fœlix caduceum tenens. L. FLAMINIVS. IIIIVIR. *Cap.2. Num.23.*

Vexillum, Aquila, Aratrum, Decempeda. TI. SEMPRONIVS GRACCVS Q. DESIG. *Cap.6. Num.6.*

Sacerdos agens iugum boum & sulcũ aratro ducens. C. CAESAR IMP. TI. SEMP. GRAC. Q. DES. EX S. C. *Cap.6. Num.7.*

Nomen IIII uiri monetalis decussatim scriptum. L. FLAMINIVS T. F. L. N. IIIIVIR A. A. A. F. F. *Cap.7. Num.3.*

Vitulus. Q. VOCONIVS VITVLVS Q. DESIGN. *Cap.8. Num.pr.*

Gubernaculum, Orbis, Cornucopiæ, Caduceus, Pileus flaminis. L. MVSSIDIVS LONGVS. *Cap.9. Num.16.*

Lituus, Patella, Capeduncula, CAES. AVG. PONT. MAX. COS. V. DIC. PERP. *Cap.9. Num. 20.*

IX. ΚΑΙΣΑΡ ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ.

Tripus. ΟΙΩΝΙΣΤΗΣ ΑΡΧΙΕΡ. ΜΕΓ. *Cap.9. Num.15.*

X. sine litteris.

Taurus. L. LIVINEIVS REGVLVS. *Cap.8. Num.10.*

XI. CAESAR IMPER.

Venus victrix. M. METTIVS. *Cap.2. Num.15.*

XII. C. CAERAR IMP.

Venus victrix. P. SEPVLLIVS MACER. *Cap.2. Num.14.*

Venus Genetrix ſedens. L. BVCA. *Cap.2. Num.20.*

Nomen IIIIviri monetalis decuſſatim deſcriptum. L. AEMILIVS Q. F. BVCA. IIIIVIR A. A. A. F. F. *Cap. 7. Num pr.*

XIII. Γ. ΚΑΙΣΑΡ ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ ΑΡΧΙΕΡ. ΜΕΓ.

Vexillum, Aquila, & Signum cohortis. ΚΟΥΙΝΤ. ΚΙΚΕΡΩΝ Γ. //////. *Cap.5. Nu.2*

XIIII. CAESAR IMP. P. M.

Venus victrix. L. AEMILIVS BVCA. *Cap.2. Num.16.*

Venus Genetrix ſedens. L. BVCA. *Cap.2. Num.20.*

XV. Γ. ΚΑΙΣΑΡ ΑΥΤΟΚ. ΑΡΧΙΕΡ. ΜΕΓ.

Victoria inſiſtens proræ nauis. ΚΟΙΝΟΝ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΩΝ. *Cap.4. Num.pr.*

XVI. CAESAR DIC.

Caput M. Antonij. M. ANTON. IMP. *Cap.8. Num.4.*

Alterum caput Antonij. M. ANTON. IMP. R. P. C. *Cap.eod. Num.9.*

XVII. CAESAR DICTATOR.

Nomen IIIIviri monetalis decuſſatim deſcriptum. L. AEMILIVS Q. F. BVCA. IIIIVIR A. A. A. F. F. *Cap.7. Num.pr.*

XVIII. C. CAESAR DICTATOR.

Taurus. L. LIVINEIVS REGVLVS. *Cap.8. Num 10.*

Gubernaculum, Orbis, Cornucopiæ, Caduceus, Albogalerus, ſiue Pileus Flaminis. L. MVSSIDIVS LONGVS. *Cap.9. Num. 18.*

XIX. Sine litteris.

Crocodilus. AEGYPTO CAPTA. *Cap.4. Num.4.*

XX. Γ. ΚΑΙΣΑΡ ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ ΟΥΠΑΤΟΣ Β.

Laurea. ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΕΩΝ. *Cap. 4. Num. 2.*

XXI. Nullis inſcriptum litteris.

Crocodilus. AEGYPTO CAPTA. *Cap 4. Num. 6.*

Inſignia Pontificalia, Aſpergillum, Culter victimarius, Capeduncula, Securis, Albogalerus. CAESAR IMP. AVGVR P. M. *Cap. 9. Num.6.*

XXII. Γ. ΙΟΥΛΙΟΣ ΚΑΙΣΑΡ ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ ΔΟΥΚΤΑΤΩΡ Β.

Cæſaris ſedentis habitu diuino ſimulachrum. ΘΩ. *Cap.10. Num.2.*

XXIII. Γ. ΙΟΥΛΙΟΣ ΚΑΙΣΑΡ ΟΥΠΑΤΟΣ ΤΡΙΤΟΝ.

Duo habitu militari in prora nauis conſiſtentes, tenentes ſigna militaria. ΠΟΥΒΛΙΟΣ ΣΟΥΛΠΙΚΙΟΣ ΡΟΥΦΟΣ. *Cap.4. Num.3.*

XXIIII. Γ. ΙΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙΣΑΡΟΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΟΣ ΔΟΥΚΤΑΤΩΡΟΣ.

Aeneas Palladium geſtans & patrem Anchiſen, ante ipſum Iulus ſiue Aſcanius. ΙΛΙΩΝ ΒΙΣ ΝΕΩΚΟΡΩΝ. *Cap.2. Num.3.*

XXV. CAESAR DICT. TERT. PONT. MAX.

Gubernaculum, Orbis, Cornucopiæ, Caduceus, Pileus Flaminis. L. MVSSIDIVS LONGVS. *Cap.9. Num.16. & 18.*

XXVI. C. CAESAR COS. TERT.

Lituus, Vrna, Securis. A. HIRTIVS PR. *Cap.9. Num.14.*

XXVII. CAESAR AVGVR PONT. MAX.

Capeduncula, Securis, Vrnula, Lituus, Patella. P. CLODIVS M. F. PR. *Ca.9. Nu.23*

XXVIII.

XXVIII. CAESAR P. M. DIC. TER.

Nomen IIIviri monetalis decussatim descriptum. Q. TVLLIVS M. F. CICERO. IIIVIR. A. A. A. F. F. *Cap. 7. Num. 8.*

Caput Lepidi. M. LEPIDVS IMPER. *Cap. 8. Num. 7.*

XXIX. CAESAR IMP. QVART.

AVGVR PONT. MAX. COS. QVAR. DIC. QVAR. *Cap. 9. N. 17.*

XXX. Velatum nec vllis inscriptum litteris.

Sella cui impositæ sunt binæ laureæ inter quas vrnula. C. CAESAR COS. QVINT. IMP. SEX. DIC. PERP. *Cap. 9. N. 24.*

XXXI. CAESAR PARENS PATRIAE.

Nomen IIIviri monetalis decussatim scriptum. C. COSSVTIVS MARIDIANVS IIIVIR A. A. A. F. F. *Cap. 7. Num. 5.*

XXXII. CAESAR DICT. QVART.

Pallas siue Bellona in bigis. M. METTIVS. *Cap. 5. Num. pr.*

L. MVNATI. PLANCVS PRAEF. VRB. *Cap. 8. Num. 5.*

Bos coronatus immolandus ad aram. IOV. OPT. MAX. SACR. *Cap. 9. N. 8.*

XXXIII. CAESAR AVGVR IMP. QVIN. COS. QVAR.

Capeduncula, Securis, Tripus, Vrnula. DICT. QVART. PARENS PATRIAE. *Cap. 9. Num. 13.*

XXXIIII. CAESAR AVGVR IMP. SEXT. COS. QVINT.

Sella cui imposita est laurea, & fasces hinc inde. PONT. MAX. DIC. PERP. *Cap. 9. N. 22.*

XXXV. CAESAR DICT. PERPETVO.

Venus victrix. C. MARIDIANVS. *Cap. 2. Num. 24.*

XXXVI. CAESAR COS. QVINT. DICT. PERP.

Venus Genetrix. M. METTIVS. *Cap. 2. N. 13.*

XXXVII. C. CAESAR DICT. PERPETVO.

Venus assistens aræ galeam & hastam tenens. C. COSSVTIVS MARIDIANVS. *Cap. 2. N. 10.*

Cæsar Togatus in sella considens cui Victoria coronam à tergo capiti admouet. Ex S. C. *Cap. 5. Num. 6.*

XXXVIII. CAESAR DICT. PERP.

Venus Genetrix sedens. L. BVCA. *Cap. 2. Num. 20.*

XXXIX. CAESAR DICT. PERPETVO.

Venus insidens clypeo orbe pedibus subiecto. P. SEPVLLIVS MACER. *Cap. 2. Num. 17.*

Venus victrix stans. P. SEPVLLIVS MACER. *Cap. 2. N. 19. & 22.*

Nomen IIIIviri monetalis decussatim descriptum. L. MVSSIDIVS LONGVS IIIIVIR A. A. A. F. F. *Cap. 7. Num. 12.*

Caduceus & Fascis decussata, securis, orbis, & dextræ iunctæ. L. BVCA. *Cap. 9. N. 19. & 21.*

XLI. CAESAR DICT. PERPETVO.

Venus Genetrix. L. BVCA. *Cap. 2. N. 18.*

Dextræ iunctæ, fascis & Caduceus decussata, Orbis & Securis. L. BVCA. *Cap. 9. Num. 21.*

XLIII. DIVI IVLI.

Venus victrix. L. AEMILIVS BVCA. *Cap. 2. N. 16.* & L. BVCA. N. 18.

Cæsar triumphans in quadrigis elephantum. *Cap. 5. Num. 3.*

Vitulus. Q. VOCONIVS VITVLVS. *Cap. 8. Num. 3.*

XLIIII. DIVO IVLIO.

Cæſar ſedens ante aram Martis Victoriolam palma ſiniſtra tenens. *Cap.2. Num.8.*

Templum Iulij cum ſimulachro ipſius. P. LENTVLVS MARCELLIN. AED. CVR. *Cap.10. Num.pr.*

XLV. DIVI IVLI.

Vitulus. Q. VOCONIVS VITVLVS Q. DESIGN. S. C. *Cap.8. Num.pr.*

XLVI. DIVVS IVLIVS.

Venus victrix. P. SEPVLLIVS MACER. *Cap.2. Num.14.*

L. MVNATI. PLANCVS PRAEF. VRB. *Cap.8. Num.5.*

XLVII. DIVO IVLIO.

Vitulus. Q. VOCONIVS VITVLVS. *Cap.8. Num.3.*

XLVIII. DIVVS IVLIVS.

Cæſar ſedens ante aram Martis victoriam palma ſiniſtra tenens. *Cap.2. Num.8.*

XLIX. Capita Cæſaris & Auguſti aduerſa.

DIVOS IVLIVS. DIVI F.

Crocodilus. AEGYPTO CAPTA. *Cap.4.Num.4.*

M. AGRIPPA L. F. COS. DES. *Cap.10. Num.7. &* M. AGRIPPA COS. DESIG. *Num. 9.*

L. nullis inſcriptum litteris cum aſtro ſupra verticem.

Caput M. Antonij. M. ANTON. IMPER. III. *Cap.8. Num.6. &* M. ANTO. IMP. R. P. C. *Num.9.*

LI. Capita Cæſaris & Auguſti auerſa.

DIVI IVLI. IMP. CAESAR DIVI F.

Nauis turrita. C. I. V. *Cap.4. Num.12.*

LII. DIVOS IVLIVS.

Sydus Iulium ſiue Cometes. *Cap.10. Num. 6.*

LIII. DIVO IVLIO.

Venus victrix. P. SEPVLLIVS MACER. *Cap.2. Num.19.*

LIIII. DIVI IVLI.

Nomen IIIviri monetalis. L. MVSSIDIVS T. F. LONGVS. IIIIVIR A. A. A. F. F. *Cap.7 Num.12.*

LV. DIVVS IVLIVS.

Crocodilus. AEGYPTO CAPTA. *Cap.4. N.4. &.6.*

Cometes. *Cap.10. N.5.*

LVI. nullis inſcriptum litteris cum aſtro ſupra verticem.

Venus victrix. P. SEPVLLIVS MACER. *Cap.2.Num.14.*

Cometes. DIVI IVLI. *Cap.10. Num.8.*

LVII. DIVVS IVLIVS.

Victoria cum caduceo in dextra & ſerpente ante pedes. IMP. CAES. TRAIAN. AVG. GER. DAC. P. P. REST. *Cap.10. Num.11.*

LVIII. Capita Cæſaris & Auguſti auerſa.

DIVI IVLI IMP. CAESAR DIVI F.

Prora nauis. *Cap.4. Num.10.*

LIX. Γ. ΙΟΥΛΙΟΣ ΚΑΙΣΑΡ ΘΕΟΣ.

Stella. *Cap.10. Num.4.*

LX. Capita Cæſaris & Auguſti auerſa. DIVI IVLI. IMP. CAESAR DIVI F.

Prora nauis. *Cap.4. Num.10.*

In

In Lepido.

Caput primum. M. LEPIDVS IMPER.
Concordia. C. VIBIVS VARVS IIIIVIR A. P. F. *Cap.2. Num.3.*
Caput Iulij Cæsaris. CAESAR P. M. DIC. TER. *Cap.2. Num.11.*
Statua Lepidi equestris. S. C. *Cap.5. Num.10.*

II. M. ΛΕΠΙΔΟΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ ΤΡΙΩΝΑΝΔΡΩΝ.
Caput fœminæ turritum. ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΩΝ. *Cap.6.Num.3.*

III. M. LEPIDVS. IIIVIR R. P. C.
Mars hastam dextra, gladium siue Parazonium sinistra tenens. M. MVSSIDIVS. T. F. LONGVS IIIIVIR A. P. F. *Cap.2. Num.10.*
Caput Augusti. C. CAESAR IMP. IIIVIR R. P. C. *Cap.3. Num.7.*

IIII. M. LEPIDVS IIIVIR R. P. C.
Caput Augusti. C. CAESAR IMP. IIIVIR R. P. C. *Cap.3. Num.7.*

V. M. ΛΕΠΙΔΟΣ ΑΡΧΙΕΡΕΥΣ ΜΕΓΑΣ.
Nauis siue Triremis siue alia. ΤΡΙΩΝΑΝΔΡΩΝ. *Cap.5. Num.11.*

VI. LEPIDVS PONT. MAX. IIIVIR R. P. C.
Statua Lepidi equestris togata. Ex. S. C. *Cap.5. Num.12.*

VII. LEPIDVS PONT. MAX. IIIVIR. R. P. C.
Caput Augusti. CAESAR IMP. IIIVIR. R. P. C. *Cap.3. Num.9.*

VIII. LEPIDVS IMP. PONT. MAX. IIIVIR R. P. C.
Tria signa militaria. Ex S. C. *Cap.5. Num.9.*

IX. LEPIDVS PONT. MAX. IIIVIR R. P. C.
Caput Augusti. CAESAR IMP. IIIVIR. R. P. C. *Cap.3. Num.9.*

X. M. LEPIDVS PONT. MAX. IIIVIR R. P. C.
Dextræ iunctæ caduceũ tenentes. L. MVSSIDIVS T. F. LONGVS IIIIVIR A. P. F.

XI. nullis inscriptum litteris. (*Cap.5. N.12.*
Concordia. C. VIBIVS VARVS. *Cap.2. Num.pr.*
Vrnula, Lituus, Capeduncula, Culter victimarius. M. LEPIDVS PONT. MAX. IIIVIR R. P. C. *Cap.7. Num.11.*

XII. M. LEPIDVS IMP. PONT. MAX. IIIVIR. R. P. C.
Caput Antonij. M. ANTONIVS IMP. AVGVR. IIIVIR. R. P. C. *Cap.3. N.4.*

XIII. M. LEPIDVS. PONT. MAX. IIIVIR R. P. C.
Caput Antonij. M. ANT. IMP. AVG. IIIVIR R. P. C. L. GELLI. Q. P. *Cap.3. N.6.*
Caput Augusti. CAESAR IMP. PONT. IIIVIR R. P. C. *Cap 4. N. pr.*
& C. CAESAR IMP. PONT. IIIVIR R. P. C. *Cap.eod. N.3.*

XIIII. nullis inscriptum litteris, & velatum.
Equi duo decurrentes. P. SEPVLLIVS MACER. *Cap.2. Num.8.*
Lepidus habitu Pontificali astans Tripodi. P. SEPVLLIVS MACER. *Cap.7. Num.2.*

XV. M. LEPIDVS IMP. ITER. PONT. MAX. IIIVIR R. P. C.
Mars. P. CLODIVS M. F. *Cap.2. Num.12.*
Lituus, Tripus, Capeduncula. Ex S. C. *Cap.7. Num.pr.*

XVI. M. LEPIDVS IMP. ITER. PONT. MAX. IIIVIR R. P. C.
Equi duo decurrentes. P. SEPVLLIVS MACER. *Cap.2. Num.8.*
Statua Lepidi Equestris loricata & paludata. SALVS PROVINCIARVM AFRICAE S. C. *Cap.6. Num.2.*

XVII. LEPIDVS IMP. ITER. PONT. MAX. IIIVIR R. P. C.
Vesta. L. REGVLVS IIIIVIR A. P. F. *Cap.7. Num.6.*

XVIII. M. LEPIDVS PONT. MAX. IIIVIR R. P. C. COS. ITER.
Concordia. C. VIBIVS VARVS. *Cap.2. Num. pr.*
XIX. M. LEPIDVS PONT. MAX. IIIVIR ITER. R. P. C.
Dextræ iunctæ caduceum tenentes. SAL. GENERIS HVMANI. *Cap.3. N. pr.*
Caput M. Antonij. IMP. ANTONIVS AVGVR. IIIVIR ITER. R. P. C. *Cap.4. N. 5. & 8.*
Caput Augusti. IMP. CAESAR DIVI F. IIIVIR ITER. R. P. C. *Cap.4. N. 10.*
& IMP. CAESAR DIVI F. PONT. IIIVIR ITER. R. P. C. *Cap. eod. N. 12.*
XX. M. LEPIDVS PONT. MAX. IMP. ITER.
Sella cui fulgur incumbit siue Puluinar Iouis. COS. ITER. IIIVIR. R. P. C. *Cap.7. N. 9.*
XXI. LEPIDVS PONT. MAX. IIIVIR ITER. R. P. C.
Tripus inter duos fasces. P. SEPVLLIVS MACER. *Cap.7. Num.3.*
XXII. M. LEPIDVS PONT. MAX.
Caput Iulij Cæsaris. DIVVS IVLIVS. *Cap.3. Num. 8.*
XXIII. LEPIDVS PONT. MAX.
Caput Iulij Cæsaris. DIVVS IVLIVS. *Cap.3. Num.8.*
XXIIII. M. LEPIDVS PONT. MAX.
Caput Iulij Cæsaris. DIVVS IVLIVS. *Cap.3. Num.5.*
Lepidus habitu Pontificali Tripodi astans. P. SEPVLLIVS MACER. *Cap.7. N.2.*

In Antonio.

Caput Primum. M. ANTONI. IMP.
Caput Augusti. C. CAESAR IMP. *Cap.4. Num.11.*
II. M. ANTON. IMP.
Caput Iulij Cæsaris. CAESAR. *Cap.2. Num.4.* & CAESAR DIC. *Cap. eod. N. 6.*
III. M. ANTONIVS IMP.
Caput cum quinque spicis in vertice. CAESAR D. F. *Cap.4. Num. 2.*
IIII. IMP.
Caput Solis radiatum. M. ANTONIVS IIIVIR R. P. C. *Cap.5. N.12.*
V. ANTONIVS. IMP.
Tria signa militaria. IIIVIR R. P. C. *Cap.8. Num.4.*
VI. IMP.
Aquila fulmini insistens. C. SOSIVS. *Cap.5. N.2.*
VII. ANTONIVS IMP.
Caput Augusti. C. CAESAR IMP. *Cap.4. Num.11.*
VIII. Capita Antonij & Augusti auersa. IMP. DIVI F.
Prora nauis. *Cap.7. Num.11.*
IX. ANTON. IMP. R. P. C.
Caput Iulij Cæsaris. DIVO IVLIO. *Cap.2. Num.9.*
X. M. ANTONIVS IMP. R. P. C.
Caput Iulij Cæsaris. DIVO IVLIO. *Cap.2. Num. 9.*
XI. M. ANTO. IMP. R. P. C.
Caput Iulij Cæsaris. CAESAR DIC. *Cap.2. N.6. & iterum* N.7. nullis inscriptũ litteris.
XII. M. ANTONIVS IMP. R. P. C.
Cornucopiæ. L. MVSSIDIVS LONGVS. *Cap.6. Num.11.*
XIII. M. ANT. IMP. ITER.
Duo Togati in substructione rotunda siue septis consistentes sortes ex vrnis educentes.
L. MVSSIDIVS T. F. LONGVS IIIIVIR A. P. F. *Cap.6. Num.2.*

XIIII.

XIIII. nullis inſcriptum litteris.

Caduceus. ANTONIVS IMP. *Cap. 2. Num. 8.*

Caduceus inter geminū Cornucopiæ. M. ANT. IMP. IIIVIR. R. P. C. *Cap. 2. N. 10.*

Capeduncula, Culter victimarius, Lituus, Vrnula, Patella.

IMP. ANT. AVG. IIIV. ITER. R. P. C. *Cap. 4. Num. 3.*

Caput Solis radiatum. M. ANTON. IMP. IIIVIR R. P. C. *Cap. 5. Num. pr.*

IMP. ANTON. AVGVR COS. DES. III. IMP. IIII. *Cap. 6. Num. 6.*

XV. M. ANTON. IMPER. III.

Caput Iulij Cæſaris. *Cap. 2. Num. 7.*

XVI. M. ANTONI. IMPER. III.

Caput Iulij Cæſaris. CAESAR. *Cap. 2. Num. 4.*

XVII. M. ANTONΙΩΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ. Γ.

Caput Cleopatræ. ΚΛΕΟΠΑΤΡΑΣ ////////// ΒΑΣΙΛΙΣΣΗΣ. *Ca. 10. Num. 6*

XVIII. M. ANTONIVS IIIVIR R. P. C.

Caput Diui Iulij. DIVO IVLIO. *Cap. 2. Num. 9.*

Mars. L. MVSSIDIVS T. F. LONGVS IIIIVIR A. P. F. *Cap. 6. Num. 1.*

Cornucopiæ. L. MVSSIDIVS LONGVS. *Cap. 6. Num. 11.*

XIX. ANTONIVS IMP. IIIVIR R. P. C.

Antonij, Auguſti, & Lepidi Triumuirorum capita. IIIVIR C. MARIVS PR. Q. (*Cap. 2. Num. 5.*

Pietatis ſimulachrum. PIETAS COS. *Cap. 6. Num. 7.*

XX. ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΑΥΤΟΚ. ΤΡΙΩΝ ΑΝΔΡΩΝ.

Figura capite turrito cū Cornucopiæ & clauo gubernaculi. ΚΑΙΣΑΡΕΩΝ. *Ca. 11. N. 2.*

XXI. M. ANTONIVS IIIVIR. R. P. C.

Mars. P. CLODIVS M. F. *Cap. 6. Num. 3.*

XXII. ANTONIVS IMP. IIIVIR. R. P. C.

Pietatis ſimulachrum. PIETAS COS. *Cap. 6. Num. 7.*

XXIII. M. ANTONIVS IMP. IIIVIR R. P. C.

Caput Auguſti. C. CAESAR IMP. IIIVIR R. P. C. *Cap. 3. Num. 2.*

XXIIII. ANT. IMP. IIIVIR R. P. C.

Concordiæ ſimulachrum. CONCORDIA PRAETORIANORVM P. V. A. *Cap. 8. Num. 11.*

Prora nauis. CN. DOMIT. AHENOBARBVS IMP. *Cap. 10. Num. 8.*

XXV. M. ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ ΟΙΩΝΙΣΤΗΣ ΤΡΙΩΝ ΑΝΔΡΩΝ.

Caput Cleopatræ. ΒΑΣΙΛΙΣΣΗΣ ΚΛΕΟΠΑΤΡΑΣ ΘΕΑΣ ΣΩΤΗΡΑΣ. *Cap. 10. Num. 9.*

XXVI. M. ANT. IMP. AVG. IIIVIR R. P. C. M. BARBAT. P. CI.

Caput Auguſti. CAESAR IMP. PONT. COS. IIIVIR R. P. C. *Ca. 3. Nu. 7. &* CAESAR IMP. PONT. IIIVIR R. P. C. *Cap. eod. Num. 9.*

XXVII. ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤ. ΟΙΩΝΙΣΤΗΣ ΤΡΙΩΝ ΑΝΔΡΩΝ.

Caput Sarapidis ſiue Oſiridis. ΡΟΔΙΩΝ. *Cap. 5. Num. 9.*

XXVIII. ANT. AVG. IMP. IIIVIR R. P. C.

Pietatis ſimulachrum. PIETAS COS. *Cap. 6. Num. 9.*

XXIX. M. ANT. IMP. AVG. IIIVIR R. P. C. A. NERVA PROQ. P.

Caput Auguſti. C. CAESAR IMP. IIIVIR R. P. C. *Cap. 3. Num. 2.*

Caput L. Antonij. L. ANTONIVS COS. *Cap.6. Num.5.*

XXX. M. ANTONIVS IMP. AVGVR IIIVIR R. P. C.

Caput Lepidi. M. LEPIDVS IMP. PONT. MAX. IIIVIR R. P. C. *Ca.3.N.4.*

Caput Augusti. CAESAR IMP. PONT. IIIVIR R. P. C. *Cap.3. Num.9.*

XXXI. ANT. IMP. AVG. IIIVIR R. P. C. M. BARBA. P. CI.

Caput Augusti. C. CAESAR IMP. IIIVIR R. P. C. *Cap.3. Num.2.*

XXXII. ANT. IMP. AVGVR IIIVIR R. P. C. L. GELL. Q. P.

Caput Augusti. CAESAR IMP. PONT. IIIVIR. R. P. C. *Cap.3. Nu.11.*

XXXIII. M. ANT. IMP. AVG. IIIVIR R.P. C. M. BARBAT. Q. P.

Caput Augusti. CAESAR IMP. PONT. IIIVIR R. P. C. *Cap.3. Num.11.*

Caput L. Antonij. L. ANTONIVS COS. *Cap. 6. Num 5.*

XXXIIII. M. ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΑΥΤΟΚΡ. ΟΙΩΝΙΣΤΗΣ ΤΡΙΩΝΑΝΔΡΩΝ.

Tripus. ΕΦΕΣΙΩΝ ΝΕΩΚΟΡΩΝ. *Cap.4. Num.8.*

XXXV. M. ANT. IMP. AVG. IIIVIR R. P. C. L. GELL. Q. P.

Caput Lepidi. M. LEPIDVS PONT. MAX. IIIVIR. R. P. C. *Cap.3. Num.6.*

Caput Augusti. CAESAR IMP. PONT. IIIVIR R. P. C. *Cap.3. Num.9.*

XXXVI. M. ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ ΤΡΙΤΟΝ ΤΡΙΩΝΑΝΔΡΩΝ.

Caput Cleopatræ. ΒΑΣΙΛΙΣΣΑ ΚΛΕΟΠΑΤΡΑ ΘΕΑΝ ΣΩΤΗΡΑ. *Ca.10.N.7.*

XXXVII. ANTONIVS AVGVR COS. DES. ITER. ET TER. M. SILANVS AVG. Q. PROCOS. *Cap.6. Num.8.*

Thiara Parthica cum arcu & sagitta. IMP. TERTIO IIIVIR R. P. C. *Cap.7.Nu.4.*

XXXVIII. Antonij & Cleopatræ capita aduersa. ANTON. IMP. COS. DESIG. ITER. ET TER. IIIVIR R. P. C.

Nauis Antonij Prætoria, siue Triremis, siue alia maior. L. GELL. L. F. POPLICOLA. M. OCTAVI. Q. ////////// PRAETORI. ANT. *Cap.10. Num 3.*

Duæ naues. M. BARBAT. PROPR. PR. A. *Cap.10. Num 10.*

XXXIX. M. ANT. IMP. AVG. COS. DES. ITER. ET TER. IIIVIR R. P. C.

Dextræ iunctæ signũ militare nauale tenentes. CONCORD. EXERCIT. *Ca.8.Nu.5.*

XL. Capita Antonij & Cleopatræ. ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΑΥΤ. ΚΑΙ ΚΛΕΟΠΑΤΡΑΣ ΒΑΣΙΛΙΣΣΗΣ.

Victoria insistens proræ nauis. ΚΟΙΝΟΝ. ΠΡΩΤΗΣ ΤΡΙΠΟΛΙΤΩΝ. *Ca.7.N.pr.* & iterum, ΚΟΙΝΟΝΙΑ ΤΡΙΠΟΛΙΤΩΝ. *Cap.eod. Num.3.*

XLI. M. ANTONIVS IMP. COS. DESIG. ITER. ET TER.

Ara rotunda inter duos angues. IIIVIR R. P. C. *Cap.7. Num.7.*

XLII. Capita Antonij & Cleopatræ. M. ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΑΥΤΟΚΡΑ. ΟΙΩΝΙΣΤΗΣ ΤΡΙΩΝΑΝΔΡΩΝ.

Duæ nauium proræ, alteri insistit Victoria. ΝΙΚΟΠ. ΗΡΩΔΗΣ. *Cap.10.N.12.*

XLIII. Capita M. Antonij & Cleopatræ. M. ANTON. IMP. COS. DESIG. ITER. ET TER. IIIVIR R. P. C.

Nauis Antonij Prætoria. P. CANIDIVS CRASSVS LEG. A. P. *Cap.10. N.pr.*

XLIIII. Capita Antonij & Cleopatræ. ΑΝΤΩΝΙΟΣ. ΡΩΜΗΣ.

Caput Cæsarionis Cæsaris ex Cleopatra filij. //////// ΚΑΙΣΑΡΩΣ. ////// *Ca.10.Nu.11*

XLV. Capita Antonij & Cleopatræ. ANT. IMP. COS. DESIG. ITER. ET TER. IIIV. R. P. C.

Nauis

Nauis Antonij Prætoria. P. CANIDIVS CRASSVS LEG. A. P. *Cap.10. Num.pr.*
Duæ naues. M. BARBAT. PROPR. P. R. A. *Cap.10. Num.10.*

XLVI. ANT. AVG. IMP. TER. COS. DES. ITER. ET TER. IIIVIR R. P. C.

Tria signa militaria. CONCORDIA EXERCITVVM. *Cap.8. Num.6.*

XLVII. Capita Antonij & Cleopatræ. M. ANTONIVS IMP. COS. DESIG. ITER. ET TER.

Simulachrum muliebre insistens aræ rotundæ inter duos angues. IIIVIR. R. P. C. *Cap.7. Num.9.*

XLVIII. ANTON. AVG. IMP. III. COS. DES. III. IIIVIR R. P. C.

ANTONIVS AVG. IMP. III. *Cap.6. Num.4.*
Victoria. PAR. *Cap. 7. Num. 2.*

XLIX. IMP. ANTON. AVG. COS. ITER. DES. TER. IIIV. ITER R. P. C.

Trophæum. IMP. TER. *Cap.7. Num.10. & 12.*

L. IMP. ANT. AVGVR IIIVIR R. P. C.

Victoria in bigis. P. VENTIDI. P. F. PR. COS. *Cap.7. Num.5.*
Thiara Parthica cum arcu & sagitta. IMP. TER. *Cap.7. Num.6.*
Trophæum. IMP. TER. *Cap.7. Num.10. & 12.*

LI. IMP. ANTON. AVG. IMP. IIII. COS. DES. III. IIIVIR II. R. P. C.

Palma arbor in corona hederacea. ALEXANDR. AEGYPT. *Cap.10. Num.5.*

LII. IMP. ANTONIVS AVGVR IIIVIR ITER. R. P. C.

Caput Lepidi. M. LEPIDVS PONT. MAX. IIIVIR ITER. R. P. C. *Ca.4. N.4*
Victoria. PAR. *Cap.7. Num.2.*

LIII. ANTONI. ARMENIA DEVICTA.

Caput Cleopatræ. CLEOPATRAE REGINAE REGVM FILIORVM REGVM. *Cap.10. Num.2.*

LIIII. IMP. ANTONIVS AVGVR IIIVIR ITER. R. P. C.

Caput Augusti. IMP. CAESAR DIVI F. IIIVIR ITER. R. P. C. *Cap.4. Nu.7*

LV. IMP. ANTONIVS AVGVR IIIVIR ITER. R. P. C.

Caput Lepidi. LEPIDVS PONT. MAX. IIIVIR ITER. R. P. C. *Cap.4. Num.6*
Caput Augusti. IMP. CAESAR DIVI F. IIIVIR ITER. R. P. C. *Ca.4. Num.7*
& iterum, IMP. CAESAR DIVI F. PONT. IIIVIR ITER. R. P. C. *Ca. eod. Nu.9*

LVI. M. ANT. ΑΡΜΕΝΙΑΣ ΚΑΤΑΔΟΥΛΩΣ. ///////

Caput Cleopatræ. ΚΛΕΟΠΑΤΡΑ ΑΡΜΕΝ. /////// ΒΑΣΙΛΙΣΣΑ. *Cap.10. N.4*

LVII. IMP. ANTONIVS AVG. IIIVIR ITER. R. P. C.

Victoria Trophæo astans. *Cap.7. Num.8.*

LIX. Caput Antonij in medio Laureæ coronæ nullis inscriptum litteris.

Mulier capite turrita Cornucopiæ & ramum dextra tenens. ΚΑΙΣΑΡΕΩΝ. *Cap. 11. Num.11.*

AD LECTOREM.

Quia inter numismata Cæsaris, quæ præsens tibi liber exhibet, quædam aliter à nobis atque ab Ænea Vico in primo illo ipsius Imperatoriorum numismatum libro sunt expressa, ne quis ignorantia quadam aut incuria id putet esse factum, potius quàm studio aut certo iudicio, quòd scilicet in ipsis archetypis illa ita spectentur, visum est eos nummos hîc subijcere, qui à nobis fideliùs aliquantò quàm ab Ænea redditi sunt. Quod eo magis animo, quàm aliena carpendi libidine à me fieri, candide Lector, credas velim. Interim Æneæ nostri errores non tam inscitiæ aut negligentiæ imputans, quàm eundem facilè excusans: quòd in nummos vetustatis iniuria detritos, mutilatos, aut alioqui minùs integros ipsum incidisse mihi perquàm lubenter persuadeo.

Primùm Capite primo, loco.xxvj.est facies Cæsaris capite velato, siue toga in caput adducta, qui est habitus Pontificum & Sacerdotum peculiaris, prominente supra frontem laurea cum hac inscriptione: C. CAESAR COS. TER. *vti in quàmplurimis aureis huius notæ nummis à me diligenter obseruatũ est, è quibus vnus etiamnũ Brugis est apud M. Laurinum. Æneas verò hoc caput inter partes auersas Tabula tertia Nummo quinto expresſit: non quidem vt Cæsarem ipsum referret, sed infantem aut fœminam capite obuoluto, & in titulo qui caput ambit, pro* COS. TER. *manifesto errore scripsit* COS. ITER. *additque in suis ad illum nummum commentariis caput illud esse Pietatis.*

Iterum eodem capite, loco .xxxj.est caput Cæsaris prorsus simile præcedenti, sic inscriptũ, vti & in omnib. alijs quos vnquam videre mihi contigit, CAESAR PARENS PATRIAE. *Æneas autem Tabula prima loco quinto, quo idem caput constituit, sic:* CAESAR PATER PATRIAE.

Deinde Capite tertio, loco quarto, est caput Veneris Genetricis cum Cupidinis alati icuncula ad ceruicem, vti & in pluribus Cæsaris nummis spectatur. Pro quo Æneas Ta.3.nu.7. substituit caput quidem ferè simile, verũ pro Cupidine alato, solam alam ceruici appinxit, additque in cõment. suis esse caput Victoriæ.

Postea Capite quarto, loco vndecimo, exprimitur Neptunus Siculus, peculiare Siciliæ symbolum dextra tenens, dextro item pede proræ nauis insistens, quo gestu & in plurimis passim aliorum Imperatorum nummis conspicitur. Æneas verò expresſit muliebre simulachrum, subiungens in commentarijs esse Siciliæ prouinciæ imaginem.

Præterea Capite sexto, nummo secundo & elegantisſimo, in quo spectatur Bellerophon contra Chimeram monstrum depugnans inscripta sunt nomina Duumvirorum, à quibus sub Cæsare Corinthus colonia deducta fuit, in hunc modum: Q. CAECIL. NIGR. C. HEIO PAVL. IIVIR. *Hoc est:* Q. Cæcilio Nigro. C. Heio Paullione Duumviris. *Pro quibus Æneas, primùm loco* Q. *literæ substituit infantem nudum brachiis extensis in aëre suspensum: pro reliquis elementis, nescio quæ literarum vestigia, ex quibus nihil certi colligi potest. Hic nummus est apud M. Laurinum.*

Itèm Capite sexto nummus sextus inter cetera nobis exhibet Decempedam, siue agri mensorum perticã decem pedum notis quibusdam siue punctis singulos pedes à se exactè distinguentibus. Sed Æneas pro Decempeda substituit nescio quem baculum nodosum tanquam clauam: additque in commentariis suis, sceptrum illud esse, quo præter Deos, etiam Reges, & Imperatores, & Consules, exercituumque Præfecti, & Prætores vti soliti sint. Quod ego nondum in authoribus obseruaui.

Rursus eodem capite loco.xj. est alter nummus coloniæ Corinthi cum Bellerophonte similis superiori, sic inscriptus, COL. IVL. COR. *hoc est:* Colonia Iulia Corinthus. *Vti ego exactè & ex non vno antiquo nummo descripsi. Æneas autem sic scripsit,* COL. L. IVL. COR. *inserta perperàm* L. *littera, & interpretatur:* Colonia Latinorum Iulia Corinthus. *Cui errori caussam præbuit scabrities quædam & asperitas, quam nummus ille quem Æneas imitatus est, eo fortè loco quo* L. *inseruit ex ærugine contraxerat: vti in eo ipso archetypo, mihi ante annos aliquot cùm Venetijs essem, à Clarissimo Doctisſimoque Andrea Lauredano Patricio Veneto cum alijs aliquot nummis minimè vulgaribus donato, manifestò deprehendi, dum me vnà cum M. Laurino, cui illa Æneæ interpretatio minùs satisfaciebat, & L. illud insertum suspectum erat, nummum ipsum curiosiùs inspiciente, adnota leuiter cultelli cuspide scabrities illa æruginosa disſiliit. Quæ nobis dudum intuentibus, quum* C. *potiùs quàm* L. *litteræ figuram referre videretur, effecit, vt aliquandiu legendum censeremus,* Colonia Caij Iulij Corinthus. *donec tandem disſiliente, vt iam dixi, asperitate illa, apparuit primitùs nihil fuisse scriptum, quàm* COL. IVL. COR.

Postremò Capite .ix. nummo primo est caput Cereris cui inscripsimus, vti & in meo & in omnibus antiquis huius notæ numismatibus legitur: COS. TERT. DICT. ITER. *pro quo Æneas perperàm scripsit:* COS. TERT. DICT. TERT.

1944

